

ÂŞIK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

DOĞAN KAYA

KİTABEVİ

KİTABEVİ 141

**Kapak-İçdüzen
Minyatür 522 75 22**

**Baskı-Cilt
Bayrak Mat. Ltd. Şti.**

**Eylül, 2000
İstanbul,**

ISBN 975-7321-03-6

**KİTABEVİ Çatalçeşme Sok. No: 52/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28-511 21 43 • Faks: 513 77 26**

ÂŞIK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Doğan KAYA

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Kısaltmalar.....	9

I. BÖLÜM

Âşık Edebiyatında Şekil, Üslup, Gelenek

Edebiyatımızda Âşık Kolları ve Şenlik Kolu.....	13
Karşılaşma-Atışma-Deyişme Kavramları Üzerine Düşünceler ve Feyman'ı den Örnekler.....	25
Âşık Şiirinde Ayakla İlgili Problemler.....	33
Âşık Edebiyatında Yedekli Şiir Şekilleri.....	47
Satranç ve Vezn-i Aher Üzerine Düşünceler.....	81
Âşık Edebiyatı Şiir Şekillerinden Sicilleme Üzerine Düşünceler.....	115
Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şirler.....	139
Türk Halk Şiirinde Misra Başı Kafiyeler.....	183
Âşık Edebiyatında Kelime Başı Kafiyeli Şirler ve Sefil Selim'ı den Örnekler.....	205
Âşık Püryan'ın Karşılaşmaları.....	213
Giresun'da Âşık Tarzı Şiir Geleneği.....	231

II. BÖLÜM

Âşık Şiirinde Muhteva ile İlgili İncelemeler

Divan ve XIX.Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri.....	243
Âşık Edebiyatında Hoşgörüye Bağlı Nasihatler.....	267
Sivaslı Âşikların Kıbrıs Konulu Şiirleri.....	283
Adanalı Âşikların Mektup Şiirleri.....	315
Halk Şiirinde Gelin-Kaynana.....	341

III. BÖLÜM

Âşiklarla İlgili İncelemeler

Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler....	363
Karacaoğlan'ın Efsanevi Kişiliği.....	377
Âşık Veysel'in Şiirlerinin Kafije Yapısı	395
Sivaslı Gülsadı ve Çıraklıları.....	401
Kul Himmet'in Bilinmeyen Şiirleri.....	421
Kaynakça.....	433
Dizin.....	443

ÖNSÖZ

Gerek nazımda gerekse nesirde, edebiyatımızın çözülmeye muhtaç pek çok problemi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı da Türk âşık şìiri ile ilgili problemlerdir.

Gerçekten de halk şìirinde biçim ve tür meselesiyle, durak ve kafiyelerle ilgili meseleler çözüme muhtaç konular olarak karşımızda durmaktadır. Sözgeliş; koşmanın türleri deyince sadece koçaklama, taşlama, ağıt ve güzellemeye mi hatırlayacağız? Dua, beddua, şikâyet, öğüt, yaşılık, yoksulluk vs. gibi hemen her konudaki ne ad vereceğiz ve nasıl değerlendiriceğiz? Sekiz heceli şìirlerde 3+3+2, yedi heceli şìirlerde 3+4 şeklini durak sa- yacak mıyız? Dörtlük dışında vücuda getirilen şìirlere ne diyeceğiz? Bentlere bağlantı olarak getirilen iki, üç, dört, beş, altı hatta sekiz misra getirmek suretiyle oluşturulan şìirleri nasıl adlandıracagız? Muhammes ve mü-seddes olarak isimlendirilen beş, altı hatta yedi, sekiz misradan oluşan şe-killerle sicillemeler arasındaki farklar nasıl ortaya konulmalıdır? Ortak mahlaslı şìirler konusu nasıl halledilmelidir? Makam ve şe-kille ilgili hu-suslarda daha ne zamana kadar hükmü vermeyi bekleyeceğiz? Kafiye ve redif daha konusunda söylenmesi gereken şeyler var mudır?

Bu ve buna benzer problemler, zihinler yorulmadığı müddetçe aydınla- ga kavuşturmayacak gibi görünüyor.

Biz, kitabımızda gücümüz yettiği nispette, kıysisından köşesinden dile getirdiğimiz konuların bir kısmı hakkında görüşlerimizi ortaya koymaya çalıştık. Ele aldığımız konularla ve vardığımız sonuçlarla, ilim âleminin il-gisini çekmeye çalıştık. Elbetteki bu hükümler nihai değildir. İllerleyen za- man içerisinde çözüm bekleyen diğer konulara da sağlığımız ve azmımız el verdiği ölçüde el atmaya çalışacağız.

Edebiyatımızla, özellikle halk edebiyatı alanıyla meşgul olanların istifa- delerine sunduğumuz, orijinal görüş ve sonuçların yer aldığı bu kitabımız-

da temas ettiğimiz konuların çoğunu, önceki yıllarda muhtelif platformlarda sunduğumuz bildirilerle, muhtelif dergilerde yayımladığımız makalelerimiz oluşturmaktadır. Bunlar özelliklerine göre üç bölüm altında toplanmıştır. Kitabımızda toplam 21 çalışma yer almaktadır. İlk bölümünde âşık edebiyatında şekil, üslup, gelenekle ilgili, ikinci bölümünde âşık şiirinde muhtevayla ilgili, son bölümünde de âşıklarla ilgili incelemelerimiz bir araya getirilmiştir.

Yaklaşık 30 yıl içerisinde vücut bulan Âşık Edebiyatı Araştırmaları adlı bu eserimle Türk kültürüne bir katkı sağlayabileceksem, kendimi bahtiyar hissedeceğim.

Kitabın basımında gayret ve samimiyetinin büyük rolü olan değerli hemşehrim Mehmet Varış'a ve onun şahsında tüm emeği geçenlere içten teşekkür ederim.

Sivas, 4.6.2000

Dr. Doğan KAYA

Kitaptaki şiirlerin çoğu çift sütun olarak dizilmiştir. Dörtlüklerin okunuşları aşağıdaki sıra çerçevesinde olacaktır.

1—2

3—4

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
agm	adı geçen makale
AÜ	Atatürk Üniversitesi
Ank	Ankara
Bkz	Bakınız
C	Cilt
Çev	Çeviren
DK	Doğan KAYA
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
HAGEM	Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü
Haz.	Hazırlayan
İst	İstanbul
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MTFK	Milletlerarası Türk Folklor Kongresi
MTFKB	Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri
MTHKK	Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi
S	Sayı
s	sayfa
TBA	Türklük Bilimi Araştırmaları
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TD	Türk Dili
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDTEA	Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi
TFA	Türk Folkloru Araştırmaları
THKA	Türk Halk Kültürü Araştırmaları
UTHE	Uluslararası Türk Halk Edebiyatı
Yay	Yayın / Yayınları

I. BÖLÜM

**ÂŞIK EDEBİYATINDA
ŞEKİL, ÜSLUP, GELENEK**

Edebiyatımızda Âşık Kolları ve Şenlik Kolu

İçine töreleri, davranış biçimlerini, bilgi ve alışkanlıkları, nesilden nesile nakledilen kültürel kalıntıları alan gelenek; toplumların yaşama biçiminin köklü unsurlarından biridir. Bu bakımından, her toplum, kendi geleneğine bağlı kalmak ve onu yaşatmak durumundadır. Geleneğe bağlı olma, yeniliğe uzak kalan muhafazakâr alanlarda daha güçlündür. Ancak köy nitelikli çevreler, açık toplum olmaya başlayınca, radyo, televizyon, gazete ve telefon gibi kitle iletişim araçlarıyla, gücünde azalma gösterir ve birtakım çözülmelere maruz kalır. Çözülmelerle birlikte gelenek, görenek, örf ve adette de farklılaşmalar ortaya çıkar.

Folklorun çeşitli dallarını ilgilendiren hususlar, pek çok yörede hâlâ otantik şeklini muhafaza etmektedir. Ancak son birkaç yılda ülkenin tümünde görülen folklorik unsurların bünyesinde esaslı değişikliklerin vuğu bulduğu da bir gerçektir. Bu değişiklikler, yukarıda sözünü ettigimiz gibi, haliyle folklorda farklılaşmayı ve çözülmeyi doğurmaktadır. Ne var ki, bu çözülmeye folklorun bazı dallarında henüz vukuu bulmuş değildir. Bunlardan birisi de âşılıkta çırak yetiştirmeye hususudur.

Türkler, gelenekçi bir millettir. Geleneğe bağlılık, iş ve sanatın devam etmesinde önemli rol oynamıştır. Bilhassa esnafarda gördüğümüz çırak yetiştirmeye geleneği, toplumun tüm kesimlerinde mevcuttur. Sözgelişi, güreş sporunda, bir pehlivanın kendi yerini dolduracak bir genci yetiştirmesi, bunun en güzel örneğidir. Çeşitli mesleklerde ve zanaatlerde de bu böyledir.

Âşık Edebiyatında çırak yetiştirmeye geleneği yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerden biridir. Usta âşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edinir, yanında gezdirir, saz ve söz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Yıllar boyu ustasına hizmet eden ve bu arada âşılığın vecibe-

lerini öğrenen çırak da zamanı gelince ustamın izniyle şiirlerini çalıp söylemeye başlar. (Bazı âşıkların kendisinden birkaç yaş küçükleri çırak tutup âşık olmasını sağladığı da olur. Sözgeliş, Sivashi Dilhuni'nin, çıraklıları Garip Bilgin ve Yakup Bilgin arasında pek yaş farkı yoktur.) Şiirlerinde, ustaşının tekniği, kültürü ve söz dağarcığı açıkça kendini hissettirir. Ustasının ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde onun şiirleriyle söze başlar, çeşitli vesilelerle ustasının ismini zikreder, onun izinden gittiğini hissettirir. Bütün bunlar ustasının adını yaşatmak içindir. Çrağın, ustasında hakim olan tavır, üslup, icraat, kültür ve dile bağlılığı, kendisinin yetişirdiği çrağına da sırayet eder. Zamanla, bu gelenek zinciri içinde bir âşık kolu ortaya çıkar. İşte, XIX. yüzyıldan itibaren, edebiyatımızda önemli kollar olarak zikredebileceğimiz Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Dertli, Sümmanî, Dervîş Muhammed, Huzuri ve Şenlik Kolları da bu şekilde vücut bulmuştur. Âşık kolları genellikle, kola ismini veren âşıklar başlatılır. Bazı kollarda ise, odak hüviyetindeki âşığın da bir ustaşı vardır. Sözgeliş; Ruhsatî'nin ustası Küsuri, Şenlik'in ustası Nuri, Huzuri'nin ustası İznîdir. Her ne kadar bu âşıklar bir usta yanında yetişmiş olsalar da şiirdeki gücü ve ustalıkları sayesinde ustalarından daha öne plana geçmiş, kendisinden sonra gelen nesiller üzerinde, ilk âşığa nazaran daha fazla etki bırakarak odak şahıs olma hüviyetini kazanmışlardır. Âşık koluna Azerbaycan'da "mektep" denilmektedir. Elesker Mektebi, Âşık Ali mektebi gibi...

Şu halde kol nedir? Kol; çıraklık geleneği içinde, birbiri ardınca yetişen âşıklar tarafından, odak hüviyetindeki usta âşığın da bir âşığın da bir ustaşı vardır. Sözgeliş; Ruhsatî'nin ustası Küsuri, Şenlik'in ustası Nuri, Huzuri'nin ustası İznîdir. Her ne kadar bu âşıklar bir usta yanında yetişmiş olsalar da şiirdeki gücü ve ustalıkları sayesinde ustalarından daha öne plana geçmiş, kendisinden sonra gelen nesiller üzerinde, ilk âşığa nazaran daha fazla etki bırakarak odak şahıs olma hüviyetini kazanmışlardır. Âşık koluna Azerbaycan'da "mektep" denilmektedir. Elesker Mektebi, Âşık Ali mektebi gibi...

Edebiyatımızda "âşık kolu"ndan ilk söz eden Eflatun Cem Güney'dir. Güney, Meslekî Hayatı ve Şiirleri adlı eserinde; "Her usta âşığın çırak yetiştirmesi, halk edebiyatımızda eski bir ananadır.. Bu şifahi edebiyatımızın bugüne kadar sürüp gelmesini daha çok bu geleneğe borçluyuz. Ben otuz beş yıl önce halk şairlerini araştırırken (Kangal) taraflarında köylü bir âşık kolu buldum. Bu kolun asıl temel direğî Âşık Ruhsatî dir."¹ diyerek âşık kolundan dolayısıyla Ruhsatî Kolundan söz etmiştir.

Çıraklık geleneği, yukarıda izahına çalıştığımız usulde olabileceği gibi, bazen da bir âşığın daha önce yaşamış bir âşığın kendisine ustat seçmesi şeklinde de tezahür edebilmektedir. Âşık onun şiirlerini çalarak, söyleyerek yetişir. Ustanın şiirindeki muhteva, üslup ve fikir âşıklığa namzet kişiyi derinden etkiler. Gün gelir o da ustat kabul ettiği âşık gibi söylemeye başlar. Sözgeliş; Sivaslı âşıklardan Ali Tan, Veysel'i; Er Mustafa, Şah Hata-

¹ Eflatun Cem GÜNEY, Meslekî Hayatı ve Şiirleri, İst., 1953, s. 65.

yî'yi; Sivaslı Muzaffer Utar Sümmâni'yi; Karşılı âşıklardan Mevlüt ve Nesip Şenlik'i; Şevki Halıcı, Abbas Seyhan, İslâm Erdener ve Mehmet Hicranî de Şenlik'in çırayı Kasım'ı; Çelâni, Müdamî ve Peruani ise Huzurî yi, aşağıda Ruhsatî Kolu şemasında "Diğer" başlığı altında zikrettiğimiz âşıklar da Ruhsatîyi kendilerine manevi usta seçmişlerdir.

Bir âşık kolunun var olabilmesi yahut yeni bir âşık kolunun ortaya çıkabilmesi için birtakım belirleyici öğelerin var olması gereklidir. Öğelerin sayısı, çeşitliliği ve değişik oluşu, kolların belirlenmesine ve farklılaşmasına yol açar. Bu öğeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. *Odak hüviyetindeki usta âşığın dil ve üslubu,*
2. *İşlediği konular,*
3. *Usta âşığın başından geçen ve hafızalardan silinmeyecek izler bırakılan çeşitli olaylar,*
4. *Usta âşığın karşılaşmaları,*
5. *Usta âşığın tasnif ettiği hikâyeler,*
6. *Usta âşığın kendisine ait ezgiler,*
7. *Usta âşığa ait ayaklar.*

Bu faktörleri daha da artırmak mümkündür. Faktörlerin sayısının artması kollarını tefrikini daha iyi belirler. Farklılıkların mevcudiyeti; "Kendisini herhangi bir âşık kolu içerisinde gören âşığın, sanat ve icraat bakımından, acaba diğer âşıklardan farklı bir tarafı var mıdır?" sorusunun açıklığa kavuşmasına da yardımcı olur.

Diğer taraftan, şu hususa da açıklık getirmek gereklidir. Kolun temel direğî olan âşığın özellikleri ile iki-üç nesil sonra gelen ve o mektepten olan bir âşık arasında farklılaşmalar olabilir mi? Bir başka deyişle, ilerleyen zaman içerisinde âşık kolunda değişiklikler meydana gelebilir mi? Şayet, değişiklikler husule gelmişse, kolun orijinalliğini sürdürdüğünden söz edilebilir mi?

Bir kol içerisinde yer alan âşık, yukarıda sıraladığımız faktörlere riayet eder, sanatını bu çerçevede icra eder. Saz meclisine ustaya ait bir divanla başlar. Fırsatına getirip ustasına ait bir veya birkaç hatırlayı yad eder. Sık sık, yaptığı karşılaşmalardan örnekler verir. Âşık şiirinde, her ne kadar işlenen konular müsterek ise de ustanın temayül gösterdiği konulara daha fazla ağırlık verir. Şiirlerinde ustaya ait yahut onun kullandığı ezgiler ve kullandığı ayaklara benzer ayaklar açıkça kendilerini hissettirirler. Şayet usta âşık, hikâyeler tasnif etmişse çeşitli vesilelerle o hikâyeleri yahut hikâyelerden bir bölümü anlatır. Kendisini bir kol içinde gören âşığın bunları yerine getirmesi, kolun icaplarındanandır. Ne var ki, bütün âşıkların bu

davranış içinde olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bilhassa, sonraki kuşaklar bu faktörlerden bir kısmını terk edebilmektedir. Bunların sayısının fazlalığı, kolun fonksiyonunu yitirmesi anlamına gelir. Şurasını söyleyebiliyor ki, henüz böyle bir durum vuku bulmuş değildir.

Âşık edebiyatında, kollar önemli fonksiyon icra ederler. Usta-çırak geleneğinin mevcudiyeti, saz ve şiir sanatının, halk hikâyelerinin sistemli olarak yaşamاسında, önceki kültür ve bilgilerin aktarılmasında birinci derecede rol oynar.

Diğer taraftan Kars, Erzurum, Sivas, Tokat, Kastamonu, Bolu-Çankırı, Artvin ve Malatya'da *Şenlik*, *Sümmani*, *Ruhsatî*, *Emrah*, *Dertli*, *Huzuri* ve *Dervîş Muhammed* gibi usta kabul edilen zirve şahsiyetlerin varlığı, bu yörelerde âşıklık geleneğinin hâlâ canlılığını sürdürmesinde etkili olmuştur. Elbetteki, sözü edilen bölgelerde âşıklık geleneğinin yaşatılmasını, salt bu sebebe bağlamamak gereklidir. Bir yörenin âşıkların sayısının fazla oluşunun pek çok sebebi vardır. Demek istediğimiz; çıraklık geleneğinin bu sebeplerden biri, hatta en önemlisi olduğunu söyleyebiliriz.

Âşıklık geleneğinde, büyük bir âşığa hayranlık duyarak ondan etkilenmek ile, çırak olmayı o kolun vecibelerini kabul etmemi, birbirine karıştırılmamak gereklidir. Sözgeliş; *Posoflu Zülalî* ile *Azerbaycanlı Üseboğlu*'nun *Şenlik'i* öven şirler yazmaları, *Gökçeli Elesker*'in *Şenlik'e* ait bir ayakla ve aynı konuda şiir söylemesi, onları *Şenlik Kolu*'na dahil etmemizi gerektirmez. Çünkü, bir âşığı herhangi bir kola dahil edebilmenin çeşitli ölçüleri vardır ki, biz bunları ana hatlarıyla yukarıda izah etmeye çalıştık. Öte yandan, pek çok âşığımız *Karacaoğlan*'nın, *Gevheri*'nin, *Âşık Ömer*'in etkisinde şirler yazmışlardır. Ne var ki, bu âşıklara ait bir kol mevcut değildir. Onun için, bu vadide eserler ortaya koyan âşıkları sadece etkileşim içinde değerlendirmek gereklidir.

Âşık kolu içerisinde *ezgi* ve *ayak* ile *halk hikâyeleri* önemli rol oynarlar.

Kol içinde yetişmiş çıraklar, saz meclisinde sık sık ustaların ezgilerine yer verirler. Erzurum'da, hatta Erzincan ve Sivas'ta, *Sümmani*'ye ait olan *Sümmani Makamı* vazgeçilmez önemi haizdir. Kars'ta ise, *Şenlik*'ten miras kalan ve bununla beraber âşık şairinin bir şekli olan *Tecnis Makamı* ile aynı ezgi olmakla beraber *Şenlik Divanı* / *Cıldır Divanı* / *Şenlik Güzelleme* / *Cıldır Güzelleme* adlarıyla tanınan makamlar hemen her mecliste icra edilirler.

Çıraklar, ustaların kullandığı ayağı kullanmakta hiçbir sakınca görmez. Aynı ayakla ve aynı konuda bir başka şiir vücuda getirirler. Sözgeliş; Sivaslı âşıklardan *Mıhnacı*, *Meslekî*, *Zakîri*, *Emsalî* ve *Tabîbî* gibi âşıkların, us-

ta âşık Ruhsatî'ye ait ayaklara bağlı kalarak pek çok şirler söyledikleri bilinmektedir.² Şenlik, ustası *Hasta Hasan'a* ait olan ve;

*Bir salatın meni davet eyledi
Doldurdu badeyi oğlan bir bir çek*

diye başlayan cigalı tecnisine, aynı ayakla ve hemen hemen aynı sözlerle başlayan bir şiirle karşılık vermiştir.³ Şenlik'in pekçok çrağının da kendisine ait ayakları kullandıklarını bilmekteyiz.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, halk hikâyeleri, âşık kolu içinde önemli bir yere sahiptir. Ruhsatî, didaktik ve mensur bir eser olan *Ulğu ile Kadı Hikâyesini* manzumeleştirmiştir.⁴ *Sümmanî'nın Bedehşan ilindeki Gülperî*'ye âşık olması ve onu bulmak için rivayete göre Tiflis, Mazenderan, Kırımlı, Afganistan, Hindistan gibi yerlere gitmesi⁵ halkı derinden etkilemiş, bu aşk nesilden nesile iştihadıyla anlatılmıştır. Öyleki, bu macera zamanla kitap haline dahi getirilmiştir.⁶ Şenlik ise, biliindiği gibi edebiyatımıza, *Latif Şah, Sevdâkâr Şah ile Gülenaz Hanım, Salman Bey ile Turnatîl Hanım* adlarında üç hikâye kazandırmıştır. Şenlik'in tasnif ettiği bu hikâyeler, Kars, Erzurum hatta Azerbaycan'da bugün dahi zevkle anlatılmakta, toplantılarının vazgeçilmez bölümünü teşkil etmektedir. Şenlik'i takip eden âşıklar da tipki onun gibi hikâyeler tasnif ederek geleneğe hizmet etmiş, kolun yaşamasına katkıda bulunmuşlardır. Sözgelişi, Arpaçaylı Mehmet Hicranî'nın beş tane türkülü hikâyesi vardır.⁷ Şenlik'in oğlu Kasım'ın çrağı olan günümüz âşıklarından Şeref Taşlıova'nın da *Kırk Çesmeli Şehir, Bağdat ile Hafız, Gülistan ile Süleyman* adlarında hikâyeler tasnif ettiğini biliyoruz.⁸

Şenlik sağlığında pek çok çırak yetiştirmiştir. Bunlar, *Bala Kişi, İbrahim, Gazeli, Ali, Bala Mehmet, Namaz, Kasım, Asker, Mevlüt, Süleyman, Gülistan* ve *Hüseyin*'dir. Bnlardan İbrahim, Kasım ve Gülistan'ın çıraklarını takip edebiliyoruz. Diğerleri ya çırak yetiştirmeden öldüler yahut yetisen çıraklar çevrelerinde iz bırakmaya muktedir olamadılar. Çıraklar, daha ziyade aşığın çevresinden ve aynı kültürden beslenen insanlar olabileceği gibi,

2. Doğan KAYA, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*, Sivas, 1994, s. 189-194.

3. Ensar ASLAN, *Çıldırlı Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ank., 1975, s. 16-17.

4. Doğan KAYA, *Ulğu ile Kadı Hikâyesi*, İst., 1985.

5. Mehmet KARDEŞ, *Mesur Saz Şairi Âşık Sümmanî Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1963, s. 8-13.

6. Murat URAZ, *Büyük-Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi*, İst., 1981.

7. Ensar ASLAN, a. g. e., s. 20.

8. Muammer Mete TAŞLIOVA, *Âşık Şeref Taşlıova'nın Tasnif Ettiği Hikâyeler*, Sivas 1995.

âşığın soyundan gelen kişiler de olabilir. Minhaçî, Ruhsatî'nin oğlu, Nusrettîn Yazıcı (Nusret Torunu) ile Hüseyin Sümmanioğlu ise Sümmanî'nin torunlarıdır. Şenlik kolundaki âşıkların soy beraberliği ise şöyledir:

<i>Bala Kişi</i>	: Nuri'nun oğlu
<i>Fikret</i>	: Kasım'ın torunu
<i>Günay Yıldız</i>	: Murat Yıldız'ın oğlu
<i>Kasım</i>	: Şenlik'in oğlu
<i>Murat Çobanoğlu</i>	: Gülistan'ın oğlu
<i>Namaz</i>	: Şenlik'in oğlu
<i>Nuri</i>	: Kasım'ın oğlu, Şenlik'in torunu
<i>Salih</i>	: Kasım'ın oğlu, Şenlik'in torunu
<i>Yılmaz</i>	: Kasım'ın oğlu, Şenlik'in torunu

Günümüz âşıklarından Şeref Taşlıova'dan aldığımız bilgilere göre Şenlik Kolunda yer alan âşıkların başlıklarını ve bu âşıkların yöreneleri şöyledir:

Âşığın adı	Yöreni
<i>Abbas Seyhan</i>	Susuz-Yolboyu
<i>Arif Çiftçi</i>	Telek-Arpaçay
<i>Bala Kişi</i>	Levis-Akbaba(Gürcistan)
<i>Baba Mehmet</i>	İran Azerbaycanı
<i>Çerkez</i>	Urta-Çıldır
<i>Dursun Durdağı</i>	Gediksatılmış-Çıldır
<i>Fikret</i>	Suhara-Çıldır
<i>Gazeli</i>	Suhara-Çıldır
<i>Gülistan</i>	Koçköy-Arpaçay
<i>Günay Yıldız</i>	Karahan-Akyaka
<i>Hakki Baydar</i>	Kars
<i>Hasta Hasan</i>	Havet-Gürcistan (Şenlik'in ustanının ustası)
<i>Hikmet Arif Ataman</i>	Demirdöver-Posof (Müdamî'nin oğlu)
<i>Hüseyin</i>	Taşbaşı-Çıldır
<i>Ibrahim</i>	Gülyüzü-Çıldır
<i>İlgar Çiftçioglu</i>	Taşdere-Arpaçay
<i>İlyas</i>	Gereşen-Çıldır
<i>İslâm Erdener</i>	Kümbetli-Kars
<i>İsrafil</i>	Urta-Çıldır
<i>Kasım</i>	Suhara-Çıldır
<i>Mahmut Karataş</i>	Kars
<i>Mehmet Hicranî</i>	Taşdere-Arpaçay

<i>Metin Bektaş</i>	Benli Ahmet-Kars
<i>Mevlüt</i>	Doğruyol-Çıldır
<i>Muhlis</i>	Taşbaşı-Çıldır
<i>Murat Çobanoğlu</i>	Koçköy-Arpaçay
<i>Murat Yıldız</i>	Karahan-Akyaka
<i>Mürsel Sinan</i>	Dikme-Kars
<i>Namaz</i>	Suhara-Çıldır
<i>Nesip</i>	Akbabalı-Çıldır
<i>Nuri Şahinoğlu</i>	Adiller-Ermenek
<i>Nuri</i>	Lebis-Ahilkelek
<i>Nuri</i>	Suhara-Çıldır
<i>Nusret Yurtmalı</i>	Kars
<i>Rüstem Alyançoğlu</i>	Baykara-Selim
<i>Sadrettin Ulu</i>	Kümbet-Arpaçay
<i>Salih</i>	Suhara-Çıldır
<i>Şah İsmail</i>	Kars
<i>Seref Taşlıova</i>	Gülyüzü-Çıldır
<i>Şevki Halıcı</i>	Akçakale-Çıldır
<i>Yılmaz</i>	Suhara-Çıldır

Bu bilgilerin ışığı altında aşık kollarıyla ilgili olarak ulaştığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

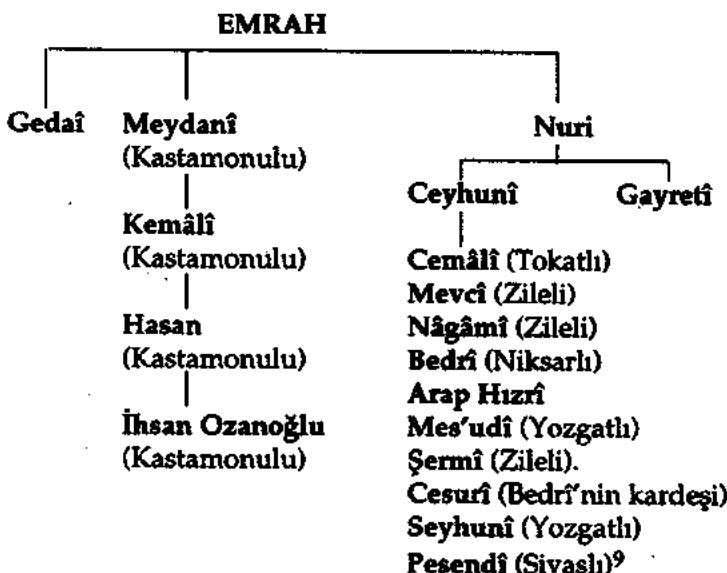
1. Âşık kolunda çıraklık geleneği önemli bir husustur. Bir âşık kendi yemini tutması, izinden gitmesi, eserlerini ve adını yaşatması için, istidatlı bir veya birkaç genci çırak alır, âşılığın vecibelerini öğretir. Bunlar, çevreden yahut aileden biridir. Alınan çırak çok genç olmayıp, âşıktan birkaç yaş küçük de olabilir. Bunun yanında, bizzat âşığın yanında yetişmeyip de kendisini o kol içinde gören âşıklar da vardır.

2. Âşık edebiyatının sistemli olarak yaşatılmasında, kolların önemli rolleri vardır. Usta âşık, çevresindekileri etkileyebildiği gibi kolun dışında kalan âşıkların üzerinde de etkili olur. Böylelikle saza-söze kabiliyetli gençlerle, halkın âşıklık sanatına olan ilgileri giderek artar.

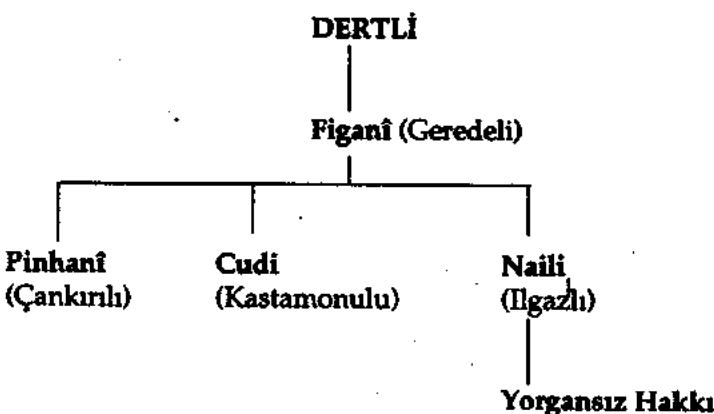
3. Âşık kolunun ortaya çıkması için bazı esasların var olması gereklidir. Bunlar; usta âşığa ait dil, üslup, ayak, halk hikâyesi, ezmeler, hatırlar, âşığın yaptığı karşılaşmalar ve ağırlı olarak işlediği konulardır.

Bugüne kadar varlığını tespit ettiğimiz kollar ve bu kola giren âşıklar şunlardır:

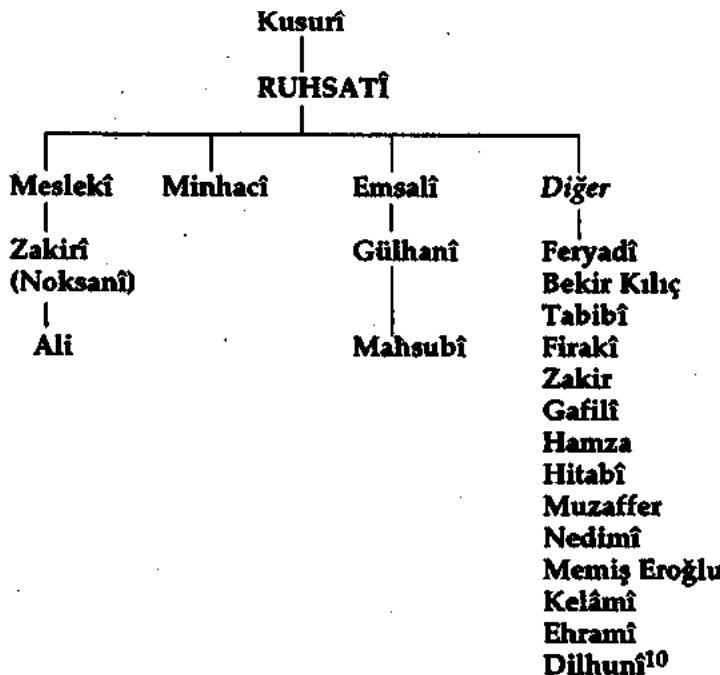
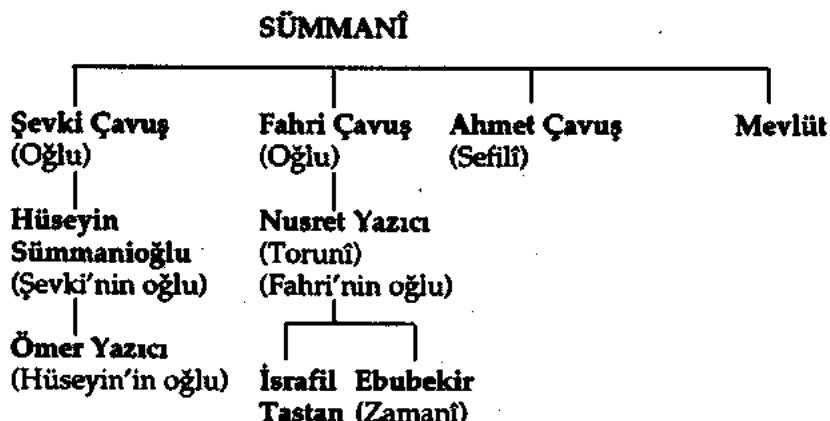
EMRAH KOLU (*Tokat-Kastamonu* yöreleri)

DERTLİ KOLU (*Bolu-Kastamonu-Çankırı* yöreleri)

⁹ Geniş bilgi için bkz. M. Sabri KOZ, *Âşık Kolu*, TDEA, C. I, İst., 1977, s. 195. / Saim SAKA-OĞLU, *Emrah'ın Türk Saz Şiiri İçindeki Yeri ve Yetiştiirdiği Ustalar*, Erciyes, IX (101), 5. 1986, s. 33.

RUHSATİ KOLU (Sivas)**SÜMMANÎ KOLU (Erzurum)**

¹⁰.Doğan KAYA, a.g.e., s. 197.

DERVİŞ MUHAMMED KOLU (*Malatya*)

DERVİŞ MUHAMMED

Şah Sultan

Âşikî

Hüseyin

Bektaş Kaymaz

Hasan Hüseyin

Meftunî (Memo Temiz)

HUZURÎ KOLU (*Artvin*)

İznî

HUZURÎ

İzharî

Zuhuri

Fahrî

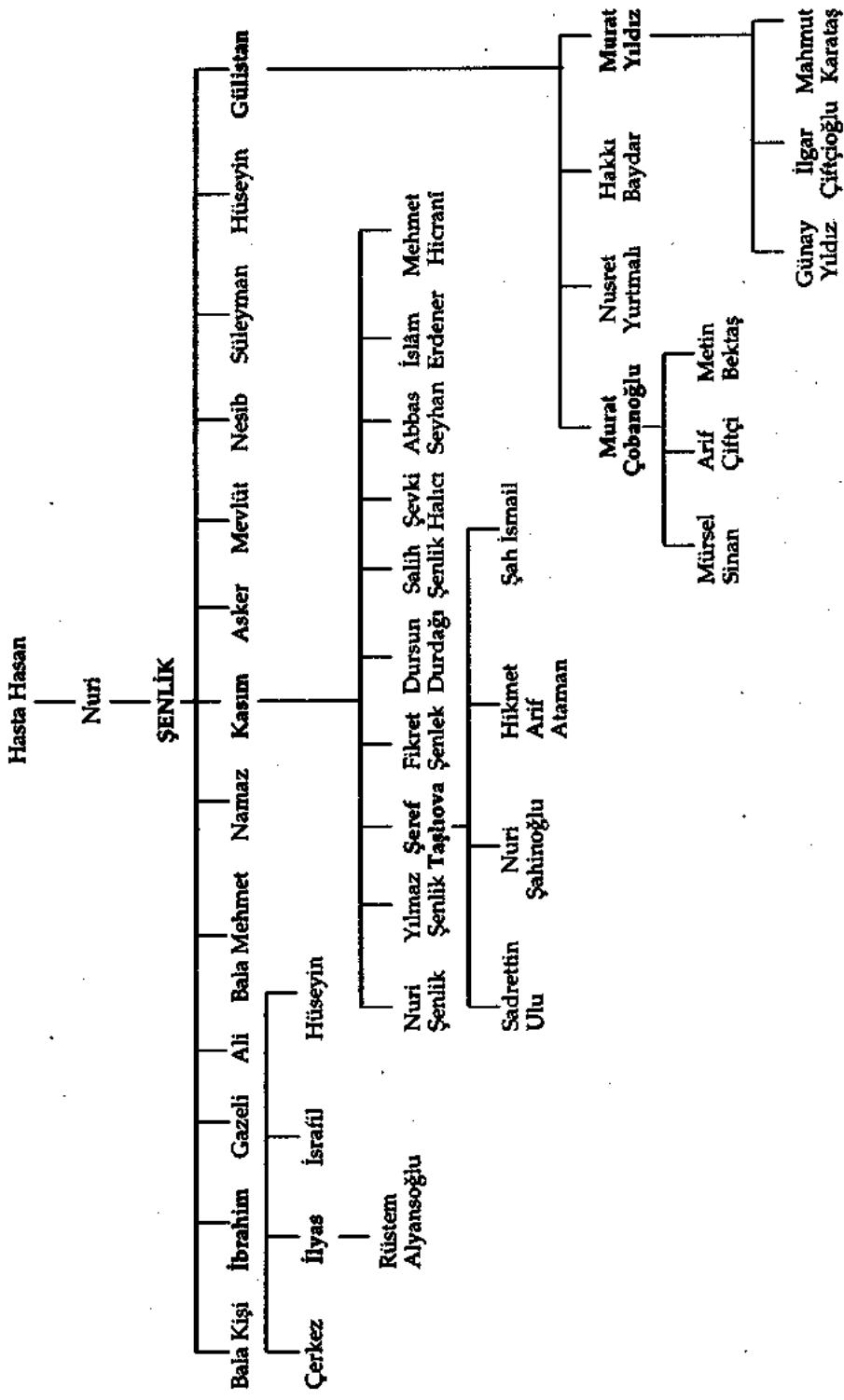
Diger

Cevlanî

Müdamî

Pervanî

ŞENLİK KOLU (Doğu Anadolu, Azerbaycan)

Karşılılaşma, Atışma ve Deyişme Kavramları Üzerine Düşünceler ve Feymanî'den Örnekler

Âşık tarzı şiir geleneği içinde karşılaşmalar, mümtaz bir yere sahiptir. Aslında, kişilerin birbiriyle manzum olarak söyleşmesi, Türklerde çok eskilere dayanır. İnsanlar, evde birlikte iş yaparken, tarlada çalırken, yolda karşılaşıklarında yahut düğünlerde gruplar halinde veya ferdi olarak manzum sözler söyleyerek meramlarını, durumlarını ve duygularını dile getirirler. Bazan da kişilerin birbiriyle kaynaşmasını ve eğlenmesini sağlayan nitelikte mizahi tarzda birbirlerini yoklarlar. Ülkemizde Karadeniz'de, halk sanatçıları temeli daha ziyade mani esasına dayalı *karşiberi* yahut *atma türkü* söyleyerek halkı eğlendirirler. Âşıklar da yaptıkları karşılaşmalarla aynı fonksiyonu icra ederler.

Âşıklar, karşılaşmalarını belli bir sistem içinde gerçekleştirirler. Bunlar Umay Günay tarafından şöyle tasnif edilmiştir:

1. Hoşlama-merhabalaşma
2. Hatırlatma- canlandırma
3. Tekellüm
 - a. Serbest konulu tekellüm
 - b. Öğütleme
 - c. Bağlama-muamma
 - d. Sicilleme
 - e. Yalanlama
 - f. Taşlama-takılma
 - g. Tüketmeyece-daraltma
 - h. Uğurlama-medhiye

Herhangi bir karşılaşmanın bu silsile içinde cereyan etmesi mecburiyeti yoktur. Kaldı ki, bunların içinde *sicilleme* ve *yalanlama* örnekleri pek az âşık tarafından ortaya konulmuştur. Sözelisi; Âşık Şenlik'in Arpaçay'ın İğnezor köyünden olan Âşık Mustafa'ya söyleyip onu cevapsız bıraktığı

sicillemesi¹, Tokathlı Püryanî-Murat Çobanoğlu'nun yalanlamaları, binlerce örnek içinde zikredebileceğimiz yegâne örneklerdir. Diğer taraftan bu tasnif içinde yer almayan ve hemen her âşığın icra edemediği *dudakdeğmez* (*lebdeğmez*) tarzı da kendisini güçlü göstermek isteyen âşıkların zaman zaman başvurduğu usullerden biridir.

Karşılaşma terimi ile *deyişme* ve *atışma* terimleri, konuya ilgili eserlerde genellikle birbirine karıştırılmıştır. Terimlerin anlamları, aşağı yukarı birbirine yakın ifadelerle karşılandığı için mesele girift hale gelmiştir. Biz asıl hükmümüze geçmeden önce, sözünü ettigimiz terimlerle ilgili olarak birkaç tanuma göz atalım.

Atışma/ Atışmak:

Karşılıkla şiir söylemek ve okumak. Müşaare.³

Âşıkların saz eşliğinde karşılıkla şiir söylemesi.⁴

Türk halk edebiyatında, âşıkların verilen bir ayağa uygun olarak aralarda yaptıkları sazlı-sözlü yarışma.⁵

Saz şairlerinin karşılıkla olarak belli bir ayak üzerinde şiirle söyleşmeleridir.⁶

Âşıkların, belli geleneksel kurallara uyarak kendi aralarında düzenledikleri sazlı-sözlü yarışma.⁷

Saz şairlerinin tartışmalı karşılaşmaları.⁸

Âşıkların dinleyenler arasında, deyişme sırasında birbirini iğneleyici fakat mizah çerçevesi içinde söyleşmeleridir.⁹

¹ Ahmet CEFEROĞLU, *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İst., 1942, s. 79-81 / Hasan KARTARI, *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Ank., 1977, s. 37-41. / Enes ASLAN, *Çıldırlı Âşık Şenlik-Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ank., 1975, s. 90-91

² Doğan KAYA, *Âşık Püryanî'nın Karşılaşmaları*, TFA, Ank., 1989, s. 66-68.

³ TDEA, C. I, İst., 1977, s. 224.

⁴ Ana Britannica, C. III, s. 277.

⁵ Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük, İst., 1994, s. 222.

⁶ Millî Eğitim Bakanlığı-Komisyondan, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. I, Ank., 1995, s. 176.

⁷ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. II, İst., s. 978-979.

⁸ Meydan Larousse, C. II, s. 266.

⁹ Mehmet YARDIMCI, *Bağlangıçtan Günümüze Halk Şiiri Âşık Tekke Şiiri*, Ank., 1999, s. 192.

Karşılılaşma:

Saz şairlerinin imtihan olması, yarışması.¹⁰

Âşikların, bilirkişiler önünde veya seyirciler karşısında sazlı sözlü diyaloglarla karşılaşmasıdır.¹¹

Deyişme:

Âşikların karşılıklı münazara (aynı ayak/kafiyede) şiir söylemesi, eski dille müshaaresi.¹²

Âşikların karşılıklı olarak şiir söylemeleri.¹³

Halk Şairlerinin aynı uyağı kullanıp birbirlerini yanıtlayarak karşılıklı şiir söylemeleridir.¹⁴

Saz şairlerinin, yarışma niteliği taşımayan, karşılıklı şiir söylemeleri.¹⁵

Göründüğü gibi, terimler neredeyse aynı sözlerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Halbuki, bunlar, küçük farklarla birbirinden ayrılmaktadır. Her seyden önce şunu söyleyelim ki, *karşılılaşma* genel isimdir. Eskiler bunu tekellüm sözü ile karşılıyorlardı. Âşık Edebiyatında *karşılılaşma* terimi, genel bir kavramdır. En az iki âşığın irticâlî olarak durumlarını, düşüncelerini, bilgi ve tecrübelerini sergilemek, dinleyenleri eğlendirmek veya birbirlerine üstünlük sağlamak için belirli kurallar çerçevesinde manzum olarak söylemeleridir.

Âşikların soru-cevap usulüyle, dar ayakla yahut çift kafiyeli ayakla birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmaları ise karşılaşmanın bir başka cephesini gösterir. Âşiklar, böylelikle, bir bakıma rakiplerini imtihan ederler. İşte bu yönyle *karşılılaşma* daha özel bir durum arz eder ve atışma ile deyişmeden ayrılır. Bu konuda; "Âşikların rakibine üstün gelmek için soru-cevaplı tarzı seçmesi yahut dar ayakla onu mat etmenin yollarını aramasıdır."¹⁶ diyen Mehmet Yardımcı, isabetli bir tespitte bulunur. Gerçekten de karşılaşmanın denildiğinde, âşikların şu veya bu usule baş vurarak rakiplerine üstün gelme gayreti akla gelir.

¹⁰ Hikmet DİZDAROĞLU, *Halk Şiirinde Türler*, Ank., 1969, s. 33.

¹¹ Sükrü ELÇİN, *Deyişmeler-Karşılışmalar*, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. III, Ank., 1992, s. 304.

¹² Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. II, İst., 1977, s. 284.

¹³ Arslan TEKİN, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İst., 1995, s. 172.

¹⁴ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. VI, İst., s. 3118.

¹⁵ Hikmet DİZDAROĞLU, a. g. e., s. 33.

¹⁶ Mehmet YARDIMCI, *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*, Ank., 1998, , s. 174.

Gerçi *atışma* için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Yani atışmada da âşıklar söz oyunlarıyla rakibinden üstün gözükmeye çalışır, ancak atışmada galip gelme, mat etme söz konusu değildir. Bir kere, seyirciyi eğlendirme amaç güdüldüğünden dar ayak kullanılmaz. Rakip, seyirciye hoş gelecek çarpıcı ve mizahi sözlerle, alaycı ifadelerle ve tuhaf benzettimelerle seyirci karşısına küçük düşürmek istenir. Kisacısı rakibe laf atılır, onun birtakım kusur ve zaaflarından istifade edilerek kızdırılmaya çalışır. Karadeniz yöresinde gördüğümüz *türkü atma*, âşıklar arasında yerini *atışmaya* bırakır. Bu yönyle atışma, genel anlamda, her ne kadar bir karşılaşma çeşidi ise de mat etme-galip gelme esasına dayalı olan sözünü ettiğimiz karşılaşmadan ayrılr.

Bunun yanında *deyişmenin* de birlaşma çeşidi olduğunu söyleyelim, ama deyişme alt başlık olarak karşılaşmadan ayrılr. Deyişme, iki veya daha fazla âşığın herhangi bir konuda manzum olarak söyleşmeleridir. Şöyleki, deyişmede ne galip gelme ne de rakibe takılma, laf atma vardır. Deyişmede, verilen bir ayakla yahut âşıklardan birinin açacağı ayakla, duyguların, kanaatlerin, kabullerin, inançların, tavırların hülasa pek çok hasletlerin ortaya konulması söz konusudur. Yukarıdaki tasnifte adından söz ettiğimiz merhabalaşma, hatırlatma, serbest konulu tekellüm ve öğütlemeye gibi pratikler hep deyişme içinde mütalaa edilir.

Özetleyeceğ olursak; karşılaşmada *mat etme*, atışmada *eğlendirme*, deyişmede ise *sohbet* esastır.

Âşık karşılaşmalarına ait elimizde yüzlerce, binlerce örnek vardır. Bu konuda M. Adil Özder'in, Feyzi Halıcı'nın ve Nâzım Îrfan Tanrikulu'nun eserlerine bakıldığından âşık edebiyatının en nadidelaşma örnekleri görülebilir.¹⁷ Biz burada bunları tekrar etmek yerine bir vesile ile edebiyatımıza yeni örnekler kazandırmayı amaçıyoruz. Yüzyılımızın onde gelen âşıklarından Adanalı Âşık Osman Feymanı'nın lutfedip gönderdiği karşılaşmaları burada kaydetmek istiyoruz.

ATIŞMA

Atışma yapan âşıklar: Fidanî (Osman Özfidan, 1934, İmamoğlu/Adana) - Feymanî (Osman Taşkaya, 1942, Azaplı köyü-Kadirli / Osmaniye)

Atışmanın yapıldığı yer: Kozan

Tarih: 1983

¹⁷ M. Adil ÖZDER, Doğu İllerimizde Âşık Karşılıklamları, Bursa, 1965. / Feyzi HALICİ, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri-Güldeste, Ank., 1992. / Nâzım Îrfan TANRIKULU, Âşıklar Divanı, İst., 1998.

Fidanî

Saşkın düşünceli gezer bu aşık
Delilerle sıkı arası vardır
Bazı yiğit olur bazı dolaşık
Bunun eğlencede firesi vardır

Göllerde sulanır dağda yayılır
Zayıflamış kemikleri sayılır
Sıkışınca hemen düşer bayılır
Şu bizim aşığın sarası vardır

Bu gidişle bunun halleri harap
Sonunda örülür başına çorap
Sağ elinde rakı solunda şarap
Bir de ceplerinde birası vardır

Âşıklar sık dokur ince eğirir
Bazı efkârlanır çalar çağırır
Bazı suskun gezer bazı bağırrır
Bazı yiğitlenir narası vardır

Arifler işini koymaz yarına
Gayrı meyil etmez dünya varına
FIDANÎ de sevdiğinin uğruna
Öz canını kurban veresi vardır

Feymanî

Sen bizi mestane diye kinama
Gülüüp oynamanın sırası vardır
Aşk beni âleme etti sinema
Elimin yüzümün karası vardır

Çile ile dert binasın öneriz
Biz bu sırra sabır ile ereriz
Cezbe-i Rahman'a aşkla gireriz
Âşıklığın bir de burası vardır

Ben dersimi aldım pirden pederden
Özümü sakindim gınahtan şerden
Biz şarabı içtik dest-i Hayder'den
O şarabın başka şiresi vardır

Âşıklar hassastır gönül içinde
Mecnun'dur dolanır Leylâ peşinde
Bazı viranede bazı gülşende
Âşıklığın böyle töresi vardır

FEYMANÎ bu meydan zordur durulmaz
Gece gündüz yük taşır da yorulmaz
Can ahlalar baş keserler sorulmaz
Bu menzilin böülü kirası vardır

DEYİŞME

Deyişme yapan âşıklar: Murat (Murat Yıldız, 1921, Karahanlı köyü/
Arpaçay / Kars) - Feymanî - Hasretî (Sadi Değer, 1929, İncesu köyü/
Kars)

Deyişmenin yapıldığı yer: Kars

Tarih: 26.8.1991

Murat

Aziz konaklarım meslekdaşlarım
Hoş kelam eyliyek muhabbet olsun
Hasretin çektiğim can kardaşlarım
Bu gece sizinle söz sohbet olsun

Feymanî

Kismet bizi bu diyara getirdi
 Canım cananıma emanet olsun
 Gurbet de sıla da âşiklara bir
 Yeter ki gönülide sahavet olsun

Hasretî

Misafire hizmet rıza-yı Hak'tır
 Sofra-yı Halil'den bereket olsun
 Duası kutsaldır lutfu mutlaktır
 Azmi celâlinden hidayet olsun

Murat

Meclis kurup gönül eğlemek lâzım
 Misafire hürmet eylemek lâzım
 Hadisten vaizden söylemek lâzım
 Söz mecazi değil hakikat olsun

Feymanî

Kemalat göstermez bizim demimiz
 Aşkin belâsidir derde emimiz
 Sevda ummanında battı gemimiz
 Kem talihim dosta şikâyet olsun

Hasretî

Penah-ı didara eyledik azim
 İrfan-ı kâmile öğüt ne lâzım
 Hulus-ı kalp ile budur niyazım
 İnsanda sadakat bidayet olsun

Murat

KARAHANLI MURAT ömür müddeti
 Gün be gün çekmişsem çevri zahmeti
 Usta Feymanî'yle Âşık Hasretî
 Yârâna ahbabâ malumat olsun

Feymanî

Karahanhî Murat Şenlik yolunda
 Sümmanılık Hasretî'nin halinde
 Üstadlar cenginin galmagalında
 FEYMANÎ'nın işi marifet olsun

Hasretî

HASRETÎ'ym günlerimi sayarım
 Canı dost yoluna rehin koyarım
 Asılzadelere boyun eğerim
 Yeter ki kelamu kemalat olsun

* * *

KARŞILAŞMA

Karşılılaşma yapan aşıklar: Feymanî - Halil Karabulut (1926, Kadırli / Osmaniye)

Karşılışmanın yapıldığı yer: Kozan

Tarih: 1983

Feymanî, Halil Karabulut'un;
*Güneş bir atom küresi
 Tükenmez ömür süresi
 Patladıkça her zerresi
 Kendi kendin yeniliyor*

İfadelerinden ilham alarak ona birtakım sorular yöneltir. Böylelikle yaşayan iki güzide aşığımız, edebiyatımıza güzel bir çalışma örneği kazandırırlar.

Feymanî

Halil Karabulut cevap veresin
 Sence bu tabiat neden var oldu
 Her varlık kendini yeniler dersin
 Öyleyse kâinat neden var oldu

Bir yaratıkvardı ismi dev idi
 Ömür verdi onun ömrün kim yedi
 Dinazor kendini yenilemedi
 Yok eyleyen afat neden var oldu

Şu küçük varlığı düşünök gel de
 Kül gibi savrulur en hafif yelde
 İsmi cismi bilinmezken ezelde
 Şu beyaz haşarat neden var oldu

Halil Karabulut

Ey Feymanî dinle sözümün cem'in
 Yoktan doğdu bu tabiat bilesin
 "Kün" dedi var etti Rabbü'l-âlemîn
 Vücut buldu tüm kâinat bilesin

Dev dinazor masalını kaldır at
 Müşpet ilimlerle kafanı donat
 Ölü elbet bulmaz yeniden hayat
 Hak'tan gelir her bir afat bilesin

Duman gibi sürüklenen her yelde
 Bir mahluktan bahsetmişsin gazelde
 Beyaz sinekvardı evvel ezelde
 Yeni değil o haşarat bilesin

Yükü yok cismi yok ne arada ek
Nasıl durur nedir ondaki direk
Yağmur buhar desek şimşek fen desek
Buluttaki hayat neden var oldu

Ağustos böceği nasıl değişim
Sesinden hız alır yaşar her mevsim
Üç mevsim yok edip var eyleyen kim
Sayısız mahlukat neden var oldu

Adem maymundan mı etti tekâmü'l
Bu sence bilimse bu mantığa gül
Neden tekrar hayat bulmaz yanın kül
Hayattaki memât neden var oldu

Neden beşken oldu yıldız'a resim
Güneş atom dersin atom ne cisim
Her varlığın şeceresi her isim
Okuduğun lügat neden var oldu

Ayet var emirsiz uçamaz sinek
Görünmez rüzgâra ne oldu binek
Halikü'l-Settar'a biraz değişnek
İns ve cin hayvanat neden var oldu

Düşün de cevap ver inceden ince
Varlık-yokluk her şey ilim mi sence
Diyorsun ki bunlar akıl-düşünce
Keramet-mucizat neden var oldu

İnsanın lisanı ayar mihengi
Rüzgârdaki uğultunun ahengi
Gülün hoş kokusu çiçeğin rengi
Meyvedeki bu tat neden var oldu

FEYMANı zeizele sancı ya bedel
En sonunda kimi alacak ecel
Yüz suhuf üç kitap Kur'an'dan evvel
İncil, Zebur, Tevrat neden var oldu

Yükü yok cismi yok dua olmuştur
Süphaneye arşa direk durmuştur
Hava arzin her yanına dolmuştur
Mümkin değil onsuz hayat bilesin

Ağustos böceği verilmiş isim
Onun ömrü taktir oldu bir mevsim
Kanun-ı kadîmdir bütün değişim
Ona uyar her mahlukat bilesin

Ceddîmiz topraktan etti tekâmü'l
Maymun diyenlere ben de sen de gül
Toprağa karışır toprak olur kül
Aslina dönüşür memât bilesin

Yıldız bir küredir görüntü resim
Atom kuvvet yüklü en küçük cisim
Adem her nesneye verdi bir isim
Ondan doğdu bütün lügat bilesin

Evet izin ile uçar her sinek
Sultan Süleyman'a yol oldu binek
Allah murat etti kendin bildirmek
Tecelliidir bu zuhurat bilesin

Zahir-batin her bilgiyi ilim bil
Akıl her müşkili halleder değil
Keramet-mucizat denilen fiil
İnsanüstü bir hadisat bilesin

İnsanın ölçüsü sözdür haklıdır
Hep nebatlar birbirinden farklıdır
Renk-koku-tat dört unsurda saklıdır
Bunlar hep ilahi sanat bilesin

HALİL der ki emrin tebliğ için Rab
Evvel suhuflarla eyledi hitab
Mukaddes kanundur en son dört kitab
Kur'an İncil Zebur Tevrat bilesin*

* Folklor/Edebiyat, S. 20, Ankara, 1999/4, s. 131-140.

Âşık Şiirinde Ayakla İlgili Problemler

Edebiyatımızda halledilmesi gereken pek çok mesele vardır. Bunlardan birisi de halk şiirinde *ayak* konusudur. Bu cümleden olarak biz de bu çalışmamızda halk şiirinde ayak konusunu irdeleyip bir sonuca varmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi *kafiye*; şiirde, ortak sesi en az bir ses olmak üzere, müsralar arasında tesis edilen ses benzerliğidir. Benzerlik, sadece kafiye ile sağlanabileceğ gibi, genellikle kafiyeli söze *redif* dediğimiz ve aynen tekrarlanan ek yahut kelimelerin dahil edilmesiyle de sağlanabilir.

Konu ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalarla göz attığımızda, halk şiirinde *kafiye* sözünün *uyak* veya *ayak* terimleriyle karşılaşığını görmekteyiz. Aşağı yukarı birbirinin benzeri ifadelerle *kafiye* ve *ayak* terimleri şu şekilde ele alınmıştır:

Kafiye:

"*Halk edebiyatında ayak.*"¹

"*Âşık edebiyatımızdaki karşılığı ayaktır.*"²

"*Halk şiirinde ayak diye anılır.*"³

"... *uyak ya da ayak terimiyle anılır.*"⁴

"*Halk şiirinde uyağa 'ayak', divan şiirinde ise 'kafiye' denir.*"⁵

¹ Hikmet İLAYDIN, *Türk Edebiyatında Nazım*, İst., 1964, s. 65.

² Saim SAKAOĞLU, *Halk Edebiyatında Kafiye Meselesi*, IV. UTHE ve Yunus Emre Semineri, Eskişehir, 1991, s. 301.

³ Arslan TEKİN, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İst., 1995, s. 317.

⁴ Cem DİLÇİN, *Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi*, Ank., 1983, s. 73.

⁵ Asım BEZİRCİ, *Türk Şalk Şiiri*, C. I, İst., 1993, s. 35.

Ayak:

*"Halk şiirinde 1. kafiye, 2. müstezat şekliyle yazılmış şiirlerde kısa misralar."*⁶

*"Âşık edebiyatında kafiye anlamına kullanılır."*⁷

*"Halk şiirinde kafiye karşılığı (ayak) terimi kullanılır."*⁸

*"Halk şiri ile âşık tarzi şiir içinde kullanılan ayak terimi genellikle "kafiye" yerine kullanılmıştır."*⁹

*"Âşık şiirinde uyak anlamında kullanılan sözcük, uyak."*¹⁰

*"Türk halk edebiyatında kafiye yerine kullanılan bir terim."*¹¹

Göründüğü gibi kafiye, uyak ve ayak birbirinin aynı olarak düşünülmüştür. Ne var biz bu görüşe katılmiyoruz. Uyak, genel çizgileriyle kafiyeyi karşılayabilir, ancak, ayak terimi için aynı şeyi söyleyemeyiz. Ayak, bir kafiye çeşidi olmakla beraber, anlam olarak kafiyeye denk bir durum sergilemez. Görmek ve bakmak gibi...

Âşıklık geleneğinde, ayak sözü ile, dörtlüklerin son misralarındaki kafiye kastedilir. Bu kafiye ise, genellikle ilk dörtluğun ikinci misraında başlatılır. Şiiri meydana getiren dörtlüklerin ilk üç misraları kendi aralarında kafiyelenirler. Halbuki ayak, bunlardan bağımsız olarak dördüncü misralar arasında bir kafiye bütünlüğünü arz etmek durumundadır. Bir başka deyişle, âşık şirleri iki çeşit kafiye sistemi ile vücuda getirilir. Birincisi; dörtlüklerde, ilk üç misrada oluşturulan kafiyeler; ikincisi ise, dörtlüklerin son misranda ses birliği sağlama esasına dayalı olarak meydana getirilen kafiyeler. Bunlardanilkine kafiye veya uyak, ikincisine yani dörtlüklerin son misralarında oluşturulan kafiyelere ise ayak denir. Ayak konusunda Mustafa Nihat Özön, *"Saz şairlerinin manzumelerinde bentleri birbirine bağlayan misraların kafiyelerine denir."*¹² ifadesiyle isabetli bir yaklaşım bulunur. Geçmişte ve günümüzde bu alanda ürünler vermiş olan âşıklar da ayak sözüyle, dördüncü misradaki kafiyeyi kastetmişlerdir. Bu-

⁶ L. Sami AKALIN, Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İst., 1970, s. 25.

⁷ TDEA, C. I, İst., 1977, s. 236.

⁸ Feyzi HALICI, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri Güldeste, Ank., 1992, s. 8.

⁹ İsmet ÇETİN, Karacaoğlan ve Gevheri'nin Şiirlerinde Ortak Ayaklar, THKA 1993, Ank., 1993, s. 38.

¹⁰ Ana Britannica, C. IV, İst., 1993, s. 35.

¹¹ Ömekleriyle Türkçe Sözlük, Ank., 1995, s. 187.

¹² Mustafa Nihat ÖZÖN, Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü, İst., 1954, s. 27.

na bazı araştırmacılar bu kafiye için ana ayak/anauyak¹³ sözünü kullanmışsa da gelenekte kullanılan söz ayaktır.

Ayak sözü, Azerbaycan şiirinde de kullanılan bir terimdir. Ancak bu, yukarıda işaret ettiğimiz anlamda değildir. Azerbaycan Türkleri ayağı; "Âşık tarzı şiirde dörtlüklerden sonra gelen ve dörtlükle kafiyeli yarım misra." Olarak nitelerler. Sözgelişi, $6+5=11$ heceli bir şiirde dörtlük tamamlandıktan sonra 5 heceli ilave/ziyede/yedek misra getirilir ki bu misranın adı ayaktır.

*Aşig Elesker' em soruşsan adım
Huş başımdan gedip yoktur savadım
Sözle metlep yazmak değil muradım
Arife eyhamının yazaram rufat*

Gedrin olsun sat¹⁴

Diğer taraftan müzikte ayak "Ön müzik, Başlangıç/Giriş Müziği, Kalıp Ezgi, Ara nağme, Makam"¹⁵ anımlarına gelir ki, bu konu bizim çalışmamızın dışında kaldığı için üzerinde durmuyoruz.

Âşık şiirinde ayaklar, belirli fonksiyonları icra ederler. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şiirin şekillenmesinde belirleyicilik vasfi vardır.
2. Bünyesinde ortak sesler bulundurmalarından dolayı şiirde ahenk saqlarlar.
3. Gerek ait olduğu dörtlükteki misralar arasında gerekse şiirin tamamında dörtlükler arasında ilişki sergileyerek anlam bütünlüğünün oluşmasına yardımcı olurlar.
4. Karşılaşmalarda âşıkların sanat güçlerini sergilemesinde etkin rol oynarlar.
5. Şiirin sazla söyleendiğinde, işlenen konuya bağlılı olarak yeni ezgilerin ve tavırların olmasını sağlarlar.

¹³ Hikmet İLAYDİN, a. g. e., s. 66. / Cem DİLÇİN, a. g. e., s. 73-74.

¹⁴ Maarie HACIYEVA-Şahin KÖKTÜRK-M. PAŞAYEVA, Azerbaycan Foklor ve Etnografya Sözlüğü, Ank., 1999, s. 17.

¹⁵ Mehmet ÖZBEK, Türk Mütziginde Ayak Teriminin Yanlış Kullanımı Üzerine, III. MTFKB, C. III, Ank., 1987, s. 205-212./ Süleyman ŞENEL, Türk Halk Müziginde "Beste", "Makam" ve "Ayak" Terimleri Hakkında, V. MTHKK Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksyon Bildirileri, Ank., 1977, s. 372-396.

Diğer taraftan, Umay Günay, âşıklık geleneğinde önceden bilinen ayakları kullanan âşıkların birbirine benzeyen yeni şiirleri vücuda getirdiklerine dikkati çeker. "Ayrıca âşıklar kendi şiirlerini ve usta malı şiirleri ezberlerken, şiirin aslı ve tamamı yerine, ayağı, şiirin konusu ve nazım türünü ezberlemekte, gerektiği zaman şiirleri bu bilgilerle yeniden inşa edebilmektedirler.... Birbirlerinden habersiz iki âşık aynı ayak ve aynı konuda birbirine fevkalade yakın şiirler söyleyebilirler."¹⁶ Konuya, bu açıdan baktığımızda, ayakların âşıklık geleneğinde ne derece önemli rol oynadıklarını görürüz. Zaten, tevarüt dediğimiz şiirlerin ortaya çıkması da ortak ayak kullanma sebebine dayanır.

Bu bilgilerden sonra ayak ve ayakla ilgili terimleri açıklamasını yapabiliriz.

Ayak: Âşık şiirinde genellikle ilk dörtlüğün ikinci misraunda başlatılan bütün dörtlüklerin son misralarında misranın tamamında aynen tekrarlanan sözlerle yahut yarım, tam, zengin hatta cinaslı kafiyelerle vücuda getirilen ve dörtlüklerin mihengi durumunda olan kafiyeye denir.

Ayak misraında kafiyeli söz, çoğunlukla *kafije+redif* şeklinde misranın herhangi bir yerinde görülür. Nadiren de olsa misra sonunda redif olmadan sadece kafiyenin bulunduğu örnekler de yok değildir. Sözgelişi; İspartalı Seyranî'nın *Vak'a-i Hayriye Destanı*nda böyle bir durumla karşılaşır.

*Bir dasitan nakledeyim bu sene
Dehr-i dûn içinde ola hikâyet
Döndü lâtif devran her ehl-i dine
Hak Gani Mevlâd' dan lutf u inayet¹⁷*

Ayak misralarında kafije, misranın genellikle ortasındadır. Ama misranın başında veya sonunda da olabileceğini unutmamak gereklidir. Sözgelişi şu örneklerde ayaklar misranın başındadır.

*Gurbet ele düştü yolum
Ağlayıp gezer yürürum
Efkâr ile deli gönlüm
Dağlayıp gezer yürürum (Kâtibî)*

¹⁶ Umay GÜNEY, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ank., 1992, s. 182.

¹⁷ M. Fuat KÖPRÜLÜ, *Türk Saz Şairleri*, C.II, İst., 1940, s. 508.

*Şans atımı sürdüm yola gitmedi
 "Deh" demekten başka ne diyebildim
 Akım yetse ne ki gücüm yetmedi
 "Ah" demekten başka ne diyebildim (İsmetî)*

Şu örneklerde de ayağı oluşturan kafiyeyi misra sonunda görürüz:

*Dedim dilber niçin eylersin cefa
 Dedi güzellerde eski âdettir
 Dedim gayrilere edersin vefa
 Dedi mutlak âşıklara nisbettir (Kemâli)*

*Bu dil mahşere dek olunmaz huşyâr
 Peymane-i aşkin mestanesidir
 Aşk oduna yanar eylemez izhar
 Hakikat şem'inin pervanesidir (Erzurumlu Emrah)*

Ayak misralarında kafije, daha ziyade misranın ortasında bulunur. Kafiyeden sonra gelen ve aynen tekrarlanan ek yahut kelimeler ise, redifitler. İşte birkaç örnek:

*Gönül melul olup eyleme âhi
 Âşika ayrılık ola gelmiştir
 Gel sözümüz dinle hubların sahi
 Ağlayanlar birgün gûle gelmiştir (Gevherî)*

*Ela gözlerini sevdiğim dilber
 Kokuya benzettim güller içinde
 İnceciktir belin hilâldir kaşın
 Selviye benzettim dallar içinde (Karacaoğlan)*

*Gönül bu aşk ile fani dünyada
 Ölene dek böyle gez garip garip
 Fikrin dümen olsun aklın deryada
 Hicran deryasında yüz garip garip (Nihanî)*

Ayaklar, kafiyelerin özelliğine göre tek ayak ve döner ayak diye ikiye; kafije derecelerinin zorluğuna göre ise geniş ayak, dar ayak ve kapanık ayak olmak üzere üçe ayrılır.

Ayak açma: Âşık karşılaşmalarında, âşıklardan biri tarafından ilk dörtlügün ikinci misraında şire ayak olabilecek kafiyeli söz söyleme.

Karşılaşmalarda rakip âşığın açılan ayakla cevap vermesi geleneğin esaslarındandır. Âşığın buna mutlaka uyması gereklidir. Bunun dışında bir yaklaşım geleneğe ters düşer.

Ayak alma: Âşık karşılaşmalarında, ikinci âşığın, önceki âşık tarafından açılan ayağı kapması.

Ayak arama: Âşık karşılaşmalarında yahut bağımsız olarak icra edilen şiirlerde âşıkların sanatlarını daha iyi icra edebilmek, sağlam bir şiir söyleyebilmek için saz nağmeleri eşliğinde kuvvetli ayak tasarlaması.

Ayak beyiti: Şiirin ilk dörtüğünün ilk iki misraına verilen ad.

Ayak değiştirmek: Önceki ayakla söylenen şire/deyişmeye son verip yeni bir şiir için farklı ayak kullanmak.

Ayak düşürme: Âşık şiirinde ayak meydana getirme. Bu terim yerine *ayak hazırlama* yahut *ayak kurma* sözleri de kullanılır.

Ali İzzet Özkan, âşılığa başlamasını anlatırken konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Benim ustam Hak âşığı Sabri'dir. Onun çok derin demeleri vardır. Daha çocuk yaşta ona gittim. Merakımı görünce beni sevdi bana şiir söylemenin ayak düşürmenin yollarını öğretti."¹⁸

Ayak hazırlama: (Bkz. Ayak düşürme)

Ayak isteme: Dinleyicilerden şiirde işlemek üzere ayak talep etme.

Bilhassa karşılaşma yapılrken âşıklar iki sebepten dinleyicilerden ayak isterler. Birincisi, ayak hususunda daha önce aralarında herhangi bir anlaşma olmadığını göstermek; ikincisi ise, bir nevi meydana okuma diye niteleyebileceğimiz eda ile sanat güçlerini göstermek için -ayağın zorluk derecesi ne olursa olsun- keyfiyeti dinleyici bırakmaktadır.

Ayak kurma (Bkz. Ayak düşürme)

Ayak tüketmek: Ayağı oluşturan kafiyeleri son sınırımıza kadar kullanıp başka kafiyeli kelime bırakmamak. Daha ziyade dar ayakla yapılan karşılaşmalarda rastlanılan bir durumdur.

Ayak uydurma: Âşık karşılaşmalarında, sonraki âşık veya âşıkların açılan ayağa aynı ayakla cevap vermesi. Ayak uydurmayı başaramayan âşık, başarısız ve zayıf âşık olarak nitelendirilir.

¹⁸ İhsan HİNÇER, Âşık Ali İzzet Özkan, TPA, VI (135), 10.1960, s. 2247.

Ayak verme: Âşıklara, onların güçlerini, ustalıklarını sınamak için dinleyiciler tarafından ayak sunma.

Ayaktan çıkışma: Şiirde yahut deyişmelerde ilk dörtlükte ortaya konulmuş ayağa bağlı kalmadan farklı bir kafife kullanma. Ayaktan çıkan âşığın bu tip başarısızlıkları, onun şiir vadisinde gücünün zayıf olduğunu gösterir.

Dar ayak: Bir döner ayak çeşidi olup aynı sesi taşıyan fakat sayısı az olan kelimelerle yapılan ayaktır. Dar ayağa kimi zaman *zor ayak* da denilir.

Âşık şiirinde dar ayak, muhtelif şekil ve durumlarla tezahür eder. Bunları söyle sıralayabiliriz:

1. Âşık karşılaşmalarında, rakibi bağlamadan enkestirme yolu dar ayak kullanmaktadır. Daha önceden bu ayakta şiir söylemede hazırlıklı olan âşık, rakibini gafil ağlar ve onu açtığı ayakta deyişme yapmaya mecbur eder. Sözgelişi, karşılaşmaya söyle başlar:

*Dinleyin sözümü hazır olanlar
Gördilğiniz âşık Konya'yi bilmez*

Burada ayak "...Konya'yi bilmez" sözleridir. Ayağı açan âşık bunu ikinci misrada söyler. Dördüncü misrada da "... Hanya'yi bilmez" der. Rakip âşık da şayet biliyorsa; "... Tonya'yi bilmez", "... Yanya'yi bilmez" veya "...Kenya'yi bilmez" şeklinde ifadeler kullanılır. Görüldüğü gibi karşılaşmanın ayağında kafife "ny" ünsüzlerine dayanmaktadır. Deyişme, toplam en az altı dörtlük olacağına göre, bünyesinde bu sessizleri taşıyan sekiz kelime gerekir. Her ne kadar "Estonya, Letonya, Litvanya, Patagonya vs." gibi ülke ve yer adları varsa da bu sözler üç ve daha fazla heceye dayandıklarından misranın duraksız olmasına sebebiyet verebilir ve bunun da ötesinde atışma anında âşıkların bu sözleri hatırlaması gerekir.

Bu örnekte olduğu gibi aşağıda vereceğimiz ayaklar da dar ayaktır.

"Kök" te iki "k" var bir de sen söyle

Burada ayak misranın başındaki "kök" kelimesidir. Karşılaşmada âşıklar, tek heceli ve başı-sonu "k" olan "kok, kask, kek, kürk, kırk" gibi kelimeleri bulmak durumundadırlar.

Aynı ayağı şu şekilde de değiştirebiliriz:

"Ses" te iki "s" var bir de sen söyle

Bu ayakta ise, aşıkların karşılaşma anında "sis, sos, sus, süs" gibi kelimeleri bulmaları gerekmektedir.

2. Usta aşıkların bir kısmı iki, üç hatta **dört kafiye** ile şiir tesis ederler. Bu özelliklerini bazen de karşılaşmalara yansıtırlar. Sözgeliş; Azmî ile Efkarî'nin; "Nihanda hesap çift handa tek elli" ayağı ile yaptıkları "n" ünsüzungüne dayalı karşılaşma¹⁹, Cevlanî ile Müdamî'nin "As'ta es'te is'te us'ta mânâ var" ayaklı karşılaşmaları²⁰ dar ayakla yapılmış karşılaşmalardır. Bu bakımından ayakları **çok kafiyeli şiirleri** aynı zamanda dar ayaklı şiirlerden saymak gerekdir.

3. Âşık edebiyatında karşılaştığımız şiir şekillerinden birisi de tecnisit. Her dörtlükte ayrı ayrı kelimelerin cinası olarak kullanılmasıyla vücuta getirilen tecnislerde, ayakların da cinası kelimelerle olması şarttır. Dördüncü misralarda kafiyenin cinası kelimelerden olması bir bakıma ayağın dar olmasına sebebiyet verir. Bu yüzden tecnis şiirleri de dar ayaklı şiirler olarak nitelleyebiliriz.

*Derd-i dilim arttı yarının derdim
Sekseninde doksanında yüzde seyr eyle
Gonca güllerinin yarının derdim
Gerdanda dudakta yüzde seyr eyle*

*Sel gelince yıkılmış yar dedim
Al hançeri vur sineye yar dedim
Yeter cevr ü cefa etme yar dedim
Cism ü bedenimi yüz de seyr eyle*

*ÇEŞMİYA bin gazel yazdım divane
El bağladım yare durdum divane
Dedi var yıkıl git behey divane
Aşkin deryasında yüz de seyr eyle*

4. Karışmalarda rakibi sıkıştırmanın pek çok usulü vardır. Bunların başında dar ayak, soru-cevap gelir. Hele hele sorulan soruların ayak şartına bağlı olarak cevabı istenirse bu, karşılaşmayı daha zor hale sokar. Sözgeliş;

*Eğer bana dörtten haber sorarsan
Şöyle bak yönümüz dörttür ey âşık*

¹⁹ Doğan KAYA, Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şiirler, THKA 1991/2, Ank., 1991, s. 64-65.

²⁰ Furuzan ÇELİK, Tanrı-Ulu-İnsanlar, Ank., 1958, s. 60-61.

ayağında karşılaşmaya katılan âşıkların, hem "yönüümüz" ayağındaki "n" sesini ihtiva eden başka kelimeler bulması, hem de sayısı dört olan nesne lere yer vermesi gerekecektir ki, bunun da başarılması oldukça zordur.

5. Bazen söylemenesi kolay olduğu halde kişilerin söylemekten kaçındıkları ayaklar da vardır. Sözgelişi;

Yüküne dikkat et âşık arkadaş

Taşıdığım çuval yarımlı boş olsun

Ayağında kafiye "yarım" kelimesindedir ve karşılaşmadı bu sözdeki sesler doğrultusunda kafiyeler kullanmak gereklidir. Bu kelimeler de "serim, derim, irim, borum..." tarzında sözlerdir. Ne var ki, dörtlük sayısı arttıkça sıra tehlikeli kelimeye yani "kari" kelimesine gelir. Köşeye sıkışan âşık bunu söylese mat olmaktan kurtulur, lâkin bu durumda İslâmî bir inanca sahip olduğundan karışımı boşamış olur. Elbetteki bunu söylemez ve yenildiği için sazını karşısındakine teslim eder. Sonuç olarak söylemenesi sakincalı kelimeler ihtiva eden ayakları da dar ayak olarak düşünülebiliriz.

6. Yabancı kelimelerle ve belli esaslar çerçevesinde şartta bağlanan kafiye şekilleri de kimi zaman dar ayak olarak karşımıza çıkar. Arapça / Farsça kelimelerin yazılışlarını, harf sayılarını esas alarak ayak daraltır. Sözgelişi, şiirde ayak olarak kullanılan kelime beş harfli ve harflerden birisi noktalıdır. Üçüncü dmîrsada söylemenesi gereken kafiyeli kelime, dördüncü mîsrâdaki ayakla birbirini bütünlilik durumundadır. Yusufeli Huzûrî (1887-1951) ile Posoflu Müdamî (1918-1968)'nin bu tarzda bir karşılaşması vardır. Karşılaşmalarda kullanılan kelimeler şunlardır:

(عُجُور) uğur	(مَفْرُور) mevfür	(مَازُور) ma'zur	(مَاجُور) mağrur
(محظوظ) mahzur	(ماجرى) me'cur	(مهجور) mehcûr	

Huzûrî

Düşelim bir yola Hak versin uğur (عُجُور)

Beş huruf bir nokta canım Müdamî

Her zaman isterim ceza-yı mevfür (مَفْرُور)

Beş huruf bir nokta canım Müdamî

Müdamî

Ayakta çıkmazsa görelim ma'zur (مَازُور)

Beş huruf bir nokta baba Huzûrî

İstikbal eyleyip olmayın mağrur (مَاجُور)

Beş huruf bir nokta baba Huzûrî

Huzuri

Derd-i aşk hayatı eylermiş ma'mur
 Bazılar bu işe diyormuş menfur
 Güzeli sevmekte var mı bir mahzur (مُحَزْرٌ)
 Beş huruf bir nokta canım Müdamî

Müdamî

Görmedim gençlikte eyyam-ı mesrur
 Yaradan son demde eyleye mağfur
 Geçmekte ömrümüz dün ü gün ma'zur (مازور)
 Beş huruf bir nokta baba Huzuri

Huzuri

Der HUZURÎ olsun sa'yiniz meşkur
 Hem nîk-i nam ile olasın meşhur
 Olasın her iki âlemde me'cur (ماصر)
 Beş huruf bir nokta canım Müdamî

Müdamî

Şî'rınız âlemde söylenir meşhur
 Aruz hece ile her yandan ma'mur
 Müdam son çağında olacak mehcûr (ماهُر)
 Beş huruf bir nokta baba Huzuri²¹

Dönderme: (Bkz. Tek ayak)

Döner ayak: Aynı sesi ihtiva eden farklı kelimelerle meydana getirilen ayaktır.

Kafiyeli kelimelerin çok veya az oluşuna göre geniş ayak, dar ayak ve kapanık ayak olmak üzere üçer ayrılır. (Bkz. İlgili terimler)

Döner ayak misranın başında, ortasında ve sonunda bulunabilir, ama daha ziyade ortasındadır. Aşağıda, farklı kelimelerde geçen "z" ünsüzüyle yapılmış bir döner ayak örneği görülmektedir.

Arkamdan gülen güzeller
Bilmiyorum gözüm m'eğri
Ne dedim neye küstünüz
Dilimdeki sözüm m'eğri

²¹ Cem DİLÇİN, a. g. e., s. 79.

*Seyranıma çıkışınız
Beni oda yakarsınız
Doya doya bakarsınız
Topal miryım izim m'egri*

*Birinizin adı cennet
Gülmek canınıza minnet
Güzele bakması sünnet
Gözüm mü kör ağızım m'egri*

*RÜHSAT'ın yanıyor cam
Asümana çıkar ünül
Huri olsan sevmem seri
Bak bir kere özüm m'egri*

Eyzan: "yine öyle, kezde, bu dahi, öteki gibi" gibi anlamlara gelip daha zi-yade cönklerde tek ayak için kullanılır. (Bkz. Tek ayak) :

Geniş ayak: Bir döner ayak çeşidi olup aynı sesi taşıyan sayısı olan kelimelerle yapılan ayaktır.

Bilhassa, *l*, *r*, *z*, *c-s* seslerini ihtiiva eden kelimeler geniş ayak için uygun sözlerdir. Öyleki, bunlardan bazlarıyla 40-50 dörtlük dahi söylenebilir. Diyelim ki ayak, "...aldım ama ne fayda" olsun. "aldım" sözüne kafiye olabilecek "*kaldım, çaldım, buldum, güldüm, saldım, kıldım, bildim, soldum, yol-dum...*" gibi pek çok kelime vardır ve dörtlük sayısı oldukça fazla sayıda olabilir. Bu bakından karşılaşma yapan âşikların en fazla tercih ettikleri ayak, geniş ayaktır. Geniş ayak, fazla dörtlük söylemeye elverişli olduğundan destan tarzı şiirler için de en uygun ayaktır.

Ham ayak: Hiç kullanılmamış, ilk defa kullanılan ayak.

Âşikların önceki yüzyıllarda yaşamış veya çağının ünlü âşiklarına ait şiirler bilmesi geleneğin icaplarındanadır. Usta malî dediğimiz bu şiirlerin yaşamاسında ayakların payı büyüktür. Dolayısıyla hazır ayaklar daima sonraki âşikların sık sık başvurduğu ayaklar olmuştur. O yüzündendir ki, âşık edebiyatında aynı ayakla söylemiş pek çok örneğe rastlıız. Diğer taraftan âşikların kendi üslubuna uygun orijinal ayaklar da vardır. Bu ayaklar, şayet kafiyesiyle, ele aldığı konuya ve üslubunun farklılığıyla dikkati çekiyorsa, âşikların dilinde ham ayak olarak nitelendirilir.

İşlek ayak: (Bkz. Geniş ayak)

İşlenmiş ayak: Daha önce başka âşiklar tarafından da kullanılmış olan ayak.

Âşık edebiyatımızda pek çok âşığın kullandığı; "ser yavaş yavaş, kar yavaş yavaş, sor yavaş yavaş, ver yavaş yavaş" ayağı işlenmiş ayaktır.

Kapanık ayak: Bir döner ayak çeşidi olup, birbiriyle kafiye olabilecek kelime sayısı üç-beşi geçmeyen kelimelerle yapılan ayaktır.

Karşılaşmalarda biraz çaba ile dar ayak için çözüm bulunabilir, ama kapanık ayak için aynı şey söz konusu değildir. Çünkü karşılaşmada kafiye olabilecek yeterli sayıda kelime yoktur. Bu yüzden usta âşık da olsa kapanık ayakla, ayak açmaz. Sözgelişi, "estekleyerek, köstekleyerek, destekleyerek..." veya "incinir sonra, sancınır sonra" kullanımı kapanık ayak içinde değerlendirilebilir.

Kapanık ayakla ilgili olarak önceki değerlendirmelerde "ayıldım, yıldım, sayıldım, bayıldım" gibi kelimeler örnek verilmiştir.²² Halbuki bu ayakları kapanık ayak değil dar ayak saymaliyiz. Çünkü bu babda; örnek olarak verilen ayakların yanı sıra; "dert elinden kaya gibi oyuldum, suçu oldum dört bir yanda duyuldum, eski çuha gibi sırtı geyildim" örneklerinde olduğu gibi farklı ayaklar da kullanılabilir. Hatta *yayılmak* ve *soylmak* kelimeleri bir kaç anlama da geldiğinden, cinası olarak da kullanılabilir ve böylelikle dörtlük sayısı artırılabilir.

Tek ayak: Bütün dörtlüklerin sonunda aynen kullanılan ayak. Fahrettin Kırzioğlu'na göre buna "döne done" yani tekrar tekrar söylendiğinden *dönderme* de denilir.²³

Divan şiirinde şarkı şeklinde kullanılan "nakarat"ın karşılığıdır.

*Âlemdede doğru dost yoktur
Dedikleri gerçek imiş
Kulunu saklayan Hâk'tır
Dedikleri gerçek imiş*

*Bulut asumana ağar
Yerlere rahmetler yağar
Gün doğmadan neler doğar
Dedikleri gerçek imiş*

²² Cem DİLÇİN, a. e. e., s. 79-80. / Kazım YETİŞ, "Ayak" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. IV, İst., 1991, s. 192.

²³ M. Fahrettin KIRZIOĞLU, *Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*, Türk Dili, S. 125, 2.1962, s. 288.

*Eğer insan eğer melek
Yalvarırım gerçek dilek
Bî-vefadır çarh-ı felek
Dedikleri gerçek imiş*

*KULOĞLU der ömür geçer
Kalmasın âlemde naçar
Dünya, sana konan göçer
Dedikleri gerçek imiş*

Yeni ayak: Âşık karşılaşmalarında bir deyişmenin bitirilmesinden sonra tekrar açılan farklı ayak.

Zor ayak: (Bkz. Dar ayak)*

* Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 8, Sivas, 1999, s. 335-348.

Âşık Edebiyatında Yedekli Şiir Şekilleri

Türk halk şiirinde birimin ne olduğu konusu öteden beri tartışılıa gelen konulardan biridir. Pek çok araştırmacı birimin; beyit, üçlü, dörtlük olduğunu ileri sürmüştür, hatta içlerinde tek müsra olduğunu savunanlar da hi olmuştur. Her ne kadar halk şiirinde birimin dörtlük olduğu konusundaki görüşler ön plana çıkmışsa da diğer görüşlerin gözden irak tutulması gereği inancındayız. Ne var ki biz bu çalışmamızda konuya bir başka açıdan yaklaşacak; bağlantı müsralarının eklenmesiyle vücuda getirilen yedekli şiirler üzerinde duracağız.

Âşık edebiyatında şiirin asıl öğesini oluşturan bentlere ziyade müsraların eklenmesiyle söyleşen şiirler konusunda yapılan çalışmalar, münferit çalışmalarlardan öteye gidememiş, konuya ilgili olarak bugüne kadar herhangi bir senteze ulaşlamamıştır. Bu bakımından, biz de çalışmamızda, görme imkânı bulabildiğimiz yüzlerce kitap ve binleri aşan makaleyi değerlendirecek, ulaştığımız sonuçları ortaya koymaya çalışacak, hatta pek çok yeni bilgi ve terimleri ilim âleminin görüşlerine sunacağız.

Halk şiirinde, özellikle âşık şiirinde biçim ve tür konusunda araştırmayı gerektiren pek çok problem vardır. İlerleyen zaman içerisinde edebiyatımızın bu cephesinin de ele alınıp objektif sonuçlara ulaşılacağına inanıyoruz. Halbuki, biçim-tür konusunda, divan şiirin alanında, âşık edebiyatında olduğu kadar problem yoktur. Pek çok şiirin yapısı, çerçevesi, muhtevası bir esasa bağlanmış; adlandırılmıştır. Sözgelişi muhammesi ele alalım. Bilindiği gibi muhammes; Beş müsralı bentlerden meydana gelen şiirlerdir. Muhammes şiir şekli ihtiiva ettiği özelliklere göre *Tahmis*, *Teşir*, *Tardîye* gibi adlar alırlar.

Tahmis : Muhammes çeşidi olup her beytin önüne, o beytin ilk müsraıyla ilgili olarak kafiyelenen üç müsra eklenir. ve böylelikle beş müsradan oluşan bentler vücuda getirilir. Kafije düzeni, aaa-aa, bbb-ba, ccc-ca..

Teştil / mutarraf tâhmis : Her beytin misraları arasına aynı kafiyeyi ihtiyaç eden üçer misrahîk sözlerin getirilmesiyle oluşturulan bentlerden meydana gelen şiirlerdir. Kafîye düzeni, a-aaa-a, b-bbb-a, c-ccc-a..

Tardîye (tard-i rekîb) : Misraları kendi aralarında ortak kafiyeli, fakat beşinci misraları ilk bendin misralarıyla kafiyeli şiirlerdir. Kafîye düzeni; aaaab, ccccb, ddddb... şeklindedir.

Göründüğü gibi, divan şiirinde her farklı şekil kendi içinde dahi olsa farklı isimle anılmaktadır. Ne var ki, aynı hususu âşık şiirinde göremeyiz. Bu çerçevede biz, âşık şiirinde birimi dörtlük olmayan şiir şekillerinden yedekli şiirleri irdelemek istiyoruz.

Âşık şiirinde, yedekli şiirler, şiirin asıl unsuru olan bentlere ziyade misra / misralar getirmek suretiyle ortaya konulan müstezât şiirlerdir.

Türk halk şiirinde, yüzyıllar boyunca dörtlük esasına bağlı kalınarak örnekler verilmiştir. Bunların çoğunluğu da koşma tipi şiirlerdir. Ne var ki, âşıklar sadece dörtlüklerden ibaret şiirler ortaya koymayı yeterli görmedi, beyit, üçlük ve dörtlüğün bünyesine bir veya birkaç misra daha ilave ederek yeni şekiller vücuda getirmişlerdir. Hatta dörtlüğün haricinde misra sayısı dörtlükten daha fazla bende sahip şırlere de yedek misralar getirmiştir. Ancak elimizde pek çok örnek bulunmasına karşılık bu tarz şiirlerin tam anlamıyla bir isimleri yoktur. Bir başka deyişle, âşık şiirinde, yukarıda sözünü ettigimiz divan şiirindeki adlandırma paralelinde bir sağlamlığı göremiyoruz. Dolayısıyla çalışmamızda, bu şırlere yeni adlar verme problemi ile karşı karşıya kaldık. Gerçi bazı şekiller için, sözgelişi yedekli koşma, müstezât divan, zincirli cigâlı muhammesler gibi şiir şekilleri için bir problem yoktur. Ancak oldukça çeşitlilik gösteren bu şiirlerin her birine yeni isimler vermek durumundayız. Genel olarak bu şiirlerin hepsi ne misralarının sayısı 1-6 arasında değişen yedek bir başka deyişle ziyade misralar getirildiğinden bu şırları yedekli şiirler ana başlığı altında toplamamız gereklidir.

Yapı ve teknik yönünden farklı özellikler gösteren bu şırları söyle tasnif edebiliriz:

I. Yedekli İkili

A. Bağlantıları beyit aralarına getirilen yedekli ikililer

1. Beyit aralarına birer misra eklenen yedekli ikililer

2. Beyit aralarına iki misra eklenen yedekli ikililer

B. Bağlantıları (ziyade misraları) beyit sonlarına getirilen yedekli ikililer

II. Yedekli Üçlü

- A. Bağlantı müsraları ikilik olan şiirler
- B. Bağlantı müsraları üçük olan şiirler
- C. Bağlantı müsraları dörtlük olan şiirler
 - 1. Bağlantı sözleri bent arasında olan şiirler
 - 2. Bağlantı sözleri bentlerin sonunda olan şiirler
- D. Her müsradan sonra bağlı eklenen şiirler
- E. Bağlantıları altı müsra olan parçalar

III. Yedekli Dörtlü

- A. 7 heceli şiirler
- B. 8 heceli şiirler
 - 1. Bağlantısı tek müsra olan şiirler
 - 2. Bağlantısı iki müsra olan şiirler
- C. 11 heceli şiirler / Yedekli Koşmalar
 - 1. Tek müsra bağlılı yedekli koşma
 - 2. İki müsra bağlılı yedekli koşma
 - 3. Dört müsra bağlılı yedekli koşma / Dört müsra bağlılı müstezat koşma
- D. Yedekli Divan / Müstazat Divan
- E. Bentlerin ve bağlılarının hece sayıları farklı olan şiirler

IV. Yedekli Beşli

- A. Tek müsra bağlılı şiirler
- B. İki müsra bağlılı şiirler
- C. Üç müsra bağlılı şiirler
- D. Dört müsra bağlılı şiirler
- E. Zincirli Cigali Muhammesler

V. Yedekli Altılı / Yedekli Müseddes**VI. Yedekli Sekizli**

Yedekli şiirler konusunun ayrıntılarına geçmeden evvel, bu şiirlerin konularına temas etmemiz gerekmektedir. Yedekli şiirler ihtiiva ettiği konular itibariyle diğer âşık edebiyatı şiir numunelerinin dışında bir durum sergilemezler. Hayatta insanların iç içe olduğu olay, düşünce, durum, görüş vs. gibi hususlar bu şiirlerde de karşımıza çıkmaktadır. Elimizdeki örneklerde tespit ettiğimiz konuları bu başlıklar altında sıralayabiliriz: Aşk-sevgi, tasavvufi, kişisel, mezhep inancı, dert, hatırlama, güzelleme, koçaklı-

ma, öfke, başlık parası, evcil hayvan, bir ülkenin dramı, ağıt, didaktik, birlik-beraberlik, millî, savaş destanı, aile ve geçim sıkıntısı, ümit ve beklen-tiler, şikâyet, şehide övgü (kişiye veya hayvana övgü), seyahat.

I. Yedekli İkili

Temeli yani bent kısmı beyit olan şiirlerdir. Bağlantı yani yedek olarak getirilen misra sayısı bir veya iki olabilir. Bağlantılar, beyitte misra ara-larına getirilebildiği gibi ve beyitlerin sonlarına da getirilebilir.

Bu çerçevede yedekli ikilileri şöyle grupperləriz:

A. Bağlantıları beyit aralarına getirilen yedekli ikililer

1. Beyit aralarına birer misra eklenen yedekli ikililer
2. Beyit aralarına iki misra eklenen yedekli ikililer

B. Bağlantıları (ziyade misraları) beyit sonlarına getirilen yedekli ikililer

Bu şiirlerin bent sayıları 3-4 arasında değişir. Bentler, 13 hece, bağlan-tılar 5 hecelidir. Aynı usulde şiirler bazen şiir karşılaşmaları şeklinde de ic-ra edilirler.

Misra aralarına birer misra eklenenler şiirlerin kafiye düzeni; aa-aa, bb-aa, cc-aa, dd-aa... Misra aralarına iki misra eklenen ikili şiirlerin kafi-ye düzeni ise; a-aa a-aa, b-bb a-aa, c-cc a-aa... şeklindedir.

Yedekli ikililerin farklı bir şekli de bağlantı sözlerinin beyitlerden sonra getirilen şekilleridir. Bu tip şiirlerin bent kısmı 11, ziyade kısımlar ise, 5 veya 9 hecelidir. Bent sayıları 4 civarındadır. Kafiye düzeni; aa-bbbc, dd-eeec, ff-hhhc şeklindedir.

Beyitler 11, dörtlükler 5 hecelidir. Ziyade dörtlüklerinin her biri farklı sözlerledir.

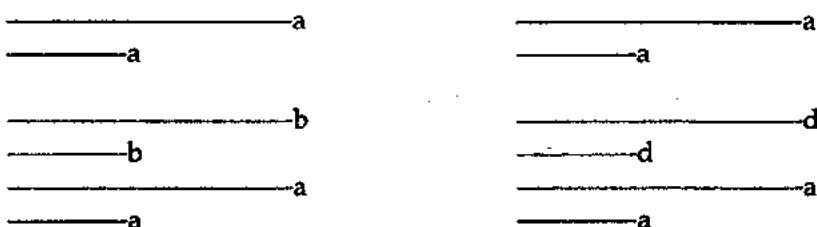
A. Bağlantıları beyit aralarına getirilen yedekli ikililer

1. Beyit aralarına birer misra eklenen yedekli ikililer

Asıl misralar $8+5=13$, ziyade misralar 5 heceli ve farklı sözlerledir. Şi-irlerin kafiyelerinin şeması şöyledir:

————— a
————— a

————— c
————— c

Sümmanî: I. şiir: 6 bent. Konu; tasavvufi.¹ II. Şiir: 9 bent. Konu; aşk.²

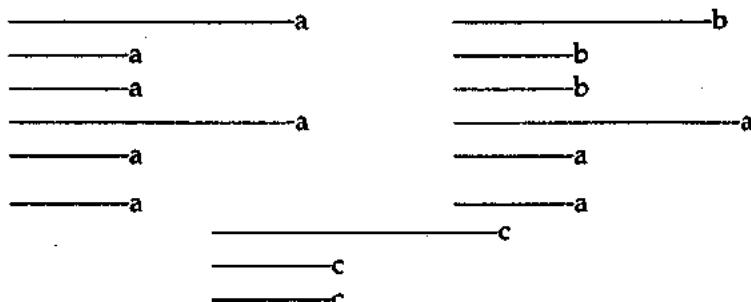
Reyhanî: 3 bent. Konu; aşk.³

Ruhanî: 3 bent. Asıl misralar $8+5=13$, ziyade misralar 5 heceli ve farklı sözlerle. Konu; aşk.⁴

Teknik özellikleri aynı olan bu tarz müstezat şiir şekillerine âşık karşılaşmalarında da rastlarız. Elimizde *Türabî* (Temel Şahin) -*Nâzım İrfan Tanrikulu* -*Sümmanioğlu* (Hüseyin Yazıcı)'nun birlikte gerçekleştirdiği bir müstezat atışma örneği bulunmaktadır. Karşılaşmanın kafiye düzeni yukarıda olduğu gibidir.⁵

2. Beyit aralarına iki misra eklenen yedekli ikililer

Ruhanî: 3 bent. Konu; aşk. Bent niteliğindeki asıl misralar $8+5=13$, 2 misra olarak getirilen ziyade misralar ise, 5 heceli ve birbirile kafiyeli olan farklı sözlerledir.⁶ Şiirin kafiye düzeninin şeması şöyledir.

1 Hayrettin RAYMAN, Âşık Sümmanî, Hayatı Edebi Şahsiyeti Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili, Ank., 1977, s. 326-327.

2 Hayrettin RAYMAN, a. g. e., s. 327.

3 Dilaver DÜZGÜN, Âşık Yaşar Reyhanî, Erzurum, 1997, s. 250.

4 Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhanî, Erzurum, 1987, s. 254.

5 Nazım İrfan TANRIKULU, Âşıklar Divanı, İst., 1998, s. 530-531.

6 Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa... 253.

_____a
_____a
_____a

B. Bağlantıları (ziyade misraları) beyit sonlarına getirilen yedekli ikililer

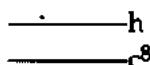
Âşık: 4 bent. Konu; aşk. Beyit+dörtlük şeklinde. Beyitler 11, dörtlükler 5 hecelidir. Ziyade dörtlüklerinin her biri farklı sözlerledir ve dördüncü misralar 5 değil dokuz hecedir.

_____a	_____d
_____a	_____d
_____b	_____e
_____b	_____e
_____b	_____e
_____c	_____c
_____f	
_____f	
_____h	
_____h	
_____h	
_____c ⁷	

Âşık Ali: Toplam 4 bent. Konu; aşk. Beyit+4'lük şeklinde. Beyitler 11, dörtlükler 5 hecelidir. Dörtlüklerin her birinin sözleri farklıdır. Şiir, Âşık'in yukarıdaki şiirine naziredir.

_____a	_____d
_____a	_____d
_____b	_____e
_____b	_____e
_____b	_____e
_____c	_____c
_____f	
_____f	
_____h	
_____h	

⁷ Ahmet Talat ONAY, Türk Halk Şairlerinin Şekil ve Nev'i, (Haz. Cemal KURNAZ), Ank., 1996, s. 204.

II. Yedekli Üçlü

Bent sayıları 3 ilâ 18 arasında değişir. Hece sayıları ise 5, 7, 8, 11, 14 ve 15 şeklindedir. Genellikle üçlüker kendi arasında kafiyelidirler.

Yedekli üçlüler, aldıkları bağlantıların misra sayıları, söz ve kafiye durumları açısından farklılık gösterirler. Ortaya çıkan bu farklı yapı şöyle tasnif edilebilir:

- A. Bağlantı misraları ikilik olan şiirler
- B. Bağlantı misraları üçlük olan şiirler
- C. Bağlantı misraları dörtlük olan şiirler
 - 1. Bağlantı sözleri bent arasında olan şiirler
 - 2. Bağlantı sözleri bentlerin sonunda olan şiirler
- D. Her misradan sonra bağlantı eklenen şiirler
- E. Bağlantıları altı misra olan parçalar

Bağlantı kısımlarının yani ziyade kısımların söz ve kafiye durumları ise, şu şekildedir.

*Bağlantı sözleri her bendin sonunda aynen tekrarlanır.

*Bağlantılar, farklı sözlerle, kendi arasında kafiyelidir.

*İlk misra aynı, ikinci misralar değişik sözlerledir.

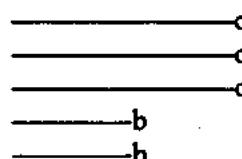
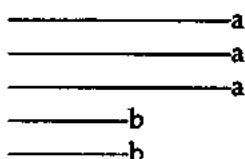
*İlk misra farklı, ikinci misralar aynı sözlerledir.

*Her misradan sonra getirilen ilave sözler, bağlı bulunduğu misra ile kafiyeli fakat farklı sözlerledir.

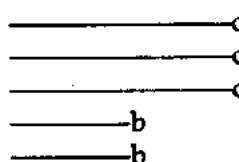
*Bağlantılar, farklı sözlerle söylendiğinde bunlara bağlı olarak farklı şekilde de kafiyelenirler.

Bağlantı misraları ikilik olan şiirler

Bu şiirlerin şeması şöyle gösterebiliriz:

⁸ Sadreddin Nûzhet ERGUN, Türk Şairleri, C.1, İst., 1936, s. 403-404. / Refik Ahmet SEVENGİL, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, İst., 1965, s. 150-151. / Ahmet Talat ONAY, a. g. e., s. 205.

5 Heceli olanlar:

Feymanî: 7 bent. Bağlantılar aynı sözlerle. Konu; tasavvuf.⁹

7 Heceli olanlar:

Kayıkçı: 5 bent. Bağlantıların ilk misraları aynı ikinci misraları değişik sözlerledir. Konu; TRT.¹⁰

Yoksul Dervîş: 5 bent. Bağlantılar aynen tekrarlanmıştır. Konu; mezhep inancı.¹¹

8 Heceli olanlar:

Aşağıdaki 8 heceli şiirlerde bağlantı sözleri aynen tekrar edilmiştir.

Seyranî: I. şiir: 4 bent. Konu; aşk.¹² II. şiir: 4 bent. Konu; aşk.¹³ III. şiir: 4 bent. Konu; aşk.¹⁴

Emine Beyza: 6 bent. Konu; mezhep inancı.¹⁵

Halil Karabulut: 9 bent. Konu; tefekkür.¹⁶

Pervanî: 18 bent. Konu; dini.¹⁷

Feymanî: 6 bent. Konu; aşk.¹⁸

Gözübenli: I. şiir: 5 bent. Konu; millî.¹⁹ II. şiir: 5 bent. Konu; millî.²⁰

9 Erman ARTUN, *Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği (1966-1996)* ve *Aşık Feymanî*, Adana, 1996, s. 352-353.

10 Ali KAYIKÇI, *Samsunlu Halk Şairleri ve Âşikları*, Samsun, 1991, s. 295.

11 Yoksul Dervîş, *Dost İline Götür Beni*, Ank., 1989, s. 78-80.

12 Ali ÇATAK, *Bütün Yönlertyle Seyranî*, Kayseri, 1992, s. 314-315.

13 Ali ÇATAK, a. g. e., s. 318.

14 Ali ÇATAK, a. g. e., s. 325.

15 İlkin MANYA, *Halk Şiirinde Ana Ses*, s. 46-47.

16 Saim SAKAOĞLU, *Senin Aşkımla-Kadırılı Aşık Halil Karabulut*, Konya, 1987, s. 131.

17 Hülya ÇİFTÇİ, *Eskişehir ve Çevresinde Yetişen Halk Şairlerimiz*, İzmir, 1995, s. 79-82 (Ege Üniversitesi, Basılmamış Lisans Tezi).

18 Erman ARTUN, a. g. e., s. 385-386.

19 Mustafa ÖNDER, *Türk'ün Gücü*, Kayseri 1981, s. 61.

20 Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 69.

Yanık Ummân: I. şiir: 6 bent. Konu aşk.²¹ II. şiir: 6 bent. Konu; aşk.²² III. şiir: 7 bent. Konu; aşk.²³

8 heceli şu şiirlerde ise, bağlantıların ilk misraları aynı, ikinci misraları değişik sözlerledir.

Hicrânî: 3 bent. Konu; aşk.²⁴

Pervâni: 5 bent. Konu; dini.²⁵

Kayıkcı: 7 bent. Konu, seyahat.²⁶

Bağlantıların ikinci misraları aynı, ilk misraları değişik sözlerle olan 8 heceli şiirler de vardır. Serdarî, Gözübenli ve Polatoğlu'nda bu tip örnekler rastlarız.

Serdarî: 5 bent. Konu; aile ve geçim sıkıntısı.²⁷

Gözübenli: 5 bent. Konu; millî.²⁸

Polatoğlu: I. şiir: 4 bent. Konu; millî.²⁹ II. şiir: 4 bent. Konu; sevgi.³⁰

Bentleri üçlü, bağlantıları da kendi arasında kafiyeli ve tamamı farklı sözlerle olan 8 heceli şiirlere de rastlamamız mümkündür. III. şiir: 6 bent. Bağlantılar, kendi arasında kafiyeli ve tamamı farklı sözlerle. Konu taşlama.³¹

10 Heceli olanlar:

Seyrânî: 4 bent, $5+5=10$ heceli. Bağlantıların aynen tekrar edildiği şiirde, her bent kendi arasında kafiyelidir. Konu; aşk.³²

11 Heceli olanlar:

Âşık edebiyatında, bendi üçlü olup bağlantı sözleri aynen tekrar edilen çok sayıda 11 heceli şiir vardır. Tespit ettiğimiz şiirlerin başlıklarını şunlardır:

²¹ Hayrettin İVGİN, Âşık Yanık Ummân-Dertler Dertler Üstüme, Ank., 1988, s. 56-57.

²² Hayrettin İVGİN, a. g. e. s. 94-95.

²³ Hayrettin İVGİN, a. g. e. s. 87-88.

²⁴ Sabri Özcan SAN, Âşık Hicrânî, Ank., 1987, s. 225.

²⁵ Hülya ÇİFTÇİ, a. g. tez., s. 110.

²⁶ Ali KAYIKÇI, a. g. e., s. 329.

²⁷ Kadri ÖZYALÇIN-Kemal GÜRPINAR, Şarkıslalı Serdarî, Sivas, 1938, s. 41-42.

²⁸ Mustafa ÖNDER, Türk'ün Gücü, Kayseri, 1981, s. 38.

²⁹ Yusuf POLATOĞLU, Gönlümü Dinlerken, İst., 1988, s. 181.

³⁰ Yusuf POLATOĞLU, a. g. e., s. 184

³¹ Yusuf POLATOĞLU, a. g. e., s. 168-169.

³² Ali Çatak, a. g. e., s. 320-321.

Pir Sultan Abdal: I. şiir. 3 bent. Konu; mezhep inancı.³³ II. şiir. 4 bent. Konu; mezhep inancı.³⁴ III. şiir: 4 bent. Konu; ağıt.³⁵ IV. şiir: 7 bent. Konu; mezhep inancı.³⁶

Gevherî: 3 bent. Konu; aşk.³⁷

Serdarî: 6 bent. Konu; hatıra.³⁸

Hicranî: 6 bent. Bağlantılar kendi arasında kafiyeli. Konu; millî.³⁹

Kâzım Baba: 4 bent. Konu; Bektaşî itikadi.⁴⁰

Feryadî: I. Şiir. 4 bent. Konu; aşk.⁴¹ II. Şiir: 4 bent. Konu; aşk.⁴²

Mevlüt İhsanî: 16 bent. Konu; dînî.⁴³

Dertli Kâzım: 4 bent. Konu; aşk.⁴⁴

Şemsi Yastıman: 3 bent. Konu; öfke.⁴⁵

Erozan: 5 bent. Konu; başlık parası.⁴⁶

Gözübenli: 3 bent. Konu; sevmek-sevilmek.⁴⁷

Yoksul Dervîş: I. şiir: 6 bent. Konu; mezhep inancı.⁴⁸ II. şiir: 5 bent. Konu; mezhep inancı.⁴⁹

Yanık Ummân: I. şiir: 8 bent. Konu; şikayet.⁵⁰ II. şiir: 4 bent. Konu; dert.⁵¹

Süleyman Yücekaya: 5 bent. Konu, millî.⁵²

³³ İbrahim ASLANOĞLU, *Pir Sultan Abdallar*, İst., 1984, s. 392.

³⁴ İbrahim ASLANOĞLU, a. g. e., s. 390.

³⁵ İbrahim ASLANOĞLU, a. g. e., s. 434-435.

³⁶ İbrahim ASLANOĞLU, a. g. e., s. 395.

³⁷ Şükru ELÇİN, *Gevherî Divanı*, Ank., 1984, s. 211.

³⁸ Kadri ÖZYALÇIN-Kemâl GÜRPINAR, *Şarkışları Serdarî*, Sivas, 1938, s. 16-17.

³⁹ Sabri Özcan SAN, a. g. e., s. 72.

⁴⁰ Turgut KOCA, *Kâzım Baba Divanı*, İst., 1959, s. 100-101.

⁴¹ Kadir PÜRLÜ-Kutlu ÖZEN, *Âşık Feryadî*, Sivas, 1996, s. 87.

⁴² Kadir PÜRLÜ-Kutlu ÖZEN, a. g. e., s. 102-103.

⁴³ Dilaver DÜZCÜN, *Âşık Mevlüt İhsanî*, Erzurum, 1997, s. 83-84.

⁴⁴ Halil ATILGAN, *Âşık Dertli Kâzım*, Adana, 1990, s. 63.

⁴⁵ Erol ÜLGEN, *Şemsi Yastıman Hayatı ve Eserleri*, İst., 1995, s. 182.

⁴⁶ Duralı DOĞAN, *Yozgat Şair ve Yazarları*, Ank., 1988, s. 119-120.

⁴⁷ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 59.

⁴⁸ Yoksul Dervîş, *Yüzbin Oldu Yarelerim*, Ank., 1989, s. 8-9.

⁴⁹ Yoksul Dervîş, *Dost..* s. 68.

⁵⁰ Hayrettin İVGİN, a. g. e., s. 44-45.

⁵¹ Hayrettin İVGİN, a. g. e., s. 44-45.

⁵² Süleyman YÜCEKAYA, *Dertlerimin Dörtte Biri* (Haz. M. Ali PEKER-İbrahim AKBAŞ), Ank., Tarihsiz, s. 108-109.

Yusuf Polatoğlu: 3 bent. Konu; kahramanlık.⁵³

Bendi 11 heceli olan bazı şairlerin bağlantılarının ilk müsraları aynı, ikinci müsraları değişik sözlerledir.

Ali Taş: 4 bent. Konu; millî.⁵⁴

Fehmi Gür: 8 bent. Konu; kişisel.⁵⁵

Gözübenli : 3 bent. Konu; dert.⁵⁶

Bir kısmının ise bağlantıların ikinci müsraları aynı ilk müsraları değişik sözlerledir.

Yanık Umman: 5 bent. Konu, aşk.⁵⁷

Dindarî: 4 bent. Konu; güzellikler.⁵⁸

Bağıntılar, kendi arasında kafiyeli ve tamamı farklı sözlerle olanlar ise azımsanmayacak sayıdır.

Hicranî: 5 bent. Konu; tasavvufi.⁵⁹

Recaâf: 3 bent. Konu; kişisel.⁶⁰

Eşkârî: 50 bent. Konu; öğrenciler.⁶¹

Reyhanî: 5 bent. Konu; dert.⁶²

Gözübenli : I. şiir: 3 bent. Konu; şehide övgü.⁶³ II. şiir: 3 bent. Konu; sevmek-sevilmek.⁶⁴

Süleyman Yücekaya: 5 bent. Konu; millî.⁶⁵

Gurbetçi: 3 bent. Konu; güzelleme.⁶⁶

Recep: 14 bent. Konu; Afganistan dramı.⁶⁷

⁵³ Yusuf POLATOĞLU, a. g. e., s. 177.

⁵⁴ Tahir Kutsi MAKAL, Âşıklar Şöleni, İst., 1977, s. 32. / Feyzi HALICI, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri- Gündeste, Ank., 1992, s. 437-438.

⁵⁵ Ramazan ÇİFTLİKÇİ, Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür, Malatya (1997), s. 32-133.

⁵⁶ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 48.

⁵⁷ Hayrettin İVGİN, a. g. e., s. 51.

⁵⁸ Âşık Dindarı, Eskimeyen Aşk, Baskı yeri yok, 1981, s. 65.

⁵⁹ İlhan YARDIMCI, Bayburtlu Hicranî, İst., 1968, s. 60-61.

⁶⁰ Mehmet GÖKALP, Artvinli Saz Şairleri, İst., Tarihsiz, s. 45.

⁶¹ Hayrettin RAYMAN, Ardanuçlu Âşık Eşkârî, Erzincan, 1998, s. 187-195.

⁶² Dilaver DÜZGÜN, Âşık Yaşar Reyhanî, s. 239.

⁶³ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 35.

⁶⁴ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 59.

⁶⁵ Süleyman YÜCEKAYA, a. g. e., s. 174.

⁶⁶ Komisyon, Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi, Ank., 1992, s. 171.

⁶⁷ Recep KIZILKAYA, Gönüller Birleşince, Sivas, 1989, s. 35-37.

14 Heceli olanlar:

$7+7=14$ duraklı şiirlerdir. 8 heceli ve 11 heceli şiirlerde olduğu gibi bağlantı sözleri aynen tekrarlanan sözler olabildiği gibi, farklı sözler de olabilir. Bunun yanında bağlantı mîsralarının birisi değişik sözlerden oluşabilir.

Hacı Hasan Uğur: I. şiir: 4 benttir. Bağlantılar farklı sözlerledir. Konu; dîn.⁶⁸ II. şiir: 5 bent. Bağlantıların ilk mîsraları aynı, ikinci mîsralar farklı sözlerledir. Konu; dîn.⁶⁹

Feymanî: I. şiir: 10 bent. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; Bosna-Hersek Destanı.⁷⁰ II. şiir: 9 bent. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; birlik-baberlik.⁷¹

Gözübenli: 3 bent. Bağlantılar farklı sözlerle. Konu; mistik-didaktik.⁷²

Dertli Kâzım: 6 bent. Bağlantıların ikinci mîsraları aynı sözlerledir.

15 Heceli olanlar:

$8+7=15$ duraklı şiirlerdir. Kafiye düzeni, *aaaba, cccca, dddd* şeklinde dir.

Şenlik: 4 benttir. Bağlantılar farklı sözlerledir. Konu; aşk.⁷³

Feymanî: 7 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; millî.⁷⁴

16 Heceli olanlar:

$8+8=16$ duraklı şiirlerdir.

Sümmanî: 4 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; dîn.⁷⁵

B. Bağlantı mîsraları üçlüklük olan şiirler

Bentleri üçlüklük esasına dayalı olup bağlantı olarak yine üç mîsra eklenen şiirlerdir. Bağlantıların hece sayıları bent kisimlarının hece sayısına-

⁶⁸ Hacı Hasan UĞUR, Bir Sevda Saçım Sögütü'den, Elbistan, 1995, s. 97.

⁶⁹ Hacı Hasan UĞUR, a. g. e., s. 135.

⁷⁰ Erman ARTUN, a. g. e., s. 342-343.

⁷¹ Erman ARTUN, a. g. e., s. 406-407.

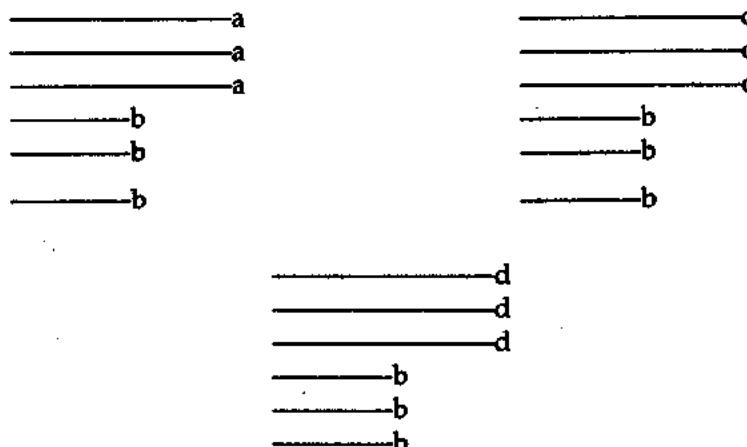
⁷² Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 82.

⁷³ Emîr KALKAN, XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi, Ank., 1991, s. 61.

⁷⁴ Erman ARTUN, a. g. e., s. 373.

⁷⁵ Mehmet KARDEŞ, Meşhur Saz Şairi Âşık Sümmanî, İst., 1963, s. 27.

dir. Tespit ettiğimiz örnekler çerçevesinde hece sayıları 8, 11, 14 ve 15 şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Bentler ve bağlantılar kendi aralarında kafiyelidirler. Bağıntılar genellikle aynı sözlerledir. Bazen (Âşık Hasan örneğinde olduğu gibi...) bağıntıının ilk müsraları farklı sözlerle de olabilemektedir. Bu tip şiirlerin kafiye düzenleri ise; *aaa-bbb*, *ccc-bbb*, *ddd-bbb...* şeklindedir. Ancak bir örnekte bu düzenin farklılaştiği ve kafiyelenişin *aaa-bbc*, *ddd-bbc*, *eee-bbc* şeklinde olduğu görülmüştür.

8 heceli oiantlar

Köroğlu: 3 benttir. Bağıntılar aynı sözlerledir. Konu; koçaklama.⁷⁶

Tameşvarlı Âşık Hasan: 5 benttir. Bağıntıların ilk müsraları farklı diğer iki müsra aynı sözlerledir. Konu; güzelleme.⁷⁷

Efkârif: 6 benttir. Bağıntılar aynı sözlerledir. Konu evcil hayvan (tvuk).⁷⁸

Polatoğlu: 4 benttir. Bağıntılar aynı sözlerledir. Konu; milli.⁷⁹

Murat Coşkun: 3 benttir. Bağıntılar aynı sözlerledir. Konu; güzelleme.⁸⁰

⁷⁶ Cemil YENER, Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İst., 1973, s. 384.

⁷⁷ Refik Ahmet SEVİNGİL, Yüzyıllar..., s. 103.

⁷⁸ İlhan BAŞGÖZ, İzahî Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İst., 1968, s. 198-199.

⁷⁹ Yusuf POLATOĞLU, a. g. e., s. 182-183.

⁸⁰ Yasemin AVAN, Aksarayı: Âşıklar, Aksaray, 1995, s. 43.

11 heceli olanlar

Sümmânî: 5 bent. Bağlantılar aynen tekrar edilmiştir.⁸¹

Gözübenli: 3 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Kafiye düzeni; *aaa-bbc, ddd-bbc, eee-bbc* şeklindedir. Konu; fanilik.⁸²

Murat Coşkun: 4 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; övgü. (*Tansu Çiller'e övgü*).⁸³

14 heceli olanlar

Hacı Hasan Uğur: 5 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; millî.⁸⁴

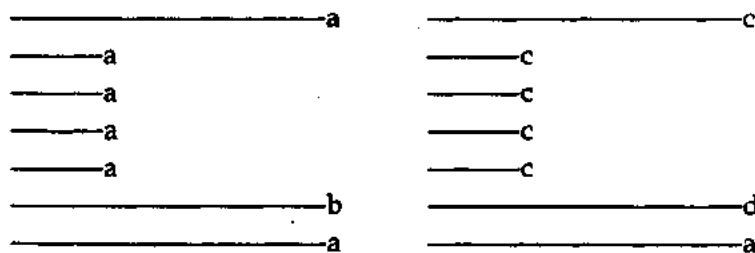
Kayıkçı: 5 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; övgü (hamsi övgüsü).⁸⁵

C. Bağlantı misraları dörtlük olan şiirler

Bu tipteki şiirler bağlantının bulunduğu yere göre iki şekilde karşıma-za çıkmaktadır.

1. Bağlantı sözleri bent arasında olan şiirler

Şavşatlı *Deryamî*'ye ait bir şiir bu tarzdadır. Şiir 3 benttir ve bentler $8+7=15$ heceli; bağlantılar 7 hecelidir. Bağlantılar, bentlerin ilk misralarından sonra eklenmiştir. Bağlantıların bitiminden sonra benden ikinci ve üçüncü misraları gelmekte ve bent tamamlanmaktadır.⁸⁶ Şiirin kafiye düzeni ve şeması şöyledir:

⁸¹ Hayrettin RAYMAN, *Âşık Sümmânî*., s. 168.a. g. e., s. 168.

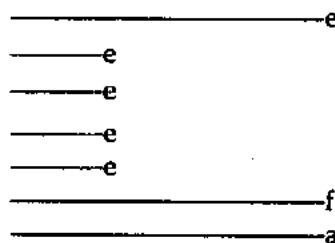
⁸² Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 58.

⁸³ Yasemin AVAN, a. g. e., s. 147.

⁸⁴ Hacı Hasan UĞUR, a. g. e., s. 28.

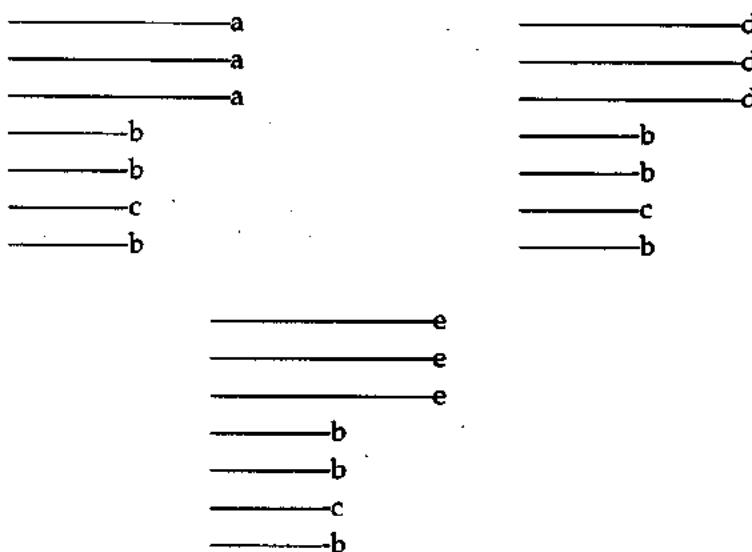
⁸⁵ Ali KAYIKÇI, a. g. e., s. 293-294.

⁸⁶ Halil AÇIKGÖZ, *Âşık Deryamî Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1987, s. 170.

2. Bağlantı sözleri bentlerin sonunda olan şiirler

Tespit ettiğimiz dört örnek, hece sayıları bakımından farklılıklar göstermektedir. İkişi bent ve bağlantı olarak 8 heceli; diğer ikisinin ise, bentleri 11, bağlantıları 5 hecelidir. Bunun yanında bentlerin kendi aralarında kafiyeli olmaları, dört şiirin de ortak özelliğiidir. Ne var ki, aynı bütünlüğü bağlantılar arasında göremeyiz. Bağlantıların bazıları mani tipinde bazılı da her misra kendi arasında yahut 1, 3 ve 4. misralar ortak kafiyelidir. Bu şiirlerin şeması şöyledir:

Serdarî: 3 benttir. Bent ve bağlantıları 8 heceli. Bağlantı sözleri her bendin sonunda aynen tekrarlanmıştır. Kafiye düzeni, *aaa-bbcb*, *ddd-bbcb*, *eee-bbcb* şeklindedir. Konu; at.⁸⁷

⁸⁷ Doğan ATLAY, İçelli Halk Ozanları, Mersin, 1997, s. 130-131.

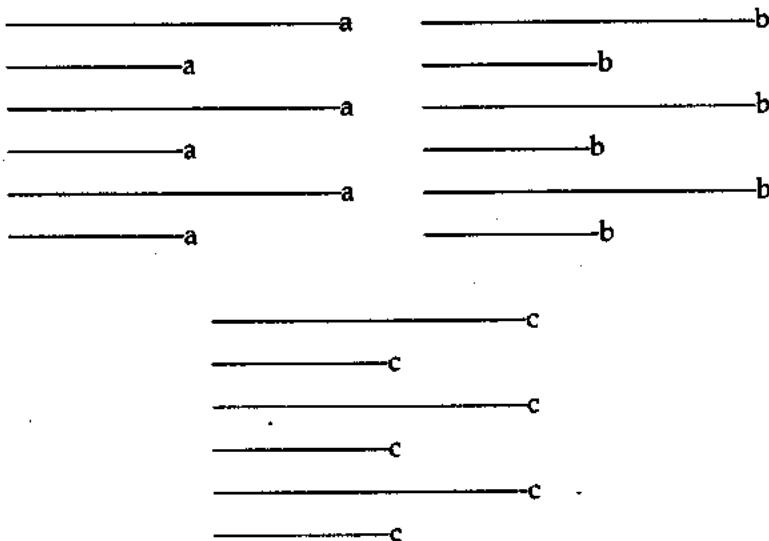
Pervanî: 3 benttir. Bent ve bağlantıları 8 heceli. Bağlantı sözleri her benden sonunda aynen tekrarlanmıştır. Kafiye düzeni; *aaa-bcbb*, *ddd-bebb*, *fff-bgbb* şeklindedir. Konu; aşk.⁸⁸

Nurettin: Bentleri $6+5=11$, bağlantıları $3+2=5$ hecelidir. Kafiye düzeni; *aaa-bbcb*, *ddd-eef*, *ggg-hhh...* şeklindedir. Konu; aşk.⁸⁹

Polatoğlu: Bentleri $6+5=11$, bağlantıları $3+2=5$ hecelidir. Kafiye düzeni; *aaa-bbbb*, *ddd-bbbb*, *eee-bbbb* şeklindedir. Konu; milli.⁹⁰

D. Her misradan sonra bağlantı eklenen şiirler

11 heceli olarak icra edilen bu şiirlerde, her misranın altına bent misra ile aynı kafiyede bir ziyade misra getirilir. Ziyadeler 5 hecelidir. Elimizdeki bu tarzda ortaya konulmuş yegâne örnek, âşık karşılaşması şeklindedir. Karşlaşma, Murat Çobanoğlu-Nâzim İrfan Tanrikulu ve Şeref Taşlıova arasında gerçekleşmiştir. Karşışmanın kafiye düzeni; *aaaaaa*, *bbbbbb*, *cccccc...* şeklindedir. Ancak şunu da belirtelim ki; Çobanoğlu, ziyade sözleri üçlüklere değil de ikiliklere getirmiştir.⁹¹

⁸⁸ Hülya ÇİFTÇİ, a. g.e., s. 111.

⁸⁹ K.Nurettin Yıldırım, Yörenin Dili, Ank., 1994, s. 86.

⁹⁰ Yusuf POLATOĞLU, a. g. e., s. 180.

⁹¹ Nâzim İrfan TANRIKULU, a. g. e., s. 249-250.

E. Bağlantılıları altı misra olan parçalar

Bu tarz şiirlerin şeması şöyledir:

_____a	_____e
_____a	_____e
_____a	_____e
_____b	_____b
_____b	_____b
_____c	_____c
_____b	_____b
_____d	_____d
_____b	_____b
_____f	
_____f	
_____f	
_____b	
_____b	
_____c	
_____b	
_____d	
_____b	

Çırakman: 5 bent ve 8 hecelidir. Bağlantı sözleri her benden sonunda aynen tekrarlanmıştır. Kafiye düzeni; *aaa-bbcbdb*, *eee-bbcbdb*, *fff-bbcbdb* şeklindedir. Konu; öğüt.⁹²

III. Yedekli Dörtlü

Şiir asıl kısmı dört misradan oluşan yedekli şiirlerdir. Yedekler bir, iki ve dört misralı olup bunların bende ekleniş şekli de farklı durumlarda olabilmektedir. Yani, yedekler benden misra aralarına da sonlarına da getirilebilir. Ana hatlarıyla yedekli dörtlüleri şöyle grupperlendirebiliriz:

A. 7 heceli şiirler

B. 8 heceli şiirler

1. Bağlantısı tek misra olan şiirler

2. Bağlantısı iki misra olan şiirler

C. 11 heceli şiirler / Yedekli Koşmalar

1. Tek misra bağlantılı yedekli koşma

⁹² Hüseyin ÇIRAKMAN, Çorumlu Halk Ozanları, İst., 1992, s. 164-165.

2. İki misra bağlılı yedekli koşma
 3. Dört misra bağlılı yedekli koşma / Dört misra bağlılı müstezat koşma
 - D. Yedekli Divan / Müstazat Divan
 - E. Bentlerin ve bağlantılıların hece sayıları farklı olan şiirler
- 7, 8, 11, 14, 15 ve 16 heceli şekilleri olan yedekli dörtlülerin bent sayıları 3-17 arasında değişir.

Bu şiirlerin bent sayıları 3-17 arasında değişir.

Bu şiirlerin bentleri genellikle koşma tipinde kafiyelenir. Yedekli misralar da istisnai durumlar olsa da çoğunlukla kendi aralarında kafiyelenirler.

A. 7 heceli şiirler

7 heceli ve iki misralı bağlantıya sahip elimizdeki iki örnek bulunmaktadır. Şiirlerden birisinin bent sayısı 4 diğerinin ise 17'dir. Bu tip şiirlerde, bağlantılılar aynen tekrarlanan sözlerle olabileceği gibi, farklı sözlerle fakat aynı kafiyeye sahip sözler de olabilir. Kafiye düzenleri *abab-cc*, *de-de-cc*, *fgfg-cc* şeklindedir. Şayet bentleri mani tipinde kafiyeli ise şiir; *naba-cc*, *dded-cc*, *ffgf-cc* düzende bir kafiyeye sahiptir.

_____a
_____b
_____a
_____b
_____c
_____c

_____d
_____e
_____d
_____e
_____c
_____c

_____f
_____g
_____f
_____g
_____c
_____c

Zülalî: 4 benttir. Bentlerin kafiye düzeni mani tipindedir. Bağlantı sözlerinin ilk misraları farklı, fakat aynı sözlerledir. Konu; tabiat.⁹³

⁹³ İ. Ünver NASRATTINOĞLU, Posoflu Âşık Zülalî, Ank., 1987, s. 135.

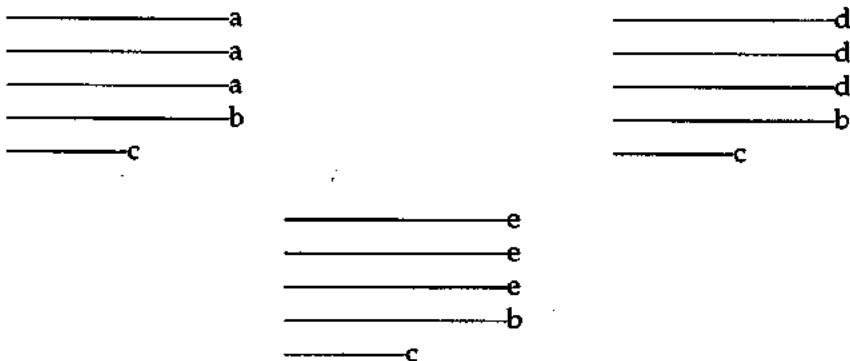
Eminî: 17 benttir. Bağlantılar aynen tekrarlanan sözler şeklindedir. Kafiye düzeni; *abab-cc*, *dede-cc*, *fgfg-cc* şeklindedir. Konu; cumhuriyet.⁹⁴

B. 8 heceli şiirler

Bentleri ve bağlantıları 8 hece olan şiirlerdir. Bentleri dört, bağlantıları bir bazen de iki misradır. Bağlantısı tek misra olanların kafiye düzenleri; *aaab-c*, *dddb-c*, *eeeb-c* yahut *aaaa-b*, *cccc-b*, *dddd-b*; bağlantısı iki misra olanların kafiye düzenleri ise; *abab-bb*, *cccb-bb*, *dddb-bb / ab-cc*, *ddde-cc*, *ffff-cc* veya *abab-cb* *dddb-cb*, *eeeb-cb...* indedir. Bazı şiirlerin ise bentleri mani kafiye döneminde kafiyelenmiştir. Bent sayıları 3-8 arasında değişir. Bağlantı sözleri aynen tekrarlanabilecegi gibi aynı kafiyeye sahip fakat farklı sözlerle de olabilir.

Konuları, genellikle güzellik, aşk, tabiat üzerine olan bu tipteki 8 heceli şiirlere yedekli semâi yahut ayaklı semâi diyebiliriz. Nitekim Erkiletli Âşık Hasan'ın bu şekildeki şiirine ayaklı semâi adı verilmiştir.

1. Bağlantısı tek misra olan şiirler

Âşık Hasan (Erkiletli): 5 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Kafiye düzeni bent kısımları koşma tarzında kafiyelen yani; *aaab-c*, *dddb-c*, *eeeb-c* düzenlenindedir. Konu, öğüt.⁹⁵

Ruhani : 7 benttir. Bağlantı sözleri farklı fakat birbiriyle kafiyelidir. Kafiye düzeni; *aaaa-b*, *cccc-b*, *dddd-b* şeklindedir. Konu; sosyal tenkit.⁹⁶

⁹⁴ Eminî DÜŞTÜ, Atatürk'ün Türkiye'si, Ank., 1991, s. 15.

⁹⁵ Rasim DENİZ, Erkiletli Âşık Hasan (Zeynî), Kayseri, 1996, s. 113.

⁹⁶ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhani, s. 54-55.

2. Bağlantısı iki misra olan şiirler

a	d
b	d
a	d
b	b
c	c
c	c
e	
e	
e	
b	
c	
c	

Köroğlu: 5 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Kafiye düzeni; *abab-cb dddb-cb, eeeb-cb* şeklindedir. Konu; yiğitlik.⁹⁷

Seyranî: I. şiir: 4 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Şiir; *aaab-cc, dddb-cc, eeeb-cc* kafiye düzenindedir. Konu; aşk.⁹⁸ II. şiir: 4 bent. Bentleri mani kafiye düzeninde kafiyelidir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; aşk.⁹⁹

Zülfâ: I. şiir. 5 bent. Bağlantıların ilk sözü aynı sözleri ihtiva etmektedir. Konu ; tabiat.¹⁰⁰ II. şiir: 4 benttir. Bentlerin kafiye düzeni mani tipindedir. Bağlantı sözlerinin ilk misraları farklı fakat aynı sözlerledir. Konu; millî.¹⁰¹

Talîbî Coşkun: 6 bent. Bentler koşma düzeninde kafiyelidir. Bağlantı sözleri aynen tekrardır. Konu; aşk.¹⁰²

Kemâlî Bülbül: I. şiir: 4 benttir. Bentleri Seyranî'nın şiirinde olduğu gibi mani tipinde kafiyelentmiştir. Bağlantı sözleri aynen tekrarlanan sözler olup birbiriyile kafiyelidir. Konu; fanilik.¹⁰³ II. şiir. 8 benttir. Bağlantılar ay-

97 Fuat KÖPRÜLÜ, Türk Saz Şairleri, C. I, İst., 1940, s. 40-41.

98 Ali ÇATAK, a. g. e., s. 316-317.

99 Ali ÇATAK, a. g. e., s.326-327.

100 Ensar ASLAN, Doğu Anadolu Saz Şairleri, Erzurum, 1978, s. 73-74.

101 Ensar ASLAN, a. g. e., s. 84.

102 Feyzi HALICI, a. g. e., s. 97-98.

103 Âşık Kemâlî Bülbül, Yılları Yendim, Ank., 1990, s. 7.

ni sözlerledir. Bentler koşma tipinde kafiyelidir. Konu; bankerlik.¹⁰⁴ III. şiir: 4 dörtlük, bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; kendi şahsı ile düşünüler.¹⁰⁵

Feymanî: I. şiir. Koşma tipinde 3 benttir. Bağlantıların sözleri aynen tekrarlanmıştır. Konu; aşk.¹⁰⁶ II. şiir: 4 benttir. Teknik özellikleri yukarıda ki şiir gibidir. Konu; millî.¹⁰⁷

Ozan Dündar: 4 benttir. Bentler koşma kafiye düzende kafiyelidir. Bağlantıların ilk müsraları aynı ikinciler farklı sözlerledir. Konu; toprak için güzelleme.¹⁰⁸

Hasan Turan: Şiir, koşma tarzında kafiyelenmiş 6 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; aşk.¹⁰⁹

Kara: 3 benttir. Bentler koşma tipinde kafiyelidir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; aşk.¹¹⁰

İsa Oğuz: Şiir, koşma tarzında kafiyelenmiş 6 benttir. Bağlantılar aynı sözlerledir. Konu; memleket güzellemesi.¹¹¹

Bentleri dörtlük, bağlantısı ikilik olan şirlere örnek niteliğinde elimizde bir de çalışma örneği bulunmaktadır. Karşılık 8 heceli olup *Kenzî* ile *Zülalî* arasında geçmiştir. Dörtlük kısımları olan bentler koşma düzende kafiyelenmiştir. Bağlantılar ise, her âşığın kendisine ait olmak kaydıyla kendi aralarında kafiyelidir. Konu; aşk.¹¹²

C. 11 heceli şiirler / Yedekli Koşmalar

Bunlara yaygın ismiyle *ayaklı koşma* olarak bilinir. Çoğu iç kafiyeli olduğu için *musammat ayaklı koşma* veya *musammat müstezat koşma* da denilir. Yedekli koşma, bir bakıma divan şiirindeki müstezada benzer.

Yedekli koşmalarda, bağlantılarının yapısı ve dörtlüklerle getirildikleri yer farklılıklar gösterir. Kars yöresinde, yedekli koşma söylenirken âşıklar daha ziyade bağlantı olarak dörtlüklerin ortasına bir bayati ekler-

¹⁰⁴ Âşık Kemalî Bülbül, *Nerdeyim?* Ank., 1984, s. 44-45.

¹⁰⁵ Âşık Kemalî Bülbül, *Nerdeyim?* s. 46.

¹⁰⁶ Erman ARTUN, a. g. e., s. 396.

¹⁰⁷ Erman ARTUN, a. g. e., s. 446-447.

¹⁰⁸ Ozan Dündar, *Başak*, Ank., 1977, s. 64.

¹⁰⁹ Hasan Turan, *Nem Alacak Felek Benim*, Ank., 1997, s. 68-69.

¹¹⁰ İbrahim KARA, *Nurlar Dökülsün*, Ank., 1990, s. 11.

¹¹¹ Feyzi HALICI, a. g. e., s. 337-338.

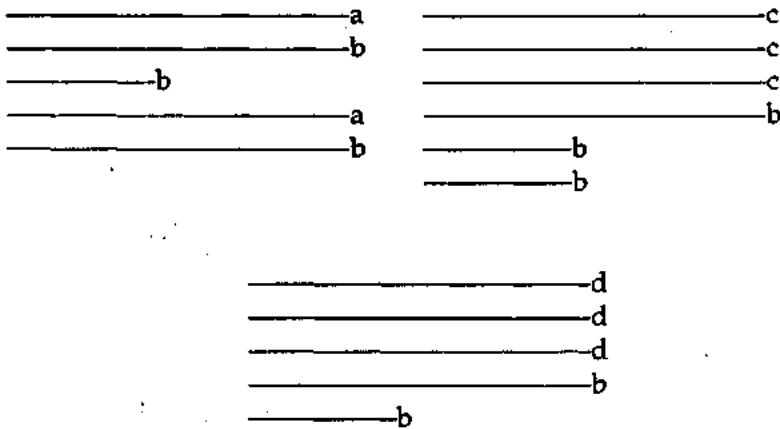
¹¹² Yunus ZEYREK, *Posoflu Âşık Zülalî*, İst., 1988, s. 56-58.

ler. Ancak salt dörtlükten ibaret olan bayatılarla yetinmeyip 5, 6, 7 ve 8 misradan oluşan bayatılar da getirebilirler. Bayatılar, 7 veya 8 hecelidirler.¹¹³

Yedekli koşmanın, aşağıda ayrıntılarıyla üzerinde durduğumuz başka şekilleri de vardır. Dolayısıyla, şekillerin farklılığı, "Bu şiirlere ne ad vereceğiz?" sorusunu da beraberinde getirmektedir. Şekilleri burada tanıtırken, söylediğimiz sebepten dolayı burada, aynı zamanda bu şiirlere isim verme problemiyle de karşı karşıya olduğumuzu biliyoruz. Araştırma çerçevesi içerisinde gördüğümüz özellikleri göz önünde tutarak, çalışmamızda konunun bu cephesini de makul tarzda çözümlemeye çalıştık. Sözgelişi, elimizdeki örneklerin yapısına baktığımızda yedekli koşma ana başlığı altında topladığımız bu şiirleri Tek misra bağlılı yedekli koşma, İki misra bağlılı yedekli koşma gibi adlarla tanıtmayı uygun bulduk.

1. Tek misra bağlılı yedekli koşma

Dörtlük sonlarına 3+2=5 heceli bir misralık bağlantı misraları getirilir. Şiirin bentleri 11 hecelidir ve şiir koşma düzeneinde kafiyelidir. Tokathlı Gedaş'ın musammat düzendeki şiiri, bu tarzda ortaya konulmuştur.¹¹⁴ Şiirin genel kafije düzeni ise şu şekildedir:

Diğer taraftan Posoflu Müdamî'nın 14 bentten oluşan 11 heceli ve her bendin sonunda aynen tekrarladığı bir şiiri de bu çerçevede ele alınabilir. Şiirin konusu millidir.¹¹⁵

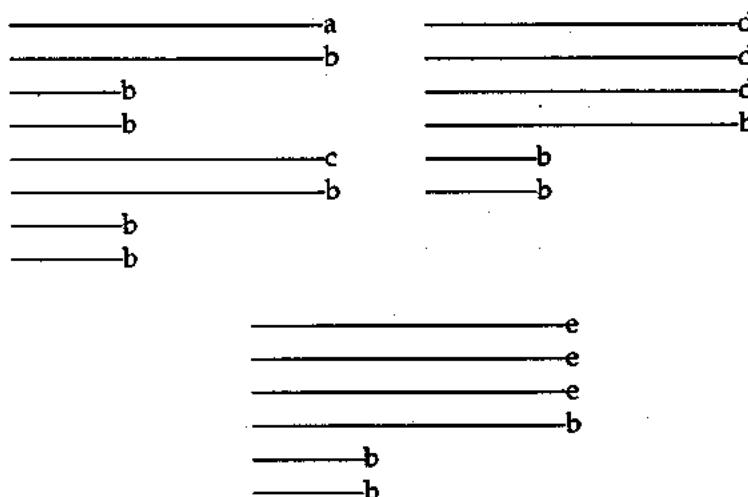
¹¹³ M. Fahrettin KIRZIOĞLU, *Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*, Türk Dili, S. 126, III. 1962, s. 352-353.

¹¹⁴ Yahya Muhtar DAĞLI, *Tokathlı Gedayı Hayatı ve Eserleri*, İst., 1943, s. 105-106.

¹¹⁵ Ensar ASLAN, *Doğu Anadolu...*, s. 235-236.

2. İki müşra bağlılı yedekli koşma

a. Dörtlüklerin sonuna iki müşralık bağlılı sözleri getirilir. Onun için bu şiirleri "iki bağlılı yedekli koşma" veya "iki bağlılı ayaklı koşma" diye adlandırabiliriz. Bentler 11 bağlılılar 5 hecelidir. Bunların kafije şeması ve düzenleri şu şekildedir:

b. Diğerinden farklı olarak bentler ve bağlılılar 11 hecelidir. Kafije düzenleri; *abab-bb*, *cccb-bb*, *dddb-bb*... veya *aaab-cc*, *dddb-cc*, *eeeb-cc*... şeklindedir. Bağlılı sözleri aynen tekrar olabileceği gibi farklı sözlerle de olabilir. Sözler farklı da olsa, genellikle bağlılılar birbirleriyle kafiyelidirler.

Nihanî: 5 benttir. Bağlılılar kendi aralarında kafiyeli ve farklı sözlerledir. Konu; aşit.¹¹⁶

Mahmut Erdal: 4 benttir. Bağlılılar aynı sözlerledir. Konu; aşk.¹¹⁷

Reyhani: 4 benttir. Bağlılılar farklı sözlerle fakat birbiriyle cinashi olan kelimelerle kafiyelendirilmiştir. Konu; güzellik.¹¹⁸

Gülhanî (Erzurumlu): 5 bent. Bağlılılar aynı sözlerledir. Konu; aşk.¹¹⁹

¹¹⁶ Mehmet GÖKALP, Bardızlı Âşık Nihanî, Ank., 1988, s. 34.

¹¹⁷ Mahmut ERDAL, Yine Dertli Dertli İniliyorsun, Ank., 1995, s. 240.

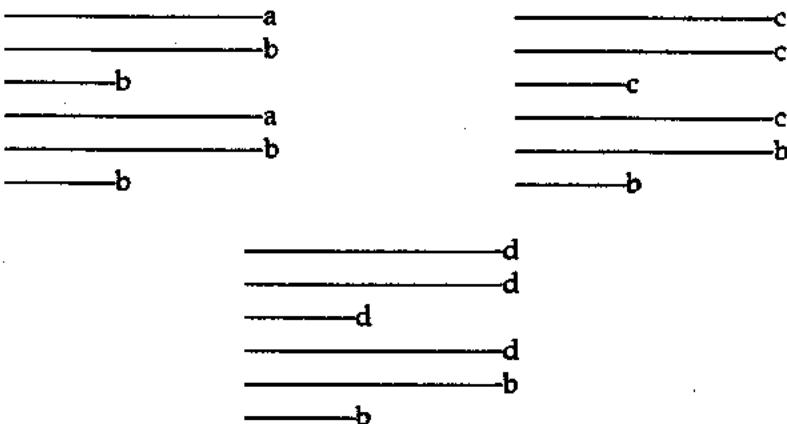
¹¹⁸ Dilever DÜZGÜN, Âşık Yaşar Reyhani, s. 66.

¹¹⁹ Köz, S. 1, 8.1979, s. 31.

Gözübenli: I. Şiir: 3 benttir. Bağlantılar farklı sözlerle fakat birbiriyile kafiyelidir. Konu; millî.¹²⁰ II. şiir: 3 benttir. Bağlantılar farklı sözlerle fakat birbiriyile kafiyelidir. Konu; sosyal tenkit.¹²¹

Süleyman Yücekaya: 4 bent. Konu; sosyal. Kafiye düzeni, *aaab-cc, dddb-cc, eeeb-cc...* şeklindedir.¹²²

İki müsralı yedekli koşmaların farklı bir şeklini de Develili Seyranî'de görürüz. Seyranî, 5 heceli bağlantı sözlerini dörtlüklerin sonuna değil de bir müsra dörtluğun ortasına bir müsra da dörtluğun sonuna getirerek şiirin vücuda getirmiştir. Şiir, 11 heceli ve 4 benttir.¹²³ Aşk konulu olan bu şiirin kafiye düzeni ve şeması şu şekildedir:

3. Dört müsra bağlantılı yedekli koşma / Dört müsra bağlantılı müstezat koşma

Dörtlüklerdeki her müsranın altına 5 heceli ziyade müsra eklenmesiyle meydana getirilen şiirlerdir. Ziyade müsralar da dörtlüklerdeki müsraların kafiyesiyle ortak kafiyelidir. Yani; *aaaaaaaa, bbbbbbbb, cccccccc, dddddddd...* şekilde bir kafiye düzenine sahiptir.

¹²⁰ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 72.

¹²¹ Mustafa ÖNDER, a. g. e., s. 102.

¹²² Süleyman YÜCEKAYA, a. g. e., s. 28.

¹²³ Ali ÇATAK, a. g. e.; s. 205.

_____a
_____a
_____a

_____b
_____b
_____b

_____c
_____c
_____c
_____c
_____c
_____c
_____c
_____c

Elimizdeki tamamlanmamış bir karşılaşma bu şekilde ortaya konulmuştur. Karşılaşma *Şeref Taşlıova* ile *Nâzım İrfan Tanrikulu* arasında cereyan etmiştir.¹²⁴

D. Yedekli Divan / Müstazat Divan

Hece sayıları 14, 15 veya 16 olan şiirlerdir. Genellikle bentleri dörtlük, bağlantıları iki musradır. Bu bentlerin sayısı 5-8 arasındadır. Bağlantıların kafiye düzeni genellikle koşmada olduğu gibidir. Ancak 14 hece ile yazılmış bir şiirde bentler kendi arasında kafiyelidir, yani kafiye düzeni; *aaaa-bb, dddd-bb, eeee-bb...* şeklindedir. Bağlantılar ise, kendi aralarında kafiyelidirler.

_____a
_____a
_____a
_____a

_____a
_____a

_____b
_____b
_____b
_____b

_____a
_____a

_____c
_____c
_____c
_____c

_____a
_____a

¹²⁴ Nazım İrfan TANRIKULU, a. g. e., s. 71-72.

Elimizdeki bir şiirde ise, bağlantı tek misradır. Bağlantı misraları aynı kafiye fakat farklı sözlerledir. Şiir, Âşık Şenlik'e ait olup kafiye düzeni; *aaab-a, cccc-a, dddd-a...* şeklindedir. Şiir 15 heceli ve 5 benttir.¹²⁵

Molla Rahim: I. şiir: 8 benttir. Hece sayıları arasında eşitlik yoktur ve 14-16 arasında değişmektedir. Bağlantı sözleri her benden sonunda aynen tekrarlanmıştır. Konu; dinî.¹²⁶ II. şiir: 6 benttir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, hece sayıları arasında eşitlik yoktur ve 14-16 arasında değişmektedir. Bağlantı sözleri her benden sonunda aynen tekrarlanmıştır. Konu; dinî.¹²⁷

Müdamî: I. şiir: 5 bent ve $8+5=15$ hecelidir. Bağlantılar farklı sözlerle fakat aynı kafiye iledir. Konu millî.¹²⁸ II. şiir: 6 bent ve 15 heceli bir şîirdir. Kafiye durumu yukarıdaki şemada olduğu gibidir. Konu; ayrılık.¹²⁹

Rahmanî: 5 bent. Şiirin tamamı 16 hecedir. Bağlantı sözleri her benden sonunda aynen tekrarlanmıştır. Konu; dinî-mistik.¹³⁰

Tarafımızdan tespit edilen bir şiirde ise, dörder misradan oluşan 14 heceli bentlere yedi heceli ve yine dört misralı bir bağlantı eklenmiştir. *Şiir Sivaslı Kaptanî*'ye aittir. Şiirin kafiye düzeni; *aaaa-bbcb, dddd-bbcb, eeee-bbcb...* şeklindedir. Konu; sosyal.¹³¹

E. Bentlerin ve bağlantıların hece sayıları farklı olan şiirler

Bentleri ve bağlantıları dört misralı olan şiirlerdir. Bazlarının bağlantıları iki misra olarak karşımıza çıkar. Bent sayıları 3-6 arasında değişir. Bu tip şiirlerin en önemli özelliği bentler ve bağlantılar arasında, hece sayıları bakımından birlik olmamasıdır. Bentler koşma tarzında, bağlantılar mani tipinde yahut kendi aralarında kafiyelenirler. Elimizdeki örneklerin bent ve bağlantılarının hece sayıları şu şekildedir: 11 hece -7 hece, 11 hece -8 hece, 8 hece -15 hece.

Deryamî: 3 benttir. Bentleri, bağlantılar 7 hecelidir. Bentler (11 heceli) koşma düzende, bağlantılar (7 heceli) ise, mani düzende kafiyelidir. Konu; aşk.¹³²

125 Ensar ASLAN, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ank., 1975, s. 128.

126 Âşık Molla Rahim'in Eşsiz ve Coşkun Şiirleri, İst., 1959, s. 34-35.

127 Âşık Molla... s. 65.

128 Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, Posoflu Âşık Sabit Müdamî, Kayseri, 1993, s. 173-174.

129 Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 189.)

130 Ali Rahmani, Öğütler Destesi, Ank., 1988, s. 82-83.)

131 Şiir, 11.10.1999 günü tarafımızdan derlenmiştir.

132 Halil AÇIKGÖZ, a. g. e., s. 191-192.

Mahzuni Şerif: 3 benttir. Bentler (11 heceli) ve bağlantılar (8 heceli) ayrı ayrı kendi aralarında koşma tarzında kafiyelidir. Konu, ümit ve bekleneler.¹³³

Dertli Divanı: 5 benttir. Bendi dörtlük (8 heceli) bağlantısı (15 heceli) iki müsra olan bir şiirdir. Bağıntılar aynen tekrarlanmıştır. Şiirin bent kısmı isi koşma tarzında kafiyelidir. Konu; güzellikleme.¹³⁴

Sefil Selimi: Toplam üç bent olan şiirin bağlantısı iki müsradır. Sentler 11, bağlantılar 8 hecelidir. Bentlerin kafiye düzeni koşmada olduğu gibidir. Bağıntılar farklı sözlerle ve kendi arasında kafiyelidir.¹³⁵

Şenlik-Zülalî: Elimizde, bent ve bağlantılarının hece sayılarının değişik olarak söylendiği bir de *karşılaşma* örneği bulunmaktadır. Karşılaşma Çıldırlı *Şenlik* ile *Posoflu Zülalî* arasında cereyan etmiştir. Karşılaşma toplam 6 benttir. Bentler (11 heceli), koşma düzende, bağlantılar (7 heceli) mani düzende kafiyelidir.¹³⁶

Bentlerin ve bağlantıların hece sayıları farklı olan şirler grubuna cıgalı tecnisleri de dahil edebiliriz. Burada bir konuya açıklık getirmemiz gerekiyor. Bilindiği gibi tecnis, birbirileyle cinas oluşturacak kelimelerle vücuda getirilen şirlerdir. Ciga ise, dörtlüklerde eklenen cinaslı manilerdir. Cıgalı tecnis terimi ile, şiirin gerek bent gerekse bağlantı kısımları cinaslı şiir kastedilir. Şiirin asıl bölümünü 11 heceli koşma tipi bir şiir meydana getirir ve bağlantı dörtlüğü ekseriya 7 heceli olur. Bağıntı dörtlüğü biraz önce işaret ettiğimiz gibi mani şeklinde de olabilir, her müsra kendi arasında da kafiyeli olabilir. Cıgalı tecnis konusu başlı başına bir çalışmayı gerektirir. Ancak biz burada, edebiyatımıza güzel cıgalı tecnis örneklerini kazandıran âşıkların bazlarından söz etmek istiyoruz. Bunlar; Çıldırlı *Şenlik*,¹³⁷ *Zülalî*,¹³⁸ *Müdamî*,¹³⁹ *Karanî*,¹⁴⁰ *Püryanî*,¹⁴¹ *Şevki Halıcı*¹⁴² ve

¹³³ Emir KALKAN, a. g. e., s. 492.

¹³⁴ Halil ATILGAN, *Kısaşlı Âşıklar*, Şanlıurfa, 1992, s. 98.

¹³⁵ Doğan KAYA, *Âşık Sefil Selimi-Çobanın Can Pinarı*, Sivas, 1996, s. 36.

¹³⁶ Yunus ZEYREK, a. g. e., s. 69-70.

¹³⁷ Ensar ASLAN, *Çıldırlı Âşık Şenlik*, Ank., 1975, s. 220, 221, 221-222, 223,

¹³⁸ Yunus ZEYREK, a. g. e., s. 62-63.

¹³⁹ Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 168, 169, 170, 171.

¹⁴⁰ Haydar ÇETINKAYA, *Kürboyu'ndan Yetişen Ardahanlı Dokuz Âşık*, Türk Folkloru, S. 86, 9.1986, s. 16.

¹⁴¹ Haydar ÇETINKAYA, *Kürboyu'ndan Yetişen Ardahanlı Dokuz Âşık*, Türk Folkloru, S. 87, 9.1986, s. 21.

¹⁴² Mustafa CEMİLOĞLU, *Çıldırlı Âşık Şevki Halıcı*, Millî Folklor, S. 44, Kış 1999, s. 45.

Azerbaycanlı âşıklardan Hasta Kasım,¹⁴³ Musa,¹⁴⁴ Elesker,¹⁴⁵ Mikâyl Azafî,¹⁴⁶ Hüseyin Bozalganî'dır.¹⁴⁷

Cigali teknis örneklerine âşık karşılaşmalarında da rastlarız. Bu tip şiirler daha ziyade Taşlıova, Günay Yıldız, Karahanlı, Tanrikulu, Mürsel Siyan ve Maksut Koca gibi Karşılıklaşır taraflarından icra edilmiştir.¹⁴⁸

Bu bölümde zikredeceğimiz bir başka şiir şekli de cigali gerayllardır. Geraylı ismi ile Azerbaycan'da 8 heceli şiir kastedilir. Bu şiirlerin cigali, yani eklemeli şekilleri çok nadirdir. Elimizde Mikâyl Azafî'ya ait bir cigali geraylı bulunmaktadır. Şiir 8 heceli ve üç benttir. Bağlantılar ise 5 heceli olup dörtlüklere üçüncü misralardan sonra eklenmiştir. Şiirin kafiye düzene; aba(bbbb)a, ccc(cccc)a, ddd(dddd)a şeklindedir.¹⁴⁹

IV. Yedekli Beşli

7, 8, 15 veya 16 heceli olabilen bu şiirlerin bent sayıları 3-8, bağlantılarının misra sayıları 1-4 arasında değişir. Bağlantılar aynen tekrarlanan sözler olarak kullanılır. Genellikle bentler ve bağlantıların misraları kendi aralarında kafiyelidir nadiren farklı kafiye tarzı da görülür. Bunların kafiye düzeni şöyledir:

Tek bağıltılı şiirler: aaaaa-a, bbbbb-a, ccccc-a.

İki bağıltılı şiirler: aaaaa-aa, bbbbb-aa, ccccc-aa.

Üç bağıltılı şiirler: aaaa-bbb, cccc-bbb, dddd-bbb.

Dört bağıltılı şiirler: aaaba-cdc, eeefe-gghg, mji-kklk.

A. Tek misra bağıltılı şiirler:

Elimizdeki yegane şiir 4 benttir şiir 16 hecelidir.

a
a
a
a
a
a
a

b
b
b
b
b
b
a

¹⁴³ TDTEA, C. 2, s. 365.

¹⁴⁴ TDTEA, C. 3, Ank., 1993, s. 21.

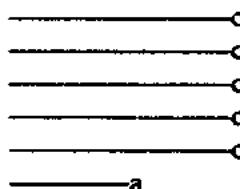
¹⁴⁵ Nizamettin ONK-İslâm ELESKERZADE, Gögçeli Âşık Elesker, Ank., 1987, s. 186, 188, 189, 190, 191.

¹⁴⁶ Ali KAFKASYALI, Mikâyl Azafî Hayatı Sanatı Eserleri, Erzurum, 1996, s. 322, 323.

¹⁴⁷ TDTEA, C. 3, s. 55

¹⁴⁸ Nazım İrfan TANRIKULU, a. g. e., s. 40, 68, 103, 130, 148, 158, 343.

¹⁴⁹ ¹⁴⁶ KAFKASYALI, a. g. e., s. 273.

Reyhanî: 4 bent tek bağlantılı şairdir. Şiir $8+8=16$ hecelidir. Kafiye düzeni, *aaaaa-a, bbbb-b-a, ccccc-a* şeklindedir. Bağlantı sözleri aynen tekrar edilen sözlerdir. Konu; bülbul.¹⁵⁰

B. İki bağlantılı şirler:

Tespit ettiğimiz dört şirin hece sayısı 15-16, bent sayıları 4-7 arasında arasındadır. Kafiye düzenleri, *aaaaa-aa, bbbbb-aa, ccccc-aa* şeklindedir.

Molla Rahim: Molla Rahim'in bu bölümde zikredeebileceğimiz 15 heceli 4 bent halinde 3 şiri vardır. Şiirlerde durak mükemmeliyeti yoktur. Bağlantı sözleri iki misra halinde olup aynen tekrar edilen sözlerdir. Kafiye düzeni; *aaaaa-aa, bbbbb-aa, ccccc-aa*'dır. Konu; dinî.¹⁵¹

Müdamî: 7 bent, iki bağlantılı ve $8+8=16$ heceli bir şairdir. Bağlantı sözleri aynen tekrar edilen sözlerdir. Kafiye düzeni, *aaaaa-aa, bbbbb-aa, ccccc-aa* şeklindedir. Konu; dinî.¹⁵²

C. Üç misra bağlantılı şirler

Bentlere üç misralık yedek eklenen şirlerdir. Kafiyeleri; *aaaaa-bbb, ccccc-bbb, dddd-bbb* düzenlenindedir.

¹⁵⁰ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Yaşar Reyhanî, s. 262.

¹⁵¹ Molla Rahim'in Eşsiz ve Coşkun Şiirleri, s. 91, 92, 93.

¹⁵² Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 215-216.

—d
—d
—d
—d
—d
—b
—b
—b

Müdamî: 3 bent, 8 heceli ve bağlantıları üç misralı bir şiirdir. Bağlantılar aynen tekrar edilmiştir. Şiirin kafiye düzeni, *aaaaaa-bbb*, *ccccc-bbb*, *ddddd-bbb* şeklindedir. Konu; aşk.¹⁵³

D. Dört bağlantılı şiirler

8 heceli şiirlerdir. Kafiye düzeni; *aaaba-ccdc*, *eeefe-gghg*, *uiji-kklk...* şeklindedir. Nadir örnekleri bulunan bir şiir şeklidir.

—a	—e
—a	—e
—a	—e
—b	—f
—a	—e
—c	—g
—c	—g
—d	—h
—c	—g

—i
—i
—i
—j
—i
—k
—k
—l
—k

Ruhanî: 8 bent ve 7 heceli bir şiirdir. Diğerlerinden farklı tarafı, bağlantı sözlerinin mani tipinde ve değişik sözlerle olmasıdır. Kafiye düzeni yukarıdaki gibidir. Konu; sosyal.¹⁵⁴

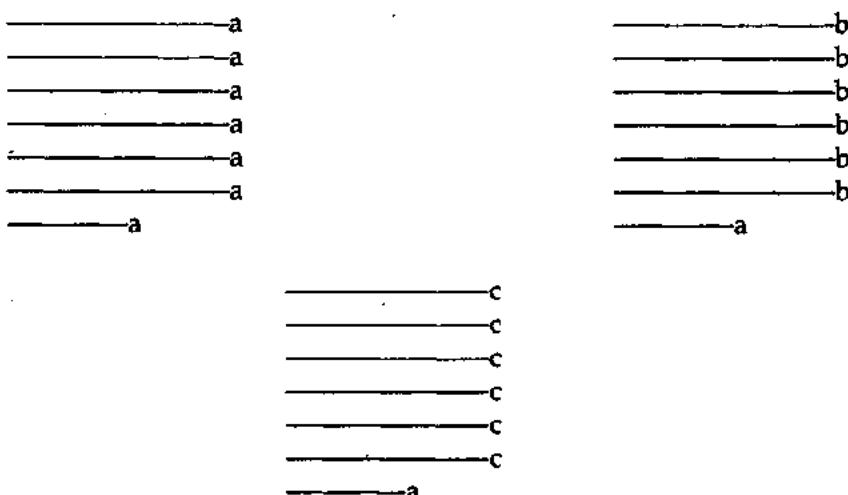
¹⁵³ Ensar ASLAN, Doğu ..., s. 260-261.

¹⁵⁴ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhanî, s. 31-33.

V. Yedekli Alılı / Yedekli Müseddes

Bent sayıları 5-8, hece sayıları 8, 14 ve 15, bağlantı misraları ise 1-4 arasında değişebilen şiirlerdir. Kafiye düzeni; tek bağlantılı şiirlerde; *aaaa-aa-a*, *bbbbbb-a*, *cccccc-a*, iki bağlantılı şiirlerde; *aaaaaaaa-aa*, *bbbbbb-aa*, *cccc-aa*, üç bağlantılı şiirlerde; *aaaaaaaa-aba*, *cccccc-aba*, *dddddd-aba* şeklinde dir.

Tek bağlantılı yedekli alılılarının şeması şöyledir:

Müdamîf: 7 bent, $8+7=15$ heceli, tek misralık bağlantısı farklı fakat aynı kafiyede olan şiirdir. Konu; aşk.¹⁵⁵

Mehemmed Bey Âşık: $7+7=14$ heceli, 8 bentlik ve bağlantıları iki misra olan bir şiirdir. Bağlantı misraları aynen tekrarlanan sözler olarak kullanılmıştır.¹⁵⁶

Zülâlfî: 5 bent, 8 heceli bir şiirdir. Bağlantıları aynı sözleri ihtiva eden üç misralık sözlerdir. Konu: dinî.¹⁵⁷

Daha ziyade Azerbaycan yöresi âşıklarının ortaya koydukları Zincirli cigalı müseddes adı verilen bir şiir şekli daha vardır. Bunlar şekil olarak kısmen cigalı koşmalarla benzer. Beşinci misradan sonra 4-8 misralı, beş heceli ve aynı kafiyede, fakat farklı sözlerde bir ziyade eklenir. Bağlantı (ziyade) bölümleri genellikle beş misradan oluşur.

¹⁵⁵ Bekir Sami ÖZSOY- Halil İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 180-181.

¹⁵⁶ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, C.II, Ank., 1993, s. 390-392.)

¹⁵⁷ Ensar ASLAN, Doğu Anadolu..., s. 99-100.

Zencirli cigalı müseddes denilen bu şiirlerin kafiye düzeni şu şekilde dir: *aaaaa-bbbb-a, cccc-dddd-a, eeee-ffff-a...* Sözgelişi Âşık Esed'in bu tarz bir şiirinde, bağlantılar 8 misralıdır. 5 heceli misralardan ve farklı sözl erden oluşan bu kısım, genellikle kendi arasında kafiyeli olmakla beraber iki değişik kafiyeli de olabilmektedir. Bazı âşıklar ise, 7 heceli, 4 veya 5 misralı bir ziyade getirirler.

a	c
a	c
a	c
a	c
a	c
b	d
b	d
b	d
b	d
a	a
e	e
e	e
e	e
f	f
f	f
f	f
f	a

Varhiyanlı Aşık Mehemed: Mehemed'in ilimizde zencirli cigalı müseddes adı verilen iki şiiri bulunmaktadır. Şiirlerin her ikisi de 5 bent, $8+8=16$ hecelidir. Şiirlerin kafiye düzeni; *aaaaa-bbbb-a, cccc-dddd-a, eeee-ffff-a...* şeklindedir. Konu, aşk.¹⁵⁸

Şemkirli Aşık Hüseyin: 5 bent ve $8+8=16$ hece olan şiir zencirli cigalı müseddesdir. Şiirin ziyade bölümleri 7 hecelidir, fakat farklı sözl erle vücsuda getirilen ziyadeler, misra sayıları açısından birlik göstermezler. Bazıları 5 bazları ise 4 misradır. Konu; aşk.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ehliman AHUNDOV ..., a. g. e., s. 92-94.

¹⁵⁹ Ehliman AHUNDOV..., a. g. e., s. 1985, s. 170.

Aşık Esed : 5 benttir. Bağlantıları 5 heceli müsrallardan oluşur. Kafiye düzeni; xxxxxxx / xxxx yyyy / xxxx yyyy / xxxyyyyy şeklinde değişen kafiye sistemine sahiptir. Konu; aşk.¹⁶⁰

Veli Miskinli: 3 bent. Bağlantıları aynı kafiyeli, 5 heceli ve 5 müsrallıdır. Konu, aşk.¹⁶¹

Şair Veli: 3 benttir. Bağlantılar beş heceli aynı kafiyede ve 8 müsrallı şiridir. Konu, aşk.¹⁶²

VI. Yedekli Sekizli

Örnekleri çok az olan şiir şeklidir. Elimizde bu tarzda ortaya konulmuş bir şiir bulunmaktadır. Bu, Erzurumlu Ruhanî'ye aittir. Bent sayısı 7'dir. Sosyal konulu ve 7 heceli olan bu şiirin farklı kafiye sistemleri vardır. Şiirin kafiye düzeni; aaabccca-ddd, eeebffffa-ddd, gggbbhhha-ddd... şeklindedir.

Ruhanî: Şiirin tamamı 7 heceli ve 6 benttir. Bağlantılar üç müsra olup aynı sözlerledir. Konu, sosyal.¹⁶³

Âşık edebiyatında yedekli şiirler dışında sicilleme adı verilen başka şiir şekli de vardır ki, bu şiirler farklı özellikle ortaya konulan şiirler olduğunu için ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden, burada sicillemelerin üzerinde durmuyoruz.

—	a
—	a
—	a
—	b
—	c
—	c
—	c
—	a
—	d
—	d
—	d

—	e
—	e
—	e
—	b
—	f
—	f
—	f
—	a
—	d
—	d
—	d

¹⁶⁰ Ehliman AHUNDOV-Tehmasib FERZALİYEV-İsrafil ABBASOV, Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri (Haz. Saim SAKAOĞLU-Ali Berat ALPTEKİN- Esma ŞİMŞEK), C.I, İst., 1985, s. 145-146.

¹⁶¹ Ehliman AHUNDOV..., a. g. e., s. 172.

¹⁶² Ehliman AHUNDOV..., a. g. e., s. 227-228.

¹⁶³ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhanî, s. 34-36.

_____	g
_____	g
_____	g
_____	b
_____	h
_____	h
_____	h
_____	a
_____	d
_____	d
_____	d

Bütün bu bilgilerden hareketle, yedekli şiirlerin genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Bent ve bağlantılarından oluşan şiirlerdir.
2. Bentlerin sayıları 3-18; müsra sayıları ise 2-8 arasında değişir.
3. Bağlantı müsraları genellikle 1-4 arasında değişir, ancak 5, 6, ve 8 müsra gibi daha fazla bağlantı müsralarının getirildiği de olur.
4. Bağlantı sözleri bentlerin sonuna eklenebileceği gibi bentteki müsraların aralarına da eklenebilir.
5. Bağlantılar aynen tekrarlanan sözlerden olabileceği gibi, farklı sözlerle de olabilir. Bağlantılar, farklı sözlerle söyleendiğinde bunlara bağlı olarak farklı şekilde de kafiyelenirler. Şiirde, hece sayıları aynı veya farklı sayıda olabilir.
6. Şiirler hece ölçüsü iledir ve hece sayıları 7-16 arasında değişir.
7. Nadir de olsa, âşık karşılaşmaları sırasında da bu tarzda örnekler ortaya konulmuştur.
8. Başta aşk-sevgi, güzelleme, koçaklama, dert olmak üzere tasavvufi, hatıra, öfke, ağıt, birlik-beraberlik konusunda söylemişlerdir.
9. Bilinen ezgilerin icrasında veya yeni ezgilerin vücut bulmasında belirleyici rol oynarlar.*

* Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı (Mersin, 26-28 Mayıs 2000)'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

Satranç ve Vezn-i Ahar Üzerine Düşünceler

Şürlərini hece ile ortaya koyan halk şairleri, zaman zaman aruz vezni ile de şürler vücuda getirmişlerdir. Bunda, bir bakıma kendilerini hor gören divan şairlerine karşı güçlerini gösterme kaygısının önemli rolü olmuştur. Hatta divan şairlerine duyulan tepki ve kendilerinin gücünü ispatlama hissi o boyutlara varmıştır ki, ağırlıklı olarak kullanılan külfetli lisans ve mazmunlar, hece ile yazılan şirlere kadar sırayet etmiştir. Ne var ki, farklı aruz kalıplarıyla *divan*, *semaî*, *kalenderî*, *selis*, *satranç* ve *vezn-i âher* gibi şairler yazan halk şairlerinin bu alanda başarı sağladıkları pek söyle nemez.

Halk şiri nazım biçimini ve türleriyle ilgili kitaplarda, şairlerin *müs te i lün / müf te i lün / müf te i lün / müf te i lün* kahbiyla söyledikleri şürler *satranç*, *müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün* kahbiyla ortaya koydukları şürler de *vezn-i âher* olarak adlandırılmıştır.

Elimizde, şairlerimizin gerek satranç gerekse vezn-i aher şeklinde söyledikleri pek çok örnek bulunmaktadır. Ne var ki, bunların kendi içlerinde şekil itibariyle çeşitli farklılıklar gösterdiği görülür. Bu farklılıklar beyit, dörtlük ve bentler şeklinde olabileceği gibi, farklı bir aruz kalıbıyla söylemiş şekiller olarak da kendini gösterir. Diğer taraftan, hece vezni ile ortaya konulmuş, vezn-i aherdaki şekle benzer, çok sayıda örneklerin varlığı da bilinmektedir. Ayrıca, günümüz halk şairlerinin de bu tarzda şairler yazdıkları / söyledikleri bir gerçektir. Bu örnekler, her ne kadar şekil olarak *vezn-i âher* a benzemekteyse de şairler bunlara *satranç* adını vermektedir. Hatta *Semâî* (*Hengamî*), *Divan Satranç* (*Seyrani*) denildiğine de rastlamaktayız. Bu da mes'eleyi girift bir hale getirmektedir. Şu halde karmaşık şekilde ortaya konulan şirleri vezn-i ahar yahut satranç diye ayırmak, açıklanmaya muhtaç bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Yazımızda, ulaşabildiğimiz örneklerden hareketle, bu konudaki tespitlerimizi ortaya koyacak, bir sonuca varmaya çalışacağız.

Önce şunu söylemek durumundayız: Yukarıda söylediğimiz gibi salt; *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün* kalibiyla yazılmış şiirleri satranç, *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün* kalibiyla ortaya konulmuş örnekleri vezn-i ahar olarak niteleyemiyoruz. Çünkü Âşık Edebiyatında, aruz kalıplarıyla ve heceyle yazılmış, fakat şekilce vezn-i ahar veya satranca benzer başka örnekler de bulunmaktadır.

Konuya açıklık getirmek için tespit edebildiğimiz mevcut örneklerde göre bir tasnif yapmanın ve bunu yaparken de asıl kaynakta bu şiirlere ne ad verildiğini belirtmenin yerinde olacağım düşüncesindeyiz.

I. Aruzla yazılmış şiirler

A. *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün*

Musammat düzende ve beyitlerle yazılmışlardır.

Âşık Ömer (Satranç), Kemalî (Satranç), Dertli (Satranç), Erzurumlu Emrah (Satranç)

B. *Mef ü lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe ü lün*

Kenzî (Satranç)

C. *Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün*

1. Tek dörtlük olarak yazılmış şiirler:

Asaf Yahya, Yavuz Sultan Selim / Kanuni Sultan Süleyman / Ziya Paşa

2. Birden fazla dörtlükle yazılmış şiirler:

Zahmî (Vezn-i Ahar), Ayaşlı Muhlis Paşa (Vezn-i Ahar), Yusufelili Huzuri (Vezn-i Ahar), Posoflu Müdâmî (Satranç), Kibrîşli Kenzî (Satranç).

D. *Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün*

Sivaslı Raşid (Satranç), Kenzî (2 adet ve her ikisi de Satranç adıyla), Hengamî (Semâî).

E. *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*

Mefharî (Vezn-i Aher), Yozgathî Hüznî (Satranç), Tokatlı Nûrî (Vezn-i Aher), Merzifonlu Sabri (Satranç)

F. *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*

1. Beyitlerle yazılan şiirler: Kâmil (Vezn-i Aher)

2. Tek dörtlükten ibaret olan şiirler: Asaf Yahya

3. Dörtlüklerle yazılan şiirler: Tokatlı Nuri (Vezn-i Aher), Hayri Halil (Vezn-i Aher).

G. Misraları farklı kalıpla söylenmiş şiir

Babür

II. Hece ile yazılmış şekiller

A. Sekiz heceli şiirler

Rahmanî (2 adet -Satranç)

B. On heceli şiirler

Sabit Müdamî (Satranç)

C. On iki heceli şiirler

Rahmanî (Satranç).

D. On dört / on beş heceli şiirler

Seyranî (Divan Satranç), Sabit Müdamî (Satranç)

E. On altı heceli şiirler

Sefil Selimî, İnanî (Satranç), Erdem Can (Satranç), Erdemli (2 adet - Satranç)

F. Yirmi heceli şiirler

Sabit Müdamî (Satranç), Zeynel (Vezn-i Ahar)

Musammat beyitlerle / dörtlüklerle vücuda getirilen bu şiirlerde beyitlerin musammat parçaların aynı zamanda sekiz heceye tekabül eder. Şiirlerin iç kafiyelere göre düzeni;

a b c c d d x x

a b c b d b x b

şeklindedir. Beyitler alt alta yazıldığından şiir sekiz heceli dörtlük haline gelir ve kafije düzene;

a	c	d	x
b	c	d	x
a	c	d	x
b	b	b	b

şekline dönüşür.

Türk Edebiyatında bu tip şiir örneklerinin ilkine hükümdar şair Babür'ün divanında rastlıyoruz. Babür'ün tek dörtlük olarak yazdığı ve her misrai ayrı kalıpta olan şiir şöyledir:

- I. - - / - - / - - / -
- II. - - / - - / - - / -
- III. - - / - - / - - / —
- IV. - - / - - / - - / -

I.	<i>Yitti mini</i>	<i>öltürgeli</i>	<i>âhîr</i>	<i>hicrân</i>
II.	<i>Öltürgeli</i>	<i>koyma</i>	<i>mini kutkar</i>	<i>iy cân</i>
III.	<i>Ahîr</i>	<i>mini kutkar</i>	<i>bu firâk</i>	<i>asru yaman</i>
IV.	<i>Hicrân</i>	<i>i(y) cân</i>	<i>asru yaman</i>	<i>âh u figân</i> ¹

[Hicran, sonunda beni öldürmek üzere ulaştı.

Ey can (sevgili) beni ölmeye bırakma kurtar.

Bu ayrılık çok yaman, artık beni kurtar.

Ey can (sevgili) ayrılık ah ve figan, çok yaman.]

Satranç sözünün Hintçe *sadreng* yahut Arapça *sadrenc* (yüz sıkıntı) kelimelerinden geldiği söylenmektedir.

Satranca şairler, *satranç*, *nev-i satranç* (Yozgathî Hüzni) ve *santranc* / *santrac* (Kibrîsh Kenzî) gibi isimler de vermektedirler. Bu şekildeki şöirlere niçin satranç denildiği birtakım sebeplere bağlı olmuştur. Sözlüğü, satrançın irticalen söylemesi hayli zor olduğundan bu şöirlere sad-renc denilmiş ve bu isim satranç haline dönüşmüştür. Bir başka sebep de, meşhur satranç oyununun² tahtasındaki şekil gibi, sözlerin soldan sağa-yukarıdan

¹ Bilal YÜCEL, Babür Divanı, Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ank., 1995, s. 303.

² Satranç, rivayete göre *Hâkim Nasır Dâhir* tarafından icad edilmiştir. Hind Hükümdarı *Talmend*, Çinlilerle yaptığı savaşta mağlup olunca, filin üzerindeki tahtında iken üzüntüsünden hayatını kaybeder. Annesi de oğlunun ölümünü dayanamaz, içi yanar, divane olur. Onu teselli etmek için Hind hekimlerinden *Sehne se Dâhir* satrançı icad eder. Kadıncağız da bu oyuna kendisini avutur (Ahmet Tal'at ONAY, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank., 1992, s. 392-393.).

Oyunun icadı üzerine anlatılan diğer söylemler şöyledir:

*Satranç, *Hâkim Dâhirî Hindi* yahut oğlu *Sissa* tarafından icat edilmiştir. *Sissa*'nın oğlu *Leclâc* / *Leylâc* tarafından her tarafa yayılmıştır.

*Satranç, Hindistan'da bir Brehmen tarafından bulunmuştur. Brehmen, ülkenin şahına satranç oyununu öğretir. Bundan memnun kalan Şah, Brehmen'i ödüllendirmek ister. Brehmen 64 kare olan satrancın ilkine 1, ikincisine 2, üçüncüsüne 4, dördüncüsüne 8 olmak üzere her kareye karşılık iki misli buğday vermesini ister. Brehmen'i açık gönlülü bulan Şah, teklifi kabul eder. Brehmen'in istediği buğday 18 446 744 073 709 551 616 ra-

aşağıya okunabilecek şekilde dizilmiş olmasının benzerliğidir. Satranç oyununa *satranç*, *şatrenç* veya *şatrenk* denildiği de olur.

Edebiyatımızda bu tip şiirlerin sayısı oldukça azdır. Buna rağmen şairler satranç yazmaya karşı ilgi duymuşlardır. Hatta lâ-edri bir beyitte bile meçhul san'atçının böyle bir gayret içinde olduğunu görürüz.

Müşkil	<i>âşık-i</i>	<i>bî-vefâya</i>
Ancak	<i>olmak</i>	<i>doğrusu</i>
Zahmet	<i>râzî her</i>	<i>cefâya</i>

Mânsız sözlerin bir araya getirildiği bir üçlük gibi görünen yukarıdaki ifadelerde, birinci ve üçüncü misralar ayrı ayrı olarak ikinci misra ile birleştirildiğinde şu beyit ortaya çıkar:

*Müşkil ancak âşık olmak bî-vefâya doğrusu
Zahmet ancak râzî olmak her cefâya doğrusu*³

Satranç yazma zor bir iş olmasına rağmen, birçok şair acaba niçin bu na gerek duyar? Zannumizca, böylesine zor şiiri yazmakla, şiirlerinde kelime oyunları yapmakta mahir olan divan şairlerine nispet olarak, kendilerine bir paye çıkarmak düşüncesi şairleri satranç yazmaya yönelik başlıca sebeptir.

Konusu genellikle *aşk* ve *güzellik* olan satrançların, *fikri* (Asaf Yahya, Erzurumlu Rahmani), *dîni* (Hayri Halil, Posoflu Sabit Müdami), *tasavvufî* (Kâmilî), *ögüt* (Kenzî, Rahmani), *sâhsî* (Erdem Can), *yergî* (Kenzî) ve *millî* (Erdemli, Zeynel) konularda da yazılmış örnekleri vardır.

Bu şairler, aruzlu şekillerden vezin ve ezgi yönü ile ayrılırlar.

Cönklerde ve yazılı kaynaklarda vezn-i âhar ibaresiyle ortaya konulan şiirler de murabba şeklinde yazılır. Bu şeitin en önemli tarafı, her misranın taktilerle dört parçağa bölünmesi ve her parçanın / taktinin sırasıyla yukarıdan aşağı okunduğunda da aynı sözlerin tekrar ortaya çıkması esasına dayanır. Yani taktiler rakamlandırılacak olursa şöyle bir düzen ortaya çıkar:

kamuna ulaşır ki, bu kadar bügday yetiştirmek için dünyanın 64 misli büyüklüğünde bir kara parçasına ihtiyaç duyulur.

*Eski Arap kaynaklarına göre, satrancı, Truva'nın kuşatılması sırasında Palamedes bulmuştur.

Satranç taşlarında bir görüşe göre, Şah kâinâtı temsil eder. Diğer taşlarda *enasır-i erba* remzedilmiştir. Vezir ateşi, kale toprağı, fil *hava* yi, at da su yu temsil eder (Mehmet ARSLAN, *Divan Şiirinde Satranç ve Satranç İstahları*, Yedi İklim, S. 33, Arahh 1992, s. 30-37.).

³ Nâzım H.POLAT, *Ömer Seyfeddin Biyografyasına Ek*, TBA, S.1, Sivas, 1995, s. 30.

1 2 3 4
2 3 4 5
3 4 5 6
4 5 6 7

Bu şiirlerin kafiye düzenleri ise;

a	c	d	x
a	c	d	x
a	c	d	x
b	b	b	b

şeklindedir.

Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün kalıbıyla beyit veya dörtlüklerle yazılan ve vezn-i aher olarak adlandırılan şiirlerin üçüklerle de yazıldığı ifade edilmişse de⁴ biz bu konuda aynı kanaati taşımıyoruz. Zira Mefharî'yle Hüzûn'un altılı bentlerle yazılmış olan şiirleri ve bu şiirlerin zincirleme tarzında yazılmış olmaları bizi haklı çkarmaktadır. Bu şiirleri; *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün* kalıbıyla yazılmış altı müsrali şiirler olarak kabul etmek durumundayız.

Göründüğü gibi satranç veya vezn-i ahar olarak isimlendirilen şiirler oldukça farklı şekil ve kalıplar içinde kendilerini göstermektedir. *Şu halde bu tip şiirlere isim verirken neleri baz almamız gereklidir?*

İster beyit, dörtlük veya bent halinde, isterse aruzun yahut hecenin muhtelif kalıplarıyla yazılan bu şiirler vezn-i aher yahut başka bir adla isimlendirilmiş olsalar dahi satranç adı altında toplanabilir.

Bu şiirler genel olarak satranç başlığı altında üç grupta değerlendirilebilir. Bir başka deyişle şu şiirleri satranç olarak niteleyebiliriz.

I. Aruzun veya hecenin muhtelif kalıplarıyla yazılan ve satranç tahtası düzeneğe göre vücuda getirilmiş şiirler.

II. Aruzun *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün* kalıbıyla, beyitlerle ve musammat kafiye ile yazılan şiirler.

III. Aruzun *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*, hecenin 5+5 kalıbıyla altı veya sekiz müsrali bentlerle yazılan; takti veya duraktaki sözlerin alt müsalarda da kullanılmasıyla meydana getirilen şiirler.

⁴ Cem DİLÇİN, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ank., 1983, s. 365.
Hikmet DİZDAROĞLU, Halk Şiirinde Türler, Ank., 1969, s. 141-142.

METİNLER

I. Aruzla yazılmış şekiller

Elimizdeki örnekler Âşık Ömer, Kâmilî, Dertli ve Erzurumlu Emrah'a ait olup musammat düzende ve beyitlerle yazılmıştır. Kafiye düzenleri;

—a —a —b —b —c —c —x —x
 —a —a —b —a —c —a —x —a şeklindedir.

Şiirlerin konusu aşktır.

A.Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün

1. Musammat düzende ve beyitlerle yazılmış şiirler:

Âşık Ömer :

İtme cefâ N'ola vefâ	bana şehâ etsen eyâ	cevr ü cefâ lutf u edâ	görme sezâ hûrî likâ
Cevr ü sitem Eyledi gam	virdi elem kaddimi ham	bana bu dem kem diyemem	ey gül-i fem ol sâinemâ
Ey pür edeb Her rûz u şeb	n'oldu sebeb çeşm-i gadep	bilsem aceb renc ü itab	bedende heb turfa belâ
Var mı güzel Vaslina el	sana bedel irse sehel	sînemi gel n'ola mahâl	tiğ ile del kân-i sehâ
Dağ-ı derûn Aşk u cûnûn	dilde füzûn oldu nûmûn	bağrımı hûn sabr u sükûn	eyledi çün vire Hûdâ
Gamzen aman Ehl-i imân	âfet-i cân külli hemân	dökmede kan eyledi cân	şah-ı cihân sana fedâ
Şâm ü seher Eyleme dar	dilde keder âhim irer	dağ biter birgün ider	uz-i ciğer sana şehâ
Ey büt-i Çin Eyle şirin	âliye kin şah-ı güzin	itme hemin ÖMER'i hazin	vasla yakın itme canâ ⁵

⁵ Sadreddin Nûzhet ERGUN, Âşık Ömer-Hayatı ve Şiirleri, İst., 1936, s. 424.

Kemâlî:

Vasf edelim yârmızı Harc edelim varımızı	başlayalım sohbetine aşk yolunun vuslatına
Dil sana kimse uyamaz Teşne olanlar doyamaz	Sırrını ağıyâr duyamaz la'l-i lebin lezzetine
Şehr-i dili saklayalım Tekkemizi bekleyelim	her kırığı ekleyelim pirimizin himmetine
Sende vefâ görmeyelim Hiç birimiz girmeyelim	zevk u safâ sürmeyelim sofuların halvetine
Nefse uyup gezme gönül Ağzın açar gonce-i gül	sen de vefâyı ara bul andelibin firkatine
Uyma gönül nefsine sen Mürşidine hürmet eden	benlik edüp sen deme ben nâıl olur himmetine
Sırrı mu'amâyi bilen "Nahnü kasemnâ" yi bilen	nokta-i kübrâyi bilen râzi olur kismetine
Hüsünü güzel lâyikini Ma'şukunun âşikini	kendi bilir sâdikini da'vet eder rû'yetine
Gözle tefekkürle kader Zerrece aklı mı erer	âşık isen çekme keder kudrete Hak hikmetine
Hüsünü güzel envâr imiş Leblerinin benzer imiş	ruhleri hem ahmer imiş lezzeti bal şerbetine
Söyle KEMÂLÎ emelin Sabr edelim künc-i gamın	"bezm-i elest"dir bu demin derdine hem mihnetine ⁶

Dertli:

Medhine meddâh olalım Vasfına sözler bulalım	hüsrev-i hûban güzele dinleye yârân güzele
---	---

⁶ Ahmet Talât [ONAY], Halk Şîrlerinin Şekil ve Nev'i, İst., 1928, s. 69-70.

Benzeyemez hûr u melek Dişleri zen şâne gerek	hidmetine çektilik emek zülfü perîşân güzele
Dayanamam nazlarına Çekme sezâ gözlerine	tûti gibi sözlerine kuhl-i Sifâhan güzele
Söyleme efsâne gibi Şem'ine pervâne gibi	bakması bigâne gibi yan güzele yan güzele
Söylese diller dolaşır Sırmalı kaftan yaraşır	bakmaya gözler kamaşır serv-i hürâman güzele
Yüzüne zer huzma ile Başta oya yazma ile	cebhe zeheb düzme ile yakuşır elvan güzele
Serv-i sehî kâmetime Gelse eger da'vetime	kâmet-i kiyâmetime kesmeli kurban güzele
Emrine tâ'at edelim Hâneyi halvet edelim	cevrine gayret edelim bir gece mihmân güzele
Câm ile mey süzdürelim Seyr ederek gezdirelim	bezme şeker ezdirelim bağ ile bostân güzele
DERTLİ-i efkendeleriz Can ile baş bendeleriz	vasfinı gûyendeleriz şimdi Âlişân güzele ⁷

Erzurumlu Emrah:

Sevdi gönül bir püseri Hüsnünü bir muhtasarı	sanati terzi güzeli şerh ederek söylemeli
Matla'ının fâikini Ben gibi bir âşikini	sohbetinin lâyıkını eylemiş aşkıyle deli
Düştü gönül çâresine Çehre-i mehpâresine	kaşlarının karesine yandı derûnum görelî

⁷ Cem DİLÇİN, a.g.e., s. 362.

Vardı ellerim eline Kâkülünen bir teline	tutuldu dilim diline bağladı bu cân u dili
Kendi güzel nâmı güzel Lehçe-i gül-fâmı güzel	gönlüme âramı güzel daklı bu rengîn gazeli
Âşika cânân görünür Sûretâ insan görünür	dertlere dermân görünür sireti her mâhasalı
Mâderinin nesli peri Galibâ anın pederi	la'l-i Bedehşân güzeli zâtına gûlmân demeli
Cünkü söz olmaz sözüne Hâsılı dünya yüzüne	kaşına şehlâ gözüne gelmemişaslâ bedeli
Rehberi akrânu da yok Vashna imkânu da yok	lutfu da ihsânu da yok bilmem amma neylemeli
Süslüce püsküllü fesi Sim ü zere çok hevesi	görmeden oldum sevesi vardır anı n'islemeli
Bezl edüben sim ü zeri Mâl ü mülkü cân u seri	sevmeli böyle püseri cümle fedâ eylemeli
Ruhları gül pembe beden Bir mecikiye verüben	nâz ü edâ hokka dehen bir öpüçük istemeli
Sofrasına kim ki banar Bûse ile dil mi kanar	nârina elbette yanar âguş alıp dişlemeli
Mâilim ben mah cebine İşliğinin her cebine	durma sarıl gabgabına dökmeli altın kümeli
Gönlünü memnûn edelim Mikrasın altın edelim	bu işi kânûn edelim Íncitmesin nâzik eli
Dikse dikiş nâz ederek Söyledi cânım diyerek	hem utanıp hem gülerek yiyesim geldi o dili

Kâh üzülür kâh büzülür İncedir beli üzülür	kâhi gözü boş süzülür çokça sıkıp öpmemeli
Şehrinin içinde gezer İğnesi hem yüksüğü zer	gördüğünün bağın ezer goncası sâm işlemeli
Öyle şeref ü nâz ile Bir gümüş endâze ile	aynalı yelpâze ile ölçmeli ol ince beli
İsmimi anın diyemem Üç yüz ona düştü rakam	çekmesin ol gonca elem ebcedi harfin temeli
Çağınır EMRAHÎ habîb İster isen derde tabîb	koyma bizi böyle garîb zikreder gör Lem-yezeli ⁸

B. Mef û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün

Bu kalıpta yazılmış tespit edebildiğimiz tek örnek Kıbrıslı Kenzî'ye aittir. Aşk konulu olan bu şiir, dörtlükle yazılmıştır ve koşma kafife düzende kafiyelenmiştir.

Kenzî:

"Gazel-i satranc Kenzî guyed"

Ol mâh ki	nâ-bendelere	eyleye	ihsan
Nâ bendelere	şah	gerek lutf-i	fîrâvân
Eyleye	gerek lutf	bize yâr	nûmâyân
İhsân	fîrâvân	nûmâyân	ide hûbân
Murg-ı dil	nâlışde kodu	gónce-i	ra'nâ
Nâlışde kodu	âh-ı	hezârân	gül-i zibâ
Gonce-i	hezârân	öte git der	leb-i hamrâ
Ra'nâ	gül-i zibâ	leb-i hamrâ	dil-i handân
Bir güzide	ol kân-ı kerem	eylese	ülfet
Ol kân-ı kerem	gâh	sezâdır	hem izzet
Eylese	sezâdır	dem-i vuslat	ne inâyet
Ülfet	heme izzet	ne inâyet	gele cânâ

⁸ Hikmet DİZDAROĞLU, a. g. e., s. 138-140.

Gâyet ile	âsân gelür	KENZİ'ye	santranc
Âsân gelür	râh-i	kalender	dil-i emvâc
KENZİ'ye	kalender	oku ammâ	ki gözün aç
Santranc	dil-i emvac	ki gözün aç	bu ne evzân ⁹

C. Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lûn

Bu kahpta yazılmış şiirleri iki grupta toplamamız mümkündür.

1. Tek dörtlük olarak yazılanlar:

Elimizde bulunan iki şiirde bütün mîsralar birbiriyle kafiyelidir. Birincisi fikri, ikincisi aşk konuludur.

Asaf Yahya:

Adem oldur	cümle halka	her zamanda	dâd eder
Cümle halka	cân ü dilden	rahm edip	imdâd eder
Her zamanda	rahm edip	bî-kesleri	dilşâd eder
Dâd eder	imdâd eder	dilşâd eder	îrşâd eder ¹⁰

Yavuz Sultan Selim¹¹ -Kanunî Sultan Süleyman¹² yahut Ziya Paşa'ya¹³ izafe edilen şiir ise şöyledir:

Sanma şâhum	herkesi sen	sâdikâne	yâr olur
Herkesi sen	dost mu sandın	belki ol	ağyâr olur
Sâdikâne	belki ol	âleme bir	dildâr olur
Yâr olur	ağyâr olur	dildâr olur	serdâr olur

2. Birden fazla dörtlükle yazılmış şiirler:

Ayaş Esat Muhlis Paşa, Huzûrı, Posoflu Müdamî ve Kenzî'ye ait olmak üzere elimizde dört şiir bulunmaktadır. Huzûrı'nın ilk dörtlüğü; *a a b a*, diğerleri; *a a a a* şeklinde kafiyelenmiştir. Diğer dörtlüklerin kafîye düzenleri klasik düzende olduğu gibidir. Muhlisî ve Huzûrı'nın şiirleri aşk, Müdamî'nin şiiri dinî, Kenzî'ninki ise öğüt konuludur.

⁹ Harid Fedai, Kibrîşî Âşık Kenzî'nin Satrançları, Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi, S.15, 9.1994, s.7.

¹⁰ Asaf Yahya, Güneyde Kültür, VI(70), 12.1994, s. 29.

¹¹ Ömer KILIÇ, İrfan Pınarları, İst., 1968, s. 16.

¹² Güneyde Kültür, VI (70), 12.1994, s. 9.

¹³ Nejat BİRDÖĞAN, Türk Halk Edebiyatına Divandan Sızmalar, Türk Folklor Araştırmaları, IX (183), 10.1964, s. 3551.

Zahmî:

Ey nigârim	hep pazarım	kisbü kârim	sendedir
Hep pazarım	kisb ü kârim	cümle varım	sendedir
Kisb ü kârim	cümle varım	âh ü zârim	sendedir
Cümle varım	âh ü zârim	gûlizârim	sendedir
Şah-ı server	heft-kişver	lutfun ister	cümle kul
Heft-kişver	lutfun ister	cümle kul	sen kıl kabul
Lutfun ister	cümle kul	sen kıl kabul	hem sağ u sol
Cümle kul	sen kıl kabul	her ne aranım	sendedir
Sırı esbak cism-i mutlak		sendedir hak	nazenin
Cism-i mutlak	sendedir hak	nazenin	ilme'l-yakin
Sendedir hak	nâzenin	ilme'l-yakin	ayne'l-yakin
Nazenin	ilme'l-yakin	didar-ı yarım	sendedir
Sırr-ı akdem	raz-ı adem	şah-ı âlem	tut elin
Râz-ı alem	şah-ı âlem	tut elin	bağla belin
Şah-ı âlem	tut elin	bağla belin	ZAHMÎ kulun
Tut elin	bağla belin	ZAHMÎ pazarım	sendedir ¹⁴

Ayaşlı Muhlis Paşa

Dil-rübâsin	bî-vefâsin	ey cefâ-cû	nevçivân
Bî-vefâsim	ey cefâ-cû	nevçivan	hâlim yaman
Ey cefâ-cû	nevçivân	hâlim yaman	senden aman
Nevçivân	hâlim yaman	senden aman	saddü'l-amân
Muktezâ-yı	tali'imdir	derd-i aşkin	zâriyim
Tali'imdir	derd-i aşkin	zâriyim	bî-mâriyim
Derd-i aşkin	zâriyim	bî-mâriyim	gamhâriyim
Zâriyim	bî-mâriyim	gamhâriyim	kârim figân
Tâ ezelden	mest-i aşkim	sunma sâkî	câm-ı Cem
Mest-i aşkim	sunma sâkî	câm-ı Cem	nûş eylemem
Sunma sâkî	Câm-ı cem	nûş eylemem	hayretteym
Câm-ı Cem	nûş eylemem	hayretteym	dâim hemân

¹⁴ Ahmet Talat ONAY, Çankırı Şairleri, Çankırı, 1932, s. 184-185.

MUHLİSÂ	gülsitân-i	aşka geldik	cün hezâr
Gülsitân-ı	aşka geldik	cün hezâr-ı	nâlekâr
Aşka geldik	cün hezâr-ı	nâlekâr-ı	nevbahâr
Cün hezâr-ı	nâlekâr-ı	nevbahâr	ol her zaman ¹⁵

Yusufelili Huzuri:

Ol peri rû	çeşm-i âhû	mehlikâlar	cانىدۇر
Çeşm-i âhû	zülfü hoş-bû	cânimun	cânârudır
Mehlikâlar	cânimun	eğlencesi	candan aziz
Cândır	cânânidir	candan aziz	mihmânudır
Mübtelâ-yı	derd-i aşkı	ol perînin	cism ü cân
Derd-i aşkı	kim çekerse	istemez	mülk-i cihân
Ol perînin	istemez	üftâdesi	bağ-ı cinân
Cism ü cân	mülk-i cihân	bağ-ı cinân	kurbânudır.
Hal ü hattı	nâzenindir	her edâsi	dil-rübâ
Nâzenindir	şûh-i mümtâz	neş'edâr	sâhip vefâ
Her edâsi	neş'edâr	âyine-veş	ibret nûmâ
Dil rübâ	sâhip vefâ	ibretnümâ	ünvânudır
Hamd-i bîhad	tâzelendi	sâyesinde	bezm-i Cem
Tazelendi	câm-i gül-gûn	zümre-yi	âlı himem
Sâyesinde	zümre-yi	uşşâk bütün	erbâb-ı dem
Bezm-i Cem	âlı himem	erbâb-ı dem	meydanıdır
Ey HUZÛRÎ	bârekallâh	yazdı kâmil	nazm-ı ter
Bârekallâh	kadri vardır	her sözün	manend-ı zer
Yazdı kâmil	her sözün	hikmette bir	mûciz eser
Nazm-ı ter	mânend-i zer	mûciz eser	divânıdır ¹⁶

Posoflu Müdamî:

Rabb'im Allah	Celleşanu	Hak keremler	kânidır
Celleşanu	on sekiz bin	âlemin	sultanidır.
Hak keremler	âlemin	üstüne	rahmiyle bakar
Kânidır	sultanıdır	rahmiyle bakar	Ganî'dir

¹⁵ Bedri NOYAN, *Ayeşî Abdi Efendi Cöngülün Tedkiki*, Halk Kültürü 1984/4, İst., 1985, s. 109-110.

¹⁶ Ali Rıza ÖNDER, *Âşık Ali Huzuri Coşkun*, Türk Folklor Araştırmaları, II (40), 11.1952, s. 640. / Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 143.

Peygamberim Mustâfâ'dır Nûr-ı zâtî Zü'l-celâl	Mustâfâ'dır Fahr-ı âlem buyurdu azze ve cel	nûr-ı zâtî buyurdu yek-dânesin hem bî-bedel	Zü'l-celâl azze ve cel hem-bî-bedel fermânıdır
Ba'de-senâ Erdi ilim Fetholundu Bâbımız	erdi ilim çün cihâna yetişi matlabımız	fetholundu yetişi imdâda kitâbımız	bâbımız matlabımız kitâbımız Kur'ân'ıdır
Ehl-i sünnet Ve'l cemâat Mezhebimdir Lâcerem	ve'l cemâat fi'l-beşâret meskeni Beytü'l-Harem	mezhebimdir meskeni Hacc-ı ekber Huld-i İrem	lâcerem Beytü'l-Harem Huld-i İrem ihsânıdır
Ey MÜDÂMÎ Bî-kusûrdur Cevher olan Sendeki	bî-kusûrdur la'l ü yakut varsa ne haznendeki	cevher olan varsa ne haznendeki lisandaki	sendeki haznendeki lisandaki Rahmanıdır ¹⁷
<i>Kibrîsh Kenzî:</i>			
Assilalar Eylemişsin Geldi degdi Nâleler	eylemişsin merd-i da'vâ beznde itdi eser	geldi degdi bezmde nâme gibi bu nazm-ı ter	nâleler itdi eser bu nazm-ı ter virdi haber
Si'r-i hikmet Bizlere bir Dâd-ı Hakdır Tâ ezel ol	bizlere bir genc-i aşkdir bahş idüp ol lem-yezel	dâd-ı Hak'dır bahş idüp âşıklara amma güzel	tâ ezel ol lem-yezel amma güzel sun'-ı kader
Hizmet eyle Bir kemâle Sîdik ile var Varı gör	bir kemâle cândan teslim ol dildârı gör	sîdik ile var teslim ol âriflere yalvari gör	varı gör dildârı gör yalvari gör şâm u seher

¹⁷ N. R. BALCIOĞLU, *Posoflu Müdamî-III*, Türk Folklor Araştırmaları, VI (149), 12.1961, s. 2584. / Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, *Posoflu Âşık Sabit Müdamî*, Kayseri, 1993, s. 208.

KENZİ tanzîr	oldu rengin	santîrancı	fâilât
Oldu rengin	işbu lûgaz	ma'rîfet	ilm-i necât
Santîrancı	ma'rîfet	şâ'îrlere	âb-ı hayatı
Fâ i lât	ilm-i necât	âb-ı hayatı	kim nûş ider ¹⁸

D. Me fâ i lün / Me fâ i lün / Me fâ i lün / Me fâ i lün

Tespit ettiğimiz dört örnek [Sivaslı Rüstem Raşid, Kenzî (2 adet), Hengamî], *a a a a, b b b a, c c c a...* şeklinde kafiyeli olup dörtlüklerle yazılmıştır. Kenzî'nin ikinci şîri yergî, diğer üç şîir aşk konuludur. Raşid'in satrancı, diğerlerinden farklı olarak zincirleme tarzında yazılmıştır.

Sivaslı Rüstem Raşid:

Erişti bu	dil ü cana	niyazın	hoş nevâlarla
Dil ü cânâ	hâkîkatten	nîdâ erdi	sadâlarla
Niyâzin hoş	nîdâ erdi	bu can içre	safâlarla
Nevâlarla	sadâlarla	safâlarla	atâlarla
Atâlarla	kerem geldi	erenlerden	bu rîndâne
Kerem geldi	ezel bezmin	mey-i aşkı	bu mestâne
Erenlerden	mey-i aşkı	dolu ister	bu divâne
Bu rîndâne	bu mestâne	bu divâne	edâlarla
Edâlarla	bu şeydâ dil	eder nâlân	ne firkattır
Bu şeydâ dil	yanar nâre	güle karşú	ne hasrettir
Eder nâlân	güle karşú	gece gündüz	ne hayrettir
Ne firkattır	ne hasrettir	ne hayrettir	sevdâlarla
Sevdâlarla	arar her dem	gedâ RÂŞİD	o devrânu
Arar her dem	Hac'Ağâ'nın	o eltâfi	o ihsâni
Gedâ RÂŞİD	o eltâfi	niyâz eder	o seyrâni
O devrânu	o ihsâni	o seyrâni	âlâlarla ¹⁹

Kenzî:

Güzel mislin	bulunmaz hiç	güzel içre	sadâkatde
Bulunmaz hiç	gözüm nûru	sana akrân	velâyetde
Güzel içre	sana akrân	ne mümkündür	nezâketde
Sadâkatde	velâyetde	nezâketde	halâvetde

¹⁸ Harid FEDAI, Kibrîslî Âşık Kenzî Divanı III, Yorum Matbaası, 1993, s. 8. / Harid Fe-dai, Kibrîslî Âşık Kenzî'nin Satrancları, Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi, S. 15, 9.1994, s. 4

¹⁹ Vehbi Cem AŞKUN, Sivas Şairleri, Sivas, 1948, s. 182.

Gel ey dilber	ruhin ahmer	lebin sükker	yanağın gül
Ruhın ahmer	ruyin enver	kokar anber	saçın süm慄ül
Lebin sükker	kokar anber	dehânum ter	dilin bûlbûl
Yanağın gül	saçın süm慄ül	dilin bûlbûl	fesâhetde
Bizi gamdan	halâs eyle	visâlinle	gel ey âfet
Halâs eyle	dil ü cânum	kerem kıl gel	peri sûret
Visâlinle	kerem kıl gel	tulû eyle	kamer tal'at
Gel ey âfet	peri sûret	kemer tal'at	saâdetde
Şehâ KENZÎ	kulun kemter	sana çâker	inâyet kıl
Kulun kemter	atâ ister	vefâ göster	adâlet kıl
Sana çâker	vefâ göster	şeh-i kıshever	şefâ'at kıl
İnâyet kıl	adâlet kıl	şefâ'at kıl	kıyâmetde ²⁰
* * * * *			
Ne bilsin her	tahâretsiz	nedir nâkis	nedir kâmil
Tahâretsiz	olan kimse	ne anlarmış	nedir âkil
Nedir nâkis	ne anlarmış	bu meydâni	nedir gâfil
Nedir kâmil	nedir âkil	nedir gâfil	nedir vâsil
Bu bezm içre	ne mümkindir	kadem basma	diler her hâr
Ne mümkindir	fesâd ehli	bu esrâre	ola mazhar
Kadem basma	bu esrâre	nasib olmaz	var ey ebter
Diler her hâr	ola mazhâr	var ey ebter	değil kâbil
Bu bir sirdir	bilinmez hiç	bize Hak'dan	tecelliidir
Bilinmez hiç	kamu halkın	her ahvâli	teselliidir
Bize Hak'dan	her ahvâli	şu gerdûnun	temelliidir
Tecelliidir	teselliidir	temelliidir	n'ola hâ'il
Be hey KENZÎ	cehâletden	halâs olma	ne güçdür güç
Cehâletden	şu kim çıkmaz	behâyimden	seçilmmez hiç
Halâs eyle	behâyimden	bu devr içre	yürü ey piç
Ne güçtür güç	seçilmez hiç	yürü ey piç	sözü cahil ²¹

20 Harid FEDÂİ, *Kibrîsh: Âşık Kenzî'nin Satrançları*, Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi, S. 15, 9.1994, s. 6.

21 Harid FEDÂİ, a.g.m., s. 5.

Hengamî:

Efendim gel	bana bildir	bi istığnâ	ne âdetir
Bana bildir	bu istığnâ	ne âdettir	adâlettir
Bi istığnâ	ne âdettir	adâlettir	halâvettir
Ne âdettir	adâlettir	halâvettir	nezâkettir
Nice ta'rif	edem medhin	bu âlemde	senin dilber
Edem medhin	bu âlemde	senin dilber	ruyin enver
Bu âlemde	senin dilber	ruyin enver	lebin sükker
Senin dilber	ruyin enver	lebin sükker	sa'âdettir
Yanağında	açılmıştır	o gonca-ter	gül-i ra'nâ
Açılmıştır	o gonca-ter	gül'i ra'nâ	gözü şehlâ
O gonca-ter	gül'i ra'nâ	gözü şehlâ	ne hub sevdâ
Gül-i ra'nâ	gözü şehlâ	ne hub sevdâ	ne takattir
Cûdâ kılmaz	seni HENGÂM	bedenden can	cûdâ olsa
Seni HENGÂM	bedenden can	cûdâ olsa	fedâ olsa
Bedenden can	cûdâ olsa	fedâ olsa	gedâ olsa
Cûdâ olsa	fedâ olsa	gedâ olsa	şefâattir ²²

E. Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün

Bentlerle ve zincirleme tarzında vücuda getirilir. Sekiz misralı (Mefharî), olabildiği gibi altı misralı (Yozgathî Hüzni, Tokathî Nuri, Merzifonlu Sabri) olarak da yazılabilir. Aşk konusunda yazılmış olan bu şiirlerin kafîye düzenleri şöyledir:

Mefharî	: a a b b b b b a,	c c d d d d d a,	e e f f f f f a...
Hüzni	: a a b a a c,	d d e d d c,	f f g f f c...
Nuri, Sabri	: a a b a a a,	c c d c c a,	e e f e e a.

Mefharî:

Ey çeşm- âhû	tûti súhan-gû
Tuti súhan-gû	zülfü semen bû
Zülfü semen bû	müşg-i şumârâ
Müşg-i şumârâ	vay od-i sârâ
Zülfü semen bû	müşg-i şumârâ
Müşg-i şumârâ	vay od-i sârâ
Vay od-i sârâ	dehride hem-tâ
Dehride hem-tâ	yoktur hiç aslâ

²² Sadreddin Nûzhet [ERCUN], *Hengamî*, İst., [1933], s. 43.

O kaş o göz ne	o dil o söz ne
O dil o söz ne	o ruh o yüz ne
O ruh o yüz ne	gilman mı aslin
Gılman mı aslin	hûri mi neslin
O ruh o yüz ne	gilman mı aslin
Gılmân mı aslin	huri mi neslin
Hûri mi neslin	var mı ki mislin
Var mı ki mislin	hubluktaaslâ
Simin bedensin	çeşm-i fitnesin
Çeşm-i fitnesin	gonca dehensin
Gonca dehensin	kaddin kiyâmet
Kaddin kiyâmet	kân-i melâhet
Gonca dehensin	kaddin kiyâmet
Kaddin kiyâmet	kân-i melâhet
Kân-i melâhet	sâhip-nezâket
Sâhib-nezâket	kadrin muallâ
Bir nev-hilâlsin	aynî zülâlsin
Aynî zülâlsin	Yusuf cemâlsin
Yusuf cemâlsin	her elde mâhir
Her elde mâhir	el-hak bu zâhir
Yusuf cemâlsin	her elde mâhir
Her elde mâhir	el-hak bu zâhir
El-hak bu zâhir	ettin mi âhir
Ettin mi âhir	aklımı yağma
Gel koynuma gir	bir öpüçük vir
Bir öpüçük vir	maksûde ergir
Maksûde ergir	edüp vefâyı
Edüp vefâyı	terk et cefâyı
Maksûde ergir	edüp vefâyı
Edüp vefâyı	terk et cefâyı
Terk et cefâyı	MEFHAR gedâyi
MEFHAR gedâyi	ağlatma cânâ ²³

²³ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 144-145.

Yozgath Hüznî:

Ey şûh-i devrân
Vay cân u cânân
Ey şuh-i devrân
Cân sana kurban

insâfa gel gel
insâfa gel gel
vay can u cânân
insâfa gel gel

Varsa kusûrum
Yokdur huzûrum
Varsa kusûrum
Aşkınla horum
Cevrinle eyvâh
Afv it şehinşâh

afv it şehinşâh
cevrinle billâh
yokdur huzûrum
dil yandı vallah
dil yandı vallah
insâfa gel gel

Ceylan bakışım
Keklik sekışım
Ceylan bakılım
Tâvûs nakişım
Gamzesi câdû
Ey çeşm-i âhû

ey çeşm-i âhû
gamzesi câdû
keklik sekışım
gel berü berü
gel berü berü
insâfa gel gel

Vay leb-i balım
Kadd-i nihâlim
Vay leb-i balım
Yusuf cemâlimm
Vaslin recâdir
Aşkın belâdır

aşkın belâdır
vaslin recâdir
kadd-i nihâlim
rahm it becâdir
rahm it becâdir
insâfa gel gel

Bu HÜZNÎ cânân
Hicrinle sûzân
Bu HÜZNÎ cânân
Lutf it ne var cân
Sahip dîvândır
Geldi amandır

geldi amandır
sâhib dîvândır
hicrinle sûzân
ehl-i îmândır
ehl-i îmândır
insâfa gel gel²⁴

Tokath Nuri:

Ey cân-ı âlem
Her sırra mahrem
Ey cân-ı âlem

bir ince belse
sen bî-bedelsin
her sırra mahrem

²⁴ M. Öcal OĞUZ, *Yozgath Hüznî*, Ank., 1988, s. 207-208.

Vay gonca gül fem	gâyet güzelsin
Gayet güzelsin	sen bî-bedelsin
Bir ince belsin	tûl-i emelsin
Ey çeşm-i fettah	anladım bildim
Yok sende îmân	beyhûde yeldim
Ey çeşm-i fettân	yoksende îmân
Katlime fermân	ben revâ kıldım
Ben revâ kıldım	beyhûde yeldim
Anladım bildim	âhir ecelsin
Çok derde düştüm	var söyle yâre
Aşkınla piştim	yandım ne çâre
Çok derde düştüm	aşkınla piştim
Yandım tutuştum	bir şîvekâre
Bir şîvekâre	yandım ne çâre
Var söyle yâre	durmasın gelsin
Bir vasla ermek	hûbların şâhu
Yüz yüze sürmek	diller penâhu
Bir vasla ermek	yüzyüze sürmek
Yok mudur görmek	sen hüsni mâhu
Sen hüsni mâhu	diller penâhu
Hûbların şâhu	burc-i hilâlsin
Durdunsa bensiz	âferin NÛRÎ
Gülsüz dikensiz	etme gurûr
Durdunsa bensiz	gülsüz dikensiz
İstemem sensiz	cennet ü hûrfî
Cennet ü hûrfî	etme gurûru
Âferin NÛRÎ	sâhib-gazelsin ²⁵

Merzifonlu Sabri:

Bir güzel gördüm
Yanında durdum

nâzik bedendir
seyr-i gülşendir

²⁵ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s.142. Bu şiir belirtilen kaynakta, ilk bölümünü aldığımız ve aşağıda gösterdiğimiz gibi üçlük düzende kaydedilmiştir:

Ey cân-i âlem	bir ince belsin	her sirra mahrem	sen bî-bedelsin
Ey cân-i âlem	her sirra mahrem	vay gonca gül fem	gâyet güzelsin
Gayet güzelsin	sen bî-bedelsin	bir ince belsin	tûl-i emelsin

Bir güzel gördüm	yanında durdum
Sırrını sordum	ayn-ı lebendir
Ayn-ı lebendir	seyr-i gülşendir
Nâzik bedendir	nerm ü çemendir
O lebdeki âb	la'l-i şifâdır
Bir misl-i şehdâb	derd-i devâdır
O lebdeki âb	bir misl-i şehdâb
Öpmeli şap şap	bir hoş gıdadır
Bir hoş gıdadur	derde devâdır
La'l-i şifâdır	gonce dehendir
Bir şeh-i âlem	çok âşıkânu
Dertlere merhem	ince meyânu
Bir şeh-i âlem	derflere merhem
Sevmez mi âdem	yokdur akrânu
Yokdur akrânu	ince meyânu
Çok âşıkânu	Mecnûn edendir
Ol melek sîmâ	çok sitem etti
Gözlerdim amma	terk etti gitti
Ol melek sîmâ	gözlerdim amma
Kimden ki ayâ	bir söz işitti
Bir söz işitti	terk etti gitti
Çok sitem etti	bilmem nedendir
Efkende oldum	Mecnûn-veş elbet
Sarardım soldum	sen eyle şefkat
Efkende oldum	sarardım soldum
Bu derdi buldum	dil bî-meserret
Dil bî-meserret	sen eyle şefkat
Mecnûn-veş elbet	SABRÎ gezendir ²⁶

²⁶ Orhan BİLGİN, *Merzifonlu İki Şair: Eyüp Sabri-Hifzî*, İst., 1992, s. 57-59. / Vehbi Cem AŞKUN, *Merzifon Şairleri*, Merzifon, 1937, s. 36. (Bu şiir de 24. dipnotta gösterilen şiir gibi üçlükle kaydedilmiştir.)

F.Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün

Beyitlerle, tek dörtlükle ve dörtlüklerle yazılabilmektedir. Beyitlerle yazılan şiir (Kâmil), gazel tarzında kafiyenir. Dörtlüklerle yazılmış şiirler ise, koşma düzeneinde kafiyelenmiştir. Tespit edebildiğimiz dört şiirin şairi ve konusu şöyledir: Kâmil-Tasavvufi, Asaf Yahya-Fikri, Tokathî Nuri-Aşk, Hayrı Halil-Dîni.

1. Beyitlerle yazılan şiirler:

Kâmil:

Dil bism-i şâhî Dâim tilâvet	bil bism-i şâhî ger kûsa âdet	kîl bism-i şâhî etse kurâet	dâim tilâvet dil bism-i şâhî
Gündüzde sâim Budur şerâfet	gecede kâim eyle riâyet	zikreyle dâim husn-i himâyet	budur şerâfet bil bism-i şâhî
Dilde hayâlin Terk etme ey cân	nakş et meâlin bir nefş ü bir ân	mâh ile sâlin düşmana kalkan	terk etme ey cân kil bism-i şâhî
KÂMÎL kelâmu Dâim tilâvet	söyler selâmu kil bism-i şâhî	eyler bu nâmü bil bism-i şâhî	dâim tilâvet dil bism-i şâhî ²⁷

2. Tek dörtlükten ibaret olan şiirler:

Asaf Yahya:

Erbâb-ı izzet Yârân-ı sohbet Bezm-i muhabbet Bir dildâr ister	yârân-ı sohbet ahsen-i ülfet şevk ile elbet bir sâgar ister	bezm-i muhabbet şevk ile elbet bir dâr-ı adet râmuş-ger ister	bir dildâr ister bir sâgar ister râmiş-ger ister tenhâ yer ister ²⁸
--	--	--	---

3. Dörtlüklerle yazılan şiirler:

Tokathî Nuri:

Ey vasl-ı cennet Kîl câna minnet Vay serv-i kâmet Cân içre cânsın	kîl câna minnet vay serv-i kâmet cân içre cânsın nevres fidânsın	vay serv-i kâmet can içre cansın nevres fidânsın şûh-i cihânsın	cân içre cânsın nevres fidânsın şûh-i cihânsın gözden nihânsın
--	---	--	---

27 Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 145.

28 Güneyde Kültür, VI (70), 12. 1994, s. 29.

Üftâden oldum Gül gibi soldum Sor bana n'oldum Cevrinle cânân	gül gibi soldum sor bana n'oldum cevrinle cânân oldum perişân	sor bana n'oldum cevrinle cânân oldum perişân ey fitne devrân	cevrinle cânân oldum perişân ey fitne devrân ahir zamansın
Bir hûb edâsun Pek dil-rübâsin Lîk pür-cefâsin Sırrın bilinmez	pek dil-rübâsin lîk pür-cefâsin sırrın bilinmez nakşin alınmaz	lîk pür-cefâsin sırrın bilinmez nakşin alınmaz mislin bulunmaz	sırrın bilinmez nakşin alınmaz mislin bulunmaz bir nev-civânsın
Âşüfte hâlim Ref'et melâlim Gel beri zâlim Lutfet ne dersem	ref' et melâlim gel beri zâlim lutfet ne dersem ol bana hem-dem	gel beri zâlim lutfet ne dersem ol bana hem-dem gönlümde her em	lutfet ne dersem ol bana hem-dem gönlümde her em günden aynasın
Ettimse âhi Fethetti mâhi Aşk-ı ilâhi var Var sende gâyet	fethetti mâhi aşk-ı ilâhi var sende gâyet Hak'dan hidâyet	aşk-ı ilâhi sende gâyet Hak'dan hidâyet NÜRî nihâyet	var sende gayet Hak'dan hidâyet NÜRî nihâyet sâhib-dîvânsin ²⁹

Hayrî Halil :

Yok iken akdem Eşyâ vü âlem Âlemle âdem Var etti Sübhan	eşyâ vü âlem âlemle âdem var etti Sübhan Kâf ile Nûndan	âlemle âdem var etti Sübhan Kâf ile Nûndan zâtım sıfâtim	var etdi Sübhan Kâf ile Nûndan zâtım sıfâtim oldu muayyen
Kendimi bildim Aslumu bildüm Müstağrik oldum Nûr-i cemâle	aslumu bildüm müstağrik oldum nûr-i cemâle erdim kemâle	müstağrik oldum nûr-i cemâle erdim kemâle gitmem zilâle	nûr-i cemâle erdim kemâle gitmem zilâle Hak bellî beyân
Zikrim illallah Didârim Allah Buldum Hakk'a rah Hayrî Halil'im	didârim Allah bulдум Hakk'a Hayrî Halil'im kendi alîlim	bulдум Hakk'a rah rah Hayrî Halil'im kendi alîlim iştir delilim	Hayrî Halil'im kendi alîlim iştir delilim Hazret-i Kur'ân ³⁰

G. Mîraları farklı kalıpla söylemiş şiir:

Tespitlerimize göre satranç tarzında yazılmış ilk ve tek örnek Babür Şah'a aittir. Şiirin konusu aşktır ve kafiye düzeni; *a a a a* şeklindedir.

²⁹ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s.141.

³⁰ Ahmet Ta'at [ONAY], Halk Şîrlarının Şekil ve Nev'i, s. 70.

Babür:

	- - / - - / - - - / -
I.	- - / - - / - - - / -
II.	- - / - - / - - - / —
V.	- - / - - / - - / -

I.	<i>Yitti mini öltürgeli</i>	<i>âhir</i>	<i>hicrân</i>
II.	<i>Öltürgeli koyma</i>	<i>mini kutkar</i>	<i>iy cân</i>
III.	<i>Ahir mini kutkar</i>	<i>bu firâk</i>	<i>asru yaman</i>
IV.	<i>Hicrân i(y) cân</i>	<i>asru yaman</i>	<i>âh u figân³¹</i>

II. Hece ile yazılmış şekiller

Aruz bilgisinden ve icraatından mahrum olan XX. yüzyılda yaşayan aşıklar, önceki ustalardan gördükleri satranç tarzındaki şiirlerle, hem bu geleneğe hizmet hem de kendilerini ispatlama endişesine kapılmışlardır. Bu vadide, başta 8 hece olmak üzere 10, 12, 14, 15, 16 hatta 20 heceli şiirler yazmışlardır.

A. Sekiz heceli şiirler:

B tarzda Erzurumlu Ali Rahmanî'nin ik denemesi olmuştur. Şiirler 2+2+2+2 duraklıdır. Birinci şiirde, misra sonunda kullanılan bütün kelimeler birbiriyle kafiyejidir. İkinci şiirin kafiye düzeni şöyledir: *a b a b, a b a b, a b a b, a b a b*. Şiirlere satranç adı verilmiştir.

Rahmanî:

Âşık	bülbül	gonca	güle
Bülbül	hardan	nasıl	güle
Gonca	nasıl	koka	güle
Güle	güle	güle	güle
İnsan	gerek	ere	bile
Gerek	göre	dere	bile
Ere	dere	çare	bile
Bile	bile	ile	bile
Düşkün	kollar	muhtac	ele
Kollar	ihsan	elden	ele
Muhtaç	elden	tut el	ele
Ele	ele	ele	ele

³¹ Bilal YÜCEL, a.g.e., s. 303.

Yaran	yardan	çare	dile
Yardan	hakkın	ara	dile
Çare	ara	sara	dile
Dile	dile	dile	dile
Arzun	RAHMAN	dökme	tele
RAHMAN	boyun	bükme	tele
ökme	bükme	yıkma	tele
Ele	tele	tele	tele ³²
*	*	*	*
Bahar	olur	açar	başlar
Olur	barı	olan	bilir
Açar	alan	zümrüt	dağlar
Bağlar	bilir	dağlar	bilir
İçten	Hakk'a	âşık	ağlar
Hakk'a	sadık	olan	bilir
Âşık	olan	müşkül	sağlar
Ağlar	bilir	sağlar	bilir
Sazla	sohbet	aşkla	eyler
Sohbet	şevkle	gelen	bilir
Aşkla	gelen	çoşar	çağlar
Eyler	bilir	çağlar	bilir
ALİ	RAHMAN	zevki	neyler
RAHMAN	Rahim	kılan	bilir
Zevki	kılan	bağrıñ	dağlar
N'eyler	bilir	dağlar	bilir ³³
*	*	*	*

B. On heceli şiirler:

Bentler halinde ve 5+5 duraklı olarak yazılır. Bir örnek tespit edebil-dığımız ve aşk konusunda yazılmış olan şiirin kafije düzeni şöyledir: *a a b a a a, c c d e e a, e e f e e a*

³² Âşık Ali Rahmani, Öğütler Güldestesi, Ank., 1988, s. 10

³³ Âşık Ali Rahmani, a. g. e., s. 17.

Sabit Müdamî:

Ey lebi gonca	sırmalı telsin
Pek beli ince	hem nazik elsin
Ey lebi gonca	pek beli ince
Emasil nice	sen bî-bedelsin
Sen bî-bedelsin	hem nazik elsin
Sırmalı telsin	sonsuz güzelsin
Kebabı oldum	aşkin odunun
Sarardım soldum	yok mudur dinin
Kebabı oldum	sarardım soldum
Gamıyla doldum	çeşm-i cadunun
Çeşm-i cadunun	yok mudur dinin
Ahum adunun	bağrını delsin
Bir avci avın	verse destinden
Nasıl ayrılır	şikâr kastından
Bir avci avın	almadan tadın
Ayrılmaz cadun	çeşm-i mestinden
Çeşm-i mestinden	şikâr kastından
Selvi üstünden	kaşmaz cebelsin
Haşimi hâlin	kehkeşan yeri
Huri misâlin	kalpte can yeri
Haşimi halin	ebr-i hilâlin
Bedir cemâlin	nur seyran yeri
Nur seyran yeri	kalpte can yeri
Attı tan yeri	necm-i zülâlsin
Haddeden geçer	bu aşk adamı
Ayından döker	eşk ile demi
Haddeden geçer	kaddini büker
Ömrünü söker	inler MÜDAMÎ
İnler MÜDAMÎ	eşk ile demi
Şair MÜDAMÎ	sahip güzelsin ³⁴

³⁴ Bekir Samî ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 20-8-209.

Belirtilen kaynakta bu şiir, aşağıda örnek olarak aldığımız ilk dörtlükteki gibi üçüklerle yazılmıştır.

Ey lebi gonca	sırmalı telsin	pek beli ince	hem nazik elsin
Ey lebi gonca	pek beli ince	emasil nice	sen bî-bedelsin
Sen bî-bedelsin	hem nazik sırmalı	telsin	sonsuz güzelsin

C. On iki heceli şiirler:

Bu tarzda Ali Rahmani'nin yazdığı ve öğütlerin yer aldığı şiirde, dörtlükerin bütün misralarının kafiyesi aynıdır. Rahmani böylelikle, bütün misraları birbirile kafiyeli şiir yazarak farklı bir tarz ortaya koymuştur.

Rahmani:

Bil Hakk'ı	sende bul	sen âciz	düşün kul
Sende bul	Hak sende	Hak Hak'ta	doğru yol
Sen âciz	hak Hak'ta	et ilhak	doğru yol
Düşün kul	doğru yol	doğru ol	ebed gül
Yâr ma'suk	ol âşık	nur ışık	kendin bil
Ol âşık	gayet sık	aşk tadı	zikre dil
Nur ışık	aşk tadı	nefsin yok	yapma fel
Kendin bil	zikre dil	yapma fel	narin tel
Eyle kâr	çekme zâr	lutf u bar	kemâl bul
Çekme zar	Hak Hünkâr	et ikrâr	ilmen dol
Lutfu bar	et ikrâr	eyle ar	yapma fel
Kemâl bul	ilmen dol	yapma fel	ömür yel
RAHMANI	Kur'an'la	gel anla	sohbet kil
Kur'an'la	gümanla	imanla	kalbin sil
Gel anla	imanla	amanla	çoşmuş nil
Sohbet kil	kalbin sil	coşmuş nil	olma çöl ³⁵

D.On dört / on beş heceli heceli şiirler:

Bu tarza ait, Develili Seyranî'de ve Posoflu Sabit Müdamî'nin yazdıkları birer şiir bulunmaktadır. Her iki şiir de teknik yönden başarısızdır. Seyranî'nın şiiri, kimi zaman aruzun *Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lûn*, Müdâmî'nın şiiri de *Me fâ i lûn / Me fâ i lûn / Me fâ i lûn / Fâ i lûn* kalbine uymakta iseler de şiirlerde, onbeş hece ile yazılmış misralar çoğuluktadır. Ayrıca, *zincirleme* şekilde yazılan Seyranî'nın şiirinde, misralarla durakların yukarıdan aşağı sıralanışı arasında da uyumsuzluk bulunmaktadır. Her iki şiirin misralarında yer yer duraklarda da kusurlara rastlanmaktadır. Şiirler aşk konuludur.

35 Âşık Ali Rahmani, a.g.e., s. 47.

Seyranî:

Ey şehâ	kudret-i hüsnün	mâh ile	âfetlenür
Kudret-i	cemâl şu'le	ziyâ ile	ziynetlenür
Şu'le-i elvan	ile	bir şân ile	elbetlenür
Âfetlenür	ziynetlenür	elbetlenür
Elbet...	ruyun üzre	halların	iksirlenür
Ruyun üzre	hatt-i ebrû	mihrabı	minberlenür
Hatt-i müjgân	çeşm-i âhû	leblerin	kevserlenür
Ekserlenür	minberlenür	kevserlenür	işretlenür
İşretlenür	câh-i zühandan	giysûlar	mermerlenür
Câh-i zühandan	mine	gerdanın	dardarlanur
Mine gerdanın	gördüm	kametin	ar'arlanur
Mermerlenür	dardarlanur	ar'arlanur	üllefletlenür
Ülfetlenür	SEYRAN şehâ	hâli hal	hamûş olur
SEYRANI	pend-i gûlistân	gûşuna	mengûş olur
Keştin gezer	cihan üzre	aşk ile	bî-hûş olur
Hâmûş olur	mengûş olur	bî-hûş olur	ruhsatlanır ³⁶

Sabit Müdamî:

Aşk şarabın	îçen dilber	dehânında	bâr olur
Îçen dilber	aşk elinden	cûş eder	barbar olur
Dehânında	cûş eder	her sözü	kibar olur
Bâr olur	barbar olur	kibar olur	ihbâr olur
Behey dilber	adûlarla	tenhâ olma	âr olur
Adûlarla	muhabbetin	bu sineme	tîgbâr olur
Tenhâ olma	bu sineme	aşkın bana	serdar olur
Âr olur	tîgbâr olur	serdar olur	dîdâr olur
SABIT şanlı	ey efendim	gûle baksam	hâr olur
Ey efendim	kem talihim	yâr ile	ağyâr olur
Güle baksam	yâr ile	bâr verir	dildâr olur
Har olur	ağyâr olur	dildâr olur	dilbâr olur ³⁷

³⁶ Develili Âşık Ali Çatak, *Bütün Yönleriyle Seyranî*, ?, 1992, s. 377-388.

³⁷ Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 207.

E. On altı heceli şiirler:

On altı hece ile yazılmış şiir olarak Sefil Selimî, İnanî ve Erdem Can'dan bir, Erdemli'den iki örnek tespit edebildik. Şiirler dörtlükler halinde yazılmıştır. Koşma düzende kafiyelenmiş olan bu şiirlerden Erdem Can'ın şiiri şahsi, Erdemli'nin şiirleri de millî konudadır. Şiirler; 4+4+4+4 duraklıdır.

Sefil Selimi:

Yer yüzünde	gök yüzünde	olan her şey	insanda var
Gök yüzünde	kul özünde	kalan bir huy	vicdanda var
Olan her şey	kalan bir huy	bilen hür bey	imanda var
İnsanda var	vicdanda var	imanda var	imanda var
Gezdim tozdum	sormak için	aldım sattım	kâr etmedim
Sormak için	ömür verdim	geldim gittim	şer gütmedim
Aldım sattım	geldim gittim	derde battım	kör gitmedim
Kâr etmedim	şer gütmedim	kör gitmedim	kör gelmedim
Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	yüz üzerinde
Yüz üstünde	kaşın gözün	dilde sözün	söz üzerinde
İki yüzün	dilde sözün	yolcu yolda	iz üzerinde
Yüz üstünde	söz üstünde	iz üstünde	iz üzerinde
Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	başa bağlı
Yüz üstünde	kaşın göze	ağzin dile	dişe bağlı
İki yüzün	ağzin dile	gözün goze	kaşa bağlı
Başa bağlı	dişe bağlı	kaşa bağlı	kaşa bağlı
Damar kana	kanlar suya	beden ruha	cana muhtaç
Kanlar suya	gönül aşka	gözler yaşa	sana muhtaç
Beden ruha	gözler yaşa	mide aşa	nana muhtaç
Cana muhtaç	sana muhtaç	nana muhtaç	nana muhtaç ^{38*}

İnanî:

Gel güzelim	uzak durma	görenler el	sanar bizi
Uzak durma	el ariftir	bühtan eder	kınar bizi

³⁸ Şiir, 26.3.1998 günü tarafımızdan derlenmiştir. (D.K.)

* V. MTHKK Halk Edebiyatı Seksiyonu Bildirileri II, Ank., 1997, s. 1-33.

Görenler el Sanar bizi	bühtan eder kınar bizi	belki birgün anar bizi	anar bizi sağlarımız
Gönül aşka Yanmaz idi	yanmaz idi kara bahtım	bir vefakâr gönül dağı	yar olaydı kar olsayıdı
Bir vefakâr	gönü'l dağı	biteviye	nar olsayıdı
Yar olsayıdı	kar olsayıdı	nar olsayıdı	başlarımız
İNANÎ der Murat alan Şad olan yar	murat alan renasından vuslat ister	şad olur yar vuslat ister gözyaşını	güler birgün diler birgün siler birgün
Güler birgün	diler birgün	siler birgün	ağlarımız ³⁹

Erdem Can:

Çalışıp da Her tür şiir Güzel güzel Bilen değil	satranç yazak bilgi verek öğreteyim yalan değil	âşık isen ister isen öğrenirsen plan değil	sözü dinle bizi dinle sazı dinle özü dinle
Çalışıp da Satranç yazak Âşık isen Sözü dinle	her tür şiir bilgi verek ister isen bizi dinle	güzel güzel öğreteyim öğrenirsen sazı dinle	bilen değil yalan değil plan değil özü dinle
ERDEM CAN'ım Bu san'atın Erbabiyüm Bildim yazdım	âşıklıkta sırlarına vakıf oldum bulдум yazdım	çok stajlar küçük yaşta öğrenerek aldım yazdım	görmüşüm ben ermişim ben sormuşum ben gözü dinle
ERDEM CAN'ım Âşıklıkta Çok stajlar Görmüşüm ben	bu sanatın sırlarına küçük yaşta ermişim ben	erbabiyüm vakıf oldum öğrenerek sormuşum ben	bildim yazdım bulдум yazdım aldım yazdım gözü dinle ⁴⁰

Erdemli:

Göz dikilmez Toprağına Saldırırsa Derttir Türkler	toprağına kan dökümustür bütünüyle merttir Türkler	saldırırsa büttünüyle çelik gibi serttir Türkler	derttir Türkler merttir Türkler serttir Türkler savaşlarda
--	---	---	---

³⁹ Feyzi HALICI, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri, Ank., 1992, s. 193.

⁴⁰ Âşık Erdem Can-Gurbet Çiçeği, (Haz. Cengiz GÜRELK), Sivas, 1996, s. 107.

Lütufkârdır Çalışkandır Ağırbaştır Azmaz Türkler	çalışkandır zorluklarda örnek olur bezmez Türkler	ağırbaştır örnek olur düşkünleri ezmez Türkler	azmaz Türkler bezmez Türkler ezmez Türkler barışlarda
ERDEMLİ der Tarih şahit Boyun eğmez Hürdür Türkler	tarih şahit bu dünyada zekâsiyla pirdir Türkler	boyun eğmez zekâsiyla yaşadıkça birdir Türkler	hürdür Türkler pirdir Türkler birdir Türkler yarışlarda ⁴¹
*	*	*	*
Al bayrağım Dalgalan dur Sen benimsin Kanım sensin	dalgalan dur kanım verdim bu bedende canım sensin	sen benimsin bu bedende ebediyen şanım sensin	kanım sensin canım sensin şanım sensin şerefimsin
Ay yıldızın Kanım ile Semalarda Taşıyorum	kanım ile umman oldum Türkлюдümle çoşuyorum	semalarda Türkлюдümle kanat açıp koşuyorum	taşıyorum çoşuyorum koşuyorum gururumsun
ERDEMLİ der Babadan da Anadan da bu Yardan önce	babadan da çocuktan da beden de serden önce	anadan da bu bedende tükensem de vardan önce	yardan önce serden önce vardan önce herşeyimsin ⁴²

F. Yirmi heceli şiirler:

5+5+5+5 duraklı olarak yazılan bu şiirler, koşma kafije düzeninde kafiyelenmiştir. Mevcut iki örnektен Posoflu Müdamî'nın şiiri aşk, Zeynel'in şiiri ise millî konuludur.

Sabit Müdamî:

Ey kamer tal'at Müjgâni herrat Dü çesm-i afet Mahbub zamansın	müjgâni harret yosma kıyafet mahbub zamansın bî-hüsni ansın	dü çesm-i afet mahbub zamansın bî-hüsni ansın Belkis devransın	mahbub zamansın bî-hüsni ansın Belkis devransın Yusuf Ken'an'sın
Aşkınlâ doldum Pür ateş oldum Saçımı yoldum	pür-ateş oldum saçımı yoldum eyledim figân	saçımı yoldum eyledim figân kil lutf u ihsan	eyledim figân kil lutf u ihsan derdime derman

⁴¹ Ali KAYIKÇI, Samsunlu Halk Şairleri, Samsun, 1991, s. 124.

Doğan KAYA, Âşık Erdemli, Erciyes, XII (140), 8.1989, s. 17.

⁴² Ali KAYIKÇI, a.g.e., s.124.

Eyledim figân Asilzadesin Bülbül sedasın Bir mehlikasın Vasfin bilinmez	kıl lutf u ihsan bülbül sedasın bir mehlikasın vasfin bilinmez aşkin silinmez	derdime derman bir mehlikasın vasfin bilinmez aşkin silinmez dengin bulunmaz	mürüvet kânsın vasfin bilinmez aşkin silinmez dengin bulunmaz ruh-i revansın
Ey lebi balum Kaşı hilâlim Devlet-i malîm Sensin ey nigâr	kaşı hilâlim devlet-i malum sensin ey nigâr öğmûş gird-i gâr	devlet-i malîm sensin ey nigâr öğmûş gird-i gâr ölürsem eğer	sensin ey nigâr öğmûş gird-i gâr ölürsem eğer katılım sensin
Çektirme ahu Hubların şahı Takdir İlahî Aşka nihâyet	hubların şahı takdir İlahî aşka bidâyet kıldı sıräyet	takdir İlahî aşka bidâyet kıldı sıräyet MÜDAMÎ gayet	aşka bidâyet kıldı sıräyet MÜDAMÎ gayet fasih lisansın ⁴³

Zeynel:

Ey aziz vatan Yolunda kurban Bedendeki can Seninle varım	yolunda kurban bedendeki can seninle varım şanlı diyarım	bedendeki can seninle varım şanlı diyarım namusum arım	seninle varım şanlı diyarım namusum arım ebedî yarım
Nur gibi aktı Bir bahar vakti Bağrından çıktı Mustafa Kemâl	bır bahar vakti bağrından çıktı Mustafa Kemâl dedi istiklâl	bağrından çıktı Mustafa Kemâl dedi istiklâl bitti kalmakal	Mustafa Kemâl dedi istiklâl bitti kalmakal artı vakarım
ZEYNEL'dir adım Budur muradım Birlik olalım İstikbâl için	budur muradım birlik olalım istikbâl için göklerde üçün	birlik olalım istikbâl için göklerde üçün ufuklar açın	istikbâl için göklerde üçün ufuklar açın bitsin azarım ⁴⁴

⁴³ Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 207.

⁴⁴ Zeynelabidin MAKAS, Telli Sazın Hevesiyle, Amasya, 1995, s. 170.

* V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksyon Bildirileri-II, Ankara, 1997, s. 1-33.

Âşık Edebiyatı Şiir Şekillerinden Sicilleme Üzerine Düşünceler

Âşık edebiyatında yaygın olarak kullanılan nazım birimi dörtlüktür. Ne var ki, muhtelif zamanlarda muhtelif vesilelerle farklı nazım birimle-riyle de yani beşli, altılı, yedili ve daha fazla misra esasına dayalı şiirler de yazılmış söylemiştir. Bunlardan birisi de sicillemelerdir.

Elimizde pek çok örnek olmasına rağmen sicilleme konusunda bugü-ne kadar -Ramazan Çiftlikçi'nin çalışması dışında¹- maalesef ayrıntılı bir bilgi ortaya konulamamıştır. Mevcut bilgilerde ise, birbiri ile çelişen ifade-ler yer almaktadır.

Konuyu ele alırken önce sicilleme sözünün ne anlamına geldiğini orta-ya koymak gereklidir.

Sicillemeler, bugüne kadar şeki ismiyle birlikte mütalaa edilmişlerdir. Şeki, Kuzey Azerbaycan'da bir beldedir, diğer adı da Nuha'dır. İnce-lediğimiz şiir şeklinin, sözünü ettigimiz yörenen etrafaya yayıldığı için bu adla şöhret bulduğu ileri sürülmüştür. Şurası da var ki, inceleme yaptığımız kaynaklarda şeki başlığı altında verilmiş örneğe rastlamadık. Acaba nazım şekli olarak sicillemenin farklı ve benzer yönleri nelerdir? Yoksa ay-nı şeke farklı isimler mi verilmiştir? Kirzioğlu bu şeke, Kars yerlilerinin şeki, Cıldır Terekemelerinin de sicilleme dediğini belirtiyor.² Şeki ile sicille-menin aynı olduğu görüşü sonraki değerlendirmelerde de kabul görmüş³ olsa da ele aldığımız şiirleri, tespit ettiğimiz örnekleri göz önüne alarak si-cilleme başlığı altında toplayacağız.

Sicilleme sözü, "1. resmi vesikalaların kaydedildiği kütük, 2. memurların durumu için tutulan dosya"⁴ anımlarına gelen "sicill" kökünden ge-

¹ Ramazan ÇİFTLİKÇİ, Türk Saz Şiirinde bir Tür: Sicilleme (Şeki), Folklor/Edebiyat, S. 1, Ank., 1994, s. 63-66.

² M. Fahrettin KIRZIOĞLU, Halk Edebiyatı Deyimlerimiz, Türk Dili, S. 128, 5. 1962, s. 656.

³ TDEA, "Şeki" Md., C.8, İst., 1998, s. 125.

⁴ Ferit DEVELLİOĞLU, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ank., 1970, s. 1140.

lir. Halk edebiyatında ise; "sicilleme" "bir konuda söylemesi gerekenleri manzum olarak sayıp dökmek" demektir.

Sicillemeler, bent yahut bentlerle vücuda getirilir. Şayet şiir bentlerle yazılmış ise, bent sayısı, en az üçtür. Âşık isterse gücü nispetinde bent sayısını artırabilir. Gerçi âşık şiirinde; beşli, altılı, yedili, sekizli ve dokuzlu yani misra sayısı beş ilâ dokuz arasında değişen şekillerde örnekler ortaya konulmuştur. Divan şiirinde bunların tek tek adları bellidir ama, âşık şiiri için aynı şeyleri söyleyemeyiz.

Divan edebiyatında bentlerle kurulu nazım şekillerine *mussamat* denir. Misra sayıları 3 ilâ 10 arasında değişir. Burlardan misra sayıları üç olanlara müselles, dört olanlarına da murabba denilir. Diğerleri de şu şekilde isimlendirilir: Muhammes (beşli), müseddes (altılı), müsebba (yedili), müsemmen (sekizli), mütessa (dokuzlu), mu' aşşar (onlu), terkib-i bend (on misradan fazla), terci-i bend (on misradan fazla) gibi adlar alırlar.⁵ Sözünü ettigimiz şekillerin ortak özelliği, son misra veya iki misra hariç diğer misraların birbiriyle kafiyeli oluşudur. Son misralar birbiriyle kafiyelidir. Sövgelişi; on misra esasına dayalı şiir şekli olan muaşşerlerde kafije şu şekildedir. *aaaaaaa*, *bbbbbbba*, *ccccccca*. Mu'aşşerler bazan da şu şekilde kafiyelenirler. *aaaaaaaa*, *bbbbbbbaa*, *cccccccb*.

Âşık şiirinde beş misradan fazla şekilde ortaya konulan örneklerde *divan*, *muhammes*, *semaî* gibi adlar verilmişse de bu hususta, kesin bir hüküm yoktur ve bu konu başlı başına araştırma yapmayı gerektirmektedir. İstisnai de olsa divan şiirinde olduğu gibi bu şekillerden bazılarına bizzat âşığın kendisi tarafından ad verildiği olmuştur, ama bunu genelleyemeyiz. Sövgelişi; Posoflu Müdamî'nın, bentleri 8 misralı ve 8+8=16 heceli, toplam 8 bent halinde söylemiş olduğu;

Yedi yaştan meyîl verdim bir hûri yezdân güzele

diye başlayan bir şiiri vardır.⁶ Şiirin kafije düzeni *aaaaaaba*, *ccccccca*, *ddddddda* şeklindedir. Bentlerde, bağlantılar farklı sözlerle fakat aynı kafiyelidir. Şiir;

Söyledik şu müsemmeni bir bele civan güzele

misraıyla son bulur. Bu ifadeye bakıldığından, Müdamî'nın müsemmeni yanı sekiz misralı şiiri şuurlu olarak söylediği görülür.

⁵ Halil Erdoğan CENGİZ, *Divan Şiirinde Musammatlar*, Türk Dili- Türk Şiiri Özel Sayısı II, S. 415-416-417, 7-8-9.1986, s. 291-429.

⁶ Bekir Sami ÖZSOY- Halil İbrahim ATAMAN, *Posoflu Âşık Sabit Müdamî*, Kayseri, 1993., s. 178-179.

Nazım İrfan Tanrikulu, âşık edebiyatı araştırmacıları için oldukça önemli bir çalışma olarak gördüğümüz Âşiklar Divanı adlı eserinde bizim sicillemeye olarak adlandırdığımız şekinin şöyle tanımını yapar.

*"11 heceli koşma biçimine benzediği halde, her misrada iç kafiyelenmeye ilgili biçim değişikliği bir tür özelliğini ortaya çıkarmaktadır."*⁷

Halbuki, Tanrikulu'nun söz ettiği iç kafije esasına dayalı şiir şekli, "koşa ayak koşma", "musammat koşma" olarak adlandırdığımız koşma şekillerinden başkası değildir. Sözgelişi; Elesker'in şöyle bir koşa ayak koşması vardır:

GOŞA AYAK KOŞMA

Sevdiceğim hanı gözeller hanı
Dün güzərim sizin otağa düştü
Buyursan fermanı alarlar canı
Püşk attıg can sana sadağa düştü

Atlasdan kebali belinde şalı
Gövherden bahalı üzünde hali
Geydi yaşıl alı yahşı mahalı
Eyri teller ayna gabağa düşdü

Sallan galem gaçı yanı yoldaşdı
Galmışam ataşdı men başı daşdı
Huş başından çasdı dilim dolaşdı
Gözlerim sataşdı buhağa düşdü

Yeriyirdi sana yaşılıbaş sona
Yaraşır canana ağ nazik cuna
Tellerinde şana elinde hena
Yemen yağut ehmer dodağa düşdü

Çoh çekmişem cefa gel bir insafa
Andolsun musafa ollam bîvefa
Gelmişem tavafa veresen şifa
ELESKER hestedi ocağa düşdü⁸

Koşa kelimesi çift anlamına gelmektedir. Her misrada iki kafije kullanıldığı için bu isim verilmiştir. Bunlar dörtlük sonlarına beş heceli ilave sözler alarak; "musammat ayaklı koşma", "musammat müstezar koşma" yahut "ayaklı koşma" gibi adlar alırlar. Bildiğimiz kadaryla Kars yöresinde veya Azerbaycan'da bu tip şiirler, söylediğimiz şekilde yani koşa ayak koşma diye bilinirler. Tanrikulu'nu böyle bir yaklaşımı sevk eden belki de misraların ortadan ikiye bölünüp alt alta yazılmasıyla misra sayısının sekize çıkarılması ve böylelikle şeki/sicillemeye şeklinin vücut bulabileceği düşüncesi olmuştur. Koşa ayak koşmalar 6+5 duraklarıyla yazılığına göre misranın ikiye bölünüp alt alta yazılması ile sırayla 6-5-6-5-6-5 gibi dengesiz bir hece dağılımı ortaya çıkar ki, bu da âşiklar için hiç arzu edilmeyen bir durumdur.

⁷ Nazım İrfan TANRIKULU, Âşiklar Divanı, İst., 1998, s. 43.

⁸ Nizamettin ONK-İslâm ELESKERZADE, Güçeli Âşık Elesker, Ank., 1987, s. 139.

Biz ise aşağıda ayrıntılılarıyla verdiğimiz bilgilere dayanarak sicillemeyi şöyle tanımlıyoruz:

Sicillemeler; 7-16 hece ile aynı kafiye ile en az 10 misradan oluşan bent ya-hut bentlerle söylenen; nasihat, millilik, mistik ve belli bir inanç konularında söylenmesi gerekenlerin sayılıp döküldüğü şiirlerdir.

Diğer taraftan sicilme Azerbaycan'da âşık şairinin yanı sıra, anonim halk şiri olarak da kabul edilmiştir. Bu manzumeler aynı zamanda bir konudan diğerine geçilen tekerleme niteliğinde parçalardır. Sö zgeliş, şu sicilme aynı zamanda tekerleme hüviyetindedir.

*Üşüdüm üşüdüm
Dağdan alma daşdım
Almacığım aldılar
Meni zulme saldılar
Men zülüümden bezaram
Derin guyu gazaram
Bu guyuda boz keçi
Hamı onun erkeci
Erkec guyu dibinde
Guyu Şirvan düzünde
"Höç" eyledim gelmedi
Çiyid verdim yemedi
Çiyid gazanda gaynar
Gamber yanında oynar
Gamber getdi oduna
Garşı batdı buduna*

Mevsim törenlerinde ve düğünler de kına yakılırken söylenen sicillemeler ezgilerle okunur. Bu sicillemeler, anlam ön planda olmadığı için, müsiki ritmine göre daha da uzatılabilir. Metinde herhangi bir fikir bulunabileceğ gibi şaka niteliğinde sözler de yer alabilir.⁹

Tespit ettiğimiz örneklerde baktığımızda, sicillemelerin yapılarına göre iki ayrı özellik arz ettiğini görürüz. Bunlar;

A. Tek bent olan sicillemeler,

B. Bentlerden oluşan sicillemelerdir.

Biz incelememizi bu gruplandırma çerçevesinde yaptık.

⁹ Mərifə HACIYEVƏ-QADİ TARAKÇI-Şahin KÖKTÜRK, Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Samsun, 1995, s. 192-193.

A. TEK BENT OLAN ŞEKİ / SİCİLLEMELER

Âşık şiirinde bugüne kadar üzerinde pek durulmamış bir şiir şekli olan sicillemelerin farklı bir şekli de, *bütün misraları aynı kafiyede ve tek bent* halinde olanlardır. Bentteki misra sayıları 16 ile 64 arasında değişmektedir. Konu ve misra sayıları bakımından farklılık gösteren bu şiirler, muhtelif zamanlarda ve muhtelif coğrafyalarda ortaya konulmuştur. Ne var ki, şimdije kadar bu şiirlere herhangi bir ad verilmemiştir. Biz görüşümüzü açıklamadan önce tespit ettiğimiz şiirlerin teknik özelliklerini kaydetmek istiyoruz.

Kâzım Baba (Öl. 1953)'nın Bektaşî itikadi ile duygularını dile getirdiği şiiri $7+7=14$ heceli ve 16 misralıdır. Her ne kadar, Trakya'da yaşamış olan Kâzım Baba, şiirine sicillemeye adı vermiş değildir. Sayet bu şiiri adlandırmamız gerekirse, ancak sicillemeye olarak nitelenebiliriz.

Kadin âşık Derdimend (Fatma Oflaz) (1894-1980)'ın bu tarzda ortaya koyduğu şiir ise, $8+7=15$ hece, 33 misradır. Şiir mistik eda ile ortaya konulmuştur.

Arapgirli Âşık Fehmi Gür (1914-1982)'ün de tek bent halinde söyletiği bir şiiri vardır. Şiir, $8+8=16$ heceli ve 20 misralıdır. Şiir mistik duygularla terennüm edilmiştir.

Tek bent olarak söylenmiş şiirler içinde misra sayısı en fazla olan şiir **Fizahî** (1937-1990)'a aittir. Şiir, $7+7=14$ hece ve 64 misradır. Şiir nasihat konuludur.

Oltulu Yusuf Polatoğlu (1956-) ise, bu tarzda iki örnek ortaya koymustur. Aşağıın doldurduğu "Gün Gelir" adlı kasetten aldığımız şiirlerin ilki $7+7=14$ heceli ve 52 misralı, ikincisi de yine $7+7=14$ heceli, misra sayısı ise 50'dir. Şiirlerin ikisi de millî konudadır. Son dört misra, önceki misralardan farklı olarak kendi arasında kafiyelidir.

Sözünü ettiğimiz şiirlerden dördü 14, diğerleri ise, 15 ve 16 hecelidir. Bunun yanında şiirlerde, nasihat, mistisizm, millilik ve Bektaşî inancı konularının işlendiği görülür.

Bir bentte aynı kafiye esasıyla ortaya konulan bu şiirleri acaba edebiyatımızda nereye koyabiliriz?. Farklı konuda olmaları dolayısıyla bunları bir tür içerisinde değerlendirememeyiz. Fakat ele alınan konunun, birbiri ardınca sürüp giden misralarda dile getirilmesi ve bu yapılrken sicillemelerde olduğu gibi misralarda aynı kafiyeye riayet edilmesi, bize bu şiirlerin de sicillemeler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

B. BENTLERDEN OLUŞAN ŞEKİ / SİCİLLEMELER

Sicillemeler en az on misradan oluşur. Kismen divan şiirindeki "Ter-ci-i Bend"e benzer. İlk bentte, bütün misralar aynı kafiye ile kafiyelenirler. Bentlerin son misra veya son iki misra ilk bentle ilgili olarak kafiyelenir. Bentlerdeki misra sayısı 11-17, misraların hece sayıları ise 7-16 arasında değişir. Sözgelimi, Çıldırlı Şenlik, Kağızmanlı Cemal Hoca, Mikâyl Azafî, Kağızmanlı Hifzî ve Posoflu Müdamî, sicillemelerini farklı özelliklerde ortaya koymuşlardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Şabende (1720-1800)'nin şiiri $7+7=14$ heceli beş bentir. Bentler on iki misralıdır. Sicilme *aaaaaaaaaaaaaa, bbbbbbbbbbba, ccccccccccac* kafiye düzindedir.

XIX. Yüzyılın büyük âşıklarından Karslı Şenlik (1850-1913), Âşık Kılıççı Mustafa'ya hitaben söylediği sicilmesi üç bentten oluşmaktadır. Her bölüm 17 misradan ve $8+8=16$ heceden oluşmaktadır. Kafiye düzeni; *aaaaaaaaaaaaaaaaba, ccccccccccccccda, eeeeeeeeeeeeeefaa* şeklindedir.

Kağızmanlı Cemal Hoca (1882-1957)'nın elimizde iki sicilmesi bulunmaktadır. Birincisinde aşk derdi işlenmiştir ve yedi hece ve 12 misralı üç bentten oluşmaktadır. Şiirin kafiye düzeni; *aaaaaaaaaaaaab, ccccccccccccb, ddddddddddःdb* şeklindedir.

Cemal Hoca'nın ikincisi şiiri ise, $7+7=14$ heceli, yedi benttir. Her bent 12 misralıdır. Kafiye düzeni; *aaaaaaaaaaaaaa, bbbbbbbbbbba, ccccccccccac*. Şiirde, Kerbelâ konusu işlenmiştir.

Azerbaycanlı âşık Mikâyl Azafî (1924-1990)'nun şiiyi $8+7=15$ hecelidir. Şiir üç benttir ve bütün misralar; "Adam var ki" sözü ile başlatılmıştır. Benler 12'er misralıdır. Şiirin kafiye düzeni; *aaaaaaaaaaaaba, cccccccccccca, ddddddःdddddःda* şeklindedir. Şiirde ayrıca iç kafiye de bulunmaktadır. Şiirin konusu fikri mahiyettedir.

Hifzî (Kağızman, 1893-1918)'nın sicilmesi 7 heceli, 10 benttir. Her bent 11 misralıdır. Son misralar bentten ayrı fakat kendi aralarında kafiyeli yani *ayak* olarak işlenmiştir. Hifzî, bu şirini hemşehrisi Cemal Hoca'nın şirine *nazire* olarak yazmıştır. Kafiye düzeni şöyledir: *aaaaaaaaaaaab, ccccccccccac, ddddddःdddddःb*.

Müdamî (1918-1968), sicilmesinde Kerbelâ'yı konu etmiştir. Şiir $7+7=14$ heceli ve 5 benttir. Bentler 10 misradan oluşmuştur. Şiirin kafiyesi; *aaaaaaaaaaa, bbbbbbbbbbba, ccccccccccac* düzenlenindedir. Son misralar aynen tekrarlanmıştır.

Bütün bu bilgilerden sonra sicillemelerin genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Hece ile yazılırlar.
2. Bentleri oluşturan misralar birbiriyle kafiyelidirler.
3. Tek bent halinde olanların misra sayısı 16-64, misraların hece sayısı 14-16 arasındadır.
4. Birkaç bentten oluşan sicillemelerin bent sayısı 3-9, bentlerdeki misra sayısı 11-17, misraların hece sayıları 7-16 arasındadır. Kafiye düzenleri ise, son misra veya son iki misra hariç diğer misraların birbiriyle kafiyelidir.
5. Nasihat, mistisizm, millilik ve Bektaşî inancı gibi konular işlenir.

SİCİLLEME ÖRNEKLERİ

A. TEK BENT OLAN SİCİLLEMELER

KÂZIM BABA (Öl. 1953)

Esedullah'ı görüp bu gece yekdaş oldum
 Limaallahâ erip şâhuma sağdaş oldum
 Ehl-i beytin harem-i pâkine ferrâş oldum
 Oturup kurklar ile sohbete bağdaş oldum
 Mazhar-ı lutf-ı Ali sırrına sırdaş oldum
 Kevser-i aşk-ı Hüdâ sundu kadehbaş oldum
 Cümle erbab-ı harâbâta karndaş oldum
 Katılıp kafiley-yi aşika yoldaş oldum
 Rind ü abdalı kalender gibi ayyâş oldum
 Pir Balum Sultan ile bezm-i sebakbaş oldum
 "Ikra bismî" dediler kâtib-i nakkaş oldum
 Akyazılı'dan dolu aldım uyanıp faş oldum
 Feyz erişdi bana da ceddime pirdâş oldum
 Değişip meşrebimi ben de Kızılbaş oldum
 Bende-yi Hazret-ı Hünkâr Hacı Bektâş oldum
 (KÂZIMÂ) Şah-ı şehidân ile güldâş oldum¹⁰

¹⁰ Kâzim Baba Divanı, İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İst., 1960, s. 27.

SİVASLI DERDİMENT

Atamız Adem'den beri yaşarız hüb cân gibi
 Hak bize vermiş mürüvvet gezmeli insan gibi
 Siglayıp çekme havaya adeta tufân gibi
 Saldırıp mazluma pençe gire bir doğan gibi
 Gahi demde huşma gelip adeta devrân gibi
 Kaf'tan Kaf'a hükmedersin mühr-i Süleymân gibi
 Olmayız dünya harisi âhiri yalan gibi
 İki hain güler yüze siyasi düşmân gibi
 Salma zuben kalbimize hem siyah yılan gibi
 Öyle bir fikir taşır ki yutmağa evrân gibi
 Kavil olup biz tutmuşuz hem cânı cânâن gibi
 Güler simalar gösterir samimi yârân gibi
 Ademoğlu mest olurlar duruma hayrân gibi
 Amma lâkin bilmeliyiz âhiri virân gibi
 Gelen gider konan göçer kapısı yok han gibi
 Emr-i Hakk'a razıyız biz hazırız kurbân gibi
 Ayrır seni hanenden cesed-i üryân gibi
 Yükletip ecel göçünü sevk eder kervân gibi
 İletirler bir sahaya yataksız mihmân gibi
 Kucarız kara toprağı esashi mekân gibi
 Kapatırlar bir otağa serası zindân gibi
 İns ü cinni nesne yoktur bir tehi meskan gibi
 Belirir sağdan sadalar Arabî lisân gibi
 Okuyup talkın hocalar Sûre-i Rahman gibi
 Sarsılıp anda semalar bir ulu meydân gibi
 Melekler tesbih okurlar ayet-i Kur'ân gibi
 Cem oluben mahşer halkı durumlar aman gibi
 Ana evladın tanımaz bir feci zamân gibi
 Hissemenddir o hesaba terazi mîzân gibi
 İsm-i adem nâzir olup çareli imkân gibi
 Ümittir hasra ber'ati hâkim-i dîvân gibi
 DERDİMENT'im defterimiz imzâlı fermân gibi
 Muammalıdır mahlasım besbelli nişân gibi¹¹

¹¹ Doğan KAYA, Sivas'ta Âşıklik Geleneği, Sivas, 1998, s. 75-76.

ARAPGİRLİ FEHMİ GÜR

Topla aklını başına gezme havayı havayı
 Bakma gözünün yaşına yükle deveyi deveyi
 Boz dumanlar gelir kaplar dağı ovayı ovayı
 Mor koyunlar meler gider sever yaylayı yaylayı
 En sevgili dostun ile bozma arayı arayı
 Düşmanlar gelir oturur verme sırayı sırayı
 Şu dünyada sevmezler mi kaşı karayı karayı
 Açırsın derine düşer çizme yarayı yarayı
 Mecnun çölden çöle düşmüş arar Leylâ'yı Leylâ'yı
 Gördüm ki karşısından gelir düğün alayı alayı
 Zincir gibi dizilmişler çekip halayı halayı
 Dikkat et de boş bırakma köşkü sarayı sarayı
 Bugün yollar korkuludur geçir bu ayı bu ayı
 Yine seller geldi bastı çayı dereyi dereyi
 Gidip de haram yollara verme parayıparayı
 O bir devlet sikkesidir silme turrayı turrayı
 Vefasızda düşer yolun çeker belâyi belâyi
 Terk eden çekilir gider nazlı sılayı sılayı
 Ben yurdumu terk edip de vernem orayı orayı
 FEHMİ sen de terk edersin köhne dünyayı dünyayı¹²

SİVASLI FİZAHÎ

Açılırsa hak gözün at dünya ziynetini
 İnsan isen bilesin insanın kıymetini
 Sir verme iyi öğren dostunun tiynetini
 Boş yerbere harcama genç olan servetini
 Azmin ile engelle nefsin cinayetini
 Yolculuğa hazırlan öğren diyanetini
 İtina ile sakla dostun emanetini
 Gönüllerde taht kurup göster basiretini
 Vicdanında unutma hakiki niyetini
 Daima gösternesin her an ciddiyetini
 Mirasa bırakırsın bütün mülkiyetini
 Elinle yap hayrını duymaz vasiyetini
 Her sözünde durarak koru haysiyetini
 Tembellerden uzak dur sarfeyle gayretini

¹² Ramazan ÇİFTLİKÇİ, Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı-Sanatı-Şiirlerinden Seçmeler, Malatya, 1997, s. 77-79.

Düşündükçe bitersin dünya kasavetini
 Âlimlerin her zaman dinle nasihatini
 Yüzüne gülüp etme kimsenin giybetini
 Cahille yaran olma taşı sen kispetini
 Sabrile bekleyesin silanın hasretini
 Mantiğınla benimse sözlerin müspetini
 Dayanınca yıkılma iyi seç mesnetini
 Günlerinin bilesin geçmeden kıymetini
 Gün gelip içecksin ecelin şerbetini
 Yok olmadan varlığın anla sen kıymetini
 Komşularla sürdürme asla husumetini
 Yetimlerden ayırma olan merhametini
 Sadaka ile kurtar gelen musibetini
 İnananlar gösterir gerçek maharetini
 Yapacağı işlerin öğren mahiyetini
 Safa sonu çekme sen yokluk rezaletini
 İfşa etme aile sir mahremiyetini
 Bileniere gör göster candan sadakatini
 Sabır ile yere vur o asabiyetini
 Sancağına sarılıp sahiplen devletini
 Zillete düşüp çekme namerdin minnetini
 Ver canını çekme sen zulmün esaretini
 İrfanıyla silesin zalim siyasetini
 Hiç aklından çıkışma geçen sefaletini
 Küçültme hiçbir zamanecdat asaletini
 Vatanı müdafada göster celâletini
 Yeise kapılarak yıkma metanetini
 Gittiğin yerde bozma güzel nezaketini
 Göster helâl rızk için olanca gayretini
 Kûfure karşı göster var olan heybetini
 Hak yolundan ayrılma görürsun mürvetini
 Hiçbir yerde terk etme Nebî'nin sünnetini
 Şeytanın ilgasıyla artırma hiddetini
 Hatırından çıkışma cehennem şiddetini
 Günahlardan arınır gör sen işaretini
 Bilesin vereceğin hükmün vahametini
 Şükürlerle yad eyle Hak vahdaniyetini
 Her nesnede görürsun Mevlâ'nın hikmetini
 Allah'ın korkusuyla kullan dirayetini
 Hiçbir kimse bileyaz ömrünün müddetini

Son nefeste getir sen o an şahadetini
 Sonunda bulacaktır müminler cennetini
 Tevekkülle Hakk'a ver tüm meşguliyetini
 Temiz kalpli olana yağıdırır rahmetini
 Hak yolundan ayrılma görün şefaatini
 Şefaat eyle bize Müslümanlar habibi
 Duamı kabul eyle yerin gögün sahibi
 FİZAHÎ'ye yardım et bin bir derdin sahibi
 Resulullah ne olur mahrum etme garibi¹³

OLTULU YUSUF POLATOĞLU

Girerken İki Bin'e sancılanıyor sine
 Bir köprü kurtmak varken Adriyatik'ten Çin'e
 Gel gör ki düşülüyor bir rehavet içine
 Fırsatlar rehavetle gider hiçi hiçine
 Tadını kaybediyor dillerdeki recine
 Aşılması gerekir kimüz ve Börteçine
 Burada ihtiyaç ver İslâmî bir perçine
 Katiyyen ihtiyaç yok Samlı Hanslı telkine
 Orta Asya ağlarken zulümle yetmiş sene
 Neler konuşmuşlardı bakıyorum da düne
 Yüz seksen dereceye geldiler döne döne
 Lâkin bu dönenlerden fayda olmaz bugüne
 Siyaset oturmuyor tutarh bir zemine
 Akıl şeke takılmış ermıyor ötesine
 Sloganla gidilmez yolların yücesine
 Nerde bilgi program inceden incesine
 Slogan kardeşliği düşmanlığın lehine
 İstinatsız dostluklar dostluğun aleyhine
 Batı ile batmaya işte biziz numune
 Batı değerlerini oraya taşımak ne
 Bakın batı bu işi çeviriyor kendine
 Biz dereye bakarız, onlar suyun bendine
 Hâlâ kapılmaktayız Avrupa'nın fendine
 Bu kadar safdilliğin rastlanmaz menendine
 Daha bağlı bu işler Kremlin'in Şefi'ne
 Diyecek yok Batı'nın iştahına keyfine

¹³ Şiir, 18.6.1997 günü tarafımdan, Âşık İsmetî'den derlenmiştir.

Bakin Orta Asya'nın altı üstü define
 Bizim beyler yüzdürür kuru lafla sefine
 İster bak halefine ister bak salefine
 Diplomasiden mahrum kafa hep aynı yine
 Bunlar kalpsız yüreksiz yok başka bir bahane
 TRT-İnt Avrasya kılavuzsa daha ne
 Örnek olmak yönünde yayınları şahane
 Nasibini alıyor bundan her ev her hane
 Yillardır koşuyoruz atın gittiği yöne
 Sahiden mahkum muyuz bu global düzene
 Yeni dünya düzeni bak şu hin oğlu hine
 Bu göz açtırmamaktır, Müslüman âlemine
 Tükenmiş sistemleri tekrar dene ha dene
 Gelmemeli bunların çevirdiği dümene
 Yok mu bir babayı git konusun tane tane
 Talip olmalı gayrı doğruya ve çetine
 Girerken İki Bin'e sancılanıyor sine
 Bir köprü kurulmalı Adriyatik'ten Çin'e
 Gelişmeli kardeşlik Bosna'dan Filipin'e
 Kırım'dan Karaçayı'ye Sudan'dan Filistin'e
 Sevgi coğrafyasında güven geçmeli öne
 İmanı dayanışma dönüşmeli yemine
 Muhakkak gidilmeli uyanışı temine
 İllâ bahşedilmeli bu ölçü her mümine
 Açılmalı yürekler artık din-i mübine
 Girerken İki bin'e girerken İki bin'e¹⁴

OLTULU YUSUF POLATOĞLU

Burası Feşmekistan adı dillere destan
 Başladı özden kopuş bozuldu edep erkân
 Kurnazlık akıl oldu tarif değişti iz'an
 Akıllar değişince akla gelmiyor mızan
 Sözün özü velhasıl bir başkalaşı vicdan
 Bakınız her tarafa buna göredir her yan
 Kaplumbağa hızında maarif denen kervan
 Çözmüş de her işini tamam da ilim irfan

¹⁴ Şiir, Yusuf Polatoğlu'nun Şolen Kasetçilik'te çıkan "Gün Gelir" adlı kasetinden alınmıştır.

Şimdi yegane işi kızımızdaki türban
 Yasağa uymak şart da serbest mi Hakk'a isyan
 Camiyle kilisenin arasında bir mekân
 Bizim enteller burda eder dururlar seyran
 Batı'ya mahkumluğun sonu kocaman hüstan
 Kozmetik siparişle bir hamle yaptıktı aman
 Bu mudur atılanan çağ bu mu beklenen devran
 Yerli teknoloji mi yok o sahada beyan
 Şekile bağlanmışlar kopamıyorlar el'an
 Bol merasim bol tören çelenk çiçek ısrınan
 Dokunulmazlık taşır buna ayrılan zaman
 Yedi yerinden kırık yetmiş yıllık imtihan
 Çözdükçe dolasıyor kör düğümlü bir urgan
 Birbirine payanda sistem ile Manukyan
 Nice Mişon Salamon nice sonu yan yan yan
 İnsanı ıldırıyor düşünmek zaman zaman
 Kulüp ve locaların altı su üstü saman
 Öz yurdunda gariplik yaman hem nasıl yaman
 Karanlık güçler gibi ne gün kalkar bu duman
 Ayasofya bizimse ne diyor Rum ve Yunan
 Haklıyız beklemekle yeniden bir Mehmet Han
 "Yurta sulu cihanda sulu" sözüne oldukça hayran
 Sulhün olduğu yoktur hep biz edildik kurban
 Yurtta sus cihahda sus bunun adı bu inan
 Bin kere rezil olduk bir kez olmadık pişman
 Artık anlaşıldı ki bize önce biz düşman
 Ne zaferi kazandık zafer değilse Lozan
 Sen bağımsız oladur ferman bağımlı ferman
 Umutlarla beraber orda başlamış hazan
 Bakınız Orta Doğu perişan mı perişan
 Yeriler sefil çünki burda yadlar hükümrان
 Orak-çekiç kayboldu Çekiç Güç'ün dür meydan
 Neden ise çekiçten kurtulamıyoruz bir an
 Sükun huzur arıyor Şırnak Hakkari Muş Van
 Kulaga sanki müzik Bosna'daki feveran
 Sağların dili tutuk konuşan yer kabristan
 Kıbrış Kerkük bir başka Gümülcine'de figan
 Tesir tayin salipte hilâle düşen hicran
 Bu zilletti kırmaya yok mudur yani imkân

Kaynaşın birbirine ilim metot ve iman
 Doğduysa anasından gelsin artık kahraman
 Onu bekliyor millet onu bekliyor zaman¹⁵

B. BENTLERDEN OLUŞAN SİCİLLEMELER

TÜRKMENİSTANLI ŞABENDE GÖZELİM

Perilerin sultani gelsene han Gözelim
 Aldın sabrı-kararım aram-i can Gözelim
 Toti kibi suhanver şirin zıban Gözelim
 Kirpiklerin hancardır gaşı keman Gözelim
 Leblerin şehd ü şeker pisse dahan Gözelim
 Goynun içinde bitmiş bağlı-bossan Gözelim
 Işkında divanayam deli hayran Gözelim
 Açılıpsan gunça gül ter gülüstan Gözelim
 Hicrinde çıktı canım nurbat aman Gözelim
 Hasratından bolupdır bagımız gan Gözelim
 Sallanmış yakıpdur belli messan Gözelim
 Sensiz mana gerekmez yagdı cahan Gözelim

Sadagan bolayın cenan zulmun biler men rahat
 Her niçe kövr eylesen bolsun canımgı apat
 Övrülem göz gaşından pehne kaddı ne kamat
 Yesir-i zarın oldum galmadı sabri-takat
 Gözlerin cellat meger gaşın canımgı apat
 Şirin canım daşında pervaz olsun amanat
 Bir öpsem al yanakdan tapsam şehd-i nezaket
 Odun çkmaz içimden gopsa ruz-i kiyamat
 ŞABENDE diyr gövherim goynun dürr-i sagadat
 Alsa şirin lebinden dertli canım halavat
 Altım kümüş kumaçım sahipkiran Gözelim*

¹⁵ Şiir, Yusuf Polatoğlu'nun Şolen Kasetçilik'te çıkan "Gün Gelir" adlı kasetinden alınmıştır.

* GÜZELİM

Perilerin sultani gelsene hanım Güzelim
 Aldın sabrımı kararımı canımın rahati Güzelim
 Papağan gibi konuşkan şirin dilli Güzelim
 Kirpiklerin hançerdir kaşın keman Güzelim
 Dudağım bal ve şeker fistık ağızlı Güzelim

ÇILDIRLI ŞENLİK

Ey yanşak düşün sözünü seni müşkül hal eylerem
 Gurudu nutku nefesin elfazını lal eylerem
 Min tümenlik fiyatını endirir bir pul eylerem
 Cenk gurar imtihan olar ezim galmagal eylerem
 El içinde itkin salar meskenini çöl eylerem
 Kâfdar küskü sinirrisen gişdarını şil eylerem
 Ormanda meşe samsarıçığında çakkal eylerem
 Ters pelenk yapılı gaban ağızı bağlı mal eylerem
 Geh atar sahrayı düzeye geh nahirda kal eylerem
 Geh deyer torbakeş deve geh galataban fil eylerem
 Gatar hayvan zümresine har himara döl eylerem
 Cismine vurar palana endemini çul eylerem
 Bend eder tavlahanaya yem suyunu bol eylerem
 Boynuna tahan yuları çalbadara gul eylerem
 Enter maymun şebek zozo çarpananı zil eylerem
 Eri ölmüş arvat kimi döydürürem dizderine
 Bekar goca garı kimi melül goyar dul eylerem

Koynunun içinde yetişmiş bağ bostan Güzelim
 Aşkdan deli divaneyim hayranım Güzelim
 Açılmışın gonca gill taze gülistan Güzelim
 Senden ayriyken çıktı canım imdat aman Güzelim
 Hasretinden olmuştur bağımız kan Güzelim
 Sallanışın yakmışır olmuşsun mestan Güzelim
 Sensiz bana gerekmez parlak cihan Güzelim

Kurban olayım canan zulmünü bilişim ben rahat
 Her ne kadar eziyet eylesen olsun canımı ajet
 Kurban olayım gözüne kaşına yazık ne boy kaldı ne bos
 Sana muhtaçlıktı esir oldum kalmadı sabr ve takat
 Gözlerin cellatmış meğer kaçın canımı ajet
 Şirin canım emniyetle etrafında ucuşsun
 Bir öpsem al yanaktan bulsam nezaket bali
 Ateşin çıknaz içimden gelse kıyanet günü
 ŞABENDE der cehherim koynun saadet incisi
 Alsa şirin dudağından dertli canım lezzet
 Altın gümüş kumaşım hükümdarım Güzelim

Mademki dilin lal imiş ne üçün alfsan sazi
 Detununde derc eyleyif düşünuf deseydin sözü
 Özünü bilmez bed asıl cismime salıfsan közü
 Ustasına tan edenin akibet kör olur gözü
 Ham tay gibi çiçe atıp dumana gatardin tozu
 Ala garga kör yapalak berrena keçel kerkezi
 Cisiliyetin fitnekârdır neslin gallaş gendin cazı
 Mecliste zenne sayarlar sen teki nanecif gizi
 Açıma hicap perdesini likap alta sakla yüzü
 Olupsan cilveli kadın başına dolasan bezi
 Sufatin guzey tüküsü cesaretin aran gazi
 Hozannarda sıçan eşif tozahda süresen izi
 Ne çaposan ne de zağar ne girihsan ne de tazi
 Baharda tüyün dökülür onuçün sevmersen yazı
 Gasaphanada çoh olar galbi mel'un salahana
 Seni gatar o tayfaya nafaganı yal eylerem

İdraki noksan kem hayal elfazın yetmez imlâya
 Fani dünya ehdacından yoksul hizmet eder baya
 Beş yüz min yıldız cem olsa baş endirir bir tek aya
 Meh iken hacelet çeker şemside görende ziya
 Perli peykân tergi töhmet oh kimi enifdi yaya
 Tohunuf delse cismini eceb halin varar neye
 Sana sükut durmah yarar elfazın varifdir zaya
 Zifaf olmuş kedi kimi bağırif düşmîe vay vaya
 Beli gîrh şahmar kimi indi sallam hakipaya
 Bir hoyrat gurbâğa denli sende yohdu abîr haya
 Ona gene tü deyende atılıyer düşer çaya
 Veranada napek baykuş mağallahda yersiz goya
 Uçursam on gün gedersem çingillara deye deye
 Baharda tüyün tökende benzersin bir gîrhî taya
 Akrap olsan esma ohur döndererem tosbağaya
 Gul ŞENLİK'in bu töhmeti dohunsa dağı eritir
 Zebun kestenkele kimi süysününü gîl eylerem¹⁶

¹⁶ Ahmet CEFEROĞLU, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, İst., 1942, s. 79-81 / Hasan KARTARI, Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları, Ank., 1977, s. 37-41. / Ensar ASLAN, Çıldırlı Âşık Şenlik-Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Söz-Lük), Ank., 1975, s. 90-91.

KAĞIZMANLI CEMAL HOCA

Niçin geldim cihana
 Kalmışam yana yana
 Ermədim bir devrana
 Saldın beni gümana
 Attın o yan bu yana
 Benzedim ağlayana
 Gözyaşım döndü kana
 Kimdir kana boyana
 Ben oldum bir divana
 Bana derler efsana
 Aşk oduna pervana
 Oldum yetmez mi Yâ Rab

Arzularım yârimi
 Vermezem esrarımı
 Taşmışam pirimi
 Herkes duyar zarımı
 Terk eder esrarımı
 Sere saldım ağrımı
 Zordur bunun durumu
 Soyar baştan derimi
 Terk ettirir varımı
 Yandırır içermi
 Delik delik bağırmı
 Deldim yetmez mi Yâ Rab

Herseye kadir Mevlâ
 Sen alâlardan alâ
 Ben herkesten bir ednâ
 Derûnumda bir sevdâ
 Derler âşık-ı Leylâ
 Oldum bülbul-i şeydâ
 Bana daraldı dünyâ
 Sanma beyhûde ava
 CEMAL âşık-ı Hüdâ
 Bu yolda binbir belâ
 Bulдум yetmez mi Yâ Rab¹⁷

¹⁷ Metin TURAN, Can İçindedir Canan, -Kağızmanlı Cemal Hoca, Ank., 1992, s. 149.

KAĞIZMANLI CEMAL HOCA

Yezid'e lânet olsun niçin uydu hevâya
 Allah Allah bu ne hal yaptı Âl-i abâ'ya
 Hasan'a ağu verdi zulmetti şehzadeye
 Muhibbi âl-i evlat gel seyret bu sahrâya
 Şimir çaldı hançeri gerden-i şah zibâya
 Lânet ola o kalbe düşe kahr-ı Hûdâ'ya
 Esen yeller haber ver bu hali Murtazâ'ya
 De ki çifte kuzular gitti darü'l-bekâya
 Âl-i Yezit zulmünün sesi çıkar semâya
 Bu ne cefâdır Allah evlad-ı Mustafâ'ya
 Hüseyin atından düştü sahra-yı Kerbelâ'ya
 Cibril kurban haber ver Sultan-ı Enbiyâ'ya

Çifte kubbesi düştü arş-ı rahman ağlıyor
 Kûrsü kalmış kararsız kevn-i mekân ağlıyor
 Levh-i mahvuz kalemi emr-i Yezdan ağlıyor
 Azrail Cibril Mikâil melekler kan ağlıyor
 Sekiz cennet yedi nar heft aşûman ağlıyor
 Matemdedir yıldızlar ay yüzlü han ağlıyor
 Gün yüzün gubar almış cümle cihan ağlıyor
 Cennette İdris ağlar huri gilman ağlıyor
 Seher yeli durukmuş durgun umman ağlıyor
 Kerbelâ çöllerinde çifte civan ağlıyor
 Hüseyin atından düştü sahra-yı Kerbelâ'ya
 Cibril kurban haber ver Sultan-ı Enbiyaya

.....

CEMAL HOCA Yezid'i yâra tapşır kahrola
 Ah çeküben ağla gel zâra tapşır kahrola
 Lânet âl-i Yezid'e ere tapşır kahrola
 Yüz on dört suredeki sıra tapşır kahrola
 Yüz suhûfun serveri çâra tapşır kahrola
 Hazreti nurdan düşen tere tapşır kahrola
 Bin bir kelam tuhlesi Tûr'a tapşır kahrola
 Bu davâyî tehir et haşre tapşır kahrola
 Âl-i Yezit sevk olur nâra tapşır kahrola
 Alır bîdâdi anda Bir'e tapşır kahrola
 Hüseyin atından düştü sahra-yı Kerbelâ'ya
 Cibril kurban haber ver Sultan-ı Enbiyâ'ya¹⁸

¹⁸ Ensar ASLAN, a. g. e., s. 177-179. (Şiirin tamamı 7 benttir.)

AZERBAYCANLI MİKÂYIL AZAFLİ

Adam var ki el anası o şen dövran isteyer
 Adam var ki gelb aynası meslek vicdan isteyer
 Adam var ki iltiması duyan ganan isteyer
 Adam var ki temennası derde derman isteyer
 Adam var ki şer hatası fitne şeytan isteyer
 Adam var ki beşer yası zülmü yaman isteyer
 Adam var ki iddiası gala zindan isteyer
 Adam var ki can şefası şen gülüstan isteyer
 Adam var ki insan hası cennetmekân isteyer
 Adam var ki su sonası yar mehriban isteyer
 Adam var ki gan çalası iblis oğlu iblisdir
 Adam var ki derde derman bağ gülistan isteyer

Adam var ki mehebbeti eşgi yanar dünyada
 Adam var ki sedageti dostu ganar dünyada
 Adam var ki sehayeti her vaht anar dünyada
 Adam var ki edaleti haggi danar dünyada
 Adam var ki hegigeti eder fenar dünyada
 Adam var ki şan şöhreti donar sinar dünyada
 Adam var ki ibadeti eyler kenar dünyada
 Adam var ki tebieti Hâlig sanar dünyada
 Adam var ki her möhneti derdi ginar dünyada
 Adam var ki ünsiyyeti yada gonar dünyada
 Adam var ki yoh geyreti gezer dinar dünyada
 Adam var ki taht-ı revan hökm ü cahan isteyer

Adam var ki her büsata çatar geder Azaflı
 Adam var ki harabata batar geder Azaflı
 Adam var ki yata yata yatar geder Azaflı
 Adam var ki min min hata tutar geder Azaflı
 Adam var ki ana atar satar geder Azaflı
 Adam var ki miner ata tatar geder Azaflı
 Adam var ki can barata gatar geder Azaflı
 Adam var ki gazamata atar geder Azaflı
 Adam var ki hayvanata otarz geder Azaflı
 Adam var ki kâinata satar geder Azaflı
 Adam var ki yüz hayatı gaytar geder Azaflı
 Adam var ki gezer sağ can hagg-ı divan isteyer¹⁹

¹⁹ Ali KAFKASYALI, Mikâyîl Azafî Hayatı Sanatı Eserleri, Erzurum, 1996, s. 360-361.

KAĞIZMANLI HIFZI

Ben bir gül-i nâhende
 Böyle bittim bitende
 Baykuş oldum vatanda
 Ah eyledim ötende
 Can kalmadı bedende
 Kan kalmadı bu tende
 Pak dolaştım kemende
 Umudum kaldı sende
 Rahmet bu derdimende
 Göz açtım derdi bende
 Buldum yetmez mi Yâ Rab

Göz açtım günlerim gam
 Gam ile yazdım rakam
 Geleli gerdanum gem
 Yüzüm kara bahtüm kem
 Derânum doldu verem
 Güne bile hasretem
 İlahî eyle merhem
 Bağrıma doldu sitem
 Bir değil bin değil kalem
 Çaldım yetmez mi Yâ Rab

Görmedim yevm-i mürür
 Gelmedi yevm-i sürür
 Hele de ömrüm çürüür
 Bu dalda kuş mu durur
 Her gelen bir taş vurur
 Güneş vurur kavurur
 Sam yelleri savurur
 İşte can bağı kurur
 Bağıban ne buyurur
 Eyyüp'tan beter zarur
 Oldum yetmez mi Yâ Rab

Yârânım yoldaşımı
 Kavmimi kardaşımı
 Seslerim sırdaşımı
 Almazlar ataşımı

Hayreyle sen isimi
Yazım ile kişimi
Toprağımı taşıımı
Ver örteyim başımı
Zulüm tuttu peşimi
Ah ile gözyaşımı
Sildim yetmez mi Yâ Rab

Bahr-ı gam sağlam solum
Engine düştü yolum
Ne tez bükündü belim
Açmadan soldu gülüm
Düştü figana dilim
Hastadır can bülbülü
Kırık kanadım kolum
Canıma yetti zulüm
Ah ne güzeldir ölüm
Sinemi bölüm bölüm
Böldüm yetmez mi Yâ Rab

Ah vah sed-hezar ah vah
Bir su serp yandım Allah
Halime sensin agâh
Ben gibi künc-i günah
Esir oldum gâh be gâh
Cümle feryadım tebah
Garibim kimdir hemrah
İşim gücüm bismillah
Senden başka yok penah
Seni ey şevketli şah
Bildim yetmez mi Yâ Rab

Elestü evvelâyi
Bildim "Kalübelâ"yı
Mü'minem bilmem (lâ)yı
Ben severim (illâ)yı
Âhim arş-ı alâyi
Geçti nedir kolayı
Mecnun'um ver Leylâ'yı
Kurtar ben mübtelâyi

Seslerim sen Mevlâ'yı
 Başa bin bir belâyi
 Aldım yetmez mi Yâ Rab

Gemim gitti ummana
 Pek düşmüşüm yamana
 Kime gidem gümana
 Geldim Allah amana
 Cümle ehl-i imana
 Âhim döndü dumana
 Bir kaşları kemana
 Eğilmişim damana
 Yazılmışım fermâna
 Bin dert ile dermana
 Geldim yetmez mi Yâ Rab

Başında bir duman var
 Zanneylerim kar yağar
 Bağ-ı cismim nev-bahar
 Sinem yeşirdi yar yar
 Ağlarım leyl ü nehar
 Çeşmimden sular akar
 Çekticeğim ahuzar
 Bak bu bağda ne çok nar
 Bülbül yuvasında mar
 Saldım yetmez mi Yâ Rab

Bak HİFZI'nın terine
 Gamına kederine
 Akış geldi serine
 Sayalım kederine
 Yazılmış defterine
 Söylemez maderine
 Yazmıştır ciğerine
 Gösterir perverine
 Deryalardan derine
 Daldım yetmez mi Yâ Rab²⁰

²⁰ Ersar ASLAN, Doğu Anadolu Saz Şairleri, Erzurum, 1978, s. 43-45 / Mustafa TURAN, Kağızman ve Âşık Hifzi, İst., 1988, s. 65-68.

POSOFLU MÜDAMÎ

Bu gün rûz-ı matemdir hep umur-ı dünyâya
 Onuç asırdan beri kaydolmuştur künnyeye
 Âlem-i İslâm ağlar penc-i Al-i abâ'ya
 Zulmü reva gördüler hafid-i Mustafâ'ya
 Nice kıydı o kâfir Hüseyin-i müctebâya
 Sabretti Eyyub gibi başa gelen belâya
 Hüseyin'in çadırında kulak ver vaveylâya
 Ah u figân sed-fizah gitti arş-ı alâya
 Bütün melekler ağlar ahvâl-i Kerbelâ'ya
 Çırıl çıplak aç susuz hasta Zeyne'l-Abâ'ya

Dini kaypak olanlar Amr'a Şimr'e uydular
 Köpek gibi leş yiyp cîfe ile doyduklar
 O masum şehitlerin libasını soydular
 Allah'tan korkmadılar üryan püryan koydular
 Şam'a adam gönderip her taraftan duydular
 Muzaffer olmuş gibi kalkıp andan tüydüler
 Fırat'ın suyu ile kılıçların yuydular
 Kufeliler söz verip ikrarından caydilar
 Cemadat bile ağlar ahvâl-i Kerbelâ'ya
 Çırıl çıplak aç susuz hasta Zeyne'l-Abâ'ya

Hele bak Süfyanîler Hanedan'a n'ettiler
 Üç nefes dünya için dinlerini sattılar
 Kimine ağu verip kimin şehîd ettiler
 Mal bulmuş mağribi tek muradına yettiler
 Göre göre özlerin Cehennem'e attılar
 Biat edelim diye söz verip aldattılar
 Sonra İslâm âlemin birbirine kattılar
 Yevm-i mahşere kadar MÜDAM'ı ağlatıllar
 Cemadât bile ağlar ahvâl-i Kerbelâ'ya
 Çırıl çıplak aç susuz hasta Zeyne'l-Abâ'ya^{21*}

²¹ Bekir Samî ÖZSOY-Halîl İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 217-218. (Şiirin tamamı 5 benttir.)

* VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (Eskişehir, 5-7 Mayıs 2000)'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şiirler

Tam tarifi yapılmamış olmakla beraber kafije, şiirde genellikle misra sonlarındaki ses benzerliği olarak nitelendirilir. Ancak ortak bir hüküm vardır ki, o da kafiyenin misra sonunda aynı kelime ve eklerle olmamak kaydıyla sağlanan ses benzerliği olmasıdır. Ahengin sağlanmasında önemli rol oynamasının yanı sıra, kafiyenin nazım şekillerinin meydana gelmesinde de belirleyicilik vasıfı vardır.

Kafiyenin, bilhassa divan şairlerinin itina ile kullandıkları ve yapı olarak çeşitlilik gösteren pek çok şekli vardır.¹ Ancak biz bu çalışmamızda, meseleye bir başka açıdan bakacak ve açıklık getirmeye çalışacağız. Bu, halk şiirinde birden fazla kafiyeli şiirler üzerine olacaktr.

Kafiyenin şiirimizde her ne kadar misra sonlarında olduğu görülsürse de misra ortalarında, hatta misra başlarında dahi yer alabilmektedir. Nitekim Türk şiirinin ilk örneklerinde kafije misra başında idi. Bu cins kafiyeler, "baş kafije" olarak isimlendirilir. Kulaktan ziyade göz için düşünülen baş kafiyeler dörtlükerin başında aynı ünlarıyla başlayan kelimeleler yer vermek şeklinde gerçekleştirildi. Şayet kafije ünsüz olarak düşünülürse yanına gelen ikinci sesin aynı ünsüzü ihtiva etmesi gerekiirdi. Bu konuda "Türk Halk Şiirinde Misra Başı Kafiyeler" adlı çalışmamızda geniş bilgi verdiğimiz için, burada tekrar üzerinde durmak istemiyoruz. (Bkz. Kitaptaki ilgili makale)

Misra başlarındaki ses ortaklılığı, zamanla misra ortalarına ve sonlarına kaymıştır. Bu iki sebebe bağlanabilir:

- a. Şiirde vurgunun misra sonlarında bulunması ve üzerinde ikinci derecede vurgulu olan misra başındaki kafiyeli kelimenin bu mecburiyetten dolayı misra sonuna kayması,

¹ İslâm Ansiklopedisi, "Kafije" Md. C.VI. / Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Der-gâh Yay., "Kafije" Md., C. V., Cem DİLÇİN, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ank., 1983, s. 73-82., Hikmet DİZDAROĞLU, Halk Şiirinde Türkler, Ank., 1969.

b. Arap ve Fars kültürüyle temasımız sonucu onlardan aldığımız edebî şekil ve şiir tekniklerinin rolu.²

Divanü Lügati't Türk, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l Hakayık'ta pek çok örneğini gördüğümüz *baş kafiyeler* Dede Korkut kitabında da karşımıza çıkar. Türk edebiyatının abide eserlerinden olan **Kitab-ı Dede Korkut**, bu alanda araştırma yapanların da ittifak ettiği gibi, destandan halk hikâyelerine geçiş eseridir. Misra başı kafije hususunda da aynı hususu görürüz. Yani kafiyeler, bu eserden itibaren artık misra ortasına ve sonlarına kaymıştır.

İllerleyen zaman içerisinde Türk halk şiirinde kafiyelerin misra ortasına ve sonuna kayması, bilhassa âşık tarzı şiir geleneğinde daha belirgin şekilde kendisini hissettimiştir. Hemen her alanda olduğu gibi halk şairleri, zaman zaman arayış içinde olmuşlardır. Bu arayış daha ziyade şiirin yapısında kendisini göstermiştir. Muhtelif misra ve hece sayılarında şirler söylemekle kalmamış, yeni kafije arayışlarına da girmiştir. Bunlardan birisi de çift hatta daha çok sayıda kafije ile şiir vücuda getirmektedir.

Âşık niçin çok kafije kullanma ihtiyacını hisseder? Kullanılan kafiyeler ne gibi çeşitlilik gösterir ve bunda ne derece başarı sağlanır. Çok kafiyeler, şiirin bünyesinde nerelerde bulunur ve halk şiri vadisinde ne gibi fonksiyonlara sahiptir?

Tespitlerimize göre çok kafiyeli şirler iki, üç, dört, beş, altı hatta yedi kafiyeli olarak karşınıza çıkmaktadır. Daha fazla sayıda kafije ile şiir vücuda getirmek, taktir etmek gereklir ki, şiirin dar kalıpları içerisinde hemen hemen imkânsız gibidir. Çünkü, şairin bu durumda, anlamı tamamen feda etmesi gerekecektir. Anlamın tekniğe feda edilmesi ise, şairin şairlik gücünün ve şiirin muhtevea yönünden gücsüzlüğü demektir ki, bu da bir şair için hiç arzu edilmeyen bir durumdur.

Âşığın çok kafiyeye yer vermesi bazen karşılaşmalar vesilesiyle olur. Âşıklar, karşılaşmalarda rakibini bağlamak için, çeşitli yollara başvururlar. Bunun da lebdeğmez (dudakdeğmez), soru-cevap, dar ayak gibi usulleri vardır. İşte, karşılaşmada kullanılacak olan çok kafije de bir bakıma dar ayak sayılır. İki veya daha fazla kafije ihtiyaç eden ayakla yapılmış elinizde bir hayli çalışma örneği vardır ki, bunları, çalışmamızda yeri geldiğinde tek tek gösterdik.

Türk halk şiirinde çok kafiyeli şirler âşık karşılaşmalarının yanı sıra, müstakil şirlerde de karşımıza çıkar. İlk şekillerini XIX. yüzyıl şairlerin-

² Geniş bilgi için Doğan KAYA, *Dede Korkut'ta ve Türk Halk Şiirinde Misra Başı Kafiyeleri*, Erçiyes, S. 250, 10.1998, s. 100-105.

den **Kusurî, Ayaşlı Fahrî** (1845-1918), **Silleli Sürûfî** (öl. 1855) ve **Tokath Nuri** (1825-1882)'de gördüğümüz bu tarz şiirler ne gaye ile yazılmıştır: Acaba bu yola şuurlu olarak mı, baş vurulmuştur, yoksa böyle şiirlerin olması tesadüfi midir? Araştırmamız sırasında başlangıçta, konuya ilgili üç-beş örnek şiir, bizi böyle bir tereddüde düşündü. Örneklerin artmasıyla bizde, bu şiirlerin şuurlu olarak söylendiği kanaati hasıl oldu. Nitelik bir şiirinde **Reyhânî** (1932-);

*İki satır üç kafije açalım
Meziyet milliyet merhamet olsun*

diyor ve şuurlu şekilde aynı seslere dayalı üç kafiyeli bir şiir söylüyor³

Konumuzla ilgili olarak elimizde pek çok şiiri bulunan **Sefil Selimî** (1933-)'nın ifadeleri de kanaatimizi kuvvetlendirmiştir. 28. 8. 1988 günü kendisiyle görüştüğümüzde, yukarıdaki soruları yönelttik. Verdiği cevap şu oldu: "Bunu ben, bilerek yapıyorum. İki, üç hatta dört kafiyeli şiir söylemek çok zordur, hüner ister. Aşık şayet böyle bir şey söyleyebiliyorsa, usta biridir." Öyle sanıyorum ki, çok kafiyeli şiirler, bu düşünceyle vücuda getirilmiştir.

Şiirde çok kafiyeler, misra içlerinde ve şiirin ayağında olmak üzere iki cephede kendilerini gösterirler. Kendi aralarında da iki-yedi kafiyeli olarak çeşitlenirler. Bunları ana hatlarıyla şu şekilde grupperlendirilebiliriz:

I. Çift kafiyeli şiirler

A. Dörtlük veya beyitler arasında çift kafije kullanılan şiirler

1. Koşa ayak koşmalar
2. Divanlar
3. Musammat semailer

B. Şiirin ayağında çift kafiyeye yer veren şiirler

1. Aynı seslerle yapılan çift kafiyeli şiirler
2. Farklı seslerle yapılan çift kafiyeli şiirler
3. Misra başı kafije (başkafije) ile yapılan çift kafiyeli şiirler

II. Üç kafiyeli şiirler

A. Dörtlük veya beyitlerde misralar arasında üç kafije kullanılan şiirler

- B. Şiirin ayağında üç kafiyeye yer veren şiirler
1. Aynı seslerle yapılan üç kafiyeli şiirler
2. Farklı seslerle yapılan üç kafiyeli şiirler

³ Aşık Yaşar Reyhanî, *Kervan*, Ank., 1988, s. 48.

III. Dört kafiyeli şiirler

A. Şiir bütünlüğünde uygulanan dört kafiyeli şiirler

B. Şiirin ayağında dört kafiyeye yer veren şiirler

1. Aynı seslerle yapılan dört kafiyeli şiirler

2. Farklı seslerle yapılan dört kafiyeli şiirler

IV. Beş kafiyeli şiirler

V. Altı kafiyeli şiirler

VI. Yedi kafiyeli şiirler

Tasnifine çalıştığım çok kafiyeli şiirler konusunu açılığa kavuştururken, âşık şiri şekillerini esas aldım. Divan edebiyatı nazım şekilleri içinde de bu tarz örnekler bulmamız mümkünür. Ancak bu, bir başka çalışmada ayrıca ele alınabilir.

Çok kafiyeli şiirlerin farklı özellikleri vardır. Bunları sırasıyla söyle izah edebiliriz:

I. ÇİFT KAFİYELİ ŞİRLER

A. Dörtlük veya beyitler arasında çift kafije kullanılan şiirler

Âşık Edebiyatında şiirler, genellikle dörtlüklerle vücuda getirilir. Ancak aruz vezni ile yazılan şiirlerin bir kısmında beyit birimi kullanılmıştır. Kimi şairler, dörtlük yahut beyitlerle şiir söyleşerken, şiirin bünyesinde çift kafije kullanmışlardır. Bunları üç grupta toplayabiliyoruz.

1. Koşa ayak koşmalar

Bilhassa Azerbaycan ve Doğu Anadolu şairlerinin bir kısmı “*koşa ayak koşma*” adını verdikleri şiirlerde, tipki musammat gazelde olduğu gibi, mîsraların ortasında iç kafije kullanmıştır. “*Koşa*” çift anlamına gelir. “*Ayak*” ise bilindiği gibi şiirin nirengi noktasıdır ve şiirin ikinci mîsraında başlar, her dörtlüğün sonunda yer alır. Ne var ki burada “*ayak*” sözü “*kafije*” anlamında kullanılmıştır. Mes’eleye bu açıdan baktığımızda isimlendirmenin yerinde olduğunu düşünebiliriz. Ancak unutmayalım ki “*ayak*”, şiirde dörtlüğün sonunda yer alır.

Çift kafiyenin şuurunda olan şair birbiriyle kafiyeli olabilecek kelimeleri seçenek çift kafiyeli şiir söyleşer. Genellikle on bir hece ile yazılan bu tip şiirler, kendi içinde kısmen farklılıklar gösterir ve bu farklılıklara göre “*Koşa ayak koşma, musammat koşma, musammat semai*”, “*musammat ayaklı koşma / musammat müstezat koşma*” ve “*ayaklı koşma*” gibi adlarla anılır.

Tespit ettiğimiz dokuz adet "Musamat Koşma / Koşa Ayak Koşma" şu aşıklara aittir: Ercişli Emrah (XVII. Yüzyıl)⁴, Tokatlı Gedai (1824-1889)⁵, İzzetî (XIX. Yüzyıl)⁶, Yesarı (XIX. Yüzyıl)⁷, Elesker (1821-1926)⁸, Şemşir (1893-)⁹ Hüznî (1879-1936)¹⁰, Sabit Müdâmi (1918-1968)¹¹ ve Deryamî (1926-1987)¹². Biz bunlardan örnek olmasi bakımından Yesarı ile Elesker'in şiirlerine yer veriyoruz.

MUSAMMAT KOŞMA

Sevdim bir dilberi gönül serveri
Dudağı sükkeri em emcesine
Gezmişim her yeri böyle bir peri
Görmedim ekseri ademcesine

Sevdaya düş eder aşkı cûş eder
Her sözü gûş eder feramûş eder
Cilve cünbüş eder hatırlı hoş eder
Badeler nûş eder hemdemcesine

YESARÎ bu kâre düştü ne çare
Eylede avare o kaşı kare
Âlem âşikâre derdine çare
Sarınca o yare merhemcesine

* * *

KOŞA AYAK KOŞMA

Sevdiceğim hanı gözeller hanı
Dün güzarmım sizin otağa düştü
Buyursan fermanı alalar canı
Püşk attığ can sana sadaga düştü

Sallan galem gaşdı yanı yoldaşdı
Galmişam ataşdı men başı daşdı
Huş başından caşdı dilim dolaşdı
Gözlerim sataşdı buhağa düşdü

Atlasdan kebali belinde şahı
Gövherden bahalı üzünde hali
Geydi yaşıl alı yahşı mahalı
Eyri teller ayna gabağa düştü

Yeriyirdi sana yaşılbaş sona
Yaraşır canana ağ nazik cuna
Tellerinde şana elinde hena
Yemen yağut ehmer dodağa düşdü

-
- ⁴ Hikmet DİZDAROĞLU, *Türk Saz Şiirinde İlk Örnekler*, II. MTFKB, C. II, Ank., 1982, s. 131-132.
⁵ Muhtar Yahya DAĞLI, *Tokatlı Gedayı: Hayatı ve Eserleri*, İst., 1943, s. 106-107.
⁶ İbrahim ASLANOĞLU, *İzzetî*, Sivas Folkloru, IV (40), 5. 1976, s. 21.
⁷ Hikmet DİZDAROĞLU, *Halk Şiirinde Türler*, Ank., 1969, s. 80.
⁸ Nizamettin ONK-İslâm ELESKERZADE, *Gögçeli Âşık Elesker*, Ank., 1987, s. 139.
⁹ Nizamettin ONK, *Koşa Ayak (Koşa Kafije) Koşma*, TFA, XIX (363), 10. 1979, s. 8804.
¹⁰ M. Öcal OĞUZ, *Yozgathı Hüznî*, Ank., 1988, s. 161.
¹¹ Nizamettin ONK, a. g. m., s. 8804. (Bu şire "Şeki" başlığı da konulmuştur. Bkz. Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a. g. e., s. 171.)
¹² Halil AÇIKGÖZ, *Âşık Deryamî,-Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1987, s. 222.

*Çoh çekmişem cefa gel bir insafa
Andolsun musafa ollam bîvefa
Gelmişem tavafa veresen şifa
ELESKER hestedi ocağa dilşdü*

(*ham* : hani, *han* : han, sultan, *püşk atmak* : kurra çekmek, *gaşdı* : kaşlı, *başı daşdı* : ölümü hak eden, *çapşmak* : şaşırmak, *atlas kebali* : atlas ipekli giyimli, *ayna gabağ* : ayna gibi parlak yüzlü, *san* : ün, şöhret, şan, *cuna*: eskiden Aras boyunda yelek biçimli yıldız işlemeli kadın giyimi)

Ayrıca, Şeref Taşlıova'nın müsra içlerinde çift kafiyeye yer verdiği ve tek ayakla yazdığı bir koşması da vardır ki onu da bu bölümde değerlendirebiliriz

KARŞILIĞIDIR

Neş'e ile keder geceyle gündüz	Cimri ile cömert yokluk ile var
Biri birisinin karşılığıdır	Yiğit ile namert zarar ile kâr
Gelir ile gider eğri düz	Yumuşak ile sert geniş ile dar
Biri birisinin karşılığıdır	Biri birisinin karşılığıdır

Zeval ile kemâl zor ile kolay	Gafil ile ahil toprak ile taş
İnanç ile amel güneş ile ay	Deniz ile sahil kuru ile yaş
Sevap ile emel kismet ile pay	Âlim ile cahil sulh ile savaş
Biri birisinin karşılığıdır	Biri birisinin karşılığıdır

Dayaz ile derin azılıkla çokluk	Sabır ile sebat kalemlle yazı
Bugün ile yarın varlıkla yokluk	Vatan ile nöbet şehitle gazi
Sıcak ile serin açılıkla tokluk	Gurbet ile hasret yarayla sızı
Biri birisinin karşılığıdır	Biri birisinin karşılığıdır

**ŞEREF ile ölmek imanla Kur'an
Yaşamakla bulmak meydanla insan
Ağlamakla gülmek zamanla mekân
Biri birisinin karşılığıdır¹³**

Bunların dışında elimizde, *musammat koşma*, şeklinde yapılmış bir de karşılaşma örneği bulunmaktadır. Karşılaşma Taşlıova-Tanrıkuşu-Çoba-noğlu arasında cereyan etmiştir.

¹³ Şeref TAŞLIOVA, Gülpınar, XIV (157), 5. 1989, s. 24.

Taşlıova-Tanrıkulı-Çobanoğlu**Taşlıova**

Sevdanın hızını aşkin közünü
Gönül mecazını soranlar bilir
Baharın hazırlı aşkin yazını
Dilberin yüzünü görenler bilir

Tanrıkulı

Kervanın izini gönül közünü
Sevdanın düzünü soranlar bilir
Güzelin nazını aşkin yazını
Sevdanın özünü örenler bilir

Çobanoğlu

İnsanın pozunu gönül özünü
Güzelin gözünü sürenler bilir
Baharın yazını kader bezini
Bu aşkin sazını vuranlar bilir

Taşlıova

Dolandım el gibi bir gönül gibi
Sarardım dal gibi solğun gül gibi
Çığnendim yol gibi şaşkin çöl gibi
Sofraya tuzunu verenler bilir

Tanrıkulı

Bu yollar yar gibi gönlüm dar gibi
Bu sevda zor gibi sinem sıra gibi
Bu gönlüm kar gibi içim nar gibi
Meydanda kozunu sürenler bilir

Çobanoğlu

Muhabbet bal gibi dağlar al gibi
Sarardım gül gibi oldum çöl gibi
Akarmı sel gibi doldum göl gibi
Kadderin buzunu kıranlar bilir

Taşlıova

Dertlerim dağ gibi aşkim bağ gibi
Ömrümüz çığ gibi geçen çağ gibi
Eridim yağ gibi koptom dağ gibi
Bu aşkin düzünü sürenler bilir

Tanrikulu

Bu gönlüm sır gibi sevda var gibi
 Tutuştum kor gibi yürek nar gibi
 Gözyaşım dür gibi gönlüm pır gibi
 İnancın dozunu yoranlar bilir

Çobanoğlu

Gönül oldu hale düşen hal gibi
 Arı verdi balı yapar bal gibi
 Çobanoğlu ele baktın el gibi
 Bu aşkin düzünü sürenler bilir¹⁴

Musammat ayaklı koşma / musammat müstezat koşma adlarıyla bilinen şiirlere ait olmak üzere tespit ettiğimiz altı adet şiir bulunmaktadır. Bunlar Erzurumlu Emrah (XIX. Yüzyıl)¹⁵, Tokatlı Nûrî (1825-1882), Tokatlı Gedâî (1824-1899)¹⁶, Zahmî (XIX. Yüzyıl)¹⁷ Sabit Müdamî (İki adet)(1918-1968)¹⁸ ye aittir. İki örnek veriyoruz.

MUSAMMAT AYAKLI KOŞMA

Ey şuh-i cânânâm çeşm-i fettanım
 Gayet sevdi canım seni dilrübâ
 Rûyunda şeb-bûlар açılmış ra'nâ
 Rahim kıl sultanım cevr etme bana
 Ey gül-i ra'nâ

Nedir o nûvâzîş nedir o revîş
 Nedir tipş tipş reftar yürüyüş
 Nedir bana küsusî nedir o gülüş
 Nedir o süzüş ey çeşm-i şehlâ
 Kâmet-i bâlâ

Gamze-i âhûlär çeşm-i câdûlär
 Hançer-i ebrûlär hal-i Hindûlär
 Anberîn giysûlär türlü hoş-bûlär
 Rûyunda şeb-bûlär açılmış ra'nâ
 Hikmet-i Mevlâ

Acabâ bu dilber kimin dediler
 Vasi-i hâlin öger NÛRÎYÂ söyler
 Bir ruhleri ahmer hüsn-i münevver
 Nice üftâdeler hû çeker sana
 Eylerler nidâ¹⁹

* * *

¹⁴ Nâzım Îrfan TANRIKULU, Âşıklar Divanı, İst., 1998, s. 250-251.

¹⁵ Hikmet DİZDAROĞLU, Türk Saz Şiirinde İlk Örnekler, s. 132.

¹⁶ Muhtar Yahya DAĞLI, a. g. e., s. 105-106.

¹⁷ Hikmet DİZDAROĞLU, Halk Şiirinde Türler, s. 133.

¹⁸ Ensar ASLAN, Doğu Anadolu Saz Şairleri, Erzurum, 1978, s. 188. / Bekir Samî ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, Posoflu Âşık Sabit Müdamî, Kayseri, 1993, s. 96 ve 203-204.

¹⁹ M. Fuat KÖPRÜLÜ, Türk Saz Şairleri, C. 2, İst., 1940, s. 487-488.

MUSAMMAT AYAKLI KOŞMA

Ey güzeller şahı âşiklar ahı Kessin bidden rahi etme içtinap Hak'tan et hicab Yeryüzünün mahi diller penahı Seversen Allah'ı çok kılma azap Ey tasvir-i nikab	Sen hublar alâsı cihan ranası Kâkülin sevdası gönülin havası Kaddin dilarası aşkin cilası Başının belâsı kaşların mihrap Eyledi harab
--	---

EMRAH ne savaştır yar kalem kaştır
Hain bağıri taştır gözlerim yaştır
Ruhların haşaştır aşkin ataştır
Cemalin mehvestir mislin afitap
Bulunmaz erbab

x x x

MUSAMMAT AYAKLI KOŞMA

Ey gonca dihanım leb-i mercanım Yolunda kurbanım sana can fedâ Ey kadd-i tuğbâ Ten içinde canım rûh-i revanım Yetiş ey lokmanım derdime devâ	Nedir o teravet o serv-i kamet Dü çesmin bir afet hüsn-i melahat O gilman nezaket yosma kıyafet Kopanır kıyamet düşer vaveylâ Ey saçı leylâ Vashindan şifâ
--	---

Toplanmış dilcüler vech-i mehrûlalar Kemanı ebrûlalar çeşm-i câzûlalar Gelirler miskbûlalar elvan kokular Bunca güftögûlalar sen hüsn-i ânâ Etme divanâ	Ey hurşid-i haver serv-i dilaver MÜDAMî kil yaver çün seni sever Her yana salâ ver vashına âver Bu medhe sezâ ver Şems-i nur-i âna Nûr-i lem'ana
---	--

2. Divanlar

Genellikle on dört, on beş ve on altı hece ile yazılan divanlar içinde nadir de olsa çift kafije ile söylemiş olanları vardır. Elimizde bulunan üç örnek Âşık İsmetî'ye²⁰ ve Ali Rahmani'ye²¹ (iki adet) aittir.

İsmetî'nin şiiri 7+7=14 hecelidir. Dizeler ortadan bölünüp yedi heceli misralar olarak alt alta yazıldığında *sicilleme* dediğimiz şiir şekli ortaya çı-

²⁰ Şiir, 15.12.1988 günü tarafımızdan derlenmiştir.

²¹ Âşık Ali Rahmani, Öğütler Destesi, Ank., 1988, s. 86-87.

kar. Ali Rahmanî'nin şiirleri ise; $8+5+5=18$, "Koşa ayakh koşma" adındanmasından hareketle bu şiirlere "koşa ayaklı divan" diyebiliriz.

DİVAN

Kâinatta yar âşıklar sen sende ara herkese yara
 Aşk ile zikir edici hal ister yar yar dil ister yar yar
 Hak haktır inkâr edenler atılır nara er helâl kâra
 Her an için rızasına gel ister yar yar al ister yar yar

Dikkat eyle zerresine her canla gezer ettiğin sezer
 Haklı haksız işlediğin anında yazar hisseni yazar
 Kişiye hendek kazanlar kendine kazar et kendin hazer
 Cennetine ziya saçan dal ister yar yar kal ister yar yar

Herkes kendi ettiğinin işte ihlaki taşı ahlaki
 Kaseni deryaya saldır getir hey saki maşa sar yaki
 Âşıklar aşkından yanar içinde tahtı nidası Hakk'ı
 Saz endezeli niyaz ile tel ister yar yar çal ister yar yar

Çırçır ALİ sen acızsın yar seni yakar riyayı çıkar
 Erenlerin çağlar yaşı didara akar içini yakar
 Cananına erişir ki hisarlar kalkar ciharı çalkar
 Hayır ile salatını kıl ister yar yar el ister yar yar

x x x

Dünyayı pazar bildim ne satıp neler aldım
 Çırpinan pervaneyim dönerim nara doğru
 Satışa yaman daldım davadan geri kaldım
 Maddenin sarhoşyum kanarım nere doğru

Hayati görüp gördüm rüzgâra haber verdim
 Ne idi benim derdim başımı boş yordum
 Zalime bakıp durdum bağıma yumruk vurdum
 Mazlumun gül adını anarım nere doğru

Kalanlar var mı handa gidenler gider günde
 Hatıra gelmez anda elveda olur canda
 Siraya girdim ben de vardır hesaplar sonda
 Çoğunu çok aldattım hünerim Bir'e doğru

Derinden gelir deyi aklımı ettim zayı
Eşilmiş kime kuyu görünen yolun boyu
Kazanmışsa kul neyi alacak düşen payı
Yürüdüççe yaklaştım sanarım yâra doğru

Ufuktan batar günüm nereye varır sonum
Affede canı canım inleyen ari benim
İncecik köprü önum durmadan titrer tenim
Özden akıp gidiyor pınarım sıra doğru

Zamanlar geçer durmaz nefsimiz fırsat vermez
Arzuya yolum varmaz düşünsem aklım ermez
Halimi eller görmez derdimi kimse sözmaz
Ömrümün feneriyim yanarım nura doğru

İSMETİ'yim mecliste kulağım kaldı seste
Mektubu yazdım dosta götürmez oldu posta
İçerken suyu tasta kalmayıñ sakın yasta
Derseniz göge uçtu inerim yere doğru

3. Musammat semailer

Bilindiği gibi halk şairlerinin bir kısmı aruz vezni ile divan, selis, semâî, kalenderî ve satranç adını verdikleri şirler de yazmışlardır. Bu vadide eser vermiş âşıklardan Gevherî, Âşık Ömer, Erzurumlu Emrah, Kamili, Tokatlı Nurî, Dertli, Pesendî ve Hengâmî gibi şirleri sayabiliriz. Ortaya konulan ürünler içerisinde çift kafiyeli örnekleri de bulmamız mümkün kündür. Elimizde bu tarzda ortaya konulmuş iki örnek bulunmaktadır. Bunlar; Âşık Ömer'le²² Ayaşlı Fahrî'nindir.²³ Ömer'in şiiri 5, Fahrî'nin semâisi ise 11 beyittir. Fahrî'nin şiiri diğerinden farklı olarak musammat tarzın yanı sıra şiirin ayağında da çift kafije kullanılmış olmalıdır.

Efendim sevdigim sizde, kadimi bu mudur âdet
Cefa vü cevrimiz bizde, nedendir koymadı tâkat

Ne madendir acep kânın ki tutmuş âlemi şânum
Peri-rûlarda akrânın, bulunmaz ey sehî kâmet

Beni ağlatma Allah'ı, seversen humların şahı
Uyutmaz kimseyi âh u figanım eylemez rahat

²² Hikmet DİZDAROĞLU, Halk Şiirinde Türler, s. 129.

²³ Mehmet ALDAN, Türlü Yönleriyle Ayaş, Ank., 1965, s. 156.

Bilinmez çok ser-encâmum, gamınla geçti eyyâmum
Anıncun yoktur ârâmum, benim bu yerde bir saat

Der ÖMER ey gözü âhû, yeter cevrin cihandır bu
Vefadan geçtim ey meh-rû, cefâya çok mudur gayet

* * *

Eğer âkil isen gönlüm, edâdan geç, sadâdan geç
Vefa kâmil isen gönlüm, sivâdan geç, ziyâdan geç

Sanlı damen-i Muhtar'a, dayan Settar'a Gaffar'a
Yâş Mansur gibi dâra, fenâdan geç, bekâdan geç

Görünmekte bedi işler, göğüslerde demir şîşler
Yok olsun böyle dervişler, abâdan geç, asâdan geç

Sana hiç başka yok tedbîr, güzel güzel eden takrîr
Tecerrûd âlemine gir, hevadan geç, semadan geç

Bir ustaddan alıp pendin, eğer çözmez ise bendifn
Kiyarsın kendine kendin, Hüda'dan geç, likâdan geç

Anıp esmasını çârin yok et elde olan varın
Ola Siddîk vefâdârin, serâdan geç, ginâdan geç

Günahını anıp ağla ciğerin aşk ile dağla
Yürü Ceyhun gibi çağla, riyâdan geç, nevâdan geç

Ali'nin oğluna cümle, dediler kim tebessümle
Yezid kavmi kılur hamle, kazâdan geç, belâdan geç

Buyurdu anlara sultân, elimde var benim burhân
Bu keyfiyet bize pinhân, hafâdan geç, cilâdan geç

Özün ol şâhâ taklîd et, Cenâb-ı Hakk'ı tevhîd et
Rüsüm-î terk ü tecrîd et, hebâdan geç, sabâdan geç

Ne demiş dinle Peygamber heman ol FAHRÎ fermanber
Kurumuş kürsi ve minber safâdan geç cefâdan geç

B. Şiirin ayağında çift kafiyeye yer veren şirler

Halk şiirinde *tek ayak* ve *döner ayak* olmak üzere iki türlü ayak vardır. Tek ayak her dörtluğun sonunda aynen tekrarlanan sözlerden oluşur. Döner ayak ise, aynı sesi veya sesleri esas olan kelimelerle oluşturulan ayaktır. "... coştum bugün ben, ... şaştım bugün ben, ... aştim bugün ben vs..." örneklerde görülen "ş" sesi döner ayağın temel sesidir ve bu sesin farklı kelimelerde döndürülmesiyle meydana getirilmiştir.

Bazı âşiklar, çeşitli sebeplerden dolayı, şiirin ayağında bu tek sesle yetinmeyip iki, hatta üç sese dayanan kafije kullanır, elinden geldiğince rediflerle anlamı zenginleştirerek ayağı tamamlar. Bunu da aynı veya farklı seslere dayanan kelimeleri seçmek suretiyle iki yolla gerçekleştirir. İki sesle yapılanları *çift ayaklı şiir*, üç sesle yapılanlara *üç ayaklı şiir* olarak adlandırılabiliriz.

1. Aynı sesleri yapılan çift kafiyeli şirler

Şiirin ayağında aynı sesleri ihtiva eden kelimelerle oluşturulan kafije sistemidir. Seçilen sözlerin anlam bakımından birbirini tamamlaması endişesi dolayısıyla âşık, ayağın oluşturulmasında zorluk çeker. Bu zorluğun halledilebilmesi, şiirin ve şairin gücünü belirler. Elimizde bu tarzda ortaya konulmuş 11 şiir bulunmaktadır. Bunlar; *Deryamî*²⁴, *Divanî*²⁵, *Feymanî*²⁶, *Hicranî*²⁷, *Kasvetî*, *Kusurî*²⁸ (8+7), *Reyhanî*²⁹, *Ruhanî*³⁰, *Sefil Selimî*³¹ (3 adet)'ye ait şirlerdir. Şirlerden Feymanî ile Ruhanî'nın şirleri 4, Kusurî'nin şirleri 15, diğerleri 11 hecelidir.

BAŞKA

Yarını bugün hazırla	Gaflette yatarsın niçin
Zemin başka zaman başka	Yarar iş bul yarın için
Ehil kaptan isen terle	Çalış didin yarın için
Dümen başka duman başka	Aman başka yaman başka
Bak halimi görür misen	Dikte harman savurursun
Duygulanır erir misen	Fikirleri kavurursun
Hak istesem verir misen	Niçin sözü çevirirsin
Demen başka hemen başka	Saman başka yemen başka

²⁴ Halil AÇIKGÖZ, a. g. e., s. 185-186.

²⁵ Âşık Zülfikar Divanî, *Sen Seni Tanı*, İst., 1971, s. 49

²⁶ Âşık Feymanî, *Ahu Gözlüm*, Ank., 1989, s. 18,

²⁷ İlhan YARDIMCI, *Büyük Halk Şairi Bayburtlu Hicranî*, İst., 1968, s. 60-61.

²⁸ M. Kaya BİLGEGİL, XVIII. Yüzyıl Saz Şairlerinden *Kusurî*, 1942, s. 72.

²⁹ Âşık Yaşar Reyhanî, *Kervan*, Ank., 1988, s. 30.

³⁰ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhanî, Erzurum, 1997, s. 41.

³¹ Doğan KAYA, *Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şirler*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1991/2, Ank., 1991, s. 69-70.

Kendi yolunu kendin aç
Başkasından olmaz ilaç
Öpeceksen bir eli seç
Lamen başka damen başka

RUHANÎ neden yakınır
Şerden belâdan sakınır
Herşeyden bir şey okunur
Namen başka **sümen** başka

x x x

GİBİ

Bakışların mânâ yüklü söz gibi
Hiç kişi görmemişsin sanki yaz gibi
Güzel desem sana sanki az gibi
Gül kıskanır seni al yanağın var

İbrişim saçların sanki tel gibi
Dudakların peteklerde bal gibi
Her bir yanın yeni açmış gül gibi
Dil kıskanır seni **bal** dudağın var

KASVETÎ görmüyör seni el gibi
Diyor sanki sana burda kal gibi
Şu garip gönlümü ettin yol gibi
El kıskanır seni dal parmağın var*

x x x

ZORUMUŞ

Ben kendimi ehil bir kul sanurdum
İnsan olmak insan bulmak zor imiş
Bazı kandırıldım bazı kanardım
Yola gelmek yolu bilmek zor imiş

Cuvaldzıla iğne arasında ben
Düşün tercih eyle seç birini sen
Yigidim diyorsan kaprisini yen
Öğüt almak temiz kalmak zor imiş

Kötülerden uzak iyiler haslar
Falan kim ki diyen kayaya toslar
Ummanı görmeyen dalçıclar taslar
Aşkla dolmak bahre dalmak zor imiş

SEFİL SELİMÎ den saf kuyruk yağı
Hemi panzehirdir hemi de ağı
Hazineler saklar Erciyes dağı
Dağı delmek hisse almak zor imiş³²

x x x

BENİM

Ehl-i diller sorarsa simsar benim muhtar benim
Taze mey pünhanum ikrar eyleyen ezhar benim **bîdâr** benim
Vasl-i pünhanın ikrar eyleyip destur alan
Sem'ine pervane-veş iksir benim **esrâr** benim

Hala bend olmuş rumuzu katlanan bulur devam
Kal ile meşhur bir demde pir ü civan hâs u âm
Bu ser-i sevdâ ile bulmaz cihanda kimse kâm
Şimdi bu meydan-i aşka **mâr** benim **ecdâr** benim

* Şiir, 27.4.1999 günü aşağı kendisinden alınmıştır.

³² Doğan KAYA, Âşık Sefil Selimi-Çobanın Can Pinarı, Sivas, 1996, s. 94.

Elli yıldır bu tarikde çekmişem çevrü belâ
 Mübtelâyım firkatine vuslatına mübtelâ
 Ehl-i uşşak var ise çıksın görem işte salâ
 Haml eden adâya şimdi pir benim leşker benim

Dâd-ı Hak'tandır bu yektâ hâşâ kendinden değil
 Her tarikin mürsidinden destur aldım söyle bil
 Bunca âlem içre gezdim olmadım asla hazil
 KUSURÎ'm çok cümleden esgar benim ebter benim

Bu tip şiirlerin başka örneklerine aşık karşılaşmalarında da rastlanır. Görebildiğimiz altı karşılaşmada, aynı sese dayanan ayaklar kullanılmıştır. İkinci bir husus da tamamının üç aşık arasında cereyan etmesidir. Sözkonusu karşılaşmalar, Nâzım Îrfan Tanrikulu'nun hazırladığı *Aşiklar Divanı* adlı eserde yer almaktadır. Karışlaşmaların kimler arasında hangi seslerle yapıldığı ve hece sayıları söyledir: (Belirtilen sayfa rakamları bahsettiğimiz kitaptaki sayfalara aittir.):

Tanrikulu-Çerkezoğlu-Çırağı: "r" sesi - 8 heceli (s. 298-299)
Sümmanioğlu-Türabi-Tanrikulu: "t" sesi - 11 heceli (s. 517-518)
Tanrikulu-Karahanlı-Günay Yıldız: "z" sesi - 8 heceli (s. 99-100)
Tanrikulu-Kul Nuri-Reyhanî: "z" sesi - 11 heceli (s. 267-268)
Tanrikulu-Torunî-Ruhanî: "z" sesi - 11 heceli (s. 370-371)

Dündar-Yavuz-Tanrikulu: "z" sesi -11 heceli (s. 617-618)

Biz bunlardan r, t, z sesleriyle yapılan ayaklara ait olmak üzere birer örnek kaydediyoruz.

Tanrikulu-Çerkezoğlu-Çırağı **Tanrikulu**

Deli gönül boşça gezme
 Serde sırla mânâ ara
 Aşkın sahrasına düşüp
 Narda nurda mânâ ara

Çerkezoğlu **Bülbülün feryadin neder** **Zarda zerde mânâ ara** **Gâh yeşildir gâhi beyaz** **Kırda karda mânâ ara**

Çıraqı

Gâh sudasın gâh toprakta
 Yerde torda mânâ ara
 Şayet Musa'yı gördünse
 Tur'da nurda mânâ ara

Tanrikulu

Dert bitirir azar azar
 Bu âlemde kıldım nazar
 Leylâ çölde boşça gezer
 Yarda yerde mânâ ara

Çerkezoğlu

Korkaklara meydan olmaz
 Okumayan irfan olmaz
 Can vermeden canan olmaz
 Serdeerde mânâ ara

Çıraqı

Adamın boynu kesildi
 Sağ iken sesi kısıldı
 Mansur boşça mı asıldı
 Erde darda mânâ ara

Tanrikulu

Anla gönül narı budur
 Sevdanın diyarı budur
 Ol Hüda'nın sırrı budur
 Varda Bir'de mânâ ara

Çerkezoğlu

ÇERKEZOĞLU'nun ahına
 Ermediim barangâhına
 Gel gir aşkin dergâhına
 Erde görde mânâ ara

Çıraqı

NURİ ÇIRAGI'nın sesi
 Dilindedir ki ihlası
 Dünya ahret mesiresi
 Burda orda mânâ ara

Tanrikulu

TANRIKULU zara düştüm
 Ben burada zora düştüm
 Mansur gibi dara düştüm
 Gerde görde mânâ ara

Çerkezoğlu

ÇERKEZOĞLU'nun özünde
 Işık veren gündüzünde
 Aşıkların kapısında
 Yerde karda mânâ ara

Çıraqı

Bak bu surra eren kimdir
 Bu ÇIRAĞI gören kimdir
 Bakan kimdir gören kimdir
 Durda görde mânâ ara³³

Sümmanoğlu-Türabi-Tanrikulu

Sümmanoğlu
 Bilmiyorum amma böyle demişler
 Kemaleti olan çehalet siler
 Her sözünde cevher altın gümüşler
 Kerameti olan kerahet siler

Türabî

Düşenin yüzüne güler her zaman
 Merhameti olan hararet siler
 Bu dünyanın varı olmaz gözünde
 İtikati olan ziyafet siler

Tanrikulu

Anladım bu sözü usta aşıklar
 Hakikati olan çok illet siler
 Hiç durmadan yalvarırım Rabb'ime
 Kıraati olan kefaret siler

³³ Nâzım İrfan TANRIKULU, a.g.e., s. 298-299.

Sümmanioğlu

Kim bilir ki nasıl olır sonumuz
 Şükrolsun Mevlâ'ya doğru yönümüz
 Çalış kazan ögün demiş dinimiz
 Cesareti olan sefalet siler

Türabî

Dilimde kalbimde Hakk'ı söyleyen
 Gariplerin dertlerini paylayan
 Kelâm-ı Kadim'i rehber eyleyen
 Malumatı olan kehanet siler

Sümmanioğlu

SÜMMAN'OĞLU sevda suyu yağışlar
 Bilirsiz ki Hak'tan gelir doğuşlar
 Umarım ki hocam bizi bağışlar
 Mahareti olan kabahat siler

Türabî

Gel TÜRABÎ dikkat eyle diline
 Korku yoktur Hakk'ın gerçek kuluna
 Allah için gidip cihat yoluna
 İcabeti olan bir zillet siler

Tanrikulu

TANRIKULU düşün ta içinden yan
 Feryat eyle inan ol Mevlâ'ni an
 Eğer günahsızsa gariban insan
 Bekareti olan delalet ister³⁴

x x x

Tanrikulu-Kul Nuri-Reyhanî**Tanrikulu**

Feryat ile çok dolandım dünyayı
 Yazdan buzdan anlayamı görmedim
 Âşık diye meydanlarda dolandım
 Sazdan sözden anlayamı görmedim

³⁴ Nâzım İrfan TANRIKULU, a.g.e., s. 517-518.

Kul Nuri

Neden ise hiç kanaat kalmadı
 Çoqtan azdan anlayani görmedim
 Ya nasıl olacak sohbetin vardır
 Özden tuzdan anlayani görmedim

Reyhanî

Gevezeler çok konuşur boşuna
 Sizden bizden anlayani görmedim
 Dervişler dolanır kendi başına
 Dizden izden anlayani görmedim

Tanrikulu

Âlem çok genişir ettim nazarı
 Çekmiyor bu gönül figanı zan
 Aşkın mekânında kurdum pazarı
 Bazdan bezden anlayani görmedim

Kul Nuri

Küçükseñ büyüğü yutmak kolay mı
 Boşa meydanları katmak kolay mı
 Dizde derman bitti tutmak kolay mı
 Gazdan hızdan anlayani görmedim

Reyhanî

Geliyorum bilenlerin peşine
 Karışmayız ariflerin işine
 Gençliğimi satmasınlar boşuna
 Cazdan cızdan anlayani görmedim

Tanrikulu

Mahlas TANRIKULU İRFAN gibiyim
 Yol vermez yücede ferman gibiyim
 Gönül hasadında harman gibiyim
 Tezden tozdan anlayani görmedim

Kul Nuri

Kim kime meydanı nasıl açıyor
 Nasıl inceleyip neyi seçiyor
 Kimler minareden çıkış uçuyor
 Kazdan Laz'dan anlayani görmedim

Reyhani

Her kimde var ise kuvveti dayı
 REYHANI onunla olurmuş ayı
 Fukaraya danışmayın bankayı
 Cızdan vizdan anlayanı görmedim³⁵

Aynı ses esasına dayalı ayakla yapılmış ilgi çekici bir karşılaşma da Efkarî (1900-1980) ile Azmî arasında olmuştur. Karşılaşma hem kafiye hem de ebced hesabı esas almıştır. Kafiye (nun) sesine dayandırılmıştır. Bilindiği gibi (nun) ebcette 50 sayısını karşılar. Bir misra içinde, (nun) ile başlayıp biten kelime ile, sonu (nun) olan kelime şartı öne sürülmüştür. Bu karşılaşmayı âşıklar başarı ile tamamlamıştır.

Azmî

Ebced okumuşsen kolay çıkarsın
 (Nihan)da hesap çift (han)da tek elli
 Sıra sıra madalyan var takarsın
 (Nişan)da hesap çift (şan)da tek elli

Muamma açmada göster feraset
 Bu hesapta gerek yüksek dirayet
 Sorsalar bir kaza bir de vilayet
 (Narman)da hesap çift (Van)da tek elli

Efkarî

Biz ders okumuşuz pir-i mugandan
 (Noksan)da hesap çift (kan)da tek elli
 Bu aşkin elinden geçmişiz candan
 (Nisyan)da hesap çift (yan)da tek elli

Yaramayan yere hiç gitmeyelim
 Hele yaramazdan bahsetmeyelim
 Nasrettin Hoca'yı unutmayalım
 (Numan)da hesap çift (son)da tek elli

AZMÎ bu hesabı bilenler açar
 Âşina olmayan şaşarır nâçar
 Her sene otuz gün takvimde geçer
 (Nisan)da hesap çift (san)da tek elli

Herkes işittiştir dünyada vardır
 EFKARÎ Edirne Yanya'da vardır
 Çalanlar bugün çok Konya'da vardır
 (Neyzen)da hesap çift (zan)da tek elli³⁶

2. Farklı seslerle yapılan çift kafiyeli şiirler

Şiirin ayağında çift kafiye kullanmanın bir başka şekli de farklı sesleri ihtiva eden kelimelerle yapılmış kafiyeleri kullanma usulüdür. Elimizde bu tarzda ortaya konulmuş bir hayli örnek vardır. Bunlardan üç adedini aynı konuyu ele alan Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şirler adlı önceki çalışmamızda yayımlamıştık. Zileli Talibi³⁷, Silleli Süruri³⁸, Tokathlı Nu-

³⁵ Nâzım İrfan TANRIKULU, a.g.e., s. 267-268.

³⁶ Kemaî Bülbül, Ardanuçlu Efkarî, HOTEY-Der Yayınları, (Basıldığı Yer, yıl yok), s. 23-24.

³⁷ Refik Ahmet SEVENCİL, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, İst., 1965, s. 259-260.

³⁸ Sadreddin Nûzhet (ERGUN), Silleli Süruri, İst., Tarihsiz, s. 26.

ri³⁹, Zabit⁴⁰, Hicranî⁴¹, Reyhani⁴², Hasretî⁴³, Sefil Selimî (3 adet)⁴⁴, Gül Ahmet⁴⁵, Ali Güç⁴⁶ gibi âşıklara ait olan bu örnekler tekrar yer vermek istemiyoruz.

Sözünü ettigimiz makalenin yayımlanmasından sonra bu grupta değerlendirebileceğimiz 20 örnek daha tespit ettik. Bunlar; Erdem Can (2 adet), Eserî, İbrahim Doğan, Kapitanî (2 adet), Recep Kızılkaya, Metin Özcan, Ruhani, Sefil Selimî (5 adet), Şeref Taşlıova, Sefil Kadimî (2 adet), Mazlumî (Uğur Kaya), Zakîri ve Murat Boydaş'ın şiirleridir. Sefil Selimî'nin Çobanın Can Pınarı adlı eserde geçen bahsettiğimiz beş şiirinden ikisini kaydediyor, 89, 91, 164. sayfalarda kayıtlı üç şiirini belirtmekle yetiniyoruz. Ayrıca kitabımızın Gülşadî ve Çıraklıları başlıklı yazımızda yer alan Gülşadî'nın (Öğrendim) başlıklı şiirini de burada zikredebiliriz.

DÜŞ ARASINDA

Bir güzelin vurgunuyum
Ben iki kaş arasında
Öyle hasret yorgunuyum
Son iki kiş arasında

Görem dedim vefasını
Süremedim sefasını
Çektim aşkin cefasını
On iki yaşı arasında

Buse aldım buse verdim
Sanki hiç kalmadı derdim
Nasip oldu yarı gördüm
Dün iki düş arasında

Hangi aşık murad aldı
Muradı yanında kaldı
Derler ÂŞIK ERDEM öldü
Can ile taş arasında⁴⁷

x x x

GURBET ÇİÇEĞİ

Yarına arzusu ümidi vardi
Solmadı kişlarda gurbet çiçeği
Hasret ülkesinde bir sevgi yurdu
Bulmadı boşlarda gurbet çiçeği

Zalimin zulmünden usandı bezdi
Cahil el kopardı acılar üzdü
Kıymet bilmeyenler çığnedi ezdi
Olmadı başlarda gurbet çiçeği

³⁹ İbrahim ASLANOĞLU, *Erzurumlu Emrah'ın Son Günleri ve Ölümü*, Türk Folkloru, VII (85), 8.1986, s. 5.

⁴⁰ Saim SAKAOĞLU- Ali Berat ALPTEKİN- Esma ŞİMŞEK, *Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri*, C. I, İst., 1985, s. 137.

⁴¹ İlhan YARDIMCI, *Büyük Halk Şairi Bayburtlu Hicranî*, İst., 1968, s. 19.

⁴² Âşık Yaşaç Reyhani, a. g. e., s. 50.

⁴³ Âşık Hasretî, İşaklı Pınar, Ank., 1989, s. 37.

⁴⁴ Âşık Sefil Selimî, Küll Yanmasın, Ank., 1989, s. 35 / İbrahim ASLANOĞLU, *Âşık Sefil Selimî-Yalımkat*, Sivas, 1978, s. 68. / Doğan KAYA, *Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şirler*, THKA 1991/2, Ank., 1991, s. 77-78.

⁴⁵ Feyzi HALICI, *Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk*, Ank., 1981, s. 89.

⁴⁶ Ali GÜÇ, *HAGEM Arşivi*, YB. 86. 0122.

⁴⁷ Cengiz GÜRLEK, *Âşık Erdem Can-Gurbet Çiçeği*, Sivas, 1996, s. 43.

Âşık ERDEM CAN'ı yar âşık etti
 Diken arasında ömrümüz bitti
 Sevenleri bile unutup gitti
 Kalmadı düşlerde gurbet çiçeği⁴⁸

* * *

YAYLA YOLUNDA

Sen o geçedesin ben bu geçede	Dağ taş şahit oldu seninle bana
El ele tutuşak yayla yolunda	Kül oldum aşkinla ben yana yana
Ben oldum sevdiğim köyden göç eden	Aynılık tak etti bu tatlı cana
Gül güle tütişek yayla yolunda	Yel yele bitişek yayla yolunda

Hem hayal görüürüm hemi de düşler	Kurtlara kuşlara yar seni sordum
Dost sevdan başıma açtı çok işler	Kız senin uğruna aklımı verdim
Özümde hasret var gözümde yaşlar	ÂŞIK ESERİ'yim figana durdum
Sel sele katişak yayla yolunda	Dal dala ötüşek yayla yolunda ⁴⁹

* * *

ÖLECEK

Ne dikene güle ne de bir güle	Seherin vaktinde düşmüşüm yola
Diken de ölecek gül de ölecek	Geliyor karşımdan yarım mı ola
Ne yağmura kalır ne bir sele	Bülbülüm gül için çıkmıştır dala
Akan da ölecek sel de ölecek	Çikan da ölecek dal da ölecek

Kuşkulu hallerim ayan Mevlâ'ya
 Mecnun âşık olmuş idi Leylâ'ya
 İBRAHİM DOĞAN'ım türkü söyleye
 Yakan da ölecek dil de ölecek⁵⁰

* * *

GELİYORUM

Âşıkların toplandığı meydanda
 Geliyorum eriyerek pişerek
 Yiğitlerin güreştiği harmana
 Geliyorum yürüyerek koşarak

Taşıma su ile dejirmen dönmez
 Bu atasözünü cahiller bilmez
 Ustaya çırakta mesafe kalmaz
 Geliyorum koruyarak koşarak

⁴⁸ Cengiz GÜRLEK, Âşık Erdem Can-Gurbet Çiçeği, Sivas, 1996, s. Arka Kapak.

⁴⁹ İmren SEVİNDİK, Âşık Eseri-Yayla Yolunda, Sivas, 1998, s. Arka kapak.

⁵⁰ Şiir, 26.5.1999 günü tarafımızdan derlenmiştir.

Ben nefsimde doğruluğu aradım
Haksızlığa karşı benim feryadım
Doğru bir hedefe ben adım adım
Geliyorum arıyarak aşarak

KAPTANÎ'yim bez olmadum tarağa
Hedefim dikmeden fazla irağa
Her kul girer birgün kara t toprağa
Geliyorum çürüyerek düşerek⁵¹

* * *

GÖZ GÖRE GÖRE

Sevdiğim hasretim verem ediyor
Usandım kapına yüz süre süre
Günler boş geçiyor gençlik gidiyor
Hergün eriyorum göz göre göre

Balkonda oturur yola inmezin
Neler çektiğimi inan bilmezsin
Yüz keredir söz verip de gelmezsin
Umudum bağladım yüz bire bire

Dünya güzel dolsa seni bilirim
Zincire vursalar sana gelirim
Seni görmeyince deli olurum
Usandım peşinden iz süre süre

KAPTANÎ'yim günlerini sayarak
Sözlerini telefonda duyarak
Bugün geçti belki yarın diyerek
Bikmadın sen bana söz vere vere⁵²

* * *

GEREKENLER

Maksatlar engele vardıği anda
Kışlada alarm vurduğu anda
Tehlike bacayı sardığı anda
Bize biz gerekir elden fayda yok

Bu milletin dini İslâm değişmez
Yolcu İslâm hanı İslâm değişmez
Damarı Türk kanı İslâm değişmez
Bize köz gerekir külden fayda yok

Türkler arı olsun Türkiye'm çiçek
İbadet süsumüz gönüller petek
Mânâlar gönülde yerlesin tek tek
Bize söz gerekir telden fayda yok

Düşman bile olsa haset etme haaa
Cömertlik et cimriliği tutma haaa
"Denizden abdest al, israf etme" haaa
Bize az gerekir boldan fayda yok

Geç kaldık elele tutuşmak için
Uzay yarışına yetişmek için
İlmin ateşiyle tutuşmak için
Bize hız gerekir kaldan fayda yok⁵³

* * *

51 Şiir, 9.12.1997 günü tarafımızdan derlenmiştir.

52 Şiir, 9.12.1997 günü tarafımızdan derlenmiştir.

53 Recep Kızılıkaya, *Kavuşanlar*, Sivas, 1991, s. 8.

ELVEDA

Ayrılık zamanı gurbettir yolum
Varamam eline gayrı neyleyim
Çaresiz kırıldı kanadım kolum
Saramam beline gayrı neylayim

Bir hasret acısı başlar çekilmez
Garibin kabrine taşlar dikilmez
Ağlasam gözümden yaşlar dökülmez
Duramam seline gayrı neyleyim

Zaman gelir geçer güne gün ekler
Gönül sevdiginden bir haber bekler
Derleyip yaylada türlü çiçekler
Seremem yoluna gayrı neyleyim

METİN ÖZCAN der ki baharın soldu
Hayaller ümitler bir bir yok oldu
Elimde yadigar bir sazım kaldı
Vuramam teline gayrı neyleyim⁵⁴

* * *

AYRI KALIR

Şu dünyada ayrılığın elinden
Mekân ayrı kalır kul ayrı kahr
Eriyen zamandan devrolan günden
İnsan ayrı kahr yıl ayrı kalır

Herkes oynayamaz bu oyuncakta
Haklı sürüm sürüm haksız kucakta
Gözyaşı damlayıp sönen ocakta
Duman ayrı kahr kül ayrı kahr

Âşık telden anlar yolcu da yoldan
Bağban bilir gülistanın halinden
Bir goncayı köparsalar dalından
Gülşen ayrı kahr gül ayrı kalır

Âşık RUHANÎ'ym işin incesi
Bu âlemden gelmiş geçmiş niceci
Fasıl tamam olur ölüm gecesi
Ozan ayrı kalır tel ayrı kalır⁵⁵

* * *

SEVGİ

Ne kitaba sıgar ne de yoruma
Birlerdeki sevgi bindeki sevgi
Cevap hazırladı kendi soruma
Serlerdeki sevgi bendeği sevgi

Eyyup Peygamber'in yarasında o
Kanyla kocanın arasında o
İncelik kabalık darasında o
Zarlardaki sevgi zandaki sevgi

Yadda yabancıkıda kavim hisimda
Çehresi akseder mevcut cisimde
Seyret tablolarda seyret resimde
Türlerdeki sevgi sandaki sevgi

Şu kürre-i arzin dönen çarkında
Ömür değiirmeni hayat arkında
Siyeş-beyaz sarı-esmer irkında
Morlardaki sevgi sendeki sevgi

İmanda ısrarda fikir zikirde
Duygu düşüncede sabır şükürde
Güzelde çirkinde zengin fakirde
Erlerdeki sevgi şandaki sevgi

Sınır tanımayan hudut bilmeyen
Karantalığın pençesinde kalmayan
Vaktin ziyasından mahrum olmayan
Turlardaki sevgi tandaki sevgi

⁵⁴ Celalettin KURT, Elbistanlı Şairler Antolojisi, Malatya, (1993), s. 227.

⁵⁵ Dilaver DÜZGÜN, Âşık Mustafa Ruhani, s. 217.

Zincirler koparır viz gelir köstek
 Ayaklıarda ökçe parmağa destek
 Mutluda mutsuzda kutlu bir istek
 Yıldardaki sevgi bendeki sevgi

SEFİL SELİMİ'niz aşık bir kişi
 Taşırsan Yunus'un aşkınu taşı
 İyinin temizin safların işi
 Nurlardaki sevgi dindeki sevgi⁵⁶

* * *

SOR

Kapı kapı gez
 Birden bini sor
 Bu esrarı çöz
 Sırdan seni sor

Her can bir çeşit
 Ne dersem işit
 Kim kime eşit
 Pirden bunu sor

Benliğin kürkü
 Çektiğin korku
 Araştır farkı
 Erden canı sor

Yediğin zehir
 Gözyaşı nehir
 Batırla zahir
 Nurdan tanı sor

Âlemin cemi
 Binası himi
 Elifi mimi
 Yardan dini sor

SELİMİ'ye kar
 SEFİL'liği var
 Lisanında der
 Ferden beni sor⁵⁷

* * *

BİR HOŞ

Geçmişten gelecek zaman içini
 Bilmesi bir başka görmesi bir hoş
 İnsanoğlu hayatının göçünü
 Silmesi bir başka sorması bir hoş

Gökten yere yağmur yağışı gibi
 Güneşin ufuktan doğuşu gibi
 Işık karanlığı boğusu gibi
 Gülmesi bir başka sarması bir hoş

Dörtnalal koşarmış Küheylan atı
 Asaletten gelir onun süratı
 Aklin iradesi ruhun saatı
 Çalması bir başka kurması bir hoş

Doğruyu konuşmak dilin zekâti
 Helala uzanmak elin zekâti
 Kırkta bir verilir malın zekâti
 Olması bir başka vermesi bir hoş

Herkes bir umutla yaşıar dünyada
 Bu enerji depolanır bünyede
 Masal bahçesini görür rüyada
 Kalması bir başka yorması bir hoş

Huzur ile güler insanın yüzü
 Herkese hoş gelir sohbeti sözü
 Eğer gerçekleri görmüşü gözü
 Bulması bir başka ermesi bir hoş

Herkes bilir kendi solu çağını
 Boş geçirmez zamanını çağını
 İçindeki büyük umut dağımı
 Delmesi bir başka yarması bir hoş

ŞEREF her insanda ayrıdır niyet
 Hayat bazan kolay bazan eziyet
 Mutluluk insanda güzel meziyet
 Alması bir başka varması bir hoş⁵⁸

* * *

⁵⁶ Doğan KAYA, *Aşık Sefil...*, s. 79.

⁵⁷ Doğan KAYA, *Aşık Sefil...*, s. 161.

⁵⁸ Gülpınar, Ocak 1998, Yıl:23 S. 261, s. 26.

IRAĞIM

Can evime bir od düştü yanarım
Sazdan ayrı düştüm telden irağım
Sanki içten içe kaynar pınarım
Gözden ayrı düştüm selden irağım

Sormayın yarenler halim perişan
Gönülden gönüle yolum perişan
Bağım talan oldu gülüm perişan
Yazdan ayrı düştüm gülden irağım

Ellerim koynumda bağlandım kaldım
Neler umut ettim bakın ne buldum
Âşkı kabul ettim bir âşık oldum
Közden ayrı düştüm kıldan irağım

Ey SEFİL KADİMLİ sana ne oldu
Kim ne istediyse o onu buldu
Muradım umudum gözümde kaldı
Özden ayrı düştüm dilden irağım⁵⁹

11.10.1994

* * *

BAHSETME

-Âşık Enis'e
Ateş olsan cürmün kadar yer yakan
Henüz korlanmadan kıldan bahsetme
Kir ile pislikten görünmez yakan
Daha varlanmadan halden bahsetme

Arı isen biraz dolaş çiçek gör
Sağlam at temelin sağlam bina ör
Topalsın sakatsın hem de körden kör
Nefsin körlenmeden dilden behsetme

Söz suyum var deme közü kararır
İnsan dili ile yerin daraltır
Rengini uçurur benzin sarartır
Sen ki erlenmeden kıldan bahsetme

KADİMLİ der çift ayağa cevap ver
Sanatım sanattır seni çigner yer
Herkes takdir etsin böyle sergi ser
Sevip birlenmeden daldan bahsetme⁶⁰

1988.

* * *

YALNIZIM

Aşkın deryasında boğuldum gittim
Bilgeler olurum dilde yalnızım
Şansıma baktırdım tüketdim bitti
Belgeler olurum falda yalnızım.

Hasretlik çekерim izdirap katma
Sevdana yanarım uzağa atma
Aşkın güneşini doğdurduń batma
Gölgeler olurum çölde yalnızım.

Gördüm seni aklım şaşı del'oldum
Düşünce aşkına yandım çöl oldum
Kasırgalar koptu kırık dal oldum
Dalgalar olurum salda yalnızım.

Kaşların yay gibi gözlerin kömür
MAZLUMİ'ye sanki her sözün emir
Âşki tadanlara yeter mi ömür
Çalgılar olurum telde yalnızım⁶¹

* * *

59 Halil İbrahim DALGIÇ, Âşık Sefil Kadımlı, Sivas, 1999, s. 19 (Basılmamış Lisans Tezi).

60 Halil İbrahim DALGIÇ, a. g. e., s. 81

61 Doğan KAYA, Açıyurtlu Halk Şairleri, Sivas, 1999, s. 143.

KARIŞMA

El elden üstündür arşa varinca
Dil dilden üstündür kürse varinca
Kelâmlar manâlı incedir ince
Kimsenin sözüne karışma dilim

Kimi terk eylemiş taht u tacını
Kimi ilim okur vermiş gücünü
Kimi mala malik yapmış Hacc'ını
Kimsenin azına karışma gülüm

Kimi Hakk'a aşık kimi mecazi
Kimi hazır cevap tez verir sözü
Kimi gözü görmez el çalar gözü
Kimsenin sazına karışma elim

Herkesin kalbinde gizli hali var
Kimse bilmez nere gider yolu var
Sırlanmış petekte oğul balı var
Kimsenin pozuna karışma balım

ZAKIRÎ tenhada durmaz yazaram
Bazı Mecnun olup çölde gezerim
Devlet izin verse açsam pazarım
Kimsenin bezine karışma malım⁶²

(saz : iş)

* * *

TUTMUYOR

Yine hatırladım bizim elleri
Varacağım ama dizim tutmuyor
Dağlarında açan reňk renk gülleri
Dereceğim ama özüm tutmuyor

Yoktur emmin dayın göç etmiş halan
Boşalmış o köyler edilmiş talan
Ne mektup yazan var ne haber salan
Soracağım ama yazım tutmuyor

İlkbaharda boz bulanık sel gibi
Dalları kurılmış gonca gül gibi
Gurbet elde alem bana el gibi
Soracağım ama gözüm tutmuyor

Dağlarda meleşir koyunla kuzu
Senden ayıranın kör ola gözü
Âşık MURAT dert ortağın şu sazi
Kiracağım ama yüzüm tutmuyor⁶³

Çok sayıda örneğini gördüğümüz çift kafiyeli ayak şiir tarzı, zaman zaman aşık karşılaşmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Elimizde bu şekilde ortaya konulmuş 10 örnek vardır. Bunlardan birisi Çobanın Can Pınarı adlı kitapta olup, Sefil Selim'ye aittir.⁶⁴ Diğer 9 tartışma ise, Nazım İrfan Tanrikulu'nun Âşıklar Divanı adlı eserindedir. Karışlıklar arasında cereyan etmiştir. Belirtilen sayfa numaraları adı geçen ese-re aittir.

⁶² Doğan KAYA, Âşık Zakirî, Sivas 1996, s. 46.

⁶³ Şiir, 6.6.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁶⁴ Doğan KAYA, Âşık Sefil..., s. 234.

Tanrıku lu-Mürsel Sinan-Günay Yıldız: 8 heceli (s. 146)

Tanrıku lu-Mustafa Aydin: 11 heceli (s. 171)

Çerkezo glu-Çıraklı-Tanrıku lu: 8 heceli (300-301)

Tanrıku lu-Maksut Koca: 11 heceli (s. 341)

Ruhanî-Tanrıku lu-Torunî: 8 heceli (s. 372-373)

Tanrıku lu-Erdalî-Azeri: 8 heceli (s. 407-408)

Tanrıku lu-Şihlio glu-İmami: 8 heceli (s. 421-422)

Mevlüt İhsanî-Taşlıova-Tanrıku lu: 11 heceli (s. 438-439)

Tanrıku lu-Üstündağ-Poyrazo glu: 8 heceli (s. 585-586)

Biz bu karşılaşmalardan birini örnek verelim:

Tanrıku lu

Feryat eder deli gönlüm

Ummân benim sel bendedir

Ben Hakk'ımı anyorum

Kervan bende yol bendedir

Şihlio glu

Dinleyin beni dostlarım

Derman bende hal bendedir

Daima sohbet isterim

Ferman bende dil bendedir

İmamî

Hoş safalar getirmişler

Mihman ende el bendedir

Meyveleri yetirmişler

Bağban bende gül bendedir

Tanrıku lu

Hak yolunda ize döndüm

Benliğimde öze döndüm

Ateş aldım köze döndüm

Duman bende kul bendedir

Şihlio glu

Yönüm Hakk'a çeviririm

Dağlar olsa deviririm

Ben de harman savururum

Saman bende yel bendedir

İmamî

Bilmem kim kisb ü kâr etmiş
 Kimler kimleri yar etmiş
 Biri birini var etmiş
Rahman bende kul bendedir

Tanrıkulu

İRFAN dile çağırır o
 Bağda güle çağırır o
 Gerçek yola çağırır o
Kur'an bende dâl bendedir

Şihlioğlu

Şihl'oğlu der doğru yolum
 Kara bahtum deliyorum
 Aşka gelse çalıyorum
Keman bende tel bendedir

İmamî

Otuz beş yoluń yarısı
 Bilmem ne olur gerisi
 İMAMÎ aşkın sürüsü
Çoban bende mâl bendedir⁶⁵

Bunların dışında ayağı çift kafiyeli örnekleri halk türkülerinde de
 görmekteyiz.

Kar yağıyor yağıyor
Abamı giyeceğim
 Sakallıya varıp da
Baba mı diyeceğim

x x x

Çıktım dağların başına
Kan dizleyi dizleyi
 Yaralarım göz göz oldu
Yân gözleyi gözleyi

⁶⁵ Nazım İrfan TANRIKULU, a. g. e., s. 421-422.

3. Misra başı kafiye (baş kafiye) ve kelime başı kafiye ile yapılan çift kafiyeli şiirler

Sözlerimizin başında da söylediğimiz gibi Türk şiirinin ilk örneklerinde kafiye misraların başında idi. Kafiye daha sonra ortaya ve sona kaydi.

Edebiyatımızda nadir de olsa misra başında kafiyeye yer veren şairler vardır. Sözgelişi, Âşık Paşa, Gubarı, Bosnavî, Erkiletli Âşık Hasan (1772-1856)(3 adet), Veysel Şahbazoğlu, Kaptanî ve Cefâî'nin şiirlerinde bu tip örnekler rastlamaktayız. Tabiiki ortaya konulan bu örneklerde misra sonlarında da kafiyeye yer verilmiştir. Şiirlerde dikkatimizi çeken bir başka taraf da aynı sesle başlayan kelimeleri mümkün olduğunca bir araya getirme gayretidir. Bu durumda, misralarda, kafiye sayısı daha da artar ve biz bu şiirleri çok kafiyeli şiirler olarak ele alabiliyoruz.

Erkiletli Âşık Hasan'ın baş kafiyeyle söylediği üç şiirin ortak özelliği hepsinde de (m) ünsüzünü kullanması ve bu sesle başlayan kelimelere misra içlerinde de yer vermesidir.

GELİR

Mürüvvet kânsın muy-ı anber
Mahmurdur gözleri mestane gelir
Mislin yok cihanda mah-ı envarım
Melek karışmıştır merdane gelir

Müjgânın okuna mail olmuşam
Muhtacım dildara murad almışam
Mümkin mü sevdigim nihman gelmişem
Merhamet kil bana meskâne gelir

Müşkil işlerime medet kil nazar
Mezahibdir şahîm medhini yazar
Mahsus görmek için meşrebim gezer
Mat etmiş kendini meydana gelir

Meded kil HASAN'a murada irem
Men gedaya olmazsa meğer kerem
Muhabbet tuzağın mestali korum
Merhaba efendim miyane gelir⁶⁶

Karşı âşık Veysel Şahbazoğlu (Arpaçay, 1921-1995) ise üç dörtlük olarak söyledişi Tekerleme başlıklı şiirinde dörtlükleri m, h ve a sesleriyle başlatmıştır.

BİZE

Merdan Muhammed damadı Mustafa evlâ bize
Musa Kelimullah dedi Mevlânâ Mevlâ bize
Mevlûd Resülü şanına hatîb-i çelebidir
Mehdi sahibü'l-zamanı muratla Mevlâ bize

⁶⁶ Rasim DENİZ, Erkiletli Âşık Hasan, Kayseri, 1996, s. 115.

Hasan ağı ile gitti Hüseyin al kanınan
 Hamza Habibullah dedi Harun'da nişanınan
 Halil'den Hacer hamile İsmail kurbanının
 Hatice'yle Havva haktır gelmesin hülya bize

Adem'i abad etti gönderdi peder dedi
 Ahmed Ali'yi diledi Abbas'a kader dedi
 Abdullah Amine eşi Ayşe Muhtar'da dedi
 Allah'ın alım varlığı ŞAHBAZ'ıın söyle bize⁶⁷

Azerbaycanlı şair Molla Cuma'nın da misra başında ve misra sonunda aynı sesi kullanarak vücuda getirdiği ve başarılması oldukça zor olan pek çok şiiri vardır. (N) sesini esas alarak söyledişi bir şiiri söyledir:

BAZİNEN

Ne yahşı sen bize gelibsen canan	Nadan iken halal olsun sen amin
Neçün geldin bele çile-bazinen	Naşıllarla hemdem olma sen amin
Nerden nere düdü yene bu seyran	Nadan deyim ismi pünhan sen amin
Neçe tutar ala garga bazinen	Ne gezirsen özün dune bezilan

Nazlı yarım heç doymuram busenden
 Noğlu nabat şırın olmaz busenden
 Nöker CÜME çoh çekinir bu senden
 Namerdlerin dilin dursun baz ilan⁶⁸

II. ÜÇ KAFİYELİ ŞİRLER

Diğerlerinde olduğu gibi, bu şiir tiplerde de hem şiirin bünyesinde hem ayağında kafiyeye yer verilir. Takdir etmek gerekir ki, çift kafiyeli şirlere nazaran bu şirleri vücuda getirmek daha güçtür. Çünkü, şair teknik yönünden başarılı olmak için kafiyeli üç kelimeyi titizlikle seçmek ve anlam zenginliğini sağlamak durumundadır.

A. Dörtlük veya beyitlerde misralar arasında üç kafije kullanılan şürlər

Âşık edebiyatında dörtluğun bünyesinde üç kafiyeye yer verilen şiir örneğine rastlayamadık. Ancak divan şairlerinden Kabuli, bir gazelinde

⁶⁷ Erdoğan ALTINKAYNAK, Âşık Veysel Şahbazoğlu (Hayatı-Sanatı-Şürləri), Ank., 1998, s. 9.

⁶⁸ Paşa EFENDİYEV, Molla Cüme-Eserleri, Bakı, 1995, s. 160-161.

misra içlerinde üç kafiyeyi kullanmıştır. Âşık edebiyatına nazaran divan şiirinde böyle örneklerin yer almasının sebebi ise, dörtlüge nazaran beyitlerde üç kafiyenin daha kolay kullanılabilir olmasına bağlanabilir.

MURASSA GAZEL

O nezâket o letâfet o terâvet o safâ
O riâyet o siyâdet o saâdet o edâ

O zerâfet o fesâhat o belâgat o cûd
O adâlet o inâyet o sahâvet o atâ

O muhabbet o meveddet o mürüvvet o rahîm
O riâyet o himâyet o şefâât o vefâ

O murassâ o mülemmâ o musannâ elfâz
O tebessüm o tekellüm o terennüm o nidâ

Nedir ol yâre KABÛLÎ bu kadar izzetler
O teşevvüs o taaşşuk o taalluk o haya⁶⁹

B. Şiirin ayağında üç kafiyeye yer veren şiirler

1. Aynı seslerle yapılan üç kafiyeli şiirler

Aynı sesi ihtiva eden üç kelimenin aynı misrade ayak olarak kullanılmasıyla vücuda getirilen şiirlerdir. Hizbî (Hüznî), İsmetî, Reyhanî'nın bu tarzda ortaya konulmuş örnekleri vardır.

VAR BUL

Ey dil cahil füru maye ararsan
Servette nimette ri'atte var bul
Asilzade fazıl dânâ sorarsan
İllette kîlette zillette var bul

Âşık-ı didarn yar dilde virdi
Anıncun bülbüln artmaka derdi
Benden sual eyler isen namerdi
Sîhhâtte sohbette izzette var bul

Sorma mukteza-yı killk-i kaderi
Ârif-i billahın gitmez kederi
Sahba-yı ledünden nûş iden eri
Uzlette vahdette ta'atte var bul

Dünya gamı ahiretin havfi yok
Nefsin arzusunda bilmem hak hukuk
HİZBÎ sorar isen vicdanı bozuk
Bid'atte şehvette şöhrette var bul⁷⁰

* * *

⁶⁹ İsmail Hikmet ERTAYLAN, Külliyyat- Divan-ı Kabûlî, İst., 1948, s. 27.

⁷⁰ M. Öcal OĞUZ, Yozgatlı Hüznî, Ank., 1988, s. 125.

BURADA

Buralara gitmek için gelmişim
Giriyyorum duruyorum sırada
Saranıp dökülen yaprak olmuşum
Kuruyorum çürüyorum burada

Yaklaşıyom günlerimin sonuna
Rastlamadım bir hancının hanına
Kimi görsem koşuyorum yanına
Varıyorum soruyorum nerede

Döndükçe dünyadan ibret alınmaz
Sevip sevilmekten geri kalınmaz
Arzum ne yandadır neden bulunmaz
Anyorum tanyorum yörenede

Ateştendir aşıkların yelesi
Gafillerin kabul olmaz dileği
Günahımı haber eden meleği
Görüyorum eriyorum arada

**İSMETİ'yim yoktur izin neleyim
Gitmiyor gönümden hüzün neleyim
Atım hasta yolum uzun neleyim
Sürüyorum yoruyorum karada⁷¹**

* * *

OLSUN

İki satır üç kafije açalım
Meziyet milliyet merhamet olsun
Hakikatin sırlarına geçelim
Metanet mealet maharet olsun

Bugün bir güzele çiçek götürdüm
Bahçeden almadım kendim bitirdim
Sözüme başladım sohbet yetirdim
Melâmet mülakat mücerret olsun

**REYHANİ'yim sohbetime başladım
Çigerimi ateşlere haşladım
Yazık oldu bu sohbeti boşladım
Mazeret mağfiret mahsiyet olsun⁷²**

2. Farklı seslerle yapılan üç kafiyeli şiirler

İkisi aynı diğeri farklı sesle (Mahir, Sefil Selimî, Zeyneli) yahut üç değişik sesle (Erzurumlu Gülhânî) meydana getirilebilirler.

BÜYÜDÜM

Bin dokuz yüz altmış geldim dünyaya
Gözlerden yaşamı süzüp büyündüm
Yürü dedi Mevlâ' ben oldum yaya
Tozlardan başımı bıçup büyündüm

Bazan gezer bazen tutardım yerden
Konuşmazken dilim çözüldü birden
Oynarken azardım bilmezdim durdan
Düzlerden taşımı dizip büyündüm

⁷¹ Aşık İsmeti, Gülpınar, S. 155, 3.1989, s. 24.

⁷² Aşık Yaşar Reyhanî, a. g. e., s. 48.

Bir yaşıńı geçip aklım yetince
Sofraya oturup lokma yutunca
Güneş batıp akşam erken yatınca
İzlerden düşümü çözüp büyüdüm

Dost dediğim düşmanlığı eyledi
Dert kervanı gelip bende eyledi
Ölene dek çekeceksin söyledi
Aziardan boşuma kızıp büyüdüm

Ağlarken gülerdim bilip bilmenden
Günler aylar geçer yıllar bölmeden
Yaşım ilerleyip ölüm gelmeden
Sözlerden başımı üzüp büyüdüm

Adımı doğuştan koymuşlar MAHİR
İlim öğrenince satsın cevahir
Bu yaşama kadar çekmişim kahur
Yazlardan kuşunu sezip büyüdüm⁷³

* * *

MIYMINTİ

Ulan şapsal herif süprüntü gübür
Yerini bilmeyen yersiz müyminti
Sendeki şeytanlık bendeki sabır
Kirini silmeyen arsız müyminti

Fırsatını kollar pondunu arar
Ziyankârlik eder düşünür zarar
İyi müslümâna tuzaklar kurar
Pirine gelmeyen pırsız müyminti

Beygiri humara yakışır semer
Hayvan gibi yaşar haktan pay umar
Kendi mensubunun kanını emer
Ferini bulmayan fersiz müyminti

Asalakkılık yapan pisink canı
Damarında pis kan sevmene manı
SEFİL SELİMİ' yem hor görsün beri
Nurunu dolmayan nursuz müyminti⁷⁴

* * *

DİLLİNİR

Bahara erince gönlümün karı
Buz olur da sam yelinde sellenir
Âşıkâr severim gül ile yarı
Söz olur da el dilinde dillenir

Zaman devran eder başlayan biter
Dal yaprak dökmenin yasını tutar
O zaman bülbüller firkatle öter
Güz gelir de gül dalında sallanır

Açan her bir çiçek olur dermanım
Yaradan Hüda'ya artar imanım
Tutuşur aşkına cism ile canım
Köz olur da yar yolunda küllenir

ZEYNEL her bir nesne birgün son bulur
Öğüt altın sikke anlayan alır
İsmîn gökkubede bir seda kahr
Saz olur dost elinde tellenir⁷⁵

* * *

⁷³ Şiir, 28.1.1999 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁷⁴ Doğan KAYA, Âşık Sefil..., s. 176.

⁷⁵ Şiir, 21.5.1996 günü tarafımızdan derlenmiştir.

YEŞİL-BEYAZ-SARI

Nazar ettim ilkbaharda dağlara
 Çimen yeşil çiçek beyaz gül sarı
 Baktım türlü meyve veren bağlara
 Tamam yeşil gerçek beyaz yol sarı

Baharda dağlara bilmem gittin mi
 Bir ağaç var ona sesin kathın mı
 Dut ağacına hiç nazar ettin mi
 Her yan yeşil yaprak beyaz dal sarı

Gözle görülmüyor mahyeti gizli
 Sırı var kur'an'da ayeti gizli
 Onda hakikatin hizmeti gizli
 Kovan yeşil petek beyaz bal sarı

GÜLHANİ der sırrın hikmetine bak
 Mânâsı olmayan mantığı bırak
 Üstten güneş vurur altı kil toprak
 Taban yeşil ördek beyaz göl sarı⁷⁶

Diğer taraftan âşıkların bu tip örnekle karşılaşmalar yaparak gücünü göstermeye ve rakibini mat etmeye çalıştığı da olmuştur. Bu tarzda vücuta getirilmiş üç örnek tespit ettik. Biraz önce sözünü ettiğimiz âşıklar divarında rastladığımız karşılaşmalar aşağıdaki âşıklar arasında cereyan etmiştir.

Murat Çobanoğlu-Şeref Taşlıova-Tanrıkulu: 11 heceli (s. 251-252)
Reyhani-Kul Nuri-Tanrıkulu: 11 heceli (s. 278-279)

Karakılçık-Tanrıkulu-Akçay: 11 heceli (s. 607-608)

Örnek olarak sözünü ettiğimiz karşılaşmalardan birini kaydediyoruz. Bu örnekte kafije olarak k, z ve l sesleri seçilmiştir.

Tanrıkulu

Bir sevdayla feryat eder bu gönül
 Dudak kurur yüz dertlenir dil söyler
 Arı çiçek çiçek gezer dolanır
 Budak kurur öz dertlenir bal söyler

Taşlı ova

Bir sofraya el uzattık beraber
 Bardak kurur kız dertlenir hal söyler
 Bir yayada çadır kurdum dostumla
 Çardak kurur düz dertlenir bol söyler

Çobanoğlu

Bu nasıl hizmettir geldin araya
 Parmak kurur az dertlenir kol söyler
 Sen beraber biçtin mi bu tarayı
 Orak kurur hız dertlenir el söyler

⁷⁶ Âşık Mehmet Gülhani, Köz, Atatürk Üniversitesi yayımı, S. 6, 11.1980, s. 34.

Tanrikulu

Bazı tufan oldum dindim ağladım
 Sevdiğim durmaz andım ağladım
 Kerem gibi ben de yandım ağladım
 Ocak kurur köz dertlenir kül söyler

Taşlıova

Geçen ömrümüzden zarardır zarar
 Kimler bu dünyaya eylemiş karar
 Bir dervişle yolcu olduk beraber
 Nacak kurur iz dertlenir çöl söyler

Çobanoğlu

Belli olmaz hele bakın güzele
 Ne yakışmış el mi değişmiş güzele
 Saç dağılmış sel mi değişmiş güzele
 Yanak kurur göz dertlenir el söyler

Tanrikulu

TANRIKULU sormamışsa bir güzel
 Engelleri yarmamışsa bir güzel
 Muradına ermemişse bir güzel
 Duvak kurur bez dertlenir tüл söyler

Taşlıova

ŞEREF der dağları aşlığı zaman
 Güneş yamacından aşığı zaman
 Sonbahar mevsimi düştüğü zaman
 Sıcak kurur güz dertlenir yıl söyler

Çobanoğlu

ÇOBANOĞLU der ki insan hayatı
 Böyle midir bu dünyanın gayesi
 Çaldığımın elimdeki mayası
 Kabak kurur saz dertlenir tel söyler⁷⁷

⁷⁷ Nazım İrfan TANRIKULU, a. g. e., s. 251-252.

III. DÖRT KAFİYELİ ŞİRLER

Çok kafiyeli şiir içinde zor yazılan şiir şeklidir. Buna rağmen ortaya konulmuş örneklerle rastlamaktayız. Yapı itibarıyle çeşitlilik gösterirler ki, bunları söyle gruplandırabiliriz.

A. Şiir bütünlüğünde uygulanan dört kafiyeli şirler

Şiirin tamamında dört kafiye esasına bağlı olarak ortaya konulmuş şirlerdir. Dörtlüklerin ilk üç misraı ayrı ayrı kendi aralarında dört kafiye ile kafiyelenirler. İlk dörtlüğün ikinci misraında başlatılan ve her dörtlüğün son misraında aynı kafiye esasına bağlı olarak icra edilen ayak misralarında da yine dört kafiye şartına uyulur.

Sefil Selimî'ye ait aşağıdaki şiir, sekiz heceli ve yedi dörtlüktür.

SANA-BANA

Aramızda üç sır vardır
İki sana biri bana
Sıramızda kaç er erdir
Yeki sana eri bana

Sözü duyan söz duyurur
Özü sayan öz doyurur
Gözü uyan göz ayırır
Akı sana nuru bana

Yerli kaya yele gitmez
Terli suya sele yatmaz
Sırı maya hile etmez
Eki sana sıri bana

SEFİL SELİMİ dön böyle
SEFİL SELİMİ yan öyle
SEFİL SELİMİ sen söyle
Teki sana piri bana⁷⁸

Baş aradım başlara baş
Hoş muradım hoşlara hoş
Dış yürüdüm dışlara dış
Yoku sana vari bana

Yıl başını dayar aya
Kul eşini sayar niye
Gül döşünü boyar baya
Kökü sana barı bana

Aşkın etkisiyle yazdım
Meşkin tutkusıyla sizdim
Köşkün yetkisiyle gezdim
Yükü sana kârı bana

Şu şiirlerde ise Sefil Selimî çok zor bir şekli denemiş hem dörtlüklerde ilk üç misrade hem de şiirin ayağında dört hatta **beş kafiye** esasına uymuştur.

⁷⁸ Şiir, 28.8.1988 günü tarafımızdan derlenmiştir.

KALMIŞIM

Kafatasım bomboş yüreğim ezik
 Benlik hanesinde yata kalmışım
 Şifa usum yamyaş gereğim bozum
 Canlık binasında hata bulmuşum

Kupkuru kesildim tamtakır kaldım
 Sapsarı kasıldım kem fakir oldum
 Dupduru esildim çumçukur oldum
 Senlik manasında ata olmuşum

Künyemde kimliğim SEFİL SELİMİ
 Bünyemde demliğim SEFİL SELİMİ
 Dünyamda tamliğim SEFİL SELİMİ
 Tenlik sinesinde kita almışım⁷⁹

* * *

VARIM VAR

Oku kimliğini şüpheyeye düşme
 Süphan zerresiyim canda varım var
 Doku tamlığınu cepheye koşma
 Rahman perdesiyim sende serim ser

Umman damlaşıyım selde göldeyim
 Mihman hamlesişim kulda haldeyim
 Sultan cümlesişim dilde eldeyim
 İnsan parçasıyım binde birim bir

Cihanda yaşayan her türlü cisim
 Meydanda ışyan er varlı kesim
 Merdanı taşıyan sır nurlu hisim
 İman deryasıyım bende ferim fer

Gündeki şuayım aydaki ziya
 Dindeki davayım soydaki maya
 Tendeki sevdayım huydaki boyaya
 Derman bahçesişim zinde pürüm pür

Zaman aynasından görünen yüzüm
 Mekân dünyasından aranan özüm
 Lokman bünyesinden korunan gözüm
 Erkân dosyasıyım kanda sırmı sırmı

Harmanciya harman sapı danesi
 Kervanciya kervan tipi sinesi
 SEFİL SELİMİ'nin yapı binası
 Canan şivesiyim handa yerim yer⁸⁰

B. Şiirin ayağında dört kafiyeye yer veren şiirler

Cift ve üç kafiyeli şiirlerde olduğu gibi bunlar da aynı ve farklı sese dayalı kelimelerle söylenebilmektedir.

1. Aynı seslerle yapılan dört kafiyeli şiirler

Elimizde, bu tarzda söylemiş dört örnek bulunmaktadır. Bunlardan birisi Müdamî'ndir. Diğer üç örnek karşılaşma şeklindedir. Karşılışmalar Cevlanî-Müdamî (2 adet)⁸¹, Huzurî-Müdamî⁸² arasında geçmiştir.

⁷⁹ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁸⁰ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁸¹ Furuzan SELÇUK, Tanrı-Ulu-İnsanlar, Ank., 1958, s. 58-61.

⁸² Hikmet DİZDAROĞLU, Yusufeli Ali Huzurî Coşkun, Ank., 1949, s. 188-190 / Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim Ataman, Posoflu Âşık Sabit Müdamî, Kayseri, 1993, s. 247-248.

Karşılışmalardan ikisi r üçüncüsü s sesi üzerine bina edilen kafiyelerle yapılmıştır. Bunun yanında her misrade seçilen kafiyeli sözler (bar, ber, bir bor), (tar, ter, tir, tor), (çar, çer, cir, cur), (zar, zer, zir, zor)... örneklerinde olduğu gibi aynı sesle başlayan kelimeler esasına dayandırılmıştır. Birisini örnek olarak kaydedelim

MÂNÂ VAR

Huzuri

Fasil sonu bir söz yadına düştü
Barda berde birde borda mânâ var
 Tar karanlık ter tazeditir tir oktur
 Tarda terde tirde torda mânâ var

Sözlerimi bir bir edem netice
 Yiğildı meclise çok kadri yüce
 Dar yapıdır der kapıdır dir Türkçe
 Darde derde dirde durda mânâ var

HUZURÎ söz söyle iktidarinca
 Ehl-i kemâl yoktur arşa varınca
 Mar yilandır mîr bey mur da karinca
 Marda merde mîrde murda mânâ var

Müdamî

Eski tekellümü eylediniz yad
Çarda çerde çirde çurda mânâ var
 Çar derttir çir sudur çur da sermaya
 Zarda zerde zirde zorda mânâ var

Herkes nazar kulsın bu da bir düştür
 Dinleyin ahbâbâ latife hoştur
 Sar kuştur sır gizli ser dahi baştır
 Sarda serde sırsa surda mânâ var

MÜDAM avn-ı hakla çekme hacalet
 Mürşidin üstadın eyle ziyaret
 Ker merkep kir pislik kâr da ticaret
 Kârda kerde kirde kürde mânâ var

2. Farklı seslerle yapılan dört kafiyeli şiirler

Yukarıda Sefil Selimî adına kaydettiğimiz (Kalmışım) ve (Varım Var) başlıklı şiirler, aynı zamanda burada örnek gösterebileceğimiz şiirlerdir.

IV. BEŞ KAFİYELİ ŞİİRLER

Bazı dörtlüklerde dört kafije olmasına rağmen genellikle beş kafije esasıyla ortaya konulmuş şiirlerdir. Hem şiirin ayağında hem de diğer misralarda buna uyulduğu gibi, sadece şiirin ayağında beş kafiyeye yer verilebilir. Aşağıda kaydettiğimiz Sefil Selimî'nin şiiri aynı zamanda leb-değmez olarak söylemişmiştir. Âşık, beş kafiyeli şiir söylemenin güçlüğüne aşarken, aynı zamanda lebdeğmeze uygun kelimeler seçmek mecburiyetinde kalmasıyla ikinci bir güçlüğü yenmeye çalışmış; böylece gücünü sergileyerek sanatta ne derece başarılı biri olduğunu göstermeye çalışmıştır.

ÖZÜNDE TAŞI

Gezdiğin her yerde gördüğün şeyi
Satır satır oku özünde taşı
Ezdiğin hor nerde sardığın iyi
Getir götür şakı sözünde coşu

Yazarsın çizersin ünün yayılır
Özersin süzersin şanın duyulur
Sezersin dizersin canın sayılır
Çatır çutur doku gözünde yaşı

(Se) nokta (Sel) nokta ozanın adı^{*}
(Se) akta (Sel) ekte yazanın adı
(Se) kökte (Sel) gökte sezenin şadı
Yetir yetiür saki bazında hoşu⁸³

Âlimî'ye ait olan aşağıdaki şiirin bir özelliği, ayak haricindeki misraların tamamının aynı kafiyelere sahip olmasıdır. Bir bakıma şiir bütünlüğünde aynı kafiyelere riayet etmiştir. Şiirin ayağında beş, diğer misralarda ise, üç kafije esas alınmıştır.

ANLAR MISINIZ?

Benim bu sevdamı anlar misiniz	Hanım du(v)amda mı dinler misiniz
Sır yolu çok çetin birisi bakar	Tenim avamda mı eyler misiniz
Canım davamda mı önler misiniz	Kanım yuvamda mı söyler misiniz
Pir dolu pek metin irisi çeker	Bir kulu tek zatin varisi eker

Yönum devamda mı yönler misiniz	ALİM kıvamda mı ünler misiniz
Günüm sıvamda mı enler misiniz	Sinim kovamda mı tenler misiniz
Anım havamda mı canlar misiniz	Konum civamda mı çınlar misiniz
Yer şahı bak bütün gerisi takar	Sor balı yek sütün sürüsü çıkar ⁸⁴

Aşağıdaki şiirde ise, sadece şiirin ayağında beş kafiyeye yer verilmişdir.

SÖZÜME KULAK VER

Sözüme kulak ver Hakk'ın yolcusu	İki güzel vardır emsali yoktur
Yolları çok pekten yuvası aktan	İkisine âşık olanı çoktur
Esrara vakif ol Rabb'ini tanrı	Yaratın Süphan'ım elbette tektir
Dalları tek kökten meyvesi Hak'tan	Kulları bak yoktan havası tekten

* (Se), (Sel) kısaltmaları âşığın mahlası olan Sefil Selimi sözlerini işaret etmektedir.

83 Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

84 Şiir, 10.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

Geniş rahmeti çok bereketi
 Bilir misin sen de bu hakikati
ALİMİ bilmeli fazla sünneti
 Halleri hak çoktan davası yekten⁸⁵

V. ALTI KAFİYELİ ŞİİRLER

Altı kafije esasına dayalı olarak yazılmış şırlardır. Bazı dörtlüklerde beş kafiyeli mısralar olmakla beraber genellikle altı kafiyeye riayet edilmiştir. Hem dörtlük içindeki mısralarda hem de şırların ayaklarında aynı tavır sergilenmiştir. Ancak örneklerini verdiğimiz şırlardan birisi dikkat çekicidir. Sefil Selimî'nin (Geri Dur) başlıklı şıri, lebdeğmez şeklinde yazılmıştır.

GERİ DUR

Yaşayan can er geç yere girecek	Yüz suyunu döken kötü kişi çok
Her günü hoş yaşa şerden geri dur	Öz huyunu yakan yiti leşi yak
Taşıyan ten her suç kora düşecek	Göz tüyünü çeken katı taşı sık
Dar yönü aş dışa kirden koru ser	Hür tanrı hoş yaşa ordan yarı sor

Kinlerini öldür diriliği seç
 Zanlarını sildir arılıği aç
 Cinlerini yıldır duruluğu iç
 Sar seni döş döşe sırdan sırı der⁸⁶

* * *

BIKMA

Yürü hele dayı yol sona ershın	Karayı ak etme akları kara
Durma terin aksın yorulup bikma	Parayı yok tutma pakları ara
Koru dola payı el sana versin	Yarayı çok satma çökleri tara
Kırma yarın baksın kırılıp yıkma	Vurma varın çıksın darılpık çıkışma

Derdi ima etme hali arz eyle	Bende sen sende ben falanla filan
Yurdum hama gitme dili gürz eyle	Canda can kanda kan bilenle bulan
Merdi gama atma âli tarz böyle	(Sin)de (Sin)anda an alanla olan*
Sorma darın siksın geriliip kokma	Görme erin eksin serilip akma ⁸⁷

* * *

⁸⁵ Şiir, 10.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁸⁶ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir. Mısradaki (S) sesleri Sefil Selimî'yi işaret etmektedir.

* (Sin) de (Sin) : Sefil Selimî

⁸⁷ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

GEÇMEM

Kisbükkârdan geçtim pirden vaz geçmem Yüzü gül sözü bal gülüşü cennet
 Dönmemeye lüzum yok dara çek beni Nazi bol özü hal buluşu sünnet
 Hasbi körden kaçtım erden öz seçmem Tezi yol kozu bol oluşu minnet
 Yanmama gözüm tok kora tık canı Anmama çözüm hak vara sok beni

Sen kendinden sakın benlik körlüktür
 Din bendinden yakın binlik birliktir
 Kin pundundan çekin canlık varlıktır
 Ey SEFİL SELİMİ ere tek konu⁸⁸

* * *

BUNU BİL

Top yekun eylesek kürre-yi arzi	Gül diken iç içe fidanla çalı
Falanda sen filanda ben bunu bil	Dal yakan saç saça bedenle kolu
Hep yakın söylesek zerreyi tarza	Kol büken güç güce nedenle dolu
Yıldandan kan yalandan kin cini sil	Gelende ten kalanda han sonu sal

Cenklerden geri dur vurma vurulma	Arılar bal yapar sinek can yakar
Renklerden sarı var yerme yerilmé	Sürtüler yol teper dönek kan döker
Denklerden soru sor yorma yorulma	Paralar el öper bunak gün söker
Çalandan hin planda din şanı bol	SEFİL SELİMİ'den konu konu al ⁸⁹

* * *

VI. YEDİ KAFİYELİ ŞİİRLER

Yazılması en zor olan şiirlerdendir. Ayaklar, dörtlüklerden bağımsız olarak, dörtlüklerdeki ilk üç misra da ayrı ayrı kendi aralarında kafiyelerinler. Elimizde bu tarzda yazılmış iki örnek bulunmaktadır. Şiirlerin bazı misraları altı kafiyeli olmakla beraber, bu, şiirin tamamında sergilenen başarıya halel getirmez.

EL ELE

Sel aktı göl oldu yüzde yüz yüzdük	Köşe bucak koştuk ter döke döke
Kuş geçti yaz geldi tuttuk el ele	İşe sıcak koştuk yer söke söke
Dal çıktı gül buldu bizde biz gezdim	Hoşa kucaklaştık bar çeve çeve
Kuş uçtu hız aldı gittik kol kola	Baş açtı diz geldi kattık kul kula

⁸⁸ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁸⁹ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

Söz verdik barıştık sözde tam durduk
 Öz sardık görüstük biz de cem kurduk
 Düz vardık eriştik sizde gam kurdık
 Yaşa geçti göz doldu tüttük kül küle

Deli dolu yazdım oku düş sanma
 Hali yolu sezdim de ki boş kanma
 Kulu hali çözüm saki hiç dönme
 SEFİL SELİMİ'yle sattık gül güle⁹⁰

HELE

Deli baş bir kulum yerim yer altı
 Üstü sizin olsun siz durun hele
 Eli boş tor halim varım gürültü
 Dostu özün bulsun az sarın kola

Kışta kar yazda gül yanında kül var
 İşte zor sazda tel zenginde pul var
 Döşte kor güzde yel enginde hal var
 Yasti yüzün gülsün koz derin kula

Kaba saba tenim bir şeyler taşır
 Aba yaba canum kör beyler üzür
 Oba ruba benim nur eyler işir
 SEFİL SELİMİ'ye söz vurun çile⁹¹

* * *

Çok kafiyeli şiir örneklerini XIX. yüzyıldan itibaren takip edebilmek-teyiz. Elimizdeki çok sayıdaki örnekler bakacak olursak; yukarıdaki bilgiler işığında âşık şiirinin gelecekte de kendisine yeni ufuklar arayacağını söyleyebiliriz. Bizlere düşen; tespit ettiğimiz örnekleri objektif olarak değerlendirdip, isabetli sonuçlara ulaşmak olacaktır.

Göründüğü gibi tek bir kafiyenin yerine 2, 3, 4, 5, 6 hatta 7 kafije ile karşı karşıyayız. Buna, kitabımızın, "Misra başı kafije (baş kafije) ve kelime başı kafije ile yapılan çift kafiyeli şirler" kısmında temas ettiğimiz örnekleri de göz önüne getirdiğimizde konu daha da çeşitlilik arz eder. Elimizdeki şirlerin bir kısmı yaşayan, bir kısmı da hayatı olmayan şairlere ait örneklerdir. Örnekler ve bilgiler bize göstermiştir ki, bu zamana kadar anlata geldiğimiz kafije tanımını tekrar gözden geçirmemiz gerekmektedir. Genellikle misra sonlarında tekrarlanan ses benzerliği olarak tanımlanan kafijeyi bu bilgiler işığında; "Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, misraların başında, ortasında veya sonunda, belli bir sayıyla bağlı kalmadan esas alan seslerle tesis edilen ses benzerliğidir." şeklinde tanımlayabiliriz.

Bu yazımızda kaydettiğimiz örnekler içinde 4, 5, 6 ve 7 kafiyeli olanlar edebiyatımızda ortaya konulmuş ilk örneklerdir. Hatta Âlim'in şiirinde karşımıza çıkan şiir bütünlüğünde kafije tarzi (Dipnot 35 ve 36'ya ait şirler) ve Sefil Selimi (Dipnot 34 ve 37'ye ait şirler)'nin hem çok kafiyeli hem de lebdemez özellikteki şiri, orijinal söyleyişlerdir.

⁹⁰ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

⁹¹ Şiir, 8.5.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

Âşıkların böyle bir yola yönelmesinin acaba sebebi nedir? Bizce en önemli sebep; âşığın, zor olanı başarıp diğer âşıklardan farklı olduğunu sergilemek, böylelikle gücünü ve sanatını göstermeye, dikkat çekmeye çalısmaktır. Bunun yanında âşığın şiirine ahenk ve akıcılık kazandırma düşüncesi, karşılaşma sırasında rakibini mat etme gayreti, akrostiş şiir yazma düşüncesinin doğurduğu mecburiyet gibi sebepler de sıralanabilir.

Şurası da vardır ki, bu tarz şiirlerde, çok kafiyeli mecburiyetinden dolayı, şiirde anlamanın yansıtılmasında, birtakım zayıf ifadelerin olacağı ihtimal dahilindedir. Fakat çok kafiyeli şiirlerin şairin gücünün sergilenmesinin dışında bir güzel tarafı da tabii olarak ahenk zenginliğinin ortaya çıkmasıdır.*

* Bu incelememizin ilk şekli *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1991/2*, Ank., 1991, s. 77-78'de *Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şiirler* başlığıyla yayımlanmıştır.

Türk Halk Şiirinde Mısra Başı Kafiyeler

Şiirde ses zenginliği; bünyesinde aynı sesi bulunduran hece ve kelimelerle, ünlü-ünsüz ilişkileriyle, aynı kelimenin tekrarıyla, kafije ve rediflerle sağlanır.

Tam olarak tarifi yapılamamış olan kafije, genellikle, nazımda mısra sonlarındaki ses benzerliği olarak nitelendirilir. Şiirde ahengin sağlanmasında önemli rol oynamasının yanısıra kafiyenin, nazım şekillerinin meydana gelmesinde de belirleyicilik vasfı vardır.

Türk şiirinin ilk örneklerinde kafije, mısra başındaydı. Reşit Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri* adlı eserinde, kafiyeyi nazının en önemli şartlarından biri olarak görür ve tespit edilebilen ilk Türk şiirlerinde kafiyenin mısra başında kullanıldığına işaret eder. Osman Fikri Sertkaya bunları "baş kafije" olarak isimlendirir ve baş kafiyenin göz için olduğunu düşünür.¹ Bu na gerekçe olarak; -istisnalar olsa da- baş kafiyenin aynı ünlü yahut ilk iki sesinin aynı (ünsüz+ünlü) ile olmasını gösterir. Mısralar ünlü ile başlıyor sa ünlüün yanındaki ses o kadar önemli değildir, lakin ünsüz ile başlıyor sa ünsüzün yanına gelen sesin aynı olması gereklidir ve ünlülerden *i/i*, *o/u* ve *ö/ü*'nın farkı aranmaz. Sözgelisi şu şiirde dörtlüklər *kö/kö/kö/kö*, *a/a/a/a*, *mun/mun/mun/mun* ve *yi/yi/yi/yi* sesleriyle başlatılmıştır.

*kök kalık teg yuklunmaksız azsız suksuz
körgülüg neñ uşık ekşer tapgulugsuz
körser sizni yig yörüğce körmeksizin
körür olar kirtü arig burkanlarig*

*adrukłarka tükellig bir tüzüntümnün
ayagulug burkanılı ikegünün*

¹ Osman Fikri SERTKAYA, *Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış*, TD- Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri), S. 409, Ocak 1986, s. 43.

*atırtıların adrukların kim yime neñ
ay teñrili aydını teg atırmazlar*

*mundag yañın kimler sizni kolulayu
munulayu körgeli neñ umasarma
munçakua ömek öze kutrulurlar
muna bu mat muñadınçig edgün erür*

*yilayu teg savka sözke tayaklıgm
yilvi teg ok tınlıglarka okidgalı
yirtüncünüñ umugları birer ödte
yindem ermez nomlamaki nomlamazı²*

Bu kafiyeler, genellikle tek sese dayalı ve yarımlı (assonans) kafije olarak karşımıza çıkar. Ne var ki, misra başında yer alan kafiyeler zamanla misra sonuna kaymıştır. Arat, kafiyenin misra başından misra sonuna gelişini de vurguda arar. Arat'ın bu konudaki görüşleri söyledir:

"Kafiyeyi teşkil eden hece ancak diğer hecelerden farklı ve daha kuvvetli telaffuz edildiği vakit bir ahenk unusuru olabileceğine göre bunların vurgu altında olması şarttır. Bugün misraların sonunda bulunan kafije, Türkçenin bugün için tabii olan kelime vurgusuna uymaktadır. Türkçede esas vurgu kelimenin sonunda, ikinci derecedeki vurgu ise, kelimenin başındadır. Kelime ortasındaki heceler umumiyyetle vurgusuz olup, bu hususiyetlerden dolayı, telaffuzda çok defa düş-

2 Tercümesi:

Gökyüzü gibi ulaşmaz hırssız ve tamahsız,
görülecek hiç bir şey, harf ve hece bulunmaz,
size baksalar bile, en üstün tefsir yolu görmeyeip,
onlar ancak hakiki, temiz burkanları görürler.

Seçkinlere layık bir asılımin.
saygı değer burkanın her ikisinin
hiç kimse onların farklarını, başkalıklarını,
ay tanrısı ve ay ışığı gibi birbirinden ayrılmaz.

Bu şekilde kimse sizi kollayarak, böylece
görmeye hiç bir vakit muktedir olmasa bile,
onlar bu kadarcık düşünmekle dahi kurtulurlar;
iste bu öyle senin fevkalade bir iyiliğindir.

Büyü gibi söze-sava destek olup,
tilisim gibi de canlılara bildirmek için,
dünyanın ümitlerinin her devirde
vaaz edip-etmemesi her vakıt şart değildir.

mektedir. Eski Türk şiirinde asıl ahengin te'mininde esas unsur olan kafije, misra in başında bulunduğuna göre, bu ilk hecenin bugündünden farklı olarak, vurgulu olması veya öyle telaffuz edilmesi icap eder. Türk şiirinde kafiyenin misra in başından sonuna geçmesini de bu vurgu keyfiyetinin inkişafı ile ilgili olacaktır.”³

Arat, bu tespitinde son derece isabetlidir. Ancak şiirde kafiyenin misra başından misra sonuna kaymasını salt bu sebebe bağlayamayız. Arap ve Fars gibi diğer kültürlerle temasımız sonucu onlardan aldığımız edebi şekil ve şiir tekniklerinin de bunda rolü olduğunu göz ardi etmememiz gerekir. Nitekim bu çalışmamızda yararlandığımız Divanü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakayık'ta bunun ilk örneklerini görmekteyiz. Misra başı kafiyelerinin sona kayması birden olmamış, yüzyıllar boyu sürmüştür. Bilinen ilk Türk şairlerinden Aprınçur Tigin, Pratyaya Sri, Kama-la Ananta Sri ve Silig Tigin'in şiirlerinde açıkça görülen bu gelenek, sonraları misra içlerine daha sonra da misra sonlarına kaymıştır. Adını zikrettigimiz bu şairlerin ve adları tespit edilemeyen diğer şairlerin hemen hemen bütün şiirlerinde hep misra başı kafije geleneğine uyduklarını görürüz. Epeyce olan bu örneklerden biz sadece her birinden birer tanesini sunuyoruz:

Aprınçur Tigin : Gerek misra başında gerekse misra içinde b, k, r, t, v, y sesleriyle başlayan kelimeleri kullanılmıştır. Ahengi sağlamak için ki-mi zaman misra tekrarı yoluna gidilmiştir.

[biziñ teñrimized]gusi redni tiyür
 [biziñ teñrimized]gusi redni tiyür
 [ridni]de yig meniñ edgü [teñr]im alpim bekrekim
 ridnide yig meniñ teñrim alpim bekrekim

bilegüsüz yiti vajır tilyür vajırda ötvi
 bilegüsüz yiti vajır tilyür vajırda ötvi
 bililigim tütünüm yarukum
 bililigim bilgem yanam

kün teñri yarukin tef köküzlüğüm bilgem
 kün teñri yarukin tef köküzlüğüm bilgem
 körtle tütün teñrim külügüm küzünçüm
 körtle tütün teñrim burkanım bulunçsuzum⁴

³ Reşid Rahmeti ARAT,a.g.e., s. 19.

⁴ Tercümesi:

Bizim tanrıımızın iyiliği cevherdir derler,
 bizim tanrıımızın iyiliği cevherdir derler,
 cevherden daha üstün benim iyi tanrıım, alpim, kudretlim,
 cevherden daha üstün benim iyi tanrıım, alpim, kudretlim,

Pratyaya Sri : a, b, k, o-ö, t, y sesleriyle başlayan kelimeler tercih edilmiştir. I. dörtlükte, t, II. dörtlükte ö, III. dörtlükte a sesliyle misra başı kafiyelerine uyulmuştur.

*tuyunmak-ık tanuklagu öd-kedegi
tadta yigi üç erdinig umug tudup
tudçi isdim bodilig yig yorig öze
tolp yirdinçüğ tuyunmakta ornadaym*

*öridip yig öşeliksiz bodıctig
ödünlürmen küdenleyü tınlıglarıg
örğüt yorip yig yorıgta erinmeksiz
öz-üm oşup osgurayın öñilerig*

*alku ödte sözler üçün ketü üzüm
atınlarla kergek bolgay sakınc öz-e
anca munça yigri koşdum BIRATYA ŞİRİ
asig bolup tınlıglarla burkan bolzunlar⁵*

*Elmas için bilenmeden keskin derler,
elmas için bilenmeden keskin derler;
elmas daha keskin benim bilgilim, asılım ışığım,
elmas daha keskin benim bilgilim, bilgem, fılım*

*Benim güneş tanrı gibi göğüslüüm, bilgem,
benim, güneş tanrı ışığı gibi, göğüslüüm, bilgem;
güzel, asıl tanrıım, şöhretlim, koruyucum,
güzel, asıl tanrıım, burkanım, bulunmazım.*

Reşid Rahmeti ARAT, Eski..., s. 16-17.

⁵ Tercümesi:

*Nüfuz etmeği tanıklama zamanına kadar,
her şeyin üstünü olan üç ceheri ümit edinip,
daima (badhi) nin üstün hareketi ile
bütün dünyayı nüfuz etme içinde yerlestireyim.*

*En üstün yüksek (bodhicitta)'yı meydana getirip,
canlıları, misafir karşılıar gibi, tuyur ederim,
her vakit üstün hareketle üşenmeden yürüyüp,
kendim geçip, başkalarımı da geçeyim.*

*Her zaman söylemek için, ben PRATYAYA SRI,
başkalarına gerek olur düşüncesi ile,
bunları söyle böyle toplayıp, bizzat nazmettim;
canlılara faydalı olsun, onlar da burkan olsunlar.*

Reşid Rahmeti ARAT, Eski ..., s. 152-153.

Kamala Ananta Sri : Örnek aldığımız şiirde ağırlıklı olarak a, b, k ve ü sesleri kullanılmıştır.

*aç kız başlap üç türlüg yaviz adalar
amitika ok tavruk bakup amrilip
arka kamag biş ajun tınlıglar oguşı
alasız bir teg meñilig bolzunlar*

*ögüm kañım başlap alku tınlıglar
üşüksüz nomluk aşig aşayu
ürlüksüzin bilip alku nomlarnıñ
üslüncüte burkan kutin bulzunlar*

*bu buyan edgi kılınçnuñ tüşinte
burkan kutin bulup men KAMALA ANANTA ŞİRİ kininte
bud kötürmeye tınlıglar oglanlarıña
bulutrayın Nirvanıg an üşlünçüsinte⁶*

Sılıg Tigin : Misra başlarında a ve b, misra içinde de b ve k ünsüzləri kullanılmıştır.

*alku türlüg adalarta umug boltaçı
arış arig bu yitiken sudur edinig
agzanıp minn külün tükkel yakturup
adınlarda ülemiş buyan küçinte*

*adınçig iduk kagan kan suusi
ağır buyanlıg / kuñ tay kiu katı*

6 Tercümesi:

*Açlık, sıkıntı başta olmak üzere üç türlü fena afsetler
şu anda derhal giüp sükunet bulup
diğer beş alemdeki mahluklar da
istismasız hepsi birden huzura kavuşsunlar*

*Aunem ve babam başta olmak üzere bütün canlılar
her vakit töre nimetinden istifade ederek,
bütün törelerin devamlı olmadığını biliip,
göçerken burkan saadetini bulsunlar.*

*Bu iyilik ve iyi amelin karşılığında
burkan saadetini bulup, ben KAMALA ANANTA ŞİRİ
sonunda ayakta dolaşan canlıların oğlanlarına
tam göçerken (Nirvana)'yı buldurayım.*

*ançulayu ok kuñ kiu katı Kuşala Sit ibala / başlap
altun urugları birle*

*bu buyan edgü kilinç küçinte
burkan kutın bulupbiz esen SILIG TİGİN birle kininte
but kötüremece tımlıq oglanıña
bulturayın Nirvanıg ană tilipinde⁷*

Tunca Kortantamer misra başı kafiyelerini; "kelime başı sesi tekrarı" olarak niteler ve onların şiirde hem küçük süslemeler oluşturduğunu hem de tonlamaya ve anlama katkıda bulunduğuundan söz eder.⁸ Vasfi Mahir Kocatürk ise, yerinde bir tespitle misra başlarında, ortalarında ve sonlarındaki ses tekrarlarını kafije olarak kabul eder. Sözgelişi;

Kutsuz kuzugka kirse kum yağar

(İşi aksi giden kişi kuyuya girse kum yağar.)⁹

Korkmuş kişiye koy başı koş görünür

(Kormuş adama koyun başı çift görünür.)¹⁰

atasözlerindeki "k" sesini kafiyeden sayar ve veznin ilk şekillerinin bu tarzda söylemiş iki misranın alt alta gelmesiyle vücut bulduğundan söz eder.¹¹ Gerçekten de Divanü Lügati't-Türk'te yer alan pek çok atasözü,

⁷ Tercümesi:

*Her türlü tehlike anlarında ümit olan
bu temiz, duru Yitiken sutra cevherini
okuyup, bin mumu tamamen yaktırarak,
başkalarına ülestirilen bu iyilik sayesinde,*

*Seçkin, aziz hükümdar saadeti,
çok fazilet sahibi dul imparatorice,
aynı şekilde imparatorice saadeti ve
Kusala ile Siddhipala başta olmak üzere,
altın çocukları ile birlikte;*

*Bu fazilet ve iyilikler sayesinde
burkan saadetini budup, biz Esen ve SILIG TİGİN birlikte
sonunda ayak üzerinde dolanın canhıların oglanlarına
en nihayet Nirvana'yı bulduralım.*

Reşid Rahmeti ARAT, Eski ..., s. 238-239.

⁸ Tunca KORTANTAMER, *Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler*, Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, Ank., 1993, s. 307.

⁹ Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügati't-Türk, (Haz. Besim ATALAY), C. I, s. 457-458.

¹⁰ Kaşgarlı Mahmud, a. g. e., C. III, s. 126.

¹¹ Vasfi Mahir KOCATÜRK, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank., 1970, s. 20-21.

manzum şekilde karşımıza çıkar. Bunlar iki misra halinde ve çoğulukla aynı sesle başlayan kelimelerle söylemiş koşuklardır. İşte birkaç örnek.

Kiçik ulugka turuşmas

Kırguy songurka karışmas

(Küçük büyüğe karşı koymaz, atmaca sunkara karşı duramaz.)

(C.II, s. 95.)

Kurug yngac egilmes

Kurmuş kiriş tığgülmes

(Kuru ağaç eğilmez, kurulu kiriş bükülmmez) (C. I, s. 198.)

Kuzda kar eksüimes

Koyda yağ eksüimes

(Kuzeyde kar, koyunda yağ eksik olmaz.) (C. I, s.326)

Sakak biçar

Sakal okşar

(Gizlice çeneyi keser, fakat sakalı okşar) (C. I, s. 282.)

Tatsız Türk bolmas

Başsız börk bolmas

(Acem'siz Türk olmaz, başsız da börk olmaz.) (C. I, s. 349-350)

Tolum anutsa kulun bulur

Tolum unutsa bulun bolur

(Silahı hazırlayan tay bulur, silahı unutan tatsak olur.) (C.I, s. 215).

Keçe turup yorır erdim

Kara kızıl böri kördüm

Katiğ yanı kura kördüm

Kaya körüp baku agdı

Gece kalkıp yürdüm

Kara -kızıl kurt gördüm

Kuvvetli ve sert yayımı kurdum

Beni görüp yokuşa ağdı

(C. III, s. 219)

Divan'da olduğu gibi kültürümüzün temel eserlerinden olan **Kutadgu Bilig** ve **Atabetü'l Hakayık**'ta da bu tarzda söylemiş pek çok örnek vardır.

Gerek misraların başında gerekse misra içlerinde aynı sesleri taşıyan kelimeleri bir araya getirme gayreti Yusuf Has Hacib'in **Kutadgu Bilig** adlı eserinde da karşımıza çıkar. 6645 beyitten müteşekkil olan bu eserde bu

tarzda ortaya konulmuş 2000'den fazla beyit vardır. Aşağıda verdığımız örnek de bunlardan rast gele aldığımız bir bölümdür.

1412 Budun koy sam ol begi koyçısı

Bağırsak kerek koyka koy kütçisi (b, k)

(Halk koyun gibidir, bey onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.)

1413 Kapugda tırıldı kalın aç böri

Ay ilig koyug ked küdezib yori (k)

(Kapıda birçok aç kurt toplanmıştır; ey hükümdar koyunları iyice muhafaza altına al.)

1414 Buşı bolma işte sen övke yığın

Buşı bolsa begler buzar beglikin (b)

(İşinde hiddetli olma, öfkene hakim ol; beyler hiddetli olursa mülk ve sultanat helaldar olur.)

1415 İrig sözlemegil kişiye tilin

İrig til ot ol kör küyer teg yalın¹² (i, g, t, o)

(İnsanlara kaba söz söyleme; kaba söz alev alev yanın bir ateş tir.)

Edib Ahmed bin Yükneki'nin *Atabetü'l Hakayık*'ında aynı geleneğin yaşatıldığını görürüz.

Bahalig dinar ol biliglig kişi

Bilgili insan kıymetli dinardır.

Bu cahil biligsiz bahasız kişi

Cahil ve bilgisiz, degersiz bir akçedir.

Biliglig biligsiz kaçan teñ bolur

Bilgili ve bilgisiz müsavi olur mu?

Biliglig tişi er cahil er tişi

Bilgili dişi-erkek, cahil erkek dişidir.

Köni bol könilik kıl atan köni

Doğru ol doğruluk yap doğru doğru olsun

Köni tiyü bilsün kişiler sini

İnsanlar seni doğru olarak bilsinler

Könilik tonun ked kodup egrilik

Eğriliği bırakıp doğruluk libasını giy

Kedim ton talusi könilik ton

Elbiselerin en iyisi doğruluk libasıdır¹³

Misra başında aynı sesi kullanma geleneği şaman dualarında da karşımıza çıkar.

Ala köskö körörüm kandii?

Ay kuakka tindayı kandii?

¹² Reşit Rahmeti ARAT, *Kutadgu Bilig I-Metin*, Ank., 1991, s.158-159.

¹³ Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, *Atabetü'l Hakayık*, (Haz. Reşit Rahmeti ARAT), İst., 1951, s. 47, 53, 86, 88.

*Altın yargı ayladıp bereri kandii?
Ağar yurt kakkadi,
Ay baş yudadi.
Aru Altayım kaytayin?
Ak saaldu adalarım ködürüp kalgan Altayım!
Kejik bereri kandii?
Kindiyibiske kir salbazi kandii?*¹⁴

Başkafiyeler Dede Korkut kitabında da karımıza çıkar. Türk edebiyatının abide eserlerinden olan *Kitab-ı Dede Korkut*, bu alanda araştırma yapanların da ittifak ettiği gibi, destandan halk hikâyelerine geçiş eseridir.¹⁵ İhtiva ettiği hikâyeler manzum ve mensur yapıdadır. Hadiseler mensur olarak anlatılırken, bilhassa duygusal yoğunluğunun çok olduğu yerlerde kahramanlar düşünce, inanç ve ruh hallerini manzum olarak ifade ederler. Ne var ki, bu manzumeler, klasik anlamda ve müntazam yapıda parçalar olmayıp hece bütünlüğü ve durak açısından başarısızdır. Bunlar eserde *soylama* başlığı altında verilir. Üslup yönüyle, seci karakter taşıyan atasözleri ve masal tekerlemeleriyle benzerlik gösterir.

Dede Korkut'taki manzum parçaların çoğu, Mani inancına sahip Uyghur şairlerinin şiirinde olduğu gibi mısra başı kafiyelidir. Hemen her hikâyede var olan manzum parçalardan biz birkaç tane örnek vermekle yetinelim.

*Yalap yalap yalabıyan inca tonlum
Yır basmayup yoriyan selvi boylum
Kar üzerine kan tammiş kibi kızıl yaňaklum
Koşa badem siğmayan tar ağızlam
Kalemçüler çaldığı kara kaşlum
Kurumsı kırk tutam kara saçlum
Aslan uruğrı sultan kızı
Öldürmege men seni kiyar-midim*

¹⁴ Tercumesi:

Elâ gözlerle görebilir miyim?
Aya banzer kuylaklarla işitebilir miyim?
Altın yargı (iyi hüküm) veren ne olur?
Ak (mübarez) yürek yıprandı.
Az halk ezildi.
Mukaddes Altayım!

Refah ve bereket versen ne olur?
Göbeklerimiz kir kondurmasın

Abdülkadir İNAN, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyalleri ve Araştırmalar*, Ank., 1972, s.127, 130.

¹⁵ Pertev Naili BORATAV, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ank., 1946, s. 62-63.-Orhan Şaik GÖKYAY, *Dedem Korkudun Kitabı*, İst., 1973, s. 100-101.

*Öz canuma kiyam men saña kıymayam
Men seni smar-idüm¹⁶*

*Yettügümde yel yetmez-idi yedi urgunum
Yeñi bayırını kurdına beñzer-idi yiğitlerüm
Yedi kişi-y-ile kurulurdu menüm yayum
Kayın tali yeleginden som altunlu menüm ohum
Yel esdi yaðmur yaðdı buñu kopdu
Yedi katla vardum ol kalayı alımadum geri döndüm
Menden dahi er kopmayasın Yegeneg'üm dön.¹⁷*

*Mere kavat ağ sakallu babamı ağlatmışsin
Karıçuk ağ pürçekli anamı buzlatmışsin
Karındaşum Kryan'ı öldürmişsin
Ağca yüzlü bebeklerin öksüz komışsin
Kormiyam seni
Kara polat öz kılıcum tartmayınça
Kafalu börklü başınu kesmeyinçe
Alça kanuñ yir yüzine tökneyinçe
Kardaşum Kryan'ın kanım almayıńça
Komazam¹⁸*

Yukarıdaki örneklerdeki zengin aliterasyon, başta a, k ve y sesleri olmak üzere b ve m sesleriyle elde edilmiştir.

Şiirde ahengi ve aliterasyonu sağlamak için misra başındaki ses, misra içlerindeki kelimelerin başında da verilmiştir. Birkaç tane *kaş-lım/saç-lım, kak-am/dik-em, bak-ar olur/ dik-er olur* gibi kafiyeli örnekler hariç, misra sonları daha ziyade rediflerle tamamlanmıştır.

<i>Kavum kabile menüm kuma yurdum</i>	a
<i>Kulan ile siğın geyiğe koñşı yurdum</i>	a
<i>Seni yağı nireden darılmış güzel yurdum</i>	a
<i>Ağ ban ivler díkilende yurdu kalmış</i>	b
<i>Karıçuk anam oluranda yiri kalmış</i>	b
<i>Oğlum Uruz oh atanda puta kalmış</i>	b

¹⁶ Muharrem ERGİN, *Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile*, Ank., 1994, s.197.

¹⁷ Muharrem ERGİN, a. g. e., s. 202.

¹⁸ Muharrem ERGİN, a. g. e., s. 214.

*Oğuz bigleri at çapanda meydan kalmış
Kara mudbak dikilende ocak kalmış*¹⁹

b
b

Göründüğü, bu ve buna benzer örneklerde kafiyeli kelimelelere pek rastlayamayız. Mışra sonlarındaki rediflerin yanı sıra müşra başlarında ortak sesleri kullanmak ihmali edilmemiştir. Mışra başı kafije sisteminin bu eserden itibaren artık müşra sonlarında da yer alması dikkat çekicidir. De-de Korkut işte bu özelliğle de geçiş eseri olma özelliğini göstermektedir.

Eski gücünden çok şey kaybeden müşra başı kafiyeler bugün muhtelif Türk cumhuriyetlerinde nadir de olsa hâlâ kullanılmaktadır. Sözgelişi Azerbaycan'da ve Kazakistan'da anonim ve sahibi belli ürünlerde şu örnekler rastlarız:

Azerbaycanlı şair Molla Cuma'yı gerek müşra başında gerekse müşra sonunda aynı sesi kullanma gayreti içine girer. Prof. Efendiye tarafından tertip edilmiş basılan Molla Cüme-Eserleri, adlı kitapta konumuzla ilgili olarak pek çok şiir vardır. Şiirler; f, z, d, k, m, g, l n, y, r gibi seslerle vücuta getirilmiştir. Molla Cuma'nın bu şiirleri ilerde örneklerini verdigimiz Âşık Paşa'nın şiirleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak Molla Cuma, Âşık Paşa'dan farklı olarak müşra sonlarında da müşra başında kullandığı sesi kullanmıştır. Sözgelişi; M ve Z harfiyle ilgili olarak şiirinde, dörtlüklerini şu şekilde kurar.

*Meleyib ahu tek kemende düşdüm
Milinen ciğeri yazılın oldum
Mehebbet camını Hızrdan içdim
Mehfuzide bed-beht yazılın oldum*

*Metlebinden görek heber ya suram
Müsrid gelse ser-payne ya suram
Mürfi-ruhüm indi ucar ya suram
Mehmanam dünyada yazılın oldum*

*MOLLA CÜME deyer yay ilaniyem
Mürvetsiz illerin yay ileniyem
Meşhuram payızda yay ileniyem
Mesegget giş gedib yazılın oldum*²⁰

¹⁹ Muharrem ERGİN, a. g. e., s. 100.

²⁰ Paşa EFENDİYEV, *Molla Cüme-Eserleri*, Bakı, 1995, s. 168-169.

Züleyha gözelliyinde Yusif-i Ken'an eziz
 Ziyaretdi hilal gaşın kirpiyin peykan eziz
 Zühur olub bu dilnyaya düşdün aypak ve temiz
 Zerrefsen muyungohuyur teşbih-i reyhan eziz

Zar ağlaram hesretinden didem gana boyanmaz
 Zinhar etdi helgi sedam neçün bahtm oyanmaz
 Zehmetinden derde düşdüm gelen tebib dayanmaz
 Zenehinnen bir buse ver derdime derman eziz

Zimistanın bülbülüyem arzularam seher yaz
 Zabah açıp güle garşı ohuyuram seher yaz
 Zindanunda mehbüs olub çoh çekmişem geher yaz
 Zay eyleme men CÜME'ni can İslmi Pünhan eziz²¹

Azerbaycan'da saya geleneği sırasında söylenen manzum parçalarda da misra başı kafiyelerine rastlarız.

Salameleyk say beyler	Soyun sani- sayı var
Birbirinden yey beyler	Sayı soydan payı var
Saya geldi gördünüz	Saya payı bir olar
Salam verdi aldınız	Hagg gapis: pir olar
Alrı tepel guzunu	Saya deysen similər
Sayaçıya verdiniz	Soya deysen gan olar ²²

Azerbaycan'da söylenen bir tekerlemede de misra başında ve misra içlerinde (Ç) sessizine ağırlık verilmiştir.

Çakıl daşlı çayları Çapayev çapa çapa, keçir biçir pöllerde Çar generallarını.
 Çapayev, çapa çapa görür parlak yarını.
 Çap çaylarda çapayım;
 Çap arkanca men çapım.
 Çap o çapsın, biz çapak.
 Çap, durma bir de çapak.
 Çap gelecek günlerin elinden sevinç gapak.²³

Kazakistan'daki edebî ürünlerde çok miktarda misra başı kafiyeyi esas alarak söylenmiş örnekler vardır. Sağı Clenbaev'in sekiz misra ve yedi hece ile yazdığı şiirlerde bu tarzı tercih etmiştir.

²¹ Paşa EFENDİYEV, a. g. e., s. 171-172.

²² Mürsel HEKİMOV, Halgumuzın Deyimleri ve Duyumları, Bakı, 1986, s. 5 ve 7.

²³ Kaynak şahıs : İmrən Abbasov ARİFŞAHOGLU.

*Ak sevledey aralip
Aspan astın cavlaşın
Bızdin enge koslüp
Bulbul kustar cavlaşın
Kansım ebden kumarı
Kart könilik cavnasm
Kızdırındar duvamandı
Kız-cigitter kaydasın*

*Kalıktasın cir ğana
Kızıktasın gul-dala
Ceti kirdan eri aşıp
Cetsin alis şinğa da
Aldarına kelip tur
Akmaralday bir bala
Kelinçannan asatın
Kökte curgen kün ğana*

*Beri de tur möldirep
Berinin de cak esi
Kelinimiz keldi dep
Kökke cetti töbesi
Karayıyasi cası kep
Kavmalağan bar elge
Tuvistiktin bası dep
Türegelip bir sellem de*

*Kelin kelin körinder
Körimdigin berimder
Kelin körem degender
Kene mağan erinder
Şampandi da kuyındar
Şaşuvdı da töginder
Bosagağa iyrilmey
Bermenirek kelinder*

*Kel kenekey kevildi
Köterip bir alayık
Kuykılıçığan bir endi
Kosila kep salayık
Kızık bolsın bul duzman
Kızdırıp bir karayık
Al, kuyındar şaraptı
Toy bastaladı halayık*

*Sır aldırma kömeyim
Sunkıldap bir köreyim
Köktemdegi özendey
Künirente cir tögeyin
Dombırani kağayın
Davsim elsiz demeyin
Büigin tüsken kelinnin
Betin aşıp bereyin*

*Keri cüzi nurlana
Kögerşinim keldi dep
Bavırımdağı bir bala
Büigin eken boldı dep
Cügegi tek carılmayı
Cürgen siğar eren de
Caksı körer canınday
Can atana selem de*

*Askar ala taydayın
Ak kuşağın caya alar
"Cas botam" dep erdayım
Cüregine avalar
Aytkan sözi bağlı
Ayavlı bir ana elge
Casavraqan canarı
Can enene selem de²⁴*

Azerbaycan ve Kazakistan'da olduğu gibi Türkiye'de de aynı tarzda ortaya konulmuş örnekler rastlamaktayız. Ancak bu örnekler yok denecek kadar azdır. Var olmaları da; şairlerin şiirlerine ahenk katmalarının ya-

²⁴ Bekmurat UVAHATOV- Cüspip KIDIRISOV, Toy Kitabı, Almatı, 1978, s. 105-106.

nında, dikkat çekmeleri yahut *elifname*, *şairname* gibi türlerde adları aynı harfle başlayan şairleri bir araya getirme mecburiyetinden doğmuştur.

Kırşehir'de yatmakta olan Âşık Paşa (1272-1333), Garipname'sinde, şirlerini Arap alfabetesindeki harf sırasını esas olarak bablara ayırmış ve her babda, şirleri, ilgili harfe göre isimlendirmiştir. Sözgelişi; şiirde misralar *elif* ile başlatılmışsa bu şiir, "babü'l- *elif*; *ra* ile başlatılmışsa, "babü'r-*ra*" olarak isimlendirmiştir. Şirlerin tamamı yedişer dörtlüktür. Biz burada bunlardan *babü'd-dal*, *babü'r-ra*, *babü's-sin* ve *babü'l- mim* için örnekler veriyoruz.

Babü'd-dal

<i>Devlet dahi sensin bana</i>	<i>Dilber sana tatsı canım</i>
<i>Devran dahi sensin bana</i>	<i>Ditrer kamu etim tenim</i>
<i>Değdi bana senden bu işk</i>	<i>Derdim bilen sensin benim</i>
<i>Döndü yönüm senden yana</i>	<i>Derman nedir eyle bana</i>

<i>Derde deva sensin âhr</i>	<i>Dünyâ henüz eğlenmedin</i>
<i>Darı'l-bekâ sensin âhr</i>	<i>Dürlü cevap söylenenmedin</i>
<i>Daim atâ sensin âhr</i>	<i>Devr-i felek deprenmedin</i>
<i>Doğru yolum göster bana</i>	<i>Düşmüşt idi canım sana</i>

<i>Devletlü başın tacısın</i>	<i>Doldur senin fikrin ile</i>
<i>Dervişlerin mi'racısın</i>	<i>Dirliklerim şükryn ile</i>
<i>Dün-gün canım muhtacısın</i>	<i>Dilim senin zikrin ile</i>
<i>Dindir seni sevmek bana</i>	<i>Dindirmesin önden sona</i>

<i>Dermandan bu ÂŞIK canı</i>
<i>Diler göre her dem seni</i>
<i>Dolunma ey devlet günü</i>
<i>Didârim göster bana²⁵</i>

Babü'r-ra

<i>Rif'at bulan kimesneler</i>	<i>Razdan haber bilen kişi</i>
<i>Rağbet bu mülke kalmadı</i>	<i>Remz ile duydu bu işi</i>
<i>Ragıp olan hod dünyaya</i>	<i>Resuldür anım yoldaşı</i>
<i>Rastdur ki vefa bulmadı</i>	<i>Rahatlara ol kalmadı</i>

²⁵ Sadreddin Nûzhet ERGUN, Türk Şairleri, C. 1, İst., 1936, s. 141.

*Rehber değil dünya bilin
Rehzendürür perhiz kılın
Rızkınıza razı olun
Razi olanlar ölmeli*

*Ra'nâdir ol önden sona
Revnak Çalab vermiş ana
Rûh-ı latifdir görsene
Rencü emek hiç olmadi*

*Rezzak'ı bilen canların
Resm-i cihan koyanların
Rahmet hânun yiyenlerin
Rengi tagayyür olmadı*

*Rence düşenler ne için
Rüsvay olur dünya için
Renc alma ol sevda için
Rüstemlere baş salmadı*

*Revadır ey ÂŞIK eren
Râz içre bir halin gören
Riya ile yola giren
Reddoldu rahmet bulmadı²⁶*

Babü's-sin

*Söyler isem bu derdi ben
Sırrım cihana faş olur
Sâkin olup oturursam
Sığmaz yüreğim baş olur*

*Sûrsün düşem ger bah ise
Sehil ola bin kahr ise
Senden gelen ger zehr ise
Siner canima aş olur*

*Seylab içün şahsi ela
Sönen dutan ma'zul ola
Söyleyesi te'vil kila
Severliği nebbas olur*

*Seyrim kamu senden sana
Seyranlarım senden yana
Sultandürür aşkin bana
Sûvar ü hem yoldaş olur*

*Sermaye gün dökdü canım
Serkeş nita olsun tenim
Sevgin odun gör kim benim
Sızdı gözümden yaş olur*

*Serdi bize eydür gelin
Sen ben dimeklidenden olun
Sevdigiçün ölmek bilin
Sonu tükenmez yaş olur*

*Sen timma ÂŞIK o erür
Sayruya sağı ol görür
Serkeşleri yoldan sürür
Sâkinlere ferraş olur²⁷*

²⁶ Sadeddin Nûzhet ERGUN,a. g. e., s. 141.

²⁷ Sadeddin Nûzhet ERGUN,a. g. e., s. 141-142.

Babü'l- mim

*Merdan-ı Hak bu dünyada
Maksudlara kalmadılar
Mülk-i bekâ bulmuş iken
Meyl-i senâ kılmadılar*

*Müştakların oldur işi
Müdam akar gözü yaşı
Mutlak Hakk'ı seven kişi
Mala cana kılmadılar*

*Mmuhkem isen sen bu işe
Münkir gibi deme nişe
Müşkil değil başdan başa
Mü'min olan ölmeler*

*Menzil işkdürür ÂŞIK'a
Minnet şükür bin kez Hakk'a
Menzil bulan mülk-i bekâ
Medh ile ayrılmadılar²⁸*

*Ma'lumdur âhir yol eri
Mevlâ için n'ittikleri
Mihnet içinde her biri
Miskin olup gülmediler*

*Meşhurdürür cümle dile
Mansur külüün verdi yele
Mecnun mesel oldu ele
Ma'suk dad ayrılmadılar*

*Mahluk bitisinden geçen
Mi'raç diye oldur uçan
Ma'ni şarabından içen
Mestlikten ayrılmadılar*

Erkiletli Âşık Hasan (1772-1856)'ın baş kafiyeyle söylediiği iki şiirin ortak özelliği hepsinde de (m) ünsüzünü kullanması ve *kelime başı kafiyelerde* yer vermesidir. (Geniş bilgi için Bkz. Âşık Edebiyatında Kelime Başı Kafiyeli Şiirler ve Sefil Selimi'den Örnekler)

*Merhaba menim melegim
Mislin yok mahim merdane
Mor meneşe metahimdir
Muy-i müdam mestane*

*Mahlık müjgane mesail
Maksudum mesud mu sail
Men memegi mahina kail
Mey içmiş mahmur mestane*

*Mahsus muhabbet muradım
Meşrebin mesud aradım
Meyl edip tuyındır adım
Maşallah mülki miyane*

*Müşkil bu HASAN'a mihnet
Mümkür mekr ile melâmet
Muhal muhtaca merhamet
Mihman mitüm yar meskene²⁹*

²⁸ Sadreddin Nûzhet ERGÜN, a. g. e., s. 142.

²⁹ Rasim DENİZ, Erkiletli Âşık Hasan, Kayseri, 1996, s. 114.

GELİR

*Mürüvvet kânsın tuy-i anber
Mahmurdur gözleri mestâne gelir
Mislin yok cihanda mah-i envarım
Melek karışmıştır merdane gelir*

*Müljânın okuna mail olmuşam
Muhtacım dildara murad almışam
Mümkin mü sevdığım mîhman gelmişem
Merhamet kıl bana meskâne gelir*

*Müşkil işlerime medet kıl nazar
Mezahibdir şahum medlini yazar
Mahsus görmek için meşrebin gezer
Mat etmiş kendini meydana gelir*

*Meded kıl HASAN'a murada irem
Men gedaya olmazsa meğer kerem
Muhabbet tuzağın mestali korum
Merhaba efendim miyane gelir³⁰*

Karşı âşık Veysel Şahbazoğlu (Arpaçay, 1921-1995) ise üç dörtlük olarak söyledişi Tekerleme başlıklı şiirinde dörtlükleri m, h ve a sesleriyle başlatarak mümkün olduğunca *kelime başı kafiyeye* riayet etmeye çalışmıştır.

BİZE

*Merdan Muhammed damadı Mustafa evla bize
Musa Kelimullah dedi Mevlânâ Mevlâ bize
Mevlüd Resulî şanına hatîb-i çelebidir
Mehdi sahabbel zamanı muratla Mevlâ bize*

*Hasan ağı ile gitti Hüseyin al kanıman
Hamza Habibullah dedi Harun'da nişanınan
Halil'den Hacer hamile İsmail kurbanınan
Hatice'yle Havva haktır gelmesin hülya bize*

*Adem'i abad etti gönderdi peder dedi
Ahmed Ali'yi diledi Abbas'a kader dedi*

³⁰ Rasim DENİZ, a. g. e., s. 115.

*Abdullah Amine eşi Ayşe Muhtar'da dedi
Allah'ın alım varlığı ŞAHBAZ'ım söyle bize³¹*

Sivash Âşık Kaptanî (Sivas, 1952-)'nin de k sesiyle vücuda getirdiği baş kafiyeli bir şiiri vardır. Kaderden şikayet konusunun işlendiği bu şiir üç dörtlükler ve misra içlerinde de g ve k sesiyle başlayan kelimeleler yer vermiştir.

SES ETMEDİM

*Kedersiz günüm geçmiyor,
Kader dedim, ses etmedim.
Kara bahtım gün seçmiyor,
Kendim bildim yas etmedim.*

*Kem günlerde ömrüm bitti,
Kalleşliği cana yetti,
Kendini çok ağır sattı,
Kin gütmemi, küs etmedim.*

*KAPTAN'ım ömrüm geçer,
Köle etti benden kaçar,
Kuşlar gibi yüksek uçar,
Kararlıyım pes etmedim.³²*

Sivash Cefâî (Sivas, 1958-) akrostiş olarak yaşadığı şiirinde ister istemez başkafiye ile şiir vücuda getirmiştir. "NİHAL" kelimesindeki harflerle beş dörtlük olarak yazdığı şiirinde her dörtlüğü ilgili harfle başlatmıştır.

GÜZEL

*Nasıl methedeyim böyle güzeli
Nidası sadası sözü bir güzel
Ne olur istesin verem canımı
Ne hoştur siması yüzü bir güzel

İstese arz etsem arzuhalimi
İncidip kırmasa gönül dalımı
İnsanı öldürür endam, çalımı
İşvesi cilvesi nazi bir güzel*

³¹ Erdoğan ALTINKAYNAK, Âşık Veysel Şahbazoğlu (Hayatı-Sanatı-Şiirleri), Ank., 1998, s. 9.

³² Şiir 15.6.1998 günü aşığın kendisinden derlenmiştir. (D.K.)

*Hassas hoşgörülü ince mi ince
Huriye binziyor inan görünce
Hayata dönderir nazar edince
Hümayun bakişlı gözü bir güzel*

*Allah bir yaratmış sanki bir dahi
Abartmadım gerçek böyle billahi
Aşık oldum tanıkça vallahi
Adabı ahlaki özü bir güzel*

*Lal olsun CEFAİ var ise hile
Lakin bulamadım hiçbir vesile
Lâkayı olmadım tatlı bir dille
Luftsedip arasa bizi bir güzel*

(Kuşadası, 15.5.1997)

Şairnamelerin bir kısmında da aynı gayreti görürüz. Bunlar *elşname* tarzında ortaya konulmuş şiirlerdir. Bu şiri vücuda getiren şair, kendisini, ilgili harfte, adları o harfle başlayan şairleri bir araya getirmeye mecbur hisseder. Şairnameyi vücuda getiren şair, adları aynı harfle başlayan şairleri/âşıkları bir dörtlükte toplarken, aynı zamanda misra içi ve misra başı kafiyelerle ahengi yakalar. Elimizdeki örnekler XIX. yüzyılda yaşamış olan Gubarî ve Bosnavî'ye aittir. Gubarî, dörtlüklerde çok sayıda şaire yer verirken, Bosnavî sadece dörtlüklerin başında şairlerin adlarını zikreder.

Gubarî:

*Sureti, Sarrafî, Savtî, Sadayî
Sahnî, Sun’î buldu Sadri vefayı
Sadıkî, Sohbettî sürdü safayı
Sahabî sahbada var germiyeti³³*

Bosnavî:

*Türabî'nın kelamını begendim
Tamamî demiştir aşktan usandım
Taibi'nin sözlerinden ben yandım
Tebrizî de iman ikrar demişler³⁴*

İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayatı tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan

³³ Doğan KAYA, *Şairnameler*, Ank., 1990, s. 16.

³⁴ Doğan KAYA, a. g. e., s. 19.

konunun az söz kullanılarak, ses zenginliğiyle özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır. Atasözünün nesilden nesile geçmesi ve yaşaması, sadece sözün doğru olmasına bağlı değildir. Onun mevcudiyetini sağlayan bir takım faktörler vardır ki, bunların başında da sık sık başvurulan tezat, teşbih ve tenasübün yanı sıra, kelimelerdeki hece ve ses zenginlikleri gelir. Kelime kadrosunu, özenle seçilmiş sözler oluşturur.

Manzum atasözlerinin genellikle misra sonları kafiyelidir ve bazlarının bünyesinde yer alan kelimelerin başlarındaki sesler de aynıdır. Bu özellik bir kismış deyimlerde de görülür. Aşağıdaki örnekler, bu özellikte söylemiş yüzlerce atasözü ve deyimden birkaçıdır.

*Azıcık aşım
Ağrısız başım*

(A)

*İyiliğe iyilik her kişinin kârı
Kötülige iyilik er kişinin kârı*

(İ, K)

*Yerine düşmeyen güzel
Yerini yerini gezer*

(G, Y)

*Çul ardından çomak çeken çok olur.
Kaynayan kazan kapak tutmaz.
Serçe ile söyleşenin sesi semadan gelir.
Tütün tüttürmez tatlı tattırmaz.
Yaramaz yarasız yapamaz.*

(C)

(K)

(S)

(T)

(Y)³⁵

Misra başı kafiyelerinin fazla miktarda yer aldığı sözlü ürünlerimizden diğerleri de tekerlemeler ve yanılmacalar / yanılmacılardır. Oyun tekerlemelerinden sayılan ve söz cambazlığına dayanan da yanılmacalar da özellikle anlamlı yahut anlamsız olan birbirine yakın kelimeler seçilir ve onların çekimli şekilleri kullanılır. Dilin sürçmesi için, karşısındaki, söylemesi istenilen sözün birkaç defa tekrarı istenir. Yanılmacaların bir kısmı, anlamsız sözler olmakla beraber, aynı seslerin tekrar tekrar yer almazı dolayısıyla ahenkli sözlerdir.

Aşçı Hasan aş astı, asanda aklı çaptı. (A)

Bir berber, bir berbere; "Bre berber, be beber, be birader, gel bernaber, bir berber dükkâmı açalım." demiş. (B)

³⁵ Ali Esat BOZYİĞİT, Güvercin Uçuverdi, Ank., 1998, s. 243.

- Kilisenin kapısını kim kırdı?
- Kaya kırdı.
- Kaya kırmaz.
- Kaya'nın küçük kardeşi kırdı. (K)

Değirmene girdi köpek, değirmenci vurdu kötek? Hem kötek yedi köpek, hem kepekk yedi köpek (D, K, Y)

Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada su şışesi. (K,Ş)³⁶

Misra başlı kafiyeler aşağıdaki manide olduğu gibi zaman zaman manilerde de karşımıza çıkar.

<i>Dağdan indim düzbe ben</i>	<i>Şu dağların karını</i>
<i>Diken oldum göze ben</i>	<i>Süpürseler barını</i>
<i>Dar yerin geniş olsun</i>	<i>Sana nerden bulayım</i>
<i>Daha gelmem size ben</i>	<i>Sütten beyaz gelini</i>

Bu çalışmada, kafiyenin ne olduğu, eski Türk şiirinde ahengin ne ile sağlandı, misra başlı kafiyenin durumu ve özellikleri, bu kafiyelerin misra sonlarına niçin ve ne şekilde kaydığını, hangi alanlarda kendilerine yer bulabildiği ve nihayet yakın zamanlarda kullanılan misra başlı kafiyelerin kullanılış sebeplerinin neler olduğu konularına açıklık getirilmiştir. Bu çerçevede mümkün olduğunca ana eserlere başvurulmuş ve konuya ilgili olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Bugün, genellikle misra sonlarındaki kafiyeler eski Türk şiirinde misra başında yer alıyordu. Cümlede vurgunun sona kayması ve başka kültürle temas sonucu misra başlarında yer alan kafiyeler, misra sonuna kaymıştır.
2. Genellikle dörtlükler halinde yazılan ve misralardaki hece sayıları eşit olmayan ilk Türk şiirlerinde sadece misra başlı kafiyelerle yetinilmemiş, misra içindeki kelimelerin başında da aynı seslerin kullanılmasına özen gösterilmiştir.
3. Misra sonu kafiyeleri geçiş döneminde -Dede Korkut'taki örneklerde görüleceği üzere- önceleri rediflerle sağlanmış, bu şekil sonraki dönemlerde inkişaf göstererek kafiye+redif şekline dönüşmüştür.
4. Baş kafiyelerin ve aynı sesle başlayan kelimeleri bir araya getirme kaygısı, şirerde *ahenk* sağlaması ve göz için kafiye yapma düşüncesiyle doğrudan ilgilidir.

³⁶. Ali Esat BOZYİĞİT, .a. g. c., s. 245-248

5. Sonraki devirlerdeki şairlerin bir kısmının misra başı kafiyelerine ilgi duyması, yazdıkları şiirlere dikkat çekmek ve güç gösterme kaygısından kaynaklanmıştır.
6. Misra başı kafiyeler sadece sahibi belli ürünlerde değil, aynı zamanda atasözü, deyim, tekerleme, yanılmacalarda, manilerde, şaman dualarında ve saya gezmede olduğu gibi geleneklerin icrası sırasında da kullanılmıştır.*
7. Elifname ve şairnamelerde bu şiirlerin gereğinden kaynaklanan zorlayıcılığın tabii sonucu olarak ortaya misra başı kafiyeli şiirler çıkmıştır.

* Bu çalışma önce *Dede Korkut'ta ve Türk Halk Şiirinde Misra Başı Kafiyeler*, başlığında Bayburt'ta düzenlenen Dede Korkut 4. Kültür-San'at Şöleni (13-19.7.1998)'nde bildiri olarak sunulmuş, daha sonra Erciyes, S. 250, 10.1998), s. 100-105'te yayımlanmıştır.

Âşık Edebiyatında Kelime Başı Kafiyeli Şiirler ve Sefil Selimî'den Örnekler

Türk şiir geleneği içinde *başkafiye*, bir başka deyişle *mısra başı kafiyeler*, halk şiiri geleneği içinde orijinal bir durum *sergilerler*. Başkafiye, dörtlüklerde, bazan da şiirin tamamında, misraların, aynı sesi taşıyan kelimelerle başlatılma esasına dayanır. Bu tarzda ortaya konulmuş şiir örneklerini, eski Türk şiirinde, sözgelişi; Uygur Türklerinin şiirlerinde bol miktarda görürüz. Sözünü ettigimiz kafife, ilerleyen zaman içerisinde misra ortasına, daha sonra da misra sonuna kaymıştır.¹

Bizim burada ele alacağımız konu ise; edebiyatımızda çok az örneği- ni gördüğümüz, *kelime başı kafiyeli şiirler* olacaktır. Bunu anlatırken de gü- nümüziün onde gelen âşklarından Sefil Selimî'nin şiirlerden yararlanaca- gız.

Âşık şiirinde, misra başı kafiyelerin yanı sıra, yine aynı sese riyet edilerek yapılan kafife ile vücuda getirilmiş iki tarz daha vardır.

Birinci usulde, misra hangi sesle başlıyorsa, misranın sonunda da aynı ses vardır. Bu şiirleri "baş ve son kafiyeli şiirler" diye adlandırılabilir. Azerbaycanlı âşık Molla Cuma'nın bu tarzda söylediği pek çok şiiri vardır. Bunalardan (A, G, H, K, M, S, Z) vs. gibi sesleriyle söyledişi şiirleri zikredebili- riz. Sözgelişi Molla Cuma'nın (H) sesini esas alarak söyledişi şiir şu şekil- dedir:

BAH

Heyli vahtdır men naşidim bu gıldakı fende bah,
Humarlanıb ala gözler, lebindeki gende bah.
Horyadlardan pınhan olsun şamamaynan ter buhah,
Hoş gönçesen, men bülbülü salıbsan kemende bah.

¹ Bu konudaki çalışmamız için, kitabımızda, *Türk Halk Şiirinde Mısra Başı Kafiyeler* bölümünde bakılabilir.

Heste düşen bendelerin tebibisen, ey halih,
 Har gucerdu güllerimi bülbüller geldi yanılı,
 Hatirime deyip eziz gönlümü etme sînî,
 Helvet durub seher iken bir mene ötende bah,

Hudam yazsın seni mene, biz de murada çatah,
 Hırda-hırda doğruyuban avaz-avaza gatah,
 Halgdan gizli bir bucagda sarüşib böyle yatah,
 Hurma teki MOLLA CUMA leblerin emende bah.²

Âşık edebiyatında aynı sesin kullanmasını esas alan ikinci tarz ise, şirin tamamında geçen kelimelerin başında aynı sesi kullanmadır. Hemen şunu söyleyelim ki, edebiyatımıza bu şekilde şiir kazandıran âşığımızın sayısı yok denecek kadar azdır. İncelemelerimiz sırasında *Erkiletli Âşık Hasan* (1772-1856) ve *Veysel Şahbazoğlu* (Arpaçay, 1921-1995)'na ait birkaç şiir dışında örnek bulmamız pek mümkün olmadı. Kaldı ki, aşağıda verdiğimiz örneklerde de görüleceği üzere, maalesef şiirde yer alan bütün kelimeler, aynı sesle başlayan kelimeler değildir.

**Merhaba menim melegim
 Mislin yok mahim merdane
 Mor menefşe metahimdir
 Muy-ı müdam mestane**

**Mahsus muhabbet muradım
 Meşrebin mesud aradım
 Meyl edip tuyındır adım
 Maşallah mülki miyane**

**Mahlik müjgane mesail
 Maksudum mesud mu sail
 Men memegi mahina kail
 Mey içmiş mahmur mestane**

**Müşkil bu HASAN'a mihnet
 Mümkün mekr ile melâmet
 Muhal muhtaca merhamet
 Mihman miyim yar meskene³**

* * *

2 Paşa EFENDİYEV, *Molla Cüme- Eserleri*, Bakı, 1995, s. 171.

3 Rasim DENİZ, *Erkiletli Âşık Hasan*, Kayseri, 1996, s. 114.

BİZE

Merdan Muhammed damadı Mustafa evlâ bize
 Musa Kelimullah dedi Mevlânâ Mevlâ bize
 Mevlüd Resûlü şanına hatib-i celebidir
 Mehdi sahibü'l-zamanı muratla Mevlâ bize

Hasan ağı ile gitti Hüseyin al kanınan
 Hamza Habibullah dedi Harun'da nişanınan
 Halil'den Hacer hamile İsmail kurbanının
 Hatice'yle Havva haktır gelmesin hülya bize

Adem'i abad etti gönderdi peder dedi
 Ahmed Ali'yi diledi Abbas'a kader dedi
 Abdullah Amine eşi Ayşe Muhtar'da dedi
 Allah'ın alım varlığı ŞAHBAZ'ım söyle bize⁴

Ne var ki, edebiyatımızda, "*kelime başı kafiyeli şiirler*" adını verebileceğimiz ve istediğimiz anlamda, yani, şiirin tamamında aynı sesle başlayan kelimelerin kullanımıyla ortaya konulmuş şiir örnekleri de vardır. Yukarıda adından söz ettigimiz Sefil Selimi (Şarkışla, 1933...)'nın şiirleri içinde, konumuzu doğrudan ilgilendiren 19 örnek bulunmaktadır. Şiirler, genellikle, aşk ve tasavvuf konulu olup hepsi üçer dörtlüktür.

Selimi'nin aşağıda örneklerini verdigimiz şiirlerinin dışında A, G, M, O, Ö, T, V sesleriyle başlayan kelimeleri kullanarak söylediği şiirler de vardır. Biz, burada örnek olması için birkaçına yani, B, C, Ç, D, E, H, K, S, Y ve Z sesleriyle başlayan kelimelerle vücuda getirdiği şiirlerine yer veriyoruz. Hatta bu seslerden bazlarıyla (Ç, S gibi...) iki ayrı şiir yazmıştır.

Yukarıda adından söz ettigimiz, "*misra başı kafiyeli şiirler*", "*baş ve son kafiyeli şiirler*" ve "*kelime başı kafiyeli şiirler*" konusuna temas ettigimiz bu çalışma bizlere göstermiştir ki, âşık şiirinde *kafije* konusuna daha geniş bir perspektiften bakmamız gerekmektedir. İlerleyen zaman içerisinde bunlara belki başka örnekler de katılacaktır. Yapacağımız etüt salt *kafije* tariflerinin dar çerçevesi içerisinde kalmamalı, âşık şiirinde ortaya konulmuş örnekleri kapsayan daha muhtevali bir etüt olmalıdır. Yeri gelmişken burada, "*Çok Kafiyeli Şiirler Üzerine Yeni Düşünceler*" başlıklı bölümde tanımladığımız *kafiyeyi* tekrar kaydetmek istiyoruz. *Kafije*; "*Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, misraların başında, ortasında veya sonunda, belli bir sayıya bağlı kalmadan esas alınan seslerle tesis edilen ses benzerliğidir.*"

⁴ Erdoğan ALTINKAYNAK, Âşık Veysel Şahbazoğlu (*Hayatı-Sanatı-Shirleri*), Ank.. 1998, s. 9.

Aşağıda örnekler bir de bu gözle bakılırsa, kafiye konusunda hükm verirken hiç de acele etmememiz ve ne derece titiz davranışımız gerektiği daha iyi anlaşılacaktır. (Bahsettiğimiz hususlara dikkat çekmek için, her kelimenin ilk harfini, özellikle büyük harflerle yazdık.)

-B-

Barları Bahçeye Bahşeder Bahar	Beyinler Başları Bulduktan Beri
Bizleri Bizlere Bağlar Bağınan	Batağa Bırakmaz Balı Biberi
Bögüründe Bağrında Bahrinde Bahar	Barışın Bürcunda Birdeki Bar
Büzleri Büzlere Bağlar Bağınan	Bazları Bazlara Bağlar Bağınan

SEFİL SELİMİ'NİZ Binlere Bakar
 Binler Başlığında Bire Baş Büker
 Babalar Bebekten Beşikten Bikar
 Bezleri Bezlere Bağlar Bağınan

* * *

-C-

Cismimin Cüssemim Ceryanı Cöhü	Cerrahlann Cezbi Celpleri Cüzi
Ciddiyet Cesaret Cemidir Cemi	Cahilin Clivesi Cehalet Cazı
Cehrime Cananım Canımın Canı	Cennetler Cemaat Cüzüdür Cüzü
Cemallullah Cihan Camidir Camı	Cevabım Cümlenin Cim'idir Cim'i

Cadılar Cahiller Cehennem Cini
 Cefada Cezada Cimriyle Canı
SEFİL SELİMİ'NİN Ciğeri Canı

Cömertlere Cemler Camidir Camı

* * *

-Ç-

Çarpuklar-Çurpuklar Çanak-Cömlekler	Çatlağın-Çutlağın Çörüyle Çöpü
Çar Çabuk Çarşıya Çıktı Çürüklər	Çokluğun Çehresi Çatısı Çapı
Çakallar Çürüklər Çaput-Cuputlar	Çerçinin Çakısı Çapların Çapı
Çarşaf Çevresinde Çöktü Çürüklər	Çaplığın Çapına Çöktü Çürüklər

Çöplükler Çöplüğü Çığnetti Çiğe
SEFİL SELİMİ'NİN Çeşnisi Çağa
 Çiplaklar Çorluyu Çığnetti Çağa
 Çağın çekiciyle çaktı çürüklər

* * *

-D-

Define Defterim Delik Deşiktir
 Didikleyip Durma Döküldüm Dayı
 Derdi Dirsekledim Deşikçe Deştim
 Derdin Derinine Dikildim Dayı

Darmadağınığım Direncim Düştü
 Derdim Deryalaştı Dışına Daştı
 Duralım Dedimse Daha da Deşti
 Dertliler Darına Dakıldım Dayı

Dikensiz Derbeder Deliden Deli
 Dertlerim Derdimin Dudağı Dili
SEFİL SELİMİ'de Dert Dolu Dolu
 Derdim Direkledi Dikildim Dayı

* * *

-E-

Evliya Evinin Eşiğinde Er
 Erenler Ereni Eğmez Eğilmez
 Ezeli Ebedi Ezberledim Er
 Ervahlar Ervahı Ezmez Ezilmez

Emanet Ellerde Enbiya Eli
 Ekber Esenliği Emri Evveli
 Ezeller Ezeli Esma Ezeli
 Ecdadı Emini Ekmez Ekilmez

Ebcetin Etkisi Erginin Emi
 Eteklerle Enmez Ecrinin Emi
SEFİL SELİMİ'de Ezginin Emi
 Emciler El Ele Ezmez Eşilmez

* * *

-H-

Hepimiz Hısımız Hayat Hikâye
 Hasımlar Hainler Horlar da Horlar
 Hislerim Hasmımcı Hasa Hediye
 Hassasiyet Hattım Hırlar da Hırlar

Hamiyyet Hürmettir Hanesi Hastır
 Halkımıza Hımmet Hüda'dan Histır
 Hırsızınız Harbi Hamca Hevestir
 Hayırsız Hayaller Hörler de Hörler

Hakk'ın Hidayeti Hükmünde Hece
 Hakikat Hayrani Hakiki Hoca
SEFİL SELİMİ'niz Hasrettir Hacc'a
 Hürriyet Hasreti Hürler de Hürler

* * *

-K-

Köşeke Kisıldım Kendime Küstüm
 Köşe mde Kiyamet Koptukça Koptu
 Körleşmiş Kabrimi Küfrümü Kestim
 Kaşında Kiyamet Koptukça Koptu

Kahpe Kaprisimin Kurdunu Kirdim
 Kemlik Kimliğini Kardıkça Kardım
 Kafamda Kibarlık Köşküńü Kurдум
 Kısmında Kiyamet Koptukça Koptu

Katilin Kötünün Karanlık Kını
 Kaderin Kağnusu Kılıç Kını
 SEFİL SELİMİ'nin Kayníyor Kanı
 Keşimde Kiyamet Koptukça Koptu

* * *

-S-

Sözlerim Sözümün Sakalı Saçı	Sahtekâr Sürtükler Sinemi Sıkar
Sırtını Sıvadım Serdim Sen de Ser	Sofular Softalar Sakardan sakar
Sarfin Sahibiym Saklamam Suçu	Sivrisinek Seyyahları Sık Sokar
Salladım Sırtıma Sen de Sar	Serimden Sebеби Sordum Sen de Sor

Savurup Saçtığım Servetin Sesi
 SEFİL SELİMİ'nin Süsüdür Süsü
 Sıcağım Soğugum Sazında Sisi
 Sağlama Sakata Sürdüm Sen de Sür

* * *

-Y-

Yüz Ylda Yüz Yerde Yüzdük Yüz Yüze	Yoşuduk Yaolandık Yaslandık Yere
Yan Yana Yanaştık Yerdik Yerildik	Yollarda Yorulduk Yalvardık Yare
Yön Yöne Yöndeldik Yazdık Yaz Yaza	Yanumda Yöremde Yılanır Yara
Yenildik Yenişтик Yardık Yarıldık	Yan Yanca Yürüdük Yorduk Yorulduk

Yaydığınımız Yağın Yayığı Yarım
 SEFİL SELİMİ'den Yorumsuz Yorum
 Yüceler Yücesi Yanında Yerim
 Yollara Yollandık Yıldık Yirildik

* * *

-Z-

Zekamı Zaptetti Zatların Zatı
Zirimi Zedeler Zıtlar Zevatlar
Zihnimde Zahitler Zaylandı Zati
Zarımı Zedeler Zıtlar Zevatlar

Zehir Zemininin Zemmi Zar Zarı
Zahirin Zevkleri Zorluyor Zoru
Zırvalar Zelveler Zerzevat Zeri
Zerimi Zedeler Zıtlar Zevatlar

SEFİL SELİMİ'nin Zanni Zerzeye
 Zayıflar Zayıfı Zayıiyor Zaya
 Zerrenin Zahminde Zerrece Ziya
 Zorumu Zedeler Zıtlar Zevatlar

Kelimeler :

bar	: meyve
cöh	: maden
çerçi	: köy köy dolaşan seyyar satıcı
çorlu	: hasta
dakıldım	: takıldım
dıkıldım	: tıkıldım
emci	: ilaç veren, tedavi eden
enmez	: inmez
yirdik yirildik	: manevi olarak yardım yarıldıktı
yoşduk	: ezilip yıprandık
zati	: zaten
zer	: altın

Âşık Püryanî'nin Karşışmaları

Âşık edebiyatı geleneği içinde, âşık karşılaşmalarının ayrı bir yeri vardır. Karşışmalar, bir topluluk karşısında, birtakım usullerle yapılır.

Âşıkların karşı karşıya gelmeleri çeşitli vesilelerle olur. Bu, tesadüfen olabileceği gibi, düğün, yarışmalar, şenlikler, anma toplantıları veya özellikle bir araya gelmek suretiyle de gerçekleştirilir.

Geleneğin önemli yönünü ihtiya eden karşılaşmaların canlı olarak yaşatıldığı bölgelerden birisi de İç Anadolu'dur. Biz, buna örnek olması bakımından, geleneği yaşatan âşıklardan biri olan Püryanî'den söz edeceğiz. Asıl konuya geçmeden önce, Âşık Püryanî hakkında bilgi vermenin uygun olacağı kanaatindeyim.

Püryanî'nin asıl adı Hacı Resul Eser'dir. 1931 yılında Tokat'ın Arabören köyünde doğmuştur. Köyde odunculukla geçinen Püryanî, 1961 yılında Tokat'a gelmiş. Zahirecilik yapmaya başlamıştır. Bugün ise, herhangi bir işi ve geçim kaynağı yoktur. Tokat ve Sivas'taki dostlarının düğünlere ve çeşitli toplantırlara götürmeleri sayesinde biraz para kazanabilmektedir.

Bir-iki yaşındayken Püryanî'nin gözleri hassasiyetini yitirmiştir. Yedi yaşında Sivas'ta İbrahim Bey isminde bir doktora ameliyat olan Püryanî, boş bulunup yüzüstü yatar ve bundan fayda görmez. On beş yaşında da Dr. Fehmi Çetiner'in yaptığı ameliyattan bir sonuç alamaz. Ameliyatın ilk günlerinde, bir elin parmaklarını sayar durumda iken, bugün iyice görme yeteneğini kaybetmiştir.

Püryanî'nin şiir söylemeye genç yaşta başlamıştır. Şiirlerinde işlediği konuların çoğu dinidir. Kuvvetli irticâlı vardır. Bugüne kadar söyledişi şiirlerin içinde derlenenler, derlenmeyenlerin yanında çok az oran teşkil eder. Ancak Püryanî, kendisince önemli saydığı bir hayli şiiri, kuvvetli hafızasında tutmaktadır. Sözgelişi, 16.3.1984 tarihinde buluşduğumuzda bize

1972 ve 1973 yılında kahıldığı Konya Âşiklar Bayramı'ndaki karşılaşmaları -kendisinin ve karşılaştığı âşığın sözleri dahil olmak üzere- bizzat aktarmıştır. Tespit ettiğim ve arşivinde bulunan 70 deyişi ve karşılaşması da bu suretle temin edilmiştir.

Saz çalamayan Âşık Püryanî, bir sefer de Mut'ta Karacaoğlan şenliklerine katılmıştır. Genellikle Tokat ve Sivas'ta tanınan Püryanî, âşık meclislerinin her zaman aranan simasıdır.

Âşık karşılaşmalarındaki sistemli deyişmeler, muhteva ve tür yönünden bazı farklılıklar gösterir. Bunları Umay Günay "Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi" adlı eserinde, şu şekilde tasnif etmiştir:

1. *Hoşlama-merhabalaşma*
2. *Hatırlatma-canlandırma*
3. *Tekellüm*
 - a. *Serbest konulu tekellüm*
 - b. *Öğütleme*
 - c. *Bağlama-muamma*
 - d. *Sicilleme*
 - e. *Yalanlama*
 - f. *Taşlama-takılma*
 - g. *Tüketmece*
 - h. *Uğurlama-methiye¹*

Bu tabloya göre, Püryanî'nin hemen her türde bir deyişme örneği verdiği söylenebiliriz. Burada ilgili deyişmeleri ayrı ayrı göstereceğiz, ancak "sicilleme" ve "tüketmece-daraltma" türlerinde herhangi bir tespitimiz olmadığından örnek veremeyeceğiz.

Püryanî'nın karşılaşmalarını yukarıdaki tasniften hareket ederek söyle sıralayabiliriz.

1. **Haşlama-merhabalaşma:** *Seyit Yalçın* (No. 1)
2. **Hatırlatma-canlandırma:**
Seyit Yalçın (No. 1)
Püryanî (No. 2)
3. **Tekellüm**
 - a. **Serbest konulu tekellüm:**
Nuri Çıraklı-Püryanî (No.3)

¹ Umay GÜNEY, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ank., 1986, s. 56-91.

1. Öğütleme:

Talip Kılıç-Püryanî (No. 4)

2. Bağlama-muamma:

Feymanî-Püryanî (No. 5)

Püryanî-Ruhani (No. 6)

Reyhanî-Püryanî (No.7)

İsmetî-Püryanî (No.8)

d. Sicilleme: —**1. Yalanlama:**

Püryanî-Çobanoğlu (No. 9)

f. Taşlama-takılma:

Zülfikar Divanî-Püryanî (No. 10)

Musa Merdanoğlu-Püryanî (No.11)

İsmail Cengiz-Püryanî (No. 12)

Abdülvahap Kocaman-Püryanî (No. 13)

Nevcivan Hanım-Püryanî (No.14)

Veysel Şahbazoğlu-Püryanî (No. 15)

Mevlüt İhsanî-Püryanî (No. 16)

Kağızmanlı Keleşoğlu-Püryanî (No. 17)

g. Tüketmeye: —**h. Uğurlama-methiye: *Püryanî* (No. 18)****i. Hayatta olmayan bir âşığın şiriyle deyişme**(No.19, 20, 21)

Yukarıda sözünü ettigimiz eserde, Günay, bu türlere zamanla yenilerin de katılabileceğini ifade eder.

"Bugün yaşayan sekli içinde daha değişik gaye ve şartlarda ortaya çıkan karşılıklı deyişmeler de vardır. Günün şartlarına, kendi duygulanışlarına veya dostluk durumlarına göre, düşünce ve duygularını saz eşliğinde çok kere koşma dörtlüklerini paylaşarak bazen karşılıklı müstakil deyişler söyleyerek dile getirmektedirler."²

Bu cümleden olarak, âşıkların birbirlerini tanımak, aradaki dargınlığı gidermek veya mektupla karşılaşma gibi örnekler, sistemli deyişler arasında gösterilmiştir.

² Umay GÜNAY, a. g. e., s. 78.

Sivas ve civarında yaşatılan bir gelenek daha vardır ki, o da hayatı olmayan bir âşığın şiirine karşılık vermedir. Herhangi bir çağda yaşamış bir âşığın deyişi, toplantıda bulunan âşığın biri veya usta malı söyleyen biri tarafından okunur. Âşık, şiiri asıl sahibinden değil de karşısındaki söyleniğini var sayarak cevap verir. Bu makalemizde söylediğimiz tarzda ortaya konulmuş üç örnük bulunmaktadır. Bunların başlığı; *Erzurumlu Emrah'ın* (No.19), *Ercişli Emrah'ın* (No. 20) ve *Posoflu Zülalî'nin* (No. 21) şiirlerine, Püryanî tarafından verilen cevaplardır.

Burada kaydettiğim 3, 4, 18, 19, 20, ve 21 no'lu örnekleri Sivas'ın Hocabey köyünden olan Âşık Talip Kılıç'tan aldım. Diğerlerini ise, Âşık Püryanî'nın kendisinden derledim.

Biz, burada, bir âşığı belli bir cephesi ile tanıtmaya çalıştık. Bugün İç Anadolu'da yaşayan pek çok âşıktan biri olan Âşık Püryanî'nın 21 karşılaşması ve şiiri bizi, karşılaşma geleneğinin Anadolu'da canlı bir şekilde yaşatıldığı sonucuna götürdü.

1. Hoşlama-merhabalaşma

-1-

Seyit Yalçın (Yenikarahisar-Sivas)

Hakikat rahına bir pazar açtım
Dert ehline derd ü zarım hoş geldin
Ona bezirgânsız cevherler saçtım
Ey sarraf-i asılzadem hoş geldin

Şerefin şerefler vermiş şıhlara
Derse giden üçler beşler kırklara
Dur dendikçe vuran ehl-i şirklere
Halit gibi pehlivanım hoş geldin

Uzun gider girme derin bu raha
Özün Hakk'a bağla yüz vur dergâha
Bütün dünya adil demiş ol şaha
Acem şahı Nuşrevan'ım hoş geldin

Ebubekir Şiddik, Ömer, Osman'ı
Hamza imiş büyüklerin düşmanı
Şah-i merdan tek meydanlar aslanı
Ali gibi kahramanım hoş geldin

Püryanî

Şükür olsun geldim senle görüştüm
Cennet-i a'lâdir bu senin köşküñ
Âşkin badesini doldurdun içtim
Ey aziz üstadım burda hoş bulduk

Kırklar dergâhına sultan olamam
Baki kalıp bu dünyada duramam
Halit gibi bir pehlivan olamam
Kadir kıymet bilen ustam hoş bulduk

Kalbimdeki olan efkâr gamımdır
Bugün âşık gördüm yine demimdir
Yalvanırm kardaş dergâh senindir
Peygamber'e ümmet olan hoş bulduk

Meyl-i muhabbetim ol Perverdigâr'a
Aldanmam dünyada gelire vara
Canım kurban olsun dört çarıyara
Kâmil kişi ehl-i iman hoş bulduk

Adaletten ayrılmazsan ömründe
Söyle âşık ne derdin var derinde
İns ü cinn ü cemi mahluk emrinde
Öz nefrine Süleyman'ım hoş geldin

Der SEYYİD'im dilim dökse dürrü de
Biz kuzuyuz koçlar gezer sürüde
Zaloğlu'nu elden koymam geride
Rüstam gibi namıdarım hoş geldin

Süremem dünyada asla hükümü
Yetiştir Ya Rabbi, Lokman Hekim'i
Aldım ustam mücevherin yükünü
Bütün derde olan derman hoş bulduk

PÜRYANÎ'yim bilmem neye yararım
Bu dünyada yoktur kavlu kararım
Sizin gibi bir ustayı ararım
Bu meydanda aziz sultan hoş bulduk

Sivas, 1984

2. Hatırlatma-canlandırma*

-2-

Tarih bin dokuz yüz tam otuz bir de
Emroldu annemden dünyaya geldim
Elendim de çaputlara belendim
Emdim de sütünü gıdaya geldim

Kader böyle bizim ile dolaştı
Aylarım sayılı günlerim geçti
Nice yaşam doldu yolum yaklaştı
Aldı gözlerimi zindana geldim

Derdim bizim gibi bir dertli var mı
Geniş dünya bize her zaman dar mı
Nice yaşam vardı oldu yiğirmi
Bazı kara bazı ziyana geldim

Hakk'a hakikate böyle bağlandım
Sabır köşesinde kaldım eğlendim
Yaşım otuz birdi ben de evlendim
Belledim yeniden ayana geldim

Sık ile bağlandım hazreti pire
İsteyen kuluna ol Mevlâ vere
Nice yaşam vardı değişti kırk bire
Arz ettim Mevlâna Konya'ya geldim

Gaflet içindeydim çok idi uykum
O Hüda'dan başka yok idi korkum
Sayıldı günlerim çıkışınca kırkım
Vücut kemal buldu imlâya geldim

Bilmedim kendimi ben de neyidim
Çok istrap çektim bittim büyündüm
Nice vardım on beş yaşına deydim
Pişman oldum niye cihana geldim

Başına geleni anlatam size
Kulak versin dostlar söylenen söze
Nice yaşam vardı değişti otuza
Karıştım kâmile irfana geldim

Hak'tan istedigim budur niyazım
Yurda hizmetimiz her zaman lâzım
Otuz beş yaşında oldu çift kuzum
Bilmedim kendimi ne yana geldim

Mevlâ'm her saniye kalbimi yoklar
Âşıklar sırrını kalbinde saklar
Toplandı Konya'ya ellî âşıklar
Ellî âşık ile yan yana geldim

* Bu bölümde genellikle yaşamış ve iz bırakmış âşıkların deyişleri söylenilir. Püryanî ise, diğerlerinden farklı olarak, hatırlatma bölümünde kendi hayatını anlatmıştır.

İnsana gezdiren başla göz idi
Sözlerim ki bir açıklı söz idi
Kirkyedisi erkek üçü kız idi
Onları görende bir hale geldim

Daha neler görür sefil PÜRYANÎ
Felek zindan etti yalan dünyamı
Konya'ya dediler "Bir er meydanı"
Elli âşık ile meydana geldim
Konya, 1972

3. Tekellüm

a. Serbest konulu tekellüm

-3-

Nuri Çıracı

Hakk'ın huzurunda bütün kâinat
Secdeye başını vurur eğilir
Şehadet getirip zikire başlar
Hakk'ın huzurunda durur eğilir

Mürşit zikir eder müridi dinler
Dalga cuşa gelse deryalar inler
Müddeti gelince bütün ekinler
O da kemalinden kurur eğilir

İnsandadır büyük hisler duygular
Ya nereden gelir göze uykular
Hakk'ın emri ile hep akan sular
Müddet-i menzile yürüür eğilir

İnsan isen keşfet yakın ırağı
Acep nerde gizli aşıkın durağı
Sabah postasına mektup ÇIRAĞI
Seher rüzgârına verir eğilir

Püryanî

Bir adam kalkarsa seher vaktinde
Alıp abdestini verir eğilir
El kaldırıp hemen varır kiyama
Hakk'ın huzurunda durur eğilir

Kudretin suyunu veriyor Mevlâ
Çiçekler açılır hem eser hava
Ağacın dalları veriyor meyva
Mevsim-i kudreti verir eğilir

Gelin aldanmayak yalan dünyaya
Sırr-ı hikmetine kadir Mevlâ'ya
Sıdk-ı hulus ile başla duaya
Secdeye başını vurur eğilir

PÜRYAN gençlik fırsat elinden gider
Dünyanın ölçüsü bilmem ne kadar
Herkes yürüür kardaş yoluna gider
Bilmem PÜRYAN neler görür eğilir
Sivas, 1987

b. Öğütleme

-4-

Talibi (Sivaslı Talip Kılıç)

Âşık atışmaya girme
Kibirlenip erlenme ha
Yolunu sarpa düşürme
Ordan düşüp zorlanma ha

Püryanî

Sana derim âşık kardaş
Bülbül gibi zarlanma ha
Elin yüzün temiz yıka
Gönüllerde kirlenme ha

Benim ile atışmaya
Söyleserek tutuşmaya
Ağır müsin tartışmaya
Yeğni isen zorlanma ha

Aşk-ı mecazdan geçelim
Hakikatten söz açalım
Nefs-i emmare biçelim
Ondan kalip horlanma ha

Kimseye eyleme hile
Yönüne dön doğru yola
Kötü sözü alma dile
Günah ile kirlenme ha

Sözünü kullanma boşça
Güzel konuş gitsin hoşça
Sen seni gel çalma taşa
Balta gibi körlenme ha

TALİP gel sen dikkat eyle
Sözünü yerinde söyle
Yardım etsin güzel Mevlâ
Yalvar ona darlanma ha

Âşiklar bugün neşede
Arzum yok beyde paşada
Kahp bir tenha köşede
Küflenip de barlanma ha

Nefsimi ben öldürmüştüm
Her halimi bildirmişim
Aşk badesi doldurmuşum
Ateş alıp korlanma ha

Âşikların çıkar sesi
Hakk'ı söyler hu nefesi
Çok zordur âşık gülesi
Köşeleri fırlanma ha

Âşığın sözü bitmeden
Bülbül şakiyip ötmeden
Sen o Hicaz'a gitmeden
Cemal olup nurlanma ha

PÜRYAN gider bir coşkuna
Bakın bu hali düşküne
Benim sözüm Hak aşkına
Sözlerimden arlanma ha

c. Bağlama-muamma

Püryanî, 1972'de Konya Âşiklar Bayramı'na iştirak eder ve Feymanî ile soru-cevaplı aşağıdaki şekilde bir konuşturma yapar.

-5-

Feymanî

Gökte rahmet Hak emriyle yağıyor
Damla damla düşmesinde maksat ne
Bir zaman da gemi kaptansız yüz
O kaptansız yüzmesinde maksat ne

Her âşık da bunu böyle çözmez
Harflerini okuyup da yazamaz
Neden serçe uçar yerde gezemez
Serçelerin gezmesinde maksat ne

Püryanî

Gökten rahmet birden yağdığı zaman
"Nuh tufanı" olmadı mı maksat bu
O Nuh'un gemisi kaptansız yüzdü
O kaptansız yüzmesinde maksat bu

Aşkı olan Hak yoluna ağladı
Aşk ateşi ciğerini dağıladı
Süleyman serçenin ayağını bağladı
Gökte uçar yerde gezmez maksat bu

FEYMANÎ sözünü burda bağladı
Biz söyledik bu cemaat dinledi
O kim idi evlâdiyla evlendi
Evlâdını almásında maksat ne

PÜRYAN'ım dünyayı n'eyleyem n'edem
Bu dünyaya geldim bir gün de gidem
Havva'yla evlendi Hazret-i Adem
Mevlâ emri böyle idi maksat bu

Soru sorma sırası Püryanî'ye gelir.

Püryanî

Feymanî seninle geldik yan yana
Yine bir efkâr-gam geliyor bana
Sana burda sualim var sorarım
Kur'an'ın (vav)ları acep kaç tane

Bu soruya Feymanî ve diğer âşıklar cevap veremeyince, âşığın kendi-si cevaplar.

Püryanî

Âşık olan bunu ararsa bulur
Bulduğu zamanda gönlü şen olur
Kur'an'ın (vav)ları altı bin olur
İnanmazsan kenzü'l-arşa bak da gel

-6-

Püryanî

Dikkat et sözüme Âşık Ruhanî
Göktен inen hak kitaplar dört geldi
İmam-ı Azam de mezhebi kurdu
Mezhepler de müminlere dört geldi

Ruhanî (Tortumlu)

Ne güzel yerinden açın Püryanî
Kelime-i tevhit başı dört geldi
Gelir geçer her yılların mevsimi
Her senenin mevsimleri dört geldi

Bakın âşıklarda olan bu hale
Yeniden başlıyak senle misale
Seyrettin mi doğu batı cenup şimale
Bu dünyanın dört bucagi dört geldi

Hak Ta(a)la yarattı kürre-i arzi
İzin verir burda söyleter bizi
Gökyüzünde sıralıdır terazi
Saydim baktım o yıldızlar dört geldi

Yalvaralım kabul olsun dilekler
Yalvaranda zay olur mu emekler
Gökyüzünde vazifeli melekler
Azrail İsrafil Cebrail Mikâil dört geldi

RUHANÎ'nın yine geldi merağı
Mevlâ bilir yakın ile ıraqı
Önümüzde bu masanın ayağı
Saydim baktım ayakları dört geldi

Püryanî

PÜRYAN'ım ak düşer bu saçma
Ortak yoktur günahıma suçuma
Bir ayda gelmez mi kardaş dört Cuma
Müminlerin bayramları dört geldi

.....
.....
.....
.....

-7-

Reyhanî

Seninle konuşak biraz Püryanî
 Evvelâ dünyaya gelen kim idi
 Ne için böyle bir sevdayı çekti
 Evvel sabah namazını kılan kim idi

Güneş yeryüzüne veriyor şule
 Püryanî doğruya gel böyle söyle
 Sabahı öğrendim oluyor ögle
 Ögle namazını kılan kim idi

Sağ olsun var olsun sorumu bildi
 Sad oldu şimdysiye yüzümüz güldü
 Ögle tamam oldu ikindi geldi
 İkindi namazın kılan kim idi

Âşıklarda olan hal başka başka
 Söyledikçe burda geliyor aşka
 İkindiyi bilden oluyor akşam
 Akşam namazını kılan kim idi

Püryanî bu sözüm dinle bak nası(l)
 Silindi gönlümün kaşmadı pası
 Akşam tamam oldu geliyor yatsı
 Yatsı namazını kılan kim idi

REYHANÎ sözlerin gel burda bitir
 Hakk'ın birliğine çok şükürün yetir
 Yatsıyi öğrendik geliyor vitir
 Vitir namazını kılan kim idi

Püryanî

Bunları mı sordun bize Reyhanî
 Adem'in dünyaya geldiği zaman
 Sabah namazını ol Adem kıldı
 Havva'yı Arafat'ta bulduğu zaman

Bin bir ismi vardır Gaffarü'l Kayyum
 Ismini zikredék gelin her daim
 Öğleyi kıldı ol Halil İbrahim
 Ateş gülistan olduğu zaman

Okudum elifi harfini dümdüz
 Nurundan halk oldu geceyle gündüz
 İkindiyi kıldı Hazreti Yunus
 Balığın karnından indiği zaman

Söylesin bu dünya acep kiminse
 Dinleyen sözümden alırsa hisse
 Akşamı kıldı ol Hazret-i Musa
 Firavn'u suya gark ettiği zaman

Aşka düştüm yine geldim havasa
 Devam ettim Fatih'a İhlas'a
 Yatsıyi kıldı ol Hazret-i İsa
 Çekiliп göklere ağlığı zaman

PÜRYANÎ bunları bilmez mi elbet
 Söleyek bunları dinlesin millet
 Vitir kıldı ol Hazret(-i) Muhammet
 Mi'rac-ı Nebi'ye vardığı zaman

Konya, 1973

-8-

İsmetî

Deryada yanıp da rüzgâr da
 Ocağın ateşi odu ne idi
 Sükutta ekilip sadada biter
 Acep bu meyvenin tadı ne

Püryanî

Yürekte yanıp da ağızda biter
 Aşktır yüreklerin odu bilirim
 Düşlerde ekilip hayalde yeter
 Sevdadir meyvenin tadı bilirim

Enginden kalkıp da yücede kışlar
Kim bilir nereye varmayı düşler
Gelirse kapıyı bacayı taşlar
Aradaki dedikodu ne idi

Âlem bir sultana eğiyor boyun
Hakikat ilmine olmuyor oyun
Ayaksız geziyor memesiz koyun
Sağılıp dökülen sütu ne idi

Âşık İSMETÎ'den haberin var mı
Bu yolda yürümek kolay mı zor mu
Tetiksiz tüfektir barutsuz mermi
Atılan kurşunun adı ne idi

Cümlesi umutla yüzüne bakar
Deryadan yükseler yüceye çıkar
Bazen findık gibi tohumlar eker
Yağan dolu dedikodu bilirim

Cümlesi Mevlâ'ya eğiyor boyun
Gönül deryasında yapma ha oyun
Gökteki bulutlar memesiz koyun
Sağılıp dökülen sütu bilirim

PÜRYANÎ ayandır bilemem der mi
Menzile varmamız acaba er mi
Göklerde gürleyip atılan mermi
Yıldırıım kurşunun adı bilirim

Sivas, 1994

d. Sicilreme: _____

e. Yalanlama

-9-

Püryanî

Akıma geleni söylerim belki
Âşikta bulunan bu nasıl hal ki
Sen bir horoz olsan biz de bir tilki
Horozun boynunu biçıtı gördün mü

Bu nasıl tecelli bu nasıl yazı
Dikkat eyle âlem diniyor bizi
Sizin köyde kardaş muhtarın kızı
Bekçinin oğluna kaçtı gördün mü

Çobanoğlu bakma sol ile sağa
Gel sanılma burda çürüük budağa
İki tosbağayla bir de kurbaga
Pirey' arabaya koştı gördün mü

PÜRYANÎ sözüne yeniden başlar
Âşıkın ateşi var kalbini haşlar
Cem olup geldiler hep bütün kuşlar
Serçe Akdeniz'i içti gördün mü

Çobanoğlu

Barekallah âşıkların medhine
Mevlâ yardım eder sıdkı bütüne
Şimdi yolum gayet düştü çetine
Bu yolumuz çok dolaşı gördün mü

Ne güzel oluyor âşiklar cengi
Yeni geldi bu meydanın ahengi
Belledim ki gitti yüzümün rengi
Bu âşiklar iy savaştı gördün mü

ÇOBANOĞLU der ki halımız yaman
Âşık bize burda vermiyor aman
Vakit geldi şimdi gün oldu tamam
Vakit geldi gün yanaştı gördün mü

.....

.....

.....

.....

f. Taşlama, takılma**-10-****Zülfikar Divanî**

Dinle sözlerimi Âşık Püryanî
 Bazı bazi böyle yoklarım seni
 Seni bize büyük âşık dediler
 Söyledmek için de sıkılarım seni

İmtihan olurum senle burada
 Filil kalır iy'olmadık yarada
 Elime geçseydin ıssız derede
 Çifte kurşunlarla haklarırm seni

DİVANÎ'yim süremedim hükümü
 Derde derman bulan Lokman Hekim'i
 Anladım almışsun cevher yükünü
 Bir mücevher gibi saklarırm seni

Püryanî

Dinledim sözünü Âşık Divanî
 Tenha bir yerlere tıklarım seni
 Kardaş otur oturduğun bir yerde
 Olduğun bir yere mihlarım seni

Gel Acemler gibi çevirme plan
 Hilafî katüp da söyleme yalan
 İnsan bur cisimdir nefis bir yılan
 Yılan olur burda oklarırm seni

PÜRYANÎ'yim burda her sözüm gerçek
 Divanî sözünü böyle geri çek
 Biz bir bahçe gibi siz de bir çiçek
 Burcu burcu burda koklarırm seni

-11-**Musa Merdanoğlu**

Dayım da gelmiştir şöyle meydana
 Bu meydan içine bakar da gider
 Hasmı karşısında çok güç gelirse
 Bırakır meydanı hem çıkar gider

İki âşık geldi burda meydana
 Senin ile geldik biz imtihana
 Fırsatın bulursak kıyarız cana
 Kızıl kanın burda hem akar gider

Bu fani dünyada kalır mu kimse
 Anlayan anlasa bu hali bilse
 Kusuruma bakma kulundur Musa
 MUSA bu meydanı bırakır gider

Püryanî

Dayın da gelmiştir şöyle meydana
 Coşkun ırmak gibi hem akar gider
 Eğerki bentleri bozuk görürse
 Bil ki her tarafi hem yıkar gider

Ne telaşta durur bu gönül kuşu
 Çıksın aklınızdan dünya teşvişi
 Yanıyor kalbimde aşkin ateşi
 Alevlerin seni hem yakar gider

Dahi neler görür sefil PÜRYANÎ
 Gam kasavet sardı yine her yanı
 Konya'ya dediler bir er meydanı
 Çokları canından hem bikar gider

Konya, 1992

-12-

İsmail Cengiz

Dikkat et sözüne Âşık Püryanî
 Ben seni dünyada ezer geçerim
 İğnemli iplığım elimde hazır
 Seni bu ipliğe düzer geçerim

Yüzüne söylerim atmam aleynen
 Her sözü bu anda diyemem lehen
 Karışamam kaderinle talihen
 Ismini künyeden bozar geçerim

Ne yapsın bu hale CENGİZ İSMAİL
 Her sözüne burda olurum kail
 Gerçek bir âşıksın âşıktan sayıl
 Seni bir tarihe yazar gezerim

Püryanî

Karşına mı geldin cengiz İsmail
 Seni o ağzını büzer geçerim
 Bilmem alış misin yoksa kuşburnu
 Ezer ilistirden süzer geçerim

Yüksektir aşılmaz Toka'ın dağı
 Gayet şereflidir bahçesi bağı
 Bilirsin pahalı Afyon'un yağı
 Senin etrafını çizer geçerim

PÜRYANÎ'nın bu kadardır misali
 Çalışan kul elbet bulur kemali
 Ben seni zannettim bir oğul bah
 Seni peteklerden sızar geçerim
 Konya, 1972

-13-

Abdülvahap Kocaman

Âşık Püryan bura er meydanıdır
 Seni bu meydandan tez çıkarırım
 Herhal işitmедин benim ünümü
 Seni yere vurur toz çıkarırım

İki âşık geldi burda bir tava
 Ne güzel serindir iy'ce bir hava
 Gel avci olalım gidelim ava
 Mağara önünde iz çıkarırım

Iy'ce dikkat eyle bana bak bana
 Her sözünü burda anlatam sana
 Senin ile geldik biz bu meydana
 Asar kılıfımı saz çıkarırım

Ne yapsın bu hale Vahap KOCAMAN
 Her sözüme cevap verirsin heman
 Vakit geldi şimdi gün oldu tamam
 Baharı getirir yaz çıkarırım

Püryanî

Er meydanı bura Vahap Kocaman
 Çoğu bulamazsan az çıkarım
 Belimdedir şimdi sistal hançeri
 Ona el vurmadan biz çıkarım

Kendini zannetme sen burda usta
 İsteğini kadir Mevlâ'dan iste
 Biz bir marangozuk sen bir kereste
 Biçerim ortadan düz çıkarım

Âşıklar sevılır ahlak huyundan
 Bilmem Adana'dan bilmem köyünden
 Bu sıcak günlerde ağustos ayında
 Belki âşık senden buz çıkarım

PÜRYANÎ'yim böyle çileli başım
 Söylemeye gayrı biter mi işim
 Daha açılmadı burda kumaşım
 Satlığa burda ben bez çıkarım
 Konya, 1972

-14-**Nevcivan Hanım**

Dinle sözlerimi Âşık Püryanî
 Ben senin alnını çitlerken gördüm
 Gizli sırlarını anlayamadım
 Erkenden kapımı kitlerken gördüm

Mah cemalin güneş gibi ay gibi
 Bilmem şehirlisin bilmem köy gibi
 Ne çalm satarsın ağa-bey gibi
 Ben senin başını bitlerken gördüm

NEVCİVAN da bu meydana gelince
 Şen oluyor âlem bizi görünce
 Anladım ki Püryan güllerin gonce
 Ben seni gülleri toplarken gördüm

Püryanî

Dinledim sözünü Nevcivan Hanım
 Ben seni hendekten atlarken gördüm
 Bilmem er mi idin yoksa subaysın
 Ben seni kaputu katlarken gördüm

Nevcivan'ın boyalıdır dudağı
 Ne akşamı bilir ne de sabahı
 Ben seni zannettim İzmir kabağı
 Ben seni ortadan çatlarken gördüm

PÜRYANÎ'yim burda bu kadar sözüm
 Gayrı bir cevaba kaldı mı lüzum
 Anladım halini Nevcivan kızım
 İpeği sandıkta saklarken gördüm

Konya, 1972

-15-**Veysel Şahbazoğlu**

Dinle sözlerimi Âşık Püryanî
 Bu meydan içinde ne hızlanırsın
 İşte hasmın geldi geçti karşıma
 Sen beni görende horozlanırsın

Âşıklarda hatır gönül sayarken
 Dinleyip de âlem bizi duyarken
 Ben seni seyrettim yayık yayarken
 Yayıgın başında sen sazlanırsın

Veysel Şahbaz çoklarından korkmasın
 Olur olmaz çok sözlere bakmasın
 Yaz günüdür tuzlayım da kokmasın
 Bu meydan içinde sen tuzlanırsın

Püryanî

Dinledim sözünü ey Şahbazoğlu
 Bu meydan içinde ne hızlanırsın
 Zannederim efendisi geç gelmiş
 Huysuz hanım gibi ne nazlanırsın

Günde günahuma bin defa tövbe
 Karnın şışman kimden kalmuşsun gebe
 Sana lazımlı oldu şimdi bir ebe
 Vakitli vakitsiz sen kuzlanırsın

PÜRYAN'la olur mu burada Pazar
 Pazarlık yapanlar canundan bezer
 Sahip ol kendine değimesin nazar
 Olur ki meydanda sen gözlenirsin

Konya, 1973

-16-**Mevlüt İhsanî**

Geldim Püryanî'yle biraz görüşük
 Ben sana haddini bildiremedim
 Sen neyi yitirdin neyi kaybettin
 Ben sana yitiğin bulduramadım

Püryanî

Mevlüt İhsanî'yle geldi görüştük
 Sana ileriyi gördüremedim
 Gittim geldim ervahların yokladım
 Ecel defterini dürdüremedim

Küçükten yetiştin körpesin körpe
Âşiklara bakın bu nasıl çaba
Güzden hazırladım epey bir arpa
Dişlerin yok idi kırdırımadım

Dahi ne söylesin MEVLÜT İHSANÎ
Eğer âşık isen hasmini tanı
Var mı benim sözlerimin noksunu
Sirtına bir semer vurduramadım

Hele bakın âşıktaki hüküme
Sözleri söylüyor böyle dikine
Zinciri kopardı girdi ekine
Ben seni arkadan sürdüremedim

PÜRYANÎ'yim bağlı büyük emire
Oduna gönderdim bazı kömüre
Dere kötü idi düştün çamura
Kuyruğundan tutup kaldırımadım
Konya, 1973

Kağızmanlı Keleşoğlu

Dinle sözlerimi Âşık Püryanî
Ben seni götürür boştan atarım
Aman kardaş bana fazla güvenme
Olur ki ben seni taştan atarım

Söyle âşık söyle sözünden kalma
Sen beni karşısında çok azdır sanma
Ben bir ayva gibi sen çürüük elma
Çıkarırm seni hurçtan atarım

Âşık olan bunu nerden bellemiş
Baktım zorundan çok fazla terlemiş
Zannetim ki et(i)rafın nemlenmiş
Uçururum seni yaştan atarım

KELEŞOĞLU der ki çilem dolmuyor
Yaşadım dünyada yüzüm gülmüyor
Zannettim ki biri beşi bilmiyor
Biri bırakırm beşten atarım

-17-

Püryanî

Karşıma mi geldin sen Keleşoğlu
Suçlandırır seni suçtan atarım
Bilmem bakkal misin yoğusa tüccar
Borçlandırır seni borçtan atarım

Deme kardaş deme canına yazık
İmanımız olsun ahrete azık
Anladım halini sigortan bozuk
Çıkarırm seni fişten atarım

Ne söylesen burda ederim sabır
Mevlâ'nun verdiği bu dertler makbul
Sen bir işçi olsan biz de bir müdür
Çıkarırm seni işten atarım

PÜRYANÎ'yim yoktur ahdim amanım
Yüce dağlar gibi kalkmaz dumaranım
Kış ağır düşüyor yetmez samanım
Seni biraz zayıf kıstan atarım
Konya, 1973

g. Tüketmece: _____

h. Uğurlama

Gelin biz kılalım farz ile sünnet
Resulümüz der ki haniya ümmet
Çıkmaz aklımızdan böyle muhabbet
Size güle güle bize elveda

-18-

Sarardı bu benzim döndü gазе
Âşık Seyit yareleri tazele
Sevda çekmiş Tanyıldızı güzele
Size güle güle bize elveda

Hayaleti hâlâ daha karşısında
Aklın almış fikrin gitmiş başında
Sevdaya düşmüştü bu genç yaşında
Size güle güle bize elveda

Âşıklar sözünü derinden açar
Çalışan bir kul hiç kalır mı naçar
Vakit doldu saat ikiyi geçer
Size güle güle bize elveda

Sabah olur ezan okur hacalar
Okur okur Kur'an'ını heceler
Tutlu uykularda hayli geceler
Size güle güle bize elveda

Sabır ile teskin etti Eyyub'u
Ancak Mevlâ'm bilir gayrı gaibi
Hakk'ın helâl eyle düğün sahibi
Size güle güle bize elveda

Püryanî muhabbet bırakıp kaçmaz
Beyhude Türkiye'y gezip dolasmaz
Yenge bacılarım kapıyı açmaz
Size güle güle bize elveda

Gör ki Tanyıldız'a neler söylemiş
Gezmiş aşkm deryasını boylamış
Âşıklıği Hak tecelli eylemiş
Size güle güle bize elveda

Gönülden severim her zaman sizi
Gitmiyor aklından o Tanyıldızı
Daha kılmadık biz yatsı namazı
Size güle güle bize elveda

Mevlâ'm hepinizden çok olsun razi
Urfanî, Muzaffer illâ Kul Gazi
Hocam hatırlasın hem böyle bizi
Size güle güle bize elveda

Âşık niçin sevgi saygı bilmesin
Kalmayalım şimdi sabah olmasın
Gayrı gidek ev sahibi yilmasın
Size güle güle bize elveda

PÜRYANÎ der evden sabahtan çıktıktı
Seyrettik mah cemaline biz baktık
Saat ikiy' geçer gazla geciktik
Size güle güle bize elveda*

Tokat, 1986

1. Hayatta olmayan bir âşığın şiriyle deyişme

-19-

Erzurumlu Emrah
Şu dünyaya evvel baştan**
Kur'an m'indi hece m'indi.
Danış bir ehl-i kâmile
Gündüz m'indi gece m'indi

Püryanî
Geldin geçtin bu karşımı
Şimdi kardaş suça indi
Bana Kur'an'dan sorarsan
O Kur'an da gece indi

* Bu "Uğurlama" Tokat'ta Âşık Seyit Yalçın, Kul Gazi ve Urfanî'nın de bulunduğu bir düğün sonrasında söylemiştir.

** Erzurumlu Emrah'ın muamma şirini Muzaffer Utar söylemiştir. Şirin varyantı: Eflatun Cem CÜNEY-Çetin Eflatun GÜNEY, Erzurumlu Emrah, İstanbul Maarrif Kitaphanesi, İst., 1958, s. 55.

Melekler ol Hakk'ın hası
İblis oldu O'na ası
Gökten ol kudret lokması
Toka m'indi aca m'indi

Melekler saf saf dizildi
İblis'in bağırı ezildi
Dört kitap nerde yazıldı
Yoksa gökten hoca m'indi

Melekler saf saf olunca
Hızır da selâm salınca
Hazret-i Adem ölünce
Genç mi öldü koca m'oldü

Sefil EMRAH der ki yardım
Dünyada dört kitap vardır
Beytullah'ın üstü nurdur
Şam'a m'indi Hacc'a m'indi

Ercişi Emrah ***

Avcı idim gezer idim sahra
Göründü gözüme üçtür ne idi
Ol kim idi torun attı deryaya
Çıkardı kenara üçtür ne idi

Avcı idim gezer idim bu dağı
Çek sineme bu düğümü duvağı
Üç yüz altmış altı dalın budağı
On iki bend üzre üçtür ne idi

Dertli EMRAH leblerinden nuşarak
Pir elinden bade içtim taşarak
Hasan çıktı haykırdı ki koşarak
Ali'yi götürün üçtür ne idi

Yaradan hasların hası
Oku Fatiha İhlas'ı
Resul'e kudret lokması
Bilin gayet yüce indi

Kırklar sıraya dizildi
İblis'in bağırı ezildi
Dört kitap levh'te yazıldı
Ol Cebrai hoca indi

Nübüvveti başındaydı
İblis onun peşindeydi
Ol Adem bin yaşındaydı
Çok yaşılanıp koca öldü

PÜRYAN'ı yım gün görmedim
Dünyada devran sürmedim
Yeşil nurdə Muhammed'in
Şam'a değil Hacc'a indi

-20-

Püryanî

Noktası tamamdır onda yazılı
Okudum öğrendim ben (şını) gördüm
Bu kadardır bu aşığın hazırlı
Deryadan kenarda Yunus'u gördüm

Kün diyende halk eyledi dünyayı
Sen sorarsın ayı günü seneyi
Üç yüz altmış beş gün on iki ayı
İki de yanında bayramı gördüm

Bitmez mi bu aşıkların davası
Ya Rab kabul et PÜRYAN'ın duası
Biri kendi biri Ali devesi
Ol üçü beraber giderken gördüm
Sivas, 1986

*** Ercişi Emrah'ın muamma şiirini Âşık Talip Kılıç okumuştur.

-21-

Zülalî****

Eğer âşık isen sor benden sual
Bizi halk eyleyen Süphan'dan ayrı
Nice bin evliya nice peygamber
İncil Zebur Tevrat Furkan'dan ayrı

Ne cihan ne cahim ne de uçmağa
Ne yerler ne gökler ne kaldı daha
Ne maşrik ne mağrip Sidre'l-Münteha
Her türlü mahlukat insandan ayrı

ZÜLALÎ kalbinde olur ne halet
Bunu dinleyenler alsınlar ibret
Ne Adem'den evvel ne de ahiret
Büsbütün kainat mekândan ayrı

Püryanî

Mevlâ'm sevdigini darda bırakmaz
Bizi komaz dostum imandan ayrı
Dört kitabı hepse hem onda mevcut
Bir kelam bulmazsin Kur'an'dan ayrı

Âşık oldum bu dünyada gülmeydim
Sizler gibi böyle bir dost bulmadım
Taht dile güler yüze doymadım
Başka bir şey var mı lisandan ayrı

PÜRYANI'yım hünerimi gösterem
Allah Allah deyip burda seslerim
Ya Rab her gün Muhammed'i isterim
Sen koyma bizi ol Sultan'dan ayrı

Sivas, 1985*

**** Posoflu Müdamî'nin deyişini usta malî söyleyen Sivaslı Muzaffer Utar söylemiştir. Şîirin varyantı: İrfan Ünver NASRATTINOĞLU, Posoflu Âşık Zülalî, Ank., 1987, s. 35.

* Türk Folklor Araştırmaları, Ank., 1989, s. 47-84.

Giresun'da Âşık Tarzı Şiir Geleneği

Yüzyıllar boyunca Anadolu'da, başta dile hizmet olmak üzere önemli vazifeler icra eden âşiklar, Türk kültüründe mümtaz bir yere sahiptirler. Bilhassa Kars, Erzurum, Sivas, Tokat, Yozgat, Çorum, Kahramanmaraş ve Adana gibi yörelerimizde geleneği canlı şekilde yaşamış, bazları edebiyat tarihinde kendilerine yer bulabilme imkânına sahip olmuşlardır. Aćaba, âşıklık geleneğinin bugünkü durumu hangi boyuttadır? Gelecekteki konumu ne olacaktır? Bu sorulara bazı ilmî çalışmalarla açıklık getirilmeye çalışılmıştır.* Anadolu'da bazı yörelerde adı geçen illerdeki kadar canlı olmasa da kısmen kendisine yaşama imkânı bulmuştur. Bunun yanında âşıklık geleneği, Ege ve Trakya'da yok denecek derecededir.

Bir yörenin âşıklık geleneğinin var olabilmesi için birtakım esaslar gereklidir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Çıraklık

Türkler gelenekçi bir millettir. Geleneye bağlılık, iş ve sanatın devam etmesinde önemli rol oynamıştır. Bilhassa esnafarda ve güreş sporunda gördüğümüz çırak yetiştirmeye geleneği, âşikların da yaşadığı bir gelenektir. Usta âşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edinir, yanında gezdirir, saz ve söz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Çırak da zamanı gelince ustanan izniyle şirplerini çalıp söylemeye başlar. Ustasının ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde onun şirleriyle sözे başlar, adını yaşatır, izinden gider. Bir usta, birkaç çırak yetiştirebilir. Diğer tarafından bir kişi, birkaç ustadan ders alabilir yahut önceden yaşamış bir âşığın kendisine manevi usta seçip onun şirleri ve türküleri ile yetişir.

* M. Öcal OĞUZ, *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*, Ank., 1994,
Doğan KAYA, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Sivas, 1994.
Erman ARTUN, *Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996)* ve *Âşık Feymani*,
Adana, 1996.

2. Usta malı şiir söyleme ve çevredeki âşikların etkisi

Kişinin karakterinin oluşmasında ve bazı alışkanlıklar kazanmasında, çevre, doğrudan ilgilidir. Cereyan eden olaylar, intibalar, çeşitli icraatlar herkeste belli bir oranda iz bırakır. Bazı kişiler, bu faktörlerin birinden fazla etkilenir. Arzu, düşünce ve inancı belli bir yönde kesafet kazanır. İşte bazı kişilerin âşıklığa başlamaları da bu vesile ile olur. Çevredeki âşikların şöhreti ve beğenilmeleri etkilenmeyi de beraberinde getirir. Cıvara sana-ta, saza, güzel söze temayülü olan bir genç, gerek o yöredeki âşığın, gerekse önceden yaşamış *Karacaoğlan*, *Gevherî Aşık Ömer*, *Erzurumlu Emrah*, *Dertli*, *Ruhsatî*, *Dadaloğlu* ve *Sümmanî* gibi âşikların şiirlerini ezberlerler; bu arada, saza merak sarar, bildiği şiirleri sazla terennüm etmeye çalışır. Zamanla kendisi de şiir söylemeye başlar, günü gelince mahlas alır. Artık, çevrede o da âşık olarak tanınır. Gençlerin ustalara ait şiirleri ezberlemeleri hatta onların meclislerine girmeleri, âşık olmalarında oldukça etkili olmaktadır. Böyle bir ortamın olmadığı yörelerde, âşığın yetişmediği yahut pek az yettiği de bir gerçekdir.

3. Halk hikâyelerinin yaygın olarak okunması, anlatılması

Yukarıda temas ettiğimiz gibi, çevredeki âşikların deyişleri ne derece çocuklar ve gençleri âşıklığa hazırlıyorsa, anlatılan hikâyeler de aynı şekilde vazife görür.

Halk hikâyeleri, önceki devirlerde bilgi, görgü, zevk, eğlence, eğitim, düşmanlık, nefret, dostluk, yardımlaşma, tecrübe ve davranış gibi faktörler bakımından insanların yaşama sistemi içerisinde pay sahibidir. Halk hikâyeleri, Türk sosyal hayatında, inançtan günlük pratiklere kadar vazgeçilmez bir önemi haizdir.

Yukarıda anladığımız hususların dışında halk hikâyeleri, kişilerin âşık olmasında rol oynayıcı bir özelliğe de sahiptirler. Şöyleki; bilidiği gibi halk hikâyelerinin birçoğu manzum-mensur bir yapıya sahiptir. Bu durum âşık hikâyelerinde daha çoktur. Manzum kısımların farklı ezbilerle söylemesi ile, hikâye akıcılık kazanır. Böylece dinleyiciler, hikâyeyi daha çok sever. Nihayetinde hikâye bir bütün olarak kişileri derinden etkiler. Öyleki kişi, hikâye kahramanının yetişmesini, âşık olmasını, çilelerini ve ruhî halini görüp kendisinde ondan izler görür. Ister istemez o yöne temayül gösterir. Günün birinde kendisi de etkilendiği hikâye kahramanı gibi deyişler söylemeye başlar. Kişinin âşıklığa yönelmesi bazan da okuduğu *Arzu ile Kamber*, *Âşık Garip*, *Leylâ ile Mecnun*, *Hurşit ile Mahmihri*, *Kerem ile Aslı*, *Tahir ile Zühre*, *Ferhat ile Şirin*, *Karacaoğlan ile Karakız* gibi aşk hikâyeleri ile olur.

4. Sazlı-sözlü ortam

Âşık Edebiyatında, sazin önemli yeri vardır. Bilhassa meslekten yetişmiş âşıkların saz çalmaları, toplum tarafından âşıklığın vecibesi olarak nitelendirilir. Bir başka deyişle, toplum, sazi olmayan âşığı, âşık olarak görmez. Âşıklar, her vesile ile çeşitli mekânlarda (köy odaları, kahveler, açık hava, düğün evleri) sazi ile boy gösterir, sanatını icra eder. Bunu dinleyen halk, saz şairinin şiirinde, türküünde ve nağmesinde kendisinden izler bulur, ister istemez onların etkisinde kalır. Bu etkileşim kimi zaman âşiklığa istadı olan heveskârları daha yakından ilgilendirir, o yöne temayülerin artmasını sağlar. Bu bakımından saz meclislerinin çok yapıldığı yerlerde saz şairi sayısının fazla olmasını tabii karşılaşmak lâzımdır.

Türkiye'nin pek çok yöresinde yüzyıllar boyu, çeşitli vesilelerle saz-söz meclisleri tertip edilir. Bunlar dört ana başlık altında toplanır.

- a. Düğünler,
- b. Kahveler,
- c. Ayin-i Cemler
- d. Şolen / Şenlik gibi eğlenceler.

Bunların muhtevasını ve fonksiyonunu şöyle izah edebiliriz:

a. Düğünler

Zengin düğün sahipleri, oğlunu sünnet ettirirken veya evlendirirken köyünden veya civarında şöhret kazanmış âşıklardan bir kısmını çağırır, böylelikle davetilerin eğlenmelerini sağlar. Âşıklar, halk şairinin çeşitli türlerindeki şiirlerini düğünlerde söyleme fırsatını elde ettikleri gibi, bir-birleriyle karşılaşış atışma ve deyişme imkânı da bulabilirler. Halk daha ziyade atışmalardan haz alır.

b. Kahveler

Halk kültürünün yaşatılmasında büyük payı olan merkezlerden birisi de kahvelerdir. Buraya gelen insanların gayesi, sohbet etmek, hoşça vakit geçirmek ve birbirlerine yakın olmaktır.

Bilhassa XIX. yüzyılda İstanbul'da revaçta olan Semai Kahveleri ya da Çalgılı Kahveler olarak bilinen kahveler, daha ziyade Direklerası ve Unkapı'nda kümelenmişlerdi. Halk, daha ziyade kuş aylarında, ramazan ve cuma gecelerinde buralara rağbet gösterirdi. Burada çalıp söyleyen ozanlara *tulumbacı ozanlar* yahut *meydan şairleri* de deniliirdi. Tulumbacı ozanlar, icra sırasında kendilerinden şiir söyledikleri gibi, usta saydıkları

Gevherî, Âşık Ömer, Dertli, Develili Seyrani, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni, Beşiktaşlı Gedai den de şiirleri okurları. Bu şiirler daha ziyade koşma, manı, ayaklı manı, semâî, divan, kalenderî ve destan nev'inden şiirlerdi. Semaî Kahvelerinde dinleyenlerde zevk ve heyecan uyandıran eğlence usullerinden birisi de *muamma* çözme idi. Âşığın muammayı çözükten sonra, bunu soran âşıği şirle matetmeye çalışması da gelenektendir.

Semaî Kahveleri, günümüzde yerini bazı illerde Âşıklar Kahvesi ne bırakmıştır. Kars, Erzurum, Sivas, Ankara (Gençlik Parkı'nda), İstanbul (Gülhane Parkı'nda) ve Kayseri gibi illerde bu özelliklere sahip kahvelerin var olduğunu biliyoruz.

c. Ayin-i Cemler

Ayin-i Cem, galat olup aslı *Aynü'l-Cem*'dir. Ayin-i Cem yahut Aynü'l Cem Toplantı Töreni demektir. Alevî-Bektaşî toplantılarında yapılan bu törenler, tarikate birinin yeni girmesi veya bir ulu kişinin anılması vesilesi ile düzenlenir. Cemlerde kurbanlar kesilir, içki içilir, sazla deyişler, nefesler söylenilir ve *sema* (*semah*) yapılır. Töreni, "yol, sürekli, töre" denilen kaideler çerçevesinde, pir veya mürşit diye bilinen "Dede" ler yürütür. Cemin belli bir yerinde okunan deyiş, buyruk ve nefesleri "sazandar" lar söyleller. Bazı köylerde cemler, dedenin saz çalması suretiyle başlar. Cemlerde Bektaşî şairlerinin şiirleri icra edilir. Bu şiirler, tarikatın düşünce, inanç ve dün-ya görüşünü yansitan nutuk, devriye, nefes.. gibi şiirlerdir.

d. Şölen / Şenlik gibi eğlenceler

Günümüzde yaygın olarak ülkemizin muhtelif yerlerinde anma, kuruluş veya festivaler dolayısıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetler çerçevesinde, şenliğe davet edilen yore âşıkları veya ülke çapında şöhret kazanmış âşıklar meydanlarda boy gösterir, sanatlarını icra ederler. Bu da elbetteki, içinde âşıklık istidatı olan gençleri olumlu yönde etkiler.

Bir bölgede geleneğin canlı yahut zayıf olması, sıraladığımız bu faktörlerin az veya çok oluşuna bağlıdır. Bir başka deyişle; yeteneğin gerekliliği; gerekli şartların yerine gelmesi; çevrede kültür birikiminin ve kabullenin geçerli olması âşıklık geleneğinin o yöredeki gücünü belirler.

Sözünü ettigimiz çerçeve içerisinde acaba, Giresun'un konumu nedir? Âşıklık geleneği günümüzde bi'l-fil yaşatılıyor mu? Bu gelenek varsa, hangi özellikleriyle kendisini göstermektedir? Şayet böyle bir gelene-

ğin varlığı söz konusu değil ise, âşık tarzı şiir ve şiirde mahlas kullanma hususlarına nasıl açıklık getirilebilir?

Bu soruları açıklamak için, önce yörede kendilerini âşık olarak adlandıran yahut âşık tarzında şiirler yazan önemli isimler hakkında özet de olsa biraz bilgi vermek gerekecektir.

Hece ile şiir vücuda getiren Giresunlu şairler; âşıklar ve âşık tarzı şiir yazan şairler olmak üzere iki cephede ele alınabilir.

1. Âşıklar

Yörede âşıklık geleneğini sürdürden sanatçılardan sayısı oldukça mahdut olup başlıcaları şunlardır: *Nailî, Âşık Abbas, Mecburî, Ozan Arif, Âşık Adem Güney, Mehmet Kuzkaya*.

Asıl değerlendirmeye geçmeden önce, sözü edilen şahısların, âşıklık sanatları hakkında bilgi vermenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

Nailî : Asıl adı Nail'dir. 1884'te Şebinkarahisar'da doğmuştur. Rüştiye mezunudur. Emekli olduktan sonra 1937'de Düzce'ye yerleşmiş ve 1953 yılında orada vefat etmiştir.

Şiire genç yaştarda başlamıştır. İrticalı olmakla birlikte saz çalmamıştır. Teknik yönden oldukça başarılıdır. Dini konulu şiirlerinin yanında taşlamalarıyla dikkati çekmiştir. Şiirleri Cevdet Canpulat tarafından Nailî'den Şairler adıyla yayımlanmıştır (1952).

Abbas : Asıl adı Abbas İncehasanoğlu'dur. 1937'de Görele'nin Eserli köyünde doğmuştur. Beş yaşında yetim kalmış olan Âşık Abbas, ilkokul mezunudur.

Şiir yazmaya daha ilkokul sıralarında başlayan âşığın şiirini geliştirmesinde Karacaoğlan'ın, Köroğlu'nun ve diğer usta âşıklarla halk hikâyelerinin büyük rolleri olmuştur. Abbas mahlasını kullandığı şiirlerinde gurbetten, memleket güzelliklerine, ahde vefadan yergilere kadar pek çok konuyu ele almıştır. Bilhassa taşlamalarıyla dikkati çeker. İrticalı kuvvetli olan Abbas, teknik olarak kafiyelerde başarılıdır. Bazı şiirlerde kimi dörtlüklerde ayaktan çıkmıştır. Kendisine has ezgili parçaları vardır.

Mecburî : Asıl adı Salih Kaya'dır. 1942'de Görele'nin Kuşçulu köyünde doğmuştur. SSK Sultanahmet Dispanserinden emeklidir.

Küçük yaştarda saz çalmaya başlayan âşık, şiirlerinde *Mecburî, Salih, Salih Meçburî* gibi mahlasları kullanmıştır. İrticalı vardır. 300'den fazla şiiri olan ve saz çalabilen *Mecburî*'nin, 30 kadar da ezgisi ve sözleri kendisi-

ne ait türküsü vardır. 8, 11 ve 14 heceli şiirleri vardır. Teknik yönden şiir bütünlüğünde tamamen başarı sağlandığı söylenenemez.

Ozan Arif : Asıl adı Arif Şirin'dir. 1949'da Alucra'nın Yükselen köyünde doğmuştur. İlk ve orta tahsilini babası Mehmet Şirin'in memuriyeti dolayısıyla bulunduğu Samsun'da yapmıştır. Perşembe Eğitim Yüksekokulunu bitirdikten sonra öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır.

12 yaşında iken sazi öğrenen Arif, şiirlerinde genellikle milli konuları işlemiştir. 8 ve 11 heceli şiirlerinin yanında, bentlerle vücuda getirdiği örnekler de vardır. Çoğunun ezgisi olan şiirlerinde, adını mahlas olarak kullanan âşığın *Bir Devrin Destanı* adlı kitabıyla pek çok kaseti vardır. Ozan Arif irticalen şiir söyleyebilen bir âşıktır. Şiirleri teknik yönden oldukça kuvvetlidir.

Âşık Adem Güney : 1958'de Dereli'nin Taşlıca köyünde doğmuştur. İlkokulu köyü Taşlıca'da, ortaokulu Dereli'de okumuş, lise tahsilini de Girresün'da yapmıştır.

Şaire ortaokul sıralarında başlayan Adem, 1980 yılından sonra âşık şirine yönelmiştir. Şiirlerinde, *Güney*, *Âşık Güney* ve *Ozan Güney* mahlaslarını kullanmaktadır. 1977'de İstanbul'da Türkiye Halk Şairleri ve Şiir Sevherler Derneği'nin düzenlediği yarışmada ikincilik ödülünü almıştır. Şiirlerinde gerek ayaklarda gerekse misralar arası kafiyelerde başarı sağladığı söylenenemez. *Sevgiye Uzanan Eller* adlı bir şiir kitabı vardır.

Kuzkaya : Asıl adı Mehmet Kuzkaya'dır. Şiirlerinde soy ismini mahlas olarak kullanmıştır. Kafiyelerde başarı sağlamışsa da, şiirin ayağında aynı başarıyı gösterememiştir.

2. Âşık tarzı şiir yazan şairler

Pek çoğu lise veya daha üst seviyede tahsil yapmış olan bu şairler, serbest yahut beyitlerle yazdığı şiirlerin yanı sıra hece ile de şiirler vücuda getirmişlerdir. Genellikle 8 ve 11, bazen da 14 / 15 heceyi tercih etmiş olan bu şairler içinde şiirleri bestelenmiş olanlar da vardır. Sözgelişti sökonusu şairler ve onların bestelenmiş şiirlerinden bazılarını söyle sıralayabiliriz:

Ahmet KAÇAR, "Anar Ömrünce Gönül Giden Sevgilileri, Unut Beni Kalbimdeki Hicranla Yalnız Kalayım, Sitemler Örüyor Kaderin Ağı, Dinecek Sanma Birgün Kalbimdeki Yaralar"; Fethi KARAMAHMUTOĞLU, "Hiç bir şeyde Gözüm Yok", H. Lâmi ERGÜL, "Ne olur Anla Beni".

Yörede yetişen ve hece ile de şirler yazan şairlerden önemlileri şunlardır:

Hikmet Okuyar: Şebinkarahisar doğumlu olup Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu mezunudur. Şiirlerini 7, 8, 11 hece ile yazmıştır. Kafiyeleri kuvvetli olmakla beraber şiirin ayaklarında zaman zaman başarıyı sağlayamamıştır. İmamoğlu'na Mektuplar, Bayramlık Şiirler, Gençlik Şiirleri, Giresunlu Şairin Şiir şenliği, Yolların çilesi, Şebinkarahisar Sevdası adlarıyla muhtelif kitaplar yayımlamıştır.

Ahmet Kulaç: 11 heceli ve tek ayakla yazdığı şiirleri çoğunu luktadır. Genellikle mahlas kullanmamış olan Kulaç, durak ve kafiyelerde başarılıdır.

Ahmet Kaçar: 1927 Görele Sağlık köyü doğumluudur. Şiire küçük yaşlarda başlayan Kaçar, lise tahsilini yarıda bırakmıştır. 8, 11 ve 14 heceli şiirleri bulunan şair şiirlerinde mahlas kullanmamıştır. Biraz önce söz ettiğimiz gibi bazı şiirleri bestelenmiştir. Tek ve döner ayak kullanmada başarılıdır.

Ahmet Ersöz: 1933'te Tirebolu'da doğan şair İ.Ü.H.F. mezunudur. Şiirlerin beyit, dörtlük veya bent ile yazmıştır. Bir şiirini Âşık Veysel'in "Yesem amma yesem amma" ayaklı şiirinden etkilenderek yazmıştır. 8 heceli ve 13 dörtlük dörtlük olan bu şiirde şair, Giresun'un meyve, sebze ve yemeklerini dile getirmiştir. Şiirde mahlas yoktur.

Ömer Çukuryurt: 8 ve 11 hece ile şirler yazan Çukuryurt'un şiirleri teknik yönünden başarılıdır.

Ahmet Tiraloğlu: 1912'de Giresun'un Piraziz ilçesinde doğan şair Trabzon Lisesi mezunudur. Serap, Gönülinden Şiirler ve Özlem adlı üç kitabı vardır. Genellikle 8 ve 11 hece ile şiirler yazmıştır. Teknik yönünden başarılı olan şairi koşma tarzı şiirlerinin yanında, müstakil dörtlükler halinde yazdığı şiirleri de vardır.

Fethi Karamahmutoğlu: 1942 Görele doğumluudur. İ.Ü.E.F. Türk Dilii ve Edebiyatı bölümü mezunudur. Şiirlerinde mahlas kullanmayan Karamahmutoğlu'nun pekçok şiiri bestelenmiştir. Şiirleri teknik yönünden kuvvetlidir. "Hiç bir seyde gözüm yok" diye başlayan şarkının sözleri Karamahmutoğlu'na aittir.

Vahit KAYA: 1933'te Keşap'ın Çamlıca köyünde doğmuştur. Sivas Pamukpınar Köy Enstitüsü mezunudur. 8 ve 11 heceli şiirlerinin yanında serbest tarzda yazılmış şiirleri de vardır. Şiirleri teknik yönünden oldukça başarılıdır. Mahlas kullanmamıştır.

Serif Tepetam: 8 ve 11 heceli şiirleri vardır. mahlas yok. Durak ve kafife yönünde başarılı olan Tepetam, mahlas kullanmamıştır.

Rahmi Korkut Öğütçü : 1898 Giresun doğumludur. 1915'ten sonra mahalli gazetelerde şiir ve yazılar yayımlamıştır. 8, 11, 14 ve 15 heceli şiirler yazmıştır. Ayrıca beyitlerle yazdığı şiirleri de vardır. Şiirlerinde "Düşkün" mahlasını kullanmıştır.

Cemil Sabri Uzunömeroğlu: 1924'te Görele'nin Kuşçulu köyünde doğmuştur. Lise tahsilini yanında bırakmıştır. 7, 8 ve 11 heceli şiirleri vardır. Mahlas kullanmamıştır. Şiirleri teknik yönden kuvvetlidir.

Ömer Şen : 1948 Görele doğumludur. DTCF mezunudur. Şiire ilkokul sıralarında başlamıştır. Genellikle 11 ve 14 heceli şiirler yazmıştır. Mahlas kullanmamıştır. Teknik yönden oldukça kuvvetlidir.

Seyfullah Çiçek: 1949 yılında Görele'nin Kuşçulu köyünde doğmuştur. İÜEF Tarih Bölümü mezunudur. 7, 8 ve 11 hecile şiirler yazmıştır. Teknik yönden başarılıdır.

Mehmet Emin Ertem: 1895'te Şebinkarahisar'da doğmuştur. 1912'de yüksek tahsilini tamamlamış, öğretmenlik ve Şebinkarahisar'da Belediye Başkanlığı yapmıştır. Şiirlerinde sade Türkçeye özen göstermiştir. Tekniği kuvvetlidir.

Nihat Öztürk: 1955'te Tirebolu'nun Yukarıboğalı köyünde doğmuştur. İnşaat Teknik Lisesi mezunudur. Yazı ve şiirlerini mahalli gazete ve dergilerde yayımlatmıştır. Şiirleri, genellikle aşk konulu olup teknik ve muhteva yönünden başarılıdır.

Abdi Bey : XIX. yılında yaşamış Şebinkarahisarlı divan şairidir. Şiir teknüğine hakimdir. Gazel ve kasidelerinin yanında koşma denemeleri de vardır.

Mehmet İpek : 1956'da Tirebolu'nun Işıklı köyünde doğmuştur. İ.Ü.Hukuk Fakültesi mezunudur. Genellikle serbest tarzda şiirler yazmaktadır. Heceyle yazdığı şiirlerde kısmen başarılı olmuştur.

Nurettin Tatar : Dereli'de İlçe Milli eğitim Müdürlüğü yapmıştır. Dereli'ye adlı şiiri 8 heceli ve tek ayaktır. Şiirinde Tatarı mahlasını kullanan şairin kafiyeleri kuvvetli değildir.

Zeynelabidin Özcan: Giresun için yazdığı destan 14 dörtlüktür. Şair şiirin sonunda adı ve soyadıyla tapşırılmıştır. Şiir 11 heceli olup döner ayakla vücuda getirilmiştir. Ancak bazı dörtlüklerde ayaktan çıkmıştır.

Fazlı Türkmen : Şiirlerinde adını mahlas olarak kullanan şair, ayak ve kafiye yönünden kısmen başarı sağlamıştır.

Salih Daldaban : Şiirlerinde adını mahlas olarak kullanan şair, ayak ve kafiye yönünden kısmen başarı sağlamıştır.

Sonuç

Âşiklar ve âşık tarzı şiir yazan şairler olmak üzere iki grupta değerlendirdiğimiz yöre sanatçlarının genel özelliklerini ve gelenek içindeki konumlarını ortaya koymamız gerekmektedir.

A. Âşiklar

Tespitlerimize göre, Giresun'da âşıklığı kendisine meslek seçen altı sanatçı bulunmaktadır. Bunların genel özellikleri şöyledir:

1. Mahlas kullanmışlardır.
2. Saz çalarları vardır (Arif, Mecburî).
3. Bazıları irticalen şiir söyleyebilmektedir (Nailî, Abbas, Mecburî, Arif).
4. Ustaları olmadığı gibi çıraklı da yoktur.
5. Âşıklığa yönelik, halk hikâyelerinden etkilenenler olmuştur (Abbas).
6. Bazı şairlerinin kendilerine has ezgi ile terennüm ederler (Abbas, Mecburî, Arif).
7. Şairleri teknik yönden başarısız olanlar vardır (Abbas, Mecburî, Adem Güney, Kuzkaya).

B. Âşık tarzı şiir yazan şairler

1. Lise veya yüksek tâhsilli kimselerdir.
2. Şairleri genellikle 8 ve 11 hecelidir.
3. Koşma tipinde şiir yazmakla beraber, tek dörtlükle, beyitlerle veya bentlerle vücûda getirdikleri şairler de vardır.
4. İçlerinde usta âşıklardan etkilenenler vardır. (Ahmet Ersöz, Âşık Veysel'in etkisinde kalmıştır.)
5. Bazıları mahlas kullanmışlardır. (Rahmi Korkut Öğütçü- Düşkün, Nurettin Tatar- Tatarı, Fazlı Türkmen- Fazlı, Salih Daldaban- Salih gibi mahlasları tercih etmişlerdir.

Mes'eleye, geleneği belirleyen faktörler çerçevesinde baktığımızda, maalesef Giresun'da, âşıklık geleneğinin bütün cepheleri ile yaşamadığını müşahede ettiğimizde. Nitekim yukarıda adlarını verdığımız birkaç âşığın yahut âşık tarzı şiir yazan birkaç şairin mevcut olması da Giresun'da âşıklık geleneğinin var olduğunu göstermez. Ancak şurasını söyleyebiliriz ki, bağından az sayıda âşık çıkarsa da mevcut âşıklarıyla da olsa Giresun'u, bu alanda öğünmeye hak kazanmış il olarak görüyoruz.*

Kaynaklar:

- Seyfullah ÇİÇEK, *Giresunlu Şairler*, İstanbul, 1997.
- Can AKENGİN, *Şiirler ve Nesirler*, Giresun, 1972.
- Recai AKYEL, *Çamoluk Şairler Antolojisi*, (Baskı yeri yok), 1994.
- 1973 Giresun İl Yıllığı (Kültür kismı).
- Emir KALKAN, *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*, Ankara, 1991.
- Yurt Ansiklopedisi, "Giresun" Maddesi, C. V, İstanbul, Tarihsiz, s. 3174-3196.

* Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, İst., 1998, s. 237-246.

II. BÖLÜM

ÂŞIK ŞİİRİNDE MUHTEVA İLE İLGİLİ İNCELEMELER

Divan Şiiri ve XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri

Beşerî aşk konusu, şiir alanında yüzyıllar boyunca en fazla işlenen konulardandır. Bu hükümmüz, halk ve divan şiirinin yanı sıra yeni Türk şiiri için de geçerlidir.

Şairin gönül verdiği yahut hayálinden geçen güzel, üstün vasıflara sahiptir. Perilerden, hûrilerden hûlasa güzellerin güzelinden daha da güzeldir. Güzelliğiyle cihâni aydınlatır. Sevgilinin güzelliği hususunda, her ne kadar;

*Ağam ben nasıl edim
Saz getir fasıl edim
Pek de güzel değilsin
Gönüldür nasıl edim*

manisinde olduğu gibi, daha gerçekçi yaklaşımlar varsa da sevgili, güzeller kervânı içinde yer alır, güzeller içinde gizli durur. Ruhsatî'nın;

*Bir Arzu bir Zühre bir dahi Şirin
Bir de sen gelmişsin cihana dilber*

deyişinde olduğu gibi, en güzel olarak yaratılmış dilberlerdendir yahut Yusuf-ı sâniidir.

Sevgili divan şiirinde de üstün özellikleri ile ele alınmıştır. Sîmûn-beden, yay kaşlı, ok kirpikli, servi boylu, kıl gibi ince belli, yılan saçlı, güzel kokulu vb. niteliklere sahiptir. Şiirlerde sevgiliden söz edilirken sıfat olarak; *âb-ı hayatı, âb-ı hayvân, ayyâr, büt, cevher, cevher, çerağ, dürr, elif, fettân, fitne, gonca, gül, gülşen, Hîzr, hokka, hoş reftâr, hub-rû, hun-hâr, hûrî, hûmâ, Îsâ, keklik, lâle, mâh, mekkâr, melek, mest, mihr, müşteri-cebîn, nev-bahâr, nîhâl, nûr, peri, sanem, sehâhâr, semen, serv, sîm, şeh-bâz, şeker, şem, şîrîn, şîmşâd, Tûbbâ, Yusuf* gibi övücü sözler kullanılır. Bu bakımdan sevgili gururludur, aşağına çile çekтир ve bundan mutluluk duyar. Sevgilinin olağanüstü vasıflara sahip oluşunun bütün çevrelerce kabul gördüğü söylememez. Bu

durumu kimileri, gerçek dışı olarak gördükleri için eleştirir, hatta alay ederler. Hasibe Mazioğlu, bu tavır içinde olanlara cevap olarak şu ifadeleri kullanır: "Divan şiirindeki bu benzetmeler, birer araç olup duygusal hayal gücünü artırmak için kullanılmıştır. Elbette servi kadar uzun bir insan olamaz, ancak uzun ve endamlı bir boyun düzgün servise benzetilmesi, şairane güzel bir hayatı yaratmanın aracıdır. Kirpiklerinin oka, kaşın yaya, saçın yılanla benzetilmesi, bunların aşık üzerinde yaptıkları etkinin derinliğini anlatabilmek içindir. Eğer sanat gerçeğin bir kopyası olsaydı, Picasso'nun tablolarında yüzün yanında bacagın bulunması, kulağın kolda bitmesi veya boyun kol kadar uzun olması yüzünden bu tabloların sanat eseri sayılmaması gereklidir."

Halk ve divan şiirinde sevgilinin güzelliği söz konusu olduğunda daha ziyade şu organları ele alınır: Saç, yüz, yanak, göz, kaş, dudak, kirpik, gerdan-gabgab, boy, bel, kâkül-perçem-turre, göğüs, ben, el-kol-avuç-parmak, diş, beden-ten-endam, hatt, alm, ayak, ağız, söz.

Zikredilen bu uzuvlar acaba halk şiirinde, renk, şekil, koku bakımından ve vücutla ilişkisi yönüyle ne şekilde çeşitlilik gösterir? Diğer taraftan divan şiirinde ne gibi benzetme, tasvir ve hayalleri ihtiva eder. Bunları ayrıntılı olarak ortaya koymak gereklidir. Aşağıda önce, Âşık Edebiyatının iki parlak döneminden biri olan XIX. yüzyıl halk şiirinde güzel tasviri ele alınacak, daha sonra divan şiirinde aynı organın hangi kelimele / sıfatlarla karşılığında temas edeceğiz.

I. SAÇ

Saç, Divan ve Halk şiirinde ayrı bir yere sahiptir. Âşığın gönüllü, bedeninin her bir parçası sevgilinin zülfüne takılır. Saç, vücudun muhtelif yerleriyle temasta bulunarak, sevgilinin güzelliğini tamamlayıcı bir rol üstlenir.

A. Saç-Vücut

1. Saç-Yüz : Taranmış / siyah / tel tel saç, sevgilinin yüzüne dökülür. Örgülü ya da örgüsüz yüzün sağına soluna taksim edilir.
2. Saç-Gerdan : Perişan / pörsümüş / halka / yasemin gibi zülüm gerdana kadar uzanır.
3. Saç-Bel : Sırma / siyah / misk ü anber kâkül bele düşer.
4. Saç-Topuk : İnce belden topuğa kadar iner.

* Hasibe MAZIOĞLU, *Eski Türk Edebiyatı*, Türk Ansiklopedisi, C. 32, Ank., 1983, s. 134.

B. Renk, Şekil ve Koku Bakımından Saç

1. Leylâ : Renk bakımından siyah olan saç, aynı zamanda gece / leyî olarak nitelendirilir. Bir saç / zülfü Leylâ, Mecnûn'a benzeyen âşığının gönlünü cezb eder.
2. Siyah : Sevgilinin ay gibi parlak yüzüne dökülen saç / zülfü, meydan okurcasına sıyahtır. Bu yönyle acımasızdır
3. Perişan : Perişan / dağınuk / dolaşık saçlar, sabah yelenin örgüleri açmasıyla yahut bizzat sevgili tarafından bu hale getirilmiştir.
4. Koku : Gül / misk-müşg / anber kokulu âşığı kendinde komaz, mest eder.
5. Sümbül : Renk (zülf-i siyah) ve kokusuyla (buy-ı zülf) saç sünbüle benzer, kimi zaman da kıvrımlı ve mor renkli sünbülü kiskandır, perişan eder.
6. Örgü : Saçını altın tarakla tarayan sevgili, belik / bölük / örgülü saçlarıyla güzelliğine güzellik katar. Saçları yeke tellidir.
7. Fes / Yaşmak : Sevgili saçlarını fes veya yaşmak altından çıkararak âşığının ilgisini çeker. Âşık sevgilisinden bu hareketiyle zulmetmemesini ister.
8. Yılan : Saçlar sevgilinin yüzünde kıvrım kıvrım / top top olmuş yılan gibi göreni öldürür.
9. Ejder : Sevgilinin saçının her bir teli üç başlı ejderdir.
10. Nâr : Can yakıp can alan ve bu yüzden nâra benzeten zülüfler, âşığın başına belâdir.

C. Saça Duyulan Arzu

1. Âşığın Saça Verdiği Değer : Sevgilinin saç, âşık için çok değerlidir. Bir teli dahi, hiç bir ülkeyle değiştirilmez. Onun değeri ancak uğrunda verecek candır.
2. Kement / zincir : Âşığın gönlü, sevgilinin saçının teline asılıdır. Zülf kimi zaman, sevgilinin boynuna bağlı zincir olur.
3. Katil : Sevgilinin saç, can yakıcı ve öldürücü olup âşığın canına kasteder. Gönlünde öldürücü yaralar açarak âşığın mahvolmasına sebep olur.

4. Genel Arzular : Âşık, saçıyla ilgili olarak sevgilinin saçını toplayıp örmesi, saçından kendisine bir tel vermesi, eğilmesini ve saçını yerlerde sürümesini / yahut toplamasını yerde sürümemesini, tarak olarak kemiklerini kullanmasını, saçının bir telini dahi başkalarına göstermemesi sabah yelinin sevgilinin saçını dağıtmaması gibi bazı isteklerde bulunur.

5. Büyü / sihir : Saçın âşığa çektiirdikleri hep büyülü / sihirli oluşu sebebiyledir. Onun sîhrine kapılan âşık, sevgiliyi bir türlü terk edemez.

D. Divan Şiirinde Saç

Saç, yüzün iki yanında ve yanakların etrafında kıvrılmış olarak düşünlür. Âşığı şekli, kokusu ve rengi ile etkiler. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

âb-ı revân, abîr, abnûs, a , akreb, Alemdâr-ı Rasûl-i Hâsimî, anber (anber-bâr, anber-bû, anber-eşân, anber-fâim, anber-feşân, anberîn, anber-sâ, anber-serâ, anber-tunâb, mu'anber, mu'anber-nikâb), âsâ, âşûfte, aveng (hûse), ba bân, baz (baz-ı sultânî, şahîn, şeh-bâz), belâ, bend, benefše, berg, bid'at, bî-dîn (büt-perest, kâfir, nâ-müselmân, zünnâr), bi-karâr, bî-nihâyet, buhûr-ı Meryem, bulut (ebr, kara bulut, sehâb), büt-perest, (bî-dîn, kâfir, nâ-müselmân, zünnâr), ca'd-ı mu'anber, câdû, cárub, cevr eli, cîm, çenber, çengel, çeri, çevgân, cîn, Çin, cîn-i zülf, çok başlı, da , dâl, dalga, dâm (dâm-ı belâ), dâr, dervîş (hirka-pûş), deste, dirâz, dil-âviz, dil-ber (dil-rübâ, harâmî), dolandırıcı, dola ık (Cîn, girih-gîr, girih girih, halka halka, ham, gülâle, pîc-â-pîc, pûr-çin, pûr-ham, şiken, tâb, tâb-dâr), dûd, duman, dün (kara dün), dü-tâ, ebr (ebr-i müşg-eşân), e i, efkâr, ejder / ejderhâ, Engüst-i Bilâl-i Habesî, evtâr, fâl, ferzâne, fetil, fettân, fitne (fitne-i ahîr-zamân), fitrak, futâ, galiye, gam, gece (leyl, leylâ, leyli), gîlaf, girih, gölge (zill, sâye), gölgelik, göz bebeği, gurâb (karga, za ), günah, ha , hâ-il, halhal, halka, ham-be-ham, Hatâ, Hat-ı tersâ, hemâyl, hevâ-dâr, heykel, hicâb, hikâye (kissa), Hind / Hindistan / Hindû, hûse (aveng), Huten, hûmâ, hümâyun, ikd, İbrahim, imân, Kâ'be örtüsü / astarı, kâfer-i cîn, kafes, kâfir (bî-dîn, büt-perest, nâ-müselmân, zünnâr), kâfiristân, kalem, kâmrân, kandil, kara (Ka'be örtüsü, kara bulut, kara gün, kara sehâb, kara tel, kara yazı), karanlık, karga (gurâb, za ), kâsîr, kayd-ı sahh, kebûter, kec-rev, kef-i Cibrîl, kemend, kesret, kissa (hikâye), kiliid, külbe, küllâb, kûtâh, kûfr, lâm, lenger, leyl (gece, Leyle-i kadr, Sûre-i ve'l-leyl), Leylâ, Ma in, ma rib, mâr, menzil, mergûle-i zülf, Meryem, mustar, minber, misk (misk -âsâ, misk-i Hita, misk-i huten, miskîn), Moğol-Çin, mu'anber (mu'anber-nikâb), mutavvel, müselsel, müşevveş, müşg (müşg-âsâ, müşg-bâr, müşg-eşân, müşg-feşân, müşg-i hitha, müşg-huten, müşgîn, müşg-i nâb), nâfe

(nâfe-i âhû, nâfe-i Çin, nâfe-i Tatar), nakkâş, na'l, nâme, nâ-müselmân (bî-dîn, büt-perest, kâfir, zünnâr), neheng, nerdibân, nikâb, nişan (tevki), olta, ömr (ömr-i cavidân, ömr-i dirâz, ömr ipi, rişte-i ömr), örtü, pâ-bend, pâ-besté, per, perâkende, perde (perde-i şeb), per-i gurâb, perişan (âşüfte, bî-karar, der-hem, gürüh gürüh, sikeste-i hâl), piç (piç-a-piç, piç ü tâb), pür-çin, pür-tâb, pusu, râh, râyet, resen, reyhân, rismân, rişte, rivâyet, Rûm, sâhir, sâl, sâlib, sâye, seccâde, sehâb (bulut), semen (semen-bû, semen-sâ), ser-dâr, ser-geşte, ser-keş, ser-nigûn, sevdâ, silk, silsile, siyah (siyah-dil, siyah-kâr, siyeh-fâm, siyeh-kâr, siyeh-pûş), su'bân, Sûre-i Duhân, sünbüll (sünbüll-i anber-feşân, sünbüll-i gül-bû, sünbüll-i hoş-bû, sünbüll-i nâm-tâb, sünbüll-i pür-tâb), süpürge, şahîn (baz, şeh-bâz), şâm, şeb (perde-i şeb, şeb-bû, şeb-dîz, şebistân, şeb-reng, şeb-rev, şeb-târ, zalham-i şeb), şeh-bâz (baz, şahîn), şeh-per, şiken, şikeste, şûr, şûride, tâb, târ, târûmâr, Tatar, tavk, tâvus (şeh-per-i tâvus, tâvus-i kudsî), terrâr, tersâ, tesbih, tevkî, tilişim, timsah, toprak, tûğ, tuğra, tûl-i emel, turrâ, Türk, ud, ukde, urgan, yılan (Ef'i, ejder, ejderha, mâr, su'bân), yol (der-bend, şâh-râh), zağ (gurâb, karga), zâlim, zehr, zencir (müselse), zill, zîrh, ziyâde-ser, zulm eli, zulmet, zülf-i pür-çin, zünnâr (bî-dîn, büt-perest, kâfir, nâ-müselmân).

II. YÜZ

A. Yüz-Vücut

1. Yüz-Saç : Sevgilinin yüzü zülülerle çevrelenir, kimi zaman da sıma teller yüze perde olur.

2. Yüz-Ben : Ben, sevgilinin yüzüne güzelliğini tamamlayan önemli unsurlardan biridir. Âşık tarafından çok sayıda olması tercih edilir.

B. Şekil, Renk ve Koku Bakımından Yüz

1. Gül : Yüz; pembe, beyaz, kırmızı renkli ve hoş kokulu taze / gongca gülé benzetilir.

2. Ay-Güneş : Sevgili mahcemal / meh-veş / meh-pare / meh-i şaban / meh-peyker ve nurlu yahut mihr / afitab / şems olarak nitelendirilen yüzü ile etrafi / cihani / âşığın gönlünü aydınlatır.

3. Peri-Melek : Sevgilinin yüzü, peri ruhsar / peri suret / melek sıfat / melek sima / melek yüz / melek sires / ferişte suret olarak vasfedilir.

4. Nur : Âşık bir pervane, sevgili de nurlu yüzü ile onu kendisine çeken bir mum gibidir. Cemalinin şulesi âşığın yüzüne vurur.

5. Yusuf Kenan: Sevgilinin güzelliği ve saflığı, Yusuf-ı Kenan (Hz.Yusuf)'ın özelliklerini taşır.

6. Al : Sevgili kimi zaman utanır, nazlanır. Bu yüzüne kızılık, dolayısıyla güzellik verir.

C. Yüzün Cazibesi ve Âşığın Etkisi

1. Genel Görünüş : Âşık, sevgilinin yüzünü güzel olan her şeye benzetir. Sözgelişi; kiblegâh / mübarek / ahsen / bedr-i münir / mah-i tab yüzlü güzel, Zeliha, Arzu, Zühre ve Şirin niteliğindedir.

2. Can Alıcı : Herkes sevgilinin yüzünü görmek için canını vermeye razıdır.

3. Âşık Yüz : Coğu zaman âşığına karşı nazi elden bırakmayan sevgili yüzünü asarak âşığını incitir.

D. Divan Şiirinde Yüz

Güzellik unsuru olarak en başta gelen unsurdur. Renkli, aydınlik, güleç, benli, sade / ayva tüyleri ile kapalıdır. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

âb (âb-ı nâb, âb-ı revân, zülâl), âfitâb, âl, altın, ateş (âtes-i Mûsâ, âzer, od), ay [bedr (bedr-i münir), kamer (aks-i kamer, devr-i kamer), meh (meh-tâb, meh-i tâbân)], ayet, aydın, âyne (mir'at), âzer (ates, od), bâb-i rahmet, bağ, bahar (evvel-bahar, mevsim-i gül, nev-bahâr), bahr (deniz), bayrâm (îd), bedr, behîş (cennet, bâğ-ı cinân), benefşelik, berat, berg-i gül, bey, Beyt-i ma'mûr (Kâ'be, kible), bezm, bû-sitan / bostân, cemâl (cemâllullah), cennet (bâğ-ı cennet, bâğ-ı cinân, behîş, cennet gülü), cûy / cûybâr, çehre, çerağ, Çin gülîsthanı, defter, deryâ (bahr), devâ, devlet (devlet ü baht-ı nâgehân), dîdâr, din, efendi, ergavân, evvel bahar, Firdevs, gam, ga-zal, gencîne, göz aklı, gül (berg-i gül, gül-i ahmer, gül-i hamrâ, gül-i han-dân, gül hurmeni, gül-i sîrâb, gül-i ter, gül-nâr, varak-ı gül), gül-gûn, gül-sitan, gülşen, gül-zâr, gümüş, gün, gündüz (rûz), güneş [âfitâb, gün, hur-şid, mihr (mihr-i cihan-tâb, mihr-i rahşan), şems], hân (sofra), hazine, hur-men-i hüsn, hilâl, hisâr, hub-rû, huccet, i hüsn, hûrî, hurşid, husrev, hûmâ, îd (bayrâm, îd-i kurbân), imân, Kâ'be (Beyt-i ma'mûr, kible), kâfûr, kamer, kible (Kâ'be, Beyt-i ma'mûr), kilise, kitap, Kur'ân (mushaf, suhf-i ilâhî)la-le (lâle-fâm, lâle-sitân, lâle-zâr), levha, meh [ay, bedr (bedr-i münir), kamer (aks-i kamer, devr-i kamer), meh-tâb, meh-i tâbân], mabed, meclis, mecmûa, melek, melikzade, mevsim-i gül, meydân, Misr, mum, mushaf (Kur'ân, suhf-i ilâhî), nesrin, nev-bahar, nev-rûz, nûr, Nûr Sûresi, nûr-ı hi-

dâyet, nûzhet-gâh, od (âtes, âzer), özr-hâh, padişah, perî, pertev, ravza (ravza-i Rîdvân), riyâz-ı İrem, Rûm "Anadolu", rûşen-likâ, rûşen- rûy, rûz (gündüz), rûy, sabah, sâgar, seher (hâb-ı seher, tan), semen (berg-i semen), sim / sîmîn, sofa (hân), su, subh (subh-gâh), suhf-ı ilâhî (Kur'ân, mushaf), şah, şarâb, şehsuvar, şem (şem-i şeb-ârâ), tâb, tâb-ı mül, tal'at-ı münîr, tan (seher), tîg, tolu, Türk, vech, yed-i beyzâ, yiğit, Yusuf, ziyâfet, zülâl (âb, âb-ı nâb, âb-ı revân).

III. YANAK

A. Şekil, Renk ve Koku Bakımından Yanak

1. **Gül** : Yanak, renk ve şekil itibariyle güle benzetilir. **Gül-ruh / gül-i ruhsar / gonca gül / taze açılmış gül / kıızıl gül olarak değerlendirilen yanağın incinmemesi, solmaması arzu edilir.**
2. **Kirmızılık** : Sevgili, kırmızı / al / kızarmış yanaklıdır. Bundan dolayı akik, kiraz, elma, kırmızı şeker gibi nesnelere benzetilir.
3. **Nar** : Sevgilinin yanağı kızılığından dolayı nar gibidir ve alev alev yanar.
4. **Bal / Kaymak** : Yanak aşağı, bal / kaymak gibi tat verir.
5. **Çukurluk** : Sevgili güldüğünde, yanağında çukurluklar meydana gelir. Bu da güzel olan sevgilinin güzelliğini daha da artırır.
6. **Koku** : Tüm vücudu anber kokulu olan sevgilinin yanağı da misk ü anber kokar.

B. Yanağa Duyulan Arzu

Âşık daima sevgilinin yanağından buse almak dileğindedir.

C. Divan Şiirinde Yanak

Yüzün güzelliğini meydana getiren unsurlar içinde en geniş yeri kaplar. Parlak, ayva tüylü / sade, renkli olarak tasavvur edilir. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

ab-ı revân (su)ak, al, arak-çiz, ârâste, âriz, ay [bedr, kamer, (devr-i kamer), mah / meh (mâh-ı şeb-efrûz, mâh-tâb, mâh-ı tâbân, meh-i münîr)], âyet, ayna, Azra, bağ (bağ-ı İrem), Bağdat, bahâr (nev-bahâr), bayram (îd), berg-i kâh, berk, beydak (piyâde-satranç istilâhi olarak), bisat, bostân, cây-ı îd, Cennet (cennet-i bâki, cinân, uçmak), cinân (Cennet, uçmak), çerağ,

Çin Nigaristânı, dil-firîb, din, ergavân, genc, Germiyân, gonca, gül (cennet gülü, gül-i ahmer, gül-i sîr-âb, gül yaprağı, taze gül yaprağı), gül deste, gül-fâm, gül-gün, gülistân, gül şeker, gülşen (gülşen-i cân), gül-zâr (gül-zâr-i cinân), gündüz, güneş {hurşid, mihr (mihr-i cihan-ârâ, mihr-i cihan-gerd, mihr-i rahşân)}, hamil-i makale-i hüsn, handân, hat, hoccet, id (id-i nevrûz), iman, Kâ'be, kâfûr, kandil, karanfül, kible-gâh, kişiwer, kitâb, Kur'an, lâle (lâle-i sîr-âb), lâle-sitân (lâlezâr), mecmu'â, mehtâb, mektub, meydân, Mısır, mushaf, od (ateş, nâr), nesrin, nev-rûz, nûr, peri, ravza, ruh (satranç istilâhi olarak), rûh-i musavver, Rum, sabah, safha (safha-i keş-şâf), semen (berg-i semen), sîmîn, su (ab-i revân), süre, şarâb, şem (şem-i rûşen, şem-i şebistân), tâb (tâb-i mül), uçmak (Cennet, cinan), verd.

IV. GÖZ

A. Şekil ve Renk Bakımından Göz

1. Kara : Doğuştan sürmeli, çeşm-i siyah / kara gözlü / kömür gözlü olan sevgili, âşığın aklını başından alır, derde salar, ağlatır.
2. Elâ : Âşık, kendisine süzerek bakan sevgilinin elâ gözlerine kurban olmak ister.
3. Ahu : Âşığın sevgiliye meyli, onun âhû nigâh / dide-i âhû / çeşm-i âhû / âhû-veş gözlü / âhû gözlü ve âhû bakışlı olmasının payı çoktur.
4. Melek-Huri : Sevgili nazlı ve saf bakışıyla meleği / huriyi andırır.
5. Ay : Gözleri ay gibi parlak olan sevgili bakışıyla sanki âşığına güler.
6. Nergis : Sevgilinin bakışı nergisi hatırlatır ve âşık onun bu şekilde bakmasıyla sarhoş olur.
7. Cadı : Göz, baktıklarını büyüleyen bir cadıya benzer ve çeşm-i ca-du olarak kabul edilir.
8. Şirin : Çeşm-i Şirin olan sevgilinin karşısında âşık kendisini Ferhat yerine kor.
9. Şahin : Sevgili avını kollayan bir şahindir ve bakışıyla haşığı gönüldünden yaralar.
10. Oymak oymak : Büyük ve belirgin özellikteki göz oymak oymak olarak nitelenir.

B. Sevgilinin Bakışı

1. Göz süzme / Gamze : Çoğu zaman konuşmayan, duygularını ve cilvesini, cefasını yosma bakışlarıyla ortaya koyan sevgili, âşığı baştan çı-karmak için gözlerini anlamlı anlamlı süzerek bakar. Gamzesi bıçağını çekmiş, adeta kana susamıştır. Gamzenin okları âşıkta tedavisi imkânsız yaralar açar. Gamze şiirlerde şu ibarelerle yer alır : Tiğ-i gamze, fitne-i gamze, cellad-i gamze, tir-i gamze, gamze-i fettan, gamze-i hançer, gamze-i cadu, gamze-i sehhar.

2. Fettan : Sevgili çesm-i fettandır. Bu özelliğle âşığı kendine esir alır.

3. Mestane : Nigâh-i mest / çesm-i mest / çesm-i mestane / çesm-i fettan gibi sıfatlara sahip sevgili mahmur bakışıyla âşığının gönlünü yaralar.

4. Afet : Çesm-i afet olan sevgili âşığına cevr ü cefa eder.

5. Sürme : Elâ / kara gözlü sevgilinin gözleri sürmelidir yahut bu sürme kudrettendir

6. Şehla : Sevgili çesm-i şehladır veya âşığına baktıkça gözleri şehlalanır.

C. Gözün Cazibesi ve Etkisi

1. Can Alıcı : Çesm-i gaddar / çesm-i cellat özelliğe sahip sevgili, bakışlarıyla yüz bin kan eder, âşığın başına belâ olur, sinesinde mekân tutar, bağrında yara açar, onu divane eder.

2. Hükmedici : Sevgilinin gözleri, bir kumandan olur, yedi kraala hükmeder.

3. Kiyimet : Sevgilinin gözleri taht-i Süleyman'dan, Arabistan, Horasan, Harput, Diyarbakır, İzmir, Konya, Rumeli, Bosna ve nihayet bütün dünyadan daha değerlidir, kıymet biçilemez.

4. Ağlama : Sevgilinin bazı kereler ağlaması, âşığı derinden etkiler ve âşık buna tahammül gösteremez.

D. Divan Şiirinde Göz

İnsafsız, kan dökücü, zalim ve lakayt olan göz, güzellik unsuru olarak kirpik, kaş ve gamze ile birlikte ele alınır. Âşık için muteber olan söz-gün gözdür. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

abher (nergis), âfet, âhû (âhû-yı Çin, âhû-yı misk), ala, arslan (şîr), ases, atıcı, âvâre kebûter, ayn, ayyâr, bâdem, bağbân, baht, bârân, bed-kîş, bed-mest, belâ, ber, biçak, bî-aman, bî-dâd, bî-dîn (kâfr), bîmâr (hasta), bî-tâb, câdû (câdû-fen, câdû-ger, câdûvâne, sihr-âferin câdû,), câm, can alıcı, cefâ-cû, cellâd (hûn-bâr, hûn-rîz, kattâl), Cengiz, ceyrân, ciğer-dûz, dağ, devât, dil-ber-i tannâz, doğru, duaci, dükân,dür-fişân, düzd / düzdide, elif, fettan (fitneci, fitne-ger-i âhiru'z-zemân), fitne (pür-fitne), gammâz, gazab-nâk, gazal, hâb-âlûd, hâb-nâk, hadeng (ok, nâvek, peykân, sihâm, tîr), hançer (kılıç, tiğ, Zülfikâr-ı Ali), harâmî, Hârût, hasta (bîmâr), hatem, he, huşm, hilekâr, Hindû (Hindû-yı bed-mest), hûn-bâr, hûn-feşân, hûn-hâr, hûni, hûn-rîz, imâm, İsmâ'il, kabak, kâfir (bî-dîn), kahramân, kana susamış, kan dökücü, kan içici, kanlı, kan saçıcı, kara, kassâb, kâtil, kattâl, kılıç (hançer, şemşîr, tiğ, Zülfikâr-ı Ali), kulağuz, laçın, mahmûr, mekkâr, mes'ele-amûz-ı akl-ı küll, mest (bed-mest, Hindû-yı bed-mest, mestâne, mest-i bî-haber, mest-i harâb, mest-i siyâh, mest-i şarâb-ı nâz, mest-i lâya'kil, ser-mest), mey-âşâm, mey-hâne-i nâz, Mirrih, nâvek (hadeng, ok, peykân, sihâm, tîr), nergis (abher, nergis-i bed-meht, nergis-i bîmâr, nergis-i bîmâr-ı çemenzâr, nergis-i mest, nergis-i pür-hâb, nergis-i şehbâz, nergis-i şehlâ), Nil, nâm-mest, nişter, ok (hadeng, nâvek, peykân, sihâm, tîr), peleng-efken, peykân (hadeng, ok, nâvek, sihâm, tîr), pür-belâ, pür-humâr, pür-hûn, râmî, reh-zen, Rüstêm, sad, sâgâr, sâhir (sehhâr), sayyâd, ser-hoş (Türk-i ser-hoş), ser-mest, sihr, sinân, siyah-mest, şah-bâz, şâhid-bâz, şehlâ, şemşîr, şîşe, şîr (arslan), şîr-eften, şîr-i şikâr-efken, şîr-merd, şûh, şûh-ı kec- külâh, Tatar, Tatar gamzeli, Tehemten, temren, tiğ (hançer, kılıç, tiğ-zen, Zülfikâr-ı Ali), tîr (hadeng, ok, nâvek, peykân, sihâm), Türk (Türk-i kemaneş, Türk-i mest, Türkmen), uğrı, yağmacı, yarag, yaralayıca, yazı, zâlim, Zülfikâr-ı Ali.

V. KAŞ

A. Şekil ve Renk Bakımından Kaş

1. Kara : Sevgilinin kaşları, âşığın bahti gibi karadır. Onu görenin meftun olmaması düşünülemez.
2. Hilâl : Âşık, daima sevgilinin hilâl kaşlarına meyleder. Sevgilinin kaşı üç günlük ay gibidir.
3. Keman / Yay : Sevgilinin yay / keman ebru olarak nitelendirilen kaşları kurulmuş yay gibidir ve âşığın kalbine daima cefa okları atar.
4. Kalem : Sevgilinin kaşları kalem gibi siyah ve biçimli olup kudretten çekilmişdir.

5. Zülfikar : Sevgilinin kaşları kudretten Zülfikar gibi çekilmiştir. Bu özellikle kaşlar, Zülfikar gibi nice canlar ahr.

6. Yılan-Ejder : Alında baş başa vermiş iki yılan / mar olarak düşünülen kaşlar, yılan gibi acımasızdır.

7. Mihrap : Kaş, şekil itibariyle ve kutsal oluşundan dolayı mihrab benzer. Âşık, bu bakımdan kaşları kiblegâh olarak görür.

9. Samur : Gür ve düzgün olmasından dolayı kaş, samura benzetilir.

10. Dal-Lâmelif - Ayın : Şekil itibariyle (lâmelif) ve (ayın)'a benzetilir.

11. Diğer : Sevgilinin kaşı ayrıca; mukavves, eğri kaş, Fas seraskeri, katar, hünkâr ve Mülcem gibi sözlerle zikredilir.

B. Kaşın Âşıktaki Etkisi

1. Can Alıcı : Sevgili hançere yahut kurulu yaya benzeyen saçlarıyla âşığın ve bütün cihanın canına kasteder.

2. Kaş Çatma : Sevgili âşığına naz veya sitem ettiği zaman kaşlarını çatar.

C. Divan Şiirinde Kaş

Genellikle gözle birlikte âşığın başına batan hançer olarak düşünüür. Bununla beraber kaşa duyulan ilgi, saç, yanak, dudak ve yüz kadar olmamıştır. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

ağyâr, anber-i nâb, âsâ, âşık, âşub-ı cihân, atıcı, ay (hilâl, hilâl-i id, mâh-i nev, mâh-i rûze), balık (mâhi), belâ, boy, câzû, çevgân, dâg, eğri, eğri haber, eğri söz, fitne, haber, hançer, hâtem, hatt, hilâl (ay, hilâl-id, mâh-i nev, mâh-i rûze), hileci, hükm, gece, gurre (gurre-i meh), gûşe-i gülşen, güvah, id ayı, işveli güzel, kâbe kavseyn, kadeh (sikeste câm), kalem, kâm-rân, kanat, (sepher), karanlık, karga (zâg), kavs, kec (kec-rev), keffe-i mîzân, kej-râ, keman (gûşe-i kemân, kavs, yay), keşfi, kible (kible-gâh), kılıç (tiğ), kirâb, kol, köprü, mâh-i nev, mâhi (balık), med, mescid, mevc (dalga), misra, mihrâb (kible-i mihrâb), mukavves, murakib, müşg (müsğin, müşg sâyebân) na'l, nişan, nûn, olta, parmak, râ, râz-dâr, sâhir, sandal (zevrak-ı bahr-i lutf), sâye-bân, secde-gâh, semmûr, sepher (kanat), sırat, siper, siyah, siyâsetgâh-ı İbrahim, siyeh-gûş, söz, şah-bâz, şemşir, şuh-i kec-külah, tâk (tâk-mihrâb), tâlib, tel, tevkî, tiğ (kılıç), tuğra, ünvân, yağmacı, yay (kemân, kavs) yazı, yılan, zağ (karga), zevrak-ı bahr-i lutf), zünnûn.

VI. DUDAK

A. Şekil, Renk ve Tat Bakımından Dudak

1. Şeker-Bal / Kaymak : Âşığın başta gelen muradı; sevgilinin kaymak / bal / şeker gibi olan dudağını tatmaktadır.
2. Gonca : Dudak, leb-i goncadır ve küçüktür.
3. Kırmızılık : Sevgilinin dudağı, kırmızı şeker, leb-i la'l, kızıl gül ve sultanı kiraz olarak düşünülür.
4. Kutsallık (Kevser) : Sevgilinin dudağı adeta, Kevser suyu akıtan bir kbynaktır ve bu bakımından âşık dudaktan ab-i Kevser içmek ister.
5. Zülal : Sevgilinin dudağı saf, soğuk, güzel ve tatlı olan zülâle benzetilir.
6. Diğer : Dudak ayrıca; şeftali, lale, güllaç tatlısı olarak da düşünülür.

B. Dudağın Âşıktaki Etkisi

1. Sarhoş Etme : Sevgilinin dudağı, âşık için dudak hükmündedir. Onu tadınca sarhoş olmamak mümkün değildir.
2. Genel Arzular : Âşığın yegâne muradı, sevgilisinin dudağını tatmaktadır.

C. Divan Şiirinde Dudak

Kırmızı renkli, dar, yuvarlak, tatlı, bazan etrafi ben / ayva tüyleriyle çevrelenmiş olarak düşünülmüştür. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

âb (âb-i hayatı, âb-i hayvan, âb-i Hızır, âb-i Kevser, âb-i zülâl, çeşme-i hayvân, çeşme-i Hızır, çeşme-i revân-i zülâl, çeşme-sâr, çeşme-sâr-i âb-i hayvân, kut-i hayvânî, menba-i âb-i hayatı, ser-çeşme-i cân, mâ, su, zülâl), adem (yokluk), adı var kendi yok, ahker-pâre, akit, âtiş, ateşin, bâde (mey, mül, sahbâ, şarâb), bal (şehâd), beyit (beyit), bî-nişân, câm (câm-i Cem, câm-i İskender, câm-i lâ'l, câm-i mey-i ahmer, câm-i şarâb, kadeh, peymâne, pi-yâle, sâgar) cân (âdem otu, cân-bahş, cân-efzâ, cân-i cihân, cân otu, cân-perver, can veren, halk-i âlem cânı, hayatı-bahş, yâr-i cân), cur'a, cüllâb, çeşme-i cân, çeşme-i Hızır, çeşme-sâr, dâ'ire, dar (teng), dâru (ilaç), dâru's-şifâ, dermân, devâ, devr, dil-firîb, diyet, dükkân, dürc, dür-pûş, dürr (dür-efşân, dür-pûş), düş-vâr, ehl-i sohbet, em (dârû, em sem, ilaç), enâr, erge-vân, esrar (sır) fistik (piste), gayb sırrı (râz), gizlü (mahrem), gonca (gonca-i handân, gonca-i mestûr, gül goncası), gûş-vâr, güft ü gû, güher (güher-

bâr, güher-engîz, güher-pûş, güher-rîz, güher-zâ), gül (gül-berg-i handân, gül goncası, gül-nâr, gül-şeker, gül yaprağı), gümân, halka, handân (gonca-i handân, gül-berg-i handân, lâ'l-i handân), hâne-i hammâr, hatem (hatem-i lâ'l), hayâl, hayat bahş, helva, Hîzr, hiç, hokka (hokka-i lâ'l, hokka-i mercân), hun-bahâ, hurma, Hz. İsâ, ilaç (em, dârû, dermân, devâ), imlâ siğ-maz, İsâ (İsî dem, Mesih, Mesihâ, mu'ciz-i İsâ), kadeh (câm, peymâne, piyâle, sâgar), kan (hûn-bâhâ, kan içici), kân, kand (kand-i mükerrer, şeker), kevser (âb-ı Kevser, Kevser suyu, Sûre-i Kevser), kiras, lâ'l (la'l-i âbdâr, la'l-i Bedehşan, la'l-i dûr-efşân, la'l-i handân, la'l-i nâb, la'l-i rümmânî, la'l-i Yemânî, la'lîn, la'l-pâre, mezra-i la'l), lezzet, mâ (âb, su, zülâl), mahrem (gizlü), ma'nâ, matla (beyit), menba-ı Kevser, mercân, Mesih İsâ), mey (bâde, mey-gün, mey-i engebîn, mey-i gül-efsûn, mey-i hoş-güvâr, mey-i kübrâ, mey-i la'l, mey-i nâb, mey-i sâfi, mûl, sahbâ, şarâb), mey-gün, mey-hâne, meyve, meze, mezrâ, mîm, mühür, mühr-i Süleymân, mûl (şarâb), nâ-dir, nâ-peydâ, nazük, nebât, nemek, nemekdân, ney-şeker, nîgîn-i lâ'l, nokta (nokta-i sek, nokta-i vehmî), nukl, nükte (nükte-i gayb, nükte-i ilâhi), pâlûde, peymâne (câm, kadeh, sâgar), piste (fistik), piyâle (câm, kadeh, peymâne, sâgar), râh-i reyhânî, rahmet, râz (gayb sırrı, râz-nihân), rengîn, revân-bahş, ruh (revân-i bahş, rûh-efzâ, ruh-perver, rûh-i sâni), rûyâ, sâgar (câm, kadeh, peymâne, piyâle) sahbâ (bâde, mey, mûl, şarâb), sakî, sakî-i bezm-i cemâl, selsebil, semen, sen-bûse, serâb, sıfır, söz yok, sir (esrâr), su (ısı suyu), Sûre-i Kevser, sûrh, şarâb (bâde, benefše şarabı, ince şarâb, mey, mûl, sahbâ, şarâb-i ergavân, şarâb-i nâb, şarâb-i ter, şeftali), şehd (bal), şeker (kand, sükker, ney-şeker, sükker-i nâb, şehd, şehd-i şirin, şekerîn), şekeristân, şeker-rîz, şerbet, şira, şifâ, şîrîn, şîr, tabîb, tatlı, teng (dâr), ter (lâ'l-i ter, şerâb-i ter), terkib-i rûh-i efzâ, tiryâk, tûti, tuz, unnâb, yâd, yakut, yâr-i cân, yok, yokluk (adem), zehr, zerre, zülâl (âb, mâ, su).

VII. KIRPIK

Sevgili aşığına kaşları ile yay kurar, kirpiğiyle de ok atar ve daima aşığın gönlünü hedef alır. Kirpik, şiirlerde şu ibarelerle yer alır: Hükm-i müjgân, müjgân okları navek-i müjgân, tiğ-i müjgân, tir-i müje, tir-i müjgân.

Divan Şiirinde Kirpik

Öldürülük ve yaralayıcılık gibi vasıflara haiz olup, gözün tamamlayıcısı mahiyetindedir. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

asker, atıcı, bârân (sûsen, yağmur), bıçak, cârûb, cellâd, çelipâ, dil-keş, doğru, hadeng (kılıç, şemşir, tiğ, tiğ-i ecel), hançer, hilâl, hûnî, iğne,

kara, kalem, kılıç (hadeng, şemşir, tiğ, tiğ-i ecel), leşker (leşker-i Hindû), merdiven (nerdübân), mızrak, müjgân-ı hûn-pâlâ, nâhûn, nergis, nîzedâr, ok (tîr), peykân, pister, put, saff-ı sipâh, sehm (ok, tîr), sûzen, tiğ (hadeng, kılıç, şemşir, tiğ-i ecel), tîr (ok, sehm), sehm, sûzen (sûzen-i horşid), şemşir (hadeng, kılıç, tîr, tîr-i ecel).

VIII. GERDAN-GABGAB

A. Renk Bakımından Gerdan:

Sevgili sim / billur / mine / beyaz / ak gerdanlıdır ve bu özelliğiyle aşağıın ilgisini çeker.

B. Gerdan-Vücut

1. Gerdan-Ben : Sevgilinin güzel olan gerdanı, üzerine tek tek yahut sıra sıra taht kuran benlerle daha da güzellik kazanır.
2. Gerdan-Zülüm : Sevgili siyah zülüflerini ağ gerdana dökerek güzelliğini tamamlar.
3. Takılar: Gerdanına inci, mercan veya altın takan sevgili doyumsuz güzelliğe sahip olur.

C. Gerdanın Âşıktaki Etkileri

1. Çekicilik Âşık sevgilinin bir karış gerdanından öpmeye doyamaz.
2. Kıyмет : Gerdan âşık için Tokat, Zile, Gürcistan ve dünyanın yanı sıra kadar değerlidir.
3. Sevgilinin çene yuvarlığının hermen altındaki dolgunca kısım olan sim / billur gabgbabını görenler aklını yitirir.

D. Divan şiirinde Gerdan - Gabgab

Beyazlık, yuvarlaklık ve yumuşaklık gibi özellikleriyle ele alınmıştır. gûy, nârenc, penbe, semen, sîb (sîb-i gül-âbî), turunc (turunc-ı zer).

IX. BOY

A. Şekil Bakımından Boy

1. Selvi : Sevgili boylu -poslu, düzgün vücutludur. Tesvir edilirken şu sözlerle anılır: kadd-ı nihâl, serv-i bülend, serv-i kamet, serv-i revan, serv-i nihâl, serv-i semen, serv-i sîmîn, kamet-i Tuba, kamet-i mevzun, kamet-i çınar-veş, kadd-i mevzun, kadd-i nev nihâl, nevres fidan, gül fidan.

2. Diğer : Sevgilinin boyu, servi yahut fidanın haricinde boyu uzun turna veya suna boylu olarak da düşünülür.

B. Boy-Giyim

Sevgili uzun boyuna uygun libaslar / kemhalar, al ihmamlar örter.

C. Boyun Âşıkta Bıraktığı Etkiler

1. Genel Arzular : Âşık, sevgilisinin uzun boylu olmasını ister.
2. Hükmetme : Âşık, sevgilinin duruşu, boyu ve salınışının etkisinde kalır, "el-amân" dedirtir.

D. Divan Şiirinde Boy

Boy, gerek divan ve gerekse halk şiirinde daima uzun olarak ele alınmış ve arzulanmıştır. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

âfet, ar'ar, ayyâr, azâde, bâlâ, bân, belâ, bir, bülend, çınar, dikme, dil-ârâ, dil-cû, dil-keş, dil ü din-i müselmân, doğru, doğru yol / doğru güzer-gâh, duman (duhân-ı ateş-i dil), elif, fevvâre, fidan (nihâl, nihâl-i bülend, nihâl-i cihan-ârâ, nihâl-i gül, nihâl-i gülzâr-ı behîş, nihâl-i serv), fitne, göz-yaşı, gül, gül budağı, hûrâmân, hoş, inşâ (nesir), kalem, kâmet, kuyâmet, la-tîf, livâ, mevzûn, müşra, minâre, Müntehâ (Sidre, Tûbâ), nahl, nâreven, ne-sir (inşâ), nev- şekker, ney (ney-şeker), nihâl (fidan, nahl, nihâl-i bülend, nihâl-i cihan-ârâ, nihâl-i gül, nihâl-i gülzâr-ı behîş, nihâl-i serv), ok, ömr-i dirâz, ra'nâ, rast, revân (rûh-ı revân), râyet, sanavber, sancak, semender, ser-firâz, serv (serv-i âzâd, serv-i bâlâ, serv-i bustân, serv-i bülend, serv-i cûy-bâr, serv-i çemen, serv-i dil-ârâ, serv-i gül-endâm, serv-i gülistân, serv-i hûrâmân, serv-i hoş-hûrâm, serv-i hoş-reftâr, serv-i nâz, serv-i reftâr, serv-i revân, serv-i sehî, serv-i semen, serv-i ser-efrâz, serv-i ser-keş, serv-i sezâvâr-ı çemenzâr, serv-i sîm-endâm), Sidre (Müntehâ, Tûbâ), şem, şim-şâd (şimşâd-ı çemen, şimşâd-ı nâz), tâb, tâkât-ı Eyyûb, Tûbâ (Sidre, Mün-tehâ, nahl-i Tûbâ, Tubâ-yı cinân), ulu devlet, uzun söz.

X. BEL

A. Belin yapısı

Sevgilinin vücudu narin, yaylansa kırılacak derecede ince bellidir. Âşık, kollarını kemer gibi dolayıp ince bele sarılmak muradındadır.

B. Bel-Giyim

Sevgili ince belini Acem / Lahuri şal ile örter, altın / sim kemerle süs-ler. Yürüyüşü ile daha da cazibeli hale gelir.

C. Divan Şiirinde Bel

İnce ve dar oluşu ile âşığın birtürlü kucaklayamayışi sebebiyle yok / hayâl olarak farz edilmiştir.

adı var kendisi yok, genc, hayâl (hayâl-i hâb), hiç, hiçlik, ince, kem, kil (kilca, mûy), kuyl u kâl, nâ-peydâ, nâ-yâb, nâzik, rişte, rûyâ, sa'idsâk, sir (râz, râz-i nihân), teng, yok.

XI. KÂKÜL-PERÇEM-TURRE

A. Şekil, Koku ve Renk Bakımından Kâkül-Perçem-Turra

1. Siyah : Sevgilinin siyah perçemi / kâkülü, siyah saçına ve mah cemaline uygundur.

2. Sarı : Genellikle siyah olmakla beraber bazı güzeller sarı perçemlidir.

3. Kivircik : Perçem yahut kâkülün terre "kivircik" olması kimi zaman insanları etki altında bırakır.

4. Koku : Sevgilinin kâkül-i hoşbûsu âşığı sarhoş eder. Bu kokular reyhan / fesleğen / anber / itır veya miskten biridir.

5. Saçın Taranması : Güzeller, sık sık saçına şekil verir. Elinden düşürmediği tarağıyla perçemini tarar; bazen de eliyle kâküllerini ikiye böler.

6. Perişan : Sevgilinin kâkülü, âşığın gönlü gibi perişandır.

B. Kâkül-Perçem-Turre, Viçut İlişkisi

1. Kâkül-Perçem-Yüz : Perçem, sevgilinin ay yüzüne letafet verir.
2. Perçem-Gerdan : Nadir de olsa sevgilinin perçemi, gerdanını ziyaret eder.

C. Kâkül-Perçem-Turre ve Âşığın Duyguları

Âşık, sevgiliden yaşmak veya fesin altından kâkülüünü çıkarıp dağıtmamasını, kâkülü kimsenin görmemesini, kimsenin ona dokunmamasını, sabah yelinin kâkülü incitmemesini ister.

D. Divan Şiirinde Kâkül-Perçem-Turre

Teşbih ve meczaz bakımından saç ile aynı hususları haizdir. Genellikle şeikle ilgili olarak bu sıfatlara başvurulmuştur. Nadir de olsa koku ve renk bakımından değerlendirilmiştir. Şiirlerde şu teşbih ve meczazlarla ifade edilir:

ağ, anber (anber-efser, reyhân, müşg-i ter), bürc-i Hayber, câdû, câm-ı İskender, carub, cim-i mu'anber, çevgân, defter, düzd, ejderhâ, hayme-i sultân, hırsız nerdibâni, Hind bağı, Ka'be halkası, leşker, leyli, mistar, miskin alem, müşg-i ter (anber, reyhan), müşgîn tütük, na'l-i misk-iezfer, ne-heng, perde-i Beytü'l Mutahhar, resen-dâr, reyhan (anber, müşg-i ter) ris-mân, sâye-bân, ser-gerdân, ser-keş, server, silk-i cevher, su'bân, sünbü'l, şeb kemendi, şeh-per (şeh-per-i hümâ) tâvus, terrâr, zill-i hümâ, zırh, zulm eli.

XII. GÖĞÜS

A. Şekil, Renk ve Koku Bakımından Göğüs

1. Beyazlık : Sevgilinin göğsü beyaz mermer gibidir. Sevgili âşığa nis-pet düğmelerini çözer, göğsünü ortaya çıkarır.
2. Naklı : Elvan elvan naklı / benli güzelin göğsünde hatt-ı mihrap yazılıdır.
3. Koku : Sevgilinin göğsü, misk kokuludur.
4. Turunç-Nar : Sevgili, meyve ve çiçek olarak turunç, nar, elma, ki-raz ve gülé benzetilir.

B. Göğsin Cazibesi ve Genel arzular

Sevgilinin göğsü birçok güzelliklerin saklandığı Cennet bağı gibidir. Sanki bal ile yoğrulmuştur. Âşık sevgiliden göğsünü düğmeleri çözmesini ve açmasını ister. Muradı; bu bağdan deste deste güler dermek, hatta sevgilinin göğsünde namaz kılmaktır.

C. Divan Şiirinde Göğüs

Beyazlık ve parlaklık olarak ele alınmıştır. Şiirlerde şu teşbih ve me-cazlarla ifade edilir:

ay (bedr, mâh-ı tâbân) âyne, gül, güneş, gümüş (sim, sîmân), semen, yaprak,

XIII. BEN

A. Renk ve Konum Bakımından Ben

1. Siyah : Sevgilinin güzelliğini tamamlayan unsurlardan olan ve hal-i Hindu olarak ben siyâhtır.
2. Vücutta Bulunuşu : Ben / hal çok sayıda, dağınık veya sıralı bir şe-kilde vücutta yer alır.

B. Ben-Vücut

1. Ben-Gerdan (Bkz. Gerdan-Ben) : Beyaz gerdanda siyah ben gayet uyumlu bir görüntü içindedir.
2. Ben-Yüz (Bkz. Yüz-Ben) : Âşıklar, yüzünde ben olan ay yüzlü güzellere daha fazla meylederler.

C. Benin Cazibesi

Âşıklar, vasf edilmez derecede güzel olan benli dilberlerin meftunu-
dur. Şöhreti bütün dünyaya yayılmış sevgiliyi övmekle bitiremez.

D. Divan Şiirinde Ben

Yuvarlak, nokta, siyah gibi sıfatlarla, boyun dahil olmak üzere yüzün muhtelif bölgelerinde, sevgilinin güzelliğini tamamlayıcı unsur olarak ta-
savvuf edilmiştir. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

ades (mercimek), alâmet, anber, ashâb, asker (leşker), âşıyân, âyet,
ayn-i câdû, baht, bekçi, benefše, beydak (piyâde-satranç istilâhi olarak), Bi-
lâl-i Habeşî, buhûr, câdû, ceyş-i Habeş, çekidek, dâğ, dâne (dâne-i şerer,
dâne-i tesbih, şeh-dâne), dârû, durak, ejder, elma çekirdeği, fettân, fitne
(fitne-i âhir zemân), freng-istân, fülfül (karabiber), gece, girde-bâlis, gözbe-
beği, gurâb, gülle, habb (habbetü's-sevdâ, müferrih habb), Habeş (Habeş
sultâni), harâmî, Harut, hasûd, haşhaş, Hind, Hindû (Hindû-beçe), kâfir,
kara, karabiber (fülfül), kara kullukçu, kara parçası, karanfûl, karinca
(mûr), leke, leşker (asker, leşker-i Hindû), mağrib Cezâyirimekes, merci-
mek (ades), misk (miskin, müşg, müşgîn, müşg-i Tatar), mu'anber, murg-
ı âbî, müşg, (miskin, müşgîn, müşg-i Tatar), nâme, nâ-müselmân (put-pe-
rest), nokta (nokta-i remmâl), pervâne, piyâde, Pervîn, put-perest (nâ-mü-
selmân), sâye-i çetr, semender, Semerkand, sevâd-idergeh, Sipah, sitâre,
siyeh-dil, sultân, Süreyyâ, terrâr, tire, tohum, ud, uğrı, üzüm, yağmacı, ya-
ra, zulmet.

XIV. EL-KOL-AVUÇ-PARMAK

A. Renk ve Yapı Bakımından El-Avuç-Parmak

1. Kına : Sevgilinin ak elleri nakiş nakiş kınlıdır.
2. İncelik : Sevgili sim bilekli ve elleri kırlacak gibi adeta inceciktir.
3. Kalem : Sevgilinin kınlı parmakları kalemligibidir.

B. İŞ

1. İçki Sunma : Âşığı mutlu eden hadiselerden birisi sevgilinin elinden aldığı meyi içmektir.
2. Kol Açma : Sevgili inci mercan taktığı kollarını sıvar, tenhalarda âşığına sarılır.

C. Divan Şiirinde El-Kol-Avuç-Parmak

Şiirlerde, kol boyuna dolanması, el âşığın katledilmesi, parmak kına-
lı olması vesilesiyle yer almıştır. Genellikle gümüş renginde ve âşığın kat-
line sebep olarak düşünülmüştür.

XV. DİŞ

Sevgilinin ağızındaki dişler inci / mercandandır.

Divan Şiirinde Diş

Diş, divan şiirinde, halk şiirinde olduğu gibi inci olarak tasavvur edi-
lir. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

cevâhir, dâne-i şeb-nem, dürr (dürr-i Aden, dürr-i şahvâr, dürr-i yek-
dâne), encüm-ırahşân, eşk, güher, habâb, inci, le'âl, lü'lü (lü'lü-i ummân),
jale, nazm, necm, pervin, sünbül kökü, süreyyâ, yıldız (encüm-i rahşân).

XVI. BEDEN-TEN-ENDAM**A. Renk, Şekil ve Koku Bakımından Ten**

1. Renk : Sevgili, beyaz / sim / simin / sırma gümüş / billur / gül ve
pembe tenlidir.
2. Biçim : Sevgili, tavus kuşu gibi son derece alımlı, eşi bulunmayacak
bir güzeldir.
3. Koku : Âşık, sevgilinin dizine baş koyup misk / anber / reyhan /
Cennet rayihali / gül gibi kokan bedenini koklamak ister. Öyleki, sevgili-
nin teri dahi gül-âb kokar.

B. Beden-Ten ve Endama Verilen Değer

Baştan aşağı bütün güzel vasıfları haiz sevgili güzeller şahidir, âşık
uğruna kurban olmaya razıdır.

XVII. HATT

Âşık, sevgilinin, ergenlik çağında yüzde çikan hattını (ayva tüyelerini) gül yağıyla yağlamasını ister. Âşık, sevgilinin yüzünü, hatlardan dolayı yasemenlik olarak niteler.

Divan Şiirinde Hatt

Sarı veya açık renkte olan hat, subh-ı kâzib olarak vasıflandırılır. Sevgilinin yüzünde ayva tüyelerinin çıkması, âşık tarafından istenmeyen bir husustur. Divan şairleri hat (ayva tüyü) ile ilgili olarak pek çok mecaz ve teşbihler kullanmışlardır.

abîr, abd-i Habeşî, adem, akşam (şâm), alâmet, anber, âyet, ayet-i rahmet, belâ, berât, benefse, beng, buhar / buhûr, câme (elbise), çemen (berg-i çemen), dâ'ire, diken (hâr), dûd (duhan, duman), duman (dûd, duhan), dükân, ebr-i bahâr-ı hüsn, ebr-i siyâh, ecel, efsûn, elbise (câme), esrâr, ev-târ, Firâvûn askeri, fettân, fitne (fitne-i âhir zaman), gam, gece, gölge (sâye-i ebrû, sâye-i zülf), gubâr (toz), gussa, hâle, hâr (diken), hâşîye, hat (yazı), hatt-ı yakut, havâdis, hayt-ı subh-ı sa'âdet, hazan, Hîzr, hicâb (perde), hûccet, jeng (jengârî), Kâ'be örtüsü, kara, kara gün, kara yazı, karga, karinca, kayık (zevrak), kebûd, keder, kenâr, köhne bahâr, küfr, lâciverd, leşker (leşker-i Firâvn), jengârî, ma'cun, mektub, menekşe, mensûr, misk / müşg (müşg-i Huten, müşg-i Tatar, zerrât-ı misk-i Huten), miskin, mu'anber, muhabbet-nâme, mur / mûrçe, nâme (nâme-i tezvîr), nev, nîş, nûsha, perde (hicâb), perr-i mekes, pîrûze, reh-güzâr, reyhân (hatt-ı reyhân), ruk'a, rukûm, sâye-i ebrû, sâye-i zülf, sebz, sebze (sebze-vâr, sebze-zâr), semen-sâ, sevâd, sir, sipah, sultân-ı Rum, sûre, sunbûl, sürme reng, şâm (akşam), şeb-i tîre, şirâze, şirinlik, takvim, tâvus-ı cennet, taze (tâze hevâ, tâze nevâ), tefsir, ter giyâh, tilsim, toz (gubâr), tûti, yazı (hat), Ye'ciûc, zâg, zerre, zulmât / zulmet.

XVIII. ALIN

Ay gibi alna sahip olan sevgili, üzerine döktüğü kâkülle âşığının mahvina sebep olur.

Divan Şiirinde Alın

Parlaklık yönüyle ele alınmıştır. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

ay, beyaz kamer, mah (mah-tâb), nûr, taht, tâk, zöhre.

XIX. AYAK

Âşık sevgilinin ayağını yerdeki taşlardan esirger. Sevgilinin ayağı o derece güzeldir ki, bastıkça yerler kıñalanır.

Divan Şiirinde Ayak

Divan şiirinde, muhteva itibariyle güzellik unsuru olarak sevgilinin ayağına pek rastlanılmaz. Ancak şiirlerde kıñalı olarak tasavvur edildiği vakidir.

XX. AĞIZ - SÖZ

A. Bal / Şeker

Sevgili konuşukça dudakları ballanır. Dilinden dökülenler sanki, bal / şeker / sükkere / kand / Frenk şekeridir.

B. Bülbül- Tuti

Sevgili konuşmalıyla tuti - dudu / bülbül ve olarak nitelendirilir. Âşık, onun bir sözüyle mecnun olur.

C. Divan Şiirinde Ağız-Söz

Konuşma sırasında, önem kazanan ağız yuvarlak, dar ve ufak olduğundan dolayı görünmez olarak tasavvur edilir. Şiirlerde şu teşbih ve mecazlarla ifade edilir:

âb-ı hayat, adı var kendisi yok, bî-nişân, can-fezâ, Ceyhûn, çesme-i cân, çesme-i hayvân, dâ'ire, dârû-ş-şifâ, dermân, dükkân, dürc, dürr-i latîf, ehl-i sohbet, esrâr (esrâr-i gayb), gayb şifahanesi, gonca, gûş-vâr, halka, hân-ı Halîli, hatem, Hîzr, hokka, İsâ, kadeh, kand-i gül, şîrîn, kem, kevser, kîlîf (niyâm), menba-ı Kevser, mim (mim-i anber, mim-der-anber), mübtîl-i kavl-i hakîm, mühr, nigîn, nokta (nokta-i şek), nükte-i gayb, pisteh, sıfır, sir (esrâr, râz), şeker (şekker-i Mîsr), şîrîn, teng, tûti, yok (adı var kendisi yok), zehr-i kâtil, zerre, zulümât.

XXI. DİĞER

Halk şiirinde güzellik unsuru olarak pek yer almayan sevgilinin çene çukuru zekân / zenahdân, kulak, boyun ve burun gibi uzuvlar az da olsa divan şiirinde yer almıştır. Halk şiirinde ise, bu uzuvlar pek görülmez. *

Enek (Zekân, zenahdân) : Âşığın gönlü, sevgilinin çene çukurunu yuva edinmiştir [âbî, alam, âsiyâne, ayva (bih, bih-i zenehdân), câh-ı Bâbil, elma (sîb-i zenehdân), gümüş, habâb, jale, kadeh, kuyu / câh), sâgar-ı sîm, su, şeft-âlû, top, turunc, zindân].

Kulak : Benâgûş (kulak memesi) haricinde pek ele alınmamıştır (sîm / sîmîn-benâgûş).

Boyun: Pek temas edilmemiş uzuvlardandır. Şairler kol dolamak ya-hut gerdanlık takmak vesilesiyle söz etmişlerdir. Seyrek de olsa [ak, çeh (çeh-i Yusuf), fettân, hilâl, matla-ı, matla-ı subh-ı cemâl, şâh-ı ter, şem-i kâ-fûrî] şeklinde şiirlerde yer almıştır.

Burun: Yüzü ikiye ayırması sebebiyle Hz.Muhammed'in parmağına teşbih edilmiştir (elif, engüst-i Nebî, parmak, sîmîn).

Göründüğü gibi sevgilinin güzelliği tasvir edilirken, gerek âşık gereksesi divan şiirinde hemen hemen aynı uzuqlar göz önüne alınmaktadır. Şu farkla ki, divan şairleri, çok daha yüce hayâllerle, çok daha fazla sıfat ve mecazlarla sevgiliyi övmüş, onu en güzel şekilde tasavvur etmiştir. Halk şâirleri ise, divan şairlerine nazaran daha yalın ve daha samimi tarzda sevgiliyi övmüştür.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, ana hatlarıyla temas etmeye çalıştığımız güzel tasviri konusunda divan ve âşık şiirinde belirgin bir müştereklik göze çarpmaktadır. Pek çok konuda olduğu gibi bu konudaki müştereklik de göstermiştir ki, bundan sonra yapılacak muhtelif konulardaki çalışmalarında, her iki alanı birlikte araştırmak, değerlendirmek gereklidir. Bunu da millî kültürümüz açısından zorluk bir davranış olarak görüyoruz.*

* Bu çalışma önce XIX. Yüzyıl Türk Halk Şiirinde Güzel Tasviri ve Bunun Divan Şiiri ile İlgisi başlığıyla Mukayeseli Türk Edebiyatı Sempozyumu (Çanakkale, 16-18. 6. 1996)'nda bildiri olarak sunulmuş, daha sonra Türk-lük Bilimi Araştırmaları (S. 3, Sivas, 1996, s. 57-75.) 'da yayımlanmıştır.

Kaynakça

- ASLANOĞLU, İbrahim, **Söz Mülkünün Sultanları**, İstanbul, 1985.
- BAŞGÖZ, İlhan, **İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, 1968.
- BAYRI, M.Halit, **Halk Şiiri XIX. Yüzyıl**, İstanbul, 1957.
- BEZİRCİ, Asım, **Dünden Bugüne Türk Şiiri**, İstanbul, 1968.
- BORATAV, Pertev Naili, **Halk Edebiyatı Dersleri I**, Ankara, 1942.
- BORATAV, Pertev Naili-FIRATLI, Halil Vedat, **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Ankara, 1943.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, Necati Bey Divanı'nın Tahlili, İstanbul, 1971.
- DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 1983.
- DİLÇİN, Cem, **Divan Şiirinde Gazel**, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II, §.415 416-417, 7-8-9 1986, s.78-247.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, **Halk Şiirinde Türler**, Ankara, 1969.
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, **XIX uncu Asır Sazşairlerinden Beşiktaşlı Gedai**, İstanbul, [1933].
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, **XIX uncu Asır Sazşairlerinden Silleli Süruri**, İstanbul, [1933].
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, **XIX uncu Asır Sazşairlerinden Hengamî**, İstanbul, [1933].
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, **Halk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, 1937.
- GÖZLER, H.Fethi, **Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri**, İstanbul, 1981.
- GÜNEY, Eflatun Cem-GÜNEY, Çetin Eflatun, **Erzurumlu Emrah ve Şiirleri**, İstanbul, 1958.
- HALICI, Feyzi, **Âşık Şemî Hayatı ve Şiirleri**, Ankara, 1982.
- KAYA, Doğan, **Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî**, Sivas, 1994.
- KAYA, Doğan, **Âşık Minhadî**, Sivas 1994.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, **Saz Şiiri Antolojisi**, Ankara, 1963.
- KÖPRÜLÜ, M[ehmed] Fuad, **Erzurumlu Emrah**, İstanbul [1940].
- KÖPRÜLÜ, M[ehmed] Fuad, **Türk Saz Şairleri**, Ankara, 1962-1965.
- KURNAZ, Cemâl, **Hayâlî Bey Divanı Tahlili**, Ankara, 1987.
- KUTLU, Şemseddin, **Dertli I-II**, İstanbul, 1979.
- OĞUZ, M. Öcal, **Yozgatlı Halk Şairi Nazi**, Ankara, 1992.
- OKAY, Haşim Nezihî, **Âşık Sümmânî-Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul, 1954.
- OKAY, Haşim Nezihî, **Âşık Tokathî Nuri**, Çankırı, 1933.

- OKAY, Haşim Nezihî, *Develili (Everekli) Seyranî*, İstanbul, 1963.
- ONAY, Ahmet Tal'at, *Halk Şirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul 1928.
- OZANKAN, Cenap, *Kırk Halk Şairi*, İstanbul, 1960.
- OZANOĞLU, İhsan, *XIX. Asır Saz Şairlerinden Kalecikli Mirati*, Kastamonu, 1940.
- OYAT, Fazıl, *20 Halk Şairi*, İstanbul, 1948.
- ÖZDER, M. Adil, *Yusufelili Muhibbî-Hayat ve Deyişleri*, Kars, 1940.
- ÖZDER, M. Adil, *Doğu İllerimizde Âşık Karşılıkları*, Bursa, 1965.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Dertli ve Seyranî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, İstanbul, 1964.
- ÖZYALÇIN, Kadri- GÜRPINAR, Kemâl, *Şarkışlı Serdarî- Hayatı ve Eserleri*, Sivas, 1938.
- SAKAOĞLU, Saim, *Bayburtlu Zihni*, İstanbul, 1988.
- SATOĞLU, Abdullah, *Halk Şairi Molulu Revaî*, Ankara, 1980.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat, *Nev'i Divanını Tahlili*, Ankara, 1990.
- TOLASA, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara, 1973.
- [URAZ], Murat, *Halk Edebiyatı-Şiir ve Dil Örnekleri*, İstanbul, 1933.
- YARDIMCI, Mehmet, *Yüzyıllar Boyu Zileli Halk Ozanları*, Ankara, 1983.
- YILMAZ, Ruhigül, *XIX.Yüzyıl Halk Şairlerinde Güzel Tasviri*, Sivas, 1993 (Basılmamış Lisans Tezi).

Âşık Edebiyatında Hoşgörüye Bağlı Nasihatler

İnsanoğlu, ahenkli ve düzenli bir toplumun var olabilmesi için, belirli kaideler içinde yaşamak durumundadır. Bu kaidelerin temelini ahlaklı ve geleneğe bağlı davranışlar belirler. Ahlaklı davranışların başında da *hoşgörü* gelir.

Kişilerin bilerek veya bilmeyerek yaptıkları hatalar karşısında, başkanları tavır alırlar. Bu tavır, genellikle *nasihat verme* şeklinde olur. Tecrübeli, yaşlı, bilgili, saygıdeğer kişiler tarafından verilen nasihatler toplum düzennin sağlanması ve devamında önemli fonksiyon icra ederler.

Nasihatler, hemen hemen her meslek grubu tarafından kişilerce söylenir. Bu zümreye mensup olanlardan biri de şairlerdir. Şairler nasihatın lüzumuna o derece inanmışlardır ki, bu alanda eserler dahi vücuda getirmiştir.*

* Muhtevası nasihat olan eserler içinde şunları zikredebiliriz:
Yusuf Has Hâcib- Kutadgu Bilig, Ahmed Fakih- Çarhnâme, Yunus Emre- Risâletü'n-Nushiyye, Hoca Mes'ud- Ferhengnâme-i Sa'dî, Mûridî- Pend-i Ricâl, Ahmed-i Dâi- Vassiyet-i Nuşirevân-ı Adil Be-püsereş, Refî'i- Beşâretnâme, Arif- Mürşidü'l-Ubbâd, Gülsenî- Dilgûşâ, Dede Ömer Gülsenî- Pendnâme, İbrahim Gülsenî- Pendnâme, Yetimi- İbretnâme, Şeyh Eşref- Nasihatnâme, Günahkâr- Nasihat-ı Günahkâr, Şemsî- Dehmurg, Cemâli- Nasihatnâme, Hüseyîn- Camîti'n-Nesâyîh, Muhyî- Nasihatnâme, Askerî- Pendnâme, Şeyh Cemal-i Karamanî- Nasayîh-i sufîye Fi'l- Meva'izi Dîniyye, Güvâhî- Pendnâme, Hızrî- Ab-ı Hayat, Zâtî- Pendnâme-i Zâtî-i Remmâl, Zâifi Pir Mehmed bin Evranos- Bağ-ı Bihiş, Bustan-ı Nesâyîh, Gubâri Abdurrahman Efendi- Pend-i Gubâri, Nidâl- Nasihatnâme, Behîsti- Heşt Behîst, Cemâli- Risâle-i Durüb-ı Emsâl, Azmî- Pendnâme, Meşâmî- Pendnâme-i Meşâmî, Emiri- Gülsen-i Ebrâr, Mir'atü'l-Ebrâr ve Muhtarü'l-Ahyâr, Şemseddin-i Sivâsî- Mir'atü'l-Ahlaç ve Mirkâdî' Eşvâk, Gülsen-Âbâd, Nasihatnâme, Kadızâde Mustafa Hilmi- Padişâha Nasihat Yolu Manzume, Kadızâde Muhyiddin- Nasihatnâme, Şeyhüislâm Karaçelebi- Zâde Abdülaziz Efendi- Gülsen-î Niyâz, Adnî Receb Dede- Pendnâme, Üveysî- Nasihat Yolu Manzume, İshak Rizâi- Nazmu'l-Ulum, Emiri- Nasihatnâme, Fazîli- Pendnâme.
(Geniş bilgi için bkz.: Mahmut KAPLAN, *Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri I*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, S. 3, Van, 1992, s. 23-68.)

Gerek sağlığında gerekse ölüktenden sonra, fikirlerinin toplum üzerinde etkili olmasını düşünen âşiklar da şiirlerinde nasihat konusuna oldukça önem verirler. Şiirin gücünü kullanarak toplumu ikaz ve insanca yaşama fikrini empoze etmek için, bir bakıma kendilerini vazifeli sayan âşiklar, divan şairlerinde olduğu gibi başlı başına eser vücuda getirmemişlerse de nasihat konulu şiirler söylemişlerdir. Bu şiirler, Nasihat / Öğüt Destanı, Nasihat gibi adlarla başlıklandırılmıştır.

Elbetteki söylenen nasihatler içinde hoşgörüyle ilgili olanları da vardır. Yüzyıllar boyu Türk-İslâm kültürüyle doğrulmuş insanımızın bağından çıkan âşiklar, şiirlerinde, insanca yaşamdan düsturlarını belirlemiştir. Hoşgörü, sağlıklı toplumu belirleyen öğelerin başında gelir. Âşiklar da işte bu ana düşünceyi bildikleri için, insanlara, hoşgörülü davranışları hususunda telkinde bulunmuşlardır.

Hoşgörü kavramı söz konusu olduğunda akla; hoşgörünün nasıl, nisin, hangi alanlarda ve ne şekilde olması gerektiği düşüncesi gelir. Hal böyle olunca, meseleyi çeşitli boyutlarıyla çözümlemek gereklidir. Hoşgörüye bağlı nasihatleri de bu çerçevede ele almamız gerekiyordu. Bu cümleden olarak yüzlerce çalışmayı gözden geçirerek tespit ettiğimiz örnekleri, yaşayış, davranış, gönül, kişilik ve söyle ilgili olmak üzere beş ana grup altında topladık.

Bunları şema olarak şöyle gösterebiliriz:

I. Yaşayış

- A. Barış
- B. Ayrımcılık
- C. Birlik

II. Davranış

- A. İnsani ilişkiler
- B. Geçim
- C. Yardım
- D. Doğruluk
- E. Başa kakma
- F. Hor görme
- G. Merhamet

III. Gönül

- A. Gönül yıkma
- B. Gönüle girme
- C. Alçakgönüllülük

IV. Kişilik

- A. Kendini bilme
- B. Kibir-bencillik
- C. Kin-Nefret
- D. Akıl-Mantık
- E. Sevgi-Sayı

V. Söz

- A. Konuşma adabı
- B. Sır

I. YAŞAYIŞ

Âşıkların bu konudaki öğütleri -hoşgörü çerçevesinde- barış, ayrimcılık ve birlik olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bu öğütlerdeki ifadeler;

1. Barış içinde yaşamak,
2. Toplum ve millet düzenini yok eden bölücülüğe yol açmamak,
3. Birlik beraberliğin devamını sağlamak şeklinde özetlenebilir.

A. Barış

Birbirini vuran canlar
Kardeş olup barışalım

Kul Ahmet

Barış hasmin ile küsülü gezme

Kul Hımmet

Barış dostluk olsun pazarımızda

Kul Ahmet

B. Ayrimcılık

Ayrılma milleti hepisi birdir
Kötünün yanında iyi de vardır

Mihnetî

Sen ben diye insan ayırma bir bir

H. İbrahim Güleç

Toplumdan ayrılmış dağ bayır gitme

Beyanî

C. Birlik

Her dem birlik olsun ikrarımızda

Kul Ahmet

Senlik benliği atıp

Hepimiz bir yol tutalım

Devranî

II. DAVRANIŞ

Bu konudaki öğütler, insanı ilişkiler, geçim, yardım, doğruluk, başa kakma, hor görme ve merhamet şeklinde gruplandırılmıştır. Öğütler ana hatlarıyla şu sözlerden ibarettir.

1. Toplumun düzenini bozmadan, kimserin kabahatini kusurunu görmeden ve başkalarına karşı kırcı olmadan insanı davranışları içinde, yaşamak gerekir.
2. Kişi eliyle ve diliyle etrafındaki zarar vermemeli, hakaretlere hakaretle karşılıkta bulunmamalı, etrafındakilerle hoş geçinmeyi kendisine düstür etmeli.
3. Yardımsever olmalı, düşmüşün elinden tutmalı, mutsuzun derdini kendi derdi bilmeli.
4. Kötü huyu kalpten atmalı, doğruluktan şaşmamalı, mert yaşamalı, iyilikleri suiistimal etmemeli.
5. El ayibini gözetmemeli, kimseyin suçunu yüzüne vurmamalı.
6. Yumuşak huylu olmalı, sertlik göstermemeli, kusurları hoş görmeli, kişilerin özelliği ne olursa olsun hor görmemeli.
7. "Aman" diyene el kaldırmamalı, gücü zayıflara karşı kullanmamalı.

A. İnsanı ilişkiler

Bugün varsin yarın yoksun
İnsanlıktan ayrılma dost

Emsâlf

Hep yapıcı olun yíkar olmayın

Bir fanî

Toplum huzurunu bozucu olma

Rehberî

Bırakalım kabahati kusuru*Yoksul Derviş***B. Geçim**

Eğer çoban isen sürüye alış

Kul Ahmet

Eğer katre isen ummana karış

Devranî

Ellere taş atma gönül

Kul Ahmet

Elinden ya dilinden

Deruni

Görmesin kimse ziyan

Sadık

Huzurlu bir dünya kurmak istersen

Bilgiyle sevgiyle hoşgörüyle bil
Taki Koçak

Eğerki bir zalim seni döverse

Sükut eyle sakalına söverse

Ruhsatî

İncitme kimseyi yaşa hoş yaşa

Sefil Selimi

Herkesle hoş geçin çekme teşvişler

Mir'atî

El sana ilişsin sen ele ilişme

Kul Hımmet

Hakkın kullarıyla nizaya düşme

Talip Kılıç

Herkesle hoş geçin hoş olasın hoş

Cemal

Topluma yaran hoş geçin

Mehmet Ali

Hoşgörülü ol ki örnek olasın

*Beyanî***C. Yardım**

Düşkünlerin tut elinden dar zaman

Halil Karabulut

Uzat elin darda kalan düşküne
Eminî
 Destekle fakiri okut yetimi
Veysel
 Yaralıya merhem olmaya çalış
Hasretî
 Bir ağlayan bir de gülen var ise
 Ağla, ağlayan da gülene kadar
İsmetî

D. Doğruluk

Dost kapısı ister isen doğruluk
 Dosta inayeti elden bırakma
Seyranî
 İçin dışın eyle saf
 Olmak istesen sarraf
Derunî
 Suistimal etme iyi kalpleri
Mükremîn
 Kaldır at kötü huyunu
 Çünkü o şeytan oyunu
Deryamî
 Mert yaşa dünyada görsün kılmliler
Gözübenli

E. Başa kakma

Kimserin suçunu yüzüne vurma
İsmetî
 Her yerde söyleme el ayıbını
 Batan gemi bilir derya dibini
Kul Ahmet
 Kimserin aybını gözetme gönül
İlhamî

Kimserin aybını görmeyin sakın
Yanık Ummân

Kimserin aybına bakıcı olma
Yesarı

Sen seni bil elin ayıbına bakma
Sefayı
 Kimsenin aybına bakıp da gülme
Bedri

F. Hor görme

Kusursuz kul olmaz hoş görmek gerek
Eminî
 Hor görme kimseyi affedici ol
Eminî
 Asla ki halim ol eyleme sertlik
Dervîşî
 Bu kuzıl şu ak diye hor bakma
İlhamî
 Düşmanın karınca olsa hor görme
Halil Karabulut
 El ayıbin yüzüne vurma sen kusurun görsene
Rahmanî
 Fakirleri hakir görme
Dertli Cafer
 Hasmin karincaya sakın hor görme
Mihnetî
 Hakir görme insanoğlu hep gardaş
Kul Gazi
 Sakın hor görme insanı
 Sev insanlığı sev gardaş
Nesimi Çimen
 Yoksula hor bakma iyilik eyle
Dertli Kâzım

G. Merhamet

Aman dileyene amansız olma
Ali Dayî
 Gücüm yeter diye zayıf soyma
Deryamî

III. GÖNÜL

Hoşgörü çerçevesinde söylemiş olan nasihatler içinde gönülle ilgili olanları ayrı bir önemi haizdir. İnsana sevgi, bağlılık, yaşama arzusu, sa-

dakať gibi yüce hasletleri kazandıran gönül, daima aziz tutulmuştur. Bu bakımından insanların gönül kırmaması, gönüle girmesi ve alçakgönüllü olması gereklidir. Konuya ilgili olarak söylemiş nasihatler şu cümlelerle özetlenebilir.

1. Kalp kırmak kolay, yapmak ise zordur. Onun için gönül kırmamak gereklidir, zira orada Allah taht kurmuştur. Kalp kuran birisi iki cihanda bedbaht olur.
2. İnsanlara düşen önemli iş sevmek, sevilmek, bir gönüle girmektir. İnsanlar riyadan, kötülükten uzak durmalı, hayatı elden bırakmamalı.
3. İnsan, alçakgönüllü, hassas ruhlu ve affedici olmalıdır.

A. Gönül yıkma

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığun namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil

Yunus Emre

Gönül çalabın tahti çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise

Yunus Emre

Kimsenin âlemde gönlünü üzme
İlhâmi

Elinden geldikçe hiç gönül kırma
Deryamî

Sakın kin koyma gönüle
Nurullah

Sakın gönül yıkma bir can incitme
Nurullah

Sakın heves etme gönül yıkmayı
Kul Ahmet

İncitme hâtırını asla bir canın
Hüzni

Onarmaya çalış sakın ha yıkma
Bir gönül kazanmak zordur bilesin

Sefayı

Eğer adam isen kalpleri kırma
Ali Rahmani

Eğer ki girersen birkaç gönüle
Gönüller kırıcı olma ha olma

Derili Kâzım

- Halk içinde hatırlma yıkma tatlı gez
Ruhsatî
- Hatır dokunup yıkıcı olma
Karacaoglan
- İnsanı kırcı üzücü olma
Rehberî
- Kim olursan ol da kırcı olma
Erdemli
- Kimseñin canını yakma
Kul Cafer
- Kötü emellerle birbirimizi
Şikâri
- Kırmayalım vatandaşlar aman ha
Halil Karabulut
- Kimseyi incitme âdemsin madem
Şikâri
- Mümkür ise karıncayı incitme
Halil Karabulut
- İylilik eyle sakın bir gönül yıkma
Sümmani
- Kimseyi kırıp da gönül incitme
Eminî
- Dil kırma sakın ahiri kendin kırılırsın
Fığanî
- Kırılan bir kalbin tamiri zordur
Dertli Kâzım

B. Gönüle girme

Bir gönülu yaptıñ ise er eteğin tuttun ise
 Bir kez hayır ettin ise birine bindir az değil
Yunus Emre

Gelin tanış olalum işi kolay kılalım
 Sevelim sevilelim bu dünya kimseye kalmaz
Yunus Emre

Yunus Emre dir hoca gerekse var bin Hacc'a
 Hepisinden iyice bir gönüle girmektir
Yunus Emre

Cana yakın olsun her zaman canın
İsmetî

Riyadan hali ol pak eyle özün
Fevzi

C. Alçakgönüllülük

Tevazu kisvesin egnine takın
Bedri
 Alçakgönülli ol bencillik etme
Halil Karabulut
 Mazlumu görünce duygulan hislen
Gönülli Coşkun

IV. KİŞİLİK

Toplumun değer verdiği kişilerin başında şahsiyetli kişiler gelir. Şahsiyetli insan kendini bilen, kibir-bencillikten uzak, kalbinde kin-nefret olmayan, akıl, mantık ve şuur sahibi, sevgi ve saygıyı ön planda tutun insanıdır. Öğütlerde de ortaya konulan fikirler bu merkezlerde toplanmıştır. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Kişi hayatı, şerri, hatayı, ayibi, kusuru kendisinde aramalı, irfan sahibi olmalı.
2. Kibir, gurur, böbürlenme, benlik şahsiyetsiz insanlarda bulunan özelliklerdir. İnsan bir an önce bunlardan kurtulmalı.
3. Kin, bügu, hasetlik şahsiyetin bütünlüğüne halel getirir. Onun için bunlar kalpten atılmalı.
4. Kişiye bağnaz düşünce bulunmamalı.
5. Başkalarına karşı daima saygı ve sevgiyi elden bırakmamalı. Hatta bununla da kalmayıp gönüllere şefkat, sevgiyi ve saygıyi aşılamalı.

A. Kendini bilme

İrfan mektebinden çıkışma kenara
 Yakma vücudunu beyhude nara
 Ârif ol ayibi kendinde ara
 El ayının görmek insanlık midir
Sümmani
 Hatayı kendinde ara
Kul Cafer

Hayrını şerrini sen sende ara
Kul Rahmani
 Kendi noksanını bilip ârif ol
İlhamî
 Ârif ol irfanı vahdete katip
Hatayî
 Bağnaz düşünceyi fikrinden kaldır
 Bilgiyle sevgiyle hoşgörüyle bil
Taki Koçak
 Herkesi kendinden ettirme nefret
Hüzni
 Her ne ariyorsan kendinde ara
Rehberî
 Kendi aybinin gözle gayriya bakma
Lutfi
 Kendini bil ilin aybina bakma
Kadri
 El aybinin yüzüne vurma sen kusurun görsene
Rahmani
 Her ne arar isen kendinde ara
Hasrettî

B. Kibir-bencillik

Benlige bürünüp mağrurluk etme
Eminî
 Benlik davasından gel eyle hazer
Ruhsatî
 Gün olur ki tökezlenir düşersin
 Böbürlenip yücelerden uçarsan
Mihnetî

Gel ey gönül havalanma yüceden
Kul Ahmet
 Senlik benlik duyguları yok olsun
Devrani
 Gönlünü yüceden uçurma sakın
Minhaci

Gururu kökünden silmeli bacı

Hüseyin Çırakman

Sakin mağrur olma mertlige alış

Dertli Kâzım

Tekebbürlük edip yolundan şaşma

Sefil Öksöz

C. Kin-Nefret

Yürekten terk eyle bugz ile kini

Zefil Necmi

Kin kibir gururu kovan kazanır

Dar görüş engelin yenmeli bacı

Hüseyin Çırakman

İnsanlara haset edip kin gütme

Beyanî

Kini okşamayın nefreti kovun

Bir fanî

Çalım satıp kin kibirle kaynama

Eminî

Kin kibir var ise bunu kalpten sök

Beyanî

D. Akıl-Mantık

Bağnaz düşünceyi yıkmalısınız

Bir fanî

E. Sevgi-Sayıgı

Hatirdan gönülden geçici olma

Karacaoglan

İnsansan insana saygıyı göster

Dertli Kâzım

İnsana saygılı olup sevmemiz

Bilgiyle sevgiyle hoşgörüyle bil

Taki Koçak

Gönüllere sevgi ek de yetiştir
Çorak bor misali yer olmayasın

H.İbrahim Güleç

Şefkat ile sarılı sevgiyle dolaş
Gözübenli
Sevilmeyi öğren sevmeyi öğret
Hasretî

V. SÖZ

Toplum hayatında insanların ilişkilerinin sağlıklı yürümesinde sözün önemi büyütür. Kişi toplumdaki itibarını belirleyen öğelerden birisi de sözdür. Çünkü söz aynı zamanda bir davranış biçimidir. Bu bakımdan sözün konuşma adabına uygun olması gereklidir. Diğer taraftan konuya ilgili olarak şunu da söyleyebiliriz ki, insan sıra taşımاسını bilmelidir.

A. Konuşma adabı

Mecliste sözünü bilerek konuş
Bilmediklerini utanma danış
Ali Dayı

Edep erkâdan konuş
Deruni

Sözün meclisi sıkmasın
Dinleyen senden bıkmasın
Halil Karabulut

B. Sır

İşittiğin sözü kimseye deme
Rahmi
Sırı faş eyleme erkânı gözle
Kadri

İnsanlar, gerek günlük hayatı gerekse ömrü bazında nasihatlere muhtaçtır. Hemen hemen her konuda söylemiş olan nasihatlerden biz burada hoşgörü konusunda olanlarına temas ettik. Bunu yaparken de Âşık

Edebiyatında görebildiğimiz örneklerden hareket ettik. Yukarıda gruplan-

dılmaya çalıştığımız örneklerin, ilk bakışta hoşgörü ile alâkâsı olmadığı düşünülürse de dikkat edildiğinde, bu başlıkların hoşgörünün temelini oluşturan unsurlar olduğu fark edilecektir.

Bu zengin örnekler de bize gösteriyor ki, şiirinde hoşgörüye bu kadar önem veren millet; ideal bir millettir, büyük bir millettir.*

* L. Halkbilim Bilgi Şöleni Bildirileri, Ank., 1997, s. 14-33.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Halil, *Âşık Deryamî Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1987.
- ALBAYRAK, Mükremîn, *Hasret*, Ankara, 1993.
- ASLAN, Ensar, *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, Erzurum, 1978.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Şah İsmail Hatayı ve Anadolu Hatayıleri*, İstanbul, 1992.
- Âşık Ali Rahmanî, *Öğütler Destası*, Ankara, 1988.
- Âşık Beyanî, *Beyan Ettiklerim*, Ankara, 1990.
- Âşık Deryamî, *Gülme Zarûma*, Ankara, 1990.
- Âşık Eminî, *Gönül Deryası*, Ankara, 1990.
- Âşık Halil Karabulut, *Damlada Derya Gizlidir*, Ankara, 1988.
- Âşık Hasan Devranî, *Yırtık Aba*, Ankara, 1991.
- Âşık Hasretî, *Işıklı Pınar*, Ankara, 1989.
- Âşık Sefil Selimî, *Yalunkat* (Haz. İbrahim ASLANOĞLU), Sivas, 1978.
- ATILGAN, Halil, *Âşık Dertli Kâzım*, Adana, 1990.
- ATILGAN, Halil, *Kısaşlı Âşiklar*, Şanlıurfa, 1992.
- CANOZAN, Ali Şahin, *Âşık Seyyid Yalçın Hayatı ve Şiirleri*, Sivas, 1994.
- ÇIRAKMAN, Hüseyin, *Çorumlu Halk Ozanları*, İstanbul, 1992.
- DEĞER, Sadi, *Karslı Âşık Hasretî*, Ankara, 1976.
- DİLÇİN, Dehri, *Edebiyatımızda Atasözleri*, İstanbul, 1945.
- GENCOSMAN, Kemal Zeki, *Türk Destanları*, İstanbul, 1972.
- GÜL, M.Ali, *Gülmeye Çalış*, Ankara, 1985.
- Halk Ozanı Âşık Güll Ahmet, *Güzel Anadolum*, Ankara, Tarihsiz.
- HAŞKOOP, Halk Âşikleri Antolojisi, Ankara, 1992.
- İVGİN, Hayrettin, *Atatürk'ün İzindeyiz*, Ankara, 1981.
- KALKAN, Emir, *Yirminci Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*, Ankara, 1991.
- KAPLAN, Mahmut, *Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri I*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.III, S.3, Van, 1992.
- KAYA, Doğan, *Âşık İsmetî*, Sivas, 1984.
- KAYA, Doğan, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*, Sivas, 1994.
- KAYA, Doğan, *Âşık Minhacî*, Sivas, 1994
- KAYIKÇI, Ali, *Samsunlu Halk Şairleri*, Samsun, 1991.
- KAZANCI, Osman- YARDIMCI, Mehmet, *Hekimhan Folkloru ve Hekimhanlı Halk Şairleri*, Malatya, 1993.
- Kul Gazi, *Rüzgârda Kekik*, Ankara, 1990.

Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı, Halk Şairleri Arası İsrafi Önleme Tasarrufa Çağrı Şiir Yarışması, Ankara, 1991.

- Mihnet, 71'in İniltisi, Ankara, 1974.
- OĞUZ, M. Öcal, Yozgatlı Hüznî, Ankara, 1988.
- OĞUZ, M. Öcal, Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü, Ankara, 1994.
- OĞUZCAN, Ümit Yaşar, Âşık Veysel-Dostlar Beni Hatırlasın, İstanbul, 1973.
- OKAY, Haşim Nezihî, Develili Seyranî Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1963.
- Ozan Rehberi, Duygunun İncileri, Ankara, 1990.
- ÖNDER, Mustafa, Türk'ün Gücü, Kayseri, 1981.
- ÖZBEY, Cemal, Sadık Baba Hayatı ve Deyişleri, Ankara, 1957.
- ÖZHAN, Mevlüt, -GÖZÜKİZİL, Ömer -KIRCI, Emine -KÜREN, Mukadder -ÖZÇÖREKÇİ, N. Zeynep, Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi, Ankara, 1992.
- ÖZTELLİ, Cahit, Bektaşı Güllerî, İstanbul, 1973.
- PÜRLÜ, Kadir, Âşık Talibî Hayatı ve Şiirleri, Sivas, 1990.
- PÜRLÜ, Kadir, Âşık Ali Dayı Hayatı ve Şiirleri, Sivas, 1992.
- SAKAOĞLU, Saim, Senin Aşkınla, Konya, 1987.
- TBMM Sanat ve Yayın Kurulu, Millî Egemenlik ve Barış Şiirleri, Ankara, 1987.
- TİMURTAŞ, F.Kadri, Yunus Emre Dîvânî, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972.
- YARDIMCI, Mehmet, Yüzyıllarboyu Zileli Halk Ozanları, Ankara, 1983.
- YARDIMCI, Mehmet- İVGİN, Hayrettin, Zileli Âşık Zefil Necmi, Ankara, 1988.

Sivaslı Âşıkların Kıbrıs Konulu Şiirleri

Kıbrıs, Türkiye Türklerinin gönül bağı olduğu, özdeşleştiği bir ada-
dir. Adada yaşayan Türklerin maruz kaldıkları, baskılar, zulümler ve kat-
liamlar Anadolu insanını yürekten yaralamış; maddi ve manevi yardım
yapmak için seferber olmuştur.

Biz asıl konuya geçmeden önce, Kıbrıs'ta, hangi safhalardan geçerek
bugünkü noktaya gelindiği hususunda özet bilgi vermek istiyoruz.

1 Ağustos 1571'de toplam 50.000 kişi şehit vermek suretiyle Osmanlı-
lar tarafından fethedilen Kıbrıs, 307 sene Osmanlı hakimiyetinde kalmış,
1878 Berlin Antlaşması kararlarıyla 12 temmuz 1878'de geçici olarak İngil-
izlerin idaresine geçmiştir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlıların Al-
manların yanında yer alması üzerine İngilizler, 5 Kasım 1914'te tek taraflı
olarak İngiltere'ye ilhak etmiştir. 1931 Ekiminde Rumlar, Kıbrıs'ın Yunan-
istan'a ilhaki için isyan etmiş, ne var ki isyan başarıya ulaşamamıştır. Ma-
karios ve Yunan Hükümetinin maddi ve manevi desteği alan ve ENOSİS
(Yunanistan'a ilhak) mücadeleini veren EOKA tedhiş örgütü, 1 Nisan
1955 günü adada İngiliz ve Türklerle karşı terör hareketlerine başlamıştır. Lefkoşa Vali Konağı, Müsteşarlık dairesi Ortadoğu İngiliz Kuvvetleri Ge-
nel Karargâhı ilk bombalanan yerler olmuştur. Bu arada yapılan baskılara
direnmek için Türkler 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT)
kurmuştur. 11 Şubat 1959 günü Zürich, 19 Şubat 1959 günü de
Londra Antlaşmaları imzalanmış ve bu antlaşmaya göre Türk toplumu yö-
netimde eşit haklar elde etmiştir. 15-16 Ağustos 1960'ta da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Ne var ki, Makarios, Anayasa şartlarına aykırı hare-
ket etmiş, bu konuda Türkiye'nin ikazlarını önemsememiştir. Nihayet Megali-İdea hayali çerçevesinde Rumlar, 21 Aralık 1963'te 20.000 kişilik eğitilmiş
EOKA teröristleri ve Yunan askerleri ve modern silahlıyla savun-
masız Türklerle karşı katliama başlamıştır. Bu, 23-25 Aralık 1963 günlerin-

de Kanlı Noel hadiselerine dönüşmüştür. Kadın-kız, çocuk-genç-yaşlı demeden katledilen ve zulmediilen bu insanlık dışı hadiseler 25.000 Türk'ün göçmesine, 23.500 kişinin işsiz ve sakat kalmasına sebep olmuştur. 1 Ocak 1964'te Makarios'un Zürich ve Londra Antlaşmalarını feshetmesi üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de varlığına son vermiştir. ENOSİS düşüncesini gerçekleştirmek isteyen Rumlar Türklerle karşı saldırının arkasını kesmemiş sonraki yıllarda Erenköy'e (9.8.1964), Geçitkale ve Boğaziçi'ne (15.11.1967) düzenledikleri baskınlarda katliamlarına devam etmişlerdir. 15 Temmuz 1974'te EOKA-B terör örgütü ile ittifak eden Yunan subayları Makarios'a karşı darbe yapmış, Makarios, Ba'a kaçmayı başarmış ve "İnsan Kasabı" olarak bilinen Nikos Sampson, Cumhurbaşkanı makamına gerek "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti"ni kurmuştur. bütün bu olup bitenler karşısında Türkiye 20 Temmuz 1974'ta Kıbrıs Barış Harekatını başlatmış, 22 Temmuz 1974 günü saat 17.00'de sona erdirmiştir. Harekat sonucunda Nikos Sampson işgal ettiği mevkiden uzaklaştırılmıştır.¹

Kıbrıs'ı Türkiye'den aynı görmeyen Türk halkı, hadisenin başından beri gönlü ve düşüncesiyle hep Kıbrıs Türklerinin yanında olmuştur. Çeşitli toplantılarla, neşrettileri gazete dergi ve kitaplarda, muhtelif vesilelerle düzenlenen programlarda duygusal, inanç ve düşüncesini ifade imkânı bulmuştur. Toplumun önde gelen simalarından olan âşıklar da bu konuda kayıtsız kalmamış, dilinin döndüğünde vuku bulan olaylar karşısında tavır almıştır.

Âşıkların yoğun olarak bulunduğu Sivas'ta da âşıklar Kıbrıs konusunda yazdıkları/söyledikleri şiirlerle toplum üzerinde etkili olmuş; bir bakıma coşkulu ve anlamlı sözleriyle toplumun hissiyatını dile getirmiştir. Bir kısım Sivaslı âşıklar da Kıbrıs Barış Harekatı dolayısıyla plaklar hazırlamışlardır.

Sivas yöresi âşıklarından tespit ettiğimiz yirmi dört şiir tespit ettik. Bunların başıcası mahlaslarına ve söyledikleri şiir sayılarına göre; Alenî, Ali Dayı, Ali Doğan, Ali Ertekin, Ali İzzet (2 şiir), Derdiment, Halil İbrahim Bacak, Hasan Güldiken (3 şiir), Gafili, Gülhanî, Gündüz, İsmetî (3 şiir), Musa Merdanoglu, Sefil Selimi, Şükranî, Talibi Coşkun (3 şiir) ve Âşık Veysel'dir.

Sözü edilen âşıklar ve şiirlerinden özellikle Talibi Coşkun'un ayrı bir özelliği vardır. Talibi, Sivaslı âşıklar içinde belki de diğer âşıklar da dahil, Kıbrıs'a en hacimli şiir söyleyen birisidir. **Talibi Coşkun (1898-1976)**, Si-

¹ H. Fikret ALASYA, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Eğitim ve Kültür Yayınlama:24, 1992, s. 1-106.

vas'ın Altınayla (Eski adı: Tonus) ilçesindendir. 1975 yılında yayımladığı **Kıbrıs Destanı** adlı eserinde, Kıbrıs ve Kıbrıs'ın millî davası konusuna yer vermiştir.² Kıbrıs'la ilgili olarak kitapta üç şiri yer almaktadır. Bunlardan ikisi destandır.

On bir heceli ve 94 dörtlükten ibaret olan birinci destanın ayağı; "...kızıştı Yunanlar" şeklindedir ve toplam dörtlük sayısı 94'tür. Ne var ki, 1974 Barış Harekatının anlatıldığı bu destanda Talibi, zaman zaman; "...giydi Yunanlar, ... gizdi Yunanlar, ... söndürdü Yunanlar" gibi söyleyişlerle ayaktan çıkmıştır. Destanın 78. dörtlüğünden itibaren ayağı; "...avaşları var" şeklinde değişmiş ve sonuna kadar bu ayakla sürülmüştür. Destanın ilk ve son dörtlükleri şöyledir:

*Bin dokuz yüz yetmiş dördüncü yılında
Şiddetle harp oldu Kıbrıs yolunda
Söyleniyor bu dünyanın dilinde
Rumlar ile hep karsitı Yunanlar*

.....
*TALİBİ COŞKUN sever vatanı yurdu
Her memleket bana bir ilham verdi
İşbu dertli destanım sona erdi
Yüreğimin birçok sizileri var*³

Talibi destanlarından birini de, Rumların Türkler'e reva gördükleri zulüm üzerine söylemiştir. Destan on bir hecelidir ve toplam 42 dörtlük tür. İlk dörtlük şöyledir:

*Bakin şu Kıbrıs'ın kara bahtına
Makariyos yakaşıtı mı tahtına
Yine Türkler eremedi ahtına
su adayı bir kurtaran olur mu*

Kıbrıs'ın geçmişi de genel durumunun hikâye edildiği destan;

*Yaralılar hastahaneye yatti
Doktorlar güzelce tedavi etti
İlaçlar yapıldı yaralar bitti
Bazı da vadesi yeten olur mu*⁴

dörtlüğüyle son bulmakta ve bu dörtlükte aşığın adı yer almamaktadır.

² Talibi COŞKUN, **Kıbrıs Destanı**, Ank., 1975, 31 s.

³ Talibi COŞKUN, a. g. e., s. 4-19.

⁴ Talibi COŞKUN, a. g. e., s. 20-26.

Talibî'nin sözünü ettiğimiz üçüncü şiiri on bir heceli ve altı dörtlükür. şiirde Rum zulmü konu edinilmiştir. şiirin ilk ve son dörtlüğü şöyledir:

*Kıbrıs'ta camiye bomba attılar
Türk cemaatine zulüm ettiler
Namaz kılanlar da bana baktılar
Yazık İslâmların ibadetine*

.....
*O zaman arayıp soran yok idi
Fen aletlerini gören yok idi
Hem de teyyare tren yok idi
Bak eski zamanın hareketine* ⁵

Talibî'nin sözünü ettiğimiz üç şiiri bu çalışmanın sınırlarını hayli zorlayacak özellikle olduğundan muhteva itibarıyle ayrı çalışmayı gerektirmektedir. Bu bakımdan kitabımızda diğer şiirleri incelemeye tabi tuttuk.

Talibî'nin dışında kalan şairlerin şiirleri çalışmamızın başında verdiğimiz Kıbrıs'ın geçmişiyle ilgili bilgiler ışığında söylendiği zamana ve muhtevalarına göre dört grupta toplayabiliriz:

A. 1963'teki Rum zulmünü konu edinen şiirler

1. Makarios'a hakaret

EOKA terör örgütüne açıkça destek veren Makarios'u âşiklar kâfir, kıyamet gününün İblis'i, ayı, kahpe, domuz, eşek-humar, namussuz, alçak ve dünyayı birbirine düşüren sıfatlarıyla nitelemiştir.

<i>Ah dinsiz imansız kâfir Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Kıyamet gününde İblis Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>EOKA çetesi ey vahşi ayı</i>	(Ali Ertekin)
<i>Tükürdüne yüzüne bütün dünyayı Uydurdun yalanı kahpe Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Din adamı sayılır domuz kendisi Asla yoktur onun ar ve namusu</i>	(Ali Ertekin)
<i>Tanırsın bizleri eşek Makaryos Kara yüzlü kara saçlı canavar</i>	
<i>Yarın sorulacak senden bu humar</i>	(Ali İzzet-1)

⁵ Talibi COŞKUN, a. g. e., s. 27.

*Sanki din adamı o alçak papaz
Buladır dünyayı parmağı durmaz* (Âşık Veysel)

2. Türklerin maruz kaldıkları zulüm

Adada üvey evlat muamelesi gören Türkler kadın-kız demeden katledilmiş, esir alınmış, evleri yakılmış, yıkılmış, ocaklar söndürülmüş, insanlık dışı yapılan katliamlar durmak bilmemiş; bütün bunlar Anadolu insanının içini bir kurt gibi kemirmiştir.

Öldürüp Türkleri evini yaktın (Ali Ertekin)

*Kadın kız demedin kıydın canına
Küçük masumların girdin kanına* (Ali Ertekin)

Ateş kesilmedi köyler yanıyor (Ali İzzet-1)

*Hanim bacıları esir aldılar
Çok ceza ettiler kampa saldılar
Yavru bebelelere bıçak çaldılar* (Ali İzzet-1)

Kan içer zalimin kanlı elleri (Ali İzzet-1)

Yüz bin Türk'ün ocakları söñüyor (Ali İzzet-1)

*Kıbrıs'taki olan haksız olaylar
Kemirir içimi kurt olur gider
İnsanlık dışında yapılan işler
Bütün milletlere dert olur gider* (Âşık Veysel)

3. Türklerin perişan ve acizliği

Türkler, adada yapılan zulümlere sabredemez; gelinin-kızın ağlaştığı yürekler parçalayıcı halleri dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır.

Hiç kimse sabretmez bunca zulüme (Ali Ertekin)

O masum Türklerin halini görsün (Ali Ertekin)

Gelinler ağlaşır kızlar ağlaşır (Ali İzzet-1)

4. Birleşmiş Milletlerden yardım

Bütün dünya olup bitenlere seyirci kalırken, Birleşmiş Milletlerin kuruluş gayesi doğrultusunda Rum saldırılara müdahalede bulunması gereklidir.

Birleşmiş Milletler Kıbrıs'a gelsin (Ali Ertekin)

5. İntikam ve kararlılık

Kıbrıslı Türklerle yapılan zulüm ve işkence karşısında kalmayacaktır. Tarihte Türklerden yedikleri şamardan ders almamış olan Rumlar ve onların lideri Makarios bunun hesabını kanyila ödeyerek verecektir. Gün gelecek ağlayan taraf Rumlar olacaktır ve elliindeki imkânlardan da yoksun kalacaklar, Lefkoşa Türk yurdu olacaktır.

<i>Ödersin kaninanla alçak Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Sorarız hesabı zalim Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Amansız süngülmüz ordunu bozar 1919 bak ki ne yazar</i>	(Ali Ertekin)
<i>Lefkoşa üstünde jetimiz uçar EOKA çetesi it gibi kaçar</i>	(Ali Ertekin)
<i>Bir aslan, hakkından gelir Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Yakarız canını kahpe Makaryos</i>	(Ali Ertekin)
<i>Zalimden katilden hesap sorarız Bir canın yerine bin can alırız</i>	(Ali Ertekin)
<i>İnsan haklarının kâfir düşmanı Birgün gelecek ki sizler ağlaşır</i>	(Ali İzzet-1)
<i>Kafamız kızarsa vurur kararız Herşeyin bir anda hund'olur gider</i>	(Âşık Veysel)
<i>Bir bir sorulacak kalır mı ahlar Çizm'altında çiğnenirken alçaklar Bakarsın binlerce Yorg'ölür gider</i>	(Âşık Veysel)
<i>Urumalar bu işi iyi bilmeli Kıbrıs'a düşerse Türklerin yolu Lefkoşa Türklerle yurt olur gider</i>	(Âşık Veysel)

6. Türklerin meziyeti

Türkler, barış sever, gözü pek, Allah'tan korkan, temiz vicdanlı, namuslu, ölüse şehit kalırsa gazi inancıyla yoğunluğunu ve haksız yere adam öldürmeye hasletlerle sahip soylu bir millettir.

Sulh sever milletiz cihanda hürüz(Âşık Veysel)

*Türk milleti asla korkmaz düşmandan
Korkarız Allah'tan bir de vicdandan*

*Geçmeyiz namustan geçeriz candan
Kalan gazi ölen mert olur gider* (Âşık Veysel)
Türkler haksız yere adam öldürmez (Âşık Veysel)

7. Rumların meziyeti

Rumlar, yaptığı vahşetler dolayısıyla nefret edilen, vicdansız, adaletsiz ve zalim bir millettir.

*Nefret kapılarını size açıyor
Vicdan sizden çok uzaktan uçuyor
Zulüm var adalet nerd'olur gider* (Âşık Veysel)

8. Türk ordusı

Kahraman ve kutsal değerleri uğruna savaşmasını bilen bir ordudur.

*Kahraman ordumuz elde silahlar
Türk ordusu kullanırsa silahı
Tedavisiz derdin dört olur gider* (Âşık Veysel)

B. 1974 Kıbrıs Barış Harekatını ve öncesini ihtiiva eden şiirler

1. Barış Harekatının haklılığı

Türklerin 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a Barış Harekatı yapmasının haklı sebepleri vardı. Bu konuya çalışmamızın giriş bölümünde temas etmiştim. Kıbrıs Türklerinin maruz kaldıkları baskı, işkence ve zulüm Anadolu Türk'ünü yürekten yaralamıştır. Herkeste olduğu gibi âşiklar da bu konuda kayıtsız kalmamış, dilinin döndüğünce bildiklerini, duyduklarını ve tespitlerini misralara dökmüştür.

Rumların adayı tamamen Türklerden temizlemek için beşikteki bir aylık çocuğa kadar ayrılm做过meden katliamlara girişmesi, kana doyması gibi Türk'lere reva gördükleri zulüm hat safhaya ulaşmışken, Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak yaptığı Barış Harekatı Kıbrıs'a huzur getirmiştir.

*Bulunmazken hiç bir çare
Kıbrıs'a huzur getirdi* (Alenî)
*Makarios kudururken
ENOSİS-menosis derken
Katliama hız verirken
Adaya huzur getirdi* (Alenî)

<i>Yaptık çağrı garantöre Bu kani durdurun hele Duymak istemedi bile Kıbrıs'a huzur getirdi</i>	(Alenî)
<i>Katil Rumlar kan içerken Kıbrıs'a huzur getirdi</i>	(Alenî)
<i>Kıbrıs'a hükümeden zalm Makaryos Fitne tohumları ekip gidiyor</i>	(Ali Doğan)
<i>Büyük hata yaptı Rum'un askeri.</i>	(Ali Doğan)
<i>Urumalar durmadan yıkıp gidiyor</i>	(Ali Doğan)
<i>Can atıyor beşikteki bebekler Ordumuz düşmana eğmesin başı</i>	(Derdimend)
<i>Seferberde nice kurbanlar verdim Hâlâ özlüyorum kavim kardaşı</i>	(Derdimend)
<i>Bir aylık çocuğu öldürün Yunan Kıbrıs bizim diye saldıran Yunan Güçü yetmeyince çıldırın Yunan</i>	(Gülhanî)
<i>Türklerin sabrı doldu taşkıyor Yeşil yurdumuzda düşman yaşıyor</i>	(Halil İbrahim)
<i>Tatlı aşımıza zehirler kattın</i>	(Halil İbrahim)
<i>Sana karşı gelen hain düşmanın Cezasını vermek için devam et</i>	(Merdanoğlu)
<i>Atamdan emanet bu vatan bize Nice hainleri getirdik dize</i>	(Merdanoğlu)

2. İdealler, arzular

Milli konularda son derece duyarlı olan Türkler hep yüce idealler içinde olmuştur. Bunlardan birisi de Kıbrıs'ın Türk olması düşüncesidir. Barış Harekatı vesilesiyle bu inanç ve düşünce bir defa daha ön plana çıkmıştır.

Ölümü hiçe sayarak düşmana son dersi verip Kıbrıs'a, heybetle parlayacak olan Türk sancağı dikilmeli, Batı Trakya'da Atamızın doğduğu Selanik bizim olmalı.

- Açılışım mübarek sancak-ı şerif
Heybetle parlasın düşmana karşı* (Derdimend)
- Kıbrıs diyerekten naralar attın
Aldığın dersleri ne tez unuttun* (Halil İbrahim)
- Vatan için millet için yurt için
Vuracağınız Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)
- Selânik'te Atamızın evini
Göreceğiz Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)
- Alay alay köpeklerin leşini
Sereceğiz Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)
- Çakal sürüsünü bozkurtlar gibi
Süreceğiz Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)
- Makaryos'a Yunanlıya son dersi
Vereceğiz Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)
- Sürü sürü bozup alçak Yunan'ı
Kıracağınız Allah izin verirse* (Hasan Güldiken-1)

3. Rumlara ihtar ve meydan okuma

Türkleri hep zayıf anlarında yakalayıp üstün gelmeye çalışan Rumlar, aslında bizimle boy ölçüsemeyecek kadar korkak ve aciz bir millettir. Hal böyleyken tarihte başına gelenleri düşünmeden yine de fırsat buldukça bizleri taciz etmektedir. Bu sebepten bazı şeyleri onlara hatırlatmak gerekecektir. Barış Harekatı da bunun için iyi bir vesile olmuştur.

Rumlar perde arkasında birtakım düzenbazlık içindedir. Yaptıklarının yanlarına kâr kalacağını sanmaktadır. Halbuki, Türkler her şeyin farkındadır ama sabretmektedir. Zamanı ve yeri geldiğinde onların anlayabileceği dersi verecek güçte ve kararlılığındaır.

- Türk milleti gelmez kahpe oyuna
Yaptığın oyunu bilmez mi sandın
Bir kez göz ataydın tarih boyuna
Türk intikamını almaz mı sandın* (Ali Dayı)
- Adalet yerini bulmaz mı sandın* (Ali Dayı)

<i>Nerde kaldı şu Rumların efeşi</i>	(Ali Dayı)
<i>Gaziveren mücahitler köyünde Ağlayanlar birgün gülmez mi sandın</i>	(Ali Dayı)
<i>Kararımız gerçek almayız geri Bunu duyu Avrupa'nın her yeri</i>	(Hasan Güldiken-2)
<i>Sakın kafasını bozmayın Türk'ün Silkinse dünyayı yikar Mehmetçik Allah Allah derse o zaman korkun Gürleyip meydana çıkar Mehmetçik</i>	(Gülhanî)
<i>Behey kahpe Yunan yerim mi sandın Kalleşlik eyleyip malın Türklerin</i>	(Gündüz)
<i>Yerini yurdunu eyleriz viran</i>	(Gündüz)
<i>Yine Akdeniz'e dökerik sizi Evvelden erliğin bilin Türklerin</i>	(Gündüz)

4. Barış Harekâti ve Mehmetçiğin kahramanlığı

Barış Harekâti sırasında Mehmetçik, ölümü hiçe sayarak eşi görülmemiş kahramanlık örneği vermiş, tarihe altın harflerle zafer yazmıştır.

Kendine güvenen, yaptığına inanan, ölümden korkmayan Mehmetçik, yalçın ve aşılımaz denilen Beşparmak dağlarına çıkışını bilmıştır. Onun için harp, bayramdır. Zaman, Rumlara yaptıklarını yanlarına komma zamanidır, Zaman, Kıbrıs'ın dört bir tarafına sancak dikme, zafer kazanma zamanıdır. Sivaslı Osman Fazıl Polat Paşa komutasındaki Türk askeri "Allah Allah" nidalarıyla, Lefkoşa, Magosa ve Lefke'yi ele geçirmiştir, Piri Camiinde namaz kılmış, artık Kıbrıs şeref madalyasına hak kazanmıştır.

<i>Mehmetçik sahlandı bir an İşte görev kahpe Yunan</i>	(Alenî)
<i>Kendine güveni çoktu Yorgani başına yığıltı Beşparmak dağına çıktı</i>	(Alenî)
<i>Genel Kurmay'ından aldı emiri Güçlük yok orduya kirar demiri Uzun olsun Mehmetçiğin ömürünü Vatanı uğruna ölmeye mi sandın</i>	(Ali Dayı)
<i>Harbe gitmek bizim için bayramdır Türk'ün mazisine dünya hayrandır</i>	(Ali Dayı)

- Mehmetçik hücumda denizde yerde
Hele gör jetlere emrini ver de
Arayıp tariyor düşmanlar nerde* (Ali Dayı)
- Komutanlar vur emrini veriyor
Omorfo'yu Türk ordusu sarmıyor
Bura yetmez deyip yine yürüyor* (Ali Dayı)
- Ordular hücumda sahil boyunda
Yığıtlar yetişir Türk'ün soyunda* (Ali Dayı)
- Düşmanlar da bölük bölük bölündü
En sonunda Lefke şehri alındı
Piri Camiinde namaz kılındı* (Ali Dayı)
- Beşparmak dağları savaş alanı
Komutanlar tatbik eder planı* (Ali Dayı)
- Gir emrini verdi Sivaslı Paşa
Erler Magosa'da geldiler cosa
Kâfir sünگü, Türk yumrukla vurdular
Kanım yoğrulmuştur toprağı taşı* (Derdiment)
- Kahpe Yunan Akdeniz'de boğulur
Çekil Yunan çekil Türkler geliyor* (Halil İbrahim)
- Türk askeri tarihlerde yazılır
Yeşil yurta şimdi Türkler gezinir* (Halil İbrahim)
- Düğün senin bayram senin Kıbrıs'ım
Ellerine kına yakma zamanı
Tarihe destanlar yazan Kıbrıs'ım
Şeref madalyası takma zamanı* (Hasan Güldiken-2)
- Geldi Lefkoşa'ya çıkışma zamanı* (Hasan Güldiken-2)
- Kuzey Kıbrıs'taki Türk kaleinde
Ay-yıldızlı bayrak çekme zamanı* (Hasan Güldiken-2)
- Rum kannyla silinmeli sünğümüz
Hürriyet ışığı yakma zamanı* (Hasan Güldiken-2)
- Türk ordusu kükreler cosar meydanda
Harbi düğün bilir girdiği anda
Zafer bayramı var yavru vatanda
Dört cepheye sancak dikme zamanı* (Hasan Güldiken-2)

- Yurda kem gözle bakana
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im
Şu Kıbrıs'ın dört yanına
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im* (Hasan Güldiken-3)
- Beşparmağ'in dağlarına
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im* (Hasan Güldiken-3)
- Mustafa Atatürk için
Türk yurdunda her Türk için
Rum'un adayı terk için
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im* (Hasan Güldiken-3)
- Vatan için millet için
Şeref için devlet için
Gaziler şehitler için
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im* (Hasan Güldiken-3)
- Çektiğimiz dertler için
Gaziler şehitler için
Vur Mehmed'im vur Mehmed'im* (Hasan Güldiken-3)
- 20 Temmuz günü Kibrısa vardık
Jetler dalış yaptı düşmana vurduk
Beşparmak dağına topları kurduk
Zalimin dişini söker Mehmetçik* (Gülhanî)
- Büyük bir çırarma yaptı ordumuz
Sel gibi çaglayıp akar Mehmetçik* (Gülhanî)
- Çelik bilek olsa büker Mehmetçik* (Gülhanî)
- Türk ordu tuttu Girne yolunu
Vurunca hasmına kırdı belini
Teslim oldu Rumlar açtı elini
Zafer bayrağını diker Mehmetçik* (Gülhanî)
- Çatal yürek yiğit erlerimiz var
Haksızlık yapamı yakar Mehmetçik* (Gülhanî)
- Ölür yine vatanını vermez ki
Haykırıp düşmana çöker Mehmetçik* (Gülhanî)
- GÜLHANÎ der yere vurduk Yunan'ı
Tutup boğazından sıkar Mehmetçik* (Gülhanî)
- Ceddimiz Fatih'tir hem Kemâl Paşa
Şehitler gaziler girdi savaşa
Türkler vatan için girer ataşa
Deryalar kesemez yolun Türklerin* (Gündüz)

<i>Başbakan dünyaya verdi bir demeç Barış Harekati bizdeki amaç</i>	(Gündüz)
<i>Türklerin alnında yazılı Kur'an "Allah Allah" diye savaşır her an</i>	(Gündüz)
<i>Harp için doğurmuş anamız bizi</i>	(Gündüz)
<i>Kahraman Mehmetçik şanlı ordumuz Zaferlere ermek için devam et</i>	(Merdanoğlu)
<i>Toparlayıp hepisini denize Dökmek için sürmek için devam et</i>	(Merdanoğlu)
<i>Ölürsek şehidik kalırsak gazi Bir daha tanışın hainler bizi</i>	(Merdanoğlu)
<i>Türk oğlu yuz derya gibi coşarız Hür doğmuşuz hürriyeti yaşarız Bacı kardeş cephelerde koşarız</i>	(Merdanoğlu)
<i>MARDANOĞLU der ki şahlandıktı yine Bin dokuz yüz yetmiş dört idi sene</i>	(Merdanoğlu)
<i>"Allah Allah" diyen Türk'ün askeri Önüne geleni yakıp gidiyor</i>	(Ali Doğan)
<i>Bir elinde süngü bir elde dipçık Kaşlarını çatan kara Mehmetçik Sel gibi cepheye akıp gidiyor</i>	(Ali Doğan)
<i>Karaya çıktı hem de anında Perişan oldular savaş sonunda</i>	(Ali Doğan)

5. Zafer ve Kıbrıs'ın vatan olması

Çok kısa süren ve zaferle sona eren Barış Harekatıyla Kıbrıs'ın kuzeyde önemli bir bölümü Türklerin eline geçmiş, böylelikle çekilen acılara son verilmiştir. Hürriyete kavuşmuş olan Yeşil Ada, artık Türkiye için "Yavru vatan"dır.

<i>Serdarlı'ya girdi askerin ucu Sarmaş dolaş oldu hep ana baci Geçmiş olsun artık çektığın acı</i>	(Ali Dayı)
<i>Magosa'da yine ezanın sesi Türk'ün kulağına gelmez mi sandın</i>	(Ali Dayı)

*Türkler bir dağ gibi üstüne çöktü
Jetler mevzilerin devirdi söktü
Ordumuz sancağı Girne'ye diktü
Gördün bayrağında al'ın Türklerin*

(Gündüz)

*Yeşil ada bizim yavru yurdumuz
Barıştır çabamız sulhtur derdimiz*

(Merdanoğlu)

*Haydi kardeş durma yürii cephene
Yeni Kıbrıs kurmak için devam et*

(Merdanoğlu)

C. 1974 sonasını konu edinen şairler

1. Rumların müنferit hareketleri ve bunlara Türklerin tavrı

1974 mağlubiyetini bir türlü kabul edemeyen Rumlar, her fırsatla Türkleri rahatsız etmeye devam etmişlerdir. Yeşil Hattı ihlal edip Türk gönderine Yunan bayrağı asmaya çalışanlara anında karşılığını vermiş ve verecektir de. Kıbrıs Türk'ü artık yalnız değildir. Türkiye canıyla, kaniyla ve kalbiyle bağlı olduğu Kıbrıs'ın daima yanındadır.

*Dokunma küstah Rum Kıbrıs Türk'üne
Yavru vatan Kıbrıs yurdumuz bizim
Bin dokuz yüz yetmiş dördü unutma
Yine şaha kalkar ordumuz bizim*

(Gafili)

*Hatırlayın Osman Polat Paşa'yı
Yeşil hatla böldü o Lefkoşa'yı
Halkına getirdi barış neşeyi*

(Gafili)

Namerdi susturdu merdimiz bizim

(Gafili)

*Kaşınıyor Yunan ister kaşağı
Bayrağıma düşman onun uşağı
İndirmek isterken düşer aşağı
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım*

(İsmetî-1)

*Haksızlıktan beri yana gelsinler
Kalplerinin karasını silsinler
Unutmasın bunu iyi bilsinler*

(İsmetî-1)

*Gecikmeyiz rüzgâr gibi geliriz
O adanın tamamını alırız
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım*

(İsmetî-1)

Şımaran sanma ki belâsim bulmaz

(İsmetî-2)

*Makariyos adlı papaz yüzünden
Mehmetçikle şaha kalktık Kıbrıs'ta*

(Sefil Selimi)

- Rauf Denktaş'ımız oyuna gelmez
Fanatik sapkınlar hiç de ders almaz
Cengiz Topeller çok, vurulur ölmez
Ayıları ine tiktik Kıbrıs'ta* (Sefil Selimî)
- Senaryoda rolü olan yobazlar
Türk'ün karşısında baş eğer sizler* (Sefil Selimî)
- Onlardaki kuyruk acısı gitmez
Kâfirleri yere soktuk Kıbrıs'ta* (Sefil Selimî)
- Kellenizi çırpar çok ağız yırtar
Kederiniz artar derdiniz artar* (Sefil Selimî)
- Hey kahpe Yunanlı bizi duyunuz
Biz sesimiz duyurmasın biliriz* (Şükranî)

2. Yunan târiхи и Kıbrıslı Rumlara ikaz

Tarihte olduğu gibi Barış Harekati sonrası da Kıbrıs'ta Yunan kışkırtmacılığı devam etmiştir. Bütün olanlara son ana kadar karşılık vermemeye kararlığında olan Türkiye, her zaman olduğu gibi yine onları ikazla yetinmiştir.

Yunan'ın bütün siyaseti Türk düşmanlığıdır. Tarih boyu haddini bilmez davranışlar içindedir. Meydanda Türklerle yüz yüze gelmekten kaçar. Son yıllarda Kardak adasına sahip çıkma ve oraya din adamlarını çkartma, Ada'ya S 300 füzeleri getirtme gibi gayretlerinin hep sonuçsuz kalacağını bilmelidirler.

- Ettığınız neler varsa hepsini
Derince duvara çiz kahpe Yunan
Tarihte kalleşsin tanırız seni
Böyle bırakınız iz kahpe Yunan* (İsmetî-2)
- Arkadan tepinip önünden kapma
Doğu gel karşısından kenara sapma
Düşmanlık üstüne siyaset yapma* (İsmetî-2)
- Haddini bilesin diyorum size
Nice kâfirleri getirdik dize
Dedenizi sürüp döktük denize
Kahraman doğmuşuz biz kahpe Yunan* (İsmetî-2)

- Meydana çıkinca kaçarsın geri
Bizlere gelirsın viz kahpe Yunan* (İsmetî-2)
- Öncünüz nedense hiç adam olmaz
Dağınız önumde düz kahpe Yunan* (İsmetî-2)
- Kıbrıs'ında bayrağıma saldırdın
Kardak adasına papaz doldurdun
Sen bu senelerde sade çıldırın
Herhal kudurdunuz siz kahpe Yunan* (İsmetî-2)
- Teröri destekler koymunda besler
Adımızdan korkar altınă pisler
Kardak davasında kayaya toslar
Denizlere ateş döktük Kıbrıs'ta* (Sefil Selimî)
- Uymayan poşpoşa sizi kandırır
Durduğunuz yerden atar sürdürür
Teker teker hepinizi vurdurur
Avlanırsın, aña çıktıktı Kıbrıs'ta* (Sefil Selimî)
- Füze almak, üsler kurmak boşuna
Kuzgunlar tilkiler gelir leşine
Düşerseniz hainlerin peşine
Korkun bizden, sizden biktik Kıbrıs'ta* (Sefil Selimî)
- Torbeye eylediniz yemin ettiniz
Çok ders verdik size onu n'ettiniz* (Sefil Selimî)

3. Tarihte Kıbrıs için yapılanlar ve Türk olmakla duyulan gurur

Türkiye Kıbrıs için nice şehitler vermiş, nice maddi kayıplara uğramış ama bunlardan asla pişmanlık duymamıştır. Güneyinde bir Türk devletinin varlığı Türkiye'ye güven verecektir. Onun için hiç bir fedakârlıktan çekinmez. İrkdaşları için gerekirse aynı zahmetlere katlanma kararlılığındadır.

- Şanlı tarihimiz zaferle dolu
Unutmadık şahit Cengiz Topel'i
Kirarız Kıbrıs'a dokunan eli
Dağlar gibi güçlü ardımız bizim* (Gafili)
- Beşparmak Dağı'na döktük askeri
Paraşütlerimiz tuttu gökleri
Bırakıp kaçınız topu tankları
Bin Rum'a bedeldir ferdimiz bizim* (Gafili)

- Fethettik Mogosa, Liman Girne'yi
Lefke Güzelyurd'u geçit kaleyi
Bozguna uğradı Yunan alayı
Süriye dalınca kurdumuz bizim* (Gafili)
- Kıbrıs halkı Türk'tür Türk kalacaktır
Onları korumak derdimiz bizim* (Gafili)
- Yunan, Ermeni'nin Rum'un pozundan
Sınır çizdiğin bayrak diktik Kıbrıs'ta* (Sefil Selimi)
- İdrakten acizdir yoz oğlu yozlar
Zulüm çetesini yıktık Kıbrıs'ta* (Sefil Selimi)
- İstiklal Harbi'nden seslenir günler
Yıldırımla şimşek çaktık Kıbrıs'ta* (Sefil Selimi)
- İnsanlık tohumu ektik Kıbrıs'ta* (Sefil Selimi)
- Lefkoşa kapısı açıldı bize
Evvet Allah fırsat vermeyiz size
Beşparmak dağından indirdik düzeye
Önümüzde köpek gibi sürüruz* (Şükranî)

4. Türkiye-Kıbrıs bütünlüğü

Yaşanan hadiseler Kıbrıs ve Türkiye'yi o hale getirmiştir ki, zihinlerde Türkiye Kibrıssız, Kıbrıs Türkiyesiz olamaz düşüncesi yer etmiştir. Gerçekten de Kıbrıs'ta olan herhangi bir hadise, anında Türkiye'nin asıl meselesi olarak gündeme yerini alır. Açı ve sevinçler ortaktır. Kıbrıs davasında hayatını bu işe vakfettiş olan Sayın Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a Anadolu Türkleré sevgi besler ve daima onun yanında yer alır.

- Değilsiniz davanızda yalnız
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım* (İsmetî-1)
- Denizlerde gökyüzünde karada
Ne olursa izliyoruz orada
Altmış milyon hazır oldum burada
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım* (İsmetî-1)
- Kıbrıs'tadırecdadımın izleri
Bilmiyor mu sanıyorlar bizleri
Dalsız kolsuz sanmasınlar sizleri
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım* (İsmetî-1)

*Böyle kalmaz geçecektir zor zaman
Asla boyun eğmemişiz bir zaman
Fazileti davanızda her zaman
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım*

(İsmetî-1)

*Türk oğlu Türklerden yakamı kurtar
Gökten indik ocak yaktık Kıbrıs'ta*

(Sefil Selimi)

*Osmanlıdan gelme bizim soyumuz
Kıbrıs "Yavru vatan" Girne köylimiz*

(Şükranî)

C. Kıbrıs sevgisini yansitan şiirler

1. Kıbrıs'ın değerlerine sevgi ve saygı

Türkiye gibi Kıbrıs'ın da her karış toprağında Türk kanı vardır. Yüz-yillardır Kıbrıs turbeleriyle, camileriyle, sanat ve fikir adamlarıyla Türkiye ile özdeleşmiştir.

*Bizden selâm götür dostları tanı
Orda ziyaret et Hala Sultan'ı
Dert müzesi Namık Kemâl Zindanı
Salla kanadını in telli turnam*

(Ali İzzet-2)

*Yeşil adamızın dört bir yanında
Nokta nokta belli kan telli turnam*

(Ali İzzet-2)

2. Tabii güzellikler

Güney rüzgârları her seferinde Türkiye'ye Kıbrıs'ın gül kokularını getirir, Anadolu'da bülbüller bu Kıbrıs gülleri için şakır, akan sular Kıbrıs'a doru çağlayıp akar.

*Rüzgârla geliyor gül kokuları
Bülbüller şakıyar Kıbrıs'a doğru
O yüce dağların coşkun suları
Çağlayıp akiyor Kıbrıs'a doğru*

(İsmetî-3)

3. Açı ve nesede Türkiye ile müştereklik

Türkiye ile Kıbrıs bir bedenin parçaları gibidir. Hal böyleyken iki devletin de mutlulukları ve acıları ortaktır. Anadolu ninesi, Kıbrıs Türk'ü için dua eder. Zira Anadolu insanı Kıbrıs'a sevdahıdır.

*Ada, yurdum ile aynı bir beden
Mesele edilir bilmem ki neden
Gökler gürüldeyi bulut öfkeden
Gözyaşı döküyor Kıbrıs'a doğru*

(İsmetî-3)

<i>Elleri havada yaşı: neneler Fatihə okuyor Kıbrıs'a doğru</i>	(İsmetî-3)
<i>Milletim kükreyen aslanlar olmuş Gidecek bakıyar Kıbrıs'a doğru</i>	(İsmetî-3)
<i>Sevdalısı oldum aşkına yanıp Bayram edeceğim birgün kazanıp Kalplerden kalbine bağlar uzanıp Kanlarım çekiyor Kıbrıs'a doğru</i>	(İsmetî-3)

Sivaslı âşiklerin Kıbrıs'la ilgili söyledikleri şiirlerinin yan isra bir başka faaliyetleri de plak yapmak olmuştur. 1974 Barış Harekatının hemen sonrasında artarda çıkarttığı plaklarla Anadolu insanının duygularını paylaşan, onları millî konularda daha duyarlı hale getiren, yürek yaralayan ezgilerle lirik tarzda söylemiş türküler, ağıtları ihtiiva eden bu plakların sayısı 12'dir. Bu sanatçıların adları ve doldurdukları plak sayıları söyledir: *Abdullah Papur, Ali Doğan, Ali Kızıltuğ* (3 adet), *Ali Metin, Ali Sultan* (2 adet), *Âşık Fakir, Hasan Erdoğan, Muhlis Akarsu* ve *Müslüm Sümbül*.

Plaklarda yer alan parçaları ve firma adlarını ise şöyle sıralayabiliriz:

Plak firmasının adı:	Kod numarası ve okuyan	Eserin ismi
Can Plak	42 Abdullah Papur	Vurun Mehmetçik Kahpe Yunan'a
Sel Plak	1102 Ali Doğan	Şanlı Türk Ordusu Adem Yavuz'a Ağıt
Şah Plak	293 Ali Kızıltuğ	Kıbrıs Destanı Kahpe Yunan
Şah Plak	294 Ali Kızıltuğ	Adem Yavuz' Ağıt Kanlı Kıbrıs
Şah Plak	296 Ali Kızıltuğ	Muratağa Katliamı
Coşkun Plak	1360 Ali Metin	Dalgalan Bayrağım Kıbrıs Bizimdir Kaçma Zalim Geliyoruz
Sultan Plak	35 Ali Sultan	Korkak Yunan Canım Kıbrıs
Sultan Plak	36 Ali Sultan	Kıbrıs şehitleri Ecevit'ten Emir Var
Murat Plak	518 Sivaslı Âşık Fakir	Kırk Kurşunla Şehit Edilen 3 Yaşındaki Türk Yavrusuna Ağıt
Taç Plak	35 Hasan Erdoğan	Dönme Mehmetçik Aslan Ecevit

Kral Plak	978 Muhlis Akarsu	Kalleş Yunan Türkün Sesi
Türkola Plak	191 Müslüm Sümbül	Adem Yavuz'a Ağıt Barış İçin ⁶

Bu çalışmada Türkiye Türklerinin Sivas bazında Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine bakış tarzi ele alınmıştır.

Gerek âşıkların şiirlerinde, gerekse Türk ordusunun 1974'teki Kıbrıs çıkartması vesilesiyle âşıkların doldurdukları plaklar bize göstermiştir ki, Türkiye, Kıbrıs meselesinde daima duyarlı davranışmış, düşünce, duygusal ve inanç beraberliği içinde olduğu adadaki Türklerin acısını ve sevincini paylaştı. Gelecekte de şüphesiz aynı tavır sürdürülecektir. Her iki zümreının aynı kandan, aynı candan, aynı ırktan olmaları, biraz da Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın geleceklerinin daha emin olabilmesi için ortak hareket etmelerini mecburi kılmaktadır.

METİNLER

Alenî (1949, Kurdoğlu köyü-Kangal)

KIBRIS BARIŞ HAREKATI

Kıbrıs'ta kanayan yara Yaşama veriken ara Bulunmazken hiç bir çare Kıbrıs'a huzur getirdi	Makarios kudururken ENOSİS-menosis derken Katliama hız veriken Adaya huzur getirdi
Yaptık çağrı garantöre Bu kanı durdurun hele Duymak istemedi bile Kıbrıs'a huzur getirdi	Mehmetçik şahlandı bir an İşte görev kahpe Yunan İsteyerek kana da kan Adaya huzur getirdi
Harekat başlamaz derken Çıktı bırgün sabah erken Katil Rumlar kan içerken Kıbrıs'a huzur getirdi	Kendine güveni çıktı Yorganı başına yıktı Beşparmak dağına çıktı Adaya huzur getirdi ⁷

⁶ İhsan HİNÇER, *Kıbrıs Zaferi, Ozanlarımız ve Yapılan Plaklar*, TFA, XVI (307), 2.1975, s. 7238-7242.

⁷ Alpaslan AYRAL, *Âşık Alenî*, Sivas, 1995, s. 39.

Ali Dayı (1925, Çubuk köyü- Yıldızeli)

KIBRIS DESTANI

Türk milleti gelmez kahpe oyuna
Yaptığın oyunu bilmey mi sandın
Bir kez göz ataydın tarih boyuna
Türk intikamını almaz mı sandın

Harbe gitmek bizim için bayramdır
Türk'ün mazisine dünya hayrandır
Dini İslâm, kitabımız Kur'an'dır
Adalet yerini bulmaz mı sandın

Nerde kaldı şu Rumların efesi
İngiliz üssünde aldı nefesi
Magosa'da yine ezanın sesi
Türk'ün kulağına gelmez mi sandın

Komutanlar vur emrini veriyor
Omorfo'yu Türk ordusu sanyor
Bura yetmez deyip yine yürüyor
Güç görüp bunları olmaz mı sandın

Düşmanlar da bölük bölük bölündü
En sonunda Lefke şehri alındı
Piri Camii'nde namaz kılındı
İslâm olan namaz kılmaz mı dersin

Genel Kurmayı'ndan aldı emiri
Güçlük yok orduya kirar demiri
Uzun olsun Mehmetçığın ömürü
Vatanı uğruna ölmey mi sandın

Mehmetçik hâcumda denizde yerde
Hele gör jetlere emrini ver de
Arayıp tanyor düşmanlar nerde
En güç hedeflere dalmaz mı sandın

Serdarlı'ya girdi askerin ucu
Sarmaş dolaş oldu hep ana bacı
Geçmiş olsun artık çektiğin acı
Çekilen dertleri dinmez mi sandın

Ordular hâcumda sahil boyunda
Yığıtler yetişim Türk'ün soyunda
Gaziveren mücahitler köyünde
Ağlayanlar birgün gülmez mi sandın

Dünya bildi şu Girne'de olanı
Beşparmak dağıları savaş alanı
Komutanlar tatbik eder planı
Türk aldığı yerde kalmaz mı dersin

Gir emrini verdi Sivaslı Paşa
Erler Magosa'da geldiler coşa
Oğulları seve seve savaşa
Acep ALİ DAYI salmaz mı dersin⁸

Ali Doğan (1949- Doğanlı köyü- Yıldızeli)

GİDİYOR

20 Temmuz günü parlak bir güneş
Kıbrıs üzerine çakıp gidiyor

Soyu sopu belli kendi aslancık
Bir elinde süngü bir elde dipçık

⁸ Kadir PÜRLÜ, Âşık Ali Dayı Hayatı ve Şiirleri, Sivas, 1992, s. 58-59.

"Allah Allah" diyen Türk'ün askeri
Önüne geleni yakıp gidiyor

Kaşlarını çatan kara Mehmetçik
Sel gibi cepheye akıp gidiyor

İngilizler dedi onlar bize dost
Beraber yaşamak yok artık paydost
Kıbrıs'a hükmenden zalim Makaryos
Fitne tohumları ekip gidiyor

Büyük hata yaptı Rum'un askeri
Rüyasında görmüş ab-ı kevseri
İnsanlık adına Türk'ün askeri
Sevdalı başını çekip gidiyor

Karaya çıktı hem de anında
Perişan oldular savaş sonunda
Yunan'ın planı Türk'ün önünde
Çürüklü bina gibi çöküp gidiyor

Kurban olam toprağına taşına
Güçlü bir devletiz başlı başına
Cenevre'ye gelin masa başına
Urumlar durmadan yıkıp gidiyor

Hele bakın şu Urum'un döliné
Benzetmişler Arabistan çölüne -
ALİ DOĞANSAZI almış eline
Memleket türküsü yakıp gidiyor⁹

Ali Ertekin (1929- Başören köyü- Divriği)

KIBRIS

Bakin dostlar bakin Kıbrıs haline
Layık olmaz Türkler böyle ölüme
Hiç kimse sabretmez bunca zulümé
Ah dinsiz imansız kâfir Makaryos

Birleşmiş Milletler Kıbrıs'a gelsin
O masum Türklerin halini görsün
Makaryos mel'undan hesabı sorsun
Sorarız bunları senden Makaryos

Emirler verip de geriye çıktı
Öldürüp Türkleri evini yıktı
Elinle tavkınu boynuna taktı
Kiyamet gününde İblis Makaryos

Kadın kız demedin kıydın canına
Küçük masumların girdin kanına
Yaptığın küstahlık kalmaz yanına
Ödersin kanıyla alçak Makaryos

Tayfanı toplayıp silahlar verdin
Köpek sürüsünü meydana sürdürdü
Gerideydi da seyirci kaldı
Sorarız hesabı zalim Makaryos

EOKA çetesi ey vahşi ayı
Ne çabuk unuttun Anayasayı
Tükürtün yüzüne bütün dünyayı
Uydurdun yalanı kahpe Makaryos

Elinle tayfana kazarsın mezar
Amansız süngümüz ordunu bozar

Lefkoşa üstünde jetimiz uçar
EOKA çetesi it gibi kaçar

⁹ Şiir, 3.3.2000 günü tarafımızdan derlenmiştir.

1919 bak ki ne yazar
Aç da Türk tarihi oku Makaryos

Kızarsa ordumuz ağzına s..ar
Dünyadan neslini keser Makaryos

Din adamı sayılır domuz kendisi
Asla yoktur onun ar ve namusu
Yanına toplamış köpek sürüsü
Bir aslan hakkından gelir Makaryos

Kemal'le Cemal'in hiç farkı yoktur
İnönü Paşa'nın hikmeti çoktur
Açtığı yarayı kurtarmaz doktor
Yakarız canını kahpe Makaryos

ALİ ERTEKİN der dostu tanırız
Zalimden katilden hesap soranız
Bir canın yerine bin can alırız
Tanursın bizleri eşek Makaryos¹⁰

Ali İzzet-1 (1902-1981, Hüyük köyü-Şarkışla)

KIBRIS'A SELÂM

El ettim de Türkiye'den uçurdum
Kıbrıs ellerine kon telli turnam
Selâmladım Akdeniz'i geçirdim
Mektubum dostlara sun telli turnam

Bizden selâm götür dostları tanı
Orda ziyaret et Hala Sultan'ı
Dert müzesi Namık Kemâl Zindanı
Salla kanadını in telli turnam

Müsküman kılıcı coşar kininda
Türk'üz mert ölüruz-er meydanında
Yeşil adamızın dört bir yanında
Nokta nokta belli kan telli turnam

Gez AL-İZZET gez köhne cihanı
Eski mülklerimiz Hind'i Yemen'i
Huzur-ı mahşerde iman Kur'an'ı
Allah'tan isterim ben telli turnam¹¹

Ali İzzet-2

AĞLAŞIR

Kıbrıs adasında büyük yanım var
Ateşler ağlaşır közler ağlaşır
Ateş kesilmemi köyler yanıyor
Gelinler ağlaşır kızlar ağlaşır

Hanım bacıları esir aldılar
Çok ceza ettiler kampa saldılar
Yavru bebelere biçak caldilar
Analar ağlaşır özler ağlaşır

Kerbelâ'ya döndü Kıbrıs çölleri
Kanlılara boyandı kara yolları
Kan içen zalimin kanlı elleri
İnsanlar ağlaşır özler ağlaşır

Ankara'ya geldi hasta kervanı
Hür milletlerin acır vicdanı
İnsan haklarının kâfir düşmanı
Birgün gelecek ki sizler ağlaşır

¹⁰ Ali ERTEKİN, Çile Pinarı, Sivas, 1968, s. 77-78.

¹¹ Âşık Ali İzzet ÖZKAN, Teller de muradını Alın, ?, 1958, s. 23-24.

Kıbrıs'ta kardaşlar yandı yanıyor
 Başlarında ecel kuşu dönüyor
 Yüz bin Türk'ün ocakları sönüyor
 Yüz binler ağlaşır yüzler ağlaşır

Kara yüzlü kara saçlı canavar
 Yarın sorulacak senden bu humar
 Masum şehitlere hergün her seher
 AL-İZZET ağlaşır sazlar ağlaşır¹²

Derdiment (1894-1980, Kangal)

KIBRIS HAREKATINA

Ümmiyim efendim tarihi bilmem
 İşittim Yunan'la olan savaşı
 Atamuzdan kalan izaha göre
 Hâlâ yürektedir sönmez ateşi

O devrin harbinde açık durdular
 Hep omuz omuza yakın vardılar
 Kâfir süngü, Türk yumrukla vurdular
 Kanım yoğrulmuştur toprağı taşı

Çok değil yurt için çekilen cefa
 Açılan yaralar olur müdafâ
 Eser verdi hep ceddîmiz Mustafa
 Mübârek yüzünden döktü nur taşı

Hak katında zay olur mu emekler
 Vatandaş kolaylık yolunu bekler
 Can atıyor beşikteki bebekler
 Ordumuz düşmana eğmesin başı

Aman ey dindâşlar olalım arif
 Hamd olsun görmüşüz mektep-maarif
 Açilsın mübarek sancak-ı şerif
 Heybetle parlasın düşmana karşı

DERDİMEND'em nice acaib gördüm
 Lokmanı muhtaçtır onulmaz derdim
 Seferberde nice kurbanlar verdim
 Hâlâ özlüyoruz kavim kardaşı¹³

29.7.1974

Halil İbrahim Bacak (1924, Hıdırnalı köyü-Sivas)

KIBRIS DESTANI

Türk milleti tarihiyle öğünür
 Türkler onun için fazla sayılır
 Kahpe Yunan Akdeniz'de boğulur
 Çekil Yunan çekil Türkler geliyor

Türklerin sabrı doldu taşıyor
 Yeşil yurdumuzda düşman yaşıyor
 Kurduğu tuzağa kendi düşüyor
 Çekil Yunan çekil Türkler geliyor

Kıbrıs diyerekten naralar attın
 Aldığın dersleri ne tez unuttun
 Tatlı aşımıza zehirler kattın
 Çekil Yunan çekil Türkler geliyor

Yunanlığın planları bozulur
 Türk askeri tarihlerle yazılır
 Yeşil yurta şimdi Türkler gezinir
 Çekil Yunan çekil Türkler geliyor¹⁴

¹² Âşık Ali izzet ÖZKAN, *Kırkambar*, İst., 1974, s. 60.

¹³ Şiir, 16.1.1986 günü aşığın kendisinden derlenmiştir.

¹⁴ Şiir, 18.11. 1999 günü tarafımızdan derlenmiştir.

Hasan Güldiken-1 (1923-1992, Sızır-Gemerek)**VERİRSE**

Yunanlı'ya Atina'nın üstüne
Varacağınız Allah izin verirse
Vatan için millet için yurt için
Vuracağınız Allah izin verirse

Girne, Paşaköyü, Erdemli bizde
Yüceyurt, Yiğitler, Serdarlı bizde
Ercan Hav'alanı, Lefkoşa'mızda
Duracağınız Allah izin verirse

Er meydanlarında Ferhatlar gibi
Siperden sipere afatlar gibi
Çakal sürüsünü bozkurtlar gibi
Süreceğiniz Allah izin verirse

Yaracağınız Akdeniz'in suyunu
Sileceğiniz Yunanlı'nın soyunu
Selânik'te Atamızın evini
Göreceğiniz Allah izin verirse

Kimse eğdiremez Türk'ün başını
Bando vursun İstiklalin Marşını
Alay alay köpeklerin lesini
Sereceğiniz Allah izin verirse

Türkiye tek yumruk Sivas'ı Kars'ı
Boğazın sıklmadan geçer mi hırsı
Makaryos'a yunaniya son dersi
Vereceğiniz Allah izin verirse

HASAN der ki, vermeyelim amanı
Koçyiğidin savaşacak zamanı
Sürü sürü bozup alçak Yunan'ı
Kiracağınız Allah izin verirse¹⁵

Hasan Güldiken-2**KIBRIS'A SESLENİŞ**

Düğün senin bayram senin Kıbrıs'ım
Ellerine kına yakma zamanı
Tarihe destanlar yazan Kıbrıs'ım
Şeref madalyası takma zamanı

Girne'si Maraş'ı Mogasa'sında
İstiklali alan Lefkoşa'sında
Kuzey Kıbrıs'taki Türk kalesinde
Ay-yıldızlı bayrak çekme zamanı

Türk ordusu kükreler coşar meydanda
Harbi düğün bilir girdiği anda
Zafer bayramı var yavru vatanda
Dört cepheye sancak dikme zamanı

Kararmız gerçek almayıüz geri
Bunu duydu Avrupa'nın her yeri
Süngümüze kanla yazdık zaferi
Geldi Lefkoşa'ya çıkış zamanı

Mücahitler yol gösterir şafaka
İmanlı gaziler yalvarır Hakk'a
Burcu burcu şehit kanı toprakta
Savaş güllerinin kokma zamanı

GÜLDİKEN'im çetin olur cengimiz
Kumandamız toplarımız tankımız
Rum kaniyla silinmeli süngümüz
Hürriyet ışığı yakma zamanı¹⁶

¹⁵ Şiir, 21.8.1989 günü aşığın kendisinden derlenmiştir.

¹⁶ Şiir, 21.8.1989 günü aşığın kendisinden derlenmiştir.

Hasan Güldiken-3

VUR MEHMED'IM

Yurda kem gözle bakana
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im
 Şu Kıbrıs'ın dört yanına
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im

Mustafa Atatürk için
 Türk yurdunda her Türk için
 Rum'un adayı terk için
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im

Sarayına evlerine
 İlçe bucak köylerine
 Beşparmak'ın dağlarına
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im

Vatan için millet için
 Şeref için devlet için
 Gaziler şehitler için
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im

GÜLDİKEN'IM mertler için
 Çektiğimiz dertler için
 Gaziler şehitler için
 Vur Mehmed'im vur Mehmed'im¹⁷

Gafili (1934, Maksutlu köyü-Şarkışla)

BİZİM

Dokunma küstah Rum Kıbrıs Türk'üne
 Yavru vatan Kıbrıs yurdumuz bizim
 Bin dokuz yüz yetmiş dördü unutma
 Yine şaha kalkar ordumuz bizim

Sanlı tarihimiz zaferle dolu
 Ünuttadık şehit Cengiz Topel'i
 Kırarız Kıbrıs'a dokunan eli
 Dağlar gibi güçlü ardımız bizim

Beşparmak Dağı'na döktük askeri
 Paraşütlerimiz tuttu gökleri
 Bırakıp kaçınız topu tankları
 Bin Rum'a bedeldir ferdimiz bizim

Fethettik Mogosa, Liman Girne'yi
 Lefke Güzelyurd'u Geçitkale'yi
 Bozguna uğradı Yunan alayı
 Süryüye dalınca kurдумuz bizim

Hatırlayın Osman Polat Paşa'yı
 Yeşil hatla böldü o Lefkoşa'yı
 Halkına getirdi barış neş'eyi
 Namerdi susturdu merdimiz bizim

Âşık GAFİLÎ'YIM sözlerim haktır
 Hamdolsun Allah'a alnímız aktır
 Kıbrıs halkı Türk'tür Türk kalacaktır
 Onları korumak derdimiz bizim¹⁸

¹⁷ Şiir, 21.8.1989 günü âşığın kendisinden derlenmiştir.

¹⁸ Şiir 2.3.1998 günü âşığın kendisinden derlenmiştir.

Gülhanî (1940, Ayvalı köyü-Gürün)

KIBRIS DESTANI

Sakın kafasını bozmayın Türk'ün
Silkinse dünyayı yıkar Mehmetçik
Allah Allah derse o zaman korkun
Gürleyip meydana çıkar Mehmetçik

Bugün yine bayram yapar yurdumuz
Yüce dağda eksik olmaz kurdumuz
Büyük bir çıkışma yaptı ordumuz
Sel gibi çağlayıp akar Mehmetçik

Türk ordusu tuttu Girne yolunu
Vurunca hasmına kirdi belini
Teslim oldu Rumlar açtı elini
Zafer bayrağını diker Mehmetçik

şahinin yurduna karga girmez ki
Biz Türk milletiyiz akıl ermez ki
Ölür yine vatanını vermez ki
Haykırıp düşmana çöker Mehmetçik

20 Temmuz günü Kıbrıs'a vardık
Jetler dalış yaptı düşmana vurduk
Beşparmak dağına topları kurduk
Zalimin dişini söker Mehmetçik

Kahraman subayı yiğit neferi
Tarihlerde yazın böyle zaferi
Adına desinler Kıbrıs seferi
Çelik bilek olsa büker Mehmetçik

Çözülmez parola sırlarımız var
Yıkılmaz kaleler surlarımız var
Çatal yürek yiğit erlerimiz var
Haksızlık yapanı yakar Mehmetçik

Bir aylık çocuğu öldüren Yunan
Kıbrıs bizim diye saldıran Yunan
Gücü yetmeyince çıldıran Yunan
Kalbine süngüyü sokar Mehmetçik

Tarih ispat eder Türk'ün şanını
Namusu uğruna dökmuş kanını
GÜLHANÎ der yere vurduk Yunan'ı
Tutup boğazından sıkar Mehmetçik¹⁹

Gündüz (1935, Mengensofular köyü-Şarkışla)

KAHPE YUNAN

Behey kahpe Yunan yerim mi sandın
Kalleşlik eyleyip malın Türklerin
Durmadın yerinde ataşa yandın
Aldın mı zerrece kilin Türklerin

Başbakan dünyaya verdi bir demeç
Barış Harekati bizdeki amaç
Bırak silahını Atina'ya kaç
Terk et kendisine elin Türklerin

Türkler bir dağ gibi üstüne çöktü
Jetler mevzilerin devirdi söktü
Ordumuz sancağı Girne'ye ditti
Gördün bayrağında al'ın Türklerin

Ceddimize Fatih'tir hem Kemâl Paşa
Şehitler gaziler girdi savaşa
Türkler vatan için girer ataşa
Deryalar kesemez yolan Türklerin

¹⁹ Gürünlü Âşık Gülbâni, Ben Beni Bilince, Ank., 1992, s. 62-63.

Türklerin alnunda yazılı Kur'an
"Allah Allah" diye savaşır her an
Yerini yurdunu eyleriz viran
Tutamaz bir devlet kolun Türklerin

Âşık GÜNDÜZ'üm de ismiyle GAZİ
Harp için doğurmuş anamız bizi
Yine Akdeniz'e dökerik sizi
Evvelden erliğin bilin Türklerin²⁰

İsmetî-1

YANINDAYIZ DENKTAŞ'IM

Değilsiniz davanzıda yalnız
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım
Böyle iken büklür mü kolunuz
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

Denizlerde gökyüzünde karada
Ne olursa izliyoruz orada
Altmış milyon hazır oldum burada
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

İnanılmaz Avrupa'nın sözüne
Türk olanlar düşman olmuş gözüne
Yanlışları vurmalyız yüzüne
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

Kaşınıyor Yunan ister kaşağı
Bayrağıma düşman onun uşağı
İndirmek isterken düşer aşağı
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

Kıbrıs'tadırecdadımun izleri
Bilmiyor mu sanıyorlar bizleri
Dalsız kolsuz sanmasınlar sizleri
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

Böyle kalmaz geçecktir zor zaman
Asla boyun eğmemiştir bir zaman
Faziletli davanzıda her zaman
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

Haksızlıktan beri yana gelsinler
Kalplerinin karasını silsinler
Unutmasın bunu iyi bilsinler
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım

İSMETİ'yim kalleşleri biliyor
Gecikmeyiz rüzgâr gibi geliriz
O adanın tamamını alırız
Yanındayız yanındayız Denktaş'ım²¹

İsmetî-2

KAHPE YUNAN

Ettığınız neler varsa hepsini
Derince duvara çiz kahpe Yunan
Tarihte kalleşin tanırız seni
Böyle bırakınız iz kahpe Yunan

Arkadan tepinip öňünden kapma
Doğru gel karşından kenara sapma
Düşmanlık üstüne siyaset yapma
Taşına kirpmayız göz kahpe Yunan

²⁰ Şiir, 3. 7. 1987 günü Âşık Sefil Selim'den derlenmiştir.

²¹ Şiir, 3. 11. 1997 günü aşığın kendisinden derlenmiştir.

Haddini bilesin diyorum size Nice kâfirleri getirdik dize Dedenizi sürüp döktük denize Kahraman doğmuşuz biz kahpe Yunan	Gün olur görürsün er oğlu eri Rumları kıskırtın yillardan beri Meydana çıkışınca kaçarsın geri Bizlere gelirsın viz kahpe Yunan
Kıbrıs'ında bayrağıma saldırdın Kardak adasına papaz doldurdun Sen bu senelerde sade çıldırdın Herhal kuşurdunuz siz kahpe Yunan	Futbolcum oynarken karıştı işler Meğerki İstanbul bizim demişler Orada yılanmış fişki yemişler Az gelir söylenen söz kahpe Yunan

**İSMETİ burada cevapsız kalmaz
Şımaran sanma ki belâsin bulmaz
Öncünüz nedense hiç adam olmaz
Dağınız önumde düz kahpe Yunan²²**

13.12.1996

İsmetî-3

KIBRIS'A DOĞRU

Rüzgârla geliyor gül kokuları Bülbüller şakıyor Kıbrıs'a doğru O yüce dağların coşkun suları Çağlayıp akıyor Kıbrıs'a doğru	Ada, yurdum ile aynı bir beden Mesele edilir bilmem ki neden Gökler gürüldeyip bulut öfkeden Gözyaşı döküyor Kıbrıs'a doğru
Sevdalısı oldum aşkına yanıp Bayram edeceğim birgün kazanıp Kalplerden kalbine bağlar uzanıp Kanlarım çekiyor Kıbrıs'a doğru	Rumların elinden çekmişiz neler Bin bir şehit verdik nice seneler. Elleri havada yaşı neneler Fatiha okuyor Kıbrıs'a doğru

**İSMETİ dünyaya namertler dolmuş
Gülümüz goncamız bu yüzden solmuş
Milletim kükreyen aslanlar olmuş
Gidecek bakıyor Kıbrıs'a doğru²³**

6.8.1964.

22 Şiir, 3. 11. 1997 günü âşığın kendisinden derlenmiştir.

23 Şiir, 3. 11. 1997 günü âşığın kendisinden derlenmiştir.

Merdanoğlu (1939, Kaymak köyü-Şarkısla)

KIBRIS DESTANI

Asırlar boyunca şanlı milletim
Tarihlerde durmak için devam et
Sana karşı gelen hain düşmanın
Cezasını vermek için devam et

Atamdan emanet bu vatan bize
Nice hainleri getirdik dize
Toparlayıp hepisini denize
Dökmek için sürmek için devam et

Türk oğluyuz derya gibi coşarız
Hür doğmuşuz hürriyeti yaşarız
Baci kardeş cephelerde koşarız
Sorgu sual sormak için devam et
(Barış Harekatından birkaç gün önce yazılmıştır.)

Yeşil ada bizim yavru yurdumuz
Barıştır çabamız sulhtur derdimiz
Kahraman Mehmetçik şanlı orдумuz
Zaferlere ermek için devam et

Ölürsek şehidik kahrsak gazi
Bir daha tanısın hainler bizi
Ey yüce milletim göreyim sizi
Kafasına vurmak için devam et

MARDANOĞLU der ki şahlandık yine
Bin dokuz yüz yetmiş dört idi sene
Haydi kardeş durma yürü cephenе
Yeni Kıbrıs kurmak için devam et²⁴

Sefil Selimî (1933, Şarkısla)

KIBRIS'TA

Makariyos adlı papaz yüzünden
Mehmetçikle şaha kalktık Kıbrıs'ta
Yunan, Ermeni'nin Rum'un pozundan
Sınır çizdiğim bayrak diktik Kıbrıs'ta

Rauf Denktaş'ımız oyuna gelmez
Fanatik sapıklar hiç de ders almaz
Cengiz Topeller çok, vurulur ölmez
Ayları ine tıktık Kıbrıs'ta

Kükreyen yiğitler zitoyu yutmaz
Hainler kaçışır arkası tutmaz
Onlardaki kuyruk acısı gitmez
Kâfirleri yere soktuk Kıbrıs'ta

Terörü destekler koynunda besler
Adımdan korkar altın pisler
Kardak davasında kayaya toşlar
Denizlere ateş döktük Kıbrıs'ta

Senayoda rolü olan yobazlar
Türk'ün karşısında baş eğer sizler
İdrakten acızdır yoz oğlu yozlar
Zulüm çetesini yıktık Kıbrıs'ta

Dişten mahrum olur diş bileyenler
Anası dul kahır çocuğu inler
İstiklâl Harbi'nden seslenir günler
Yıldırımla şimşek çaktık Kıbrıs'ta

²⁴ Âşık Musa Merdanoğlu, Ozanın Feryadı, Ank., 1996, s. 91.

Sizler ötün durun sizin çöplükte
Az daha çağnayın gezin çöplükte
Kendi kendinizi bozun çöplükte
İnsanlık tohumu ektik Kıbrıs'ta

Kellenizi çırpar çok ağız yırtar
Kederiniz artar derdiniz artar
Türk oğlu Türklerden yakarı kurtar
Gökten indik ocak yaktık Kıbrıs'ta

Uymayın poşpofa sizi kandırır
Durdugunuz yerden atar sürdürür
Teker teker hepinizi vurdurur
Avlanırsın, ava çıktıktı Kıbrıs'ta

Füze almak, üsler kurmak boşuna
Kuzgunlar tilkiler gelir leşine
Düşerseniz hainlerin peşine
Korkun bizden, sizden çıktıktı Kıbrıs'ta

Tövbe eylediniz yemin ettiniz
Çok ders verdik size onu n'ettiniz
SEFİL SELİMÎ'ye kafa tuttunuz
Unuttunuz, sizi çıktıktı Kıbrıs'ta²⁵

Şükranî (1959, Hıdırlaklı köyü-Sivas)

KIBRIS DESTANI

Osmanlıdan gelme bizim soyumuz
Kıbrıs "Yavru vatan" Girne köyümüz
Hey kahpe Yunanlı bizi duyunuz
Biz sesimiz duyurmazın biliriz

Magosa düzüne kurduk fabrika
İmanlıdır Türk ordusu harika
Ananı görürsün sen Amerika
Biz dost düşman kayırmamasın biliriz

Lefkoşa kapısı açıldı bize
Evvel Allah fırsat vermeyiz size
Beşparmak dağından indirdik düzeye
Önümüzde köpek gibi sürüruz²⁶

Âşık Veysel (1894-1973, Sivralan köyü-Şarkışla)

TAŞLAMA

Kıbrıs'taki olan haksız olaylar
Kemirir içimi kurt olur gider
İnsanlık dışında yapılan işler
Bütün milletlere dert olur gider

Suh h sefer milletiz cihanda hürüz
Görürüz herseyi zannetmen körüz
Kafamız kızarsa vurur kırarız
Herşeyin bir anda hurd'olur gider

²⁵ Şiir 28.7.1998 günü aşığın kendisinden derlenmiştir.

²⁶ Fikret KESTEN, Şükranî, Sivas, 1996, s. 97.

Türk milleti asia korkmaz düşmandan
 Korkarız Allah'tan bir de vicdandan
 Geçmeyiz namustan geçeriz candan
 Kalan gazi ölen mert olur gider

Masum yavruların nedir günahı
 Bu hareket gücendirir Allah'ı
 Türk ordusu kullanırsa silahı
 Tedavisiz derdin dört olur gider

Sanki din adamı o alçak papaz
 Buladır dünyayı parmağı durmaz
 Türkler haksız yere adam öldürmez
 Birgün Makarios mort olur gider

Kahraman ordumuz elde silahlar
 Bir bir sorulacak kahır mı ahlar
 Çizm' altında çığnenirken alçaklar
 Bakarsın binlerce Yorg'ölür gider

İnsanlık kahretmiş sizden kaçıyor
 Nefret kapılarını size açıyor
 Vicdan sizden çok uzaktan uçuyor
 Zulüm var adalet nerd'olur gider

VEYSEL'in kafası kin ile dolu
 Urumlar bu işi iyi bilmeli
 Kıbrıs'a düşerse Türklerin yolu
 Lefkoşa Türkler'e yurt olur gider^{27*}

²⁷ Ümit Yaşar OĞUZCAN, *Dostlar Beni Hatırlasın*, İst., 1973, s. 237-238.

* İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (Gazimağusa-Kıbrıs, 24-27. 11. 1998.)'nde bildiri olarak unulmuştur.

Adanalı Âşikların Mektup Şiirleri

Silaya ve dostlara haber ilemenin bir yolu da bilindiği gibi mektup-tur. Teknolojinin dünyayı küçültüğü bugünle, geçmişi mukayese edersek kültürümüz için mektubun ne derece önem taşıdığını daha iyi ortaya çıkar. Haftalar, aylar süren haberleşme sırasında mektupla kişinin gönlünde uyanan heyecanların hazzı artık günümüz insanı için, hep tatlı hatırlar olarak kalacaktır.

Mektuplar -bilhassa asker mektupları- sosyal psikoloji açısından kültürümüzün önemli bir cephesini yansır. Sevdiklerinden ayrı kalan insanların ruh halini, silaya ait meraklarını, çaresizliklerini, gelecekle ilgili arzu ve düşüncelerini yansittıkları mektuplar Türk insanının karakteristik özellikleri ortaya koyması bakımından önemlidir.

Diğer taraftan yazar ve şairlerin birbirine yazdıkları fikir ağırlıklı, sa-mimi ve belirli bir üslupla yazdıkları edebî mektuplar ise, ilerleyen zaman içerisinde tarihi nitelik arz ederler. Edebiyatımızda bu tarzda yazılmış bir hayli mektup örneği mevcuttur.

Mektup şeklinin bir başka örneğini de âşiklar ortaya koymuşlardır. Âşıklık geleneği içinde, âşığın aynı kaldığı sevdiklerine haber göndermesi sıkça işlenen konulardandır. Âşık, sila özlemiyle yanın yüregini soğutmak için;

"Turnam gider isen dostun köyüne"

yahut;

"Uçun turnam ucun doğduğum yere"

tarzındaki ifadelerle duygularını uçan turnaya açar, sözde onunla silasına mesaj iletir.

Turna ile silaya haber gönderme bugün yerini mektup şiirlere bırakmıştır. Âşık Edebiyatı alanında değerlendirmeye tabi tutacağımız pek çok

sayıda mektup şiir örneği bulunmakta ve bakır konu olarak başlı başına bir çalışmayı beklemektedir. Nitekim biz, üniversitede bir öğrencimize bu konuda bir lisans tezi hazırlattık.¹ Mektup Şirler adlı bu tezde Sivaslı âşıklardan Kul Gazi ile İsmetî'nin âşık dostlarından gelen şiirlerle, bu âşikların onlara gönderdikleri şiirler yer almaktadır. Dileriz bu gibi çalışmalar devam ettirilir.

Mektup şiirlerde âşiklar birbirlerinin hatırlarını sorup, saygı ve sevgilerini ilettikten sonra özel durumlarını dile getirmektedirler. Bu, genellikle mutsuzluk, hastalık, sıkıntı hülsaça çekilen sıkıntılar, değeri bilinmemeye arzular şeklinde kendisini gösterir ki, bu husus, âşikların ruh hallerini ve yaşantılarının ayrıntılarını ihtiya etmeleri bakımından sonraki yıllarda araştırmacılara birinci derecede kaynak olabilecek niteliktedir.

Mektup şiirlerin bir başka özelliği de tipki âşık karşılaşmalarında olduğu gibi birbirlerini siygaya çekme hüviyetini arz etmesidir. Âşiklar teknik ve bilgi yönünden birbirine üstünlük sağlamak için diğer âşığa / âşiklara meydan okur. Bunu bizzat ilgili âşığa mektup göndermek suretiyle yapabildiği gibi, şiirini bir gazetede yayımlamak suretiyle de yapabilir. Nitekim 1985 yılında İstanbul'da yaşamakta olan 1931 doğumlu Burdurlu Âşık Enis, Sivaslı âşiklara meydan okumuş, buna tahammül edemeyen âşiklar, aylarca Sivas Hakikat Gazetesinde verdikleri cevaplarla, onu zor durumlara sokmuşlardır.

Biz bu bildirimizde Adana'daki bütün âşikların mektup şiirlerini değerlendirecek değiliz. Zira bu, başlı başına bir çalışmayı gerektirecek hacimdedir. Sözgelişi, Muzaffer Çağlayan'la Ayşe Çağlayan'ın birlikte yumatadıkları Çağlayan Âşiklar² adlı kitapta dahi yekun teşkil edecek sayıda mektup şiir bulunmaktadır. Bildirimizde, Adanalı âşıklardan bazlarının mektup şiirlerine ve bu şiirlerdeki özelliklere dikkati çekeriz.

Gazetede şiir yayımlayarak âşikları imtihan etme hadisesinin bir başka örneği de Kadırılı'de cereyan etmiştir. 1978'de Kadırılı'de yayımlanan Serhat Gazetesi'nde Âşık Muzaffer Çağlayan³, bütün âşiklara hitaben on

¹ Özlem TONCA, *Mektup Şirler*, Sivas, 1997 (Basılmamış Lisans Tezi).

² Muzaffer Çağlayan - Ayşe Çağlayan, *Çağlayan Âşiklar*, Kadırılı, Tarihsiz, 196 s.

³ Muzaffer Çağlayan, 1927'de Kadırılı'ın Dikirli (Harkaçlığı) köyünde doğmuştur. Babası Kadırılı Eski Müftüsü Ai Efendi'dir. İlkokulu bitirdikten sonra okumamış, ancak okul dışından ortaokul ve öğretmen okulunu bitirerek öğretmenlik yapmıştır. 1982'de emekli olmuştur. Şiire küçük yaşılda başlayan Muzaffer, pek çok âşık gibi mahlas olarak, soyadını kullanmıştır. Saçı ve irticili vardır. Pek çok yarışmaya katılmış, ödüller almıştır. Eşi âşık Ayşe Çağlayan'la birlikte Kadırılı'de yumatadıkları Çağlayan Âşiklar adlı bir kitabı vardır.

dokuz dörtlükten, oluşan dini-tasavvufi bir yayımlar ve cevap verecek âşikların sorduğu soruları bilmelerini ister. Çağlayan'a beş âşık cevap verir. Âşikların birbirlerinden haberi olmadan gönderdikleri şiirler de on dokuzar dörtlüktür. On dokuz bilindiği gibi Besmele'deki harf sayısıdır. İşin ilginç yanı, mektuba beş şairin cevap vermesi ve şiirlerinin on dokuz dörtlük olmasıdır. Muzaffer Çağlayan'ın şiirlerindeki dörtlük sayısını bunlara katarsak 114 rakamını buluruz ki bu da Kur'an'daki sure sayısına tekabül eder.

Muzaffer Çağlayan'ın şiiri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi on bir hécididir. "Adem neden ekmel oldu bildin mi" şeklinde tek ayakla söylemiştir. Sadece beşinci dörtlükte "Ona şefkat kimden oldu bildin mi" diyerek kısmen ayaktan çıkmıştır.

Çağlayan, âşiklara gönderdiği şiirde önce, Allah'ın tekvin sıfatıyla kâinatı yoktan var ettiğinden, kendi varlığından kudret bahsettiğinden, topaktan insan yarattığından, sevap ve günahı emrettiğinden söz açar daha sonra, ademin (insanın) en güzel derecede nasıl olgunlaştığını sorar. Bu arada Nuh tufanından, İbrahim'le ateşe atıldığından, İsmail, İshak, Yakup ve Zekeriya'nın başka sıfatta göründüğünden, Yusuf'un kuyuya sonra zindana atıldığından ve nihayet melik oluşundan, elindeki hikmetli asasıyla, gözleri ama olan Şuayb'in yanında çobanlık yapan Musa'dan, demiri hamur gibi yoğuran Davut'tan, her dili bilen Süleyman'dan söz açar. Bilgi ve soru karışımı bir üslupla vücuda getirdiği şiirinde diğer âşiklara şu soruları yöneltir:

1. Melekler kim için sücüt eyledi?
2. Nurdan kalem ilk satira ne yazdı?
3. İlkinci satırda ne yazılıydı?
4. Bu yazıyı hangi levh üzre kazdı?
5. Adem'le Havva cennetten kovulup iki yüz yıl ayrı kalınca, onlara kim şefkat etmiştir?
6. Adem'den, İdris'ten görünen ve onun dergâhında sürünen kimdi?
7. Aynı kisve bürünenin aslı kimdi?
8. Yusuf Peygamber'e kırk yıl sonra kim rüya sordu?
9. Davud'a hikmetullah veren kimdir?
10. Allah, niçin İsa'yı göklere çıkardı?
11. Mehdi hakkında bidiğiniz nedir; fahr-i kâinat ona ne buyurmuştur?
12. İlk yaratık neydi?

Şiire Mustafa Özbahar, Duran Şihlioğlu, Osman Fidanî, Ayşe Çağlayan ve Osman Feymanî cevap vermişlerdir. Şirlerin teknik özellikleri ve muhtevaları şu şekildedir:

Mustafa Özbahar⁴, şiirini divanla (7+7 +14) vücuda getirmiştir. Şiir "... hal var" dönerayağı ile söylemiştir.

Özbahar, şiirine Hazret-i Adem'in topraktan yaratılışını anlatarak başlar, sonra sırasıyla şu hususlara yer verir:

1. Allah, yarattığı insanda tecelli etti.
2. Büttün melekler ona secede kıldı.
3. Allah, levh-i kalemi yarattı.
4. İlk olarak -Kur'an'da da belirtildiği gibi- "Besmele" ve "Lâilâhe illallah Muhammed Resûlullah" yazıldı.
5. Yasak meyveden yemesi üzerine cennetten çıkarılan ve Hazret-i Muhammed'in ruhunu taşıyan Adem, iki yüz yıl Havva'dan ayrı kalır.
6. Adem'in alnındaki nur, diğer peygamberleri dolaşarak Hazret-i Muhammed'e ulaşır.
7. Kâinat Hazret-i Muhammed'in aşkına yaratılmıştır.
8. İnsan nefsinə tabidir; kimisi onu isteklerinden engelleyemez. Nefsinı engelleyen cihat ehlidir.
9. Kutsal nur Şit, İdris, İbrahim, Nuh (Yaptığı gemiden bahsedilir.), İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Musa (Tur-ı Sina ve asası konu edilir.), Şuayb (Âmâ olusundan söz edilir.), Süleyman (Beytü'l-Mukaddes'i yaptığı ve bitimine kırk gün kala vefat ettiği anlatılır.), Davut (Demiri ezmesi anlatılır.) ve İsa (Hazret-i Muhammed'e ümmet olmak için yalvarmaları karşılığı Hakk'ın onu göklere çıkardığı inancı dile getirilir.) gibi peygamberleri dolaşır, nihayet Hazret-i Muhammed'de son bulur.

Şihlioğlu'nun⁵ şiirinde üç değişik ayak vardır. Bunlar "... özünde ondan ekmeldir" (1-7. dörtlükler), "... göle dönüştü" (8-14), "olmamız gerek" (15-19) Şiir 11 hecelidir.

⁴ Mustafa Özbahar, 1932'de Kadırlı'nın Köseli köyünde doğmuştur. Ailesi aslen Kozan'ın Salmanlı köyündendir. Babası Süleyman da âşikit ve şirlerinde *Kul Süleyman* mahlasını kullanmıştır. On dört yaşında şire başlayan Mustafa da şirlerinde onceleri *Kul Mustafa* diye tapşırılmış, sonra bunu *Özbahar* a çevirmiştir. Mûtevazi ve gönül adarları olan Özbahar'ın şirlerinin çoğunuğu dini ve ahlaki konuludur. İnsan ve tabiat sevgisini ön plana tutmuş, zaman zaman toplumu iğneleyici sözleriyle ikaz etmekten geri kalmamıştır.

⁵ Soyadını mahlas olarak kullanan Duran Şihlioğlu 1933'te Ceyhan'ın Gürmürdüllü köyünde doğmuştur. Dedeleri, Cumhuriyet ilan edilmeden evvel buraya Manisa'dan gelmiştir. Mehmet ve Döndü'nün oğludur. Okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmiştir. Geçimini çiftçilikle sürdürmektedir. Üçü kız dokuz çocuğu vardır. saz çalabilen, ustası ve çrağı olmayan Şihlioğlu âşılığa çocukluk yaşlarında başlamıştır. Şirlerinin konusu genellikle, aşk, tabiat ve dindir.

Şîhîoğlu, diğer âşıklarda olduğu gibi, konuya Adem'in yaratılışı ile başlamış ve sıra ile şu hususlara yer vermiştir:

1. Melekler kendisine secde ettiği Adem, topraktan yaratılmış, yasak meyve yüzünde Havva ile birlikte cennetten kovulmuştur.
2. İlk olarak levh-i mahfuz var olmuştur.
3. Kalem önce Bismillah sonra Resullullah'ın adını yazmıştır.
4. Hz. Muhammed, her ne kadar insansa da ashı nurdur. Adem, İdris, İbrahim, İsmail velhasıl bütün peygamberlerde çile, sabır ve mücadele şeklinde temsil edilmiştir. İsmail ve İshak'ın yüzü nurludur, Şuayb amadır. Diğer peygamberlere gelince; Nuh gemi yapıp deryada yüzdürmüştür; İbrahim, Nemrut'un ateşinde yanmamış; Zekeriya, ağaç kovuğunda hizâla biçilmiştir; kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf, Mısır'a sultan olmuş; Yakub akıttığı gözyaşlarıyla ve gösterdiği sabırla Yusuf'una kavuşmuştur; Asasıyla mucize gösteren Musa koyun çobanlığı yapmış; Davut yumruğuyla demir ezip onunla türlü aletler yapmış; Süleyman, her mahlukun dili ile konuşmuş; İsa, Hak izni ile göge çekilmiştir. Bütün bunlar Muhammed'in hürmeti için vuku bulmuştur.

Muzaffer Çağlayan'ın sorularına cevap veren bir başka Adanalı âşık da Fidanı'dır.⁶ Fidanı de şîrini on birli heceyle söylemiştir. Bu şîr de diğerleri gibi dönerayaklıdır. Şîrin ayiği "... olmuştur hocam" dır.

Fidanı konuyu şu ana noktalarıyla değerlendirmiştir

1. Herşeyi yaratan, Allah külli şeye kadirdir.
2. Allah önce levh-i mahfuzu yaratmıştır.
3. Allah, Adem'i topraktan yaratıp, her canlıya öleceğini söylemiştir.

⁶ Asıl adı Osman Özfidan olan Fidanı, 1935'te İmamoğlu'nun Saygeçit köyünde doğmuştur. Dedeşi Fefe'nin Çardak köyünden Farsak Ali'dir. Musa ve Ayşe'nin oğludur. İlkokulu köyünde, liseyi hariçten Kozan Lisesinden bitirmiştir. On, on bir yaşlarında köyünde, köy imamından Arapça ve dini dersler almıştır. 1950'da halasının kızıyla evlenmiş, 1955-57 yıllarında askerlik vazifesini (Mamak, Sarıkamış) yerine getirmiştir. Fidanı'nın dördü kız olmak üzere dokuz çocuğu vardır.

Karacaoğlan, Sürmelibey ve Dadaloğlu'nun şîrleriyle büyüyan Fidanı, ilk şîrlerini on yaşındayken söylemeye başlamıştır. Gördüğü haksızlıklar ve dışlanmalar şîr vadisinde ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Âşık arkadaşlarının da etkisiyle soyadını mahlas olarak almıştır. Ustası ve çıraklı olmayan, saz çalamayan fakat irtical yapabilen Fidanı, birçok âşıka karşılaşmış, katıldığı yarışmalarda pek çok ödüller almıştır. Hemen her ko-nuda şîri vardır.

4. Levh-i kalem ilk önce Besmele'yi ikincisinde de Muhammed'in adını yazmıştır.

5. Yasaklı meyveden yediği için cennetten kovulan ve Allah'tan af dileyen Adem'e Hz. Muhammed şefaat etmiştir.

6. İnsan görünen fakat aslı nur olan Cebrai'l'in hayran olduğu Hz. Muhammed, her peygamber de farklı şekillerde tecelli etmiştir.

7. Nemrut'un ateşe attığı İbrahim'i ateş yakmamış, gülistan olmuş, Mısır'da Züleyha'nın çaldığı kara yüzünden zindana atılan Yusuf, sahib rüya tabirleri yapmıştır; Şuayb'in gözü amadır; Davut, mucize gösterip elinde demiri ezmiştir; Süleyman her dili bilirdi; Allah, İsa'yı göge kaldırılmıştır; kiyamete yakın Mehdi zuhur edecektir.

Eşi Muzaffer Çağlayan'ın şiirini cevapsız bırakmayan Ayşe Çağlayan⁷ şiirinde önceleri "Adem ekmel oldu var anla böyle" tek ayağını kullanmış, sonra "...kilindi, ...oluptur, ...soruptur" şeklinde üç değişik döner ayak kullanmıştır. Şiir on bir hecelidir.

Ayşe Çağlayan, Muzaffer Çağlayan'ın sorularına cevap verdikten sonra diğer peygamberlerin hayatlarında, mücadelelerinde ve mucizelerinde Hazret-i Muhammed'in ruhunun var olduğunu işaret eder.

1. Melekler, Adem'e secde etti.
2. Nurdan kalem, ilk satıra "Kâinatın rabbi Allah" yazdı.
3. İkinci satıra Ahmet yazıldı.
4. Cennetten kovulan Adem'e, Muhammed Mustafa (SAV) şefaat etti.
5. Adem'den, İdris'ten, Muhammed Mustafa'nın nişanesi göründü.
6. Allah ona çok garip sır verdi, kadri yüce idi ve mümtaz kilindi.
7. Nuh'un gemisini yaptıran, İbrahim'le ateşe giren, İsmail ve İshak'ın dilinde kelâm olan, Yakup'la çile çeken, Zekeriya ile büşkida biçilen, Yusuf'la kuyuya giren, rüyasında gördüğü gibi kırk yıl çile çekip melikli-

⁷ Ayşe Çağlayan, Âşık Muzaffer Çağlayan'ın eşidir. 1939'da Kadırlı'nın Dikirli köyünde doğmuştur. Hoca adıyla tanınan Ömer Güngören'in kızıdır. İlkokul mezunu ve üç çocuk sahibidir. Yedi yaşında şire başlayan Ayşe'nin irticili kuvvetlidir. Yurdun çeşitli yörelerinde yapılan şenlik ve törenlere katılmış, ödüller almıştır. Şiirlerinde Ayşe, Ayşe Çağlayan, çağlayan mahlasını kullanmaktadır. Ustası Hazım Demirci'dir. Kendisinin çrağı da Fatih Kahraman'dır.

ge yükselen, Şuayb'la âmâ olan, Musa'yla çobanlık yapıp asasıyla mucizeler gösteren, Davut'la demirler eriten, Süleyman'la cinlere Kudüs tapınağını yapmış; Nemî Suresinde vasıfları anlatılan, aşkına kâinatın yaratıldığı Hazret-i Muhammed'in ruhudur. Muhammed, alemin sertacıdır, doğunca kötülükler silinmiştir. O, ezelden ebede şefi kılınmıştır.

Feymanî'nin⁸ cevabı da Özbahar gibi divanla olmuştur. Şiir, 8-7=15 hecelidir ve "... günden haber sor bize" döner ayaklıdır. Şiirin bir özelliği de zincirleme divan olmasıdır.

Feymanî'nin konuya yaklaşımı ise şu şekildedir:

1. Allah, kâinatı "kün" emriyle var etti.
2. Bezm-i elestte âlemi nurla aydınlattı.
3. Habib-i kibriya, Ahmed ü Muhtar olan Peygamberimiz âlemin nûrudur.
4. Adem'i ve Havva'yı yarattı.
5. İnsan ebedî âlemden, fani âleme geldi.
6. İnsan fani âlemde, ebedî âlemdeki yerini hazırlar ve orada, bu âlemde yaptığı kaliba girer.
7. İnsanın niçin yaratıldığı ve ruhun bedende yer alması bir sırdır. Gerçek insan bu sırları idrak ederek yaşıar.
8. Yaratıldıklarını idrak edemeyen şeytan ve cin varlıklarını ibret içinidir.
9. İnsan, Yaradan'ın huzuruna alnı ak çababilmesi için, kini ve fitneliği bırakmah, nefsine tabi olmamalıdır.
10. Gerçek âşık belâ mülküni özleyerek ruhunu ve tenini öldürür, halden hale girer.

⁸ Feymanî'nin asıl adı Osman Taşkaya'dır. 1942'de Kadırlı'nın Azaph köyünde doğmuştur. Van'ın Engelur köyü Hallac aşiretinden olan babası Mehmet, 1914'te köyünden ayrılp uzun meşakkatlerle Kadırlı'ye gelir. Annesi Pınarbaşı'nın Potuklu köyünde yaşayan Avşarlarından Hüsnîye'dir. İlkokulu köyünde okuyan Osman tâhsilini ilerletmemiş, 1962'de askere gitmiş (Burhaniye-Balıkesir), 1964'te terhis olmustur (Malkara). Köyünde çobanlık ve çiftçilik yapan Osman, 1968'de Âşık Hazım Demirci'nin kızı Fatma Hanımla evlenmiştir. Eşi Fatma Hanım da âşık olup, şiirlerinde kendi adını kullanmaktadır. Bir kız dört çocuk sahibidir.

Şiir yazmaya 8-9 yaşlarında başlayan Osman, önceleri Çoban Osman, Çoban mahlasını kullanmıştır. Rüyasında kendisine bir pirin "Feymanî" diye hitap etmesinden sonra bu mahlası tercih etmiştir. sazi ve irticalı olan Feymanî, sanat ve kişilik yönünden bugün, Türkiye'nin en seçkin âşıklarından biridir.

Muzaffer Çağlayan'ın sorularına bu şekilde karşılık veren âşiklerin, konuya yaklaşımıları şöyledir:

- *Allah, "kün" emriyle kâinatı yarattı. (Feymanî)
- *Bezm-i eleste âlemi nurla aydınlattı. (Feymanî)
- *Peygamberimiz, ezelde âlemin nuru olarak yaratılmıştır. (Feymanî)
- *Allah, yaratığı insanda tecelli etti. (Özbahar)
- *Kâinat Hazret-i Muhammed'in aşkına yaratılmıştır. (Özbahar)
- *Allah, önce levh-i kalemi / levh-i mahfuzu yarattı. (Özbahar, Şîhîoğlu, Fidanî)
- *Levh-i kalem, önce Bismillah sonra Resulullah'ın adını yazmıştır. (Özbahar, Şîhîoğlu); Fidanî, Levh-i kalem önce "Kâinatın rabbi Allah", sonra Ahmed adını yazdı (Ayşe Çağlayan)
- *Allah, topraktan Adem'i yaratmıştır. (Özbahar, Şîhîoğlu, Fidanî, Ayşe Çağlayan, Feymanî)
- *Adem'e bütün melekler secede etmiştir. (Özbahar, Şîhîoğlu, Ayşe Çağlayan)
- *Adem, yasak meyve yüzünden Havva ile birlikte cennetten kovuldu, böylelikle insan ebedî âlemden fani âleme gelmiştir. (Özbahar, Feymanî)
- *Adem yeryüzünde iki yüz yıl Havva'dan ayrı kalmıştır. (Özbahar)
- *Allah'tan af dileyen Adem'e Hz. Muhammed şefaat etmiştir. (Fidanî, Ayşe Çağlayan)
- *Adem'in alındıktaki nur, muhtelif peygamberlerde nişane taşıyarak Hazret-i Muhammed'e ulaşır. (Özbahar, Şîhîoğlu, Fidanî, Ayşe Çağlayan)
- *Kutsal nur peygamberleri dolaşırken bu arada onların başından türlü olaylar geçer. Hz. Muhammed, bütün peygamberlerde çile, sabır ve mücadele şeklinde temsil edilmiştir.
- Şit* : (Özbahar : Sadece ismi geçer.)
- İdris* : (Özbahar, Şîhîoğlu : Sadece ismi geçer.),
- Nuh* : (Özbahar, Şîhîoğlu, Ayşe Çağlayan : Yaptığı gemiden bahsedilir.)

İbrahim : (Özbahar : Sadece ismi geçer.), (Şihlioğlu, Fidanî, Ayşe Çağlayan : Nemrut'un ateşinde yanmamıştır.)

Ismail : (Özbahar, Ayşe Çağlayan: Sadece ismi geçer.), (Şihlioğlu: Yüzü nurludur.)

Ishak : (Özbahar, Ayşe Çağlayan : Sadece ismi geçer.), (Şihlioğlu: Yüzü nurludur.)

Yakup : (Özbahar), (Şihlioğlu: Akittiği gözyaşlarıyla ve gösterdiği sırıla Yusuf'una kavuşmuştur.), (Ayşe Çağlayan : Yusuf'u için çile çekmiştir.)

Yusuf : (Özbahar), (Şihlioğlu, Ayşe Çağlayan : Kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, Misir'a sultan olmuştur.), (Fidanî : Misir'da Züleyha'nın kaldığı kara yüzünden zindana atılmış orada, sahib rüya tabirleri yapmıştır.)

Musa : (Özbahar: Tur-ı Sina ve asası konu edilir.), (Şihlioğlu, Ayşe Çağlayan: Asasıyla mucize göstermiş, koyun çobanlığı yapmıştır.)

Şuayb : (Özbahar, Şihlioğlu, Fidanî, Ayşe Çağlayan : Âmâ olusundan söz edilir.),

Davut : (Özbahar, Ayşe Çağlayan : Demiri ezmesi anlatılır.), (Şihlioğlu, Fidanî : Demir ezip onunla türlü aletler yapmıştır.)

Süleyman : (Özbahar: Beytü'l-Mukaddes'i yaptığı ve bitimine kırk gün kala vefat ettiği anlatılır.), (Fidanî : Her dili bilirdi.), (Ayşe Çağlayan : Cinlere Kudüs'teki tapınağı yaptırmıştır.)

Zekeriya : (Şihlioğlu, Ayşe Çağlayan : Ağaç kovuğunda hizarla biçilmiştir.)

İsa : (Özbahar: Hazret-i Muhammed'e ümmet olmak için yalvarma-ri karşılığı Hakk'ın onu göklere çıkardığı inancı dile getirilir.), (Şihlioğlu, Fidanî : Hak izni ile göge çekilmiştir.)

Peygamberlerin bütün bu çileleri ve gösterdikleri mucizeleri, aşkına kainatın yaratıldığı Hazret-i Muhammed'in ruhu için yerine getirmiştir. Muhammed, alemin sertacidir, doğunca kötüükler silinmiştir. O, ezelden ebede şefi kılınmıştır.

Ele alınan peygamberler içinde en fazla Nuh, İbrahim, Yakup, Yusuf, Musa, Şuayb, Davut, Süleyman, İsa gelir ve hemen hemen aynı özellikleyle yad edilmişlerdir.

Feymanî, konuya, kısmen diğer âşıklardan farklı yaklaşmıştır.

Feymanî, devir nazariyesinden hareket ederek, kâinattaki her şeyin Allah ve Allah'tan olduğunun farkındadır. Var olmak; nefsi körletmek, dünyaya ait nesnelerden el çekmek, ruhu zenginleştirmek ve olgunlaşmak içindir. Gerçek âşıklar, ezeli ve ebedin ne olduğunu bilen ve bu aşkıla yaşayan kişilerdir.

Sonuç:

Mektup şiirleri ve Adanalı âşıkların dini ve tasavvufi tarzda ortaya koydukları örnekleri değerlendirmeye çalıştığımız bu çalışma bizleri şu sonuca götürmüştür.

1. Âşık Edebiyatında zaman zaman karşımıza çıkan mektup şiirler, âşıkların içinde bulundukları ruh hallerini, arzularını, düşüncelerini, inançlarını, kültür seviyelerini, özel durumlarını yansıtması bakımından edebiyat araştırmacıları için önemli kaynak niteliğindedir.
2. Âşikdar, nasıl ki, toplum karşısında birbirlerini siygaya çekiyorlarسا, bunu, bir bakıma mektup şiirleriyle de yerine getirmektedirler. Bilhassa 30-40 yıl içerisinde daha sık karşımıza çıkan bu uygulamalarda, konu birliğine sadık kalmakla beraber, cevap veren âşığın aynı ayakla karşılık vermesi şart değildir.
3. Mektup şiirlerin âşık karşılaşmalarındaki örneklerden bir başka farkı da; âşığın sözlerine ve sorularına daha geniş zaman içerisinde cevap verdiği için, teknik ve anlam yönünden daha başarılı olmalarıdır.
4. Adanalı âşıkların dini ve tasavvufi konulu mektup şiirleri örneğinde de görüleceği üzere, günümüzde âşığın beslendiği kültür kaynaklarının başında hâlâ dini konuların ağırlıkta olması dikkat çekicidir. Âşıklar, geçmişe ait dini ve tarihi olayları, kişilere ait hususları bilmeyi kendileri için zaruri görmektedir. Bir bakıma, bunları bilmek güçlü âşık olmanın da vecibelerindendir.

METİNLER
Muzaffer Çağlayan

1. Adem'in cismini topraktan ilah
Yarattı ol Gani yüce padişah
Emretti Kur'an'da sevap ve günah
Adem neden ekmel oldu bildin mi

2. Tekvin sıfatıyla yoktan var etti
Kendi varlığından kudret bahşetti
Cennetinde onu has mihman etti
Bu ters düşen teoriyi bildin mi

3. Ademde göründü o bahr-i mevcut
Ayrır onları ol yevm-i mevcut
Kim için eyledi melekler sücüt
Adem neden ekmel oldu bildin mi

4. Nurdan kalem ilk satra ne yazdı
İkinci satırı hangi vaazdı
Bu yazıyı hangi levh üzre kazdı
Adem neden ekmel oldu bildin mi

5. Zillet işleyince Adem babamız
Ondan ayrı düştü Havva anamız
İki yüz yıl ağlayınca yalımız
Ona şefkat kimden oldu bildin mi

6. Adem'den, İdris'ten kimdi görünen
Kimdi onun dergâhında sürünen
Aslı kimdi ayrı kisve bürünen
Adem neden ekmel oldu bildin mi

7. Nuh'un tufanunda seyir eyledi
İndi aşkin deryasını boyladı
Perde arkasından kendi söyledi
Adem neden ekmel oldu bildin mi

8. İbrahim adıyla oda atılan
Çeşitli sıfatla derde katılan
Hakk'ın emri ile nardan kurtulan
Adem neden ekmele oldu bildin mi
9. İsmail, İshak'tan başka sıfatla
Görünüp kaybolan Hak olan Hak'la
Yakup Zekeriya ol paki pakla
Adem neden ekmele oldu bildin mi
10. Yusuf ile kuyulara atılan
Köle diye kervanlara satılan
Züleyha'nn tuzağına tutulan
Adem neden ekmele oldu bildin mi
11. Zindandan kurtulup melik oluşu
Kimin hürmetine idi buluşu
Kırk yıl sonra kimdi rüya sorusu
Adem neden ekmele oldu bildin mi
12. Şuayb'in gözleri olmuştu âmâ
Dergâha yüz tuttu ol kadr-i Bâlâ
Kimdir kâinatta âlâdan âlâ
Adem neden ekmele oldu bildin mi
13. Şuayb'a çoban olmuştu Musa
Onun elindeydi hikmetli asa
Kimin hürmetine oldu ejderha
Adem neden ekmele oldu bildin mi
14. Göründü Davut'ta hikmetullahı
Kimdi ona veren Kudretullahı
Sıcak demir zurhı yaktı billahi
Adem neden ekmele oldu bildin mi
15. Onun sırrı ile koca Süleyman
Asaya dayanıp kaldı ne zaman
Kamu dile âgâh olurdu ayan
Adem neden ekmele oldu bildin mi

16. Ne için İsa'yı göklere ağıdı
 Acaib sırla yağmurla yağıdı
 Kendileri fakir kalpleri baydı
 Adem neden ekmel oldu bildin mi

17. Mehdi'yi sorsalar ne dersin aceb
 Ona ne buyurdu Fahr-i kâinat
 Bütün âlem Hakk'a eder itaat
 Adem neden ekmel oldu bildin mi

18. İlk yaratık neydi sordun mu onu
 Yıllar önce halk eyledi ol Gani
 Üzerinde kurdu türlü elvanı
 Adem neden ekmel oldu bildin mi

19. MUZAFFER ÇAĞLAYAN söyledi bunu
 Allah cümle ile esirge onu
 İnşallah mahşerde görürüzseni
 Adem neden ekmel oldu bildin mi

CEVAPLAR

Mustafa Özbahar

1. Adem'in aslı toprak bu toprak bir sırla yükü
 Nas deyip gelip geçme bu ademde ne hal var
 Varlığımız gerçekten çözülmeyen sırları
 Bazısı gerçek hayat bazısında hayâl var
2. Azrail toprak alıp ol cennete koşmuştu
 O toprak balık olup ademe dönüşmüştü
 "Min salsañ kelfahhar" fırınunda pişmişti
 Var oluşu bir halef onun için ikbal var
3. Yarattığı ademde tecelli etti ilah
 Hak emri secde etti ona bütün ferîstah
 Bir meyve gösterildi dediler yeme günah
 Adem bir safiyullah onda noksan ihmâl var

4. Cennette hayat sonsuz ona kimler ne derdi
Yasak meyveden yedi kader köşküne girdi
Çıkarıldı cennetten fani dünyaya erdi
İki yüzyıl Havva'dan ayrı düşen kural var
5. Hazret-i Muhammed'in nurunu taşıyordu
Havva'dan ayrı kalmış yıkılmış yaşıyordu
Havva'dan Adem için ağlayıp koşuyordu
Elemi göğüsleyen dayanıklı mecal var
6. Geldi yalan dünyaya bir ayrılık göçünde
Konuklar teşrif etsin kapıları açın da
Her nasın sikletinin varlığının içinde
Yüz altmış sekiz milyon kilometre bir yol var
7. Bu yolda bir yolcu var hedefine ulaşır
Otuz bir saniyede bu yola hep dolaşır
Hak Adem'de tecelli o Adem Hakk'ı taşıır
Onun için Adem'de erişilmez ekmel var
8. Adem'in alındıktaki o nur erdi Mim'e dek
Nebilerde dolaştı açık gizli ve tek tek
O nur onu taşıdı severek isteyerek
O nur Allah'ın nuru onda ebed ezel var
9. Bir kelam-ı kibar var o da levlâke levlâk
Mim aşkına var oldu büsbütün evren el-hak
Ademin var oluşu bir kudsiyet muhakkak
Bu nasın yolun kesen bir haram bir helâl var
10. Ademler halifedir irşat değil hepisi
Bazı meyyalı haram yoktur nefsin korkusu
Adem ehl-i cihatır yenebilmiş nefisi
Adem-i şahsiyette içtimâî icmal var
11. Kutsal nur Şît'ten sonra İdris'e İbrahim'e hem
Söz uzar bitmek bilmez hepsini bir bir dersem
Otursam bir kenara Nuh gemisin seyretsem
Dağları yutmuş olan dehşet veren bir göl var

12. İsmail İshak Yakup Yusuf bunlar nebi zat
Musa Tur-ı Sina'da asası bir mucizat
O Şuayb bir âmâdîr ona açık kâinat
Göz gerek değil ona aldıkları sinyal var
13. Mühür Süleyman'dadır sahibi yüce mabud
Demiri tuttu ezdi piri demirci Davud
Onlarla beraberdi nur-ı ilahî Mahmud
Bunlar birer gerçektir sanma pay-ı masal var
14. O Beytü'l-Mukaddes'i kurdu Sultan Süleyman
İnşaat bitimine kırk gün kala bir zaman
Dayandı asasına ecel eriştî heman
Teslim oldu dostuna ne makam ne de mal var
15. İsa ümmet-i Mahmud olmak için yalvardı
Hep böyle dua etti Mevlâsına yakardı
Duası oldu kabul Hâk göklere çıkardı
Bunun için desise serencamu ikmal var
16. Mehdi'yi sormuşlardı dedi sahib-i ümmet
Babası Abdullah'tır onun adı Muhammed
Demedi ki o benim bize ermedi himmet
Ne kırmızı ne siyah ne de pembe ne al var
17. Var oldu levh-i kalem onu var etti Allah
İlk yazdığı satırlar Besmele-i Bismillah
Lâlîheillallah Muhammed Resulullah
Bu kaynak Kur'an'dadır bize bir intikal var
18. Sözüm kesmek isterim bu yetişir sanırım
Lafzımda hata varsa korkarım utanırım
Muzaffer Çağlayan'ı çok yakından tanırım
Onun da sinesinde bir aşk-ı Hak kutsal var
19. ÖZBAHAR'ım coşunca söyleş merd ü merdane
Tellerim avaz verir kılavuzu perdane
Aşkıma ışık tutan Mim Ha Mim Dal dürdane
Sazımın sadasında Allah-ı Zülcelâl var

Şıhlioğlu

1. Adem'in aslı da toprak çamurdu
Hakk'ın emri ile melek yuğurdu
Şekil ile hem zatında ruh verdi
Adem Hak özünde ondan ekmeldir
2. Cansızca can kattı yoktan yarattı
Kuvvetinden vücut buldu var etti
Cennetine konak etti yar etti
Adem Hak izinde ondan ekmeldir
3. Yok iken var oldu elbette mevcut
Ervah-i ezelde olmuştu mevcut
Melekler Adem'e ettiler süçüt
Adem Hak gözünde ondan ekmeldir
4. Kalemle evvelâ yazdı Bismillah
İkinci kelamı ol Resulullah
Kader ile Ahmet kazdırıldı Allah
Adem Hak sözünde ondan ekmeldir
5. Yasak meyve yendi işler değişti
Cennetten çıkmaya bu da bir iştı
Arafat denilen yerde kavuştu
Duada tezinde ondan ekmeldir
6. Adem'de İdris'te görünen Resul
İbrahim İsmail buldu velhasıl
Kendi insandı ya nur idi asıl
Adem niyazında ondan ekmeldir
7. Nuh'a gem'emri verdiren kendi
Ummana gemiyi südüren kendi
Perde arkasında durdurulan kendi
Adem Hak yüzünde ondan ekmeldir
8. Nemrut İbrahim'i attı ateşe
Gayreti çabası hep gitti boşça
İbrahim bu işte galip savaşa
Nar söndüğü yeri göle dönüştü

9. Gayet doğru yoldur Resul'ün izi
İsmail İshak'ın nurludur yüzü
Zekerya Yakub'a ederken nazi
Hizar onu tam ikiye bıçmıştı
10. Kardeşi Yusuf'u kuyuya attı
Kaderi Misir'da zindanda yattı
Züleyha'nın sabrı tükendi bitti
Gözünün yaşları sele dönüştü
11. Zindandan kurtulup sultan olmuştu
Yakub gözyaşıyla öyle bulmuştu
Kırk yılda rüyası sahilrlenmişti
Aci günler gayı bala dönüştü
12. Şuayib âmâydı çekmedi yası
Hakk'ın rızasında onun hevesi
Yüce Allah âlâların âlesi
İnananlar istikbâle dönüştü
13. Musa çoban olup koyun güderdi
Gayesi Hak emri hizmet ederdi
Mucizeyle asa yılan yudardı
Asa türlü türlü hale dönüştü
14. Davud'un yumruğu demir ezerdi
Kuvvetini Hak Taala verirdi
Şekillenir türlü zarhlar örerdî
Kızgın demir ince tele dönüştü
15. Bahsedeyim Süleyman'ın halinden
O bilirdi her mahlukun dilinden
Öldü asa düşmemiştî elinden
Bu sırra da âğâh olmamız gerek
16. İsa Hâk izniyle göge çekildi
Bulutlar karıştı yağmur döküldü
Gönlü zengin olan Allah'ı buldu
Biz de Hâk rızasın bulmamız gerek

17. Mustafa'dan ol Mehdi'nin yapısı
Hakk'ın Resul'üne varır kapısı
Muhammed'in hürmetine hepisi
Burayı anlayıp bilmemiz gerek
18. İlk yaratık ise levh-i mahfuzdur
Kaç yıl önce desek belki çok azdır
Dünyanın üzeri elvanı arzdır
Şüpheyi gönülden silmemiz gerek
19. ŞİHLOĞLU'yum Hakk'ı bırakmam dilden
Bağlandım Resul'e içten gönülden
Söz verdim Allah'a ruhu ezelden
Bu ahd ü vefada kalmamız gerek

Fidanî

1. Adını söyleyen Hakk'ın sesidir
İnsan kainatın mucizesidir
Şu fani dünyanın halifesidir
Adem ondan ekmel olmuştur hocam
2. Her şeyi yaratan ol yaratıcı
Onun külli şeye yetişir gücü
Adam var cennette başların tacı
Bu hassa Mevlâ'dan gelmiştir hocam
3. Adem'i topraktan insan eylesdi
Her canlıya öleceğin söyledi
Melekler Adem'e secdे eylesdi
Çünkü emr-i Hak'tan almıştır hocam
4. Levh-i kalem ilk kez Besmele yazdı
İkincisi Muhammed'i vaazdı
Bu yazıyı levh-i kaderle yazdı
Hangi kudret bunu silmiştir hocam
5. Cennette yasaklı meyveden yedi
Allah da onları dünyaya kovdu
Adem Habib'ine bağışla dedi
Şefkat Muhammed'den gelmiştir hocam

6. Adem'de İdris'te görünen de O
Hakk'ın dergâhında sürünen de O
Ashı nudur insan görünen de O
Onu rahmet için salmuştur hocam
7. Ayeti alırken var idi hail
Öğrenip şüphesi olup tur zail
Arada vasita olan Cebrail
Muhammed'e hayran kalmıştır hocam
8. İbrahim'i Nemrut ateşe attı
Mevlâsını ateşlerle zikretti
Allah ateşini gülistan etti
Halil'i çiçekler yolmuştur hocam
9. Bütün insan başka başka sıfatta
Benzemez parmakta şekilde hatta
Bütün peygamberler ashında pakta
Onlar Mevlâşından bulmuştur hocam
10. Yusuf'un olduğu kuyu çok dardı
Kervancılar gelip ordan çıkardı
Yusuf'un gönlünde Hak aşkı vardı
Züleyha karayı çalmıştır hocam
11. Yakub hürmetine yüzüne baktı
Zindan dostlarıyla çileler çekti
Yorduğu rüyalar hep doğru çıktı
Biri kalmış biri ölmüştür hocam
12. Şuayib'in gözü vermezdi zahmet
Kadri gayet yüce cenab-ı Ahmet
Muhammed Mustafa âleme rahmet
Kâinatın yüzü gülmüştür hocam
13. Allah dostlarına çok hassa verir
Peygamberler mucizeler gösterir
Gerçek karşısında yalanlar erir
Sihirler asadan yılmıştır hocam

14. Davud Peygamber de bir er oğlu er
Mucize gösterip demiri ezer
Zebur'un sahibi büyük peygamber
O da Hak aşkıyla dolmuştur hocam
15. Gayet güzel idi tahtının süsü
Ol Süleyman bilir her dili sesi
Onun da var idi çok mucizesi
Ecel oku bağın delmiştir hocam
16. Yahudi'nin ellerinden aldırdı
Mevlâ İsa'sını göçe kaldırdı
Yahudiler o Yuda'yı öldürdü
Yuda'nın rengi de solmuştur hocam
17. Mehdi'yi sorarsan gelecek derim
Yolu Hak yoludur Mevlâmız kerim
Mehdi de der Muhammed'dir pederim
Müsâlumanlar rehber bilmıştır hocam
18. İlk yaratık levh-i mahfuz bilirim
Doğru söze hemen ikna olurum
Ben herseyden nasibimi alırı
Mevlâ'yı zikreden dilmişdir hocam
19. Diliyorum cennet olsun yerimiz
Hakk'a kurban adarımız serimiz
Şefaat eylesin Peygamberimiz
FİDANI insandır dalmıştır hocam

Ayşe Çağlayan

1. Elbet toprak idi Adem'in cismi
Yaratıldı oldu hem Adem ismi
Kudret ilahîden yazıldı resmi
Adem ekmel oldu var anla böyle
2. Tekvin sıfatıyla vücut şehrini
Var etti topraktan verdi mihrini
Ruh verdi içine çekti kahrını
Adem ekmel oldu var anla böyle

3. İşte ters düşüyor bu iki usul
Vücudu var etti ruh verdi vusul
Adem bu ikiden olmuştur hasıl
Adem ekmel oldu var anla böyle
4. Esmaları bildi hem cevap verdi
İndi derinlere ruhunu sardı
Melekler hürmetle secdeye vardi
Adem ekmel oldu var anla böyle
5. Nurdan kalem ilk satırı yazınca
Kâinatın Rabbi Allah deyince
İkinci satırı Ahmet yazınca
Adem ekmel oldu var anla böyle
6. Zillet yaptı Adem Hak'tan sürüldü
Onun gönlüne bir ilham verildi
Muhammed Mustafa şefi olundu
Adem ekmel oldu var anla böyle
7. Adem'den İdris'ten göründü Habib
Muhammed Mustafa'ya oldu nasib
Allah ona sır vermişti çok garib
Kadri yüce idi mümtaz kılındı
8. Nuh'un gemisini yaptırandı O
Sapmışları Hakk'a yaptırandı O
Perdeden sözleri yaptırandı O
Muhammed Mustafa çok yad olundu
9. İbrahim adıyla oda girmişi
Allah ona bin bir nusret vermişti
Hürmeti Mustafa onu sarmıştı
Bilinmeyen esrar onda bulundu
10. Muhammed, İsmail-İshak'ın sözü
Ak olmuştı gayet onların yüzü
Yakup Zekeriya çok çekti nazi
Birin bıçkı bıçtı bir'ölü bulundu

11. Ahmed Yusuf ile kuyuya girdi
Köle diye Mısır iline vardi
Züleyha içinde Hak sabır verdi
Zindanlarda onun kalbi delindi
12. Hürmeti Mustafa kurtardı onu
Onu melik yaptı ol yüce Gani
Kırk yıl sonra yor dediler rüyayı
Kardeşleri ağlar gözler silindi
13. Hak, onun hakkında hem levlâk dedi
İşte o ademin sülbünden idi
Cennette ismiyle ismini kodu
Ezelden ebede şefi bilindi
14. Muhammed âleme sertac olundu
Onun ile sırr-ı âlem bilindi
O doğunca kötülükler silindi
Adem onun için ekmel olupztur
15. Onun nuru gitti Şuayb gözünden
Âmâ oldu geçti kendi özünden
Kâinat âlâsı Ahmet yüzünden
Onun kadri ancak Allah biliptir
16. Musa çoban oldu onun aşkına
Gayesi hizmet etmek idi düşküne
Ejderha oturdu mahcet köşküne
Asa onun dergâhına dalıptır
17. Koca Davut o demiri eritti
Onun hürmetine zırhı var etti
Kendini bağladı yare yar etti
Muhammed nurunu candan soruptur
18. Kudüs tapınağın Sultan Süleyman
Cinlere yaptırdı bir nice zaman
Vadesi yetip de ölünce heman
Asaya dayanıp öyle duruptur

19. Hikmet-i Muhammed ona her dili
 Öğretti her ilme dedirdi beli
 Onun vasfin söyler Sure-i Nemli
 AYŞE ÇAĞLAYAN'a bu iş gariptir

Feymanî

1. Canan elinden geliriz candan haber sor bize
 Semaya seyran eyledik günden haber sor bize
 Gelecektен haber vermek ehl-i keramet işi
 Bugünü gördük yaşadık dünden haber sor bize
2. Dünden gösterdi bu günü rüya ile her gece
 İlmi ledün bilmeyenler mâniyâ der bilmecе
 Ak üstüne kara yazıp okumadım bir gece
 Çoktan "feyekün" olmuşuz "kün"den haber sor bize
3. "Kün" emriyle sevdigi kudretiyle var etti
 Âleme şem ü şemadır bir kandile nur etti
 Ol Habib-i kibriya'yı Ahmed ü Muhtar etti
 Levh-i kalem esrandır "nun"dan haber sor bize
4. Nundan nuru halkeyledi bezm-i elest mekânıdır
 O âlem ruhlar âlemi bir uluca meydandır
 O diyarda umman zerre, burda zerre ummandır
 Milyarca yıl bir saniye andan haber sor bize
5. O anda düştük türaba orda çektil çok çile
 Şireyi lezzet olarak evvel uğradık dile
 Adem'in şekil ü cismine girdik nebatat ile
 Gidadan hayatı döndük kandan haber sor bize
6. Kan ile girdik ademin cisminde şekil alındı
 İntikal edip Havva'yı nice hayrete salındı
 Dokuz ay dokuz saat ki misafir etti kaldı
 Kalesi et suru kemik handan haber sor bize
7. Biz o handa yaşar iken ne ah ne de vah vardı
 O diyarda alem meçhul başka bir sabah vardı
 Orda ne hayır ne sevap ne şer ne günah vardı
 Menzil uzak mekân yakın yönden haber sor bize

8. Öyle bir yüne geldik ki, âlem içinde âlem
Herkesin kalbi kitaptır iradesiyse kalem
On yıl yaşa yüz yıl yaşa bin yıl yaşa vesselâm
Gelen gitti giden gelmez sondań haber sor bize
9. Bu son öyle bir yolculuk muhit berzah sahası
İlk o mekânda duyulur Melekü'l-mevt nidası
Ya olur cennetten bir köşk ya cehennem gayyası
Mahşer mizan sırat nedir bundan haber sor bize
10. Bundan sonra nihayetsiz bir menzile varılır
Emr-i Barî kudretiyle cümle ruhlar dirilir
Burda yaptığın kaliba ordâ mutlak girilir
O bedenden o vücuttan tendon haber sor bize
11. O bedende o vücutta biz o tende sıri idik
Kaç bin kere İsrafil sur üflediğin dinledik
Mansur'un aşk lisaniyla Enelhakk'ı biz dedik
Şeriat tarikat nedir dinden haber sor bize
12. Dinle verdik ruha cila nice sürdük dem hayat
Kaç kere padişah olduk keç bin kere kem zevat
Gönlüm nusret zemininde yare erdi nihayet
Ya o nedir ya bu nedir senden haber sor bize
13. Senlik-beniksiz âşıklar halk içinde süflidir
Vahdet-i vuslat olanlar Burak'ı refreflidir
Melek gökte hur-ı gılman bunlar cennet ehlidir
Şeytan ateşten oldu cinden haber sor bize
14. Cin kavmine okuyunca Cin Suresin Mustafa
Kimisi rıza gösterip buldular Hâk'tan vefa
Bazısı da inanmayıp çektiler daim cefa
İnsanlara ettikleri kinden haber sor bize
15. Kin kibri kim kalbinden sildi ise sultandır
Fitne fesat olanların akibeti hüsrandır
Bu geliş gidiş içinde ömür çarkı devrandır
Ariflerin bıraktığı ünden haber sor bize

16. Ün şereftir haysiyettir kendini bilenlere
Nefsini tanımayanlar nasıl varır mahşere
Adem kalıyla sahip ruh denen şahesere
Narı nura çevirecek fenden haber sor bize
17. Fen ile fezannın sırrı aşk ehline görüldü
Vahdet ehli olanlara arz u sema dürüldü
İlk insanı ilk nebiyi düşün nerden sürüldü
Bura alışveriş mülkü önden haber sor bize
18. Önde gördük kıyametin koptuğunu üç kere
Gönül mülkünde seyrettik can gözüyle aşkâre
Tende öldük kanda öldük ruhta öldük kaç kere
Aşk burcunda şehit düştük şandan haber sor bize
19. Halden hale dolaştığım sırrı bahane idi
Belâ mülkünde yaşarken hayat şahane idi
FEYMANI olarak geldim evvel adım ne idi
Hangi sıfat nihayetim ondan haber sor bize*

* * *

* III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, Adana, 1999, s. 435-455.

Halk Şiirinde Gelin-Kaynana

Toplumun en küçük parçası olarak nitelediğimiz ailenin kurulması ve sağlıklı yaşaması, her insan için hayatı önemi haiz konuların başında gelir. Bunu önemli kılan da, ömrünün belki de en uzun bölümünü birlikte olacağlı bir başka kişiyle yaşaması gerçeğidir. Hele bu evlilik, ayrı bölge-den, aynı karakterde, ayrı kültür ve terbiye ile beslenmiş kişilerle oluşturu-lmuş bir evlilikse, birlikte mutlu bir hayat geçirmenin zorlukları daha fazla kendisini hissettirir.

Bunun yanı sıra Türk aile yapısının çoğunda, baba, anne ve çocuklar olarak tarif ettiğimiz aile üzerinden farklı olarak bir de evde dede ve ba-banne / anneannenin bulunması söz konusudur. Bu da, ilerleyen zaman içerisinde, gün boyu evde birbiriyile yaşamaya mecbur olan gelinle ve evin önceki fertleri arasında çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına yol açar. Ge-çimsizlik kayınbaba/gelinden ziyade, kaynana/gelin arasında olur.

Biz bu çalışmada, konuya ilgili olarak anonim halk şiri şekillerinden olan mani ve âşık edebiyatı alanında söylemiş şiirlerden tespit edebildi-ğimiz örnekleri değerlendirmeye tabi tuttuk. Konuya Türk halk şiirinde hem de azımsanmayacak miktarda yer verilmesi, Türk ailesinin içinde bulunduğu durumunun ne boyutta olduğunu sergilemesi bakımından ol-dukça önemlidir. Gerçi günümüzde, -bilhassa şehirlerde- genç çiftler, ge-nellikle kendilerine ait bir evde, büyüklerinden ayrı olarak yaşamaktadır-lar ve bu da kısmen gelin-kaynana geçimsizliğini asgariye indirmektedir. Ne var ki, kırsal kesimlerde hâlâ büyüklerle birlikte aynı evi paylaşma, on-larla birlikte yaşama, hayatıetini sürdürmektedir. Bunun varlığı, öyle sa-nyoruz ki, gelin-kaynana geçimsizliğini devam ettirecektir.

Oğlunu evlendirmeden önce ideal bir kaynana olacağını gelini di-ğer bir kızı olarak göreceğini sık sık söyleyen kadınla, kaynanaşını annesi-nin yerine koyacağını, örnek bir gelin olacağını söyleyen kızın ifadeleri sözde kalır, kısa bir zaman sonra geçimsizlikler ortaya çıkar.

Nitekim şu manide;

*Kemer bağla beline
Şerbet verim eline
Sen gelinim olanda
Hına koyum teline*

diyen kaynana gider, yerine;

*Sokakta geziyorsun
Oğlumu üzüyorsun
Sende ne güzellik var
Maymuna benziyorsun*

diyen kaynana gelir. Aynı şekilde;

*Kaynanalar hacıdır,
Başımızın tacıdır.*

diyen gelin, zamanla kaynanaşına;

*Gelinler mor çekktör
Hep sözleri gerektir*

*Kaynanalar yalandır
Hep sözleri yalandır¹*

demeye başlar. Kimi zaman *gelin-kaynana* sürtüşmesi düzgülere de konu olmuştur.

*Kulhüvallahü Ehad
Kaynanamın başı sakat
Kaynanamdan ayrılarsam
Oh ne rahat oh ne rahat*

*Kulhüvallahü Ehad
Kaynanasız evler rahat*

Gelin açısından *kayımbaba* için bir şikayet söz konusu değildir.

*Yar gill takip teline
Elin vurup beline
Koy sağ olsun kaynata
Hürmet eder geline*

¹ Şevket BEYSANOĞLU, Diyarbakır Folkloru, Diyarbakır, 1943, s. 238.

Bu gerçekler bilindiği için, düğünlerde eğlence sırasında kaynanaya halk;

<i>Kaynanası geline</i>	<i>Misri öğdüm attım</i>
<i>Değneğinle buyurma</i>	<i>Kapıda feriklere</i>
<i>Her yaptığım kusuru</i>	<i>Cahil gelinciğini</i>
<i>Kaynanaya duyurma</i>	<i>Koşma ağır işlere</i>

*O güzel gelinime
Münafıklık eyleme
Evde söylenen sözü
Mahallede söyleme*

şeklinde, geline de;

<i>Kalk sabahтан a gelin</i>	<i>Kapısının önünde</i>
<i>Süpür evin tozunu</i>	<i>Bak kuyuya kuyuya</i>
<i>Sakan iki eyleme</i>	<i>Kaynanan çekişende</i>
<i>Kaynananın sözünü</i>	<i>Al gülğümü git suy</i>

*Bu gelinin adı Fatma
Kaşları var çatma çatma
Darılık sofradan kalkma
Kaynananın döşeğini
Pat diye yere atmaa²*

diyerek öğütler verir.

Gelin-kaynana manileri, genellikle müstakil olarak ortaya konulmuşlardır. Bunun yanında karşılıklı söylenmiş gelin-kaynana manileri de yok değildir. Biz örnek olması bakımından Kastamonu yöresinde söylenen manileri kaydediyoruz.

<i>Kaynana</i>	<i>Gelin</i>
<i>Kayinnayım bakarım</i>	<i>Hersey yaparsın kaynana</i>
<i>Kız görmeğe çıkarım</i>	<i>Beşli takarsın kaynana</i>
<i>Eğer kız beğenirsem</i>	<i>Daha kırkım çıkmadan</i>
<i>İki beşli takarım</i>	<i>Başa kakarsın kaynana</i>
<i>Gelin kırkın dolmadı</i>	<i>Gelme benim odama</i>
<i>Böyle hilaf olmadı</i>	<i>Karışma benim modama</i>

² Ragip MEMİŞOĞLU, *Köy Düğünlerinde Gelin-Kaynana Türküleri*, Türk Folkloru, C. IV, S. 41, 12.1982, s.17.

<i>Kaynananla uğraşma Daha kinan solmadı</i>	<i>Sağlarını yolarım Gözükürüm adama</i>
<i>Seni evden atdurun Altunları satdurun Akşam oğlun gelince Sana dayak atdurun</i>	<i>Oğlun bensiz yamatmaz Altınları satamaz Ben oğlunu kandırdım Bana dayak atamaz</i>
<i>Seni düzenci seni Hani severdin beni Dilin tut hanım gelin Bu evde komam seni</i>	<i>Evinin önünde arı Entari giymiş sarı Sen beni eve koyma Paçası boklu kari</i>
<i>Gel enne deyve bana Kanım kaynasmın sana Böyle durgun durulmaz Oturalım yan yana</i>	<i>Tatlı söyle sözünü Sat evdeki kızımı Karışmazsan işime Öperim gül yüzünü</i>
<i>Herşeye karıştı elim Benim de durmadı dilim Hakkımı helâl ettim Kızımdan tatlı gelin</i>	<i>Canımdan biktim ana Canımı sıktım ana Hakkını helâl eyle Hatırın yıktım ana³</i>

Birbirini hor görüp beğenmememe, sopa ile tehdit etmeye kadar varan sözlere dikkat edildiğinde, iki tarafın da kendisini haklı gösterme gayreti içinde olduğu görülür. Biz, elimizdeki örneklerden hareketle gerek gelinin gerekse kaynananın birbirlerine karşı takındıkları tavırları tespit etmeye çalıştık. Bunları aşağıda gösteriyoruz.

Gelin kaynanaya karşı olumsuz tavır içindedir. Nadir de olsa (Md.13, 14, 15) olumluudur.

1. Kaynanaya kötü niyet beslenir ve beddua edilir.
2. Kaynananın ölümünü ister.
3. Kaynananın haline şükretmesi istenir.
4. Kaynanaya, oğlunun hatırlına sevgi besler.
5. Kaynanayı başka dinden olanlara, kusurlu ve kabahatli kişilere, bazi nesne ve hayvanlara benzetir.
6. Evin sözü geçenin kendisinin olacağını ima eder.

³ Ata ERDOĞDU, Kastamonu Folkloru 1, Kastamonu, 1991, s. 196-197, / Ata ERDOĞDU, Kastamonu Folkloru 2, Kastamonu, 1993, s. 159.

7. Kaynananın evde iş yapmasını ister.
8. Kocasının kendisini sevdığını söyleyerek kaynanaya nispet yapar.
9. Kaynanayı dövmekle ve kendisini aç bırakmakla tehdit eder.
10. Kaynananın kusurları başa kakılır, hakaret edilir.
11. Yaptıklarına karışılmasını istemez.
12. Kaynananın eli ve diliyle tatsızlık vermesinden şikayet edilir.
13. Kaynanadan yardım bekler.
14. Kaynana yüceltilir.
15. Kaynanadan helallik ister.

Kaynana ise, geline karşı şöyle tavır takınır:

1. Geline beddua eder.
2. Gelini bazı kişi, nesne ve hayvanlara benzetir.
3. Gelini dövmekle ve evden kovmakla tehdit eder.
4. Gelini boşatıp, oğlunu başkasıyla evlendirmek ister.
5. Gelinin varlığından rahatsız olur.
6. Oğluna serzenişte bulunur.
7. Oğlunu gelininden kıskanır.
8. Gelinle baş edemeyip, fazla dileşmek istemez.
9. Evde egemen olmak ister, geline iş buyurur, sopa ile tehdit eder..
10. Gelini töre bilmemekle, görgüsüzlükle suçlar.
11. Gelinin yemesine, içmesine, süslenmesine müdahale eder; kusularını başa kakar.
12. Kendisini ideal kaynana olarak gösterir.
13. Özeleştirici yapar.
14. Gelininden memnundur, ona helallik verir.
15. Nadiren de olsa gelinini över.

Göründüğü gibi gelin-kaynana geçimsizliği hat safhadadır. Her ikisinin birbirine olumlu yaklaşması, nadir rastlanan bir durumdur. Konuya yukarıdaki çerçeve içinde baktığımızda gelin-kaynana geçimsizliğine yol açan sebepleri ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1. Gelin ve kaynanana arasındaki nesil farkına bağlı olarak yeme-içme, ev işi, giym-kuşam ve süslenme vs. gibi hususlarda ortaya çıkan pürüzlerin giderek artması,
2. Gelin ve kaynananın aylar hatta yıllarca gün boyu birlikte kalmalarının doğurduğu sıkıntılar,
3. Kaynananın doğurup büyütüğü, bütün sevgisini verdiği oğlunu, el kızına kaptırmاسının doğurduğu olumsuz duygular ve düşünceler,

4. Her ikisinin de evin yegane hakiminin kendisi olduğu düşüncesi,
5. Kaynananın varlığından rahatsız olan gelinin bağımsız, kendine ait bir evde zevkine göre yaşama arzusu.
6. Her iki tarafın birbirine karşı anlayışsız davranışları.

İnsanların tüm güzelliklerini şirlerle ebedileştirmesi tarih boyu bütün milletlerde var olan bir gerçektir. Ama bu gibi olumsuzlukların açık yüreklikle ve ince sanat çizgileri çerçevesinde takdim edilip meseleye estetik boyut kazandırmak da galiba Türk milletine has özelliklerden biridir.

METİNLER GELİN MANİLERİ*

Gelin-kaynana geçimsizliğinin tabii sonucu olarak ortaya çıkan olmuş olan manilerdir. Çoğunluğu gelinlerin şikayetleri olarak karşımıza çıkan bu manilerde, kaynanayı kıskandırma düşüncesi, nefret ve beddua gibi huuslar görülür.

Kazandaki iç bakla
Mevlâ'm yarımi sakla
Azrail gelir isen
Önce kaynanam yokla

Canımdan biktim ana
Canını sıktım ana
Hakkını helâl eyle
Hatırın yıktım ana

Oyna hopla kaynana
Gece hortla kaynana
Oğlun beni istiyor
Çatla patla kaynana

Damda direk kaynana
Şana kürek kaynana
Oğlu eve gelende
Hamidan zirek kaynana

(şan a: yaba, ham: hepsi, zirek: becerikli)

Gelme benim odama
Karışma benim modama
Saçlarını yolarım
Gözükürüm adama

Bahçelerde lahana
Kestim koydum sahana
Seni doğuran ana
Olsun bana kaynana

Külekte vişne kaynana
At gibi işne kaynana
Oğlun beni seviyor
Mutfakta işle kaynana

* Maniler, kafiyelerinin alfabetik durumuna göre sıralanmıştır.

Bağda erik kaynana
Dişin gedik kaynana
Oğlun cerez getirmiş
Sensiz yedik kaynana

Herşey yaparsın kaynana
Beşli takarsın kaynana
Daha kırkum çıkmadan
Başa kakarsın kaynana
(*halan* : haline)

Bağda biber kaynana
Oğlun kibar kaynana
Gerdek ertesi sabah
Yat da geber kaynana

Bağda havuç kaynana
Oğlun çavuş kaynana
Ben koltuğa girdim mi
Burdan savuş kaynana

Kazanı düz koy kaynana
Suyunu süz koy kaynana
Oğlun beni seviyor
Yüreğen buz koy kaynana

Meşeye gel meşeye
Çık kaynana köşeye
Oğlunla ben yatacam
Kolonyalı döşeve

Karışma sen işime
Düşme benim peşime
Çenesi düşük kar
Vururum altın dişine

Harman yeri yarıldı
Kaynanam bana darıldı
Darlırsa darılsın
Oğlu bana sarıldı

Sandığım açam kaynana
Kefinin biçem kaynana
Benden evvel ölüür isen
Şerbetin içem kaynana

Ecelin yakın kaynana
Şükret halan kaynana
Allah'a dileğim var
Yana dilin kaynana

Bahçelerde lahana
Kiydim koydum sahana
Hiç ömrümde görmedim
Boyle gâvur kaynana

Çarşıda nohut kaynana
Oğlunu okut kaynana
Aldığı ilk maaş ile
Kefenin dokut kaynana

Ne çay kaldı ne şeker
Yağ kalmadı şişede
Sen herşeye karışma
Oturuver köşede

Aha bu kaynananın
Hiç erilmez fendine
İyi söyle a kari
Laf söyletme kendine

Ayakkabı giyerim
Topukları dar diye
Kaynanamı severim
Güzel oğlu var diye

Ekinlerin yulafi
Kaynana bilir lafi
Her nereye varırsa
Ağzında gelin lafi

Kaynanamı n'itmeli
Merdivenden itmeli
Kaynar saçın üstüne
Tavuk gibi atmalo

Suratı dürük kari
Dudağı yürük kari
Dönüveririm sırtımı
Ayağı çaruk kari

Ocak başı kemeri
Kaynanamın damarı
Tut kaynana dilini
Şimdi yersin şamarı

Kaynananın gâvuru
Canı candan ayıri
Merak etme efendim
Allah bizi kayrı

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Görümcem verem olmuş
Kaynanama darısı

Alçacık duvar başı
Yediğin bugur aşı
Teneşirde yıkansın
Kaynanamın kel başı

Kaynanam kara testi
Beni oğluna kesti
Kesti ise ne yaptı
Akşam bağırina bastı
(kesmek : aleyhine konuşmak)

Seni bunak it seni
Hani severdin beni
Sabahları yattığım
Kaynatama deme emi

Kaynanayı n'etmeli
Kaynar kazana atmalo
Yandım anam dedikçe
Altına odun atmalo

Evinin önünde arı
Entari giymiş sarı
Sen beni eve koyma
Paçası boklu kari

Kaynananın gavuru
Canı candan ayıri
Çıkmış dağlar başına
Oğlum diye bağıri

Kaynananın hırkası
İgne tutmaz yakası
Akılı dur kaynana
Yersin gelin sopası

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Küllükte bir it ölmüş
Kaynanama darısı

Kaynanam kara tazı
Ürütüyor bazı bazi
Ürdüğünde değilim
Isırır bazı bazi

Telgrafın direği
Kaynananın yüreği
Şeytan bana diyor ki
Kir başında küreği

Eve serdim kilimi
Tut kaynana dilini
Akşam oğlun gelirse
Kirar kambur belini

Yere serdim kılımi Kıs kaynana dilini Kısmaz isen dilini Niçin aldın gelini	Kaynananın metini Yılan yiye etini Üstüne dokuz mertek Ben verem diyetini (metin : başedilmez)
Duvar dibinde kazık Kaynanam öldü yazık Öldüğüne yanmam da Giden oduna yazık	Karşıda vardır gedik Olmuşsun deli hödük Oğlun şeker getirdi Sensiz oturduk yedik
Evden bir şey satamam Kaynanama atamam Kaynanam yatmayınca Ben yatağa yatamam	Kaynanayı ağlayam Çift direğe bağlayam Oğlun elinden alam Mezarlığa yollayam
İşi işe katarım Saçlarını tutarım Sen yatmama karışma Öğleyece yatarım	Sandığın açam dedim Kefinin biçem dedim Haftasına sürmeye Yerine geçem dedim
Söyle inatçı karı Ömrümde hiç görmedim Sana gelin olalı Oturup dinlenmedi	Çayırda ot yolarım Parmağımı dolارım Çok söyleme kaynana Saçlarını yolarım
Irafa tabak koydum İçine kepek koydum Kaynanamın adını Zincirli köpek koydum	Eve misafir gelince N'etceğimi şaşırırmı Kaynanamın yüzünden Yağsız hamur pişiririm
Irafa fincan koydum İçine mercan koydum Kaynanamın adını Boccikli sıçan koydum (boccik : Kuyruklu)	Irafa sahan koydum İçine tahan koydum Kaynanamın adını Kuyruklu sıçan koydum
Yediğime karışma Hasta olup şisersin	Çayı şekeri pirinci Kilitle durdurursun

İnşallah azgın karı
Sen elime düşersin

Böyle kaynanaların
Allah hüyü kurusun

Kaynananın iyisin
Derin kazın kuyusun
Yedi mertek üst üste
Varsın orda uyunsun

Kaynanam kara tarak
O da başıma batar
Kaynatam koyun iti
O da çöplükte yatar

Yük üstünde kediler
Miyav miyav dediler
İki gelin bir oldu
Kaynanayı yediler

Bahçedeki çiçekler
Yüklükteki döşekler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdağı eşekler

Kaynanalar hacıdır
Başımızın tacıdır
Çok sağ olsun kaynana
Oğluna duacidir

Ay ışığı ışiktır
Yüküm şimşir kaşıktır
Çok söyleme kaynana
Oğlun bana âşiktır

Karşı kapı kalındır
Kaynanam çok zalimdir
Ne kadar zalim olsa
Oğlu benim malımdır

Senin gibi kaynana
Yaptığını başa kor
Pişirdiğin yemeği
Git de oğlanına sor

Oğlun beni seviyor
Sarı lira veriyor
Çatla patla kaynana
Kucagina aliyor

Pişirdiğin çorbaya
Herkes kaşık karışıyor
Bu karının sözüne
Adam deli oluyor

Süt ocakta pişiyor
Pişiyor da taşıyor
Kör olası kaynanam
Oğlun beni boşuyor

Dağlar başı ışiktır
Gün dağa yaraşktır
Kaynanam beni sevmez
Oğlu bana âşiktır

Ocak başı yanlışmış
Kaynana bana darişmış
Darişsa darişsin
Oğlu bana sarılmış

Gökte yıldız yüz atmış
Allah neler yaratmış
Anası külden kömürden
Oğlunu kostak yaratmış

Ocak başında kutu İçinde çörek otu Kaynana sıçan b..u Oğlu da altın topu	Kaynananın domuzu Dolmaya katar tuzu Şimdi oğlun gelince Başa yersin topuzu
Ben sen gibi deliye Söylemem ki sözümü Her ne ederse etsin Yumuveririm gözümü	Tatlı söyle sözünü Sat evdeki kızımı Karışmazsan işime Öperim gül yüzünü
Oğlun bensiz yatamaz Altınıları satamaz Ben oğlunu kandırdım Bana dayak atamaz	Hindimin içi gülgez Bu eve düşen gülmez Kör olacak kaynanam Gelin kadrını bilmez
Yapağı dideceğiz Sözüne gideceğiz Allah çenem kırılsın Harun'u n'ideceğiz	Kapılar boyanıyor Karyolam boyanıyor Çok söyleme kaynana Efendim uyanıyor

KAYNANANIN SÖYLEDİĞİ MANİLER

Önünde işini gör İşlerime karışma Cehennemin dibine Barışmazsan barışma	Kız gelin dırdır etme Beni bırakıp gitme Vakitsiz horoz gibi Gece yarısı ötme
Kemer bağla beline Şerbet verim eline Sen gelinim olanda Hına koyum teline <i>(hına : kına)</i>	Geline bak geline Elin vurup beline Geline söz demeyin Çıkar gider eline
Allah'ım düşüverse Şu inatçı geline Elindeki odunlar Vurdurverse beline	Şu dağın ardı meşe Gün bata gölge düşe Oğlumu benden ettin Başına taşlar düşe

Gelin kırkın dolmadı Böyle hilaf olmadı Kaynananla uğraşma Daha kınan solmadı	Ben gördüm gelin hanım Herşeyin yokluğunu Sen satın alamazsun Babamın varlığını
Oğlan pazardan gelir Gög beygirin eyeri Sen yemek mi yaparsın Eteğimin kenarı	Seni düzenci seni Hani severdin beni Dilin tut hanım gelin Bu evde komam seni
Oğluma çatacağım Seni boşatacağım Sirtına tekme vurup Sokağa atacağım	Sakız gibi her yanım Sen hizmetçi ben hanım Evden kovarım seni Eğer isterse canım
Kaynanayım bakarım Kız görmeğe çıkarım Eğer kız beğenirsem İki beşli takarım	Kız ben sana ne dedim Daha ekmeğe yemedim Sabahları yattığın Kaynatana demedim
Senin gibi gelinken Hiç yorulma bilmezdim Evde erkek oldumu Hahay hahay gülmezdim	Ah Allah'ım ölüyom Ben öfkeden ölüyom Kaynanama ettiğim Gelinimden buluyom
Hatırımı yıkmayan Hiç sözümden çıkmayan Sabahleyin olunca Çağırımkla kalkmayan	Elmayı alma gelin Al yere salma gelin Evde söz sov çok olur Yüreğine salma gelin
Başı saçaklı gelin İpten kuşaklı gelin Dün geldin adam oldun Leylek bacaklı gelin	Eli elekli gelin Basma yelekli gelin Oğlunu ben doğurdum Şişe bacaklı gelin
Herşeye karıştı elim Benim de durmadı dilim Hakkını helâl ettim Kızımdan tatlı gelin	Gelin dilekli gelin Ceyran yürekli gelin Hamur yoğur çörek yap Ay şır bilekli gelin

(ceyran : geyik cinsinden bir hayvan, çörek : ekmeğ, şır : aslan)

Ay gelin gözüm gelin
İşlerim özüm gelin
Neylesin kaynanaşı
Tembeldir bizim gelin
(birce : bir, biricik)

Penceresi demir gelin
Ne buyurdum emir gelin
Oğlunu ben doğurdum
G...mü kemir gelin

Gözleri patlak gelin
Çenesi hırtlak gelin
Seni mezar kaçkını
Suratsız hortlak gelin

Köpek gibi ürüyon
A kız ne iş görüyon
Et-ekmeği olunca
Kelem gibi dürüyon
(kelem : lahana) -

Sokakta geziyorsun
Oğlumu üzüyorsun
Sende ne güzellik var
Maymuna benziyorsun

Gelin Allah aşkına
Dediğime gidiver
Eğer ekmek yok ise
Yere yazma ediver

Gelin gece kuşudur
Münafıklar başıdır
Çarşında ne var ise
Kocasına taşıdır

Başı ağrıldı herkesin
Çekişimiz bitmiyor

Anam bacım kız gelin
El'ayağı düz gelin
On iki oğul isterim
Birce tane kız gelin

Hatırım yıkamaz gelin
Sözümden çıkmaz geün
Hiç de buyruk istemez
Lafımdan çıkmaz gelin

Çürüük gelin ne dersin
Gelin değil hedersin
Yoğurda zehir koydum
Yesin yesin gebersin

Seni evden atdurun
Altunları satdurun
Akşam oğlun gelince
Sana dayak atdurun

Akıllı değil delisin
Sen de kaynana olursun
Bana ettiğlerini
Gelininden bulursun

Kız bir şey bulamazsan
Git komşudan aliver
Eğer şaşırır isen
Bir nişasta saliver

Odaya serdim hasır
Evdeki gelin kısır
Kısır olma gelinim
Kuma başına hazır

Kaleden su akıyor
Bağrımı ateş yakıyor

A kız senin bildiğin
Yanıldığına yetmiyor

Bu zamanın gelini
Sipa gibi bakıyor

Bahçe çapa istiyor
İşçi para istiyor
Düşük çeneli gelin
Çamdan sopa istiyor

Kız oğlan gelir şimdi
Kalkıp yemek pişirmez
Öyle büyük Allah ki
Senin eline düşürmez⁴

Bulgur verdim serçeye
Pisler büruk peçeye
Bizim gelin benziyor
Dağda uyuz keçiye

⁴ Gelin ve kaynana manileri için şu kaynaklar kullanılmıştır:

- Mustafa KOÇ, *Gelin-Kaynana Oyunu*, Türk Folklor Araştırmaları, III (55), 2. 1954, s. 868.
 Hesen GASIMOV, *Bayatilar*, Bakı, 1960, s.109-120.
 Muhsin KÖKTÜRK, *Yozgat Manilerinde Yergi*, Türk Folklor Araştırmaları, XIV (276), 7. 1972, s. 6373.
 Doğan KAYA, *Sivas'ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler*, Türk Folklor Araştırmaları, XIV (279), 10. 1979, s. 6459.
 Necati DEMİR, *Ordu Manileri*, Erzurum, 1987 (Basılmış Lisans Tezi).
 Nimetullah HAFIZ, *Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Priştine, 1985, s. 100-101.
 Cevat ALTINOK, *Tokat Kaynana Gelin Manileri*, Tokat Kültür Araştırma Dergisi, I (1), 3. 1989, s. 28.
 Avşar CIHAN, *Kırşehir ve İlçeleri*, Ank., 1990, s. 189.
 Ali Berat ALPTEKİN, *Tarihi-Coğrafî Metodu Anomim Halk Şiirine Tatbik Edebilir Miyiz?*, IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir, 1991, s. 21.
 Ata ERDOĞDU, *Kastamonu Folkloru 2*, Kastamonu, 1993.
 Mustafa USLU, *Kazankaya Türküleri*, Güneyde Kültür, V (57), 11. 1993, s. 38.
 Eyüp AKMAN, *Oycal Köyü (Araç-Kastamonu) Manileri*, Güneyde Kültür, VI (69), 11. 1994, s.32.
 Saim SAKAOĞLU, *Yeşilçiftlik / Sultan Dağı'nda Derlenen Manilerin Temleri Üzerine*, IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar, 1995, s.137-142.
 Selahattin ÖZCAN, *Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri*, Balıkesir, 1995, s.115-117.
 Enver MAHMUT- Nedret MAHMUT, *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Ank., 1997, s.127.
 Burhan TARLABAŞI, *Eğin Havaları*, Ank., 1997, s. 63.

ÂŞIK EDEBİYATINDA GELİN-KAYNANA ŞİİRLERİ

GELİN-KAYNANA

Gelin:

Çaputları çkarak, peşli bindalli giyek.
Kız ana kevgir getir, eccük de hedik yiyeck.
Baba çıksın o ne ki, çalkamayı n'ideyim.
Beni böyle çatlatan kaynanaya ne deyim.

Kaynana:

Hanum, canum dedikçe kabarın maya gibi
“Bir kahve pişir” desek oynaman kaya gibi,
Olmaz olası gelin, çarhudun kızı seni,
Beynime kan sıçradı, malamat ettin beni.

Gelin:

Oğlun Mehmet gelince, ağını bıçak açmaz,
Pisik gibi büzüldün, bunlar gözümüzden kaçmaz,
Boncuk ile cincik ile kime çalım satıyon?
Durduk yere mahleyi birbirine katıyon.

Kaynana:

Eczanenin önünde tanko gibi kırıttın
Mahkeme Çarşısında kelle gibi sırtıttın
Seni çırak çıkarttı Fadik’le Zöhre Bacı
Kafanda kiracağım tıktık ile tokacı⁵

(*çaput* : eskimiş yırtık bez, *peşli* : kadın elbisesi, *kevgir* : süzgeç, *hedik* : kaynatılmış buğday, *baba çıksın* : beddua sözü, *çalkama* : ayran, katık, *kabarmak* : gururlanmak, büyüğlenmek, *çarhudun kızı* : hakaret sözü, *pisik* : kedi, *cincik* : bilye, misket, *tanko* : sosisete, *tıktık* : takunya, *tokaç* : kilim ve yün yi-kamada kullanılan eşya)

DESTAN-I KAYNANA İLE GELİN

Âşık Ferkî’nm vücuda getirdiği bu destanda, geliniyle geçimsizliğe düşen kaynana onun evden gitmesine sebep olur. Eşinin annesi yüzünden evden ayrıldığına çok üzülen delikanlı da evi terk etmeye karar verir. Kaynana ise ölüm anında eziyetle can verir.

⁵ Necati ACARKAN, *Gelin Kaynana Şiir*, Sivas Folkloru, III (29), 6. 1975, s. 13.

Kaynanaya gelin hasbihallerin
Dinlesin ehibba bu bir rivayet
Vasfedeyim her bir kıl ü kallerin
Alem-i dünyada olsun adalet

Oğlu der ki: "Ana işlemez zârim
Kazanmak yolunda yoktur hiç kârim
Sonra evden gider bunce hep varım
Düğün kurulursa ister ziynet"

Elhasıl bu yüzden kanar evladı
Tutar bir kılavuz dost abadı
Muhabbet ederler her neyse adı
Filancanın kızı eder mi rahat

Kız babası der ki: "Gel etme hamuş
Korkarıml ol oğlan olmasın sarhoş
Her vakitte kızını ederse der-âğuş
Kavgalar olursa bende ne hacet"

Allah'ın emriyle alır nişanı
Götürür haneye zenne-i şanı
Kaynana şad olur söyleş lisanı
Cümle dost dost gelir kilar ziynet

Giyinmiş kuşanmış güvey girer içeri
Şevk verir gaz lamba misali ahir
Emr-i Hak'la alır yatağıın revtan(!)
Ol gece aşıkla maşuk ederler iffet

Kaynanadan gelin işidir meramu
Kalkkar sabahleyin etmez kelamu
Kaynana çağırır her neyse namı
Nedir sende bugün bu halet

Kaynana da der ki: "Avare rezil
Eyledin oğlumun ciğerin metil
Topla aklını başına yoksa bil
Kovarım evimden seni bu saat"

Kaynana oğluna günlerden bırgün
Gel evladım sana yapalım düğün
Zira şimdi benim aklım diğer-gün
Alalım bir zenne hesna kıyafet

Validesi der ki: "Gel olma nadim
Rah-ı şeriatır ezelden kadim
Her işimize Mevlâ'dır kerîm
Ummadığın yerden gelir hidayet"

Pekalâ münasib görür kılavuz
Gider kapıya ol koca öküz
Selâm verir başlar söyleme rumuz
Kızın babası eder türlü feraset

Kılavuz der ki: "Ann bir hilesi
Para kazanmaktır hergün çilesi
Beğzade bulunmuş bütün silsilesi
Konağında olur bunca muhabbet"

Nikâh altında dururlar bir sâl
Düğün tedarikin ederler ikmâl
Gelin kız kınâlı giyinmiş hep al
Aleme gösterir çok şanı şöyret

Üç mah begayet geçirirler ranâ
Sonra başlar validesi iğva
Oğlum hayır etmez bu gelin asla
Bulalıml diğer zenne-i nezaket

Gelin der ki: "Senin karadır yüzün
Dünkü gün ne idi erime sözün
Çıksın yüzünde ol iki gözün
Çekesin dünyada hep derd ü mihnet"

Gelin der ki: "Bunu söyleme bana
Dokuz ay on günde gösteririm sana
Karnımdan çıkacak bir nevzat bina
Bu hane içinde kurarım mekânet"

Kaynana da der ki: "Be hey fahişe
Düşürme beni oğlum ile teşvişe
Sen taze kahpesin türlü endişe
Kurarsın şeytanla sen hezar bid'at"

Kaynana der : "Çekil artık yanından
Usandırma beni tatlı canımdan
Henüz iştittim komşuki hanımdan
Diğer bir ademle ettin mülâkat"

Kaynana da der ki: "Bunu da dedin
Yok imiş namusun düşün sen kendin
Beş yüz guruş senin nikâh senedin
Şimdi oğlum gelir verir nihayet"

Validesi der ki: "Bu senin karın
Anlatmıştır bugün her bir efkârn
Nikâhını ver sen anın yarın
Bulur bin türlü sana kabahat"

Bî-çare âlemde erlere belâ
Başa yazılanlar silinmez asla
Kaynanaya erişir birgün mevta
Ta canı çırınca çeker eziyet

Hikmet-i Hüda'dır Adem Havva'yı
Havva ol la'linden aldı iğvayı
İğva etti Adem yedi büğdayı
Tard etti cennetten Hallak-i kudret

Gelin der ki: "Sağolsun benim erim
Teslim ettim ana can ile serim
Isıçak odada bulundu yerim
Biz sea edelim sen çok kasavet"

Gelin der ki: "Bunu ettin iftira
Kımmış diyen yüzüme eylesin ifşa
Hey yazıklar olsun sana bî-perva
Artık senden gelmez gayrı mürüvvet"

Sür'atiyle akşam yetişir oğlan
Bakar odalara görünür zindan
Validesine der ki: "Aman el aman
Nedir siz de söyleyin bu halet"

Oğlu der ki: "Söyledim sana bin kere
Uğrattın beni hayırdan şerre
Alip başım kaçayım bir yere
Yazık vatanımdan edersin hasret

Bir evde ki olur gün be gün kavga
Bereketin keser Hazret-i Mevlâ
Şimdi zennelerin ahlaki edna
Anlardadır hüküm bilmem ne hikmet

Kudret-i a'zamdır lazımdır şevki
Şevkinde etti bu cihana terakki
Terakki babında ey ÂŞIK FERKİ
Ferk eyle cihanı bu da bir hizmet⁶

AĞLASIN

İki şahıs için bir destan yazdım,
Edepsiz geline düşen ağlasın.
Birinden usandım birinden bezdim,
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Kaynana der. "Bana hasım mı geldin?
Çürük elma gibi taşlara çaldın,
Bir oğlum var idi elimden alındın."
Edepsiz geline düşen ağlasın

⁶ Nîmetullah HAFIZ, *Âşık Ferki'nin Hayatı ve Eserleri*, TFA 1984, Ank., 1984, s. 135-138.

Gelin der ki: "Sen ne dersin bunamış?
Sual et komşular seni kinamış,
Artık aklın gitmiş beynin sulanmış."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Gelin der ki: "Fazla söyletmeye beni,
Kalkarsam ayağa çığnerim seni,
Söyleye söyleye bozdun dümeni."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Gelin der ki: "El uzatma gülüme,
Meftun olmuş benim tatlı dilime,
Ezelden sarılmış ince belime."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın

Gelin der ki: "Kıymetin yok çıl kadar,
Söziün tesir etmez geçmez pul kadar,
Artık sana ekmek vermem el kadar."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Gelin der ki: "Hor görünme gözüme,
Kulak ver de dikkat eyle sözüme,
Bakar körler gibi bakma yüzüme."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Gelin der ki: "Kafan gözün ezerim,
Sallanırmı yamacında gezerim,
Buruşuk ağızını çeker büzerim."
Kötü kaynanaya düşen ağlasın.

Gelin, kaynaya çeker maşayı,
Kaynana dolanır on dört köşeyi,
Kirarlar bardağı taşı şىşeyi,
Kötü kaynanaya düşen ağlasın

Kaynana der: "Benim aklım başında,
Düşman gibi ne gezersin peşimde?
Lezzet yoktur, ekmeğimde aşında,"
Edepsiz geline düşen ağlasın.

Kaynana der: "Sonra olursun berbat,
Hayasız eyleme bu kadar inat,
Amma lâkin oğlumdadır kabahat."
Edepsiz geline düşen ağlasın.

Kaynana der: "Onu anne büyütü,
İki kolu arasında uyuttu,
Sana verdim oğlum beni unuttu,
Edepsiz geline düşen ağlasın.

Kaynana der: "Ben doğurdum oğlunu,
Aldım üzerinden eski yorgani,
Yemeye vermezdim acı soğanı."
Edepsiz geline düşen ağlasın

Kaynana der: "Edebin yok, hayan yok,
Kim komşuda hatırını soran yok,
Var git yavrumu var git sana uyan yok."
Edepsiz geline düşen ağlasın.

Kaynana der: "Gelin dilin çürüsün,
Ne yapayım utanmazın birisin,
Daha bir şey demem kökün kurusun."
Edepsiz geline düşen ağlasın.

Kaynanada sopa, gelinde maşa,
Kaynana der: "Oğlum gel bunu boşça
Günden güne girelim mi savaşa?
Edepsiz geline düşen ağlasın.

FEHMİ der ki: "İyisine yetilmez,
Balık olsa bile gölde tutulmaz,
İyi, kötü ola, namus satılmaz."
İki dert içinde kalan ağlasın⁷

⁷ Ramazan ÇİFTLİKÇİ, Arapkirli Halk Şairi Fehmi Gür, Hayatı-Sanatı-Şiirlerinden Seçmeler, Malatya [1997], s. 148-151.

GELİN-KAYNANA

Kaynana köpürmüş gelini üzgün,
Komşular toplanmış hep dolu dizgin,
İkisi de biri birinden bezgin,
Yarışa gidiyor gelin-kaynana.

Gelin ağlar durur kalmış köşede,
Görümce-kaynana hazır tetikte,
Öğlan aç acına yatar döşekte,
Sabahı bekliyor namlı kaynana.

Görüm ortadadır pek gücü yetmez,
Geline bindirir anayı çekmez,
Komşular da artık imdada gelmez,
Dilde meşhur olmuş zalim kaynana.

Akşam olur oğlan evine gelir,
Suçluyu bulamaz ölmeden ölüür,
En son hursunu da gelinden alır,
Şiser durur yanda zalim kaynana.

Sabah olur oğlan işine kalkar,
Kaynana meydana bayrağı kurar,
Gelin de bu sefer saçını yolar,
Gemini geviyor hâlâ kaynana.

Akşam yine oğlan kalır belâda,
Geçmiş gitmiş gelin yoktur ortada,
ÖZKANİ der boşanmalar sıradı,
Ocağı söndürmüşt gelin kaynana.⁸

GELİN-KAYNANA*

Kaynana

Giz anam bah sehet dokguzà geliy,
Taması düşürsem erükler galıy,
Aleinin gelini dut dibi yoliy,
Ele mi yapışur sen de yolsana.

Senin yüreğinde heç yoh mu tasان,
Acuh erken gahsan tabah yihasan,
Anam bülmiyem ki neye şifasan,
Ahan acuh adet töre bülsene.

Giz asılım sende mantuhsuz yohdur,
görmen yoh amma horatan çohdur,
Sen ancah saçları telini tahlur,
Parlım bi de başa leğen alsana.

Gelin

Artık işin yohsa gel çile doldur,
Sana kim dedi ki dokuzda kaldırı,
Tut bir hizmetçi de dut dibi yoldur,
Ben öyle dut dibi falan yolamam.

Tasa olan yerde saadet olmaz,
Sen varken tabaklar bulaşık kalmaz,
Adeti töreyi hafızam almaz,
Ben öyle mantıksız adet bilemem.

Sen çah da damuna pestili yaydır, iş
O gocamın bileceği bir şeydir,
Azıcık büyük ol da kendini saydır,
Ben şapka alırm leğen alamam.

⁸ Halil ÖZKAN, Özkanı'den Bir Demet, Ank., 1985, s. 19.

* Şiir Alaattin Sağ'dan tespit edilmiştir.

Hele bah ki sende heç haya var mı?
 Üç aylık gelin de heç "gocam" der mi?
 Yohsam senin gocan cehanda bir mi?
 Bah teze gelinsen ağır olsana.

Ömrümde görmedim ben bele gamı,
 Çünkü yememişsen goca şamarı,
 Çatlamış bi kere anniy damarı,
 Gel azcuh ta saçlarımu yolsana.

Sen kurumuş gölsün biz henüz suyuz,
 Biz zaten hepimiz şişman bir soyuz,
 Kocamla beraber yüz kırk kiloyuz,
 Bundan daha fazla ağır olamam.

Sana ne olmuşsa felekten olmuş,
 Bak yaşın ellibeg atmış bulmuş,
 Başında yolacak saçın mı kalmış,
 Gelsin kocam yolsun ben saç yolamam.

Sennen horatada edilmez yarış,
 Dokguzdan sonra da yorgannan sarış,
 Çathiycah senin dilin bir garış,
 Ojali barmağa zil de alsana.⁹

GELİNLE KAYNANA TUTTU GÜREŞİ

Evde çıktı iki meydan savaşı
 Biri bitti biri bitti bitecek
 Gelinle kaynana tuttu güreşi
 Biri yattı biri yattı yatacak

Havayı sarınca savaş kokusu
 Başladı hanımın kuru sıkısı
 Denizli horozu gibi ikisi
 Biri öttü biri öttü ötecek

Çekilmiyor bunların gayrı kahiri
 Terk eylesem derim köyü şehri
 Gizlice yemeğe fare zehiri
 Biri kattı biri kattı katacak

Kim demiş hanımın gözleri şaşı
 Üç yerden yarıldı anamın kaşı
 Gördünüz attı son iki taşı
 Biri tuttu biri tuttu tutacak

Ben de duyamadın sözün başını
 Gicirdatti anam sıktı dişini
 Yerden kalkmayan o eğri kaşını
 Biri çattı biri çattı çatacak

Aracının dayak yemek kaderi
 Ara yere saldıık, yine pederi
 Garibi ortada ileri-geri
 Biri itti biri itti itecek

Ben giderim onu ile kömüre
 İkişi de bakmaz aşa, hamura
 İtişe kakuşa varıp çamura
 Biri battı biri battı batacak

Adım RASİM ben de attım havamı
 Zor aldım elinden bakır tavamı
 Karakolda biter maçın devamı
 Biri bitti biri bitti bitecek¹⁰

* * *

⁹ Ali Rıza ÖNDER, Erzincan'da Mizah, TFA, VI (129), 4. 1960, s. 2130.

¹⁰ Rasim KÖROĞLU, Körün Taşı-Taşlamalar, Eskişehir, 1999, s. 10-11.

III. BÖLÜM

ÂŞIKLARLA İLGİLİ İNCELEMELER

Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler

Türk Tasavvuf Edebiyatının en büyük temsilcisi kabul ettiğimiz Yunus Emre'nin yattığı yer hususunda maalesef kesin bir neticeye varılamamıştır. Buna sebep; eldeki iddiaların yetersiz oluşu, karşı tezlerle bu iddiaların geçersiz klinmasıdır.

Yunus Emre hakkında yapılmış olan çalışmalara baktığımızda, bu ulu zata ait Anadolu'nun muhtelif yörelerinde çok sayıda makam veya mezar zikredilir. Bunlardan Eskişehir-Sivrihisar, Aksaray-Ortaköy, Karaman, Bursa, Kula ile Salihli arası, Erzurum Duzcu köyü, Keçiborlu, Sandıklı, Ünye ve Sivas Hafik'teki türbe veya makamlar adı geçen yerler arasındadır. Zikredilen yerler içinde bugüne kadar daha ziyade, Sivrihisar ve Karaman'daki türbeler üzerinde durulmuştur. Diğerleri ise kayda değer bir vesikaya veya iddiaya rastlanmadığından önemsenmemiştir.

Bugün "Yunus Karaman'dadır." ya da "Yunus Eskişehir'dedir." diyenler karşı tezlerle birbirlerinin iddialarını çürütmüşlerdir.¹ Sonuç olarak Yunus'un adları zikredilen yerlerde olmadığı ortaya çıkmıştır. Yani yunus ne

¹ Geniş bilgi için bkz.

Naki TEZEL, *Nallıhan ve Yunus Emre*, Ülkü, S. 63, Ank., 1944, s. 18-19.

İ. Hakkı KONYALI, *Yunus Emre Nerelidir?* Yedigün, S. 626, İst., 1945, s. 5.

Kâmil KEPECİOĞLU, *Yunus Emre Nerede Yatıyor?*, Nilüfer, S. 4, Bursa 1945, s. 6-7.

Cahit ÖZTELLİ, *Yunus Emre'nin Mezarı ile İlgili Yeni Belgeler*, Türk Dili, C. 4, S. 38, Ank., 1954, s. 100-103.

Burhan TOPRAK, *Yunus Emre Divanı*, İst., 1960.

Abdülbaki GÖLPINARLI, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İst., 1961.

Abdülbaki GÖLPINARLI, *Yunus Emre*, İst., 1965.

M. Fuat KÖPRÜLÜ, *Yunus Emre'nin Mezarı*, Meydan, S. 20, 1 Haziran 1965, s. 24.

M. Fuat KÖPRÜLÜ, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ank., 1966.

Türk Yurdu Dergisi, *Yunus Emre Özel Sayısı*, İst., 1966 (Yunus'un Makamı ile ilgili makaleler.)

Eskişehir'de, ne de Karaman'dadır. Savunulan turbeler başka şahıslara aittir. O halde Yunus Emre'nin yattığı yer neresidir?

Aksaray-Ortaköy

Milletimizin değer verdiği şahısları gönüllerinde yaşatırken, onlara sahip çıkıp kendi beldelerinde olduğunu ileri surmeleri de gayet tabiidir. Yunus'un on yerde mezarnın ya da makamının olması da bu yüzdendir. Aranılan gerçek Yunus'tur; ama hangisi?

Bizim burada üzerinde duracağımız yer, Kitaplarda Konya Aksarayı olarak geçmektedir. Yunus'a izafe edilen mezar, bugün Ortaköy ilçesinin Reşadiye köyündedir. Ortaköy, 1957'de ilçe olmadan evvel, Aksaray'a bağlı idi. Aksaray ise bugün Konya'ya bağlı bir ilçe değil, 68 plakalı ilimizdir. Bu yüzden kaynaklarda Konya Aksaray'ı ibaresini yeri gelmişken Aksaray Ortaköy olarak düzeltmek istiyoruz.

Araştırmacılar, buradan söz ederken, hemen hemen hiç üzerinde durmamışlardır. Bu konuda derinlemesine bir araştırma yapmadan, gerçeklik ihtimalinin çok az olduğundan, hatta hiç olmadığından söz ederler.

Vilâyetnamedeki Yunus

Yunus Emre'nin yattığı yer hakkında elde sağlam belgeler bulunmaktadır. Vakfiyeler, tezkireler vb.. bunlarda anlatılanların hepsi de kifayetsizdir. Müracaat edilen eserlerin başında da Hacı Bektaş Veli'yi anlatan, onu yücelten Vilâyetname gelir. Bu eserin bazı bölümlerinde hurafe-ye kaçılmış, destanımsı özelliklere yer verilmiştir. Fakat içinde hakikati yansitan epey mankabenin varlığını da göz önünde bulundurmak gereklidir. Bu bakımdan Vilâyetnameleri biz araştırmacılar olarak yabana atamayız. Abdülbaki Gölpinarlı, Vilâyetnamelerden istifade edileceği yolunda şunları yazıyor:

Halim Bakı KUNTER, *Yunus Emre Bilgiler-Belgeler*, Eskişehir, 1966, s. 78.

Osman ATILLA, *Büyük Mutasavvif Yunus Emre'nin Mezarı Sandıklı'dadır*, Kocatepe Gazete, Afyon, S. 616, 30 Ağustos 1967, s. 3.

Ahmet KABAKLI, *Yunus Emre*, İst., 1971.

F. Kadri TİMURTAŞ, *Yunus Emre Divanı*, İst., 1972.

i. Hakkı KONYALI, *Aksaray ve Ortaköy Tarihi*, C. 3, İst., 1975, s. 2995-2999.

Cahit ÖZTELLİ, *Belgelerle Yunus Emre*, Ank., 1977.

İsmail TOSUN, *Yunus Emre ve Hocası Tabduk Emre'nin Yaşam Öyküsü*, İzmir, 1981.

Mikail BAYRAM, *Yunus Emre Eskişehir (Sivrihisar)lı Olabilir mi?* 25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre Anma Törenleri, 6-7 Temmuz 1985, S. 4, Karaman, 1985, s. 50.

i. Hulusi GÜNGÖR, *Yunus Emre'nin Mezarı Hakkında Yeni Bir Yorum*, 25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre Anma Törenleri, 6-7 Temmuz 1985, S. 4, Karaman, 1985, s. 50, Mustafa TATÇI, *Yunus Emre Divanı-İnceleme*, C. I, Ank., 1990, s. 34-43.

"... bu eserler, tarihe de faydalı olabilir ve bunlardan faydalananın imkânı vardır. Ancak şunu bilhassa söyleyelim ki, bu çeşit eserler, ne gibi bir bilgi verirse versinler, önce inanmamak, sonra bu bilgiyi o devrin yahut o devre yakın devirlerin tarihi kaynaklarıyla karşılaşmamak, çok sıkı eleştirmeye tabi tutmak gereklidir."²

Vilayetnamenin 48 ve 49. sayfalarında Yunus'tan söz edilmektedir. Aynen vermeyi uygun görüyorum.

"Sivrihisar'ın kuzeyinde^{*} Sarigök derler, bir köy vardı. O köyde doğmuş Yunus Emre adlı biri vardı. Bu erin mezarı da gene doğduğu yere yakındır. Yunus, ekincilikle geçinir, yoksul bir adamdı. Bir yıl kitlik olmuştu, ekin bitmemiştir. Hacı Bektaş'ın vasfini o da duymuştur. 'Gideyim, biraz birşey istiyeyim' dedi. Bir öküze alıç yükledi, varsa varsa Karaöyük'e geldi. Hünkâr'a;

-'Yoksul bir adamım, ekinimden birşey alamadım, yemişimi alın, karşılığımı lutfedin, ehlime ayalımlı aşkınlıza yiyeşim' dedi.

Hünkâr emretti, alıcı yüklediler. Bir-iki gün sonra Yunus, memleketine dönmeyi kararlaştırdı. Hünkâr bir dervîş gönderdi.

-'Sorun' dedi, 'Buğday mı verelim, nefes mi?'

Yunus'a sordular. 'Ben nefesi ne yapayım, bana buğday gereklidir.' dedi.

Hünkâr'a bildirdiler. Buyurdu ki:

-'Her alıcı çekirdeği başına on nefes verelim.'

Bunu söylediler.

-'Ehim var, ayalım var, bana buğday gereklidir.'

Bunun üzerine öküzüne buğday yüklediler. Yola düştü. Fakat köyün aşağısına gelince hamamın öte yanındaki yokuşu çıkar çıkmaz; 'Ne olmayacağı iş ettim ben' dedi. 'Vilâyet erine vardım, bana nasib sundu, her alıcı çekirdeği başına on nefes verdi, kabul etmedim. Verilen buğday birkaç gün yenir, biter. Bu yüzden o nasiblerden mahrum kaldım. Dönemim varayım belki gene himmet eder.'

Bu fikirle dönüp tekrar tekkeye geldi. Buğdayı indirdi.

-'Erenler' dedi, 'Bana himmet ettiği nasibi versin, buğday gerekmeyen bana.'

Halifeler, gidip Hünkâr'a bildirdiler. Hünkâr;

'O iş, bundan böyle olmaz. O kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye sunduk. Ona gitsin. Nasibini ondan alsın' dedi.

² Abdülbaki GÖLPINARLI, Vilayetname, İst., 1958, s. VI.

* Eserin orijinalinde "şimal" geçmektedir (Bkz. Abdülbaki GÖLPINARLI, Yunus Emre ve Tasavvuf, İst., 1961, s. 51) ve Gölpınarlı bu kelimeyi "kuzey" yerine sehven "güney" diye çevirmiştir.

Halifeler, Hünkâr'ın sözünü Yunus Emre'ye söyledi. O da Tabduk Emre'ye gitti, Hünkâr'ın selâmını söyledi, olanı biteni anlattı. Tabduk selâmı aldı.

-'Safa geldin, kademler getirdin. Halin bize malum oldu. Hizmet et, emek ver, nasibini al' dedi.

Yunus, Tabduk Emre'nin tekkesinde odun çeker, arkasıyla getirirdi. Yaş ağaç kesmez, eğri odun getirmezdi. Kırk yıl hizmet etti. Günübirinde Tabduk Emre'ye bir neş'e geldi, hallendi. Meclisinde Yunus-ı Guyende adlı bir şair vardı. Ona;

-'Şöyle' dedi.

O, murin kırın etti, söylemedi. Tabduk;

-'Yunus!' dedi, 'Sohbet et, şevkimiz var, iştelim.'

Yunus gene söylemedi. Bu sefer Tabduk, Yunus Emre'ye döndü;

'Hünkâr'ın nefesi yerine geldi, vakit tamam oldu, o hazinenin kilidini açtık, nasibini verdik, hadi söyle' dedi.

Hemen Yunus Emre'nin gözünden bir perde kalktı, söylemeye başladı. Söylediği nefesler, büyük bir divan oldu.³

Burada söza edilen Sivrihisar ve Sarıkök, hemen belirtelim ki, Eskişehir Sivrihisar ve Sarıköy değildir. Bu, araştırmacıların "Acaba, Türkiye'de aynı özellikte bir yer daha var mıdır?" diye akıllarına getiremedikleri Aksaray'daki Sivrihisar ve onun kuzyeyindeki Sarıköy bugünkü ismiyle Sarıkaraman köyüdür.

Sivrihisar Köyü ve Kalesi

Sivrihisar köyü, Aksaray ilinin Gelveri bucağına bağlı, buraya 5 km. mesafede bir köydür. 27 haneye sahip olup, Aksaray'a 55 km. mesafedir. Halkı Selanik muhaciridir. Bugün altyapı tesisleri bakımından çok geridir, fakat geçmişte önemli bir merkez olduğu kesin.

Köyün kuzyeyinde ve hemen üstünde Sivrihisar Kalesi (Halk, "kale" diyor.) bulunmaktadır. Köy, bu kalenin eteğindedir. Sivrihisar Kalesini tetkik etmek için, buraya 1983 Eylülünde bir ekiple gittik. Ekip Etnografi Müzesi Müdürü Osman Aksoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkan Yardımcısı Hayrettin İvgin, Arkeoloji Asista-

³ Abdülbaki GÖLPINARLI, Vilâyetname, Menakib-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, İst., 1990, s. 47-48.

ni İsmail Hakkı Beyoğlu, Yunus Emre hakkında bir hayli emek vermiş olan Kırşehirli Ekrem Kültepe ile birlikteydi. Osman ve İsmail Hakkı beyler, Kele'de Horasan harcı kullanıldığını, muhtemelen önceki yapıya ilâveler yapıldığını söylediler. Kale, bugün harabe durumdadır.

Kale'nin içinde aşağılara doğru inen gizli yoluñ ağızı / kapısı durumda bir delik bulunmaktadır. Bu yeraltı yolu, Damlacık denilen plâna kadar kadar inişormuş. Inişormuş diyoruz, çünkü Gelveri-Sivrihisar yolunun yapılışında atılan dinamitlerle iyci kapatılmış.

Çalışmalarını ve eserlerini takdirle karşıladığımız İbrahim Hakkı Konyalı, Sivrihisar'ın geçmişî hakkında önemli bilgiler vermektedir:

"Sivrihisar, Eyüp Hisar ile Niğde arasında büyük bir kale idi. Birçok ası Türk kuvvetleri oraya sığınmıştı. Mücürü' d-din, bu kale üzerine yürüdü. İki yıldan beri yağma ve çapullarla vilâyet halkını perişan bir hale koyan bu eşkayı da yola getirmek istiyordu. Asiler Naib ve Sutay için atlar gönderdiler. Fakat Mücürü' d-din aldırmadı. Vilâyet halkın hayat ve emniyetini korumak cihetini düşündüğü için Tanrı da kendisine yardım etti. Bu kaleyi zapt ve eşkadan temizledi. Hisarı harap bir hale getirdikten sonra Aksaray'a geçtiler. (Müsameretü'l-Ahbar)

*Sivrihisar kalesinde bu topraklardan gelip geçen bütün milletlerin payı vardır. Bu kalenin Hititler'in Kapadokyalilar'ın, Romalilar'ın Bizanslılar'ın ve hatta İranlılar'ın faydalandıklarında hiç şüphe yoktur."*⁴

Kale isyancıların sığınmasına çok elverişli olduğu için, birtakım çarpışmalara sahne olmuştur. 1285 yıllarında Sultan Giyaseddin (III. Keyhusrev) burayı annesi Argun Han'a tahsis etmiştir. Daha sonra buraya Moğollar sahip olmuştur. Geçmişte çok önemli bir yerleşme merkezi olan Sivrihisar Kalesi, günümüzde artık eski şöhretini yitirdiği için kimsenin dikkatini çekmeyecek kadar unutulmuştur.

Sarıkaraman

Vilâyetname'de sözü edilen Sarıköy, bugün Aksaray Ortaköy ilçesine bağlı olan Sarıkaraman köyüdür. Ortaköy'e 20 km. mesafedir. Köy, beş ayrı yerleşme merkezinden oluşur: Sarıkaraman, Beşağıl, Sarıkaya, Ayvazlı, Aşağı Mahalle.

Köy, adını ilkinden alır. Kelimenin sonundaki "Karaman" ibaresi sonradan ilâve edilmiştir. Bölgede "sarı" ismi çok yerde kullanılmaktadır.

⁴ İ. Hakkı KONYALI, Aksaray Tarihi, C. I. ist., 1974, s. 1067.

Meselâ, köy halkı arasında yaygın olan soyisimlerden birisi Sarı'dır. Bu, diğer soyisimlerin arasında % 30 kadardır. Civarda Satansarı, Sanyahşi, Sarıhasanlı, Sarıağlı gibi önemli yerlerin bulunması dikkatimizi çekmektedir. Sarıkaraman köyü, Bozdağ'ın güney ve güneybatı yamacına kurulmuştur. Köyde hayvancılık ve ziraat gelişmiştir.

Ziyaret Tepe ve Yunus Emre

Sarıkaraman köyünün kuzeyinde, 4 km. mesafesinde halkın "Ziyaret Tepe" dediği mevki bulunmaktadır. Yunus Emre'nin türbesi, işte bu tepe üzerindedir. Halk, yüzyıllardır burada yatanı Yunus Emre bilir. Türbe, şu anda Ortaköy'ün Kırşehir sınırlarındaki son köyü olan Reşadiye arazisindedir. Reşadiye arazisi, daha önceleri, Sarıkaraman köyü yaylaları arasında idi.

Ziyaret Tepe'nin rakımı 1267 m'dir. Türbenin çevresinde, burada daha önceleri evlerin ve zikir yerlerinin bulunduğu gösteren duvar kalıntıları vardır. Türbe üzerinde hiç bir kitabe yoktur. Fakat 1944 yılına kadar mevcut olduğu ileri sürülmür. Bu konuda Refik Soykut şu bilgileri vermektedir:

"Nevşehir'in Nar kasabasına şaraphane yapıldığı 1944 yılında aslen Sulhanlı (Uluçınar)'dan olan Mehmet Cingi ile kardeşi Sami Cingi de (İkisi de mühendis imiş.) burada faaliyet gösterirler. Aldıkları krom madeni arasında mezardan çıkardıkları yazılı taşı da götürürler. Ekrem Kültepe'ye göre bu taş, herhalde Konya'ya götürülmüş olabilir."⁵

Şimdiki türbe yapılmadan önceki türbe yaklaşık 12 m² lik olup oda şeklindeydi. Batı ve güney duvarları düz, diğer duvarlar ise dairemsi şekilde birleşiyordu. Yunus'un yattığı yer, girişte sağda kibleye düşen köşedeymişti. Türbenin batısında bir badem ağacı, kible tarafında da halkın dilek bezi bağladığı bir çitlenbik bulunmaktadır. Türbeye giriş, güneybatı yönündeydi ve üstü açıktı. (Halk bir türlü örtü tutturamamış.) Birkaç ağaç ile kapatılmaya çalışılmıştı.

1982 yılında A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Paleoantoloji Anabilim Dalıncı türbede yatanın kemikleri üzerine yapılan inceleme sonucu yazılan raporda bizim için oldukça önemli sayabileceğimiz bulgular ortaya konulmuştur. Raporun bir bölümünde şu bilgiler yer almaktadır:

⁵ Refik SOYKUT, *Hedef Dergisi*, Yıl 3, S. 34, Ank., 1981, s. 18.

"Kültür ve Turizm Bakanlığının 3 Eylül 1982 gün ve 18-18 sayılı, ayrıca eski eserler ve müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13 Eylül 1982 gün ve 02.3 (06) 7091 sayılı yazı ve onayları gereğince, Kırşehir merkez ilçe köylerinden Sulhanlı (Ulupınar) köyü yakınlarındaki 1267 rakımlı Ziyaret Tepe'de yetkili resmi ve bilim kurulu tarafından açılan Yunus Emre'ye ait olduğu söylenen mezardan alınmış 12 parça kemik, bilimsel incelemesi yapılmak üzere Emekli Albay Refik H. Soykut tarafından Anabilim Dalımıza getirildi.

Söz konusu olan 12 kemikten 11 adedinin insana ve bireye ait olması, morfolojik yapılarının benzerliği bakımından kuvoetle muhtemeldir. Diğer kemiğin bir keçiye (adak hayvanı) ait olduğu, bu konunun uzmanı olan arkadaşlarım tarafından belirtilmiştir.

1. Femur (uyluk kemiği)'a ait olan 2 parça yapıştırılarak aynı kemiğe ait olduğu görülmüştür... Özellikle linea asperanın çok belirgin ve çıktınlı oluşu, kemiğin sağlam ve iri yapılı erişkin bir erkeğe ait olduğunu göstermektedir....

2. Talus (aşık kemiği): Kemiğin Caput tali, Collum tali ve Processus posterior kısımlarının bazı yerleri kopmuş ve kayıptır.. Collum talus'un üzerinde tibia'nın oluşturduğu iz (çömelme faseti) mevcuttur ve kemiğin ait olduğu ferdin çömelme alışkanlığı olduğunu göstermektedir..."⁶

Burada dikkatimizi çeken nokta, kemiklerin çömelme alışkanlığı olan bir erkeğe ait olduğunun ortaya çıkmasıdır ki, Yunus bu özellikleri taşıyan birisiidir.

Halk, buraya senenin belirli günlerinde yağmur duasına gelir. Türbe-deki Yunus Emre, bazan kişilerin gözüne gözükür. Ekrem Kültepe'nin bu konudaki tespiti şöyledir:

"... Sebzeleri sulayım diye uğraşırken, akşam oldu. Korkmağa başladım. Bildiğim sureleri hem okuyor, hem de işimi bitireyim diye, acele acele çalışıyordum.

Ziyaret Tepe'den aşağı doğru, benim bulunduğu tarafa bir insan geliyor. Önce iyice baktım, tanadığım bir kimse değildi. Sırtında kıldan dokuma bir şal vardı. Sarı benizli, elmacık kemikleri çirkik, sakalı beyaz, fakat kısa, yetmiş yaşlarında, elinde bir asası var. Şu taşın yanına kadar geldi.

-Kızıma korkma ben buradayım, işini bitir, dedi ve taşın yanına durdu.

⁶ Refik SOYKUT, Emrem Yunus, Ahiliği-Kültürü-Yurdu, Ank., 1982, s. 102-103.

-*Baba kimsin, nereye gidiyorsun? Akşamleyin buyur bize gidelim, işimi bitirince, dedim.*

-*Sağol kızım. Ben bir yere gitmem, buradayım, dedi ve devam etti. Sen ne zaman gelirse yavrum, ben buradayım.*

-*Baba kimlerdensin, adın ne, diye sordum.*

-*Ben Ziyaretliyim. Adım Yunus Emre, dedi.*

İşim bitinceye kadar, o taşın yanında durdu. Ben de işimi bitirdim,

-*Allah razı olsun, dedim.⁷*

Kitaplarda sözü edilen batın topunun atılması da yaşayan vatandaşlar tarafından yemin billah anlatılır. Ayrıca buraya çocuğu olmayanlar ya-hut olup yaşamayanlar, yağmur ve bolluk bekleyenler, hayatı muvaffak olmak isteyenler hülasa her türlü dileği olanlar ziyarete gelirler. Doğan erkek çocuklarına *Yunus*, *Dede Yunus*, *Emre* gibi isimler konulur. Gerçekten de Sarıkaraman halkının isimleri arasında söz inü ettiğimiz isimler belli bir yekun tutacak derecede fazladır.

Ziyaret Tepe çevresinde şu anda yok olan bir *Zaviye Köyü* vardı. Yeri hâlâ bellidir. Reşadiye halkı evlerini yaparken, kalınının taşlarından istifade etmişler. Tepenin eteğinde *Yunus Emre*'nin *Çile Damı* bulunmaktadır.

Çile Damı ile ilgili olarak Refik Soykut Bizlere şu bilgileri vermektedir:

"Ziyaret Tepe'nin hemen doğu eteğinde, kuru dereyi geçince düzükte, iç ölçüleri 3.5 X 3.7 m. olan tonoz kubbeli, Horasan harçlı, epeyce yaşı, harap bir yapı bulunuyor. Yaklaşık 110 cm. kalınlıktaki duvarları bir hayli dökülmüş, tonoz kubbe delinip çatlamış, nerede ise çökecek. Batiya dönük bir kapıdan ayrı hiçbir penceresi yok. İçi ve çevresi epeyce dolmuşa benzıyor.

Köylülerin anlatımına göre, çok eskiden kalma bu yapıyı *Yunus*, bir süre çile damı olarak kullanmış. Ondan sonraki zamanlarda, dervişler burada toplanmışlar, zikir etmişler, riyazete çekilmişler, çile doldurmuşlar. Zaman zaman eşkiyalar da barınmak istemiş ama, onlara tekin gelmemiş, tutunamamışlar."⁸

⁷ Ekrem KÜLTEPE, *İlimiz Kırşehir Gazetesi*, 24 Haziran 1982.

⁸ Refik SOYKUT, a. g. m., s. 18.

Yunus'un makamı ne gariptir, Aksaray ile Kırşehir sınırının bulunduğu yerdedir. Bu yüzden onun Kırşehir'de yattığını da ileri süreler. Edindiğim bilgiye göre türbe Reşadiye köyü sınırlıdır. Yani Aksaray Ortaköy'e aittir. Kırşehir veya Ortaköy'e ait olup olmaması meselenin başka bir boyutu. Bizi ilgilendiren burada yatan kişinin kimliğidir ve biz de bunu açıklığa kavuşturtmaya çalışıyoruz.

Tapduk Emre ve Tapduk Köyü

Yunus Emre'nin yanında kırk yıl çile doldurduğu Tapduk Emre'nin makamı da aynı coğrafi bölgede bulunmaktadır. Tapduk Emre bugün kendi adıyla bilinen Tapduk köyünde yatmaktadır.

Tapduk köyü, Aksaray'ın 34 km. kuzeyindedir. Tapduk Sultan'ın burada yatmasından ve vaktiyle onun tasarrufu altında olduğundan dolayı, bu ismi almıştır. Eskiden "Oflagu" denirdi. Beştepe dağının eteklerinde kurulmuştur. Tepede meşelerin bulunması bize, Yunus'un şeyhine getirdiği meşeleri hatırlatıyor.

Tapduk Emre hakkında bilgilerimiz, maalesef çok azdır. Vilayetname'de bir nebze olsun bilgi bulabilmekteyiz.

"Rum erenleri, Hacı Bektaş-ı Veli'ye gidecekleri vakit, Emre'ye 'Haydi' dediler 'Sen bizimle gel'. Emre çok kuvvetli bir erdi. 'Dost divanında bütün erenlere nasib ülestirilirken, Hacı Bektaş adlı er görmedik.' dedi, Hacı Bektaş'a gitmedi. Hacı Bektaş'a, Emre'nin sözünü haber verdiler. Hünkâr Sulucakarahöyük'te, Kadıncık Ana'nın evine yerleşince, her taraftan muhip, mürid gelip ihtişitmaya başlandı. Hünkâr Saru İsmail'i gönderip Emre'yi çağırttı. Emre, yanına gelince Hacı Bektaş; 'Siz' dedi, 'Dost divanında erenlere nasib ülestirirken Hacı Bektaş adlı bir kimse görmedik.' demişsiniz. 'O nasib ülestiren elin nişanesi vardır. Onu da bilir misiniz?' Emre; 'O divanda yeşil bir perde vardı.' Dedi. 'Onun ardından bir el çıktı, bize nasib ülestirdi. O elin avucunda latif, yeşil bir ben vardı. Şimdi bile görsem tanırım.' Hacı Bektaş elini açtı. Hacı Bektaş'ın avucunda, o güzelim yeşil beni görür görmez, üç kere; 'Tapduk Hünkârim' dedi. Bundan sonra adı Tapduk Emre oldu. Emre başındaki tacı çıkartıp Hünkâra teslim etti. Hankâr, tacını tekbirleyip giydirdi. O da izin alıp makamına döndü."⁹

Türkiye'de Tapduk isminde yerleşme merkezlerinde iki tane olması (Diğeri Edirne'nin Havsa ilçesinin 15 km. kadar doğusunda bir köyün adıdır.) ve bunlardan birinin Hacı Bektaş'a yakın olması tesadüf müdür?

⁹ Abdülbaki GÖLPINARLI, Vilâyetname, s. 21.

Tapduk Emre, bugün köydeki caminin içinde minberin karşısında yatmaktadır. Cami yapılmazdan evvel burası bir külliye imiş, fakat kendiliğinden yıkılmış. Camie girerken tabaka halinde, daire şeklinde tahminen 2,5 m. çapında, üstü düz bir taş mevcuttur. Bu taş Tapduk Emre'nin müritleriyle birlikte yediği Yemek Taşıdır. Ayrıca Tapduk'un insanlara ilahi yolla şifa verdiği, sapi ve tokmağı ağaç olan *Şifa Tokmağı* da buradadır.

Eldeki bilgiler burada yatanın Tapduk Emre olduğunu göstermesine rağmen, İbrahim Hakkı Konyalı, Başbakanlık Arşivinde 455 numarada kayıtlı bir deftere dayanarak burada yatanın Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Emre değil de, Derviş Tapduk olduğunu ileri sürer. Belgede şu bilgiler yer almaktadır:

"Bu köy Derviş Tapduğ'un evladının tasarrufundadır. Ellerinde Karamanoğlu İbrahim Bey'in ve Şehzade Cem Çelebi'nin, Şehzade Abdullah Çelebi'nin mektupları (beratları) vardır. Saltukzadé Derviş Tapduk, bu köyde bir zaviye yapmıştır. Bu köyün geliri ile bu zaviyeyi ihya edermiş. Şimdi evladı ihya ediyorlar. Eskiden beri kimseye rüsum vermıyorlar."¹⁰

Konyalı, öteden beri Yunus Emre'nin Karaman (Larende)'da olduğunu savunmuştur. Sanırız bu yüzden verdiği belge üzerinde fazla zahmet etmemiştir. Konyalı'nın belirtiği ve burada adı geçen Karaman beylerinden II. İbrahim'dir. Bu bey, 1433-1460 yıllarında Osmanlı Devleti bünyesinde idarecilik yapmıştır. Halbuki, Tapduk Emre, Mahmud Bey oğlu Bedreddin İbrahim Bey zamanını idrak etmiştir.¹¹ Sözü edilen berat ilk defa ne zaman, kim tarafından verilmiştir? Belki de adı geçen II. değil I. İbrahim'dir! Tabduk Emre'ye verilen berat, daha sonra Şehzade Cem Çelebi ve Şehzade Abdullah Çelebi tarafından da onun ahvadına verilmiştir. Hülasa, Tapduk köyünde yatan Derviş Tapduk, Tapduk Emre, Tapduk Sultan olarak da zikredilen Yunus'un şeyhi Tapduk'tur.

Yunus'un Dili ve Kırşehir

XIII. ve XIV. yüzyılda Kırşehir, önemli bir kültür merkezi idi. Hacı Bayram Veli (1208-1271), Gülvəhrî (XIII-XIV. yüzyıl) Ahi Evren (Öl. 1261),

¹⁰ İ. Hakkı KONYALI, Aksaray Tarihi, C. 2, İst., 1974, s. 2085.

¹¹ Bu konuda İsmail Hakkı UZUNCARŞILI, Osmanlı Tarihi adlı eserinde (TTK Basımevi, C. I, Ank., 1972, s. 45.) şöyle yazıyor: "Güneri Bey'den sonra Karaman Beyliği, kardeşlerden Mahmud Bey'e geçmiş ve 1307 veya az daha sonra vefatı üzerine, aile arasındaki bırlık sarsılmış, Mahmud'un iki oğlu Burhaneddin Muse ve Bedreddin İbrahim Beyler arasında ihtilaf çıkmış ve bu müsnabette Karaman Beyliği üzerinde Memluk sultanlarının te'siri görülmüştür. Bedreddin'den sonra yerine oğlu Halil Bey Karaman beyi olmuştur. Halil Bey'in H.745 / M.1344 tarihli Larende vakfiyesine göre bu tarihlerde hükümdar olduğu anlaşılıyor."

Âşık Paşa (1272-1333) bu çevrede faaliyet göstermişlerdir. Ayrıca Konya'da manâ âleminin sultanı Mevlânâ Celâleddin Rûmî (1207-1273)'nin de bu yüzyilda yaşadığını unutmamalı.

Gönül ordusunun kumandanı Yunus Emre (1240/41- 1320/21)'nin bu çevrede yaşadığına şüphemiz yoktur. Şöyleki; Yunus'un şiirlerinde kullandığı dil, Âşık Paşa ile Sultan Valed'in kullandığı dil ile aynıdır.¹² Demek oluyor ki, Mes'eleye dil açısından bakıldığında da Yunus'un bu bölgenin insanı olduğu ihtimali kuvvetlenmektedir.

Sarıkaraman; Hacı Bektaş

Başta hikâyesini verdiğimiz Yunus'la ilgili bölümde, Yunus'un okuyzüne alış yükleyip –ki konu ettiğimiz bu bölgede hâlâ çok sayıda alış ağaçları vardır- Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yanına, köyü Sarıkaraman'dan kalkıp gitmiştir. Bu mesafe düz hatla 34 km.'dir. Beri taraftan Karaman'ın Sulucakaraöyük (Hacı Bektaş)'e mesafesi 240 km., Eskişehir'deki Sarıköy'ün mesafesi ise 275 km.'dir. O devrin imkânlarıyla, kağırı arabasıyla her iki mesafeden de Hacı Bektaş'a gitmek, en iyi ihtimalle bir ay gibi zaman gerektir. Bilindiği gibi alışın, dalından koparıldıktan sonra kısa sürede yenilmesi gereklidir. Kağınya istif edilmiş alışların tazeliğini koruması bu zaman zarfında mümkün değildir. Bu duruma göre, Yunus'un Karaman'dan yahut Eskişehir'den Hacı Bektaş'a gitmesini düşünmek bize biraz mantık dışı gelmektedir.

Yunus, Hünkâr Hacı Bektaş'ın verdiği buğdayı yükleyip köyüne dönmek için yola koyulur.. Bir yandan yol alırken, bir yandan da düşünür. Köyün alt başındaki hamamın yanına gelince "nefes" almadığını pişman olur, geri döner. Dönmeye karar verdiği köy, Hacı Bektaş değildir. Zira o kadar ısrara rağmen buğdayda karar kıldığı ve birkaç yüz metre sonra vazgaçtığı düşünülemez. Kafasını toplaması ve düşünmesi için mesafe gereklidir. Vilâyetname'de zikredilen yer Hacı Bektaş'ın güneyinde ve buraya 16 km. uzaklıkta Gümüşkent (Eski ismi: Salanda) köyündür. Sözü edilen hamam bugün bile durmaktadır.

Yunus Emre-Tapduk Emre

Yunus'un şeyhi Tapduk Emre'nin bu bölgede yattığını söylemişlik. Yukarıda bahsettiğimiz Ziyaret Tepe ile Tapduk Köyü'nün mesafesi düz

¹² Abdülbaki GÖLPINARLI, *Yunus'un Dili, Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 113-118.

hatla 22 km.'dir. Tapduk'un makamı aynı zamanda Hacı Bektaş'a ve Ak-saray Sivrihisar'a 41 km.'dir. Şirilerinden öğrendiğimize göre Yunus, gezdiği yerlerde Tapduk Emre'nin tasavvufi görüşünü anlatmıştır:

*Varduğumuz illere, şol safa gönüllere
Halka Tapduk mânâsim saçtık elhamdülillah*

Sonunda, şeyhinin yanına gelmeye karar verir. Niyeti, artık ondan ayrılmamaktır.

*İndük Rum'u kışladık, çok hayr u şer işledük
Uş bahar geldi giri, göctük elhamdülillah
Ne yürüyem ne hod irem, ne uzak sefere varam
Çün dostu bunda buldum, ayruk neye seferüm var*

Sonuç itibariyle, Tapduk ile Yunus birbirlerine çok yakın yerlerde yaşamış ve ömrülerini tamamlamışlardır.

Yoksul Yunus

Çiftçilikle uğraşmış olan Yunus öyle iddia edildiği gibi, çiftlik sahibi ve varlıklı biri değildir. Burası, önceden de söylediğimiz gibi, verimli bir arazidir. Bunu kendisi de şiirlerinde açık açık dile getirmiştir. Halbuki, Es-kışehir'deki Sarıköy'ün çiplak tepeleri, çorak bir vadisi vardır. Bunun yanında orada yatan bizim Yoksul Yunus değil tersine mal-mülk sahibi, varlıklı *Yunus Emir Bey* dir.

Bir şiirinde evli olduğunu söyleyen Yunus'u, ömrünün belli bir döneninden sonra yerleşik hayatı seçmiş biri olarak görürüz.

*Bunda dahi virdün bize, ol huriyi cüft ü halal!
Andan dahi geçti arzum, azmüm sana kaçmağ içüm*

Onun gurbette öldüğünü ileri sürenler, şiirlerinde bu ve buna benzer ifadeleri göz önüne almak durumundadırlar.

.....

Yunus'un yattığı yer hakkında en doğru teşhisi 1966'da Şehabeddin Tekindağ koymuştur. Tekindağ, Türk Yurdu'nda birtakım tezler ileri sürdürdükten sonra şunları söylemektedir:

*"... Onun yattığı yeri Karaman'da yahut Eskişehir'de değil, divanda isimleri geçen şehirlerde, meselâ Konya veya Kayseri'de aramak en doğru harekettir kanaatindeyiz."*¹³

Fakat bu sözlere ehemmiyet veren olmamıştır. İleri sürülen tezler de yabana atılacak cinsten değildir. Sözgelişi, Risaletü'n-Nushiyye'deki bir misraa dayanarak, onun Eskişehir'de ömrünü geçirmediğini iddia eder. Yunus;

Gah bir gazi olam, Efren ile ceng eyleyem

derken, gayr-ı müslimlerle savaşmak istediğini bildirir. Eskişehir gibi Tekfurlara yakın bölgede yaşayan bir insan bunları söyleyemez. Bu sözler Anadolu'nun daha içlerinde yaşayan birisine aittir. Bu demektir ki, Yunus, Tekfurlara sınır olan bölgede yaşamamıştır.

Tekindağ ayrıca Konya, Niğde ve Kayseri'de oynanan ve eski bir Türk oyunu olan çevgandan söz eder. Yunus'un da şiirlerinde çevgana yer vermesine dikkati çeker:

Kim ala bu topu çevganimizdan

Top uran meydana çevgan benümdür

Ele çevgan almadın, meydan arzu kılarsın

Erenler meydanında yuvarlanır top idim

Padışah çevganında kaldum ise ne oldu

Yukarıdan beri ortaya koyduğumuz tespitler bize göstermektedir ki, Yunus Orta Anadolu'da mekan tutmuştur ve mezarı da yine Orta Anadolu'da büyük ihtimalle Aksaray Ortaköy'dedir. Nitekim XVIII. Yüzyıla ait bir yazma eserdeki ifadeler bizim bu düşüncemizi teyit etmektedir. Eserde geçen; "Şimdi merkad-i şerifleri Sivrihisar kurbında mevludi olan Aksaray'a yakındır."¹⁴ ifadeleri iki yüz yıl önceden bize Yunus'un yattığı yerin burası olduğunu söylemektedir.

Öyle sanıyoruz ki, ileride bu bölge ile ilgili çalışmalara daha fazla ağırlık verilirse, farklı ipuçları da elde edilecektir.

Bizlere düşen, hiçbir zaman duygularımıza kapilarak gerçeği aramak olmamalıdır. Zira duygular, akıl önune geçtiğinde gerçekten uzaklaşmak da kaçınılmazdır.

¹³ Şehabeddin TEKİNDAĞ, *Yunus Emre Hakkında Araştırmalar*, Türk Yurdu; Yunus Emre • Özel Sayısı, İst., 1966, s. 174.

¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma no. 714, varak 128.

* Bu yazı Halk Kültürü 1984 / 2, (İstanbul 1984, s. 41-54)'de Yunus Emre Niğde Ortaköy'de Yatıyor başlığı ile yayımlanmıştır.

Karacaoğlan'ın Efsanevi Kişiliği

Âşık Edebiyatının en önemli simalarından olan Karacaoğlan hakkında, bugüne kadar pek çok araştırma yapılmış, kimi konularda birtakım sonuçlara varılmıştır. Ne var ki, araştırmaya ve değerlendirmeye muhtaç daha nice konu vardır. Bu cümleden olarak, biz de Karacaoğlan'ın manevî kişiliği üzerinde duracak; tespit ettiğimiz bazı rivayetlerden hareketle konuya ilgili olarak bir senteze varmaya çalışacağız.

Karacaoğlan hakkında yurdun muhtelif yerlerinde çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Efsaneler müstakil olarak anlatıldığı gibi, bazı halk hikâyelerinin içinde de bulunabilmektedir. Karacaoğlan'ın efsanevi kişiliğini incelerken, tespit ettiğimiz üç farklı hadiseyi tahlil ve değerlendirmeye tabi tuttuk. Bunlardan birisi *Han Mahmut* veya *Kul Mahmut* adlarıyla şöhret kazanmış bir halk hikâyesinin sonunda karşımıza çıkmaktadır. Diğerî de *Ali Kayası Hikâyesi* adıyla bilinen müstakil ve hacimsiz bir hikâyedir. Üçüncüüsü ise bilhassa Güney Anadolu'da yaygın olarak bilinen bir efsanedir.

Elimizdeki anlatmalarda Karacaoğlan, üç önemli motif çerçevesinde tanıtılmaktadır. Bu motifler ;

- a. Karacaoğlan'ın ölüleri diriltmesi,
- b. Karacaoğlan'ın şekil / don değiştirmesi,
- c. Karacaoğlan'ın ermişlere kavuşmasıdır.

Karacaoğlan'ın ölüleri diriltmesi

Destan, masal, halk hikâyeleri ve efsanelerde sıkça karşımıza çıkan motiflerden birisi; ölüp de tekrar dirilme motifidir.

Altay destan kahramanı *Kan Pergen* atı ile birlikten ölünce, her ikisini de gökten gelen bir kız diriltir. Sagay destanı *Kan Mergen* dört çorosu ile zehirlenip öldürülünce, bir çocuk onları göle atarak onların dirilmelerini sağlar. Dünyanın en hacimli destanı olan Manas destanının baş kahrama-

nı Manas'ın da atı, köpeği ve kuşunun üzüntüye gark olması üzerine Allah tarafından gönderilen meleklerin himmetiyle ölüp tekrar dirildiğini bilmekteyiz.¹ Billur Köşk masalları içinde yer alan *Muradına Nail Olmayan Dilber* masalında şehzadenin sevgilisi ölü, fakat tılsımlı bileziğin ele geçmesi sonucu güzel kız tekrar can bulur.²

Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün. Bizim burada üzerinde duracağımız konu ise, Karacaoğlan'ın ölülerin dirilmesinde aracı olması hususudur.

Biraz önce de temas ettiğimiz gibi Karacaoğlan, *Han Mahmud* veya *Kul Mahmud* olarak bilinen hikâyede, hikâye kahramanı Mahmud ve sevgilişi Nigâr (Diyar / Deyyar) Hanım'la kardeşi (arkadaşı) Kamber'in ömeleri üzerine, onların bulunduğu yere gelip söylediğine deyişle dirilmelerini sağlar. Han / Kul Mahmud hikâyesinin elimizde dört varyantı bulunmaktadır. Hikâyenin ana teması aynı olmakla beraber varyantlar arasında kısmen farklılıklar mevcuttur. *Mahmut ile Nigâr* adıyla da bilinen hikâyede söz konusu ettiğimiz bölümün Azerbaycan Varyantının özeti şöyledir:

Kul / Han Mahmud (Özet)

Mahmut, kardeşi Kamber'i yanına alarak, butalı sevgilisi Misir Paşası Cafer Paşa'nın kızı Nigâr'ı bulmak için yola çıkar. Bin bir güçlükle Misir'a ulaşırlar. Cafer Paşa'nın altmış aşığını mat eder. Paşa iki kardeşi karşılaştırır, Kamber'i yenen Mahmud'u yanına usta alır. Mahmud, Cafer Paşa Misir'in dışında olduğu bir vakit fırsatını bulup Nigâr'la görüşür. Nigâr'ın hediye ettiği mendili, Mahmud'un koynunda gören Paşa'nın önceki aşıkları, bunu tez elden Cafer Paşa'ya haber verirler. Cafer Paşa derhal demirciyle dülgerini çağırıp bir sandık yapar. Nigâr ile Mahmud'u sandığa koydurup denize attırır. Kamber sandığı takip eder. Sandık, Han Nesir'in bağına kadar gelir. Bahçıvan sandığı açığında ölmüş olan bir kızla erkek görür. Bunu, oraya kadar gelen Kamber de görmüştür. Kamber Mahmud'la Nigâr'ın acısına dayanamayıp yerden aldığı büyük bir taşla canına kıyar. Bahçıvan onu da sandığa kor.

Bu strada, butası boş çıktığı için sazını on dört sene önce toprağa gömen Karacaoğlan'a, Han Nesir'in bağında üç ölüünün olduğu haber verilir ve onları okuyup diriltmesi istenir. Karacaoğlan, topraktan sazını çıkartır. Sazı ilk giündeki gibi sapasağlamdır. Doğruca Han Nesir'in bağına gider. Orada ölülere birer deyiş söyler. Strayla Mahmud, Nigâr ve Kamber dirilirler. Her birisi, rüya gördüğü-

¹ Şükrü ELÇİN, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ank., 1977, s. 103-104.

² Billur Köşk Hikâyesi (Tab'ı ve naşrı: Ahmed Kâmil), İst., 1329 (1913), s. 44-47.

nü, gözlerini açtıklarında kendilerini orada bulduklarını söylerler. Karacaoğlan onları Cafer Paşa'nın yanına getirir. Cafer Paşa, ölenlerin dirildiği görünce Allah'a şükreder.

Kül Mahmud hikâyesi, Çukurova'da Han Mahmud adı ile bilinir. Elimizdeki üç Han Mahmud varyantında (Ali Rıza Yalçın, Yaşar Kemâl ve M. Nuri Mingan Varyantları³) Karacaoğlan'ın ölen sevgilileri diriltmesi motifleri -birkaç husus dışında- aşağı yukarı aynıdır. Ali Rıza Yalçın, hikâyeyinin sonunu şu şekilde özetler:

"Vaktiyle Gündoğan Han isminde bir Hakanın Han Mahmud adındaki oğlu Kandehar Beyi'nin kızı Deyyar Han'a taaşşuk ediyor; arkadaşı Kamber le beraber oraya gidiyor. Macerayı Bey'e hissettiriyor. Bey, zaten hasmı olan Gündoğan Han'ın oğlunu ve arkadaşını Fırat'a attırıyor -Vak'a Munbuç'ta oluyor.- Bunu gören ve müteessir olan kız da hemen kendisini nehre atıyor. Bey ve maiyeti kızı kurtarmak için koşuyorlar; niyeten üçünü birbirine sarılmış bir halde mağrukan nehirden çıkarıyorlar. Lâkin bunları birbirinden ayırmak kabil olmuyor. Bu sırada beyazlara bürünmüş olduğu halde Karacaoğlan gaibden zuhur ediyor ve "Ey zalimler, ey aşk düşmanları" diye şu turkishü okuyor:

"Kırklar mağrasından çekildim geldim
Bir dolu mey içtim, ummana daldım
Kadir Mevlâ'm ben de sana dayandım
Sökülsün meyitler birbirlerinden"⁴

Halk, değer verdiği kişilerden bazılarını, bir yandan gönlünde yaşatıp ölümsüzleştirirken, bir yandan da onları ulu mertebe ye yükseltip ermişlik vasfi verir. Azerbaycan'da Hasta Kasım, insanların geleceği hakkında hükümler verirdi. Aynı şekilde Kurbanî İran Şahı'nın kendisine; "Sevgilin öldü; şu mezarda yatıyor." demesi üzerine orada yatanın sevgilisi değil bir koyun olduğunu bilir. XIX. yüzyılın onde gelen isimlerinden Âşık Ruhsatî'nin mezarının toprağı, bugün, yore halkı tarafından hayvanlardaki boçça (şap) hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. Zira Ruhsatî -halkın ifadesine göre- sağlığında bir şeyh gibi kerametler göstermiştir.⁵ Bütün

³ Azerbaycan Mehebbet Dastanları, Bakı, 1979, s. 320-321. Yaşar KEMAL, Sarı Defterdekkiler-Folklor Derlemeleri (Haz. Alpay KABACALI), İst., 1997, s. 327-329. M. Nuri MİNGAN, Osmâniye Cevdetiye Kasabasından Folklor Örnekleri, Erzurum, 1978, s. 41-42 (Basılmış Lisans Tezi).

⁴ Ali Rıza YALÇIN'dan naklen. (Bkz. Sadettin Nûzhet ERGUN, Karacaoğlan, Hayatı ve Şiirleri, İst., 1963, s. 14).

⁵ Doğan KAYA, Sivas'ta Âşıklik Geleneği ve Âşık Ruhsatî, Sivas, 1994, s.141.

bunlar bize, ister istemez İslâmiyetten önce Orta-Asya'da gösterdikleri olağanüstü hallerle halkın beyninde mümtaz bir yere sahip olan kam ve şamanları hatırlatmaktadır. Bugün dahi kam ve şamanlarla ilgili olarak pek çok hikâyeler anlatılır ve mezarlari kutsal yer olarak bilinir.

Karacaoğlan'ın şekil / don değiştirmesi

Kültürümüzde, şekil değiştirme motifine, daha ziyade menkibelerde rastlanır. Velilerin manevi cepheleri anlatılırken gösterdikleri kerametler içinde *don / şekil değiştirme* konusuna da yer verilir. Ermiş bir kişi, kimi zaman *turna, güvercin, doğan, geyik, yılan, balık* veya *ejderha* gibi hayvanların şeklinde gererek kerametini gösterirdi.

Bir kuş veya hayvan şeklinde girmek, Budizm'de, daha çok karşımıza çıkan hadiselerdendir. Sözgelişi Budha, bir *maral*, bir *maymun* ve bir *tavşan* şeklinde birkaç kere dünyaya gelmiştir⁶

Bu tarz şekil değiştirmenin ilk örneğini Ural Batır destanında görmektedir. Ural Batır'un kardeşi Şülgén devler diyarında *ejderha* donuna; Ural Batır'un karısı Huma ile Şülgén'in eşi Ayhiliv kuş donuna; devler padişah Ezreke'nin oğlu Zerkum da *yılan* ve *balık* donuna girmiştir.⁷

Türk Müslüman dervişlerinin piri sayılan Ahmet Yesevi'nin de şekil değiştirdiği bugüne kadar anlatıla gelmiştir.

Gösterdiği kerametlerle ve söylediği hikmetlerle çevresinde kısa zamanda pek çok mürit toplayan Ahmet Yesevi'nin büyülüüğünü ve eriştiği mertebeyi ölçmek için yedi Horasan ereni *turna* donuna girerek onun yanına giderler. Gelen yedi turnanın kimler olduğunu anlayan Ahmet Yesevi de turna donuna girerek onları karşılar.⁸

Hacı Bektaş Veli de, Abdal Musa'nın;

*Güvercin donuya Urum'a uçan
İmamlar evinin kapısını açan*

ve;

*Ali oldum Âdem oldum bahane
Güvercin donunda geldim cihane*

⁶ Walter RUBEN, *Budhizmin Tarihi* (Çev. Abidin İTİL), A.Ü. DTCF Yayınu, Ank., 1947, s. 11.

⁷ Metin ERGUN- Gaynislâm İBRAHİMOV, *Başkurt Halk Destanı Ural Batır*, Ank., 1996, s. 13.

⁸ Kemal ERASLAN, *Ahmet Yesevi-Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ank., 1983, s. 27.

deyişlerinde ve Vilayetname'deki; "Heman-dem manâ aleminden velayetle bir gökçe güvercin tonına girip..." ifadesinde yer aldığı gibi güvercin donuna girmiştir.

Anadolu'ya güvercin donunda gelen Hacı Bektaş¹, buradaki dervişler pek de iyi karşılamaz. Anadolu erenlerinden Doğrul Baba derhal bir doğan donuna girip bu güvercini yakalamak ister. Bunu gören Hacı Bektaş, silkinip tekrar insan şecline döner ve doğanı boğazından yakalar. Doğrul Baba, Hacı Bektaş'ın eteklerine kapanıp af diler.⁹

Kültürümüzde doğan şecline giren bir başka zat da Abdülkadır Geylani¹⁰ dir.

Abdal Musa ise Kaygusuz Abdal'ı irşad için bir geyik donuna girmiştir. Abdurrahman Güzel'de bulunan ve Kaygusuz Abdal'ı konu edinen bir menakibnamede Abdal Musa'nun menkabevi kişiliğinden söz edilirken bir hadise nakledilir: Teke İli Alaiye sancak Beyi'nin oğlu Gaybî Bey on sekiz yaşında iken ava çıkar. Karşısına çıkan ahuyu vurur. Ahu kaçar, Gaybî Bey kan izlerini takip ederek geyiğin ardından gider. Geyik bir tekkeye girer, Gaybî de arkasından. İçeride Abdal Musa'yı görür. Abdal Musa kolunu yukarı kaldırır, koltuğunun altında saphı olan oku gösterir. Gaybî oku tanır. Böylelikle, geyik suretinde görünen kişinin Abdal Musa olduğu anlaşılır.¹¹

Vilayetnamelerde bu hadiselere sıkça rastlanılır. Sözgelişi; Seyyid Gazi, kendisini ziyarete gelen Kolu Açık Hacim Sultan'ı sığın (yabani geyik) şeklinde karşılar.¹²

Şekil / don değiştirme motifi meşhur Ali Cengiz masalında da belirgin olarak yer alır. Ustasından bu oyunu öğrenen delikanlısı sırasıyla at, koç, kuş, elma, dari ve sansar olur. Onu ortadan kaldırılmak isteyen ustası da şahin ve horoz olursa da çırğını mağlup etmeyi başaramaz.¹³

Karacaoğlan hakkında anlatılan bir hikâyede de don değiştirme motifine rastlarız. Hikâyeyi Kadırlı'nın Bekereci köyünden Yusuf Sıra^{*} anlatmıştır. Manzum ve mensur yapıda olan ve Ali Kayası Hikâyesi adıyla bilinen bu hikâyeyin özeti şu şekildedir:

⁹ Bahaeeddin ÖGEL, Türk Mitolojisi, C. I, Ank., 1993, s. 30.

¹⁰ M. Fuad KÖPRÜLÜ, Edebiyat Araştırmaları 2, İst., 191989, s. 282.

¹¹ Abdurrahman GÜZEL, Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri, Ank., 1983, s. 8-10.

¹² Abdülbaki GÖLPINARLI, Vilayetname-Menakib-ı Hünkâr Hacı Bektaş- Veli, İst., 1990, s. 83.

¹³ Billur Köşk Hikâyesi (Tab'ı ve naşiri: Ahmed Kâmil), s. 104-107.

* Bu varyant; öğrencim Güzide Hekimoğlu tarafından derlenmiştir. Yusuf Sıra, Körög lu'nun altı kolunun haricinde Esmehan, Güzel Ahmet gibi halk hikâyelerini de bilmek.

Karacaoğlan'ın Ali Kayası Hikâyesi (Özet)

Karacaoğlan Göksun'a giderken Suçatı mevkiiindeki bir kayanın başında ip eğiren bir yörük kızı görür. Kız bir dörtlükle yolun gittiği yeri sorar. Kız tepki gösterir ve şirle yanına yaklaşamayacağımı söyler. Karacaoğlan şayet yedi dörtlük söylese kızı alabileceğini ifade eder. Böylece aralarında deyişme başlar. Kızın verdiği cevaplar Karacaoğlan'ın hoşuna gider. Ne var ki kız daha başta "Gel oğlan sarılık deli isen de." deyince, "Ben seni sınadım ökçen yoğumuş, / Almam şimdiden geri huri isen de." diyerek kızı almaktan vazgeçer. Kız; "Ben, daha bir Allah kulunun karşısında dışimi iştımadım. Beni bu kadar coşturdu, söylettin, ben senden başkasına varamam. Sen benden başkasını alamazsun." der kayalardan aşağı inmek ister. Fakat bir türlü yol bulamaz, kısa yoldan kendisini Karacaoğlan'ın bulunduğu yere atar. Kız yere cansız düşer. Olup biteni uzaktan gören Yörükler, olay bölgesine gelip Karacaoğlan'ı döverler. Da-yaktan öleceğini anlayan Karacaoğlan, Allah'a niyazda bulunur. Hak tarafından kedi kılığına girip hızlıca oradan uzaklaşıp çalılığa gider. Biraz gittikten sonra tekrar adam kılığına girer ve yoluna devam eder.

Çeşitli vechelerini ele aldığımız ve Karacaoğlan'da da karşımıza çıkan şekil değiştirme motifinin devir nazariyesiyle ilgisi yoktur. Bunun izlerini Budizm'deki *tenasuh* (Transmigration, métempsycose, ruh göçü) düşüncesinde aramak gereklidir.

Karacaoğlan bu hikâyede, velilerde gördüğümüz gibi keramet gösterip tehlikeden kurtulmaktadır. Onu bu mertebe halkımız çıkarmaktadır. Bunun jegâne sebebi de elbetteki Karacaoğlan'a duyulan yüce sevgidir.

tedir. Hekimoğlu da teyple tespit ettiği bu hikâyeleri güzel bir çalışmaya kaybolmaktan kurtarmıştır. (Güzide HEKİMOĞLU, Kadırlı'den Derlenmiş Halk Hikâyeleri, Sivas, 1996, 193 s. Basılmamış Lisans Tezi).

Yusuf Sira, 1943 yılında Adana'nın Kadırlı İlçesinin Bekereci köyünde doğmuştur. Evli ve on çocuk babası olan Yusuf Sira, ailenin en küçük çocuğu olmasından dolayı babasının yanından hiç ayrılmamıştır.

On yaşıdan itibaren babasının yanında halk âşıklarının bulunduğu toplantılara katılmıştır. Bu tür toplantılarından oldukça zevk alan Yusuf, can kulağıyla dinlediği hikâyeleri kısa sürede hafızasına almıştır. Onda âşıklara ve halk hikâyelerine karşı bu hevesi gören babası, Yusuf'a bir saz almıştır. Gençliğinden itibaren öğrendiği hikâyeleri düğünlerde, toplantılarda anlatmaya başlayan Yusuf, maalesef saz çalmada fazla usta değildir. Fakat, kavalı ve sipsiyi ustaca çalabilmektedir. Yörenye ait bildiği pek çok ezgi içinde Karakoyunu Suya İndirme havası en ustaca icra ettiği parçalar arasındadır.

Okumayı askerlik vazifesi sırasında öğrenen ve çiftçilikle uğraşan Yusuf SIRA, hikâye anlatmasının dışında, Kadırlı yöresine ait Göde Oyunu, Sinsin, Serçe gibi oyunları da bilmektedir. Hatta bundan oynadığı Göde oyununun TRT ekiplerince çekimi gerçekleştirilmiştir. Mükemmel derecede taklit yapma yeteneğine de sahiptir.

Karacaoğlan'ın ermişlere kavuşması

Erenler, Anadolu'nun manevi fatihi olan zümrelerden birisidir. Tarihte Abdalan-ı Rum olarak bilinirler. Halkın gönlünde ve kafasında taht kurulan bu insanlar gayb erenleri olarak da bilinirler. *Gayb erenleri*; göze görünmeyen veliler olup bunlara "Ricalü'l gayb" denir. Kültürümüzde *ü'lər, yediler, kırklar* ve *abdallar* adıyla bilinirler. En önemli özellikleri, doksan günlük yola bir kuşluk vaktinde ulaşacak kadar hızlı hareket etmeleridir. Folklorumuzda *kırklara karışmak* deyimi bu konuya ilgiliidir. Uzun süre ortakta görünmeyen kimselere; "Kırklara karıştı" ¹⁴ ifadesi kullanılır.

Karacaoğlan'a da Türkmen aşıretleri arasında tarihi kimliğinin yanı sıra ermişlik vasfi da isnat edilmiştir.

Sözgelişi; Ali Rıza Yalman [Yalkın], Tarsus Gazetesinde Karacaoğlan'ın;

*Bin onbeşte beratçığım yazıldı
Seksenbeşte bel kemiğim bozuldu
Bin doksan damezarının başına
Döner baykuş öter bülbüll*

dedikten sonra Ashab-ı Kehf mağarasına gidip bir daha çıkmadığını ifade etmiştir.¹⁵

Karacaoğlan'ın *Ashab-ı Kehf* mağarasına girdiği ile ilgili bir rivayet de söyledir:

"*Birgün Karacaoğlan bir obaya misafir olur. Orada Elif adlı güzel bir kız vardır. Karacaoğlan Elif'e aşık olur. Türkmen güzeli de şairi sever. Evlenmek isteler, aşıreti karşı çıkar. Aracilar da söz geçiremez aşırete. Öldürmekle tehdit ederler. Karacaoğlan arkadaşı Deli Hüseyin'in yardımı ile Elif'i kaçırır. Bir başka obaya sığınırlar. Oba beyinin yiğeni Elif'e göz koyar. Elif yüz vermez ama adam sırraşık, ahlaksız. Karacaoğlan bir günlük mesafedeki bir obaya, düğünde saz çalmak üzere çağırılır. Gittiği gece beyin yiğeni Elif'in çadırına girer. Sana hiç dokunmayağım, bir gece yanında yatıp giderim, der. Elif rezaletten, kan çıkışından korkar. Giyinik olarak bir yatağa girerler. Yan yana uyurlar. Bu sırada Karacaoğlan'ın teli kopar. Aşığa malum olur. Koşarak obasına döner. Çadırda manzara-*

¹⁴ Abdülbaki GÖLPINARLI, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İst., 1977, s. 202.

¹⁵ Ali Rıza YALMAN [YALKIN], Tarsus Gazetesi, No. 615, 616. Sözü edilen yazıyı bizzat görme imkânına sahip olamadım. Bu bilgileri, gazeteden aynen alıntı yapan Sadettin Nüzhet Ergun'dan aktardım. Bkz.: Sadettin Nüzhet ERGUN, *Karacaoğlan, Hayatı ve Şirilleri*, İst., 1963, s. 14.

yi görünce yıkılır. Kimseyi uyandırmaz, mendilini yorganın üstüne bırakıp çıkar. Sabah Elif, Karacaoğlan'ın kendisini terk ettiğini anlayınca feryat eder. Beyin karnı işi anlar, irz düşmanı yiğenini öldürüp cesetini köpeklerle atırır. Ama olan olmuş, giden gitmiştir. Karacaoğlan, Tarsus'taki Ashab-ı Kehf mağarasına girmiş ve sırt olmuş, erenlere karışmıştır.”¹⁶

Sonuç:

Göründüğü gibi hikâye ve menkablerde Karacaoğlan'a ölüleri diriltmesi, şekil / don değiştirmesi ve ermişlere kavuşması gibi üstünlükler isnat edilmektedir. Şüphesiz ki, bu ayrıcalıkların Karacaoğlan'ın gerçek hayatı ile ilgisi yoktur. Ama halkımız, onu bu şekilde görmek istemektedir.

Halk, sevip değer verdiği kişileri şirleriyle yaşıtırken, yüceltmek için de ona birtakım olağanüstülükler yakıştırır. Başkaları adına anlatılan hikâyeleri ona izafe edebildikleri gibi, kendileri de bizzat manevî yükselikler ihtiyaç eden rivayetler ortaya koyabilir. Nesilden nesile anlatılan hikâyeler, gün gelir halkın gönlünde ve beyninde gerçek olarak algılanır. Öyleki, bu zat artık erenlerden sayılır. Ermişlik mertebesine ulaşmış kişinin de artık ebediyyen sevilip yaşıtılacağına şüphe kalmaz.

Konuya bu açıdan bakıldığında, yüzyıllardır Karacaoğlan'ın gönüllerde taht kurmasının sebebi daha iyi anlaşılmış olur.

METİNLER

KARACAOĞLAN'IN ALİ KAYASI HİKÂYESİ

Karacaoğlan denilen âşık, Hak Âşığıdır, hepiniz bilirsiniz. Gezer, söyler, söyleter Allah için Hak Âşığı. Kalbinde kötülük olmaz.

Bu adam birgün Maraş'a geldi. Maraş'ta bir gece kaldı. Sabah olunca, Maraş'tan Göksun'a hareket etti. Göksun'a giderken Suçatı diye bir yer var. Suçatı'nın Maraş tarafında "Ali Kayası" diye bir yer vardı. Şimdi, bu kayanın dibinden geçiyor, Maraş-Göksun yolu.

Adam, öğlen vakti giderken, üzerine bir gölge düştü. "Bu gölge nedir?" diye yukarı baktı ki, bir kaya, büyük bir kaya... (Ben gittim gördüm. Uzunluğu üç yüz-dört yüz metreden fazla. -Kaynak Şahsin notu.) Suçatı'nın suyu yanından akar. "Ulan! Bu kaya amma güzelmiş, çok neşeliymiş." Baktıkça baktı, kayaya.

¹⁶ Metin AKAR, Karacaoğlan, Hayatı ve Eserleri, İst., 1986, s. 11-12.

Baktı ki, kayanın başına bir kız oturmuş. Efendim, orası yayla memleketi; konup göçüçü aşiretler, yörükler, avşarlar... O bir Yörük kızıydı, aydınılı kızı... Kayanın tam yüksek yerine oturmuş, koluna bir yün burması takmış, elinde bir kirmen... Burmanın ağırlığı beş kilo kadar var. Kız "Yalla!..." deyip de kıvrattığı zaman kirmeni; kirmenin oku "Fır...Fır...Fır!.." kayanın dibindeki taşa "Tıkk!.." diyor. Kirmene sardığı ip, -ona sügüm denir- bu tek sügüm yarım kilo gelir.

Ulan Karacaoğlan'ın hoşuna gitti bu kız.

-Heey! Kız sen kimsin, dedi.

Kız, yukardan aşağı bir baktı ki, aşağıda yolda bir adam. Ufacık, tefecik, esmer, fazla bir güzellik yok. Elinde de bir sazı var. Aşağıdan yukarıya kendine çağrıiyor. Kız hiç aldırmadı.

-Yahu nerelisin, kimsin? Ben buranın garibiyim. Kör müsün, sağır musun, bu yol nereye gidiyor, dedi. Cevap versene?

Kız yine seslenmiyor. Baktı adama: "Ne bu, aptal mı, çingene mi? Kendime uygun bir yiğit olsa neyse?" dedi. Kız yine seslenmedi.

-Yahu sana kör desem; kirmen eğiriyyorsun, sağır desem; çağrıdığım zaman bana bakıyorsun. Anlamıyor musun, ben buranın garibiyim. Bu yolun sonu nereye gider?

Kız yine seslenmedi. Karacaoğlan küçük sazin kinin sıyırdı, oturdu taşın üstüne bakalım kiza ne söylüyor. Arkadaşlar burda ne dinliyor?

*Küstürdüm güzel söyledemiyom
Söyle güzellerin şahı isen de
Kız nereye gider göçer eliniz?
Söyle güzellerin piri isen de*

"Kız nereye gider göçer eliniz? / Söyle güzellerin piri isen de" deyince kız baktı, beğenmediği kara çocuk kendine iyi bir taş vuruyor. "Dur, dur! Sıra bana geldi. Bu kara çocuk bana bu laftı söyle de ben söylemez miyim." Kirmeni kolundan çekti, yere vurunca, kirmen doksan dokuz parçaya ayrıldı.

Yan tarafında kuru bir ağaç vardı. Bazan kuşlar konardi. "Kuru bir dal koparıyım da elime saz yapayım." dedi. Ağacı sallayana kadar, kökünden çekti aldı. Kız; mesel ineği gibi, mehre camızı gibi, Erzurum koyunu, Mısır tavuğu gibi... Kaşları yay, kirpikleri ok, yanakları elma, ağızı fincan, dişleri mercan, ayın on beş gecesi gibi parlıyor. Kimsenin gücü yetmiyor. Yaylada büyümüş yayla kızı. Yağ, süt, ayran bunlarla beslenmiş. Hemen

bunun dalını budağını temizledi. Beliğini çekti, saçından birkaç tane kıl bağıladı, onun badaklarına. Kız kurdu ki, oldu bir bağlama sazi. Sazın se-sinden kayalardan şakır şakır taş dökülmeye başladı.

Aldı bakalım kız:

*Oğlan senin bu sözüne küserim,
Ali Kayası derler benim hisarım,
Zülfümün teliyle seni asarım,
Gelemen yanına Ali isen de. (Ali : Hz. Ali)*

Kız sert bir cevap verdi Karacaoğlan'a. Karacaoğlan, dedi ki kalbin-den. "Şimdiye kadar çaldım, söyledim, söylettim olmadı. Ama sen mert bir kiza benziyorsun. Karşında böyle sert olarak bozulmadan yedi beyit türkül söylersen, kız seni alırım, eş ederim, Allah'ın emriyle." dedi.

Aldı bakalım Karacaoğlan:

*Kız ben senin o kayanı yıkarırmı,
Üstünden de ulu köprü tutarım,
Taşını toprağını suya dökerim,
Geçerim Tuna'nın seli isen de.*

Kız dedi ki; "Ulan, bu kara çökükta iş var."

*Oğlan senin bu sözünü tutmazam,
Varına yoğunla meyil etmezem,
Gülünden bir tane de koklatmazam,
Gelemem Allah'ın kulu isen de.*

Karacaoğlan, dedi ki; "Yahu! Âşık olmaya âşık, karşılık vermeye veriyor amma mânâsını bilmiyor. Sonunda Allah'a büyük söyleiyor. Gelemen yanına (Hz) Ali isen de... Gelemen Allah'ın sevgili kulu isen de demekle neyine gü-veniyorsun, sen." dedi.

Aldı Karacaoğlan:

*Kara bulut gibi de göğü ararım,
Sulu sepgin gibi yeri düverim,
Var ömrümü ben kapında salarım,
Yutarım kız seni ağı isen de*

Kız dedi ki; "Yahu! Ben bundan iyi oğlan mı bulacağım, aslan gibi oğlan. Tuna'nın seli de olsam geçecek, ağ olsam da yutacak. Herşeyimi kabul ediyor. Şu-na bir yüz vereyim de yanına gelsin. İki öpüşelim, koklaşalım." dedi.

*Kudretten kaşlarım benzer kaleme,
Küçülceksin, dayanamam beline,
Sırrını verme de nadan eline,
Gel oğlan sarılık deli isen de.*

Karacaoğlan, yedi beyite kesiki. Üçüncü beyitte kız, nesi var nesi yoksa meydana koydu. Kendi kendine; "Aman böylesini gördüm ya tamam tamam!" dedi.

*Neyimiş de KARACOĞLAN neyimiş,
Gönül yükselendi karlı dağımış,
Ben seni sınadım ökçen yoğumuş,
Almam şimdiden geri huri isen de.*

Sazı kinina koydu.

-Allaha ismarladık, emmi kızı, dedi.

-Ulan, etme-tutma! Ben daha Allah kulunun karşısında dişimi işitmam dim. Beni bu kadar coşturduñ, söylettin, ben senden başkasına varamam. Sen benden başkasını alamazsun. Vallaha yok, bu çevrede benden iyisi. Nereye gidiyorsun, dediyse de adam gidiyor...

Kız, aşağı koştı, yukarı koştı, inecek yer yok, nereye varsa orası yüksek. "Ben ölürsem, bu da altımda kalır ölüür ya! Karacaoğlan'ın şura üstü mü ola!?" dedi. Yukarıdan aşağıya attı, bıraktı kendini.

Karacaoğlan, bir dinledi ki, bir sizilti geliyor. Bir baktı ki, o iki metre uzunluğundaki siyah saçlar salınmış, vizlayıp geliyor kız. Karacaoğlan kaçıyor. Karacaoğları'nın olduğu yere düştü kız. Her parçası bir yere fırladı, zaten havada öldü.

Bunu Aydınıllar (Yörükler) geriden seyrediyorlardı. Eline değnek alan geldi Karacaoğlan'ın başına. "Ne ettiyse, bu oğlan etti kızı." diyorlar.

Karacaoğlan, biraz dayak yedi orda. Allah'a niyaz etti. Hak tarafından bir kedi kılığına girdi. Ordakiler; "Biz kimi dövüyorduk, nereye gitti bu?" dediler. Karacaoğlan, çalılığa karıştı. Biraz sonra tekrar adam kılığına girdi. Allah'a niyaz etti, yoluna devam etti.

Karacaoğlan'ın Ali Kayası türküsi budur. varolun, şen olun arkadaşlar!..

Anlatan : Yusuf SIRA, Derleme Tarihi : 4 Mart 1996

**GUL MAHMUT'tan
(Azerbaycan Varyantı)**

"... İndi gelin heberi kimden verek, Garaca oğlan'nan.

Ağalar! Garacaoğlan özüne butah idi. Butası boş çahdı, ona göre sazını aparıp torpağa basdırıldı. On dört il idi ki, sazı basdırılmıştı, özü de me'budlug eleyirdi. Amma göze görünmeyen teher, her bemuraza yetişen idi. Gecenin yarısında yuhuda biri ona dedi ki, dur get han Nesirin bağına. Orda üç meyit var. Ohu meyitler sağalsın

Garaca oğlan serseng ayıldı, gördü ki vegiedir, mehel goymadı, yattı. Bir de gözüne göründü.

Dedi:

Sene demişem dur get?!

Durub getdi. Garaca oğlan coh fikir eledi, dedi men sazımı on dörd ildir basdırışam torpağa, gedim görüm sazım salamatdır? Salamat gahrısa, götürüb gederem. Durub getdi, sazı hara ki basdırılmışdı çhartdı. bahçı gördü ki, deyesen salamatdı, simleri de girilmayib. sazı aldı geldi han Nesirin bağına, bağmançını çağırıp dedi:

Senin yanında gutuda üç meyit var, onları getir bura. Bağmançı mehettel geldi

Dedi:

- Başına dönüm, menim yanında meyit ne gezir?

Dedi:

-Get getir, gorhma.

Bağmançı titreye-titreye getdi, gutunu getirdi. Garaca oğlan yanına.

Ağalar! İndi görek, Garaca oğlan sözünen o üç meyiti neçe sağaltdı.

*Ey ağalar, han Nesirin bağında
İki gül sarmaşılıb biri-birine.
Biri güle benzer, biri bülbüle,
İki gül sarmaşılıb biri-birine.*

Bunu deyende Mahmud sağaldı. Aldı o biri bendi desin:

*Mahmudun kekili enbere benzer,
Nigârin saçları dumani gezer,
O gara bulaşan Genbere benzer,
İki gill sarmaşılıb biri-birine.*

Bunu da deyende Nigâr sağaldı. Aldı o birini:

*Garaca oğlan der: men mat galmişam,
Ellerimi hah duvnya tutmuşam,
Vallah, seni vagiede görmüşem,
Üçü dursun öpsün biri-birini*

Bunu da deyende Gember durdu. Üçü de sağaldılar. Gelib bir-birlerini öpdüler. Garaca oğlan soruşdu ki, siz harada idiniz?

Mahmud dedi:

-Vallah, men bir çölde durmuşdum, bir de gördüm ki, bir bağda gözüme Nigâr göründü.

Nigâr dedi:

- Men susamışdım. Bir otagda idim. Gapını da tapşırdım. Çıhdım su getirmeye, bir gölde Mahmud gözüme göründü.

Gember de dedi:

- Men bir bağdan gül derirdim. Garaca oğlan gelib dedi ki, Gember, gel gedek Mahmudnan Nigâri görek. Golumdan tutdu, çekende aylılıb gördüm ki, buradayam.

Mahmud dedi ki, bir adam çağırıb mene dedi:

-Üç kere ayağını terpetsen, Nigâra çatarsan. Ele üç kere ayağını terpetdim, oyanıb gördüm buradayam.

Nigâr dedi:

-Men yoldan Mahmudu çağıranda bir şehs meni tulladı ona doğru, gözümu açdım ki, buradayam.

Garaca oğlan dedi:

-Şükür olsun, menim dediyim sizi sağaltmayıb. Men şahid kimi bura gelmişsem ki bilesiniz ölüünü dirilden gudret var.

Garaca oğlandurdu, onların üçünü de han Nesirin bağından götürdü getdi. Onları düz Cefer paşamın yanına getirdi. Her nece ki, olmuşdu, nağlı eledi

Cefer paşa gördüğü, ölüler dirilib. Şükür eledi....”¹⁷

Kelimeler

<i>bağmançı</i>	: bahçivan
<i>basdirmak</i>	: toprağa gömümek
<i>bemuraz</i>	: yardıma ihtiyacı olan
<i>bir de</i>	: bir daha, tekrar
<i>çatmak</i>	: ulaşmak, varmak
<i>durmak</i>	: kalkmak
<i>hara</i>	: nere, nereye
<i>me'budlug</i>	: kendini ibadete verme
<i>mehettel galmak</i>	: şaşırıp korkmak
<i>nağlı elemek</i>	: nakletmek, aktarmak
<i>nece</i>	: nasıl, ne şekilde
<i>neçe</i>	: nasıl
<i>sagalmak</i>	: diriltmek
<i>salamat</i>	: esen, sağlam
<i>serseng</i>	: yarı bayın
<i>terpetmek</i>	: hareket ettirmek, kimildatmak
<i>vegie</i>	: rüya

HAN MAHMUT'tan (Yaşar Kemal Varyantı)

“... Kel oğlanvardı ki, Han Mahmüt'la Diyar Han kucak kucağa bitişmiş ölmüş. Han Kamber de kuluncunu kardeşinin kuluncuna vermiş, yönü geri bitişmiş ölmüş. Kendiri Kel Oğlan salladı. Çektiler çıkardılar.

Yedi aşıklar dedi ki:

Buna büyük bir kabir kazalım, üçünü de koyalım, dedi.

Bir kısmı da:

Bıçkıyla bıçelim, ayrı ayrı koyalım, dedi.

Bu minvalde iken Karacaoğlan Kırklar elinden gelirdi. Oraya rast geldi. Sordu.

¹⁷ Azerbaycan Mehebbet Dastanları, Bakı, 1979, s.320-321.

-Arkadaşlar, bu neci böyle? dedi.

Bu da Allah'ın hikmeti, dediler.

-Bunlara bir türkü söylesem müsaade eder misiniz? dedi.

Vezir dedi ki:

-Söyle kardaşım. Ne söyleyeceksen, manası da Allah'tan dedi.

Aldı Karacaoğlan

*Amanın ağalar bir hikmet gördüm
Biri ayva biri turunç biri nar
Üç cahil de birbirine sarılmış
Biri susam biri sümbül biri gül*

deyince bunlar birbirlerinden ayrıldılar. Yedi aşıklar:

-Bunlar aynılmışken gömeliim, dediler.

Karacaoğlan dedi ki:

-Er oğlu üçe kadar. İki daha söyleyim, dedi.

Aldı Karacaoğlan:

*Kırklar dağından da indim geldim
İçtim dolusunu da ummana daldım
Kadir Mevlâ'm senden bir umdum
Destur ver de meyitlerin otursun*

Bunlar oturuşuverdi. Aldı Karacaoğlan gene:

*Karac'oğlan der ki böyle olursa
Konacağı yeşil yaprak bürürse
Kadir mevla senden imdat olursa
Destur ver de meyitlerin söylesin*

deyince, bunlar uykudan uyanır gibi hemen uyandılar.

-Yarabbi, biz öldüydiük, nasıl oldu da geri dirildik, dediler.

-Şu kara adamı görüyor musunuz -Karacaoğlan siyah renkliydi- o size üç türkü söyledi, evvel Allah sebebiniz o, dediler.

Kız dedi ki:

-Ben o adamı iyi bildim, dedi. Buna Karacaoğlan derler.

-Dünyada üç türkü borcumuz var, verelim, dediler.

Han Kamber dedi ki:

-Ben vereyim sıfırah borcumu, dedi.

Aldı Kamber bakalım:

*Karacaoğlan senin sağ yüzün de ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak razı olsun
Yedi aşığın on dört gözü kör olsun
Şükür biz dirildik dünyaya geldik*

deyince Karacaoğlan'ın sağ yüzü ağardı. Yedi aşığın on dört gözü kör oldu.

Han Mahmut dedi ki:

-Ulan kardaş, birer gözü kör olsun deseydin. Muhammet sözünü söyledin de iki gözü kör olsun dedin.

-Benim vicdanım bunu götürdü. Sen de acımıyorsun. Yalvar, Allah geri açsin, dedi.

Aldı Mahmut:

*Karacaoğlan senin iki yüzün de ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak elin'alsın
Yedi aşığın birer gözü sağalsın
Şükür biz dirildik dünyaya geldik*

Kız dedi:

-Sıra bana geldi, dedi:

*Yedi âşiklar biriksinler gelsinler
Bir olsunlar başa başa sarsınlar
Şekerpare'nin gönlünü Kamber'e versinler
Şükür biz dirildik dünyaya geldik*

Yedi aşığın on dört gözü kör olduyuğu, bireri geri sağaldı. Karacaoğlan'ın da iki yüzü de ağardı.

Han Mahmut Diyarhan'ı aldı. Han Kamber de Şekerpare'yi aldı.

Kırk gün kırk gece toy düğün ettiler, muradına yettiler.

Sizcegiz dinleyenler muradınıza yetesiniz.”¹⁸

¹⁸ Yaşa KEMAL, Sarı Defterdekiler-Folklor Derlemeleri (Haz. Alpay KABACALI), İst., 1997, s. 327-329.

**HAN MAHMUT HİKÂYESİ'nden
(M. Nuri Mingan Varyantı)**

"... Mahmud'u götürüp Şat'a attılar. Kız da saraydan indivardı ve 'Ya Rabbi! Beni sevdigime kavuştur.' dedi ve o da atıldı Şat'a. Dolanı dolanı Şat'ta birleştiler. Birbirlerine kucak kucağa birleştiler.

Şat, inileyip gürleyip şışıp coşmakta olsun, aldım haberi Kamber'den.

Kamber geldi Şat'ın kenarına aldı bakalım ne söyledi:

*Vezirler içinde vezirsün vezir
Nerede çağırsam orada hazır
Deryanın bekçisi boz ath Hızır
Meyitimi kardaşma yetiştir.*

Bunu söylediğten sonra o da atıldı Şat'a. Dolanı dolanı o da vardı Allah'ın emri ile arkadaşı Mahmud'a bitişi. Bu arada Şat, coşmaya başladı ve taşıtı. Mahallenin birini su bastı. Halk, Padişah'a koşarak:

-Padişahım! Şimdiye kadar birçok adam atıldı Şat'a, hiç birinde de böyle şey olmamıştı. Hiç bir adam atmada Şat bu kadar coşup taşmamıştı. Mahallenin birini su bastı, daha da basıp gidiyor. Bu adamlar neciyim? İyi kimse miymış neymış. Biz bu işi anlayamadık, dediler.

Bırkaç dalgıç çağrıldı. Padişahın emri üzere dalgıçlar atıldılar ve ölüleri çıkardılar dışarı. Şat eski haline döndü. Ortalık yattı. Ölüleri yuyup yaykayıp cenazelerini kılıp defnediciler. Ancak ortada büyük bir mesele var. Cenazeleri erkek yoksa şeriat kabul etmiyor kız var diye. Bütün çabalalar neticesiz kaldı, ölüleri birbirinden ayırmak mümkün değil. Deli Ali dedi ki:

-Onu mu kaygı ediyorsunuz yahu? Keskince bir balta getirin bana, ben onları şak şak eder, ayırrı korum şuraya.

Bu arada aşıkların piri Karacaoğlan nerden geldiyse, Allah'ın emri ile geldi ve;

-Çekilin dedi. Ben onları şimdi ayırrı, dedi.

Aldı sazi eline bakalım ne söyledi:

*Saraydan üç bülbül uçtu
Uçtu da deryaya düştü
Bunlar da ne hoş bitişi
Açılışın meyitler Hak emri ile*

Karacaoğlan bunu söyleyince "Lâ ilâhe illallah" diyen oturum'a geldi. Mahmud, Karacaoğlan'a;

-Karacaoğlan kardaşım! Bir âşığın bir âşığa bir beyit söylemek boyunun borcu. Şu sazını ver de seninkinin karşılığını da ben söyleyeyim, dedi.

Mahmud sazı aldı eline:

*Karac'oğlan kardaş yüzün ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşığın on dört gözü kör olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik*

Mahmut, bunu söyleyene kadar, "Aman gözüm!" diyen âşık yazıya kapanmaya başladı. Kamber dedi ki:

-Şu sazı verin de iki beyit de ben söyleyeyim.

Aldı sazı:

*Karac'oğlan kardaş yüzün ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşığın birer gözü iy' olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik*

Kamber bunu söyleyince bir gözü açılan Deli Ali:

-Oh Ya Rabbi şükür! Bir kafaya bir göz de yeter, dedi.

Mahmut, Kamber, Diyar Hanum ve Ağcakızı'ı Padişahın huzuruna getirdiler. Padişah, Ağcakızı'ı Kamber'e, Diyar Hanım'ı da mahmud'a verdi. kırk gün kırk gece düğün kuruldu, şenlik yapıldı. Kırk birinci gün Allah'ın emri üzere karı koca oldular. Allah onların muradını verdi, bizim de muradımızı versin." Anlatan : Yaşar SOYLU¹⁹ *

¹⁹ M. Nuri MİNGAN, Osmaniye Cevdetiye Kasabasından Folklor Örnekleri, Erzurum, 1978, s. 41-42 (Basılmamış Lisans Tezi).

* Bu çalışma, önce 23. Uluslararası Karacaoğlan Sempozyumu, (Mut, 15-16.11.1997)'de bildiri olarak sunulmuş, bilahare Türk Kültürü (Yıl XXXVI, S. 419, 3. 1998, s. 171-182.)'nde yayımlanmıştır.

Âşık Veysel'in Şiirlerinin Kafiye Yapısı

XX. yüzyıl âşıkları içinde adından en çok sözü edileni, şüphesiz Âşık Veysel'dir. Türk halk şiirine ve türkülerine yaptığı katkılarıyla Veysel'in bu sahalarda müstesna bir yeri vardır. Ölüm günü olan 21.3.1973 tarihinden itibaren pek çok dergi, gazete ve mecmualarda, hayatı, şahsiyeti, şiirleri üzerine yazılar yazılmış, adına toplantılar düzenlenmiştir. İşte yazılanlardan bazları:

"Ozanların en ustası göçtü."¹

"Üçüncü ölüm yıldönümünde; Âşık Veysel halk şiri geleneğinin çağdaş ustalarından bireydi."²

"Veysel gerçekten değer taşıyan bir şair değil, şişirilmiş bir balondu."³

"Âşık Veysel şişirilmiş bir balon değildir."⁴

Göründüğü gibi Veysel, kimi yazarlarca yükseltilmiş, kimilerince de o kadar güçlü olmadığı savunulmuştur. Âşık Veysel'in halk şiri sahasında güçlü veya güçsüz olduğunu belirlemek için ölçü olarak hangi esas alınmalıdır, önce ortaya koymak gereklidir.

Bir aşığın, bir şairin, bir ozanın büyülüüğünü, kudretini belirleyen bazı kriterler vardır. Bunlar, şiirdeki ses, musiki, pitoresk (resim gibi, resimsi), mana ve lafız sanatları, vezin ve kafiye yapısı, engin duyuşlar ve

1 Selmi ANDAK, Ozanların En Ustası Göçtü, Cumhuriyet Gazetesi, 24. 3. 1973, s. 6

2 Adnan BINYAZAR, Üçüncü Ölüm Yıldönümünde Âşık Veysel Halk Şiri Geleneğinin Çağdaş Ustalarından Bireydi, Milliyet Sanat, Sayı: 176, 19. 3. 1976, s. 12-13.

3 Cahit ÖZTELLİ, Veysel Gerçekten Değer Taşıyan Bir Şair Değil, Şişirilmiş Bir Balondu, Milliyet Sanat, S. 176, 19. 3 1976, s. 13-14.

4 Kutlu ÖZEN, Âşık Veysel Şişirilmiş Bir Balon Değildir, Sivas Folkloru, S. 39, Nisan 1976, s. 8-9.

orijinal buluşlardır. Biz bu çalışmamızda, sıraladığımız bu hususlardan, Veysel'in şiirlerinin kafiye yapısı üzerinde duracak, böylece onu belli bir yönde değerlendirmeye çalışacağız.

Âşık Veysel ve şiirleri hakkında yirmiye yakın kitap hazırlanmıştır. Bunlardan, içinde en fazla şiir bulunan eser, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın hazırladığı "Dostlar Beni Hatırlasın"⁵ adlı eseridir. Çalışmamızı yaparken bu kitabı esas aldık ve 158 şiri incelemeye tabi tuttuk.

Bilindiği gibi, kafiyelerin, yarım (as sonence), tam, zengin ve cinası gibi çeşitleri vardır. Halk şiirlerinin kafiye yapısını incelerken konuyu iki yönde ele almak gereklidir:

1. Şiirin kafiyesi

2. Dörtlüklerin kafiyesi.

Veysel'in şiirlerini incelerken de bu yönde hareket edeceğiz.

1. Şiirin kafiyesi:

Koşma, destan, semai ve varsağı gibi aşık edebiyatı nazım biçimleri, temelde iki şekilde kafiyelendirilir:

a. Tek ayak

b. Döner ayak

Tek ayaklı şiirlerde ilk dörtlüğün son misraındaki söz, diğer dörtlüklerin sonunda da tekrarlanır. "Benim sadık yarım kara topraktır", "Uyan bu gafletten, uyuma yurtaş", "Ne sen var, ne ben var, bir tane Gaffar." gibi... Âşık Veysel'in bu tarz şiirlerinin sayısı 33'tür. Bunun diğer şiirlere oranı da % 20,8'dir.

Dönerayak ise, ilk dörtlükteki ayağa bağlı kalmak şartıyla ve değişik sözlerin kullanılmasıyla meydana getirilen ana kafiyedir. Bir başka deyişle ana kafiye, şiirin bütün dörtlüklerinde düzenli olarak tekrarlanan kafiyelerdir.⁶ (Geniş bilgi için âşık şiirinde ayakla ilgili yazımıza bakılabilir.)

Veysel'in 158 şiirinden 125'i, yani %79,1'i döner ayaklı ihtiva etmektedir. Bu şiirlerin 25'i tam (%20), 86'sı yarım(%68,8) kafiyelidir. 14 şiirin (%11,2) ise kafiye düzeni bozuktur.

⁵ Ümit Yaşar OĞUZCAN, *Dostlar Beni Hatırlasın*, İst., 1973.

⁶ Hikmet İLAYDİN, *Türk Edebiyatında Nazım*, İst., 1964, s. 66.

Âşıklar şiirlerini genellikle saz eşliğinde söyler. Bu bakımdan göz kafyesinden ziyade, kulakta hoş bir uyum bırakan ses benzerlikleri kafiye kabul edilir.⁷ Veysel'in tam veya yarı kafiye özelliği göstermeyen 14 şiiri bu nev'idendir. Meselâ:

*"Ey hocam karışma Hikmetullah'a
O derya derindir giren boğulur(s.239)"*

diye başlayan şiirde kafiye bütünlüğü yoktur. Şiirin ana kafyesi (ğ, v) sesleridir.

2. Dörtlüklerin kafyesi:

Türk halk şiirinin birimi dörtlüktür. Dörtlüklerin ilk üç misra kendi arasında kafiyeliidir. Dördüncü misra ise şiirin ana kafyesi ile ilgilidir. Yalnız, şiirin ilk dörtlüğünün birinci ve üçüncü misrai kafiyeli olabileceği gibi serbest de olabilir.

Bu çalışmamızda Veysel'in 904 dörtlüğünü inceledik. Görülen özelikleri altı grupta topladık.

Bunları birkaç örnekle şürler üzerinde görmeye çalışalım.

Veysel'in şiirlerinde, içinde cinas bulunan dörtlük bir tane olup o da şudur:

*Neler yaptı bana kader
Üyansana kara bahtım
Yel degdikçe erir gider
Karşı dağda kara bahtım(s.53)*

53. dörtlükte rastladığımız zengin kafiye için de birkaç örnek vermekle yetinelim.

*Dilsiz oldum pEPELENDim
Yağmur oldum sEPELENDim
Toprak oldum tEPELENDim
Senin yolunda yolunda(s.26)*

*İnsan bir deryadır ilimde mAHİR
İlimsiz insanın şöhreti zAHİR
Cahilden iyilik beklenmez AHİR
İşlegi, ameli, hali yalandır(s.73)*

⁷ Cem DİLÇİN, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ank., 1983, s.73.

*Bir kökte uzanmış sarmaŞIK gibi
Dökülmüş gerdana saçların güzel
Gözlerin ufukta bir iŞIK gibi
Kara bulut gibi kaşların güzel(s.115)*

Dörtlüklerin 258'inde tam kafije tespit ettik. Bu, aşağı yukarı bütün dörtlüklerin 1/3'ü kadardır. İşte birkaç örnek:

*Yüce dağın menekŞEsi
Sesin güzeller neŞEsi
Gönlümün billur şıŞEsi
Taşa çalsam kırılmam mı(s.64)*

*Yezit nedir ne kızılbaŞ
Değil miyiz hep bir kardAŞ
Bizi yakar, bizim atAŞ
Söndürmektir tek çaresi(s.70)*

*Her ferdin hakkı var bizimdir vatAN
Babamız dedemiz döktüler al kAN
Hudut boylarında can verip yatAN
Saygıyla anarız şehit diyerek(s.187)*

Veysel şiirlerinde en çok yarınl kafiyeyi kullanmıştır. 904 dörtlüğün 327'sinde bu kafiyeyi görmekteyiz.

*Bahar gelsin turnalara eş olam
Yağmur olam gözden akan yaş olam
Ala gözlü bir sunaya baş olam
O zamanlar bana kıymet biçilme z(s. l37)*

*Bizim elin menekşesi mor olur
Gülzeli aşka sitemkâr olur
Her çiçeğin bir mevsimde yer olur
Bu sırları tabiatla soralım(s.144)*

*Yüce dağlar birbirine göz eder
Rüzgâr ile mektuplaşır naz eder
Gahi duman büriir gahi yaz eder
Dereli tepeli döşeli dağlar(s.170)*

Veysel'in 39 şiirindeki ilk dörtlüğün kafije düzeni serbest olduğu için onları incelemeye tabi tutmuyoruz.

Âşık Veysel'in bazı dörtlüklerinde kafiye bütünlüğü yoktur. Halk şirindeki klasik kafiye düzene göre ilk üç misra birbirile kafiyeli dördüncü misra ise şiirin ana kafiyesiyle kafiyelidir. Veysel'in sözünü ettiğimiz dörtlüklerinde kafiyeli misralar ikiye düşmüştür. Hatta, ana kafiye (ayak) dışında dörtlükte kafiye rastlanmamaktadır. Sadece rediflerle ses benzerliği yapılmaya çalışılmıştır.

*Bu bir sir ki açıklanmaz
Diyen bilmez bilen demez
Öyle bir yol giden gelmez
Uzar gider ara bahtim(s.54)*

*Ateş olur çig pişirir furunda
Ziya verir nurlar saçar yerinde
Saf olarak akar köy pınarında
Güzeller gönlünü eğleyen sular(s.162)*

*Birleşiriz bir bayrağın altında
Biz Türklerin ikilik yok aslında
Yanar tutuşuruz vatan aşkında
Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız(s.189)*

*Sana sundum arzuhalım
Size ayan benim halim
İrahmeti bol sultanım
Kabul et Allah aşkına (s. 254)*

Kafiye hatası bulunan bu şekildeki dörtlüklerin sayısı 226'dır. Bir başka deyişle %25 oranındaki dörtlükte kafiye bütünlüğü görülmemektedir.

Genel olarak bakıldığında, Veysel'in kafiyelerdeki başarısını şu şekilde özetleyebiliriz:

Şiirin ayaktaki başarı : %88.8

Dörtlükteki başarı : %75

Bu duruma göre Veysel'in kafiye yönünden başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Gözlerini kaybettikten sonra babası tarafından eline bir saz verilen ve ilk saz derslerini Çamşılı Ali Ağa'dan alan Veysel, önceleri Pir Sultan Ab-

dal, Hüseyin, Kul Sabri, Veyseli, Kemter Baba, Veli ve Sıtkı'nın demelerini çalıp söylemiş.⁸ Bunu 1933 yılına kadar devam ettirmiştir. 1933 yılından itibaren ölünceye kadar kendi deyişlerini söylemiştir.

Yavuz Bülent Bakiler, onun halk şiirimize olan katkısını şöyle dile getirmektedir:

“Âşık Veysel bizim halk şiirimize yeni bir renk, yeni bir hareket getirdi. Onun zamanına kadar genellikle sadece aşk-gurbet-hasret-gül-bülbül-tasavvuf; dağ-yayla turna... şiirleriyle çağıldıyip gelen halk şiirimiz, onun, toprak-vatan-bayrak-millet-devlet koşmalarıyla ve çeşitli içtimai mes'elelerimize müspet ilmin ışığında bakan destanlarıyla daha bir zenginlik kazandı.”⁹

Biz, burada Veysel'in şiirlerini kafiye yönü ile incelemeye çalıştık. Şiirleri muhteva, mânâ ve diğer teknik hususlar bakımından da ele alınıp değerlendirilirken, Veysel'in âşık edebiyatımızdaki yerinin daha iyi tespit edileceği kanaatindeyiz.*

⁸ İbrahim ASLANOĞLU, *Veysel'i Yetiştiren Çevre Şairleri*, Sivas Folkloru, Sayı: 5, Haziran 1973, s. 16-19.

⁹ Yavuz Bülent BAKİLER, *Âşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1986, s. 40.

* Erciyes, S. 145, Ocak 1990, s. 28-30.

Sivaslı Gülşadî ve Çırakları

Bu yazımızda tanıtmaya çalışacağımız altı aşık (Gülşadî, Cefâî, Sevdanur, Kul Fani, Erkanî ve Bülent) halen Sivas'ta yaşamaktadırlar. Cefâî ve Kul Fani hariç Çayboyu mahallesindendirler. Çayboyu'nun eski ismi Pirkinik olup önceleri Sivas'ın merkez köylerindendi. Bunlardan Gülşadî, diğerlerinin ustası olup mihver şahsiyettir. Yıllardan beri Sivas'ta aşıklık geleneğine hizmet eden Gülşadî, onların saza ve şire başlamalarını, irticalı şiir söyleyebilmelerini sağlamıştır.

GÜLŞADÎ

1950 yılında Sivas'ın Çayboyu mahallesinde doğmuştur. Asıl ismi Yılmaz Altay'dır. Babası Hamza, annesi Fatma'dır. TCDD, Sivas Çırak Okulu mezunu olan Gülşadî, askerlik hizmetini Ankara Etimesgut'ta yapmıştır. 1968'de evlenmiş, bu evlilikten Korkmaz, Servet, Bülent, Serhat ve Suat adlarında beş oğlu olmuştur. Şu anda emekli olup, Sivas'ta Âşıklar Çay Ocağı adıyla bir işyeri bulunmaktadır.

Sazı ve irticalı olan Gülşadî, ilk şiirlerinde mahlas olarak adını kullanmıştır. Saz çalmada ve güclü şiirler yazmada ustadir. Hurşit ile Mahmihri hikâyesini anlatabilmektedir. Başta oğlu Bülent ve yiğeni Erkanî olmak üzere çevresinde birçok kişinin aşıklığa yönelmesinde rolü olmuştur. Konuya bu açıdan baktığımızda Gülşadî'yi odak şahıs hüviyetinde görürüz. Nusret Sümmânî, Fuat Çerkezoğlu, Ağrılı Firzanî ve daha pek çok aşıkla karşılaşmalar yapan Gülşadî'nin 100'den fazla şiiri vardır. Sülalesinde Babası Hamza ile ağabeyi Recep, çevrede iyi hikâye anlatan kişiler olarak isim yapmışlardır.

TEZ KAYIP ETTİM

Bu bendeeki olan gizli esrarı
 Erken yakaladım tez kayıp ettim
 Âşıklık yolunda kıldım karanı
 Sırken yakaladım tez kayıp ettim

Bir ikrar verdimse geriye caymam
 Kâmile ser verir cahili duymam
 İşin kolayını başarı saymam
 Zorken yakaladım tez kayıp ettim

Lisan etmem söylenmeyen şeyleri
 Beğenmedim aslı beter huyları
 Harama el sürmem diyen beyleri
 Yerken yakaladım tez kayıp ettim

Haksız karşısında emrimiz katı
 Görmek istemezdim bu felaketi
 Kötülere iyi iyiye kötü
 Derken yakaladım tez kayıp ettim

Yenilmez yıkılmaz güçü GÜLŞADÎ
 Pir elinden bade içti GÜLŞADÎ
 Efsaneydi geldi geçti GÜLŞADÎ
 Varken yakaladım tez kayıp ettim

DERSİMİ ALDIM

Sanatta hedefe koydum noktayı
 Mizan ayarından dersimi aldım
 Oyunda kaybettim gördüm hatayı
 Hayatın zorundan dersimi aldım

Benim bu çektiğim aşkin eseri
 Kimse bilmez bende dert seri seri
 Döner dönmez dost arkamdan hançeri
 Vurdu çok derinden dersimi aldım

Hayat bana zehir etti silayı
 Ta o zaman buldu başta belâyi
 Okuttu öğretti (Lâ) yi imlâyi
 Aşkin pirinden dersimi aldım

Ölctüm inceledim duyduğum sesi
 Bana dedi "Geldiğin yer neresi"
 Mevlâ'ya inandım sevdim herkesi
 İnsanın türünden dersimi aldım

Bin kez yaralandım birkaç kez öldüm
 Ölüm ibret verdi haddimi bildim
 Fakirle ağladım zenginle güldüm
 Bugünden yarından dersimi aldım

Hep ağladım gözyaşlarım akmadı
 Çile çektim kimse sahip çıkmadı
 Kerem oldum ateş bile yakmadı
 Ferhat'tan Şirin'den dersimi aldım

Dert bilmez insana derdimi açtım
 Bu iş kolay değil çok engel geçtim
 Üstüme geldikçe belâdan kaçtım
 Kötünün şerrinden dersimi aldım

Âşık GÜLŞADÎ'nın yarası azdı
 Aldı kâğıt kalem derdini yazdı
 Ne yazık bir güzel ahdini bozdu
 Sevdiğim birinden dersimi aldım

ÖĞRENDİM

Hayal dünyasında aldım kalemi
Girdim çıktım bazı şeyle öğrendim
Uyanınca seyr eyledim âlemi
Gördüm baktım bazı şeyle öğrendim

Yakın gördüm gerçekleri söyledim
Bu gerçeği elli dörde dültedim
Kendi kaderimle meydan eyledim
Vurdum yıktım bazı şeyle öğrendim

Nazik bedenimi yaktı kavurdu
Rüzgâr yaptı yerden yere savurdu
Ben mamur eyledim geri devirdi
Ördüm diktim bazı şeyle öğrendim

Çok çalıştım çok kazandım az yaptım
Manâ verdim çeşit çeşit söz yaptım
Bir devire çığır açtım iz yaptım
Vardım yoktum bazı şeyle öğrendim

Artık yeter ne haldeyim sor beni
Sormak yetmez gel yakından gör beni
Bir söz ile yaraladı yar beni
Sardım siktüm bazı şeyle öğrendim

Gönüllenip tez küsmeden sevdiğim
Ahd ü karar söz kesmeden sevdiğim
Bedenime köz basmadan sevdiğim
Kordum yıktım bazı şeyle öğrendim

Âşık GÜLŞADI'yım tutmadı hesap
Bir günüm yüz sayfa doldurur kitap
Duygusuz sözüme vermedi cevap
Sordum baktım bazı şeyle öğrendim*

AYAKTAYIM BEN

Birbirinden büyük iki hatarı
Bildim geri döndüm ayaktayım ben
İkisi de hayatımın tamamı
Sildim geri döndüm ayaktayım ben

Hiç yok yere kesti benden selâmu
Demek Mevlâ böyle çalmış kalemi
Kabullendim kabul ettim belâmu
Buldum geri döndüm ayaktayım ben

Hele bakın şu felegin işine
Beni mecnun etmiş boşu boşuna
Tercih ettim uçurumun başına
Geldim geri döndüm ayaktayım ben

Zannedersem bazı şeyle bekledi
Sağolsun ömrüme çile ekledi

Fark etmiştim alundaki işiği
Ta ezelden Yaradan'ın maşığı
Düşman değil bir güzelin aşığı
Oldum geri döndüm ayaktayım ben

Bu sefayı başa kadar sürmedi
Bir dakikam bin yıl oldu görmedi
Sözüme mantıklı cevap vermedi
Yıldım geri döndüm ayaktayım ben

Üzüntümü tarif etmez kelime
Meğer gönül bağlamışım zalime
Ne idim ne oldum kendi halime
Güldüm geri döndüm ayaktayım ben

İki can bir nefes bakın esere
Koymadı, GÜLŞADI bir süre

* Şiirin ayağında çift kafife kullanılmıştır.

Kendi rahat derdi bana yükledi
Aldım geri döndüm ayaktayım ben

Bir değil beş değil günde bin kere
Öldüm geri döndüm ayaktayım ben

OKUDUM

Pirim ruhsat verdi aldım kalemi
Gündüzleri yazdım gece okudum
Gahi yattım gâh seyrettim âlemi
İstiraplı bir işkence okudum

Çektiğim bu çile yar eserinden
Bu uğurda yara aldım derinden
Bazan icap etti sır defterinden
Ara sıra hece hece okudum

Yavaş yavaş gerçekleri anladım
Hedefe yaklaştım hep adım adım
Şürle arzumu anlatamadım
En sonunda bir bilmecə okudum

Kötü kader birgün olsun gülmeli
Dost dediğim kıymetimi bilmeli
Bugünlere gelmek kolay olmadı
Birgün değil senelerce okudum

Yaradan Mevlâ'ya ayandır halim
Hakk'ın yolundayım yoktur ihmâlim
Âşık meclisinden öğrendim ilim
Meseleyi gayet yüce okudum

İnanılmaz aslı beter yalana
Yazık bu kervandan geri kalana
Îrfan mektebinden dersin alana
Değer verdim nice nice okudum

Âşık GÜLŞADÎ'nın şanuna kadar
Uzununa kadar enine kadar
Bu kitabı baştan sonuna kadar
Sayfa sayfa bir güzelce okudum

SEVDALIYIM SIVAS'IN

Garipler meskeni yoksul diyan
İhsanına sevdalıyım Sivas'ın
Kültürüyle tam Avrupa ayarı
İmkânına sevdalıyım Sivas'ın

Kırk inceler bir kez atar adımı
Herkesi kucaklar zorda kaldı mı
Yardımlaşma yapar sever yardımı
İnsanına sevdalıyım Sivas'ın

Âşıklar boş yere gurbette gezmez
Gerçekleri görür yalan şey yazmaz
Ayırm gözetmez birliği bozmaz
Vicdanına sevdalıyım Sivas'ın.

Şairleri kültüründen kaygılı
Yiğitleri birbirinden duygulu
Küçükleri büyülere saygılı
Îrfanına sevdalıyım Sivas'ın

Abdülvahab Gazi Çeltek yarenle
Arap Evliyası Çoban erenle
Şemsi Sivas'ıyla Ahmet Turan'la
Destanına sevdalıyım Sivas'ın

Veysel ile âşıklara karıştı
Selimîyle birlik oldu bariştı
GÜLŞADÎ'yle her sahada yarıştı
Ozanına sevdalıyım Sivas'ın

SEN SORUMLUSUN

Gam sazını her çalışta yürekten
Tele dejdiğimden sen sorumlusun
Yoruldum günlerce yol beklemekten
Cana kıydığımdan sen sorumlusun

Derdimi anlatılm yüksekl bir sesle
Bu işe baş koydum bın bir hevesle
Kavl ü kararından dönmedim asla
Geri caydığımdan sen sorumlusun

Bülbülün arzusu boş değil güle
Gül hile düşünür her an bülbüle
Bazan icap etti şeytana bile
Şeksiz uyduğundan sen sorumlusun

Neler olmadı ki kısa zamanda
Herşey oldu bitti hepsi bir anda
Hiçbir sebep yokken kara zindanda
Kein gün saydığınımdan sen sorumlusun

Atsun tutsun unutmasın bizlere
Yara iy'olsa da kalır izleri
Nefret ile kinadığım sözleri
Senden duydugundan sen sorumlusun

GÜLŞADİ can kurban fedakârlara
Bir göz atıp baktım son kararlara
Beş para etmeyen sahtekârlara
Boyun eğdiğimden sen sorumlusun

CEFAİ

Asıl ismi Binali Aydin'dır. 20.4.1958'de Sivas'ın merkez köylerinden Hasbey'de doğmuştur. Dursun ve Nuriye'nin oğludur. Orta hali bir ailenin tek erkek çocuğu. Üç kere evlenmiş, 1974 yılındaki ilk evliliğinden bir kızı (Fadime) olmuştur. 1988'de ilk eşinden ayrılmış, 1990'da ikinci defa evlenmişse de bir yıl sonra bu evliliği de sona ermiştir. 1992'de üçüncü kere evlenen Binali şu anda mutlu bir hayat sürdürmektedir. Son evliliğinden Dursun ve Kürsat isminde iki oğlu olmuştur. On yıl Sivas Demir Çelik müessesesinde çalışan âşığımız, buranın özelleştirilmesi dolayısıyla isten çarlılmış olup halen işsizdir.

Âşılığa 1975 yılında başlamıştır. Önceleri şiir yazma şeklinde ortaya çıkan bu heves, Binali'nin Âşık Gülgâdi'yle karşılaşıp ona çırak olmasından sonra saz çalabilme ve irticalı olarak şiir söyleme noktasına gelmiştir. 100'den fazla şiiri olan Cefaî'nın mahlasını da yine Gülgâdi vermiştir. Herhangi bir hikâye bilmeyen Cefaî, genellikle Gülgâdi ve çıraklılarıyla karşılaşma yapmıştır.

ŞEHİT ASKER AĞIDI

Yüreğim yanıyor nasıl anlatam
Hain PKK'nın işini oğul
Nasıl sabır edem nasıl unutam
Yaktın çigerimin başını oğul

Üzülmek faydasız buymuş kaderin
Ne adın silinir ne dolar yerin
Bize ulaşmadan kara haberin
Gördüm bir gün evvel düşünü oğul

Yavrum sana yanmayan can kalmadı
Ağlamayan hiçbir insan kalmadı
Dizimde fer damarda kan kalmadı
Kuruttun gözümün yaşınu oğul

Taze çiçekimi erken derdiler
Takdir-i İlâhi seni vurdular
Çınar teslim ettim tabut verdiler
Koydular önume naşını oğul

Yaptılar örf adet makam töreni
Dedim ki seyredem bakam töreni
Açtım al bayrağı takam töreni
Kurşunlar süslemiş döşünü oğul

Kundaklar beledim beşikler burdum
Yirmi yıl seninle avundum durdum
Yuvamdan uçurdum yuvanı kurdum
Ya kime bıraktın eşini oğul

Dedim hele açın nerden vuruılmış
Civan kollar tüfeğine sarılmış
Elbisen üstünde kepin sırlı olmuş
Sancağa sarmışlar başını oğul

Dedim CEFAİ'ye gel bir ağıt koş
O dedi Fatihâ Yasin daha hoş
Allah'ın hikmeti her gün iki kus
Bekliyorlar mezar taşınu oğul

ATATÜRK'E SESLENİŞ

10 Kasım 1998

Kan dökerem kazandığın yurdunda
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz
Gözün açık kalmasın hiç ardında!
Dünyanın yanında ufak beldeyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Yarı canlı demokrasi yaşıyor
Nasıl kaldıgına o da şaşıyor
Bazları ufak ufak kaşıyor
Bam teli çürüdü ince teldeyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Eğitim yükseldi hepimiz âlim
Şeffaf lider dolu hiç yoktur zalim
Mazhar'la Bakırköy hep aklı salım
Kıl saymak bitmiştir şimsir keldeyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Yeni çıktı bir tarikat oyunu
Birisine gönderdi onu
Orda geldi Fatma Şahin'in sonu
Fatma tamam şimdi Ayşegül'deyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Sen gideli neler oldu sayayım
Hangisini ön sıraya koyayım
Önce büyümeyi ele alayım
İlerledik sekizinci ildeyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Tam alışık palavraya yalana
Bakmıyoruz hırsızlığa talana
Plaket var vurdumduymaz olana
Pislik dolu bir bataklık göldeyiz
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Cumhuriyet sapasağlam duruyor
Ne bir gelen ne de giden soruyor
İnanırsan o da seni arıyar
Bağban gitmiş bir tek kuru daldayız
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

Gümruk birliğine çulu atıldı
Suriye'yle yolları tam saptırdık
Yunan ile bir güreşir tutturduk
Künde bitti şimdi kafakoldayız
Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

CEFAİ'm der Ata'm yazmayla bitmez
 Kaptansız bu gemi pek fazla gitmez
 Ömür biter amma umutlar bitmez
 Asır bitti umut dolu yoldayız
 Uyan Ata'm uyan gör ne haldeyiz

İNSANOĞLU

İnsan bir fidandır çınara döner
 Yaklaşıkça on beş yaşına doğru
 Yüzü aya benzer gözleri fener
 Sürmeler çekilir kaşına doğru

Otuzda tezdiren avcı misali
 Canından bezdiren avcı misali
 Şahini süzdüren avcı misali
 Gider bir kekliğin peşine doğru

Ellisinde düzgün deri çekilir
 Adımları geri geri çekilir
 Dizden takat gözden feri çekilir
 Kelpeten yanaşır dişine doğru

Doksanda değişti tüm çarkı devran
 Yüzüncü kapıda yıkıldı kervan
 Artık yürüyemez yorgun bezirgân
 Selâm verdi mezar taşına doğru

Yirmiye gelince titirer yerler
 Bileği bükülmeye koç yiğit derler
 Erkekler nişanı sakalı terler
 Büyik büker gezer eşine doğru

Kırk yaşında gaflette dir çağ düşer
 Uyanınca üzerine dağ düşer
 Yavaş yavaş sakalına ağ düşer
 Beyazlar çoğalır başına doğru

Altmışında bahar yazı bilmedi
 Yetmiş gazel döktü gözü bilmeli
 Seksen senedeki hızı bilmeli
 Yanaştı hayatın kuşuna doğru

Geniş dünya CEFAİ'ye dar oldu
 Hakk'tan geldi Hakk'a döndü kár oldu
 En sonunda kara toprak yar oldu
 Yan verdi uzandı dösüne doğru

GÜZELLEME

Seni sevmek bana verse de çile
 Yılmadan çekerim yeter ki he de
 Sen gibi nadide ender bir güle
 Gözyaşı dökerim yeter ki he de

Allah'ım gönderse sev diye ferman
 Olursun her türlü derdime derman
 Hayat abidemsim mazimde roman
 Heykelin dikerim yeter ki he de

Kör şeytan vermesin sara vesü ese
 Korkma sevdığımı den em herkese
 Seni sevmek bana kötü kaderse
 Ben boyun bükerim yeter ki he de

Dertli CEFAİ'yim şifa bulurum
 Nasıl ister isen öyle kalırım
 Ya Köroğlu ya da Ferhat olurum
 Dağları sökerim yeter ki he de

VAR

Yüce mimar eser yapmış buzu var ısisı var
 Pazar günü temel atmış, ayı var haftası var
 Yarattığı bu eserin dünya demiş adına
 Dört tarafa bir yön vermiş, ne güzel yapısı var

Zemin kata toprak demiş, sırrı gömmüş oraya
 Bin bir çeşit desen vurmuş dere, tepe, ovaya
 Dört çeşmeden su bağlamış hayat vermiş havaya
 Üç yüz altmış beş pencere, on iki kapısı var

Herkesin zamanı belli gerek yoktur kuraya
 Makamını terk ediyor, kim gelirse sıraya
 Canlı cansız bütün varlık mekan tutmuş buraya
 On sekiz bin alem mevcut içinde hepisi var

Bir sanatı size sunduk CEFAİ'nin dilinden
 Şirke götürür insanı, bahsetmek emsalinden
 Halk eden Hak, yok eden Hak, korkarım sualinden
 Kur'an gibi bir münevver, elinde tapusu var

SEVDANUR

Kadın halk şairlerindendir. Sivas'ın Çayboyu mahallesinden olan Sevdanur, ilkokul mezunudur. Halen burada yaşamaktadır. Kadın aşık olduğundan ismini vermekten çekinmiştir.

Küçük yaşlarda şire merak sarmış, başta aşık Mehmet olmak üzere çevredeki aşıkların meclislerine katılmıştır. Aşıklığa başlamasında ırsiye-tin ve bulunduğu ortamın büyük çapta rolü olmuştur. Sonraları Gülsadı'nın çağrı olmuş, şiirlerini anlam ve teknik yönden daha da güzelleştirmiştir. Kırk kadar şiiri olan ve bugüne kadar hiçbir yerde şiirleri yayımlanmamış olan Sevdanur herhangi bir aşıklar programına katılmamıştır. İlk şiiri aşk konuludur. Saz çalabilen ve irticalı olmayan Sevdanur'un mahlasını Gülsadı vermiştir.

SANA AYAN

Gönlüm arı, çiçek çiçek gezerim
Petekte ballarım yar sana ayan
Dikkat et sözünden hile sezerim
Yüreğimde yara var sana ayan

Çoğu istemedim vermezler ağız
Her zaman ağlarım gülmedi bazi
Ömrümde görmedim baharı yazı
Bu başıma yağan kar sana ayan

Ömrüm bitse bile dertlerim bitmez
Sürsem de kervanı bezirgân gitmez
Dünya bomboş olsa yine de yetmez
Koca âlem bana dar sana ayan

Âşık SEVDANUR'un kalmadı aklı
Gülen yüzün ardi süngü bıçaklı
Efkârım türkünde namede saklı
Dilimde figanım zar sana ayan

SİVAS'IM

Anlatmakla bitmez illerin biri
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin
Özgürliğe konan imzanın yeri
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin

Gezip dolaşmalı köşe buçağı
Abdülvahhab Gazi açmış kucağı
Velilerin alımların ocağı
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin

Ne kadar çekse de tükenmez kahri
Durdurmak kolay mı çağlayan nehri
Türkiye'nin ozan âşiklar şehri
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin

Sicaktır suları son bulur çilen
Balıklı Çermik'i dertleri silen
Kaplıcası ile yurtta bir olan
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin

Âşık SEVDANUR'un tarihi şanlı
Çifte minaresi bugünlü dünlü
Gök Medrese ile dünyaca ünlü
Sivas'tır bilmeyen varsa öğrensin

TÜRKİYE'M

Türklüğün özünden almış adını
Kokar tandır külü benim Türkiye'm
Görmeyen bilemez onun tadını
Kokar cennet gülü benim Türkiye'm

Serçe kuşu ağaç kovuklarında
Coşkun sular akar oluklarında
Ağrı'nın aşılmas doruklarında
Hırçın esen yeli benim Türkiye'm

Anadolu'm yaylam ne güzel belde
Türklüğün destanı geziyor dilde
Ozanlar âşiklar hep bizim elde
Sazlarının teli benim Türkiye'm

Dünyada farkına varılsa keşke
İnsan görüp nasıl düşmesin aşka
Ananın ağıtı sözü bir başka
Gözden akan seli benim Türkiye'm

Anlatmakla bitmez Türkiye'm seni
 Fatih Sultan Mehmet, Yavuzlar hani
 Konya'da Mevlâna'm yakıyor beni
 Nakışlanmış hali benim Türkiye'm

SEVDANUR'um n'etsin başka diyarı
 Tarif etmem mümkün değil burayı
 Arının yaptığı köşkü sarayı
 Peteğinde balı benim Türkiye'm

BİLSEK

Ah şu deli gönül neler diliyor
 Bu yalan dünyada bir görebilsek
 Düşkünler mutluluk nedir bilmiyor
 Allah'ın emrine bir yelebilsek

Şaşırılmış kederler içinde yüzen
 Başında sevdayla dillerde gezen
 Genç yaşında tatsız canundan bezen
 Kulun yazısını bir silebilsek

Düşünmezler bunu derdi var mıdır
 Genç yaşında aklı ona yar mıdır
 Başında dolaşan boran kar mıdır
 Akan gözyaşını bir silebilsek

İnsan olan insan giriyor öze
 Sakın ha kanmayın yalancı söze
 Tükürmeyein birgün bakılan yüze
 Düşer gülünç hale bir bilebilsek

SEVDANUR sabreyle bak neler olur
 Kişi ettiğini mutlaka bulur
 Aklı olan bunu elbette bilir
 Huzurlu günleri bir bulabilsek

SANA DOĞRU

Güzeller güzeli yüce Yaradan
 Özüm sana doğru söz sana doğru
 Ne olur nefsimi kaldır aradan
 Yolum sana doğru iz sana doğru

O güzel Resul'ü gönderdin bize
 Kâfir olan kular geliyor dize
 İmanum, şeytanın başını eze
 Canım sana doğru göz sana doğru

Allah'ım aşkınlı gözlerim dolsun
 Şaşırılmış kullara en doğru yolsun
 Ne kadar günahım olursa olsun
 Ruhum sana doğru öz sana doğru

Bakınca utandım kendi dünyeme
 Işık oldun doğru giden yönüme
 Dağ gibi engeller çırksa öňüme
 Elif sana doğru düz sana doğru

Rahmetin âlemi aldı bürüdü
 İslâmın ordusu durmaz yürüdü
 Bu uğurda nice canlar çürüdü
 Kur'an sana doğru cüz sana doğru

Layik olamadım Yaradan sana
 Her türlü eziyet layıktır bana
 Nasip et döneyim doğrudan yana
 Sûrat sana doğru hız sana doğru

**SEVDANUR'um tövbe eden kullara
Rabbim rahmet eder elbet onlara
Bakin bu uğurda akan kanlara
Elli sana doğru yüz sana doğru**

SEVDA

**Her ne zaman gelsen ömrümü yedin
Keder deryasına daldırdın sevda
Gözlerimden kanlı yaşlar döktürdün
Yüzümü ne zaman güldürdün sevda**

**Kara yer gün gelir beni de yutar
Gerçek aşık Hakk'a canını adar
Vefasız olanlar bırakır gider
Gerceği çok acı bildirdin sevda**

**Kırılsın kolların kopsun kanadın
Sen de gideceksin var mı senedin
Gözün aydın olsun beni de yedin
Âşık SEVDANUR'u öldürdün sevda**

**Hangi gönüllerde gezdin yayladın
Kandırın aşığı neler söyledin
Kırdın dallarını vuran eyledin
Taze fidan iken soldurdun sevda**

**Sonu ayrılsa sevmek boşuna
Güvenilmez baharına kişiña
Akhm ermez oldu senin işine
Simsiyah saçımı yoldurdun sevda**

BİLİR MISİN

**Ölümü kurtuluş sanan gafiller
Orası buradan zor bilir misin
Şeytanın sözüne karan sefiller
Yakacak orada kor bilir misin**

**Mevlâ'm hidayet et bu kullarına
Onlar da erişsin Hak yollarına
İmansız gidenin vay hallerine
Sıkış bedenini yer bilir misin**

**Gece gibi kara olur gündüzü
"Ne olur kurtanın" olur son sözü
Kalbinin imanla açılsın gözü
Gerceği göremez kör bilir misin**

**Azrail'e canı vermesi çok zor
Kurtulan var midir bir bilene sor
Geniştir zannetme gideceğin yer
Zerreden de küçük dar bilir misin**

**Sabreyle dertlerin bir son bulacak
Yavaş yavaş gül benizin solacak
Âşık SEVDANUR'um sıran gelecek
Gözünde tütecek yar bilir misin**

KUL FANI

1960 yılında Sivas'ın Bademkaya köyünde doğmuştur. Asıl adı Mahir Güler'dir. Alpaslan ve Fevzi Paşa İlkokulunda, Atatürk Ortaokulunda ve Sivas Endüstri Meslek Lisesinde okumuştur. Askerlik hizmetini Ankara ve Kırklareli'nde yapmıştır. 1985'te amcasının kızı Nezahat ile evlenmiş ve bu evlilikten Abdüssamet, Abdülkerim, Büşra ve Enez Turan olmuştur. Şu anda Sivas Loko Bakım Atelyesinde çalışmaktadır.

Kul Fani'nin sülaesinde âşık yoktur, ancak babası Yaralı Mahmut ve Emrah ile Selvi hikâyelerini bilmektedir.

Küçük yaşılardan beri saza merak sarmasına rağmen yıllarca kendisini yetiştirmek için bir usta aramış, nihayet 1986 yılında o yıl Sivas Halk Ozanları Derneği başkanı Gülşadı ile tanışmış, onun sayesinde saz çalma ve şiir söyleme yeteneğini geliştirme imkânı bulmuştur. Pek çok âşık karşılaşmalarına katılan ve 100 kadar şiiri bulunmaktadır.

BÜYÜDÜM

Bin dokuz yüz altmış geldim dünyaya
Gözlerden yaşımı süzüp büyüm
Yürü dedi Mevlâ ben oldum yaya
Tozlardan başımı büzüp büyüm

Bir yașını geçip aklım yetince
Sofraya oturup lokma yutunca
Güneş batıp akşam erken yatar
İzlerden düşümü çözüp büyüm

Dost dediğim düşmanlığı eyledi
Dert kervanı gelip bende eyledi
Ölene dek çececeksin söyledi
Azlardan boşuma kızıp büyüm

Bazen gezer bazen tutardım yerden
Konuşmazken dilim çözüldü birden
Oynarken azardım bilmezdim durdan
Düzlerden taşımı dizep büyüm

Ağlarken gülerdim bilip bilmeden
Günler aylar geçer yıllar bölmenden
Yaşım ilerleyip ölüm gelmeden
Sözlerden başımı üzüp büyüm

Adımı doğuştan koymuşlar MAHİR
İlim öğrenince satın cevahir
Bu yaşuma kadar çekmişim kahur
Yazlardan kişimi sezip büyüm*

13.11.1993

SİVAS

Milattan öncesi üç bin yılında
Kurulan şehirdir güzelim Sivas
Selçuklu Osmanlı her tarihinde
Yer alan şehirdir güzelim Sivas

Dört Eylül'de dikkat eyle Ata'na
Nice karar kaldı baktı cihana
Aydın fikir ile yurdum düşmana
Dar kılan şehirdir güzelim Sivas

* Şiirin ayağında üç kafiye kullanılmıştır.

Pir Sultan Abdal'ın özü hak yönde
Âşık Ruhsat'ıyle bir Veysel sende
Yüce okulun var ilimde fende
Var olan şehirdir güzelim Sivas

Sıcak ile Soğuk Çermik'i vardır
Kışın soğuk olur altı ay kardır
Gardaş diye sever kalleşlik ardır
Ar bilen şehirdir güzelim Sivas

Sözü okşar söyley gönül kirmadan
Sevgi dokur özlem dokur durmadan
Kürt Alevi Çerkez Laz ayırmadan
Hür kalan şehirdir güzelim Sivas

Fitneler fesatlar düştü gayrete
Sevgi görür kinli düşer hayrete
Fabrika kapatıp sonra gurbete
Yar salan şehirdir güzelim Sivas

KUL FANI ırmaklar yazdırdı destan
Hayvancılık eder geçimi harman
On altı ilçede bitse de derman
Fer bulan şehirdir güzelim Sivas

3.5.2000

GURBET

Gurbeti hasrete şikayet ettim
Beni benden ayırdığın yetmez mi
Candan sevdiklerim hep sende kaldı
Canı candan ayırdığın yetmez mi

Dost uğruna verir idim serimi
Dar günümde tutan yoktu elimi
Viran ettin vücutumu derimi
Kanı kandan ayırdığın yetmez mi

Takvime özlemle işaret vurdum
Mutlu günler için çok hayâl kurdum
Kavuşuruz diye çok hayal kurdum
Günü günden ayırdığın yetmez mi

KUL FANI dertsizken dert ile doldu
Canından yıldıgin çok günler oldu
Aşınca ömrünün güneşi soldu
Tanrı tandan ayırdığın yetmez mi

BAYRAĞIM

Göklerde dalgalar Ay-Yıldızınla
Gururum şerefim sende bayrağım
Vatan namus millet her evladıyla
Sevginse dolanır tende bayrağım

Sana âşık olan düşer yollara
Güven olmaz derler çürüklere dallara
Alemi yaratın verdi kullara
Sırınsa gizlidir "Kün" de bayrağım

Yüksekler yerindir yakışmaz engin
Kıymetin biçilmez bulunmaz dengin
Bilirsın azamda bulunur rengin
Dolanır damarda kanda bayrağım

Yıpratamaz seni geçen zamanda
Sadık kalmalıyız verilen anda
Şu KUL FANI diyor keşke uğrunda
Olabilsem şahit ben de bayrağım

BATAR DİYORUM

Davete icabet arzumuz bizim
Ben bu ayrılda yeter diyorum
Vatandan ayrıldım içimde sizim
Ayrılık ölümden beter diyorum

Fazla el vermiyor bizde imkânlar
Yine yüreğimde azdı çabanlar
Benim sözlerimi anlayan anlar
Cevheri sarraflar satar diyorum

Derdimiz büyktür çekmiyor katar
Zalimler fakire durmadan çatar
Ömür baki değil mutlaka biter
İsrafîl'in sürü öter diyorum

Geçiyor dünyanın devrani demi
Çektirme ne olur bana elemi
Kaptansız yûzerse deryada gemi
Elbet dalga vurur batar diyorum

Bin bilenler bir bilene danışır
Doğru insan basın eğer çalışır
Ehl-i kemal olan ağır konuşur
Yalancı kafadan atar diyorum

KUL FANI de der ki durmadan çalış
Ezelden böyledir bizde inanış
Âşık meclisinde ölçülü konuş
Ustalar çıracı yutar diyorum

ERKANÎ

Gülşadî'nın yiğenidir. Asıl ismi Yuvuz Altay olup 1960 yılında Sivas'ın Çayboyu mahallesinde doğmuştur. Nadir ve Fatma'nın oğludur. İlkokul mezunudur ve okulu Çayboyu mahallesi ilkokulunda tamamlamıştır. Askerlik hizmetini 1980-1981'de tankçı olarak Ankara ve Çorlu'da yapmıştır. 1985'te evlenmiş ve beş çocuğu (Zühal, Hamza, Hilâl, Fatma, Damlanur) olmuştur. Sivas Dikimevinde terzi olarak çalışmaktadır.

Gülşadî'nın yanında yetişmiştir. İlk şiirini askerdeyken Gülşadî'ye cevap olarak yazmıştır. Dedesi Hamza ara sıra kendisine ait ve çoğu zaman da güzel ustamalı şirler söylemiştir. Saz çalmakta usta olup, güzel sesi vardır.

VEFASIZ

Bu dünyada güldürmedin yüzümü
Sürüm sürüm sürünesin vefasız
Sen ki erdirmedin beni murada
Karalara bürünesin vefasız

Dünyada halinden bilen olmaya
Sevgiyle yüzüne gülén olmaya
Yanına yörenе gelen olmaya
Ona buna yerinesin vefasız

Gel darılma ERKÂNÎ'min sözüne
Ateş koydun ciğerimin özüne
Benden başka sevenlerin gözüne
Yılan çiyan görunesin vefasız

SEVDİĞİM

Rüyamda ansızın görünce seni
Badeyi doldurur pırıltı sevdiğim
Hasretin kavurur güldürmez beni
Gerçeği göremez körler sevdiğim

Gönülden sevince deli dediler
Çileli aşığın yolu dediler
Sağ gezerken bana ölü dediler
El eder çağın yerler sevdiğim

Âşık oldum kirpiğine kaşına
Dedi ayrılık var sevme boşuna
Gönülden sevilen insan başına
Dert olmaz eroğlu erler sevdiğim

Şu ömrüm tükendi derdi çekerken
Saçımı ak düşü sabır ederken
Adım Çayboyu'nda Yavuz Altay'ken
Şimdi de ERKÂNİ derler sevdiğim

RAZI OLDUM KADERİME

Razi oldum kaderime yazıya
Hiçbir yere varmam şikayet için
Kimler geldi kimler geçti dünyadan
Can verdi yiğitler kainat için

En büyük düşmanlık bence ihanet
İhanet edene eylemem minnet
Şükreyle haline etme şikayet
Harcama bir canı menfaat için

İlimden irfandan nasip alalım
Gönül denen şu ummana dalalım
Bütün kötülüğü söküp atalım
Seferber olalım cehalet için

Doğruluktan Hak'tan özünden kopma
İyilik yapana kötülik yapma
İkrarından dönme yolundan sapma
Gel ERKÂNİ çalış adalet için

ANA

Sen gibi yüce nimetim varken
Neyleyim serveti parayı ana
Sen benim sevdiğim sen bana yarken
Ben istemem kaşı karayı anam

Sen razi olursan razi olur Hak
Sen razi değilsen cehennem mutlak
Dua eyle azabından kurtulak
Allah göstermesin orayı ana

Eğer ki verirsen gönül tahtını
ERKÂNİ neylesin inci altını
Rabb'im yapmış ayağının altını
Cennet-i alânın sarayı ana

SİVAS'IM

Anadolu bağlarının içinde
Nadide gül gibi kokar Sivas'ım
Osmanlı'nın çağlarının içinde
Tarih sana dönüp bakar Sivas'ım

Kaynaşır burada canlar öz öze
Dört Eylül bir şandır tarihimizde
Kızıldağ'dan çıkar Karadeniz'de
Bulanarak suyun döker Sivas'ım

Her taraftan şöhretin var şanın var
Söz yetmiyor yüz bin türlü yanın var
Ruhsatî Veysel'in Pir Sultan'ın var
Daha nice âşık çıkar Sivas'ım

Hoşgörü başında gülüm dağlır
Üniversitede ilim dağlır
Cehaletlik biter zulum dağlır
Sevgi cehaleti yıkar Sivas'ım

Alevî-Sünñî'nin soyu ayrılmaz
Düğünü ayrılmaz toyu ayrılmaz
Millî hasılatta payı ayrılmaz
Hergün kemerleri sıkır Sivas'ım

Yarının yiğidi bugünkü sabı
Töre geleneğe kalırlar tabı
Bizim dertli âşık ERKANÎ gibi
Her âşık bir türkü yakar Sivas'ım

İNSANDADIR

Hakk'ın tayin ettiği her yazı insandadır
Bülbülün feryat figanı avazı insandadır
Âlim-zalim, eğri-doğru her şekil mevcut ama
Toplumu kötü eyleyen mecazi insandadır

İnsanoğlu duymamalı hoş olmayan her sesi
Hakk'ın rahmet sofrasında pay edilir hissesi
Bir kulun ki kalkmış ise eğer hicap perdesi
Bilinmeyen gizli sıldır bu bazı insandadır

Kimileri olmazdır yaptığı işte ehil
Kötüden ibret almayan hayatı kâfir cahil
Sen ki Âşık ERKANÎ'yi sakın unutma gafil
Edepli namus ar ile tavazu insandadır

BÜLENT

1974 yılında Sivas'ta doğan Bülent, Gülsadî'nin beş oğlundan üçüncüdür. Çayboyu İlkokulunda okumuş, Atatürk Lisesinin orta kısmını bitirdikten sonra aynı okulun lise II. sınıfındayken okulu terk etmiştir. 1996'da evlenen Bülent'in Ozan adında bir oğlu vardır.

Akli yettiğinden beri sazin sözün içinde olan Bülent, içinde daha çok çocuklarında saza karşı bir muhabbet duymuş; babasının her gittiği yere gitmeyi arzulamış, ondan istifade etmeye çalışmıştır. Çocuklarının bu yönde ilerleme göstermesini isteyen ve her fırsatta onlara elinden gelen fedakârlığı gösteren Âşık Gülsadî, Bülent'te de bu cevheri hissetmiş, diğer çocukların oranla Bülent'in üzerinde daha fazla durmuştur. Nitekim Gülsadî'nın emekleri boş gitmemiş, Bülent bilhassa atışma dalında bileği bü-

külmmez hale gelmiştir. 15-16 yaşlarındayken şire başlayan Bülent, birkaç yıldır Sivas'ta mahalli televizyon kanallarında yapılan âşık programlarına sürekli katılmakta ve kimi zaman da düğünlere davet edilmektedir. 1996'da da Çorum'da yapılan Hitit Festivaline iştirak etmiştir. 25 kadar şiri olan Bülent'in âşiklarla yaptığı karşılaşma sayısı bundan kat kat fazladır.

BİLMELİ

İnsan ahlak ile yükselir imis
Cemiyette seçilmeyi bilmeli
Yerinde etmeli herkesle yarış
Yerinde de geçilmeyi bilmeli

Bilmez misin yetişilmez gidene
Olgun musun değil misin bir dene
Nankör olma sana emek verene
Ekilince biçilmeyi bilmeli

İnsan hep insandır bunu bilirsın
Sen bunu bilişen insan kalırsın
Hızlı yüler isen tez boğulursun
Yavaş yavaş açılmayı bilmeli

Âşık BÜLENT neden bu derdin bitmez
Bu dünya insana asla kâr etmez
Altın çöpe düşse değer kaybetmez
Tartılmayı ölçülmeyi bilmeli

KADER

Kader kader diyenler çok
Bu Kader bir başka Kader
Görünce vurdum kalbe ok
Görmeseydim keşke Kader

En büyük hakemdir zaman
Kirpikler ok kaşlar keman
Gönül sarayına mihman
Gelmez misin köşke Kader

Nadide çiçeksin bence
Açar gülün gonca gonca
Seni tanımadan önce
Düşmemiştüm aşka Kader

Âşık BÜLENT bu ne işti
Hasretin köz sinem pişti
Sevgime sevdan karişti
Davet ettin meşke kader

VÜCUT BULDU

Hakk'ın emri ile dünyaya geldi
Bütün cümle cihan can vücut buldu
Düşmanlar hasrette dost olan güldü
Dolaştı damarda kan vücut buldu

Hemi tarih oldu hemi kitaptı
Kâinat içinde ince hesapçı
Müslümana ordu kurdu saf yaptı
Şöhrete eriştî şan vücut buldu

Allahuekber var İslâm dilinde
Şahadet yazılı kılıç belinde

Dünyaya gelince nur olan cihan
Bütün müminlere bahsetti imkân

Dava için 'Ali, Ömer elinde
Hançer sada verdi kın vücut buldu

Şefaat mimarı sende umutlar
Hayber, Kan Kalesi, ceng-i Uhutlar
Şehadete şerbet içen şehitler
Beşyüzler can verdi bin vücut buldu

Küfür sana erdi kayboldu isyan
Bugüne kavuştu dün vücut buldu

Emir Yaradan'dan Mi'rac da gaye
Bu uğurda emek gider mi zaya
Aciz Âşık BÜLENT geldi dünyaya
İlmi zahir oldu ten vücut buldu

KURŞUN GİBİDİR

Bu hususta iradeli kararım
Sazım silah sözüm kurşun gibidir
İster kârim olsun ister zatarım
Sazım silah yazım kurşun gibidir

Demek âşıkların böyleymiş bahtı
Bir yî yaptığı bir günde yıktı
Eğer her sevenin böyleye ahdi
Sazım silah çözüm kurşun gibidir

Arkamızdan karar kılmış infazı
Hayır işi şere düşüren cazı
Hani vefasızın vefali sözü
Sazım silah mazim kurşun gibidir

Dertler nüksederse sağ parçalanır
Devrin çarkı döner çağ parçalanır
Bizde söz deyince dağ parçalanır
Sazım silah sizim kurşun gibidir

BÜLENT'imin ahu kayalar deler
Bunu fark edemez çoğu kimseler
Assalar kesseler idam etseler
Sazım silah tarzım kurşun gibidir

DERDİMİ ANLAYAMADI

Düştüm kalktım zaman ile yarıştım
Seneler derdimi anlayamadı
Uçan kuşa anlatmaya çalıştım
Sunalar derdimi anlayamadı

İçimdeki ateş yanmadan tüttü
Farkında olmadan yaktı tüketti
Ne ifadem aldı ne teşhis etti
Analar derdimi anlayamadı

Anlamak güç bu dünyanın halini
Tam mutluyum derken kırar belini
Bender ayrırlı nazik tenini
Kinalar derdimi anlayamadı

Merak ettim bacasına kuş koydum
Yıkılmadım köşesine taş koydum
Bazen oldu hastalandım baş koydum
Binalar derdimi anlayamadı

Adaleti temin etmeli hakla
Biri var işi anlar az farkla
Temasını inceledim mantıkla
Mânâlar derdimi anlayamadı

Nice kem gün geçti zaman devroldu
Kimler ne kaybetti kimler ne buldu
İyiler gönlümün tabibi oldu
Fenalar derdimi anlayamadı

Daha henüz yirmi altı yaşında
Lezzet buldum ekmeğinde aşında
Bir bahar sabahı ocak başında
Döneler derdimi anlayamadı

BÜLENT'imin yüreğinde siz var
Unutulmaz bu sevdanın sözü var
Zerresinde göz nurumun izi var
Sineker derdimi anlayamadı

KARŞILAŞMA ÖRNEKLERİ:

CEFAÎ-GÜLŞADÎ KARŞILAŞMASI

CEFAÎ

Mehdanında engel olursam üstat
Tepemden dağımdan sen sorumlusun
Bülbül gibi zarda kalırsam üstat
Gülünden bağımdan sen sorumlusun

Elimden geldikçe eyledim vefa
Ufak kusurları görme hurafe
Gülersem sefadır ağlarsam cefa
Devrandan çağımızdan sen sorumlusun

Viraneydin gül getirdin bağ ettin
Bir efsane yaşanacak çağ ettin
Küçük CEFAÎ'yi koca dağ ettin
Karından çığımızdan sen sorumlusun

GÜLŞADÎ

Yavrum emeğimi boşça çikarma
Azımdan yoğundan sen sorumlusun
Beni kendin tanı ellere sorma
Varımdan yoğundan sen sorumlusun

Âşık oldum Hak yoluna koşarım
Sabır ile engelleri aşarım
Siz beni andıkça ben de yaşam
Ölümden sağımdan sen sorumlusun

GÜLŞADÎ'yım çrağımı yetirdim
Hozan tarialarda dari bitirdim
Ektim biştüm ben harmana getirdim
Samandan tiğimdan sen sorumlusun

CEFAÎ-BÜLENT KARŞILAŞMASI

CEFAÎ

Hakk'ın hikmetine bir bak Bülend'im
Bedenin aşıkâr canı gizlemiş
Üzerini deri ile kaplamış
Damarın içinde kanı gizlemiş

Gafil kollar ibret ile bakmıyor
Biri yakıyor biri yakmıyor
Biri çıkışınca biri çıkmıyor
Gündüz ayı gece günü gizlemiş

BÜLENT

Mevlâ'm kollarına bak neler vermiş
Varlığın aşıkâr dini gizlemiş
Kudretinde cümle ruhu yaratmış
İnsanı aşıkâr cini gizlemiş

Murat aldım Yaradan'ı seveli
Bu bendeki sırrı bilemez veli
Ay batmadan gün doğmadan evveli
Gecenin sonunda tanı gizlemiş

CEFAİ der bin bir şeye sır atmış
Çetin sınav yeri büyük Sirat'muş
"KÜN" diyerek kâinatı yaratmış
"Feyekün"da ahır sonu gizlemiş

ÂŞIK BÜLENT der ki aşıklık Hak'tan
Hak bizi korusun her tür günahdan
Hepimizi halk eyledi topraktan
Yine ora seni beni gizlemiş

xxx

BÜLENT

Âşık Cefai'yle girdik bir cenge
Bilmem kaç okkali daralı âşık
Manalı sözlerde kurunca denge
Baktım ateşmanın kralı âşık

Allah'ın kaderi can ile yoldaş
Aşk ile gönüle koyduk bir ataş
Genç yaşta dolmuşam dert ile kardeş
Var mı benim gibi yaralı âşık

ÂŞIK BÜLENT der ki hazır görmedim
Sevdiğim güzelde nazi görmedim
Yirmi beş yıldır bahar yazı görmedim
Hayatım tipili boralı âşık

CEFAİ

Manadan mantıktan hitap eyledim
Seninle meydana gireli Bülent
Âşığım demeden hicap eyledim
Sendeki hüneri göreli Bülent

Bağbanın amacı bir gonca güldü
Gonca gülün yarı dertli bülbüldü
Ne belim doğruldu ne yüzüm güldü
Felek sillesini vuralı Bülent

CEFAİ der aşkı bilen görmedim
Âşık olup aşka gelen görmedim
Bu aşkı yaşayıp gülen görmedim
Böylemiş hayatın kurallı Bülent*

* Türk Folkloru, S. 95, 2.1999, s. 21-24.

Kul Himmet'in Bilinmeyen Deyişleri

Âşık Edebiyatında Alevî-Bektaşî inancıyla ortaya konulmuş binlerce şiir vardır. Söz konusu şiirlerde On iki İmam, Kerbelâ hadisesi, menkâber, Bektaşılık ile ilgili inançlar, erkân ve adetler konu edinilmiştir. Bu vadide en çarpıcı şiirleri Nesîmî, Fuzûlî, Hatayî, Pir Sultan, Virânî, Kul Himmet ve Yemînî ortaya koymuşlardır. Bu bakımından bu şairler, yedi büyük Alevî-Bektaşî olarak nitelendirilmiştir.

Sözünü ettiğimiz şairler içinde yer alan *Kul Himmet* hakkında, yakın zamanlara kadar üzerinde pek araştırma yapılmamıştır. Hatta bundan dolayıdır ki, şiirlerinde "*Kul Himmet Üstadım*" olarak tâpsıran iki ayrı âşığın şiirleri de Kul Himmet'in sanılmıştır. Bu âşıklar, Divriği'nin Örencik köyünden İbrahim'le, İmrânlı'nın Söğütlü köyünden Hacik Kız (Hatice)'dır. Diğer taraftan *Sefil Kul Himmet*, *Oksüz Kul Himmet* ve *Geda Kul Himmet* mahlaslı şiirlerin varlığı, meseleyi daha da karışık hale getirmektedir.

Kul Himmet ve Kul Himmet Üstadım konusunda bugüne kadar en önemli çalışma, Türk folklorunun önde gelen isimlerinden İbrahim Aslanoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.¹ Aslanoğlu, her iki çalışmasında şiirleri mahlaslarına göre ayırmış, gerek şiirlerinden gerekse tarihi vesika ve derlemelere dayanarak bu isimler hakkında yorum ve değerlendirmeler yapmıştır.

Kul Himmet, XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşamıştır. Mezarı, doğduğu yer olan Tokat'ın Almus ilçesinin Görümlü köyüindedir.² Köylülerini onu, Bektaşî tarikatının Erdebil Tekkesi'ne bağlı Safeviye koluna bağlar. İnançdan dolayı çileli bir hayat geçirmiştir, zindana atılmıştır. Ölümüyle ilgili kesin bilgiler olmamakla beraber, uzun süre kaçak yaşıp köyünde vefat ettiği tahmin edilmektedir.

¹ İbrahim ASLANOĞLU, *Kul Himmet Üstadım*, Sivas, 1976.

İbrahim ASLANOĞLU, *Kul Himmet*, İst., 1997.

² Emin ULU, *100. Yılda Almus*, İst., 1987, s. 341.

Kul Hımmet hakkında en son ve en derli-toplu çalışmayı ortaya koyan İbrahim Aslanoğlu'nun kitabında, ona ait 143 şiir bulunmaktadır. Aslanoğlu, kitabında önceki yayınlardaki ve yirmiden fazla cöntekti Kul Hımmet mahlası şirplerle bu sayıya ulaşmıştır. Şirplerin ölçülerine göre dağılımı şu şekildedir: 7 heceli 1, 8 heceli 26, 11 heceli 104 ve aruz vezni ile 7. Kul Hımmet'in ilk defa 36 şiiri yayımlanmış ve Cahit Özelli tarafından bu sayı 87'ye ulaşmıştır. Biz de Aslanoğlu tarafından ulaştığı 143 sayısına 13 şiiri ilâve edeceğiz ve böylelikle Kul Hımmet'in 156 şiiri edebiyatımızda yer almış olacaktır.

Burada yayımlayacağımız şirler, kitaplığımızdaki cönklerde kayıtlıdır. Toplam sayısı 38'dir. Ancak 25 tanesi Aslanoğlu'nun kitabında da mevcuttur. Aşağı yukarı aynı sözleri ihtiya ettiği ve burada makale sınırlarını aşacağından sözünü ettiğimiz şirlere yer vermeyeceğiz. Cönklerde, biraz önce zikrettiğimiz Sefil Kul Hımmet, Oksuz Kul Hımmet tapşurmali şirler de vardır ve bu şirler bir başka çalışma ile değerlendirilebilir.

Metinlere geçmeden önce, kullandığımız cönkler hakkında bilgi vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.* Kitaplığımızda bulunan cönklerin verdığımız numaralara göre özellikleri şöyledir:

4 no'lu cönk:

Fotokopisini kullandığımız bu cöngün aslı Kangal'ın Karanlık köyündeki Ali Ekber Öztürk'tedir. 16 X 20 cm. boyutlarında olup 29 yapraktır. R.1331 (M.1915) yılında Kangal'ın Karanlık köyünde yazılmıştır. Cönkte 26 şaire ait 58 şiir bulunmaktadır. Şirlerine yer verilen başlıca âşıklar şunlardır. *Budala, Deli Boran, Fedaî, Feyzî, Fuzûlî, Hasretî, Hatayî, Hulkî, İrfânî, Kemterî, Kul Hımmet, Muradî, Mehemed, Nesîmî, Noksânî, Pehlûl Divane, Pir Sultan Abdal, Sadık, Sefil Kul Hımmet, Sefil Mehmet, Şî'rî, Veli, Virânî, Visâlî*.

6 no'lu cönk:

Cöngün aslı, Divriği'nin Höbek köyünde bulunmaktadır. Cörk, 10 X 20 cm. boyutlarında ve 18 yapraktır. Divriği yöresinde yazıldığı tahmin etmekteyiz. Yazılış tarihi, R. 1290 (M. 1875)'tir. İçinde 22 aşığın 38 deyişi bulunmaktadır. Âşıkların başlıcası şunlardır. *Abdal Pir Sultan, Âşikî, Dede-moğlu, Dertli, Dervîş Ali, Gevherî, Hatayî, Hasretî, İsmail, Kemter Hımmet, Kul Hımmet, Kul Sevindik, Nesîmî, Niyazi Mîsrî, Oksuz, Seyyit Seyfi (Nizamoğlu), Türabî, Virânî*.

* Cönklerin temin edilmesinde yardımcılarını gördüğüm değerli halkbilimci dostum Kutlu Özen'e içten teşekkür ederim. (D.K.)

7 no'lu cönk:

İlk ve son sayfaları eksik olan bu cönk tahminimize göre XIX. Yüzyılın ortalarında tutulmuştur. Ashı, Divriği'nin Karakale köyündeki Hüseyin Demirtaş'tadır. Cönk, 14.5 X 21.5 cm. boyutlarında ve toplam 123 yapraktır. İçinde 40 şairin 140 şiirine yer verilmiştir. Bu şairlerin başkası alfabetik sira ile şöyledir: *Asrı, Arif, Âşık Umman, Budala, Cafer, Cefat, Dertli, Demoğlu, Deli Boran, Derviş Ali, Fedat, Feryadi, Gedat, Gevheri, Gulamî, Hasretî, Hatayî, Hüseyin, İsmail, Kul Himmet, Kul Himmet Üstadım, Kul İsmail, Kul Sevindik, Miratî, Nesimî, Noksani, Pir Sultan Abdal, Sadık, Sefil Ahmet, Sefil Ali, Sefil Edna, Sirri, Sıtkı, Şem'i, Si'rî, Teslim Abdal, Veli, Viranî, Visalî.*

9 no'lu cönk:

R. 1320 (M. 1904) yılında Tokat'ın Abdülfettah mahallesinde oturan Deli Mehmetogulları'ndan Mustafa oğlu Hasan Emiri Efendi tarafından tutulmuş, daha sonra Divriği'nin Höbek köyünden Yakup Aslan 11 X 16 cm. boyutlarındaki 135 yapraklı bir deftere aktarılmıştır. Defterde 51 şaire ait 120 şiir bulunmaktadır. Şairlerin başkası şunlardır *Abdal Abdal Dede, Ali, Asrı, Âşkı, Azizi, Budala, Dedemoğlu, Deli Boran, Deruni, Dertli Kâzım, Dertli Kerem, Derviş Ahmet, Derviş Ali, Derviş Haydar, Derviş Musa, Emrah, Fuzulî, Gündeşlioğlu, Hasan, Hatayî, Hüseyin, Hüseyin Abdal, Karacaoğlan, Kaygusuz, Kul Himmet, Kul Himmet Üstadım, Kul Hüseyin, Kul Yusuf, Mesruî, Miratî, Nesimî, Nihanî, Nutki, Öksüz Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Sadık, Sefil Tûrabi, Seyyit, Sefil Ahmet, Sefil Ali, Sefil Hasan, Sefil Kul Himmet, Sefil Mehmet, Sefil Öksüz, Sirri, Sıtkı, Sultan Muhammet, Teslim Abdal, Veli, Viranî.*

11 no'lu cönk:

11 X 17 cm. boyutlarında ve 11 yapraktır. Divriği yöresinde tutulmuştur. Ashı, divriği Anzağar köyündeki Garip Tuncer'de bulunmaktadır. Cönkte, 8 aşığın 19 şiiri yer almaktadır. Bu aşıklar; *Dertli, Derviş Ali, Feyzi, Hatayî, Kul Himmet, Kuddusi, Kul Hüseyin, Teslim Abdal*'dır.

12 no'lu cönk:

R. 1316 (M. 1900) yılında Divriği'nin Venk köyünde tutulmuş olan bu cönk, 9 X 23 cm. boyutlarındadır. Orijinali Divriği'nin Mursal köyündeki Kalaycı Kamber'dedir. 55 yaprak olan cönkte, 30 şairin 99 şiir bulunmaktadır. Adı geçen şairler şunlardır *Ali, Dertli, Dertli Kemter, Deli Boran, Esi-ri Baba, Feyzî, Gevheri, Hasan Dede, Hasan Paşa, Hatayî, Hüseyin, İsmail, Kabulî Baba, Kalender Baba, Karacaoğlan, Kemter, Kul Himmet, Kul Himmet Üstadım, Kul Safi, Kusuri, Nesimî, Noksani, Pir Mehmet, Pir Sultan Abdal, Sadık Baba, Şem'i, Teslim Abdal, Veli, Viranî, Zekayî.*

13 no'lu cönk:

R. 1325 (M. 1909) tarihinde Divriği'de tutulmuştur. 11.5 X 19 cm. boyutlarındadır. 37 varak olan bu cöngün aslı Kutlu Özen'de bulunmaktadır. İçinde 18 şairin 34 şiiri bulunmaktadır. Şairin adları şöyledir. Askeri, Can Hatayı, Fakırı, Gevheri, Hülseyin, Kul Hımmet, Kul Hımmet Üstadım, Noksanı, Nesimi, Piri, Seyyit Süleyman, Sirri, Viranı/Viranı Abdal, Zuhuri.

20 no'lu cönk:

Oldukça hacimli olan bu cönk 13x20 cm. boyutlarında ve 325 yapraktır. Aslı Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı'dadır. Oldukça ince ve çizgili bir kağıda yazılmıştır. İçinde 134 şairin 563 şiiri kayıtlıdır. Ayrıca 40 mahlasız şiir, Darname metni ve dualar yer almaktadır. Belirli sayfalarında bazı özel bilgiler bulunmaktadır.

"Bu mecmua Zile'nin Ala Mescid mahlesinden Kiranılı Davulcuoğlu Mehmed'indir. Kimse dahil olamaz. Padişahdan ferman gelse kimse elinden alamaz efendim" R. 1323 (M.1907) (s. 25, 26)

"Kaldı ki, şu mecmuaların meâlini anlamak isteyen efgendilere mâlum ola ki, başındaki altmış kanadı Zile kazası Minare-i Keyr Mahlesinden Kiranılı Davulcuğulları'ndan Kasım pederim Mehmet Efendi'nin yazdığı ve gayri kusuru burdan nihâyete kadar Mehmet Efendi'nin mehdumu Rıza Efendi'nin yazdıklarıdır. Bu bahse ma'lumunuz ola.

El sahip Mehmet Efendi ve Rıza Efendi'nindir. Kimse dahil edemez. Padişah'tan ferman gelse kimse elinden alamaz efendim" (s. 92.)

"İş bu mecmuları kimin yazdığını anlamak isteyenlere ma'lum olsun ki başından 60 kadarı Zile'nin Ala Mescid Mahlesinden Davulcuğulları'ndan Mehmet Efendi'ye, 60. kanattan 542. kanada kadar Mehmet Efendi'nin oğlu Rıza Efendi'ye, 542. kanadından sonuna kadar Rıza Efendi'nin oğlu Hacı İbrahim yazmıştır. Böylece ma'lumunuz ola." M. 1947 (s. 533.)

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı kadariyle cönk, Zile kaynaklı olup 1907-1947 yılları arasında düzenlenmiştir. Değişen yazı karakterlerinin de gösterdiği gibi üç ayrı kişinin elinden çıkmıştır.

Kaydettiğimiz 13 şirinden 1'i yedi, 4'ü 8 diğerleri de 11 hecelidir. Şiirlerin tamamı Alevî-Bektaşî inancıyla ortaya konulmuştur.

-1-

Şu benim sevdiğim Muhammed Ali
Kumru dost dost deyü öten Ali'dir
Sakınan çağırın mahrum mu kahr
Şu sefiller carına yeten Ali'dir

Muhammed mi'raca gidecek oldu
Ali Muhammed'i gönderi geldi
Doksan bin kelâmu o demde sordu
Soran Muhammed dinleyen Ali'dir

Ali'm tutdu Zülfikâr'ın sapını
Döndürdi kâfirin dine hepini
Mağribde attı kudret topunu
Maşnikta uzatıp tutan Ali'dir

Âşıka dilden halife kılandan
Bülbül ayrılır mu gonca gülünden
Dad be dad çağırıldı devin elinden
Kesikbaş carına yeten Ali'dir

Ecel kayıp nasib kayıp er kayıp
Ya Ali sırına ermədim deyip
KUL HİMMET ortaya bir nişan koyup
Bir olup birlige yeten Ali'dir.

(Cönk no: 4, sayfa: 28)

-2-

Ey âşiki saramadın yâremi
Yâreme em olup merhem çalasın
Yarem deşilmiştir sanılmaz madem
Arayıp da hekimini bulasın

Mehdî çıkmış diye tellâl bağırdı
Bir teknesi vardır kurklar yoğurdu
On iki kız sekiz oğlan doğurdu
Onların ne olduğunu bilesin

Benim sevdiceğim Takî Nakîdir
Dost bağında bülbüller şakutur
Yüz kardaşın hocası var okutur
Onlarıñ da ne olduğunu bilesin

Var bul bir delilin yaka fenerin
Kaç hamail vardır şems ü kamerin
Sar'öküzün bastığrı mermerin
Direğinde ne olduğunu bilesin

Dört kapı açıldı hangisi vardır
Bu manaya ermek hayli hünerdir
Deryanın dibinde kaç şehir vardır
Çarşısını pazarını bilesin

Âşıkların sözlerine has derim
Muhammed'i gördüm Ali dost derim
Yedi bin yedi yüz âyet isterim
Yüz on daha vardır onu bilesin

Düzüm düzüm olmuş yüzünün beni
Açılmıştır gül benzinde yanağı
Sar'öküzün alındakî beneği
Kanadında ne yazılı bilesin

Âriflerin sözü hilaf yazılmaz
Güher olmayınca hatem düzülmez
Bir kız vardır hergiz kuşağı çözülmez
Anasının kande olduğunu bilesin

Dinleyeyim KUL HİMMET'in sözlerin
 Onda gördüm yedilerin izlerin
 Muhammed'in koynundaki kızların
 Huri midir peri midir bilesin
 (Cönk no: 6, sayfa: 10-11)

-3-

Hey gaziler şunda günâhkâr oldum
 Medet pirim imdat eyle talibe
 Aradum günâhüm özümde buldum
 Medet pirim imdat eyle talibe

Arza yetip enbiyaya erenler
 Yemen'de taç vurup hurka giyenler
 Zulmette kalmaz sizi sevenler
 Medet pirim imdat eyle talibe

Sen Ali surrisin himmetin yete
 Fatima kızındır Muhammed atan
 Onları ayırmak yine bir hata
 Medet pirim imdat eyle talibe

Hasan Hüseyin şebber-şubber kulaktır
 İmam Zeynel İmam Bakır yanaktır
 İmam Cafer hüsn hecesinde ayandır
 Medet pirim imdat eyle talibe

Mehdi dedim masum pake yetirdim
 Mürvet dedim el pençeye oturdum
 On ik' İmamlar'a iman getirdim
 Medet pirim imdat eyle talibe

Varıp kirklar kapısından çağırıam
 Hem çağırıp hemi lebbeyk diyen
 Posttan kalkıp mührü önüne koyan
 Medet pirim imdat eyle talibe

Çağırak doksan bin ere şehide
 Mağripten maşrıka cümle işite
 Hacı Bektaş Veli'den imdat yetişe
 Medet pirim imdat eyle talibe

Eyyüb'ün kurdunu döküp sağ eden
 İbrahim'in yerin çayır su eden
 Kara don giyip de ağ deveyi yeden
 Medet pirim imdat eyle talibe

Musa Kâzım Rıza kalemdir kaşтар
 Takı Nakı çeşmi onlara eştir
 Hasanü'l-Askerî dehanda diştir
 Medet pirim imdat eyle talibe

Kul Hımmet'im eydür var özün öldür
 Cümle eksikliğin mürşide bildir
 Engür şerbetini tuttuğum eldir
 Medet pirim imdat eyle talibe

(Cönk no: 7, sayfa: 165-167)

-4-

Kalk karındaş yola gidek
 Hak yoldan öte mi dersin
 Murad u maksuda erincek
 Bu söze hata mı dersin

Ârif olan kalleş olan
 Bellidir meyli boş olan
 Vefâsız yoldaş olan
 Menzile yeter mi dersin

Sırrını verme kalleşe
Kalbi çürük meyli boş'a
kapabilmem düşse taşa
Yetmeden tutar mı dersin

Sırrını verme hayrata
Senden alır gider yada
Damızlık koysan çığ süde
Pişmeden tutar mı dersin

KUL ÜMMET der çosmayan
Aşk kazanında pişmeyen
Burada Hakk'a ulaşmayan
Orada yanar mı dersin

(Cönk no: 9, sayfa: 36-37)

-5-

"Sebü'l-mesani" kitabın okusan
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur
Bülbül olsam dört kapıda şakışam
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ide özün türab ol türab
Kalbindeki kini kibrini bırak
Muhammed Ali'nin cemâlin görek
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Balrı'yi türab eden aşkın meyidir
Ali Seydi Şâh İbrahim soyudur
Türablıktan Şâh-i Merdan huyudur
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ol ki, çığnesinler üstünü
Anda fark et düşmanını, dostunu
Nesimî gibi yüzdüregör postunu
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Şükr olsun türablıktan doğrudur yolum
Ali'ye de malûm, ahvâlim, hâlim
Balımlı Sultan Haydar kend'aslan Ali'm
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Kul Hımmet'im "Kulhüvallahü ahad"
Cesetimden can kalmadı bu saat
Dün ü günü bildim idim Muhammed
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

(Cönk no: 9, sayfa: 73-74)

-6-

Eğer din bâbindan haber sorarsan
Söyle kelâmuń bildir efendim
Sual eyle ihsân olsun kelâmlar
Bilemezsem hâlim nedir efendim

Sabah dört öğlen on belli beyândır
İkindi sekizdir deme ziyândır
Akşam beş yats'on üç vitir tamamdır
Bunu da böylece kıldım efendim

Bir günün farzını on yedi bildim
Yığırımı sünneti üç vitir kıldım
Sualine cevap vermeye geldim
Veremezsem döv de öldür efendim

Altmış altı er kaleyi boyladım
Altı yüz teravihi hesap eyledim
Ben bir divaneyim böyle söyledim
Bunçığın kusura kalma efendim

Kıyas et meydandan geri kahrim
Aç gözünü sana hoca olurum
Bir yıllık namazı ezber bilirim
Var senden kaçan kördür efendim

Seyyid gibi sen secdeye oturmuş
Köylü sana yağlı pilav getirmiş
Bana sen de neden sual sorarsın
Balı kıymağı da yersin efendim

Beş bin yüz yirmi farzadır heman
Yedi bin iki yüz sünnettir tamam
İncil'le Zebur Hak delili Kur'an
O da bir sirdır ermen efendim

Sözü m'olur sencileyin özü çürüğün
Yüzün görme yüzü gözü buruğun
La bak aşağı indirmişsin sarığın
Korkarım başında güldür efendim

Herhalde ilerü gelemez deyü
Sualime cevap veremez deyü
KUL HİMMET ile baş edemez deyü
Korkarım el sana güler efendim
(Cönk no:9, sayfa:77-79 ve 180-182)

-7-

Bugün yâr bize geldi
Gülleri taze geldi
Önünde Kanber ile
Ali Murtaza geldi

Padişâhüm Yaradan
Okurum ağ-karadan
Ben yordan ayrılah
Yüzyıl geçti aradan

Sattilar bedestende
Gül biter gülística
Muhammed'le hatemi
Bergüzar'dır aslanda

İntizarlık çekerim
Gözyasını dökerim
Dökerim göz yaşını
Bak Mevlâ'nın işine*

Ali benim mâhimdir
Kâbe kiblegâhımdır
Mir'aç'taki Muhammed
O benim padişâhımdır

Arayı uzattilar
Yaraya tuz ektiler
Avluya bir kul.geldi
Bedestende sattilar

Aslanda bergüzarım
Ben sevdanla gezerim
El yarine kavuşmuş
Daha ben intizârim

Dört eyledi kapısın
Lâl ü gevher yapısın
Kâfirler şehit etti
İmamların hepisin

* Baş kısımları zincirleme tarzında yazılan şiirin bu dörtlüğünü takip eden dörtlük silik olduğu için okunamamış, daha sonraki dörtlük suraya dahil edilmiştir.

İmam Hüseyin'e kıydılar
Hasan'a ağı verdiler
Zeynel ile Bakır'ı
Bir zindana koydular

(Or) Rıza'ya ağladım
Çeşmim yaşı çağladım
Ol Hasan Askeri'yle
On ikiye bağladım

Satarım müsteriye
Kalka gören yürüye
Melekler el kaldırdı
Cenneteki huriye

Ulu divan kuruldu
Cümle mahluk dirildi
..... oldu
Muhtar önde vuruldu

Pır dediler Ali'ye
Hacı Bektaş Veli'ye
Hacı Bektaş nâmını
Verdi Kızıl Deli'ye

Zindan bize mezardır
Hak yolları gözetir
Câfer'in bin yarası
Mehdi Kazım Rıza'dır

On ikidir katarım
Türlü mercan satarım
Yüküm lâl ü gevherdir
Müsteriye satarım

El kaldırı Süphan'a
İsm-i Âzam okuna
İmamların duâsı
Kaldı ulu divana

Muhtar'a hû dediler
Ehline nur dediler
Muhammed rehber oldu
Ali'ye pîr dediler

Kızıl Deli tâcımız
Muhammed Mir'acımız
Gürledik mi Karaca Ahmet
Yalıncık duâcımız

KUL HİMMET'tir adımız
Burda yoktur yadımız
Şâh-i Merdan aşkına
Hak versin muradımız.
(Cönk no: 9, sayfa: 102-105)

-8-

Sana derim be hey sofi
Evvel imamınız kimdir
Selâvat indi şanına
Hak Muhammed Ali diyendir

Beşincisi İmam Bakır
Altıncısı İmam Cafer
Yedincisi Musa Kazım
Sekizincisi Rıza'dır

Evvelkisi İmam Hasan
İkincisi İmam Hüseyin
Üçüncüsü İmam Zeynel
Dördüncüsü İmam Abidin'dır

Dokuzuncu İmam Takî
Onuncusu Ali Nakî
On birinci Hasanü'l-Askeri
On ikinci Mehdi sahib-zamandır

KUL HİMMET'IM BAKIŞINA
 Böyle mi girdi düşüne
 İki cihân güneşine
 Pâk eyleyen Kur'an'dır

(Cönk no: 11, sayfa: 18-19)

-9-

Bize imdat ol Hak'tan
 Sabreyle gönü'l, sabreyle
 Âlemi yarattı yoktan
 Sabreyle gönü'l sabreyle

Âşığın eyyâmu gamda
 Böyle çalınmış kalemde
 Bitmez iş olmaz âlemde
 Sabreyle gönü'l sabreyle

Âşıkların işi zârdır
 Yüreğinde yanar nârdır
 Bir eşref saat vardır
 Sabreyle gönü'l sabreyle

Acele âhir melâmet
 Sabrı'n sonudur selâmet
 Az sabırda çok kerâmet
 Sabreyle gönü'l sabreyle

KUL HİMMET'IM ÇEKEM MINNET
 Ölüm farz mı yoksa sünnet
 Murada ereriz elbet
 Sabreyle gönü'l sabreyle

(Cönk no:12, sayfa:84)

-10-

Pare pare yalan dünya
 Yalan dünya değil misin
 Hasan ile Hüseyin'i
 Alan dünya değil misin

Ali'nin Dündül'ünü alıp
 Arslanını dağa sahip
 Yedi kere üste kalan
 Dolan dünya değil misin

Ali bindi Dündül ata
 Âşık dayanır firkate
 Boz kurt ile kiyamete
 Kalan dünya değil misin

Ah şu kaşa ah şu göze
 Ciğer kebab oldu köze
 Muhammed'i bir ham beze
 Saran dünya değil misin

YETİK KUL HİMMET'IM YETİK
 Gerçekin eteğin tutup
 İnsan gül ot gibi bitip
 Dolan dünya değil misin

(Cönk no: 13, sayfa: 9-10)

-11-

Dünya ile bir pazarlık eyledim
Ne virane ne harabe ne şendir
Seyrettim de bir dükkan'a uğradım
Ne karşısıdır ne bedesten ne hardır

Bir makam seyrettim ya kim gelecek
İkrarsızlar kiyamete kalacak
Bir gerçek harfim var mana alacak
Ne mezheptir ne imandır ne dindir

Kitabın kalbinde olur mu ilan
Ümmet-i billah da Ali'ye ayan
Doluyu bu dernde elime sunan
Ne âdemdir ne insandır ne kuldur

Sırrı surullahtar âleme inen
Dedim harfim manasını duyana
Çiçeğe uğradım kokusu bana
Ne bağdadır ne bağbandır ne güldür

Yed'iklim çar köşe kilidi birdir
Ana akıl ermez bir gizli sirdir
Sorarsan dünya ana misaldır
Ne ağzıdır ne burundur ne dildir

KUL HİMMET'im bu manadan al imdi
Alamazsan bir gerçeğe sor imdi
Senede bir kere doğdu dolandırı
Ne ülkerdir ne yıldızdır ne gündür
(Cönk no: 13, sayfa: 56)

-12-

Gel gönül kimsenin aybına bakma
Hazer kıl sevdiğim değme gönüle
Arif ol cihanda bir gönül yıkma
Hazer kıl sevdiğim değme gönüle

Yoldaş eyle iman gibi dostunu
Amel kazan aramazlar ashını
Turap ol ki çiğnesinler üstünü
Hâk ol ey sevdiğim değme gönüle

Daim aşk atına bin de athi gez
Edeп öгren erkan öгren otlu gez
Gönül yıkma halk içinde tatlı gez
Sakın ey sevdiğim değme gönüle

Cihad eyle ki günahların tartasın
Bir amel kazan ki Hakk'a yetesin
Şar gibi her gördüğün örtesin
Pir ol ey sevdiğim değme gönüle

KUL HİMMET dilimde zikrim Muhammed
Aşk dolusun içtim Hüda'ya minnet
Dinar ile satın alınmaz cennet
Hazer kıl sevdiğim değme gönüle
(Cönk no: 20, sayfa: 91)

-13-

Bektaş-ı Veli'nin yolun bilmeyen
Gündüzü karanlık gece sayılır
Evlad-ı Ali'ye biat etmeyen
Zümresi münafık pice sayılır

Evlad-ı Mürsel'dir tutmazsa damen
Anlardan iraktır din ile iman
Her kim Ali evlada ederse güman
Yüz bin emek çekse hiçe sayılır

Arşın yücesidir başının tacı
Ka'be'ye ulaşır zülfürün ucu
Ehl-i beyt katarı gürüh-i naci
Cümle güruhlardan yüce sayılır

KUL HİMMET'im bu manaya erenler
Zamanunda imanını bulanlar
Hazret-i Hünkâr'ı mürşit bilenler
Bir niyazı yüz bin hoca sayılır
(Cönk no: 20, sayfa: 170-171)

KAYNAKÇA

- ACARKAN, Necati, *Gelin Kaynana Şiir*, Sivas Folkloru, III (29), 6. 1975.
- ACIKGÖZ, Halil, *Âşık Deryamî-Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1987.
- AHUNDOV Ehliman-Tehmasib FERZALİYEV-İsrafil ABBASOV, *Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri* (Haz. Saim SAKAOĞLU-Ali Berat ALPTEKİN- Esma ŞİMŞEK), C. I, İst., 1985.
- AKALIN, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İst., 1970.
- AKAR, Metin, *Karacaoğlan, Hayatı ve Eserleri*, İst., 1986.
- AKENGİN, Can, *Şiirler ve Nesirler*, Giresun, 1972.
- AKMAN, Eyüp, *Oycalı Köyü (Araç-Kastamonu) Manileri*, Güneyde Kültür, VI (69), 11. 1994.
- AKYEL, Recai, *Çamoluık Şairler Antolojisi*, (Baskı yeri yok), 1994.
- ALASYA, H. Fikret, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, KKTC Eğitim ve Kültür Yayınları:24, 1992.
- ALDAN, Mehmet, *Türlü Yönüyle Ayaş*, Ank., 1965.
- Ali Esat BOZYİĞİT, *Güvercin Uçuverdi*, Ank., 1998.
- GÜÇ, Ali, *HAGEM Arşivi*, YB. 86. 0122.
- Ali Rahmani, *Öğütler Destesi*, Ank., 1988.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Tarihi-Coğrafi Metodu Anonim Halk Şiirine Tatbik Edebilir miyiz?* IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir, 1991.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, *Âşık Veysel Şahbazoğlu (Hayatı-Sanatı-Şiirleri)*, Ank., 1998.
- ALTINOK, Cevat, *Tokat Kaynana Gelin Manileri*, Tokat Kültür Araştırma Dergisi, I (1), 3. 1989.
- Ana Britannica, C.III-IV, İst., 1993.
- ANDAK, Selmi, *Ozanların En Ustası Göctü*, Cumhuriyet Gazetesi, 24. 3. 1973.
- ARAT, Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Ank., 1986.
- ARAT, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig I-Metin*, Ank., 1991.
- ARSLAN, Mehmet, *Divan Şiirinde Satranç ve Satranç İstihlahları*, Yedi İklim, S. 33, Aralık 1992.
- ARTUN, Erman, *Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani*, Adana, 1996.
- Asaf Yahya, *Güneyde Kültür*, VI (70), 12.1994.
- ASLAN, Ensar, *Çıldırılı Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ank., 1975.
- ASLAN, Ensar, *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, Erzurum, 1978.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Veysel'i Yetişiren Çevre Şairleri*, Sivas Folkloru, Sayı: 5, Haziran 1973.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Kul Hımmet Üstadım*, Sivas, 1976.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *İzzeti*, Sivas Folkloru, IV (40), 5. 1976.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Âşık Sefil Selimi-Yalunkat*, Sivas, 1978.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Pir Sultan Abdallar*, İst., 1984

- ASLANOĞLU, İbrahim, *Söz Mülküün Sultanları*, İst., 1985.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Erzurumlu Emrah'ın Son Günleri ve Ölümü*, Türk Folkloru, VII (85), 8.1986.
- ASLANOĞLU, İbrahim, *Kul Hımmet*, İst., 1997.
- Âşık Ali Rahmani, Öğütler Güldestesi, Ank., 1988.
- Âşık Dindarı, Eskimeyen Aşk, Baskı yeri yok, 1981.
- Âşık Erdem Can-Gurbet Çiçeği, (Haz. Cengiz GÜRLEK), Sivas, 1996.
- Âşık Feymanı, Ahu Gözlüm, Ank., 1989.
- Âşık Hasreti, Işıklı Pınar, Ank., 1989.
- Âşık İsmeti, Gülpınar, S. 155, 3.1989.
- Âşık Kemal Bülbül, Nerdeyim? Ank., 1984.
- Âşık Kemal Bülbül, Yılları Yendim, Ank., 1990.
- Âşık Mehmet Gülhanı, Köz, Atatürk Üniversitesi Yay., S. 6, 11.1980.
- Âşık Molla Rahim'in Eşsiz ve Coşkun Şairleri, İst., 1959.
- Âşık Musa Merdanoğlu, Ozanın Feryadı, Ank., 1996.
- Âşık Sefil Selimî, Kul Yanmasın, Ank., 1989.
- Âşık Yaşaç Reyhanı, Kervan, Ank., 1988.
- Âşık Zülfikar Divanı, Sen Seni Tanı, İst., 1971.
- ASKUN, Vehbi Cem Merzifon Şairleri, Merzifon, 1937.
- AŞKUN, Vehbi Cem, Sivas Şairleri, Sivas, 1948.
- ATILGAN, Halil, Âşık Dertli Kâzım, Adana, 1990.
- ATILLA, Osman, *Büyük Mutasavvif Yunus Emre'nin Mezarı Sandıklı'dadır*, Kocatepe Gazetesi, Afyon, S. 616, 30 Ağustos 1967.
- ATLAY, Doğan, İçelli Halk Ozanları, Mersin, 1997.
- AVAN, Yasemin, Aksaraylı Âşıklar, Aksaray, 1995.
- AYRAL, Alpaslan, Âşık Aleni, Sivas, 1995.
- Azerbaycan Mehebbet Dastanları, Bakı, 1979.
- BAKİLER, Yavuz Bülent, Âşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri, İst., 1986.
- BALCIOĞLU, N. R., *Posoflu Müdamî-III*, Türk Folklor Araştırmaları, VI (149), 12.1961.
- BAŞGÖZ, İlhan, İzahî Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İst., 1968.
- BAYRAM, Mikail, *Yunus Emre Eskişehir (Sivrihisar) li Olabilir mi?* 25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre Anma Törenleri, 6-7 Temmuz 1985, S. 4, Karaman 1985.
- BAYRI, M. Halit, Halk Şiiri XIX. Yüzyıl, İst., 1957.
- BEYSANOĞLU, Şevket, Diyarbakır Folkloru, Diyarbakır, 1943.
- BEZİRCİ, Asum, Dünden Bugüne Türk Şiiri, İst., 1968.
- BEZİRCİ, Asum, Türk Halk Şiiri, C. I, İst., 1993.
- BİLGEGİL, M. Kaya, XVIII. Yüzyıl Saz Şairlerinden Kusuri, 1942.
- BİLGİN, Orhan, Merzifonlu İki Şair: Eyüp Sabri-Hıfzı, İst., 1992.
- Billur Koşk Hikâyesi (Tab'ı ve naşiri: Ahmed Kâmil), İst., 1329 (1913).
- 1973 Giresun İl Yılığı
- BİNYAZAR, Adnan, *Üçüncü Ölüm Yıldönümünde Âşık Veysel Halk Şiiri Geleneğinin Çağdaş Ustalarından Biriyyi*, Milliyet Sanat, Sayı: 176, 19. 3. 1976.
- BİRDOĞAN, Nejat, *Türk Halk Edebiyatına Divandan Sızmalar*, Türk Folklor Araştırmaları, IX (183), 10.1964.
- BORATAV, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri I*, Ank., 1942.
- BORATAV, Pertev Naili-FIRATLI, Halil Vedat, *İzahî Halk Şiiri Antolojisi*, Ank., 1943.

- BORATAV, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ank., 1946.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C. II-VI İst., Tarihsiz.
- CEFEROÇLU, Ahmet, *Doğu İllerimiz Ağzılarından Toplamalar*, İst., 1942.
- CEMILOĞLU, Mustafa, *Çıldırlı Âşık Şevki Halıcı*, Millî Folklor, S. 44, Kış 1999.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, *Divan Şiirinde Musammatlar*, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayı-II, S. 415-416-417, 7-8-9.1986.
- CİHAN, Avşar, *Kırşehir ve İlçeleri*, Ank., 1990.
- COŞKUN, Talibi, *Kıbrıs Destanı*, Ank., 1975.
- ÇAĞLAYAN Muzaffer,- Ayşe Çağlayan, *Çağlayan Âşıklar*, Kadırlı, Tarihsiz.
- ÇATAK, Ali, *Bütün Yonleriyle Seyranı*, Kayseri, 1992.
- ÇATAK, Develili Âşık Ali, *Bütün Yonleriyle Seyranı*, ?, 1992.
- CAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necati Bey Divanının Tahlili*, İst., 1971.
- CELİK, Furuzan, *Tanrı-Ulu-İnsanlar*, Ank., 1958.
- CETİN, İsmet, *Karacaoğlan ve Geheri'nin Şiirlerinde Ortak Ayaklar*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1993, Ank., 1993.
- ÇETINKAYA, Haydar Kürboyu'ndan Yetişen Ardahanlı Dokuz Âşık, *Türk Folkloru*, S. 86-87, 9.1986.
- CIRAKMAN, Hüseyin, *Çorumlu Halk Ozanları*, İst., 1992.
- ÇİÇEK, Seyfullah, *Giresunlu Şairler*, İst., 1997.
- ÇİFTÇİ, Hulya, *Eskişehir ve Çevresinde Yetişen Halk Şairlerimiz*, İzmir, 1995 Ege Üniversitesi, Basılmamış Lisans Tezi.
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, *Türk Saz Şiirinde bir Tür: Sicilleme (Şeki)*, Folklor/Edebiyat, S. 1, Ank., 1994.
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, *Arapkirli Halk Şairi Fehmi Gür, hayatı-Sanatı-Şiirlerinden Seçmeler*, Malatya [1997].
- DAĞLI, Muhtar Yahya, *Tokatlı Gedayî- Hayatı ve Eserleri*, İst., 1943.
- DALGIC, Halil İbrahim, *Âşık Sefil Kadımı*, Sivas, 1999 (Basılmamış Lisans Tezi).
- DEMİR, Necati, *Ordu Manileri*, Erzurum, 1987 (Basılmamış Lisans Tezi).
- DENİZ, Rasim, *Erkileti Âşık Hasan (Zeynî)*, Kayseri, 1996.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ank., 1970.
- Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük, İst., 1994.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983.
- DİLÇİN, Cem *Divan Şiirinde Gazel*, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayı II, S.415 416-417, 7-8-9 1986, s.78-247.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma No. 714, Varak 128.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ank., 1969.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Türk Saz Şiirinde İlk Örnekler*, II. MTFK, C. II, Ank., 1982, s. 131-132.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Yusufeli Ali Huzurî Coşkun*, Ank., 1949.
- DOĞAN, Durali, *Yozgat Şair ve Yazarları*, Ank., 1988.
- DÜZGÜN, Dilaver, *Âşık Mevlüt İhsanî*, Erzurum, 1997.
- DÜZGÜN, Dilaver, *Âşık Mustafa Ruhanî*, Erzurum, 1987.
- DÜZGÜN, Dilaver, *Âşık Yaşar Reyhanî*, Erzurum, 1997.
- Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, *Atabetü'l Hakayık*, (Haz. Reşit Rahmeti ARAT), İst., 1951.

- EFENDİYEV, Paşa, Molla Cüme-Eserleri, Bakı, 1995.
- ELÇİN, Şükrü, Deyişmeler-Karşılaşmalar, Türk Dünyası El Kitabı, C. III, Ank., 1992.
- ELÇİN, Şükrü, Gevheri Divanı, Ank., 1984.
- ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ank., 1977.
- Emin Düşü, Atatürk'ün Türkiye'si, Ank., 1991.
- Emir KALKAN, XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi, Ank., 1991.
- ERASLAN, Kemal, Ahmet Yesevi-Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ank., 1983.
- ERDAL, Mahmut Yine Dertli Dertli İniliyorsun, Ank., 1995.
- ERDOĞDU, Ata, Kastamonu Folkloru 1, Kastamonu, 1991.
- ERDOĞDU, Ata, Kastamonu Folkloru 2, Kastamonu, 1993.
- ERGİN, Muhammed Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile, Ank., 1994.
- ERGUN, Metin - Gaynislâm İBRAHİMOV, Başkurt Halk Destanı Ural Batur, Ank., 1996.
- [ERGUN], Sadreddin Nüzhet, Silleli Süruri, İst., Tarihsiz.
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, XIXuncu Asır Sazşairlerinden Beşiktaşlı Gedal, İst., [1933].
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, XIXuncu Asır Sazşairlerinden Silleli Süruri, İst., [1933].
- [ERGUN], Sadreddin Nüzhet Hengamî, İst., [1933].
- ERGUN, Sadreddin Nüzhet Türk Şairleri, C. 1, İst., 1936.
- ERGUN, Sadreddin Nüzhet, Âşık Ömer-Hayatı ve Şiirleri, İst., 1936.
- ERGUN, Sadreddin Nüzhet, Türk Şairleri, C.1, İst., 1936.
- [ERGUN], Sadettin Nüzhet, Halk Edebiyatı Antolojisi, İst., 1937.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, Karacaoğlan, Hayatı ve Şiirleri, İst., 1963.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, Külliyat- Divan-ı Kabûlî, İst., 1948.
- ERTEKİN, Ali, Çile Piranı, Sivas, 1968.
- FEDAL, Harid Kıbrıslı Âşık Kenzi Divanı III, Yorum Matbaası, 1993.
- FEDAL, Harid, Kıbrıslı Âşık Kenzi'nin Satrançları, Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi, S. 15, 9.1994.
- Fikret KESTEN, Şükranı, Sivas, 1996.
- GASIMOV, Hesen, Bayatilar, Bakı, 1960.
- GÖKALP, Mehmet Artvinli Saz Şairleri, İst., Tarihsiz.
- GÖKALP, Mehmet, Bardızlı Âşık Nihanı, Ank., 1988.
- GÖKYAY, Orhan Saik, Dedem Korkudun Kitabı, İst., 1973.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İst., 1977.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Vilâyetname, Menakib-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, İst., 1990.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Yunus Emre ve Tasavvuf, İst., 1961.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, Yunus Emre, İst., 1965.
- GÖZLER, H.Fethi, Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri, İst., 1981.
- Gülpinar, Ocak 1998, Yıl:23 S. 261.
- GÜNAY, Umay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ank., 1986.
- GÜNAY, Umay, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ank., 1992.
- GÜNEY Eflatun Cem,-Çetin Eflatun GÜNEY, Erzurumlu Emrah, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İst., 1958.
- GÜNEY, Eflatun Cem, Meslekî Hayatı ve Şiirleri, İst., 1953.
- Güneyde Kültür, VI (70), 12. 1994.

- GÜNGÖR, İ. Hulusi, *Yunus Emre'nin Mezarı Hakkında Yeni Bir Yorum*, 25. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre Anma Törenleri, 6-7 Temmuz 1985, S. 4, Karaman 1985.
- GÜRLEK, Cengiz, *Âşık Erdem Can-Gurbet Çiçeği*, Sivas, 1996.
- Gürünlu Âşık Gülnâî, *Ben Beni Bilince*, Ank., 1992.
- GÜZEL, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ank., 1983.
- HACIYEVA Marife-Celal TARAKÇI-Şahin KÖKTÜRK, *Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Samsun, 1995.
- HACIYEVA, Maarife-Şahin KÖKTÜRK-Mehebbet PAŞAYEVA, *Azerbaycan Foklor ve Etnografa Sözlüğü*, Ank., 1999.
- HAFIZ, Nîmetullah, *Âşık Ferîk'nin Hayatı ve Eserleri*, Türk Folkloru Araştırmaları 1984, Ank., 1984.
- HAFIZ, Nîmetullah, *Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Prîstine, 1985.
- HALICI, Feyzi, *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri-Güldeste*, Ank., 1992.
- HALICI, Feyzi, *Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk*, Ank., 1981.
- HALICI, Feyzi, *Âşık Şemî Hayatı ve Şiirleri*, Ank., 1982.
- Halil ATILGAN, *Kısaşı Âşiklar*, Şanlıurfa, 1992.
- HEKİMOĞLU, Güzide, *Kadirli'den Derlenmiş Halk Hikâyeleri*, Sivas, 1996 (Basılmış Lisans Tezi).
- HEKİMOV, Mürsel Halgımızın Deyimleri ve Duyumları, Bakı, 1986.
- HİNÇER, İhsan, *Âşık Ali İzzet Özkan*, Türk Folklor Araştırmaları, VI (135), 10.1960.
- HİNÇER, İhsan, *Kıbrıs Zaferi, Ozanlarımız ve Yapılan Plaklar*, TFA, XVI (307), 2.1975.
- İLAYDIN, Hikmet, *Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul 1964.
- İNAN, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanızın Materyaller ve Araştırmalar*, Ank., 1972.
- İslâm Ansiklopedisi, "Kafîye" Md. C.VI.
- İVGİN, Hayrettin, *Âşık Yanık Ummân-Dertler Dertler Üstüme*, Ank., 1988.
- KABAKLI, Ahmet, *Yunus Emre*, İst., 1971.
- KAFKASYALI, Ali, *Mikâyıl Azafî Hayatı Sanatı Eserleri*, Erzurum, 1996.
- KALKAN, Emir, *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*, Ank., 1991.
- KAPLAN, Mahmut, *Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri I*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, S. 3, Van, 1992.
- KARA, İbrahim, *Nurlar Dökülsün*, Ank., 1990.
- KARDEŞ, Mehmet, *Mehşur Saz Şairi Âşık Sümmânî Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1963.
- KARTARI, Hasan, *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Ank., 1977.
- Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*, (Haz. Besim ATALAY), C. I.
- KAYA, Doğan, *Sivas'ın Acıurt Köyü'nden Derlenen Manîler*, Türk Folklor Araştırmaları, XIV (279), 10. 1979.
- KAYA, Doğan, *Uğru ile Kadî Hikâyesi*, İst., 1985.
- KAYA, Doğan, *Âşık Püryâni'nin Karşışmaları*, Türk Folkloru Araştırmaları, Ank., 1989.
- KAYA, Doğan, *Âşık Erdemli*, Erciyes, XII (140), 8.1989.
- KAYA, Doğan *Şairnameler*, Ank., 1990.
- KAYA, Doğan, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Sivas, 1994. / *Sivas'ta Âşıklık Geleneği*, Sivas, 1998.
- KAYA, Doğan, *Âşık Minhaçî*, Sivas, 1994.
- KAYA Doğan, *Âşık Sefîl Selîmi-Çobanın Can Pinarı*, Sivas, 1996.

- KAYA, Doğan, *Âşık Zakiri*, Sivas 1996.
- KAYA, Doğan, *Dede Korkut'ta ve Türk Halk Şiirinde Mısra Başı Kafiyeleri*, Erciyes, S. 250, 10.1998.
- KAYA, Doğan, *Açiyurtlu Halk Şairleri*, Sivas, 1999.
- KAYA, Doğan, *Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şirler*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1991/2, Ank., 1991.
- KAYIKÇI, Ali, *Samsunlu Halk Şairleri ve Âşikları*, Samsun, 1991.
- Kâzum Baba Divanı, İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İst., 1960.
- KEMAL, Yaşar, *Sarı Defterdekiler -Folklor Derlemeleri* (Haz. Alpay KABACALI), İst., 1997.
- Kemal Bülbül, Ardanuçlu Efkari, HOTEY-Der Yay., (Basıldığı Yer yıl yok).
- KEPECİOĞLU, Kâmil, *Yunus Emre Nerede Yatıyor?*, Nilüfer, S. 4, Bursa 1945.
- KILIÇ, Ömer, *İrfan Pınarları*, İst., 1968.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin *Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*, Türk Dili, S. 126, 3. 1962.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*, Türk Dili, S. 128, 5. 1962.
- KIZILKAYA, Recep, *Gönüller Birleşince*, Sivas, 1989.
- KIZILKAYA, Recep, *Kavuşanlar*, Sivas, 1991.
- KOCA, Turgut, *Kâzım Baba Divanı*, İst., 1959.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Saz Şiiri Antolojisi*, Ank., 1963.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank., 1970.
- KOÇ, Mustafa, *Gelin-Kaynana Oyunu*, Türk Folklor Araştırmaları, III (55), 2. 1954.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Aksaray Tarihi*, C. I-II, İst., 1974.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Aksaray ve Ortaköy Tarihi*, C. III, İst., 1975.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Yunus Emre Neredir?* Yedigün, S. 626, İst., 1945.
- KORTANTAMER, Tunca, *Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler*, Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Ank., 1993.
- KOZ, M. Sabri, *Âşık Kolu*, TDEA, C. I, İst., 1977.
- KÖKTÜRK, Muhsin, *Yozgat Manilerinde Yergi*, Türk Folklor Araştırmaları, XIV (276), 7. 1972.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Saz Şairleri*, C. I, İst., 1940.
- KÖPRÜLÜ, M[ehmed] Fuad, *Erzurumlu Emrah*, İstanbul [1940].
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları* 2, İst., 1989.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ank., 1966,
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Saz Şairleri*, C. 2, İst., 1940. / *Türk Saz Şairleri*, Ankara, 1962-1965.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Yunus Emre'nin Mezarı*, Meydan, S. 20, 1 Haziran 1965.
- KÖROĞLU, Rasim, *Körün Taşı-Taşlamalar*, Eskişehir, 1999.
- Köz, S. 1, 8.1979.
- KUNTER, Halim Bakı, *Yunus Emre Bilgiler-Belgeler*, Eskişehir, 1966.
- KURNAZ, Cemal, *Hayâli Bey Divanı Tahlili*, Ank., 1987.
- KURT, Celalettin, *Elbistanlı Şairler Antolojisi*, Malatya, (1993)..
- Kutlu ÖZEN, *Âşık Veysel Şişirilmiş Bir Balon Değildir*, Sivas Folkloru, S. 39, Nisan 1976.
- KUTLU, Şemseddin, *Dertli I-II*, İst., 1979.
- KÜLTEPE, Ekrem, *İlimiz Kırşehir Gazetesi*, 24 Haziran 1982.
- M. Fuat KÖPRÜLÜ, *Türk Saz Şairleri*, C.II, İst., 1940, s. 508.
- MAHMUT, Enver - Nedret MAHMUT, Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Ank., 1997.

- MAKAL, Tahir Kutsi, *Âşiklar Şöleni*, İst., 1977.
- MAKAS, Zeynelabidin, *Telli Sazın Hevesiyle*, Amasya, 1995.
- MANYA, İlkin, *Halk Şiirinde Ana Ses-Kadın Ozanlar Antolojisi*, İst., 1983.
- MAZIOĞLU, Hasibe, *Eski Türk Edebiyatı*, Türk Ansiklopedisi, C. 32, Ank., 1983.
- MEMİŞOĞLU, Ragip, *Köy Düğünlerinde Gelin; Kaynana Türküleri*, Türk Folkloru, C. IV, S, 41, 12.1982.
- Meydan Larousse, C. II.
- Milli Eğitim Bakanlığı-Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. I, Ank., 1995.
- MİNGAN, M. Nuri, *Osmaniye Cevdetiye Kasabasından Folklor Örnekleri*, Erzurum, 1978.(Basılmamış Lisans Tezi).
- NASRATTINOĞLU, İ. Ünver, *Posoflu Âşık Zülali*, Ank., 1987.
- NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver, *Posoflu Âşık Zülali*, Ank., 1987.
- NOYAN, Bedri Ayaşlı Abdi Efendi Cöngünün Tedkiki, *Halk Kültürü 1984/4*, İst., 1985.
- OGUZ, M. Öcal, *Yozgatlı Hüzni*, Ank., 1988.
- OGUZ, M. Öcal, *Yozgatlı Halk Şairi Nazi*, Ank., 1992.
- OGUZ, M. Öcal, *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünümü ve Bugünü*, Ank., 1994.
- OĞUZCAN, Ümit Yaşar, *Dostlar Beni Hatırlasın*, İst., 1973.
- OKAY, Haşim Nezih, *Âşık Sümmanni-Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1954.
- OKAY, Haşim Nezih, *Develili (Evereaklı) Seyrani*, İst., 1963.
- [ONAY], Ahmet Tal'at, *Halk Şairlerinin Şekil ve Nev'i*, İst., 1928. /*Türk Halk Şairlerinin Şekil ve Nev'i*, (Haz. Cemal KURNAZ), Ank., 1996.
- ONAY, Ahmet Talat, *Çankırı Şairleri*, Çankırı, 1932.
- ONAY, Ahmet Talat, *Âşık Tokathlı Nuri*, Çankırı, 1933.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ank., 1992.
- ONK Nizamettin-İslâm ELESKERZADE, *Göççeli Âşık Elesker*, Ank., 1987.
- ONK Nizamettin, *Goşa Ayak (Goşa Kafife) Koşma*, TFA, XIX (363), 10. 1979.
- ONK, Nizamettin-İslâm ELESKERZADE, *Göççeli Âşık Elesker*, Ank., 1987.
- OYAT, Fazıl, *20 Halk Şairi*, İst., 1948.
- Ozan Dündar, *Başak*, Ank., 1977.
- OZANKAN, Cenap, *Kırk Halk Şairi*, İst., 1960.
- OZANOĞLU, İhsan, XIX. Asır Saz Şairlerinden Kalecikli Miratı, Kastamonu, 1940.
- ÖZYALÇIN, Kadri- GÜRPINAR, Kernâl, *Şarkıslılı Sendarı- Hayatı ve Eserleri*, Sivas, 1938.
- ÖGEL, Bahaddin, *Türk Mitolojisi*, C. I, Ank., 1993.
- ÖNDER, Ali Rıza, *Âşık Ali Huzuri Coşkun*, Türk Folklor Araştırmaları, II (40), 11.1952.
- ÖNDER, Mustafa, *Türk'ün Gücü*, Kayseri, 1981.
- ÖNDER, Rıza, *Erzincan'da Mizah*, Türk Folklor Araştırmaları, VI (129), 4. 1960.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük, Ank., 1995.
- ÖZBEK, Mehmet, *Türk Müziğinde Ayak Teriminin Yanlış Kullanımı Üzerine*, III. MTFKB, Ank., 1987.
- ÖZCAN, Selahattin, *Dursunbey Yöreni Halk Edebiyatı Ürünleri*, Balıkesir, 1995.
- ÖZDER, M. Adil, *Yusufeli Muhibbi-Hayat ve Deyişleri*, Kars, 1940.
- ÖZDER, M. Adil, *Doğu İlçemizde Âşık Karşışmaları*, Bursa, 1965.
- ÖZHAN, Mevlüt, Emine KIRCI, N. Zeynep ÖZÇOREKÇİ, Ömer GÖZÜKİZİL, mukadder KÜREN, *Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi*, Ank., 1992.
- ÖZKAN, Âşık Ali izzet, *Kırkambur*, İst., 1974.
- ÖZKAN, Âşık Ali İzzet, *Teller de Muradım Alsyn*, ?, 1958.

- ÖZKAN, Halil, *Özkani'den Bir Demet*, Ank., 1985.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İst., 1954.
- ÖZSOY Bekir Sami - Halil İbrahim ATAMAN, *Posoflu Âşık Sabit Müdâmi*, Kayseri, 1993.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Dertli ve Seyranî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, İst., 1964.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Belgelerle Yunus Emre*, Ank., 1977.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Veysel Gerçekten Değer Taşıyan Bir Şair Değil, Şışırılmış Bir Balondu*, Milliyet Sanat, S. 176, 19. 3 1976.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Yunus Emre'nin Mezarı ile İlgili Yeni Belgeler*, Türk Dili, C. 4, S. 38, Ank., 1954.
- ÖZYALÇIN Kadri -Kemal GÜRPINAR, *Şarkışları Serdarı*, Sivas, 1938.
- POLAT, Nâzım H., *Ömer Seyfeddin Biyografyasına Ek*, Türkük Bilimi Araştırmaları, S.1, Sivas, 1995.
- POLATOĞLU, Yusuf, *Gönlümü Dinlerken*, İst., 1988.
- PÜRLÜ, Kadir, *Âşık Ali Dayı Hayatı ve Şiirleri*, Sivas, 1992.
- PÜRLÜ, Kadir-Kutlu ÖZEN, *Âşık Feryadı*, Sivas, 1996.
- RAYMAN, Hayrettin, *Ardanuçlu Âşık Efkârı*, Erzincan, 1998.
- RAYMAN, Hayrettin, *Âşık Sümmâni, Hayatu Edebi Şâhsiyeti Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili*, Ank., 1977.
- RUBEN, Walter, *Budhizmin Tarihi* (Çev. Abidin İTİL), A.Ü. DTCF Yayıncı, Ank., 1947.
- SAKAOĞLU Saim, *Ali Berat ALPTEKİN-Esma ŞİMŞEK, Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri*, C. I, İst., 1985.
- SAKAOĞLU, Saim, *Ennâh'ın Türk Saz Şiiri İçindeki Yeri ve Yetiştiirdiği Ustalar*, Erciyes, IX (101), 5. 1986.
- SAKAOĞLU, Saim, *Bayburtlu Zihni*, İst., 1988.
- SAKAOĞLU, Saim, *Halk Edebiyatında Kafife Meselesi*, IV. UTHE ve Yunus Emre Semineri, Eskişehir, 1991.
- SAKAOĞLU, Saim, *Senin Aşkınlı-Kadırlılı Âşık Halil Karabulut*, Konya, 1987.
- SAKAOĞLU, Saim, *Yeşilçiftlik / Sultanadağı'nda Derlenen Manilerin Temleri Üzerine*, IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar, 1995.
- SAN, Sabri Özcan, *Âşık Hicrani*, Ank., 1987.
- SATOĞLU, Abdullah, *Halk Şairi Molulu Revai*, Ank., 1980.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat, *Nev'i Divanını Tahlili*, Ank., 1990.
- SELÇUK, Furuzan, *Tanrı-Ulu-İnsanlar*, Ank., 1958.
- SERTKAYA, Osman Fikri *Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış*, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı 1 (Eski Türk Şiiri), S. 409, Ocak 1986.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*, İst., 1965.
- SEVİNDİK, İmren, *Âşık Eseri-Yayla Yolunda*, Sivas, 1998.
- SOYKUT, Refik, *Emrem Yunus, Ahiliği-Kültürü-Yurdu*, Ank., 1982.
- SOYKUT, Refik, *Hedef Dergisi*, Yıl 3, S. 34, Ank., 1981.
- ŞENEL, Süleyman, *Türk Halk Müziğinde " Beste", "Makam" ve "Ayak" Terimleri Hakkında*, V. MTHKK Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksyon Bildirileri, Ank., 1977.
- TANRIKULU, Nazım İrfan, *Âşıklar Divanı*, İst., 1998.
- TARLABAŞI, Burhan, *Eğin Havaları*, Ank., 1997.
- TAŞLİOVA, Muammer Mete, *Âşık Şeref Taşlıova'nın Tasnif Ettiği Hikâyeler*, Sivas, 1995.

- TAŞLIOVA, Şeref, *Gülpınar*, XIV (157), 5, 1989.
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı-İnceleme*, C. I, Ank., 1990.
- TEKİN, Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İst., 1995.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin, *Yunus Emre Hakkında Araştırmalar*, Türk Yurdu, *Yunus Emre Özel Sayısı*, İst., 1966.
- TEZEL, Naki, *Nallıhan ve Yunus Emre*, Ülkü, S. 63, Ank., 1944.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, *Yunus Emre Divanı*, İst., 1972.
- TOLASA, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ank., 1973.
- TONCA, Özlem, *Mektup Şairler*, Sivas, 1997 (Basılmış Lisans Tezi).
- TOPRAK, Burhan, *Yunus Emre Divanı*, İst., 1960.
- TOSUN, İsmail, *Yunus Emre ve Hocası Tabduk Emre'nin Yaşam Öyküsü*, İzmir, 1981.
- TURAN, Hasan, *Nem Alacak Felek Benim*, Ank., 1997.
- TURAN, Metin Can İçindedir Canan, -Kağızmanlı Cemal Hoca, Ank., 1992.
- TURAN, Mustafa, *Kağızman ve Âşık Hifzi*, İst., 1988.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. I-II, İst., 1977.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., "Kafîye" Md., C. V.,
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Şekî" Md., C. 8, İst., 1998.
- Türk Yurdu Dergisi, *Yunus Emre Özel Sayısı*, İst., 1966.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, C. II-III-X, Ank., 1993, 1998.
- ÜĞUR, Hacı Hasan, *Bir Sevda Saçılım Söyütlü'den*, Elbistan, 1995.
- ULU, Emin, 100. Yılda Almus, İst., 1987.
- [URAZ], Murat, *Halk Edebiyatı-Şiir ve Dil Örnekleri*, İst., 1933.
- URAZ Murat, *Büyük-Resimli Âşık Sümmânî ile Gûlperi Hikâyesi*, İst., 1981.
- USLU, Mustafa, *Kazankaya Türküleri*, Güneyde Kültür, V (57), 11, 1993.
- UVAHATOV Bekmurat-Cüsip KIDIRISOV, *Toy Kitabı*, Almatı, 1978,
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı Osmanlı Tarihi, TTK Basımevi, C. I, Ank., 1972.
- ÜLGEN, Erol, *Şemsi Yastıman Hayatı ve Eserleri*, İst., 1995.
- YARDIMCI, İlhan Bayburtlu Hicrani, İst., 1968.
- YARDIMCI, İlhan Büyük Halk Şairi Bayburtlu Hicrani, İst., 1968.
- YARDIMCI, Mehmet, *Yüzyıllar Boyu Zileli Halk Ozanları*, Ank., 1983.
- YARDIMCI, Mehmet, *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*, Ank., 1998 ve 1999.
- YENER, Cemil, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İst., 1973.
- YETİŞ, Kazım, "Ayak" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, İst., 1991.
- YILDIRIM, K. Nurettin Yörenin Dili, Ank., 1994.
- YILMAZ, Ruhigül, XIX.Yüzyıl Halk Şairlerinde Güzel Tasviri, Sivas, 1993 (Basılmış Lisans Tezi).
- Yoksul Derviş, *Dost İline Götür Beni*, Ank., 1989.
- Yoksul Derviş, *Yüzbin Oldu Yarelerim*, Ank., 1989.
- Yurt Ansiklopedisi, "Giresun" Maddesi, C. V, İst., Tarihsiz.
- YÜCEKAYA, Süleyman, *Dertlerimin Dörtte Biri* (Haz. M. Ali PEKER-İbrahim AKBAŞ), Ank., Tarihsiz.
- YÜCEL, Bilâl, *Babür Divanı*, Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ank., 1995.
- ZEYREK, Yunus, *Posoflu Âşık Zülalî*, İst., 1988.

D İ Z İ N

-A-

Abbas İncehasanoğlu 235, 239

Abbas Seyhan 15, 18, 23

Abdal 423

Abdalan-ı Rum 383

Abdal Dede 423

Abdal Musa 381

abdallar 383

Abdi Bey 238

Abdullah 329

Abdullah Papur 301

Abdullah Satoğlu 266

Abdülbaki Gölpinarlı 363, 365, 366,
371, 381, 383

Abdülfettah mahallesi 423

Abdülkadir Geylani 381

Abdülvahab Gazi 404, 409

Abdülvahap Kocaman 215, 224

Abdurrahman Güzel 381

Abidin İtil 380

Acem 189, 223

Adana 28, 54, 56, 224, 231, 281, 316,
319, 324, 339, 382

Adem (Hz.) 32, 169, 199, 207, 220, 221,
228, 229, 319, 320, 321, 325, 327,
328, 330, 332, 333, 334, 335, 357

Adem Güney 235, 236, 239

Adem Yavuz 301, 302

Aden 261

Adiller köyü 19

Adnan Binyazar 395

Adriyatik 125, 126

Afganistan 17

Afyon 224

Afyonkarahisar 354

Ağrı 409

Ahulkelek 19

Ahi Evren 372

Ahmed Kâmil 378, 381

Ahmed-i Dâi 267

Ahmet Çavuş 21

Ahmet Caferoğlu 26, 129

Ahmet Ersöz 237

Ahmet Fakih 267

Ahmet Kabaklı 364

Ahmet Kaçar 236, 237

Ahmet Kulaç 237

Ahmet Tal'at Onay 52, 53, 84, 88, 104,
266

Ahmet Tiralioglu 237

Ahmet Yesevi 380

Akbaba 18, 19

Akçakale 19

Akçay 173

Akdeniz 222, 292, 293, 310

Aksaray 363, 364, 366, 367, 371, 374,
375

Akyaka 19

Akyazılı 121

Ala Mescid Mahlesi 424

Alaiye 381

Alaattin Sağ 359

Alenî 284, 289, 290, 292, 302

Alevî 234, 421, 424

Ali (Hz.) 121, 150, 169, 199, 207, 386,
425, 426, 427, 428, 430, 431

Ali (Âşık) 52

Ali (Karşılı) 23

Ali (Minhaci) 21

Ali (Sivaslı) 423

âl-i abâ 132, 137

Ali Berat Alptekin 79, 159, 354

Ali Cengiz 381

Ali Çatak 54, 66, 70, 109

- Ali Dayı 273, 279, 284, 291, 292, 293,
 296, 302, 303
 Ali Doğan 284, 289, 295, 301, 303, 304
 Ali Ekber Öztürk 422
 Ali Ertekin 284, 286, 287, 288, 304, 305
 Ali Esat Bozyigit 202, 203
 Ali Güç 159
 Ali İzzet 38, 284, 287, 300, 305, 306
 Ali Kafkasyahı 74, 138
 Ali Kayası Hikâyesi 377, 381, 382, 384,
 387
 Ali Kayıkçı 54, 55, 60, 112, 113
 Ali Kızıltuğ 301
 Ali Metin 301
 Âlimî 178, 181
 Ali Rıza Önder 94
 Ali Rıza Yalkın / Yalman 379, 383
 Ali Sultan 301
 Ali Şahin Canozan 281
 Ali Tan 14
 Ali Taş 57
 aliterasyon 192
 Allah 32, 94, 104, 124, 132, 136, 137,
 156, 200, 207, 229, 274, 291, 292,
 295, 299, 304, 305, 307, 308, 309,
 310, 313, 314, 318, 319, 320, 321,
 322, 329, 330, 331, 335, 352, 353,
 356, 378, 379, 386, 387, 391, 393,
 407, 410, 415
 Almanlar 283
 Almatı 195
 Almus421
 Alpaslan Ayral 302
 Alpay Kabacalı 379, 392
 Altay 191
 altı kafiye 142, 179
 Altınyayla 285
 Alucra 236
 Amerika 313
 Amine (Hz.) 169, 200, 207
 Amr 137
 Ana ayak / ana uyak 35
 ana kafiye 396, 397, 399
 Anadolu 216, 231, 249, 287, 300, 301,
 363, 381, 383, 409
 Anayasa 283
 Ankara 26, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 40, 51,
 54, 55, 56, 57, 66, 67, 69, 72, 74, 84,
 100, 111, 115, 117, 129, 130, 131,
 139, 141, 143, 147, 149, 151, 159,
 169, 176, 184, 188, 192, 200, 214,
 229, 234, 265, 266, 281, 282, 285,
 305, 312, 354, 357, 363, 364, 368,
 369, 378, 380, 381, 397, 401
 Anzağar köyü 423
 Aprınçur Tigin 185
 Arabî 122
 Arabistan 251
 Arabören köyü 213
 Arafat 221
 ara nağme 35
 Arap 85, 185,
 Arap Evliyası
 Arap Hızrı 20
 Arapgir 119
 Aras 144
 Argun Han 367
 Arif 267, 423
 Arif Çiftçi 18, 23
 Arif Şirin (Bkz. Ozan Arif) 236
 Arpaçay 17, 18, 19, 25, 29, 168, 199, 206
 Arslan Tekin 27, 33
 Artvin 16, 22
 Arzu 248,
 Arzu ile Kamber 232
 Asaf Yahya 82, 85, 92, 103
 Ashab-ı Kehf 383, 384
 Asım Bezirci 33
 Asker 17, 23
 Askerî 267, 424, 429
 Asri 423
 assonans 184
 Aşağı mahalle 367
 Âşık 52, 196, 197, 198
 Âşık Abbas 234, 235
 Âşık Ali mektebi 14
 Âşık Enis 316
 Âşık Esed 79

- Âşık Fakir 301
 Âşık Garip 232
 âşık kolu 14, 16, 19
 Âşık Mehemed 78
 Âşık Ömer 16, 87, 149, 150, 232, 234
 Âşık Paşa 168, 196, 373
 Âşık Ummam 423
 Âşık Veysel (Bkz. Veysel) 237, 396
 Âşiki 22, 422, 423
 âşıklar kahvesi 234
 Ata 406
 Atabetü'l Hakayık 140, 185, 189, 190
 Ata Erdoğu 344, 354
 atasözü 191, 201, 202
 Atina 307, 309
 atışma 26, 27, 28, 233
 atma türkü 25
 Avrupa 292, 310, 404
 Avşar Cihan 354
 ayak 16, 28, 33, 34, 35, 36, 43, 44, 151,
 153, 158, 169, 178, 179, 180, 235,
 239, 285, 318, 324, 399
 ayak açma 37
 ayak alma 38
 ayak beyti 38
 ayak değiştirme 38
 ayak düşürme 38
 ayak hazırlama 38
 ayak isteme 38
 ayak kurma 38
 ayak tüketmek 38
 ayak uydurma 38
 ayak verme 39
 ayaklı koşma 67, 117, 142
 ayaklı semai 65
 Ayaşlı Fahri 161, 149
 Ayaşlı Muhlis Paşa 82
 Ayasofya 127
 Ayhulv 380
 ayin-i cem (aynū'l-cem) 233, 234
 Ayşe Çağlayan 316, 318, 320, 322, 323,
 334, 337
 Ayşe (Hz.) 169, 200, 207
 Ayvazlı 367
 Azaplı köyü 28
 Azerbaycan 17, 23, 35, 74, 115, 117,
 118, 133, 142, 169, 193, 194, 195,
 379, 388
 Azeri 166
 Azizi 323
 Azmî 40, 158
 Azra 249
 Azrail 132, 220, 327, 346
- B-
- Baba Mehmet 18
 Babür 83, 84, 105, 263
 Bademkaya 412
 Bağdat 249
 Bağdat ile Hafız 17
 bağlı İrem 249
 bağlama / bağlamak 25, 140, 214, 215,
 219
 Bahaeeddin Ögei 381
 Bakı 193, 194, 206, 354, 379, 390
 Bakır (İmam) 426, 429
 Bala Kişi 17, 18, 23
 Bala Mehmet
 Bahkesir 321, 354
 Balıklı Çermik 409
 Balım Sultan 121, 426
 Barış Harekatı 289, 291, 295, 297, 301,
 309, 312
 Bârî 338
 Başbakanlık Arşivi 372
 baş kafije 139, 141, 168, 181, 198, 203,
 205
 Başören köyü 304
 baş ve son kafije 205, 207
 batın topu 370
 Batı Trakya 290
 Bayburt 204
 Baykara 19
 Bedehşan 17, 255
 Bedreddin İbrahim Bey 372
 Bedrî (Niksarlı) 20
 Bedrî 273, 276
 Bedri Noyan 94

- Behişi
 Bekereci köyü 381, 382
 Bekir Kılıç 21
 Bekir Sami Özsoy 72, 73, 75, 77, 95,
 107, 110, 113, 116, 137
 Bekmurat Uvahatov 195
 Bektaşı 119, 121, 234, 421, 424
 Bektaşılık 421
 Bektaş Kaymaz 22
 Belkis 112,
 Benli Ahmet 19
 Berlin Antlaşması 283
 Besmele 317, 318, 320, 329, 332
 Beşağıl 367
 beş kafiye 142, 175, 177
 beşler 216,
 Besparmak dağı 298, 308, 309
 Beyanı 269, 271, 278
 Beyt-i ma'mûr 248
 Beytullah 228
 Beytü'l-Harem 95
 Beytü'l-Mukaddes 318, 323, 329
 bezm-i elest 321
 Bilâl Yücel 84, 105
 Billur Köşk 378
 Binali Aydin (Bkz. Cefai)
 Birfanı 270, 278
 Birinci Dünya Savaşı 283
 Birleşmiş Milletler 287
 Bizanslılar 367
 Boğaziçi 284
 Bolu 16, 20
 Bosna 126, 251
 Bosnavı 169, 201
 Bozdağ 368
 Börteçine 125
 Brehmen 84
 Budala 422, 423
 Budha 380
 Budizm 380, 381
 Burdur 316
 Burhan Tarlabası 354
 Burhan Toprak 363
 Burhaniye 321
- Bursa 28, 266, 363
 Bülent 401, 416, 417, 418, 419, 420
 büt-i Çin 87
- C-
- Cafer (İmam) 423, 426, 429
 Cafer Paşa 378, 379
 Cahit Özelli 282, 363, 364, 395, 422
 câm-i Cem 93
 Can Akengin 240
 Can Hatayî 424
 Can Plak 301
 canlandırma 25, 214, 217
 Cefai 423
 Cefai (Bkz. Binali Aydin) 168, 200, 201,
 401, 404, 405, 406, 407, 408, 409
 Celalettin Kurt 162
 Cem 254
 Cem Dilçin 33, 42, 44, 85, 139, 265, 400
 Cemal 271
 Cemal Hoca 120, 131, 132
 Cemali 20, 267
 Cemal Kurnaz 52, 265
 Cemal Özbey 282
 Cemil Sabri Uzunömeroğlu 238
 Cemil Yener 59
 Cenap Ozankan 266
 Cengiz 252
 Cengiz Gürlek 112, 159
 Cengiz Topel 297, 298, 308, 312
 Cesuri 20
 Cevat Altınok 354
 Cevdet Canpulat 234
 Cevlanlı 15, 22, 40, 176
 Ceyhan 318
 Ceyhun 150, 263
 Ceyhuni 28
 Cibril (Bkz. Cebrail) 132, 246
 Ciga 73
 cigali geraylı 74
 cigali koşma 77
 cigali tecnis 73, 74
 Cin Suresi 338
 Cinas 397

- Coşkun Plak 301
 Cudi (Kastamonulu) 20
 Cüspid Kırılov 195
- Ç-
- Çalab 197
 Çalgılı Kahveler 234
 Çamlıca köyü 237
 Çamışlı Ali Ağa 399
 Çankırı 16, 20, 93, 266
 Çar 194
 Çardak köyü 319
 Çarhname 267
 Çayboyu mahallesi 401, 406, 414, 415
 Çekiç Güç 127
 Çerkez 18, 23
 Çerkezoğlu 153, 154, 155
 Çeşmî 40
 Çetin Eflatun Güney 227, 265
 181
 Çıldır 18, 73, 120, 129
 Çıldır divanı 16
 Çıldır güzellemesi 16
 Çırağı (Bkz. Nuri Çırağı) 154, 155, 166
 çırak yetiştirmeye 13
 çıraklık 14, 19, 231
 çift ayaklı stir 151, 164
 çift kafife 27, 141, 151, 158, 167, 169
 Çile Damı 370
 Çın 125, 126, 246, 247, 250, 251
 Cobanoğlu (Bkz. Murat Cobanoğlu)
 144, 145, 146, 174, 215, 222
 çok kafife 40
 Çorum 231, 417
 Çubuk köyü 302
 Çukurova 379
- D-
- Dadaloğlu 232, 319
 Damlacık 367
 dar ayak 27, 28, 37, 39, 40, 42, 44, 45
 daraltma 25
 Darname 424
 Davut (Hz.) 317, 318, 319, 320, 321,
 323, 326, 329, 334,
 Dede 234
 Dede Korkut (Bkz. Kitab-ı Dede
 Korkut) 203
 Dede Ömer Gülşent 267
 Dedemoğlu 422, 423
 Dehri Dilçin 281
 Deli Ali 393
 Deli Boran 422, 423
 Deli Hüseyin 383
 Demirdöver 18
 Denktaş 296, 297, 299, 300, 310, 312
 Derdiment 119, 122, 284, 290, 306
 Dereli 236, 238
 Dertli 14, 16, 20, 82, 87, 88, 149, 232,
 234, 422
 Dertli Cafer 273
 Dertli Divanı 73
 Dertli Kâzım 56, 58, 273, 275, 277, 278,
 423
 Dertli Kerem 423
 Dertli Kolu 14, 20
 Deruni 271, 272, 279, 423
 Dervîş Ahmet 423
 Dervîş Ali 422, 423
 Dervîş Haydar 423
 Dervîş Muhammed Kolu 14, 22
 Dervîş Musa 423
 Dervîş 273
 Dervîş Muhammed 14, 16, 22
 Deryamî 60, 72, 143, 151, 272, 273, 274,
 281
 destan 377
 devir nazariyesi 382
 Devranı 270, 271, 277, 281
 Devriye 234
 deyim 202
 deyişme 26, 27, 28, 29, 214, 215, 233
 Deyyar Han (Bkz. Diyar Hanum) 379
 Dikirli köyü 316, 320
 Dikme köyü 19
 Dilaver Düzgün 51, 56, 57, 65, 69, 75,
 76, 79, 131, 163
 Dilhuni 14

- Dindarî 57
 Direklararası 234
 divan 81, 116, 141, 147
 Divanü Lügati't-Türk 140, 185, 188
 Divriği 421, 422, 423, 424
 Diyar Hanım (Bkz. Deyyar Han) 378,
 390, 392
 Diyarbakır 251, 341
 Doğan Atlay 61
 Doğanlı köyü 303
 Doğrul Baba 380
 Doğruyol köyü 303
 Doğu Anadolu 23, 142
 don değiştirmeye 380, 381, 384
 Doğan Kaya 17, 21, 38, 40, 73, 112, 122,
 140, 151, 152, 163, 173, 201, 231,
 265, 281, 354, 379
 dönderme 42
 döner ayak 37, 42, 151, 237, 318, 319,
 320, 321, 396
 Dört Eylül 412
 dört kafife 40, 142, 175, 177
 dudakdeğmez (Bkz. lebdeğmez) 26,
 140
 Duhân 247
 durak 237, 238
 Duralı Doğan 56
 Duran Şıhlioğlu (Bkz. Şıhhoğlu) 318
 Dursun Durdağı 18, 23
 Duzcu köyü 363
 Düldül 430
 Dündar 153
 Düşkin (Bkz. Rahmi Korkut Öğütçü)
 239
 Düzce 235
- E-
- ebced 158
 Ebubekir (Hz.) 216
 Ebubekir (Zamanı) 21
 Edib Ahmed bin Yüknekî 190
 Edirne 158
 Eskâfî 40, 57, 59, 158
 Eflatun Cem Güney 14, 227, 265
 Efreng 375
 Efsane 377
 Ege 231
 Ehli-i beyt 121
 Ehliiman Ahundov 78, 79
 Ehramî 21
 Ekrem Kültepe 367, 368, 369, 370
 Elesker 16, 35, 74, 117, 143
 Elesker Mektebi 14
 Elif 383, 384
 Elifname 196, 201, 204
 Emine Beyza 54
 Emine Kirci 282
 Eminî 65, 272, 273, 275, 277, 278, 281
 Emir Kalkan 58, 73, 240, 281
 Emirî 267
 Emrah (Ercişli) 143, 216
 Emrah (Erzurumlu) 14, 16, 20, 37, 82,
 87, 89, 91, 146, 149, 216, 227, 228,
 232, 234, 423
 Emrah ile Selvi 412
 Emrah Kolu 14, 20
 Emsâlî 16, 21, 270
 enasır-ı erba 85
 Enelhakk 338
 Engelur köyü 321
 ENOSİS 283, 284, 289, 302
 Ensar Aslan 17, 26, 68, 72, 76, 77, 130,
 132, 136, 146, 281
 Enver Mahmut 354
 EOKA 283, 284, 286, 288, 304
 Er Mustafa 14
 Ercan Havalanı 307
 Erdalî 166
 Erdebil Tekkesi 421
 Erdem Can 83, 85, 110, 111, 112, 159,
 160
 Erdemî 83, 85, 110, 111, 275, 307
 Erdoğan Altnkaynak 169, 200, 207
 Erenköy 284
 Erkanî (Bkz. Yavuz Altay) 401, 414,
 415, 416
 Erkiletli Âşık Hasan 65, 168, 198, 206
 Erman Artun 54, 58, 67, 231

- Ermene 19
 Ermeni 299, 312
 Erol Ülgen 56
 Erozan 56
 Erzincan 16, 57
Erzurum 16, 17, 21, 51, 56, 66, 74, 79,
 85, 105, 136, 231, 234, 281, 363,
 379, 394
 Esat Muhlis Paşa 92
 Esedullah (Bkz. Ali Hz.) 121
 Eseri 159, 160
 Eserli köyü 235
 Esirî Baba 423
 Eskisehir 33, 137, 354, 360, 363, 364,
 366, 373, 374, 375
 Esma Şimşek 79, 159
 Esmehan 381
 Estonia 39
 Etimesgut 401
 Eyüp Akman 354
 Eyüphisar 367
 Eyyub (Hz.) 137, 162, 227, 257, 426
 Eyzan 43
- F-
- F. Kadri Timurtaş 282, 364
 Fahri 22, 141
 Fahri Çavuş 21
 Fakirf 424
 Fars 185
 Fas253
 Fatih Kahraman 320
 Fatih Sultan Mehmet (Bkz. Mehmet
 Han) 284, 309, 410
 Fatihâ 221, 228
 Fatma Oflaz (Bkz. Derdiment) 119
 Fazıl Oyat 266
 Fazlı 267
 Fazlı Türkmen 239
 Fedai 422, 423
 Fehmi 358
 Fehmi Çetiner 213
 Fehmi Gür 57, 119, 123
 Feke 319
- Ferhat 250, 407
 Ferhat ile Şirin 432
 Ferit Develioğlu 115
 Ferkî 355, 357
 Feryadi 21, 56, 423
 Fethi Karamahmutoğlu 236, 237
 Feymani 28, 29, 30, 31, 32, 54, 58, 67,
 151, 215, 219, 220, 318, 321, 322,
 324, 337, 339
 Feyzi 422, 423
 Feyzi Halıcı 28, 34, 37, 67, 111, 159, 265
 Firat 137
 Fidanî 28, 29, 318, 319, 322, 323, 332,
 334
 Figani (Geredeli) 20, 275
 Fikret 18
 Fikret Şenlik 23
 Filipin 126
 Filistin 126
 Firakî 21
 Firavûn 262
 Firdevs 248
 Firganî (Ağrılı) 401
 Fizahî 119
 Fuat Çerkezoğlu 401
 Fuat Köprülü 36, 66, 146, 265, 363, 381
 Furkan 229
 Furuzan Çelik 40
 Furuzan Selçuk 176
 Fuzuli 421, 422, 423
- G-
- Gaffar 150
 Gaffari'1 Kayyum 221
 Gafîl 21, 284 296, 299, 308
 galip gelme 28
 Ganî 94, 327, 336
 Garip Bilgin 14
 Garip Tuncer 423
 Garipname 196
 Gaybî Bey 381
 Gaynislâm İbrahimov 380
 Gayretî 20
 gazel 238

- Gazeli 17, 18, 23
 Geçitkale 284, 308
 Geda Kul Hımmet 421
 Gedaî 20, 234, 423
 Gediksatılmış 18
 Gelveri 366, 367
 geniş ayak 37, 42, 43
 Gereşen köyü 18
 Germiyân 250
 Gevherî 16, 37, 56, 149, 234, 422, 423,
 424
 Giyaseddin (Sultan, III. Keyhusrev)
 367
 Giresun 235, 237, 238, 239, 240
 giriş müziği 35
 Girne 294, 296, 299, 300, 303, 307, 308,
 309, 313
 Göde Oyunu 382
 Göksun 384
 Gönüllü Coşkun 276
 Görele 235, 237, 238
 Görtümlü köyü 421
 göz için kafiye 203
 Gözübenli (Bkz. Mustafa Önder) 55,
 56, 57, 58, 60, 70, 272, 279
 Gubari 168, 201
 Gubari Abdurrahman Efendi 267
 Gulamî 423
 Gurbetçi 57
 Gül Ahmet 159, 281
 Gülhane Parkı 234
 Gülnâî (Erzurumlu) 69, 171, 173, 175
 Gülnâî 21, 284, 290, 292, 308, 309
 Gülistan 17, 18, 23
 Gülistan ile Süleyman 17
 Gülperi 17
 Gülsâdî (Bkz. Yılmaz Altay) 401, 402,
 403, 404, 405, 408, 416
 Gülsâhî 372
 Gülyüzü köyü 18, 19
 Gümülcine 127
 Gümürdüllü köyü 318
 Gümüşkent 373
 Günahkâr 267
 Günay Yıldız 18, 23, 784, 153, 166
 Gündeşlioğlu 423
 Gündoğan Han 379
 Gündüz 282, 292, 294, 295, 296, 309,
 310
 Güney Anadolu 377
 Gürçistan 18, 256
 Güvâhi 267
 Güzel Ahmet 381
 Güzelyurt 299, 308
 Güzide Hekimoğlu 381, 382
- H-
- H. Fethi Gözler 265
 H. Fikret Alasya 284
 H. İbrahim Güleç 269, 279
 Habeş 260
 Habeşî 262
 Habibullah 169, 199, 207
 Hacc 228, 275
 Hacer 169, 199, 207
 Hacı Bayram Veli 372
 Hacı Bektaş Veli 121, 364, 365, 371,
 373, 380, 425, 429, 431
 Hacı Hasan Uğur 58, 60
 Hacim Sultan 381
 Hacik Kız 421
 Hafik 363
 Hak aşağı 384
 Hakikat Gazetesi 316
 Hakîm Dahîf Hindî 84
 Hakim Nasır Dühr 84
 Hakk 94, 104, 108, 122, 124, 125, 127,
 148, 150, 156, 165, 166, 178, 198,
 216, 217, 219, 227, 228, 307, 319,
 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
 333, 334, 335, 392, 404, 407, 411,
 419, 428, 429, 430, 431
 Hakkâri 127
 Hakkı Baydar 18, 23
 Hala Sultan 300, 305
 Halikü'l-Settar 32
 Halil Açıkgöz 60, 72, 143, 151, 281
 Halil Atılgan 56, 73, 281

- Halil İbrahim Ataman 72, 73, 75, 95,
107, 110, 113, 116, 137
Halil İbrahim Bacak 284, 290, 291, 293,
306
Halil İbrahim Dalğış 164
Halil Karabulut 31, 32, 54, 271, 273,
275, 276, 279, 281
Halil Özkan 359
Halil Vedat Fıratlı 265
Halim Baki Kunter 364
halk hikâyeleri 16, 232, 377
ham ayak 43
Hamza 21
Hamza (Hz.) 169, 199, 207, 216
Han Mahmut 377, 378, 379, 390, 392
Han Nesir 378
Harid Fedai 92, 96, 97
Harpout 251
Harun (Hz.) 169, 199, 207
Harun Tolasa 266
Hârut 252, 260
Hasan (Hz. İmam) 169, 199, 207, 429
Hasan (Kastamonulu) 20
Hasan 423
Hasan Dede 423
Hasan Emiri Efendi 423
Hasan Erdoğan 301
Hasan Güldiken 284, 291, 292, 293,
294, 306, 307, 308
Hasan Hüseyin 22
Hasan Kartan 26, 130
Hasan Paşa 423
Hasan Turan 67
Hasanü'l-Askerî 426
Hasibe Mazioğlu 244
Hasretî 29, 30, 31, 159, 272, 277, 279,
281, 422, 423
Hasta Hasan 17, 18, 23
Hasta Kasım 74, 379
Haşim Nezîhi Okay 265, 266, 282
Hatayî 277, 421, 422, 423
hatırlatma 25, 214, 217
Hatice (Hz.) 169, 199
Havet köyü 18
Havva (Hz.) 169, 199, 207, 220, 221,
321, 322, 328, 337, 357
Hayber 259, 418
Haydar Çetinkaya 73
Hayrettin İvgin 55, 56, 57, 281, 282, 366
Hayrettin Rayman 51, 57, 60
Hayrı Halil 83, 85, 104
Hazım Demirci 320, 321
Hengamî 81, 96, 98, 149
Hesen Gasimov 354
Hidirnâh köyü 306, 313
Hifzi 120, 134, 136
Hızır 193, 228, 243, 262, 263, 393
Hızırî 267
Hicaz 219
Hicrânî 15, 17, 18, 23, 55, 56, 57, 151,
159
Hikmet Arif Ataman 18, 23
Hikmet Dizzaroğlu 27, 86, 91, 94, 99,
101, 103, 104, 139, 143, 146, 149,
176, 265
Hikmet İlaydin 33, 396
Hikmet Okuyar 237
Hind 84, 246, 259, 260, 305
Hindistan 17, 84, 246
Hindu 246, 252, 260
Hitabı 21
Hitit Festivali 47
Hizbi 170
Höbek köyü 422, 423
Hoca Mes'ud 267
Horasan harcı 367
hoşlama 25, 214, 216
Huld-i İrem 95
Hulki 422
Huma 380
Hürşit ile Mahmûhî 232, 401
Huten 246, 262
Huzurî 14, 15, 16, 22, 41, 42, 82, 92, 94,
176
Huzurî Kolu 14, 22
Hüdâ 121, 131, 132, 150, 154, 431
Hülya Çiftçi 54, 55
Hüseyin (İmam) 132, 137, 169, 199,
207, 429

Hüseyin (Karslı) 17, 18, 23
 Hüseyin (Malatyalı) 22
 Hüseyin (Sivaslı) 400, 423, 424
 Hüseyin (Şemkirli) 78
 Hüseyin Abdal 423
 Hüseyin Bozalganlı 74
 Hüseyin Çırakman 63, 278, 281
 Hüseyin Demirtaş 423
 Hüseyin Sümmanioğlu 18, 21
 Hüseyin Yazıcı (Bkz. Sümmanioğlu)
 51
 Hüseyîn 267
 Hüyük köyü
 Hüzün

-İ-

İlgaz 20
 Işıklı köyü 238

-İ-

İblis 228, 286
 İbrahim (Hz. Halil) 169, 207, 221, 318,
 319, 320, 321, 323, 326, 328, 330,
 333, 335, 425
 İbrahim Akbaş 56
 İbrahim Aslanoğlu 56, 143, 159, 265,
 281, 400, 421
 İbrahim Doğan 159, 160
 İbrahim Gülcenî 267
 İbrahim Hakkı Konyalı 367, 372
 İbrahim Kara 67
 İbrahim (Çıldırı) 18, 23
 iç Anadolu 213
 iç kafije 142
 İdris (Hz.) 132, 318, 319, 321, 322, 325,
 328, 330, 33, 335
 İğnezor köyü 25
 İhlas 221
 İhsan Hinçer 38, 302
 İhsan Ozanoğlu 20, 266
 İlgar Çiftçioglu 18, 23
 İlhamî 272, 273, 274, 277
 İlhan Başgöz 59, 265
 İlhan Yardımcı 57, 151, 159

İllkin Manya 54
 İlyas 18, 23
 İmami 166, 167
 İmam-ı Azam 220
 İmamoğlu 23, 319
 İmrân Abbasov Arifşahoğlu 194
 İmrânhı 421
 İnanı 83, 110
 İncesu köyü 29
 İncil 32, 229, 428
 Ingiliz 283, 303, 304
 İnönü 305
 İran Azerbaycanı 18
 İranlılar 367
 İrem 249
 İrfan Ünvar Nasrettinoğlu 64, 229
 İrfanî 422
 İsa (Hz.) 221, 255, 263, 318, 319, 321,
 323, 327, 331
 İsa Oğuz 67
 İshak (Hz.) 317, 318, 319, 321, 323, 326,
 329, 331, 335
 İshak Rizâî 267
 İslâm / İslâmiyet 268, 380
 İslâm Eleskerzade 74, 117, 143
 İslâm Erdener 15, 18, 23
 İslâm-i azam 429
 İsmail (Hz.) 169, 199, 317, 318, 319,
 321, 323, 326, 329, 330, 331, 335
 İsmail 422
 İsmail Cengiz 215, 223
 İsmail Hakkı Beyoğlu
 İsmail hikmet Ertaylan 171
 İsmail Tosun 364
 İsmet Çetin 34
 İsmeti 37, 147, 149, 170, 171, 215, 221,
 222, 272, 275, 284, 296, 297, 298,
 299, 300, 301, 310, 316
 İsrafîl 429
 İsrafîl Abbasov 79
 İsrafîl Taştan 21
 İstanbul 17, 20, 26, 27, 28, 33, 34, 36, 44,
 55, 66, 67, 68, 72, 86, 87, 88, 92, 94,
 98, 102, 115, 117, 130, 143, 151,

- 158, 159, 191, 196, 227, 233, 234,
236, 240, 265, 266, 281, 282, 316,
363, 365, 366, 367, 372, 375, 383,
384, 393, 400
- İstiklal Harbi** 312
- işlenmiş ayak** 44
- İzharı** 22
- İzmir** 251, 364
- İznî** 14, 22
- İzzet** 143
- K-
- Kâ'be** 248, 250, 259
- Kabulî** 169, 170, 423
- Kadınçık Anâ** 371
- Kadir Pürlü** 56, 282, 303
- Kadirî Muhyiddin** 267
- Kadirli** 28, 316, 318, 320, 381, 382
- Kadızâde Mustafa Hilmi** 267
- Kadri** 277, 279
- Kadri Özyalçın** 55, 56, 266
- Kaf** 122
- Kâf ile Nun** 104
- kaftiye** 33, 34, 36, 37, 41, 47, 50, 51, 53,
55, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68,
70, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 86, 91,
92, 103, 105, 106, 110, 116, 118,
119, 120, 139, 140, 142, 158, 169,
177, 178, 181, 183, 184, 188, 193,
203, 236, 237, 238, 239, 396, 399
- Kağızman** 120, 131, 132, 134, 215, 226
- Kahramanmaraş** 231
- Kalayçı Kamber** 423
- Kalender Baba** 423
- Kalenderî** 81
- Kalübelâ** 135
- Kamala Ananta Sri** 185, 187
- Kamber** 379, 391, 392, 394
- Kâmil** 82, 103
- Kâmiîl** 85, 87, 149
- Kâmil Kepecioğlu** 363
- Kanber** 428
- Kandehar** 379
- Kangal** 14, 302, 422
- Kan Kalesi** 418
- Kan Mergen** 377
- kanun-i kadîm** 32
- Kanuni Sultan Süleyman** 82, 92
- kapanık ayak** 37, 42, 44
- Kaptanî** 72, 159, 160, 168, 200
- Karacaahmet** 429
- Karacaoğlan ile Karakuz** 232
- Karacaoğlan** 16, 37, 214, 232, 235, 275,
278, 319, 377, 378, 379, 380, 381,
382, 383, 384, 385, 386, 390, 391,
392, 393, 394, 423
- Karaçi** 126
- Karahanlı** 29, 74, 153
- Karakale köyü** 423
- Karakülçük** 173
- Karaman (Larende)** 363, 364, 367, 372,
373, 375
- Karamanoğlu İbrahim Bey** 372
- Karanî** 73
- Karanlık köyü** 422
- Karaöyük** 365
- Kardak** 297
- Karadeniz** 415
- Karahan** 18, 19
- Kars** 15, 16, 18, 19, 29, 67, 74, 115, 117,
120, 199, 231, 234, 266, 307
- karşiberi** 25
- karşılaşma** 26, 27, 28, 31, 40, 41, 51, 62,
67, 73, 140, 153, 165, 173, 176, 213,
324
- Kasım** 15, 17, 18, 23
- kaside** 238
- Kastamonu** 16, 20, 343, 344, 354
- Kasvetî** 151, 152
- Kaşgarlı Mahmud** 188
- Kaygusuz** 423
- Kaygusuz Abdal** 381
- Kaymak köyü** 312
- Kayseri** 54, 95, 116, 169, 176, 198, 206,
282, 375
- Kazakistan** 193, 194, 195
- Kâzim (îmam) (Bkz. Musa Kâzim)** 426,
429

- Kâzım Baba 56, 119, 121
 Kâzım Yetiş 44
 Keçiborlu 363
 Kelâmî 21
 Keleşoğlu 215
 kelime başı kafije 168, 181, 198, 199, 205, 207
 Kelime-i tevhit 220
 Kemal Eraslan 380
 Kemal Gürpinar 55, 56, 266
 Kemâlî (Kastamonulu) 20, 37, 82, 88
 Kemâlı Bülbül 66, 158
 Kemâl Paşa 294
 Kemâl Zeki Gençosman 281
 Kemter 123
 Kemter Baba 400
 Kemter Hımmet 422
 Kemterî 422
 Kenzî 67, 82, 84, 85, 91, 92, 95, 96, 97
 Kerbelâ 120, 132, 137, 305, 421
 Kerem ile Ash 232
 Kerkük 127
 Keşap 237
 Kevser 254, 255, 263
 Kıbrıs 82, 84, 91, 95, 127, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313
 Kıbrıs Barış Harekatı 284
 Kıbrıs Cumhuriyeti 283, 284
 Kıbrıs Helen Cumhuriyeti 284
 Kılıççı Mustafa 120
 Kirim 17, 126
 Kırk Çeşmeli Şehir 17
 kırklar 218, 228, 383, 390
 kırklara karışmak 383
 Kırşehir 196, 367, 369, 371, 372
 Kızılbaş 121
 Kitab-ı Dede Korkut (Bkz. Dede Korkut) 140, 191
 K. Nurettin Yıldırım 62
 Koçköy 18, 19
 Konya 158, 217, 218, 220, 223, 224, 225, 226, 364, 373, 375, 410
 Konya Âşıklar Bayramı 214, 219
 koşa ayak koşma 117, 141, 142, 143, 396
 koşa ayaklı divan 148
 koşma 48, 91, 103, 110, 117, 144, 215, 238, 239
 koşuk 189
 Kozan 28, 31, 318
 Kozan Lisesi 319
 Köroğlu 59, 66, 235, 407
 Köseli köyü 318
 Kral Plak 302
 Kremlin 125
 Kuddusî 423
 Kudüs 336
 Kufe 137
 Kula 363
 Kul Ahmet 269, 270, 271, 272, 274, 277
 Kul Cafer 275, 277
 Kul Fanî (Bkz. Mahir Güler) 401, 412, 413, 414
 Kul Gazi 227, 273, 281, 316
 Kul Hımmet 269, 271, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432
 Kul Hımmet Üstadım 421, 423, 424
 Kul Hüseyin 423
 Kul İsmail 423
 Kul Mahmut 377, 378, 379
 Kul Nuri 153, 156, 157, 173
 Kul Rahmani 277
 Kul Sabri 400
 Kul Safi 423
 Kul Sevindik 422, 423
 Kul Süleyman 318
 Kul Yusuf 423
 Kur'ân 32, 104, 108, 122, 220, 227, 229, 248, 249, 250, 295, 303, 305, 325, 329, 428
 Kurbanî 379
 Kurdoğlu köyü 302
 Kuşadası 201
 Kuşçulu köyü 235, 238

Kusur 14, 21, 141, 151, 153, 423
 Kutadgu Bilig 140, 185, 189, 267
 Kutlu Özen 56, 395, 422, 424
 Kümbet 19
 Kümbetli 18
 Kün 321, 413, 420

-L-

laf atma 28
 la'l-i Bedehşân 90
 Lâmi Ergül 236
 Latif Şah 17
 Laz 157
 lebdeğmez (Bkz. Dudakdeğmez) 26,
 140, 177, 179, 181
 Lebis köyü 19
 Leclâc 84
 Lefke 292, 293, 299, 308
 Lefkoşa 288, 292, 293, 299, 304, 307,
 308, 313, 314
 Letonya 19
 levh-i kalem 320, 321, 329, 332
 levh-i mahfuz 320, 322, 332, 334
 Leylâ 1123, 131, 135, 160, 245, 246
 Leylâ ile Mecnun 232
 L. Sami Akalın 34
 Lokman Hekim 216, 223
 Londra 284,
 Lozan 127
 Lutfî 277

-M-

Maarife Hacıyeva 35, 118
 M. Adil Özder 28, 266
 M. Ali Gül 281
 M. Ali Peker 56
 M. Fahrettin Kurzioğlu 44, 68, 115
 M. Halit Bayır 265
 M. Nejat Sefercioğlu 151
 M. Nuri Mingan 393, 394
 M. Öcal Oğuz 100, 171, 231, 265, 282,
 M. Sabri Koz 20
 Maçın 246,
 Magosa / Gazimagusa 292, 293, 296,

299, 303, 307, 308, 313
 Mahir 171, 172
 Mahir Güler (Bkz. Kul Fanı) 412
 Mahlas 237, 238
 Mahmut 378, 393, 394
 Mahmut Erdal 69
 Mahmut ile Nigar 378
 Mahmut Kaplan 267, 281
 Mahmut Karataş 18, 23
 Mahsubî 21
 Mahzûnî Şerif 73
 makam 35
 Makaryos 283, 284, 285, 286, 288, 289,
 290, 291, 297, 304, 305, 307, 312,
 313
 Maksut Koca 74, 166
 Maksutlu köyü 308
 Malatya 16, 22, 57, 123, 281, 358
 Malkara 321
 Mamak 319
 Manas 377, 378
 Mani 191
 Manisa 319
 Mansur 150, 338
 Manukyan 127
 Maras 307, 384
 Masal 377
 masal tekerlemeleri 191
 mat etme 28
 Mazenderan 17
 Mazlumî 159, 164
 Mecaz 248, 249, 251, 253, 254, 255, 257,
 258, 259, 260, 261, 262, 263
 Mecburî 235, 239
 Mecnun 123, 135, 160, 165, 245
 Mefharî 82, 86, 98, 99
 Meftûnî 22
 Megali idea 283
 Mehdi 317, 320, 327, 329, 332, 334, 429
 Mehemed 422
 Mehemed Bey Aşık 77
 Mehemed Paşeyeva 35
 Mehmet Aldan 149
 Mehmet Ali 271

- Mehmet Arslan 85
 Mehmet Çavuşoğlu 265
 Mehmet Cingi 368
 Mehmet Emin Ertem 238
 Mehmet Gökalp 69
 Mehmet Han (Bkz. Fatih Sultan Mehmet) 127
 Mehmet İpek 238
 Mehmet Kardeş 17, 58
 Mehmet Kuzkaya 235, 236, 239
 Mehmet Özbek 35
 Mehmet Şirin 236
 Mehmet Yardımcı 26, 28, 266, 281, 282
 Mehmetçik 292, 293, 294, 295, 302, 303, 309, 312
 Melekü'l-mevt (Bkz. Azrail) 338
 Memiş Eroğlu 21
 Mengensofular köyü 309
 Merdanoğlu (Bkz. Musa Merdanoğlu) 290, 295, 296, 312
 merhabalaşma 25, 214, 216
 Meryem (Hz.) 246
 Merzifon 82, 98, 101
 Merzifonlu Sabri 82, 101
 Mesih 255
 Mesleki 16, 21
 Mesruri 423
 Mes'udi 20
 Meşarı 267
 methiye 25, 214, 215
 Metin Akar 384
 Metin Bektaş 19
 Metin Ergün 380
 Metin Özcan 159, 162
 Metin Turan 131
 Mevcî (Zileli) 20
 Mevlâ 124, 131, 136, 156, 160, 168, 171, 199, 217, 218, 222, 224, 227, 329, 332, 333, 346, 404, 412, 419, 428
 Mevlânâ Celâleddin Rûmî 217, 373, 410
 Mevlüt 14, 17, 19, 21, 23
 Mevlüt İhsanî 56, 166, 215, 225, 226
 Mevlüt Özhan 282
 meydan şairleri 234
 Meydanî 20
 Mîsr 248, 250, 263, 319, 331, 336, 378
 müsra başı kâfiye 139, 140, 168, 181, 185, 186, 188, 191, 193, 194, 201, 202, 203, 204, 205, 207
 Mihnetî 269, 273, 277, 282
 Mikail 132, 220
 Mikail Bayram 364
 Mikâyîl Azafî 74, 120, 133
 Minhaci 16, 18, 21, 277
 Mi'râc-ı Nebî 221, 418, 428
 Mir'atî 271, 423
 Mirrih 252
 Mişon 127
 Moğollar 367
 Molla Cuma 169, 193, 194, 205, 206
 Molla Rahim 72, 75
 muamîma 214, 215, 219, 234
 Muammer Mete Taşlıova 17
 mu'aşşar 116
 Muhammed Ali 425
 muhammes 47, 116
 Muhammet (Hz.) 168, 199, 317, 207, 221, 228, 229, 264, 318, 319, 320, 321, 322, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 425, 427, 428, 429, 431
 Muharrem Ergin 193
 Muhlis 19
 Muhlis Akarsu 301
 Muhsin Köktürk 354
 Muhtar Yahya Dağlı 143, 146
 Muhyî 267
 Mukadder Küren 282
 Murabba 116
 Murâdî 422
 Murat Boydaş 159, 165
 Murat Coşkun 60
 Murat Çobanoğlu (Bkz. Çobanoğlu) 18, 19, 23, 26, 62, 173
 Murat Plak 301
 Murat Uraz 17, 266
 Murat Yıldız 18, 19, 23, 29, 30

- Mursal köyü 423
 Murtazâ 132
 Musa 74,
 Musa Kâzım 426
 Musa (Hz.) 154, 168, 199, 207, 221, 248,
 317, 318, 319, 321, 323, 326, 331,
 336
 Musa Kelimullah (Bkz. Hz. Mûsâ)
 Musa Merdanoğlu 215, 223, 284
 Musammat 116
 musammat ayaklı koşma 67, 117, 142,
 146, 147
 musammat gazel 142
 musammat koşma 117, 142, 143, 144
 musammat müstezat koşma 67, 117,
 142, 146
 musammat semai 141, 142, 149
 Mustafa Aydin 166
 Mustafa Cemiloğlu 73
 Mustafa Kemâl Atatürk 113, 294, 308,
 309
 Mustafa Koç 354
 Mustafa Önder (Bkz. Gözübenli) 56,
 57, 60, 70
 Mustafa Özbahar 318, 327
 Mustafa Tatçı 364
 Mustafa Uslu 354
 Muş 127
 Mut 214, 394
 mutarraf tâhnîs 48
 Muzaffer 21
 Muzaffer Çağlayan 316, 319, 320, 325,
 327, 329,
 Muzaffer Utar 14, 227, 229, 317
 Mücirü'd-din 367
 Mühr-i Süleymân 122
 Müdâmî 15, 18, 22, 40, 41, 68, 72, 73,
 75, 76, 77, 82, 83, 85, 92, 94, 107,
 108, 109, 112, 113, 116, 120, 137,
 143, 146, 176, 177, 229
 Mükremîn 272
 Mükremîn Albayrak 281
 Mülcem 253
 münazara 27
 Mûridî 267
 Mûrsel Hekimov 194
 Mûrsel Sinan 19, 23, 74, 166
 müsebba 116
 müseddes 116
 müselles 116
 müsemmen
 Müslüm Süm Bülbül 301, 302
 Müstezat 48
 müstezat divan 48, 49, 64
 müstezat koşma 64, 70
 müşâare 27
 mütessa 116
- N-
- N. Zeynep Özörenççi 282
 Nadîmî 21
 Nâgâmî 20
 Nailî 200
 Nailî 235, 239
 nakarat 44
 Naki 425, 429
 Naki Tezel 363
 Namaz (Âşık) 17, 19, 19, 23
 Namik Kemâl Zindam 300, 305
 Nar kasabası 368
 Nasrettin Hoca 158
 Nâzîm H. Polat 85
 Nâzîm İrfan Tanrikulu (Bkz.
 Tanrikulu) 28, 51, 71, 74, 117, 146,
 153, 155, 158, 165, 169, 176
 Nebî 124
 Necati Acarkan 354
 Necati Demir 354
 Nedret Mahmut 354
 nefes 234
 Nejat Birdoğan 92
 Nemi Suresi 321
 Nemrut 319, 320, 330, 333
 Nesib 15, 19, 23
 Nesimi 421, 422, 423, 424
 Nesimi Çimen 273
 Nevçivan Hanım 215, 225
 nev-i satranç 84

- Nevşehir 368
 Nidal 267
 Nigar 378
 Niğde 367
 Nihanî 37, 69, 423
 Nihat Öztürk 238
 Nikos Sampson 238
 Niksar 20
 Nil 252
 Nimetullah Hafız 354, 359
 Niyazi Misri 422
 Nizamettin Onk 74, 117, 143
 N. R. Balcioğlu 95
 Noksanî 422, 423, 424
 Nuh (Hz.) 317, 318, 319, 321, 322, 325,
 328, 330, 335
 Nuh tufanı 19
 Nuha 115
 Nur Suresi 248
 Nurettin Tatar (Bkz. Tatarı) 239
 Nuri (Şenlik'in torunu) 18, 19, 23
 Nûri (Şenlik'in ustası) 19, 23
 Nuri (Tokathlı) 83, 98, 100, 101, 104, 141,
 146, 149
 Nuri Çıraklı 214, 218
 Nuri Şahinoğlu 19, 23
 Nurullah 274
 Nusret Sümmânî 401
 Nusret Toruni (Bkz. Nusrettin Yazıcı)
 18
 Nusret Yurtmali 19, 23
 Nusrettin Yazıcı (Bkz. Nusret Toruni)
 18, 21
 Nuşrevan 216
 Nutki 423
 Nutuk 234
- O-
- Oflagu 371
 Omorfo 253, 303
 On iki İmam 421, 426
 Orhan Bilgin 102
 Orhan Şaike Gökyay 191
 Orta Anadolu 375
- Orta-Asya 125, 126, 380
 Orta Doğu 127
 Ortaköy 363, 364, 367, 371, 375
 Osman (Hz.) 216
 Osman Aksoy 366
 Osman Atilla 364
 Osman Fazıl Polat Paşa 292, 296, 308
 Osman Feymanı (Bkz. Feymanı) 318
 Osman Fidanı (Bkz. Fidanı) 28, 318,
 319
 Osman Fikri Sertkaya 183
 Osman Kazancı 281
 Osmaniye , 28, 31
 Osmanlı 283, 412
 Ozan Arif (Bkz. Arif Şirin) 235, 236,
 239
 Ozan Dündar 67
- Ö-
- Öğütleme 25, 214, 215, 218
 Öksüz Kul Hımmet 421, 422, 423
 Ömer (Hz) 216
 Ömer Çukuryurt 237
 Ömer Gözükızıl 282
 Ömer Güngören 320
 Ömer Kılıç 92
 Ömer Şen 238
 Ömer Yazıcı 21
 önmüzik 35
 Örencik köyü 421
 Özbahar 321 322, 329
 Özkanı 359
 Özlem Tonca 316
- P-
- Palamedes 85
 Pamukpinar Köy Enstitüsü 237
 Paşa Efendiyev 170, 193, 194, 206
 Paşaköyü 307
 Patagonya 39
 Pehlül Divane 422
 Pertev Naili Boratav 191, 265
 Pervani 15, 55, 62
 Pesendî 20, 149

- Pinarbaşı 321
 Picasso 244
 Pinhani 20
 Pir Mehmet 423
 Pir Sultan Abdal 56, 399, 413, 416, 421,
 422, 423
 Piraziz 237
 Piri 424
 Piri Camii 292, 293, 303
 Polatoğlu (Bkz. Yusuf Polatoğlu) 55,
 59, 62
 Posof 18, 73, 92, 94, 95, 120, 137, 216,
 229
 Potuklu köyü 321
 Pratyaya Sri 185, 186
 Püryanı 26, 73, 213, 214, 215, 216, 217,
 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
 225, 226, 227, 228, 229
- R-**
- Rabb 94, 131, 134, 135, 136, 178, 216,
 228, 229, 335, 394
 Rabbü'l-âlemîn 31
 Ragıp Memişoğlu 344
 Rahmanı 72, 83, 85, 105, 106, 108, 109,
 147, 148, 273, 275, 277, 281
 Rahmî 279
 Rahmi Korkut Öğütçü (Bkz. Düşkün)
 238, 239
 Ramazan Çiftlikçi 57, 115, 123, 358
 Raşid 279
 Rasim Deniz 65, 169, 198, 199, 206
 Rasim Koroğlu 359
 Recai 57, 240
 Recep Kızılıkaya 57, 159, 162
 redif 33, 36, 183, 192, 193, 20
 Refîî 267
 Refik Ahmet Sevengil 53, 158
 Refik H. Soykut 369, 370
 Rehberî 270, 275, 277, 282
 Reşadiye köyü 368
 Reşit Rahmeti Arat 183, 184, 185, 186,
 188, 190
 Reyhanı 51, 57, 69, 75, 141, 151, 153,
- 156, 157, 158, 159, 170, 172, 173,
 221
 Rezzak 197
 Rıza (İmam) 426, 429
 Rısaletü'n-Nushiyye 267
 Romalılar 367
 Ruhanı 51, 65, 76, 79, 151, 152, 159,
 162, 166, 215, 220
 Ruhigül Yılmaz 266
 Ruhsatî 14, 15, 16, 17, 18, 21, 43, 232,
 271, 275, 277, 379, 413, 416
 Ruhsatî Kolu 14, 15, 21
 Rum 127, 247, 249, 262, 288, 290, 292,
 296, 298, 299, 304, 308, 312, 373
 Rumeli 251
 Rumlar 283, 291, 302, 303, 309
 Rüstem Alyanoğlu 19, 23
 Rüstem Raşid 96

-S-

- Sabri (Merzifonlu) 82, 98, 101, 102
 Sabri Özcan San 55, 56
 Sadettin Nûzhet Ergun 53, 87, 98, 158,
 196, 197, 198, 265, 379
 Sadi Değer 29, 281
 Sadık 271, 422, 423
 Sadık Baba 423
 sadrenc 8
 sadreng 84
 Sadrettin Ulu 19, 23
 Safeviye Kolu 421
 Sagay 377
 Sağlık köyü 237
 Sağı Clenbaev 194
 Saim Sakaoğlu 20, 33, 54, 79, 282, 354
 Salomon 127
 Salih Daltaban 239
 Salih Kaya 235
 Salih Şenlik 23
 Salihli 363
 Salman Bey ile Turnatîl Hanum 17
 Salmanlı köyü 318
 Salih 18, 19
 Sami Cingi 368

- Sandıklı 363
 Sarıağıl 368
 Sarıgök 365, 366
 Sarıhasarlı 368
 Sarıkamuş 319
 Sarıkaraman 366, 367, 368, 370, 373
 Sarıkaya 367
 Sarıköy 366, 367, 373, 374
 Sarıyahşi 368
 Satansarı 368
 satranç 81, 82, 84, 86
 saya 194
 Saygeçit köyü 319
 sazandardar 234
 seci 191
 Sefayı 273, 275
 Sefil Ahmet 423
 Sefil Ali 423
 Sefil Edna 423
 Sefil Hasan 423
 Sefil Kadırmı 159, 164
 Sefil Kul Hımmet 421, 422, 423
 Sefil Mehmet 422, 423
 Sefil Öksöz 278, 423
 Sefil Selimî 73, 83, 110, 141, 151, 152,
 159, 163, 171, 175, 176, 177, 178,
 179, 180, 181, 207, 208, 209, 210,
 271, 281, 284, 297, 298, 299, 300,
 312
 Sefil Türabî 423
 Sehnese bin Dâhir 84
 Sel Plak 301
 Selahattin Özcan 354
 Selanik 366
 Selçuklu 412
 Selim 19
 selis 81
 Selmi Andak 395
 sema / semah 234
 semai 81, 116, 396
 Semai Kahveleri 233, 234
 Semerkand 260
 Serçe Oyunu 382
 Serdarı 55, 56, 61
 Serdarlı 303, 307
 Serhat Gazetesi 316
 Settar 150
 Sevdâkâr Şah ile Gülenaz Hanum 17
 Sevdanur 401, 408, 409, 410, 411
 Seyfullah Çiçek 238, 240
 Seyhünî 20
 Seyit Yalçın 214, 216, 217, 226, 227
 Seyranî (Everecli) 54, 66, 70, 81, 108,
 109, 234, 272
 Seyyid Gazi 381
 Seyyit 423, 424
 Seyyit Süleyman 424
 Siddik 150
 Silig Tigin 185, 187
 Sırı 423, 424
 Sıssa 84
 Sıtkı 400, 423
 sicilleme 25, 115, 116, 117, 118, 120,
 121, 128, 214, 215, 222
 Sidre'l-Münteha 229, 257
 Sille 141, 158
 Silleli Süruri 142, 158
 Sinsin Oyunu 382
 Saru İsmail 371
 Sivas 16, 17, 55, 56, 57, 72, 82, 96, 122,
 152, 159, 160, 213, 214, 218, 222,
 229, 231, 234, 237, 264, 266, 282,
 284, 292, 301, 302, 305, 306, 313,
 316, 363, 379, 382, 401, 404, 405,
 409, 412, 413, 415, 416, 417
 Sırvalan köyü 313
 Sivrihisar Kalesi 366
 Sivrihisar 363, 365, 366, 367, 374
 Söğütlü köyü 421
 Soguk Çermik 413
 Soylama 191
 Suçatı 382, 384
 Sudan 126
 Suhaba 18, 19
 Sulhanlı (Bkz. Ulupınar) 368, 369
 Sultan Muhammet 423
 Sultan Plak 301
 Sultan Süleyman 32

- Sultan Veled 373
 Sultan-ı Enbiyâ 132
 Sulucakarahöyük 371, 373
 Süre-i Kevser 255
 Süre-i Rahman 122
 Susuz 18
 Sübhan 104, 175, 229, 429
 Süfyanî 137
 Süleyman (Hz.) 251, 255, 317, 318, 319,
 320, 323, 326, 329, 331, 334, 336
 Süleyman 17, 23
 Süleyman Yücekaya 56, 70
 Sümmânî 14, 15, 16, 17, 21, 30, 51, 60,
 232, 275, 277
 Sümmânî Kolu 14
 Sümmânî Makamı 16
 Sümmanoğlu (Bkz. Hüseyin Yazıcı)
 51, 153, 155
 Süphanekî 32
 Süreyyâ 260
 Sürmeliçay 319
- Ş-
- Şabende 120, 128
 Şah Hatayı 14
 Şah İsmail 19, 23
 Şah Plak 301
 Şah Sultan 22
 Şâh-ı Merdan 216, 426, 429
 Şahîn Köktürk 35, 118
 Şair Veli 79
 Şairname 196, 201, 204
 Şâm 228
 şaman duaları 190
 Şanlıurfa 281
 Şarkışla 207, 305, 308, 309, 311, 313
 Şat 393
 şatranç 84, 85
 şatrenç 85
 Şebinkarahisar 235, 237, 238
 Şehabeddin Tekindağ 374, 375
 Şehzade Abdullah Çelebi 372
 Şehzade Cem Çelebi 372
 Şeki 115, 423
- şekil değiştirme 380, 381, 382, 384
 Şemî 423
 Şemseddin Kutlu 265
 Şemseddin-i Sivâsi 267, 404
 Şemsî 267
 Şemsi Yastıman 56
 Şemşir 143
 Şenlik 15, 16, 17, 18, 23, 58, 72, 120, 129
 Şenlik Divanı 16
 Şenlik Güzellemesi 16
 Şenlik Kolu 14, 16, 23
 Şeref (Bkz. Şeref Taşlıova) 163, 174
 Şeref Taşlıova 17, 19, 62, 71, 144, 159,
 173
- Şerif Tepetam 238
 Şermî 20
 Şevket Beysanoğlu 342
 Şevki Çavuş 21
 Şevki Halıcı 15, 19, 23, 73
 Şeyh Cemal-i Karamanî 267
 Şeyh Eref 267
 Şeyhülislâm Karaçelebi-zade
 Abdüllâzîz Efendi 267
 Şîhlioğlu (Bkz. Duran Şîhlioğlu) 166,
 167, 318, 322, 330, 332
- Şırnak 127
 Şikâfi 275
 Şimir 132, 137
 Şîrî 423
 Şîrin 248, 250
 Şît (Hz.) 318, 322, 328
 Şôlen Kasetçilik 126, 128
 Şuayb (Hz.) 317, 320, 321, 323, 326,
 331, 333, 336
 Şükranî 284, 297, 299, 300, 313
 Sükrû Elçin 27, 56, 378
 Şülegen 380
- T-
- Tabibî 16, 21
 Taç Plak 301
 Tahir ile Zühre 232
 Tahir Kutsi Makal 57
 Tahmis 47

- Takılma 25, 28, 214, 223
 Takî (İmam) 425, 426, 429
 Taki Koçak 271, 277, 278
 Talibî (Zileli) 158
 Talibî Coşkun 66, 284, 285, 286
 Talip Kılıç 215, 216, 218, 271
 tam kafife 398
 Tameşvarlı Âşık Hasan 59
 Tanrıku lu (Bkz. Nazım İrfan
 Tandıkulu) 74, 144, 145, 146, 153,
 154, 155, 156, 166, 167, 173, 174
 Tapduk / Tapduk Emre 365, 366, 371,
 372, 373, 374
 Tapduk köyü 371, 373
 tardîye (tard-i rekib) 47, 48
 Tarsus Gazetesi 383, 384
 Taşbaşı köyü 18, 19
 Taşdere köyü 18
 Taşlama 25, 214, 223
 Taşhca köyü 236
 Taşhova (Bkz. Şeref Taşhova) 74, 144,
 145, 166, 174
 Tat 189
 Tatar 247, 252; 260, 262
 Tatarî (Bkz. Nurettin Tatar) 239
 tecnis 40
 tecnis makamı 16
 Tehemten 252
 Tehmasib Ferzaliyev 79
 tek ayak 37, 43, 44, 151, 238, 317, 320,
 396
 Teke İli 381
 Tekellüm 25, 214
 Tekerleme 118, 194, 202
 Telek köyü 18
 Temel Şahin (Bkz. Türabî) 51
 tenasuh 382
 terci-i bend 116, 120
 terkib-i bend 116
 Teslim Abdal 423
 teşbih 248, 249, 251, 253, 254, 255, 257,
 258, 259, 260, 261, 262, 263
 testir 47, 48
 Tevrat 32
 Tiflis 17
 Tirebolu 237, 239
 Tokat 16, 20, 82, 83, 98, 100, 141, 146,
 149, 159, 213, 214, 224, 227, 231,
 256, 421, 423
 Tokatlı Gedaî 143, 146
 Tokath Nurî Nuri (Tokath) 159
 Tonus 285
 Tortum 220
 Torunî 153, 166
 Trakya 119
 TRT-İnt Avrasya 126
 Truva 85
 Tûbâ 243, 256, 257
 tulumbacı ozanlar 234
 Tunca Kortantamer 188
 Tur / Tur-i Sina 132, 154, 323, 329
 Türabî 51, 153, 155, 156, 422
 Turgut Koca 56
 tüketmecâ 25, 214, 226
 Türk 139, 161, 183, 189, 191, 231, 232,
 249, 252, 267, 283, 284, 286, 287,
 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295,
 296, 297, 298, 300, 302, 303, 304,
 305, 306, 308, 310, 312, 313, 315,
 341, 363, 380
 Türk Mukavemet Teşkilatı 283
 Türkiye Halk Şairleri ve Şiir Severler
 Derneği 236
 Türkiye 161, 195, 233, 283, 284, 289,
 295, 297, 298, 299, 300, 302, 305,
 366, 409, 410
 Türkmen 252, 383
 Türkola Plak 302
 türkü atma 28

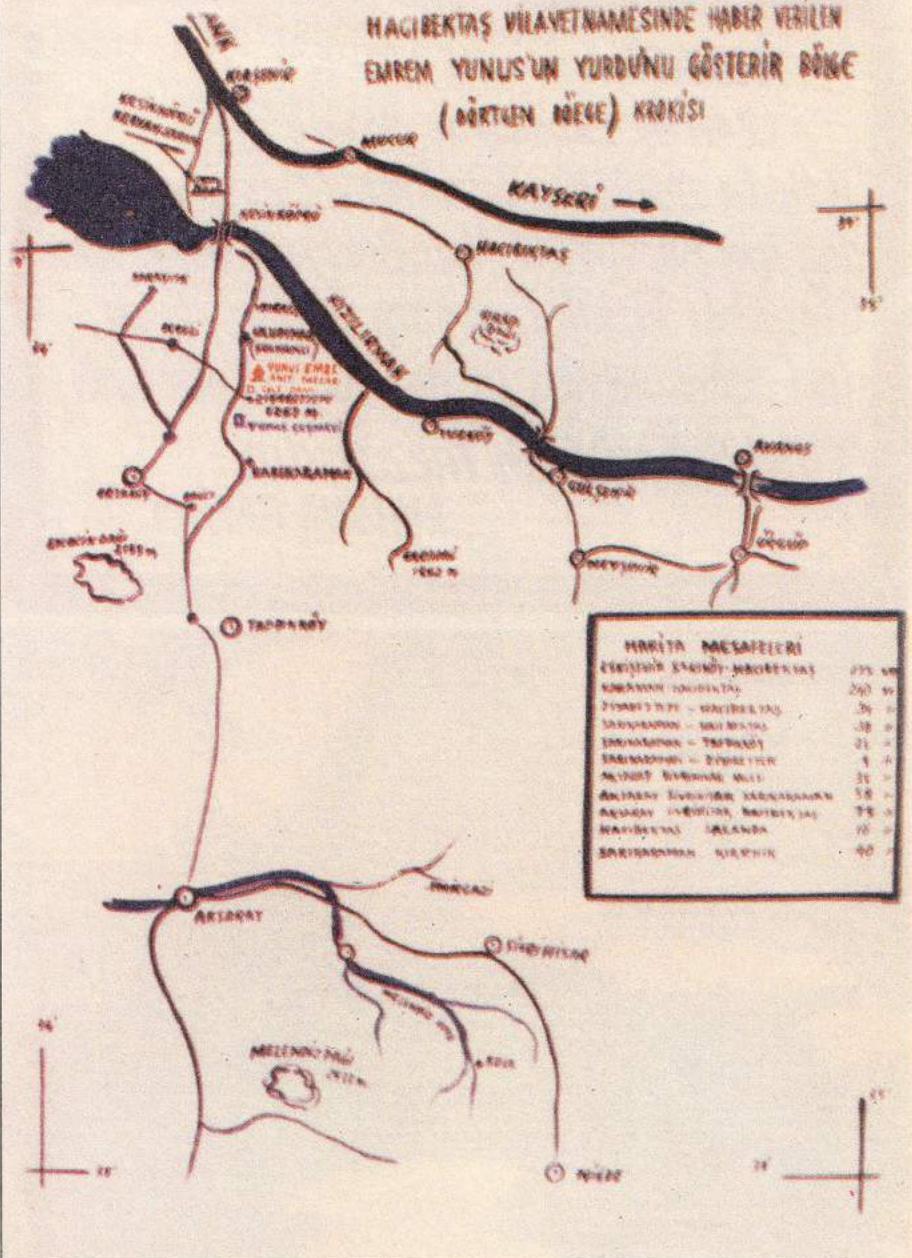
-U-

- Üğru ile Kadî Hikâyesi 17
 Üğur Kaya 159
 uğurlama 25, 214, 215, 226, 227
 Uhut 189
 Ulupınar (Bkz. Sulhanlı) 368, 364
 Umay Günay 36, 214, 215
 Unkapı 234

- Ural Batır 380
 Urfa 18
 Urfanî 227
 Uruz 192
 usta malı 36, 43, 216, 232
 uyak 33, 34
 Uygur 191
- .-Ü.-
- üç ayak 151
 üç kafiye 141, 169, 170, 171, 412
 üçler 216, 383
 Ümit Yaşar Oğuzcan 282, 314, 396
 Ünye 363
 Üseboğlu 16
 Üveysî 267
- .-V-, -W-
- Vahit Kaya 237
 Vak'a-i Hayriye Destanı 36
 Van 127, 158, 267, 321
 Varsağı 396
 Vasfi Mahir Kocatürk 188, 265
 Vehbi Cem Aşkun 96, 102
 Veli 400, 422, 423
 Veli Miskinli 79
 Venk köyü 423
 Veysel (Bkz. Âşık Veysel) 14, 237, 272,
 284, 287, 288, 289, 313, 314, 395,
 396
 Veysel Şahbazoğlu 169, 199, 200, 206,
 207, 215, 225
 vezn-i âhar 82, 83, 86
 Vilayetname 364, 365, 371, 373, 381
 Viranî 421, 422, 423, 424
 Viranî Abdal 424
 Visalî 422, 423
 Walter Ruben 380
- .-Y-
- yağmur duası 369
 Yahya Muhtar Dağılı 68
 Yahudi 334
 Yakup (Hz.) 317, 318, 319, 321, 323,
- 326, 329, 331, 333, 335
 Yakup Aslan 423
 Yakup Bilgin 14
 yalancılama 214, 215, 222
 Yanık Umman 55, 56, 57, 272
 yanılma / yanlışmaç 202
 Yanya 158
 Yarahî Mahmut 412
 yarınlı kafiye 397, 398
 Yasemin Avan 59, 60
 Yaşar Kemal 379, 390, 392
 Yaşar Soylu 394
 Yavuz 153, 410
 Yavuz Altay (Bkz. Erkanî) 414, 415
 Yavuz Bülent Bakiler 400
 Yavuz Sultan Selim 82, 92
 Ye'cuc 262
 yedekli altılı 49, 77
 yedekli beşli 49, 74
 yedekli divan 49, 64
 yedekli dörtlü 49
 yedekli ikili 48, 50
 yedekli koşma 48, 49, 64, 67, 68, 70
 yedekli müseddes 49, 77
 yedekli sekizli 49
 yedekli semâî 65
 yedekli şiirler 48
 yedekli üçlü 49, 53
 yedi kafiye 142, 180
 yediler 393
 Yemen 305
 Yetimi 421
 yeni ayak 45
 Yesarî 143, 272
 Yetimi 267
 Yezid 132, 150
 Yıldızeli 302, 303
 Yılmaz 18, 19
 Yılmaz Altay (Bkz. Gülşadî) 401
 Yılmaz Şenlik 23
 Yiğitler köyü 307
 Yoksul Dervîş 54, 56, 271
 Yolboyu beldesi 18
 Yorgansız Hakkı 20

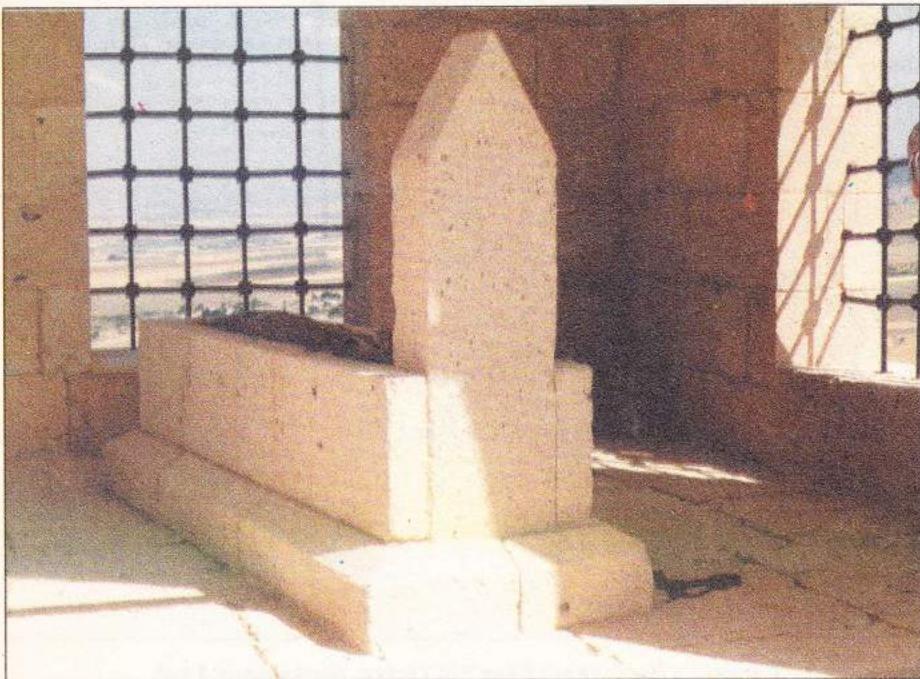
FOTOĞRAFLAR

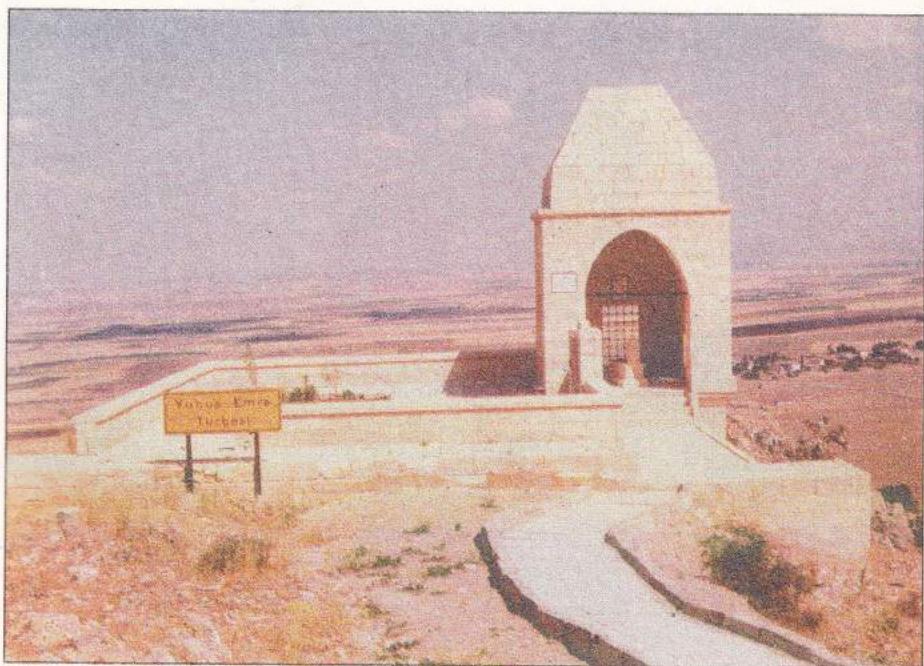
HACİBEKTAŞ VİLAVENTNAMESİNDE HABER VERİLEN
EMRE YUNUS'UN YURDUÑU GÖSTERİR BÖLÜC
(DÖRTÜEN İÖEGE) KROKİSİ

Hacibektaş İlçesi, Yunus Emre'nin Türbesi, Sarıkaraman Köyü,
Tapduk Köyü ve Sivrihisar'ı gösterir harita

BURASI,
1241 de Sarıköy'de doğan,
Kıtlıkta ekininden nesne hasıl olmaya ince. Bugün
day için Kuzeydeki Hacı Bektaş-ı Veli'ye giden,
Güneydeki Taptuk Emre'den Eğitim gören,
İnci daneli dıvan yazan 1321 de vefat eden
YUNUS EMRE'nin mezarıdır.
RUHUNA FATİHA

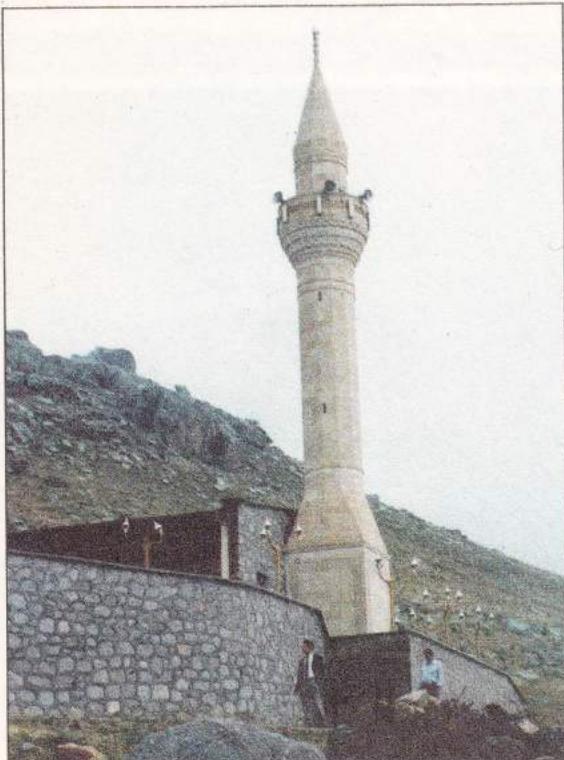

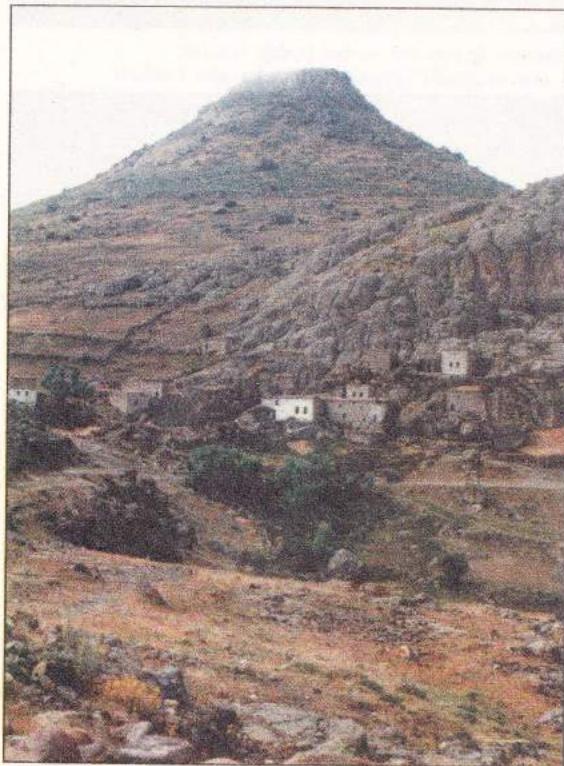
Yunus Emre Türbesinin önceki ve sonraki hali

Tapduk Köyü

*İçinde Tapduk Emre'nin
yattığı Tapduk Köyündeki
Tapduk camii*

XIII.-XIV. Yüzyılda
önemli bir yerleşim
merkezi olan Sivrihisar
Köyü ve Sivrihisar Kalesinden
iki ayrı görünüş.

Tapduk Emre'nin müritleriyle beraber yemek yediği Tapduk Camiünün girişindeki yemek taşı ve camiün içindeki Tapduk Baba Türbesi

Tapduk Emre'nin insanlara ilahi yolla şifa verdiği, saptı ve tokmağı ağaç olan "Şifa Tokmağı"

ÂŞIK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Edebiyatımızla, özellikle halk edebiyatı alanıyla meşgul olanların istifadelerine sunduğumuz, orijinal görüş ve sonuçların yer aldığı bu kitabımızda temas ettiğimiz konuların çoğunu, önceki yıllarda muhtelif platformlarda sunduğumuz bildirilerle, muhtelif dergilerde yayımladığımız makalelerimiz oluşturmaktadır. Bunlar özelliklerine göre üç bölüm altında toplanmıştır. Kitabımızda toplam 21 çalışma yer almaktadır. İlk bölümünde âşık edebiyatında şekil, üslup, gelenekle ilgili, ikinci bölümünde âşık şiirinde muhtevayla ilgili, son bölümünde de âşıklarla ilgili incelemelerimiz bir araya getirilmiştir. Yaklaşık 30 yıl içerisinde vücut bulan Âşık Edebiyatı Araştırmaları adlı bu eserimle Türk kültürüne bir katkı sağlayabileceksem, kendimi bahtiyar hissedeceğim.

ISBN: 975-7321-03-6

9 789757 321033

KİTABEVİ